ספר

קומץ המנחה

חיבור נפלא מאוד. פירושים נחמדים ונפלאים בדרך פרד״ס על התורה.

ספר דברים.

הבינו וגם חקרו הרב הגאון הגדול החריף האמיתי המפורסם בכל קצוי ארץ בחיבוריו הרבים והעצומים המפוזרים בכל רחבי תבל. המקובל אלקי רשכבה״ג מו״ה **ארי׳ ליב צינץ** זצוק״ל זי״ע בהרבני וכו׳ מו״ה
משה זצ״ל **אב״ד ור״מ בק״ק פלאצק:**

בעהמח״ס

א) מלא העומר על התורה.
ב) שיורי קומץ המנחה דרושים.
ג) ברכת השיר על הגדה ש״פ.
ד) שמחת יו״ט על ביצה.
ה) אילת אהבים על כתובות.
ו) אילת אהבים חלק ב׳.
ז) גרש ירחים על גיטין.
ח) מעייני חכמה על ב״מ.
ט) פני ארי׳ על מסכתות.
י) פני ארי׳ ח״ב.
יא) פני ארי׳ ח״ג.
יב) מנן אלף על הל׳ פסח.
יג) חי׳ מהרא״ל על ה׳ שחוט״ר.
יד) חי׳ על הל׳ בב״ח ותערובות.
טו) יין המשמח על הל׳ יין נסך.
טז) חי׳ מהרא״ל על הל׳ רבית.
יז) טוב קדושין על הל׳ קדושין.
יח) גט מקושר על סדר הגט.
יט) טיב חליצה על סדר חליצה.
כ) מקצוע בתורה על הל׳ הלואה.
כא) יעלת חן שו״ת.
כב) שו״ת משיבת נפש.
כג) שו״ת משיבת נפש ח״ב.
כד) שו״ת מהרא״ל.

הובא לביהד״פ ע״י הרב מ׳ **חיים יעקב נפתלי** נ״י **מווארשא**.
בהוצאות הנדיבים הנכבדים ויראי אלקים מו״ה **יצחק אייזיק וולאדאווער** נ״י ומו״ה **ישעי׳ מיכל ראבינליכט** נ״י:
ובהשתדלות ר׳ משה ליפשיטץ מחזיק ביהמ״פ בווארשא נאלעווקעס 40

בילגורייא (פלך לובלין)
בדפוס של ר׳ **נתן נטע קראנענבערג** נ״י
שנת **תער״ב** לפ״ק

СЕФЕРЪ КОМЕЦЪ ГАМИНХУ

Тип. Г. Пимента и Я. Швабе, Варшава, Сѣраковская 4.

דרוש א. לפרשת דברים.

א) **במדרש** שלשה נתנבאו בלשון איכה. משה ישעיה וירמי' כו' משל למטרונה כו' אחד ראה אותה בשלותה כו' משה ראה את ישראל בכבודם ובשלותם אמר איכה אשא לבדי. ישעי' ראה אותם בפחזותם ואמר איכה היתה לזונה. ירמי' ראה אותם בנוולם אמר איכה ישבה בדד. וראוי להבין מה כונת הענין. וכבר כתבנו מזה:

ב) **אמנם** לבאר. נביא מאמר חז"ל באגדתא דחורבן עובדא דר' יהושע בן חנניא שאמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי כו' עמד ר' יהושע על פתח בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים. ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו. אמר מובטחני בתינוק זה שיהיה מורה הוראה בישראל. העבודה שאיני זז משם עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. וכבר צוחו מה חכמה יתירה ראה בתינוק זה. וכבר כתבנו מזה כמה פעמים:

ג) **אמנם** יתכן עוד ע"פ מ"ש חז"ל ביומא פ' בראשונה. מקדש ראשון מפני מה נחרב. מפני שהיה בו ע"ז גילוי עריות ושפיכת דמים. אבל מקדש שני נחרב בשביל שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כשלשה עבירות הללו ע"ז גילוי עריות וש"ד. וראוי להבין כי מ"מ אין חטא שנאת חנם גדול כמו ראשי עבירות חמורות שאינו רק דמיון בלב מה. כמו כל הכועס כאלו עע"ז. וכן המתגאה. ואין ספק שמ"מ הפרש גדול בין עע"ז שהוא ככופר בכל התורה ומן המורידין. ואיך יתכן כי שקל עלינו קלות כחמורות. ועוד שאינם רק שוגגין בזה שלא ידעו חומר האיסור. אכן נראה ע"פ מ"ש האר"י ז"ל בפירוש כי בחטאינו ובעונות אבותינו. כי האדם מת בחטאו שהוא שוגג. ואולם במזיד פוקד עון אבות על בנים. והבנים נענשים ג"כ עבור מזיד של אבותיהם. ובזו פירוש לא יומתו אבות על בנים. איש בחטאו יומתו דוקא בחטא היינו שוגג וכן פירש הכתוב אבותינו חטאו ר"ל בשוגג ואינם שהשגגות אינם כבר נתכפר להם במות אביהם. ואולם אנחנו עונותיהם סבלנו. שהעונות סובלין הבנים:

ד) **ובזה** יש לפרש מה שאמרו אין מיתה בלא חטא. ואין יסורין בלא עון. והקשו הא עון חמור ולמה המיתה החמורה בעבור חטא. ולפ"ז י"ל אין יסורין בלא עון של אביו כמו פוקד עון אבות על בנים. ובזו מובן שפיר. כי בשביל שנאת חנם לחוד לבד הספיק להחריב הבית. כי נודע לפי מה שאמרנו בדרוש הקדוש שבודאי לא נתכפר להם עון בית ראשון בזה שהרעו לעשות. רק לפי שעה שלא יטמעו בין נשים נכריות כאשר היה בימי עזרא. הוכרח לבנות להם מקדש מעט והיה חסר ופחות הרבה מבית ראשון כנודע. וזה הכל לסיבת כי לא היו ראוים אז לגאולה. ובבית שני נתגלגל עליהם גם עונות ראשונים שלא נתמרקו לגמרי ונתקיים בחטאינו ובעונות אבותינו שבחטא זה עוררו גם עונות ראשונים שעון עלמו אינו נמחק. זאת ועוד אחרת כמו שאמרנו בדרושים. שאם כבר נלקה האדם. ראוי לו יותר להזהר אחר שכבר ראה עונש מר ממות ואעפ"כ לא נזהר. עונשו חמור ביתר שאת. שלעולם חטא שני אחר ראות העונש חמור מן הראשון:

ה) **וזהו** הכונה בפסוק ששאל ר' יהושע כי יעקב הוא מדריגה פחותה כמו שפירש האלשיך ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל אז לא אותי קראת אתה במדריגת יעקב. ואולם יגעת בי אם אתה במדריגת ישראל. והנה בבית ראשון שהיו אדוקים בע"ז ולא אותו ית' קראו א"כ יכונה בשם יעקב. וזהו רמז הנביא כי משיסה הם יסורים ובוזזים הוא עונש יותר. וכן נראה ממהרש"א באגדות שבוזזים חמור ממשיסה ורמז כי בבית ראשון שהיו במדריגת יעקב היו רק משיסה ובבית שני שאנו בקיאין בו

שהיו בו תורה וגמילות חסדים שהיו במדריגת ישראל יהי' העונש חמור שיהיו לבוזזים. ועי"ז ענה אותו תינוק ואמר ר"ל שענה ואמר עד שהבין ממנו פירוש הדברים הלא ה' זו חטאנו לו. כי בבית שני הנה שהיו בגדר שוגגין. שהרי לא היה להם ללמוד ששנאת חנם קשה כשלשה ראשי עבירות. וא"כ רק בגדר שוגגין אנחנו בבית שני. ואולם נתגלגלו עלינו עונות אבותינו ולא אבו בדרכיו הלוך שהיו מזידין ולא שמעו בתורתו. ועוד טענה וישפוך עליו חמה אפו ותבער בו ואפ"ה לא ישים על לב. כי מי שכבר ראה הפורעניות מחויב ליזהר ביותר. ולזאת נתגלגל עליהם עונש עצום וחמור למאד וכמו שפירש האר"י ז"ל בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה:

ו) **ובזו** יובן המדרש איכה. כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעינו. ופירוש על מגן חנם. וכבר תמהו על זה וכי תעלה על דעתך דעביד דינא בלא דינא. אכן לפמ"ש כי בעון שנאת חנם הם שוגגין שלא ידעו חומרו כ"כ עד שראו ששקול שנאת חנם כשלשה ראשי עבירות ובזו מובן שפיר יכול על מגן שהוא על שנאת חנם. שגם בית ראשון נחרב בשביל שנאת חנם. ת"ל על רוב פשעינו דוקא שהם המרדים. והראי' כי עולליה הלכו שבי לפני צר ובשוגג אין הבנים נענשים כדברי האר"י ז"ל:

ז) **מיהו** להבין הענין במה ששקל עלינו שנאת חנם כעין ע"ז. יראה ע"פ מ"ש כל זמן ששלום בין ישראל אפילו עע"ז מניחין להם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו. חלק לבם עתה יאשמו. ויש לדייק מה לשון עתה. אך נראה כי כתוב ואהבת לרעך כמוך אני ה'. כי ידוע כי שורש נפשות ישראל כולם ממקור אחד ונקראים נפש אחת שבעים נפש לפי שהוא משורש קדוש והקדושה היא אחדות. משא"כ סטרא אחרא אזלא בפירודא. נמצא בהיות נפשות ישראל מתאחדין גם בשרשו מתאחד שורש הקדושה ואין לקליפה שליטה. משא"כ כשיש שנאה ביניהם הרי מפרידין בשורש קדושה ונרגן מפריד אלוף.

ואחר שמפרידין בשורש הוא קיצוץ בנטיעות ובקל יבואו לע"ז שמדבקין עצמן בעול' הפירוד ושורש נחש דאזלא בפירודא. והנה כבר אמרנו שבבית ראשון לא נתקן חטא ע"ז כלל. והיו צריכין הדורות הבאים לתקן חטא ע"ז. והנה שנאת חנם ג"כ מביא לע"ז. ועיקר תיקון החטא הוא עזיבת החטא. ואולם צריך עזיבת החטא מבחינת החטא כפי בחינת החטא באותו תוקף צריך לתקן ולמנוע מן החטא. לכן אמרו חז"ל היכי דמי בעל תשובה באותו פרק ובאותה אשה. שהתשובה צריך להיות תשובת המשקל והנה כמו כן בהיות שלום ביניהם מתאחדין שורש נפשות ישראל והקדושה מתרבה ויתפרדו כל פועלי און ואין תוקף לקליפה בחינת ע"ז וס"א. ואולם אם פוגמין בשורש בעון שנאת חנם. הרי עושין פירוד וקיצוץ בשורש נפשות ישראל. סופן לבא לע"ז. וכבר כתבו שבן סורר ומורה נידון ע"ש סופו. ובישמעאל כתיב באשר הוא שם. שמלאכי השרת קטרגו עליו מי שזרעו עתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו הבאר אמר הש"י עכשיו מה הוא צדיק. באשר הוא שם. לכן לא נאשם. ותירצו דבן סורר ומורה כבר התחיל בפועל הרעה. לכן נידון על שם סופו. אבל ישמעאל לא הי' לו בחינת חטא זה שעתידים זרעו לעשות:

ח) **ובזו** יובן שפיר חבור עצבים אפרים הנח לו. בהיות כי שלום ביניהם ומתאחדין שורשי הנפשות שהם בקדושה ובקל להם לשוב מחטא ע"ז שאין לקליפה שהוא מעולם הפירוד תוקף. אכן ח"ק לבם. הרי מפרידין השורש וסופן לעבוד ע"ז לכן כבר התחילו ברעה לכן עתה דוקא יאשמו. והנה היו ישראל צריכין לתקן בבית שני חטא ע"ז. ולהיות כי אז היה תקיף יצרא דע"ז עד שהוכרחו אנשי כנה"ג לבטלו וכן בטלו קצת מיצרא דעריות דנקרוהו לעיני'. ואכי דלא ליגרי בקריבותי'. והנה שנאת חנם הכל מעין אותן חטאים שהפירוד גורם להגביר ס"א שהוא עולם הפירוד. וכמו כן הוא מעין ש"ד שונא איש לרעהו ואין שלום

שלום יוצא מתוך מריבה . וגם מעין חטא
גלוי עריות קראו חז"ל חנם כדאיתא פ'
יה"כ בשלמא למ"ד עריות . היינו דכתיב
חנם . וא"כ לא היו יכולין לתקן חטא ע"ז
ממש שכבר בטל יצרא דע"ז . והיו צריכין
להזהר בענפים המביאים לידי כך . והנה
שנאת חנם אב הטומאה ותולדתה ע"ז שהוא
פירודא וקיצוץ במקור הקדושה . לכן כיון
שהיה להם שנאת חנם . עדיין הספיק לגלגל
עליהם חטא ע"ז הקדום :

ט) ועפ"ז יראה להבין אלה מקראי
קודש שאמר הוא ית' למשה
הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה
וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כו' ועזבני
והפר בריתי כו' וחרה אפי בו ביום ההוא
ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול
ומצאוהו רעות רבות וצרות . ואמר ביום
ההוא . הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני
הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני
ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה
אל אלהים אחרים . וכבר צווחו על זה .
למה אחר וידוי דברים שמתודים ואומרים
על כי אין אלהי בקרבי יחמיר בעונשן כאמרו
ואנכי הסתר אסתיר כו' :

י) אך נראה כי במדרש דרש אותו על
הגליות . ועזבתים במדי . והסתרתי
פני מהם ביון . והיה לאכול באדום . הרי
שמרמז בזה כל הגליות . ואף אנן נימא
דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא . והוא עם
מה שאמרנו שבבית השני היה להם לתקן
עונות הראשונים . ולפי שלא חשבו לחטא רק
ע"ז שבבית ראשון לא נזהרו בשורשם
המביאין לחטא ע"ז כמ"ש חז"ל שנחרב
בעון שנאת חנם שהוא פינה לעבוד ע"ז .
והנה ידוע כי שני החורבנים היו באלף
הרביעי . ויומו של הקב"ה אלף שנה .
ועיקר תוקף הגלות באלף החמישי נתנני
שוממה כל היום דוה הוא הוד כמ"ש
בספרים . והנה אנשי כנה"ג שראו תוקף
יצרא דע"ז פקחו עיניהם וביטלו יצרא דע"ז .
ובאמת אילו היו נזהרים בדברים שמביאין
לחטא ע"ז אז היתה תשובתם מקובלת .

אבל עתה ואמר ביום ההוא שעיקר המביא
לכל ריב ולכל נגע הנראה בבית הוא חטא
ע"ז ואמר ביום ההוא ר"ל ביום שנבנה
בית שני יהיו סבורים הלא על כי אין
אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה . וכמו
שצווחו אנשי כה"ג בייא בייא היינו דאחריב
לביתן . וא"כ היו סבורים אחר שנתבטל
יצרא דע"ז כבר יצאו ידי חובתם בזה .
ואולם באמת היו צריכין לתקן גם חטא
ע"ז שמבית ראשון ולא די להם במה שפרשו
מע"ז . שהרי כבר נתבטל יצרא דע"ז . לכן
אמר ואנכי הסתר אסתיר הסתרה כפולה
גם על חטאים ועונות ראשונים שבבית ראשון
על כל הרעה אשר עשה דייקא כל הרעה
כי שנאת חנם הגם שאינו ע"ז ממש הרי
סבה לבא לידי ע"ז . ומה שלא באו לעון
ע"ז בפועל הוא סיבת שכבר ביטלו יצרא
דע"ז . לכן נתגלגלה עליהם כל הרעה אשר
עשה כי פנה דייקא שהוא שנאת חנם הוא
פינה לע"ז :

יא) ובזה יובן שפיר שלשה דברים הללו
מיסך סייכי . כי משה אמר איכה
אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם . כי
הסיבה שלא היתה אחדות גמורה ביניהם . וכן
ואהבת לרעך כמוך זו כלל גדול בתורה .
שבמה שמתאחדין שורש נפשות ישראל לא
ישלוט בהם סטרא אחרא וקליפה . ונקל
לקיים מצות ה' ולא יתפתו לקול פיתוי
שפתה בישא דאזלא בפירודא ולסיבה זו
עבירה גוררת עבירה . עד שהתנבא ישעי'
בפחזותה איכה היתה לזונה ועבירה גוררת
עבירה ואחרי שזנו אחרי ע"ז נתקיים בעו"ה
איכה ישבה בדד . וענין בדד מורה על
פירוד לבבות :

יב) ובזה יש להבין מה שאמר לו הנך
שוכב עם אבותיך וקם . ורמז
לו בזה תחית המתים . כמז"ל בפ' חלק
דף צ' ע"ב שאלו רומיים את ר' יהושע בן
חנניא מנין שהקב"ה מחיה מתים . ויודע
מה שעתיד להיות . אמר להם מן המקרא
הזה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה
וזנה ודילמא וקם העם הזה וזנה . א"ל

נקוט מיהו פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות. וכבר דייקו בי' דמ"מ מה השיב על תחית המתים. ועוד דייק מהרש"א למה נקט פלגא הל"ל חדא בידייכו:

יג) **ונראה** ליישב דבתשובה זו יש חלק התשובה גם לענין תחיית המתים. והוא ע"פ דברי הרמב"ם במורה חלק שלישי באמרו שיש לנמנע טבע קיים קיום עומד אינו מפעולת פועל אי אפשר השתנותו כלל. ומפני זה לא יתואר השם ביכולת עליו ע"ש כמה שהוא מכח הנמנעות. כמו מרובע שאלכסונו כצלע וכדומה אין כונת דרושינו בו. אך שיש מחלוקת בדברים שהם מן הנמנעות לפילוסופים והם אפשרות ואינם נמנעות. והנה כי כל שאלה זו ששאלו מנין שהקב"ה מחיה מתים היא תואמים במובנה. כי יתכן השאלה שמא הוא מן הנמנעות אשר לא יתואר עליו יכולת הבורא כמ"ש הרמב"ם או אף שתהי' יכולת בחק הבורא מנ"ל שהוא ית' מייעד לנו החסד הלזה. וא"כ שאלת הרומיים היא מובנת משני פנים. והנה לדבר זה שהי' אצל האפקורסים מן הנמנעות אחרי כלות הגוף בארץ וישוב העפר אל הארץ עוד ישוב ויתהפך כחומר חותם ויתיצב כמו לבוש. ומכלנא אפילו יתואר עליו היכולת מנ"ל שעתיד הקב"ה לעשות כן:

יד) **והנה** נודע השאלה ששא' הרמב"ם שהידיעה מכחשת הבחירה. כי אחר שידע ית' שזה יהיה צדיק או רשע. ההכרח שיהי' כן שלא תשתנה ידיעתו ית'. ובאלפיך ביקש לחלק שהידיעה במחשבה אינה מוכרחת הבחירה. ובאמת גם זה אינו כמו שנבאר שאפילו הדיבור בפירוש לא ישנה כח הבחירה החפשיות והנה אחר שהוא ית' מעניש עוברי רצונו אחרי אשר פרסם הידיעה אין ספק כי ההכרח לא יגונה ולא יענש עליו אפילו אנוש אנוש מורכב ממידות פחותות. כ"ש הבורא ית' אשר כל דרכיו משפט שלא יענש ההכרחיי שלא עשה ולא פעל רק ברצונו ית' ואחר שמעניש הרשע אחר פרסום הידיעה אף שבשכל אנושי הוא כענין נמנע וקיבוץ ההפכיים בנושא אחד שנאמר שאע"פ שאמר הוא ית' שזה רשע אעפ"כ חטא בבחירה ולא בהכרח אין ספק שזה נפלא במושכל יותר מן הנמנעות מענין תחית המתים. שאין מחק הנמנעות אחר שאינו מקיבוץ הפכיים וכמו שאמר דלא הוי הוי דהוה כ"ש דהוי ומן המים לר כ"ש מן העפר וכדומה סברות רבות:

טו) **ובזו** מובן שפיר כי רומיים שאלו לר' יהושע מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות היה מובן מתוך השאלה שני דברים לענין תחית המתים מנין שיתואר ביכולת זה. ב' מנין שיהיה כדבר הזה כמו כן בהך ענין שיודע מה שעתיד להיות. ג' אם יודע אין השכל נותן שיענים. ומנ"ל שמענים על זה ושמא אין עונש. והנה השיב לו המקרא הנך שוכב עם אבותיך וקם וא"ל דלמא וקם העם הזה וזנה כו' א"כ כיון שמפורש עונשו בצדו וחרה אפי כו' א"כ מזה ע"כ הכרח שאפילו מה שאמר הוא ית' בדיבור אינו מכריח הבחירה ונ"ל תירוץ הרמב"ם שאין אנו משיגין דעתו ית' כי הוא החכמה הוא המדע כמו שעצמותו אינו מושג כך דעתו אינו מושג. הרי הכרח מזה שאפילו דברים אשר אצלינו בחק הנמנע לגמרי הם יכולת בחקו. א"כ כ"ש שאין תחית המתים מחק הנמנעות כמו שאמרנו. וא"כ עכ"פ מוכח שתחית המתים אינו מן הנמנעות לגמרי. אלא שעדיין אם נקרא וקם העם הזה לאחריו אינו מוכח כל השאלה שיעשה חסד זה להחיות המתים אבל מוכח שהוא בגדר האפשרות עכ"פ וא"כ אמר לו שפיר נקוט מיהא פלגא משאלה זו של תחית המתים בידייכו שעכ"פ הוא בחק האפשרות ולא מן הנמנעות. והנה מה שמצא כאן מקום לרמוז בו תחית המתים יראה עפמ"ש בדרושים שאילו בא משה רבינו לארץ היה יכול לבטל יצרא דע"ז כמו שאמרו חז"ל דבשביל שלא היה לו זכות ארץ ישראל לא יכול לבטלו. והנה זאת בקשת משה שיכנס לארץ. ואולם

היתה

א פ"ז במדרשות הטעם שלכך מת במדבר ויהא ראשי עם שיבואו דור המדבר עמו לעתיד לבא א"כ בהכרח שימות במדבר וא"כ מוכח מזה תחית המתים שהרי לכך מת במדבר. וזהו מה שרמז לו שלכך ימות במדבר בשביל שהנך שוכב וקם. א"כ תביא דור המדבר עמך. ולכן אף שמסתפק מזה הפסד שלא תבטל יראה דע"ז וקם העם הזה כו'. מ"מ תכלית זה נרצה לפניו ית' שיביא דור המדבר עמו:

דרוש ב' לפרשת דברים

א) **אלה** הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל כו'. אמר במדרש זש"ה מוכיח אדם אחרי כן ימצא כו' זה משה כו'. ממחליק לשון זה בלעם כו'. והענין הוא כי כבר אמרו אל תלשן עבד אל אדוניו כו'. כי אין ללמד דלטורי' על ישראל כמ"ש בהושע. וכן ישעי' נענש על שאמר בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. ואמרו כי בודאי אם בא להוכיח אדם. הותר לו להוכיחו על פניו ולגנותו על מעשיו הרעים כמ"ש בכתוב זכור כו' כי עם קשה עורף אתה כו' וכמה דברים קשים שאמר משה לישראל. ואולם מאחר שהוא צורך תוכחה לא נענש על כך רק ישעי' שגינה את ישראל שלא בדרך הוכחה נענש. והנה רועינו הנאמן כפה ההנהג שכשהוכיח לישראל אמר להם דברים קשים. ואצל הש"י המליץ עליהם. לא כן בלעם שבפניהם חנף אותם ואצל הש"י ביקש להזכיר עונם שתחול הקללה. וזהו מוכיח אדם אחרי. היינו כשאינו בין האדם ובין הש"י הוא מוכיח ומדבר לו קנטורים. אבל כשהוא נגד הש"י הוא ממליץ טוב עליו כמנהגו של משה. לא כן מדתו של בלעם הרשע שהיתה להיפך. לכן דייק קרא אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל דייקא. שדברי התוכחות הוא לישראל דוקא. לכן אם בא אדם להוכיח הותר לו לגנות ולקנטר:

ב) **והנה** שמעתי פורצי גדרות שאלם אשר קבלו ראשונים בהשגת גבול שאחד משיג גבול רעהו בדירות שסוכר ומוסיף על חבירו להדיח את חבירו ולגרשו מהסתפח בנחלתו. והנה אין להאשים אדון הדירה. כי אם לא היה הישראל נותן אצבע בין שיניו. לא היה דוחה את הראשון. ובעו"ה מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. וזהו שרמז יעקב ביראתו מפני עשו שכל מעשיהם רומזים לקורות הנמצאות את בניהם כנודע הצילני נא מיד אחי מיד עשו. כי אין לו מורא מעשו אם לא שתהא יד אחי באמצע. שהוא מגרה בי את עשו:

ג) **ובזה** אפשר להבין מה שדרשו חז"ל על הקול קול יעקב והידים ידי עשו. בזמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אין ידי עשו שולטות. ובזמן שאין קולו של יעקב. ידי עשו שולטות. וראוי להבין הא במקרא כתיב הקול קול כו' והידים ואיך דרשו היפך הכתוב. אמנם יובן כי אמר במדרש על פסוק זה של הקול קול ולא הכירו בזמן שרשעים עומדים ממנו והוא תמוה. אמנם יובן כשנביט כי קל ראשון כתיב חסר. וקול שני מלא. והנה יש קל מסטרא דקליפה כמו שנרמז הנה ה' רוכב על עב קל. כי שם קדוש של ע"ב ורבוע מה שעולה ק"ל ובקליפה סמאל בגימטרי' קל"א. ובתגבורת הקליפה נותנין כח קל לסמאל כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים. והנה בזמן החורבן נתמלאה שאתם ומלאו כחות הסם בקל כחות הטומאה. ואולי ירמוז לולי השם הותיר לנו שריד כמעט שאילולי שלא שלטו כחית הס"מ בשלימות כי חסר כח אחד אלף מסמאל ואז עדיין לא נשתקעו בקליפה כל שים עכ"פ אות אחד נשאר שלא ניתן בו כח החוטאים וזהו רמז מי יתן טהור מטמא לא אחד. שכל זמן שלא מילא כחות הס"מ בשלימות אפשר להחזיר הקדושה לשורשה. לכן אמר מי יתן טהור מטמא לא אחד. היינו כשרק אחד חסר מהשלים כמו של סמאל. יתכן להוציא הטהור הוא הקדושה שנפלה בקליפה ואולי לזה רמז עשו יש לי רב שיש לו יניקה מטב קל שבקליפה שעולה רב:

ד) **ובזו** יובן כי הקול של יעקב מצד הקדושה. הוא קול מלא בוי"ו. שרמז לתורה שנאמר בה הרחב פיך ואמלאהו. אבל אם אין קולו רק בדברים של הבל ומסירות. נקרא קל. כי אין לקול ההוא מקום בקדושה. כי בקליפה בית עשו לקש וכמוץ אשר תדפנו רוח. נמצא שאם הוא בקדושה קולו של יעקב. הוא קול מלא. לכן מובן שפיר. כי קל ראשון כתיב חסר ומרמז נקל. ר"ל אם קל קול יעקב. שמה שראוי להיות קולו בבתי מדרשות. הוא פוגם קולו בדברים של הבל ובטלה וניבול פה ומסירות וכדומה. נקרא הקול קל קלים היו רודפינו. אז הי' ידי עשו שולטות. מאחר שקולו של יעקב בגדר קל:

ה) **ובזו** יובן המדרש כי דיוק יש בכתוב אמרו הקל קול יעקב כו' ולא הכירו כי היו ידיו שעירות כידי עשו אחיו ויברכהו. והנה אין כתוב שום ברכה שם. רק אחר שאמר אתה זה בני עשו כו' גשה ושקה לי כו' עד וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ויתן לך כו'. והנה אין כתוב שום ברכה בתחלה. אמנם רמזה לנו תורתנו הקדושה כי בלא"ה אינו מובן איך אמר ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו. אדרבה זהו סיבה שלא לברכו. אמנם ירמוז כי כשהקל קול יעקב ר"ל שקולו קל שאינו בבתי מדרשות רק במסירות ומלשינות. ובזה יצדק כפשוטו ג"כ אם מוסר אחד אשר לוחש לעשו איזו מסירה או הוספה על דירה לדחות חבירו מהסתפח בנחלתו. הנה הוא עושה במחשך מעשהו כאלו הגוי מעצמו דוחהו. לכן כשקל קולו של יעקב הוא מדבר לעשו בחשאי. וכן מפרש בזהר פ' ויגש והקל נשמע שקל חסר רומז לחשאי ובשתיקה כמו שנ"ל לענין תפלה כמ"ש בזהר שם והוא כמ"ש כי קול תפלה שבקדושה שרמז לקל רביע מה שבקדושה דוחה לקל של עשו מצד הקליפה. ואז בקולו של יעקב נותן כח לידי של עשו. ומה שהישראל עושה במחשך מעשיו לפי שהוא לחרפה ולקלון שימסור או ישיג גבול רעהו. לכן קל של יעקב שבקליפה גורם לידים של עשו שהוא מיצר לישראל ע"י מסירתו וקולו קל שבקליפה של יעקב. לכן זה הפושע אינו חפץ שיפורסם שהגוי דוחה אותו מגירי' דילי' ויד ישראל במעל הזה. לכן אינו חפץ שיפורסם רשעתו. ואולם אם ישראל חפץ להמליץ טוב בעד רעהו לשרים בודאי יעשה בפרסום ולא בחשאי. כי יהי' לו ליקר ותפארת. וזהו רמז כשקולו של יעקב קל שלוחש בחשאי לעשו להצר לחבירו אז ולא הכירו. כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות. שאין ניכר שמגירי דישראל בא זה. ולא נודע יד מי במעל הלזה. לכן לא הכירו. כי נראה שעשו עשה לו זאת:

ו) **וזהו** הרמז שבמדרש בזמן שרשעים עומדים ממנו העושים במחשך מעשיהם שיהי' היזק שאינו ניכר אם בא מישראל ואז רמז ויברכהו ר"ל הברכה שייכה לעשו. כי אז ידי עשו שולטות. לכן רמז ואמר אתה זה בני עשו ר"ל שהישראל העושה כן הוא גורם למעשה של עשו וגם הוא כעשו יחשב. ואולם כשמעשיו של יעקב מפורסמים שנרמזים בריח כמו ריחו נודף שרומז על פירסום השם במעשים טובים. ואמר ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. לא שדה של עשו איש שדה מצד הקליפה. אז ברכות על ראש יעקב ויתן לך כו':

ז) **והנה** גם המקונן פתח איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס. וכבר דייקו בלשון היתה כאלמנה. ומ"ש במדרש שהיא כאלמנה ולא אלמנה ממש. אכתי אינו מיושב היתה כאלמנה שהוא לשון עובר. שבעוה"ר נמשך זמן רב. וה"ל למימר איכה ישבה בדד כאלמנה. ואולם יובן ע"פ משל לאדון שהיה לו בן יחיד. ויתן לו האדון כל טוב ערכו גרם לו שיבעט ולא עשה רצון אביו. והנה לאביו רוב רחמנות עליו ויתרה בו אם לא ישוב לרצון אביו יסע ממנו למרחקים. וכן היה. אך עדיין רחמי האב על בנו ושלח לאמו כל עניני הצטרכות

של

של בנו. אז ירום לבו יותר ויאמר כי גם מבלעדי אבי יש לי כל טוב אצל אמי ולא השגיח כלל. כי לא היה לו שכל שאביו עדיין שולח לו מרחוק. ואחר אשר עדיין לא שב מאולתו. אז מנע השפע לגמרי ממנו ומסרו ביד שונאיו. ואז הכיר איך טעות היה בידו שסבור שאמו תספיק לו לבדו מבלי שישלח לו אביו מה שיצטרך:

ח) **והנמשל** מובן כי מגודל שלוה שהיה לנו בארץ ישראל גרם לנו לבעוט כמ"ש וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל. והנה התרעם על וזהב עשו. כי כתוב במגיד מישרים שחסד ה' הי' שהמן נתן עשרת אלפים ככר כסף. כי כסף מצד החסד. לכן לא חיזק עליהם כחות הדין. וזהו ירמוז במדרש הכסף בגימטרי' העץ. כי מה שעשה הפדיון בכסף שהוא מדת החסד גרם לו שלא עלתה בידו מחשבתו הרעה. והנה כבר כתב בזהר כי לולי שבנה אהרן מזבח לפניו שאהרן איש חסיד שהי' מסוגל להכניע הקליפה ובנה המזבח לפניו להכניע תוקף הקליפה רק שנכשל במה שלקח אותו מידם. כי איש הניחו ע"ג קרקע לא היה כח בכשוף שלהם לשלוט:

ט) **ובזה** מבואר מה שהשיב אהרן למשה אתה ידעת את העם כי ברע הוא כי הם מעורבים ברע הוא ערב רב בנוי דבלעם שהם מכשפים. וא"כ חשב במה שיאמרו לי קום עשה לנו אלהים ואשליכהו באש. וא"כ לא הי' מסוגל להצליח על ידי. כי כונתי למעט הקליפה ואולם הם גרמו בכשפיהם שיצא העגל הזה. וכן ברע אותיות ערב שרומז על בנוי דבלעם מערב רב. ומה שנכשל אהרן בלקחו מידם כמ"ש בזהר ורמז לזה יד ליד לא ינקה רע. לכן עשו של זהב גמטרי' י"ד. וזה שרמז בהוכחה ודי זהב די אותיות י"ד זהב גמטרי' שמה שלקחו מידם. גם שהי' של זהב משם יצא העגל הזה. ובזה מובן וכסף הרבתי להם ואלו עשאוהו של כסף לא הצליח מעשה שטן אחר שהוא מסטרא דחסד. אבל הם וזהב עשו לבעל כדי שיצלח מעשה שטן:

י) **והנה** נחזור למשל על המשל כי כבר העיד בהם בנביאיו וכבר אמרו עשר מסעות נסעה שכינה וא"כ כבר הי' הסתלקות השכינה. אך לפי שעדין ראה גודל השלוה וגדולת ירושלים חשבו שאין זו מזיק להם. ואדרבה חשבו אם כי עזבם ה' אעפ"כ לא יבא צר ואויב בשערי ירושלים כי ירושלים עצמה משפעת להם כל טוב. כמו שאלמנה אם תשא ותתן ותרויח הרבה. תאמר בודאי אשר כחה ועוצם ידה עשה לה החיל הזה. אבל באמת לא כן הוא. כי בתחלה אף שנסתלקה השכינה לא היתה העיר ירושלים משפעת להם. כי אם הוא ית' שהשפיע להם השפע מרחוק. וא"כ עיקר השפע מבעלה דמטרוניתא. אבל אילו היתה אלמנה ממש. לא תמצא ידה לפרנס בניה. ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם וזו גרם בנזקין שלא שמו על לב כמ"ש לא האמינו כל מלכי ארץ כו' כי מחטאות נביאיו כו' לכן מתרץ שלזה גרם שישבה בדד לפי שכשהיתה בשלותה אמרו כי היא אלמנה ממש ובכחה ועוצם ידה תשפיע לבני'. לכן אמר בשביל שבימי שלותה היתה בעיניהם כאלמנה שמסגלת הכל בכח ידה. ולא האמינו כי יד ה' עשתה זאת. לכן כשהוא ית' סילק השגחתו כל רודפיה השיגוה ואמר רבתי בגוים שרתי במדינות. אולי רמז רב ת"י לבית ראשון וכן שרתי שר ת"י שאז ימי הבית. ובבית שני שכבר נתמלאה סאתם ומלאו כח קל כחות שבשמאל. לכן אמר הית"ה גמטרי' ת"ך ימי עמידת בית שני. היתה למ"ס גמטרי' ק"ל:

יא) **והנה** אמרו חז"ל מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלת של שונאי ישראל ואמרו אעפ"כ חזר וסמכה דוד ברוח הקודש. וכבר אמרנו לתרץ הדבר כאשר גם בזהר נתעורר ע"ז וכי ח"ו לעולם יזנח ה'. וכבר כתבנו בזה ג"כ. אמנם יובן ע"פ משל לאדם אחד שהי' סוחר והצליח והרויח עד שעלה רכושו ערך ג' אלפים זהו'. ויקר מקרה שהפסיד כל אשר לו בשריפה וכדומה ונעשה עני. ואולם

עדיין קיבץ כל מטלטלין שהי' לו ומכרן ועשה סחורה והצליח טוב ועלה למעלה ראשונה. והיו אנשים מדברים וישאל איש לרעהו משלום זה האיש. כי שמע שנתדלדל מאד. והשיב לו ת"ל כבר חזר למקומו והצליח כמקדם. ויהי היום ויקר עוד מקרה שנתדלדל שנית ויארכו לו הימים בימי עניו ומרודו עד קרה מקרה זמן מלחמה שהיה האדון עצמו במלחמה וישימו לו אורבים האויבים שכנגדו ללכדו. ויוגד לאיש הזה. והנה רץ אל המלך ויאמר לו אדוני המלך סור ממקום הזה כי האורב מאחריך. וישלח המלך שלוחיו ומצא כדבריו. והנה ודאי המלך עשה לו יקר וכבוד גדול שאין לספר וישם כסאו מעל כל השרים ובאצר המלך משככו ויבן לו בית ופלטרין גדולים. ואפרתי שחזרו האנשים הנ"ל לשאל איש לרעהו ע"ז כי שמע כי חזר ונתדלדל ואמר הנ"ל שהוסיף עוד לקום משפלותו ועניותו. ויספר לו מעשה שהיה שהציל נפש המלך ממות וככ"ל ויען ויאמר לו א"כ לא תצדק בדבריך לומר שהוסיף לקום כי זו גדולה שאין להעריך שום גדולה שהיה לו בימים קדמונים במעט אשר היה לו שאין זה אפילו כקליפת השום נגד ענין גדולתו עכשיו. לא יצדק לעומת זה לומר שהיה לו בשום פעם גדולה ועושר. כי אין זה כלום לנגד מה שהוא עכשיו:

יב) **והנה** כי כן הנמשל כי אחר שנבנה מקדש הראשון והיינו בשלוה ונחרב בעו"ה וחזר ונבנה. נמצא בפעם שני יצדק לומר שהוסיפו לקום משפלותם. כי לא היה להם יתרון על הראשון. אבל יודע שכל שלוות ישראל אין ערוך אלי' לדמות למה שאנו מקוין. לכן הבית אשר אנו מקוין לא יהיה בו שום יחוס ודמיון כענין בתים הראשונים. נמצא אם נעריך בתי מקדשות שהיו לנו נגד הבית המקוי'. כאין ואפס נחשב נגדו. כי הי' מעשה אלהים ואפילו חומת ירושלים כאמר ואני אהי' לה חומת אש כ"ש המקדש כמ"ש בזהר. נמצא לא יצדק בו לבנין שהוסיפו לקום. כי לעומת הגדולה שאנו מקוין אין בערכה שום קימה והידור שהי' לנו בבתים הראשונים ואין זה רק דבר חדש שלא היה כמוהו בעולם. לכן אמר ולא תוסיף קום ר"ל שענין הקימה לא תצדק עליו גדר הוספה שהוסיפה לקום שנית כמו בבית שני. כי אם בתולת ישראל כמו שהבתולה לא ידעה משום שמחה של בעל. כמו כן הבית אשר אנו מקוין. אין שום שמחה שהיה בבית ראשון ושני שנעריך שהיה מעין זו השמחה. לכן רמז קום בתולת ישראל שלא טעמה טעם שמחה מעולם. וא"כ לא יצדק לומר שהוסיפה לקום. כמו שצדק לומר בבית שני כפי המשל אשר המשלנו:

יג) **והעיקר** תלוי בתשובה וכמ"ש חז"ל מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך. והקשו קינה לאסף מבעי' ליה. ודייק ביפה ענף במדרש הא קיי"ל כשם שמברכין על הטובה מברכין על הרעה לקבלינהו בשמחה. ונראה כי בודאי יש להצדיק הדין עליו ולקבל בשמחה. אבל ראוי להצטער על מעשיו שגרמו זאת. לכן נצטער יעקב באמרו כי ארד אל בני כו' שחשב שנענש עבור מעשיו. וזו מה שאמר המקונן מה יתאונן אדם חי. כי בודאי יש לקבל דין שמים בשמחה אבל הוא גבר על חטאיו יש להתאונן. ולזה נחפשה דרכינו ונחקורה כו'. וזהו ג"כ מה שרמז המקונן באמרו על אלה אני בוכי' כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב. ואמר ההבדל כי המשכיל מצטער שהוא גרם בחטאיו. וזה אומרו כי רחק ממני מנחם דייקא שאני הגורם. אבל הבנים לא עם בינה הם רק היו בני שוממים כי נגבר אויב. שאין משימים אל לבם שהם גרמו. וזה ענין כל צערינו על חורבן מאויינו ובית תפארתנו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן:

דרוש ג' לפרשת דברים.

א) **במדרש** רבה פ' דברים רבנן אמרי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע

רבש"ע לפי שלא נצטוו גוים על השבת ואמר אם הם עושים אותה. אתה נושא להם פנים א"ל הקב"ה מן הדבר הזה אתה מתירא. חייך אפילו הם עושים כל מצות שבתורה אני מפילן בפניכם. מנין ממה שקרינן ראה החילותי תת לפניך ע"כ. והוא פלא נפלא היכא רמיזא ויכוח זה. וכידי משה דחק למאד בדברים שאין מתקבלים כלל.

ב) **ויראה** ונבאר גמרא קידושין פ"ק (דף ל"ט) תניא ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה שבתורה שמתן שכרה כתובה בצדה שאין תחיית המתים תלוי' בה. בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים. הרי שא"ל אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ושילח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל ומת. היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובות ימיו. אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. ודילמא לאו הכי הוה ומשני ר' יעקב מעשה חזא. ודילמא מהרהר בעבירה הוה. מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. ודילמא מהרהר בע"ז הוה כו' אס"ד שכר מצוה בהאי עלמא איכא הי"ל לאגוני עלי' דלא ליתי לידי הרהור ע"כ הגמרא. והנה יש לדייק אמאי לא פריך בלא"ה אגוף הברייתא מיד דילמא מהרהר. ולמה נטר עד דמשני ר' יעקב מעשה חזא. גם מהרש"א ורי"ף הקשו מאי קשי' מאי דמסיק לעיל אם היתה שקולה מכרעת. א"כ י"ל שהיה רובו עונות בלא"ה:

ג) **ויראה** ליישב זה די"ל דמעשה זה שקרה שאמר לו אביו היינו ביום שנעשה בן י"ג שנה דחטאת נעורים קודם י"ג לא יחשוב ה' לו עון. ואפילו קטן אוכל נבילות י"א שאין מצווין להפרישו. א"כ הוא ראה שאין חטא ועון בידו מיהו י"ל לענין דבל"ז אגוף הברייתא לא קשי' לי' פ"פ מה דאיתא בגמרא המשמר שבת כהלכתו אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין. א"כ בברייתא י"ל דאם היתה המעשה בשבת. והוא ראה שנזהר ושמר השבת כהלכתו דאז מוחלין לו א"כ כ"ש שלא יותשב לו הרהור לעון. אבל למאי דמסיק ר' יעקב מעשה חזא ל"ל שהי' בשבת דהא שבת אסור לטלטל בעלי חיים ומוקצה וחמורים הדברים ופריך א"כ אין זו מצוה כלל. לכן פריך שפיר דילמא מהרהר בע"ז הוה דע"כ בחול איירי וגם ר' יעקב לא זכר כלל שבת בדבריו משמע דבכל גווני איירי. מיהו הך שאמר לו אביו י"ל שהיה בשנת י"ג כשנעשה לו ואז הי' שנעשה בר עונשין. ולא יתכן היות לו רוב עבירות ומיושב מה שהקשה עוד הרי"ף דילמא עבר ושנה. ולפ"ז לק"מ די"ל שראה שלא עבר שום עבירה:

ד) **והנה** מהרש"א הקשה עוד דזהו נגד הגמרא דסוטה דמסיק דמצוה בעידנא דעסיק בה נמי לא מגנא מילה"ר ונדחק. ונראה ליישב דודאי אי מפרשינן למען ייטב לך של הטבת עוה"ז א"כ אחר שההרהור ימנע הטיב ממנו. ולא יתקיים למען ייטב לך. שפיר קאמר הש"ס דה"ל להגן דלא ליתי לידי הרהור. אבל אי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואין בה מונעין הטוה"ז כלל גם הגנה לא מגנא ואפילו לרבנן דס"ל דאיכא שכר מצוה י"ל למאי דמסיק אם היתה שקולה מכרעת באמת אם הוא באופן שראוי להטבה ע"י מצוה זו. י"ל דבאמת מגין עלי' מן ההרהור ובסוטה מיירי בסתמא כשאין במצוה הטבת עוה"ז י"ל דלא מגני אפילו לרבנן דס"ל שכר מצוה איכא בהאי עלמא. היינו דוקא במצוה שבה יעשה רוב זכיות ע"י עשיית המצוה כדתנן כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו. ובהא אפשר דבאמת מגנא כדי שלא יפסיד טוב העוה"ז הראוי ע"י המצוה. אבל בסתמא לא מגני ולק"מ:

ה) **אלא** דקשי' עוד אהא דפריך אח"כ והא אמר ר"א שלוחי מצוה אין נזוקין. והקשה הרי"ף כיון דכבר אסיק דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואינו מגין על ההרהור. א"כ מאי פריך שלוחי מצוה הא

הא י"ל דמהרהר בע"ז הוה וקושי' גדולה. ומה שתירץ הרי"ף דר"א ס"ל שכר מצוה איכא בהאי עלמא. הא ודאי ליתא. דבכל הש"ס פרכינן מיני' ובפסחים נמי פריך מיניה שלא יפטור מבדיקה. והרי אפילו לרבנן מצריך מצוה א' יתירה ואם איתא מאי פריך בפסחים מר"א שמא אין זו מצוה:

יו) **ולפי"ש** זאת נקדים מ"ש בידי משה פ' נשא דף קל"ד על מ"ש במדרש והיא בגמרא ריש יבמות ג"כ יכול אפילו אמר לו אביו לחלל שבת ישמע לו ת"ל אני ה'. ודייק הרב למה נקט דוקא חילול שבת. וכתב בשם חכם א' לפי דאיתא בגמרא פקוח נפש דוחה שבת. והטעם אמרו חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה. ואיתא בספרי סמך כיבוד אב ואם לשבת. לימד שאם קיים כיבוד אב. אין חילול שבת בא לידו. וא"כ ס"ד שישמע לאביו כדי שישמור שבתות הרבה קמ"ל דלא ע"כ:

ובזה ניחא מה שהקשו התוס' ריש יבמות ל"ל קרא דכיבוד אינו דוחה שבת הא איתא בקדושין אביו א"ל השקיני מים. ואמו אומרת לו השקיני מים. שיניח כבוד אם וישמש לאביו. שהוא ואמו חייבין בכבודו וא"כ קרא ל"ל ונדחקו התוס' דמשם יליף וקשה הא ודאי לא דמי כבוד אב לכבוד שמים. ואולם למ"ש ניחא דשם צריך קרא דלא נימא שמחלל כדי שישמור שבתות הרבה. והנה מלינו בדרכו ית' לצרף הטובה שעתיד לעשות ומחשבה בטוב ולא ברע כמ"ש במדרש ראה ראיתי את עני עמי שראה ית' שיעשו העגל. ומחשבה בטוב ולא ברע רק במוב שעתידין לקבל התורה. וא"כ נימא דלכתורה לא מקשה בש"ם מידי דילמא מהרהר בע"ז הוה. דמ"מ כיון שאם קיים כיבוד אב אין חילול שבת בא לידו א"כ נפוי לפניו ית' זכות זה והרי כאלו קיים שבת ושמר שבת מחללו. א"כ אף פע"ז כדור אנוש מוחלין לו ולא פריך מידי. וי"ל דהקושיא כיון דר' יעקב בא להוציא הכתוב מפשוטו דמשמע דהטבה בעה"ז קאמר. וכל כזה דליכא קרא מפורש אין מקרא יוצא מידי פשוטו. וא"כ י"ל דקשי' לי' אי ר' יעקב בא להוציא הכתוב מפשוטו משום מעשה דחזא אכתי ס"ל דילמא מהרהר בע"ז. ואי משום סמיכות כבוד או"א לשבת דדייק בספרי שאין חילול שבת בא לידו. איכא למימר איפכא דילמא קרא קאמר כבד את אביך אפילו במקום חלול שבת. ואם א"ל לחלל שבת ג"כ ישמע לו. ואי משום אני ה' איכא למדרשיה לדרשה אחריתא כדאמרינן בעלמא אני ה' נאמן לשלם שכר. כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו. לכן משני אי ס"ד כו' כדאיתא בש"ס והשתא לפי"ז ע"כ הסמיכות אתי שאין חילול שבת בא לידו. א"כ פרק שפיר והא אר"א שלוחי מצוה אין ניזוקין. ול"ל יהרהר בע"ז דלפי האמת ע"כ הסמיכות שאין חילול שבת בא לידו א"כ כדאי לכפר ולהגן המצוה שעתיד לשמור השבת על ההרהור שהיה במחשבתו כי מוחלין לו בזכות שמירת שבת שלפני לפניו ית' שישמור שבת מחללו:

ח) **ולפ"ז** יובן שפיר המדרש שהתחלנו בו. כי אמר הכתוב ואשלח מלאכים ממדבר קדמות והנה רש"י פירש קדמות ממך שלוית לפתוח בשלום שהחזרת התורה על כל אומה ולשון והוא דחוק דתורה מאן דכר שמי' ומה ענין זה לזה. לכן יש לפרש יותר הכונה ממדבר קדמות כמו שדרש בזהר אבינו מת במדבר. בשביל דיבור שדיבר בה' ובמשה. וכמו כן יש לפרש כי אמר במדרש רב לכם סוב את ההר הזה. שלכך לא נלחמו עם עשו כי הרבה כיבד עשו את הוריו. הרי שבשביל מצוה שכיבד את הוריו נטו ישראל מפניו. וידוע כי המדרש מפרש אבינו מת במדבר לשון דיבור וא"כ יש לפרש גם כאן שמדיבור הקדוש למד. וביאר כי ידוע שהאומות נזהרין בכיבוד אב ואם כמ"ש חז"ל מדמא בן נתינה באשקלון. ולזה חשב פן יחלו גם לסיחון שנזהרים בכבוד אבותם. וזהו שמדבר

קיימות שלמד מדיבור הקדוש לפתוח בשלום בשביל מצות כיבוד שחולין לאומות:

ט) **ומעתה** יובן מדרש הנ"ל כפי מה שאמרנו מן הספרי שהנזהר בכבוד אב אין חלול שבת בא לידו. וכבר אמרו חז"ל שאלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה. לא היתה אומה ולשון שלטה בהם. הרי שמירת שבת מסוגל לבטל שליטת זולת. וא"כ שפיר קאמר המדרש שירא משה אחר שמירת שבת מסוגל לבעל השליטה שלא יהיה מכולה מן הזולת והנה האומות שנזהרים בכבוד אבותם. א"כ אם יחזיקו מצות שבת למצוה יהיה מסוגל שלא ישלטו בהם אומה ולשון. לזה היה ירא פן תעמוד שמירת שבת להצילם מיד ישראל הקמים עליהם. וע"ז השיב לו היא יתי' מדבר זה אתה מתיירא. חייך אפילו עושין כל מצות שבעולם. אני מפילם לפניך שאין שמירת המצוה מועילים כי אם למי שקיבל תורת ה'. ולא כן האומות כי משפטים בל ידעום. ומי שעושין מעצמם אין כדאי להגין עליהם ביום זעם:

דרוש ד' לפרשת דברים.

א) **פתיחה** אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל. והקשו כל מקום שנאמר אלה פוסל הראשונים: עיין מג"ע על התורה. ויראה פירושו ע"פ מה שאמרתי פי' הפסוק ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. והענין הוא כי בכל ענין דבר בעתו מה טוב. הלכות פסח בפסח כו'. אבל ענין מוסר הוא כולל בכל הזמנים. וגם ענין החכמה ג"כ אינו שוה לכל נפש. כי אין כל אדם מבין עומק דבר חכמה. אך לפי שעיקר החכמה. הוא יראת ה' שהוא ראשית כל החכמות. וכמו שאי אפשר לדבר להיות בלא ראשית. כי אין שום חכמה. אם אין יראה ראשיתה לכן אם אין יראה אין חכמה. שאי אפשר לדבר שיתחיל בלא ראשית. ועוד מעלת היראה שוה לכל נפש. אפילו מי שאינו משיג החכמה. לא כדעת הפילוסופים שהשלימות הנפשי לא יצדק. כי אם בהדבקו במושכלות עליונות. ולפי סברתי הנפסדת. לא תשלם שלימות הנפשי. כי אם א' מני אלף. לא כן אנחנו מאמינים אשר כל איש אשר יחזק לבבו ביראת ה' אם כי קצר מצע שכלו. אעפ"כ רחמנא ליבא בעי. ולזה אמר כל ישראל יש להם חלק לעה"ב וכן אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם כו' טפכם נשיכם כו' מחוטב עציך כו' לעברך בברית ה' אלהיך. כי כולם מוכנים לקבל התורה. אף שאין להם השגה בעמקה. כי עיקר הוא המעשה ובזו כולם שוין לטובה. לכן אמר החכם מכל אדם סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא שתכלית השמיעה אף למי שאינו מבין ד' חכמים כדרבונות שאמר תחלה. סוף דבר הכל נשמע כו' כי זה כו' את אלהים כו' ומצותיו הוא כל אדם שוין בזה לטובה. לכן אמר במעלת היראה שהיא הראשית ומבלעדה אין החכמה כלום ואמר לפי שהוא שכל טוב לכל עושיהם. ובמעשה הכל שוין. ורחמנא ליבא בעי. ואמר תהלתו עומדת לעד. שאין זמן שלא יהיה בו שייכות לדבר מענין היראה. ובזו מובן אלה הדברים כו' כי מצינו פ' כיצד מעברין כיצד סדר משנה משה שנה פרקו לאהרן כו'. אבל דברי מוסר כולם שוין לטובה. לכן אמר אלה הדברים שהם דברי תוכחה אשר דבר משה אל כל ישראל כולם כאחד:

ב) **ואמר** במדרש שלשה נתנבאו בלשון איכה. משל למטרונה כו' אחד ראה אותה בשלוותה. וא' ראה אותה בפחזותה. ואחד ראה אותה בניוולה כך משה ראה את ישראל בכבודם ובשלוותם. ואמר איכה אשא לבדי כו'. ישעיה ראה אותם בפחזותם. ואמר איכה היתה לזונה. ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר איכה ישבה. וראוי להבין מה ענין של משה שאמר כאן וגם ענין לשון איכה שמורה על קינה וכמו שנוהגין בנגון איכה אשא

לבדי

לבדי. וליכא מידי דלא רמיזא. אמנם יובן ג"כ מ"ש ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר אעברה נא כו'. ויובן מדרש תמוה ס"פ בלק. לפי שנתעלל משה במעשה זמרי. לפיכך לא ידע איש את קבורתו. והוא תמוה מה ענין זה לזה. ומה עונש הוא זה. אמנם יובן ג"כ מה שאמר הוא ית' למשה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך:

ג) **ואמרתי** לפרש ע"פ מה דאיתא בילקוט ויקבור אותו בגיא מול בית פעור. ואיתא בילקוט שנקבר מול בית פעור. מפני מה נקבר משה מול בית פעור. לכפר על מעשה פעור. מה עשה משה חפר בית דירה גדולה בנחלת גד. וטמן חימה בארץ כאדם שהוא חבוש בבית האסורין. ובשעה שישראל חוטאין הי' עור ופוער פיו לנשוף ברוחו להשחית. לפיכך נקרא שמו פעור. והי' משה מזכיר עליו השם ומורידו למטה. כשמת משה נתן קברו כנגד והוא רואה את קברו וחוזר לאחוריו שנאמר ויקבור אותו בגי כו' ע"כ. הנה ביאר המדרש כמה עבירה עושה שיש בכחו קליפת פעור להשחית. א"כ לכך נקבר משה מול בית פעור כדי שיראה את קברו כשיעלה ברוחו להשחית:

ד) **והנה** בזה יש ליתן טעם שלא ידע איש את קבורתו. כי קברו היה להכניע הקליפה כשרואה את קברו. והענין הוא דוקא שאין הקליפה יכולה לראות הקדושה פנים אל פנים. לכן לא יוכל לראות קברו של משה. וזש"ה פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם. כי פני הקדושה מכוונים לבל ירימו הקליפות ראש לינק ממראה פנים. כי מראה הפנים מסמא עיניהם ומחלים כחן. לכן בפרוח רשעים כמו עשב כו' זה להשמידם עדי עד. כשהקליפות רוצין לעלות. מוריד שלהבת דאשא מן הגבורה עליונה להוריד הקליפה עיין כוונת האר"י ז"ל. לכן לסיבת שאין יכולין לסבול המראה מורידם לנוקבא דתהומא רבא. וזהו להכרית מארץ זכרם.

והנה לפי שקברו של משה נברא בין השמשות שאינו מעין עולם השפל שכל נברא נגדר ונגבל במקום. אבל קברו של משה אינו נגדר במקום. לכן כששלחה מלכות הרשעה לראות היכן משה קבור. למעלה נדמה להם למטה. והטעם יובן ע"פ מ"ש שצריך קברו להכניע קליפת פעור. וא"כ אם הי' נגדר במקום הי' אפשר שתתפשט הקליפה בצדדין שלא יהיו מכוונים פני הקליפה מול קברו. ועיקר הכנעת הקליפה שאין יכולה לעמוד פנים אל פנים עם קבר איש האלהים. לכן הי' חסדו ית' שלא יהיה נגבל במקום ובאיזה צד שתתחזק הקליפה לעלות ולהשחית. יהיה קברו מכוון נגד הקליפה. ולא תוכל להשחית. וזה טעם נכון:

ה) **והנה** אילו לא חטאו בפעור. שהגבירו ונתנו כח בקליפה במה שטמאו בריתם ובעלו בנות אל נכר והשחיתו שתעיבו בעבודת פעור. לא היה צריך משה לשקבר מול בית פעור. ובזו יובן נקום נקמת בני ישראל אף שלא כליתי את בני ישראל. מ"מ די להם צרה כפולה ומוכפלת במה שאחר תאסף אל עמך. כי לסיבת קליפה פעור. הוכרח משה ליתן את רשעים קברו מול בית פעור להכניע קליפת פעור. והנה פינחס עשה גם הוא להשיב חמתו ית' כמפורש בפסוק. ובזהר דרש על פסוק וירא פינחס בטח בה' ועשה טוב כו' שטוב הוא תיקון הברית. ויתכן רמז בדבר כי ניתן רשות לחימה שהיא קליפת פעור להשחית. ואיתא בזהר ויקח רומח בידו. שראה את מ"ם של מות וגם את ו'. לכן כלל אותיות שני אותיות בשמו פנחס שהוא י"ח והאגביד רומח:

ו) **וכבר** אמרנו אותיות מ"ם וי"ו הוא מיו"ז אדם שמהם נבנו הקליפות וסטרא דמותא. והנה פנחס החליש כח החימה. ואם תקח מתיבת חימה מ"ו נשאר י"ז מספר טוב. לכן אמר בטח בה' ועשה טוב דייקא. שהחליש כח החימה ונעשה טוב במה שבטח בה' וקנא קנאתו ית' באיש

ההוא

הוא. והנה בעת המדרש הנ"ל שאם פנחס אשר קטן ערכו ממשה ערך רב. פעל ועשה להשיב חמתו להכניע הקליפה. כ"ש משה בעצמו שהיה יכול לכלות חמה להתם פשע לגמרי שלא יהיה לו עוד שום שליטה לנשוך ברוחו להשחית. ואולם יען נעשה הדבר ע"י פינחס שלא היה כחו יפה כמשה רבינו. לא הספיק להשבית חימה לגמרי. רק להחלים כחו. לזה הוצרכה קבורת משה להכניעו. וא"כ מובן שפיר לפי מה שאמרנו שלכך לא ידע איש קבורתו כדי שיוקף מכל צד להכניע לקליפת פעור שלא תעלה להשחית. וא"כ אילו לא נתעלל לא היה צריך לכך. לכן שפיר הוה מדה כנגד מדה. לפי שלא הכניע קליפת פעור ע"י פינחס לגמרי. הכרח לקברו של משה שלא ידע איש את קבורתו. ראה מה עמקו דברי חז"ל:

ז) **והנה** משה רבינו ע"ה ביקש לתקן חטא אדם הראשון שהגביר עליו זוהמת נחש הקדמוני אשר עדין היה מרקד בין דור המדבר. והוא המשחית ומכלה על פיו היה כל ריב וכל נגע. ונרמז בתיבת ואיבה אשית בינך ובין האשה. ואיב"ה ר"ת ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה כמ"ש בספרי קבלה. והנה משה רבינו ביקש לתקן העולם שיהי' בתיקונו ויבולע המות לנצח. לכן ביקש לכנוס לארץ ישראל. לכן נרמז ואתחנן אל ה' בעת ההיא ר"ת ואיבה. שביקש לתקן עולם מזוהמת נחש הקדמוני כ"ד זיני מסאבותא שהטיל בחוה בחטא עץ הדעת כדאיתא בזהר. ובעון פעור התעוררו זוהמת נחש ג"כ וחטא העגל הכל הי' זוהמת נחש הקדמוני. לכן משה אמר אעברה נא לשון העברה. שיעביר זוהמת נחש ויעברו גלולים מן הארץ. ואילו היו זכאים וראוים באמת. היה משה מכניסם לארץ ישראל. והי' אז עולם התיקון. רק לפי שלא היו ראוים לכך. והנה כבר כתבנו כמה פעמים. כי בהתגברות הקליפה מחשיך אור השגה האמיתית:

ח) **ובזה** יובן אלה הדברים כו' אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון. ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר. ולשון יושב אינו מדוייק. שכבר עברו מן העולם. אכן רמז בתוכחתו הנעימות כמה עבירה עושה. כי אחרי הכותו והכניעו קליפות סיחון ועוג שהיו קליפות קשות מן הנפילים. ולסיבת שחטאו בערבה. חזרו ונתנו תוקף לקליפה. והנה ביאר התורה אחרי הכותו והכניע לקליפות. אז אין מעצור להשגה אמיתית ומוכנים לקבל שפע התורה. ואולם לא הספיק זכותן לכלות הקליפה לגמרי. לכן אמר אשר יושב בחשבון שעדיין נשאר שורש קליפה. ולא נתבער הרשעה לגמרי. לכן בעבר הירדן בארץ מואב שהוא מקום טומאה. וכבר כתב האר"י ז"ל שהקושיות והפלפולים להתים כח הקליפה שמעכבים השגה האמיתית. לכן בארץ מואב שגרמו תוקף לקליפה. ומואב הוא מ"ט נגד מ"ט שערי טומאה הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר. כי דרשו חז"ל לאמר זה גלוי עריות. ולסיבת שפגמו בעריות. ביקש משה לתקן להחלים הקליפה בביאור התורה לאמר. והנה לעתיד שאנו מקוין שיבא משיח והוא ג"כ משה כגואל הראשון כך גואל האחרון כמ"ש האר"י בלקוטי תורה פ' ואתחנן כי יבא שילה זה משה בגימטרי'. והנה הקליפות הם מעכבין השגה אמיתית וצריך הרבה יגיעות להוציא דין אמת לאמיתו. לכן כשיבא משיח שאז יתבטלו הקליפות. מצינו לחז"ל שיהיה מורה ודאין והוא שידין בלי שום קושי ויגיעה להוציא הדין לאמיתו והריחו ביראת ה'. וא"כ מה שהתאונן משה באמרו איכה אשא לבדי. הוא ג"כ מעין קינות החורבן. שאלו היו זכאים. הי' אז עולם התיקון. והיה משה במדריגה שאנו מקוין למשיחנו שיבא במהרה בימינו מורה ודאין. לכן זו מכלל התוכחה היא. כמה חטא גורם עד אשר עיכב מה שהיה משה ראוי לו לפי שלימותו. א"כ ממילא מובן ששלשה נתנבאו בלשון איכה

איכה. שהחטא שחטא בערבה. גרם שלא היה יכול משה לתקן העולם כמו שיהי' לעתיד. שפגמו בעריות שזהו העבירה היא מחלבת רהב ומונעת השגה השלימה האמיתית. לכן באדונים דוד אמרו אפשר חטא בא לידו וה' עמו. כי דרשו חז"ל וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום. ואם ח"ו קלקל בברית פגם בכלה העליונה שהיא הלכה האמיתית. ולא היה יכול להשיג מדריגה זו שיהיה הלכה כמותו ונמשך החטא אשר לא טהרו ממנו בשלימות עד ישעי' שאמר איכה היתה לזונה כי כבר אמרו חז"ל לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. והנה ידוע שפגם הברית הוא אב הטומאה מאבות נזיקין והוא גורם הגלות מדה כנגד מדה שפגם הברית שגורם השפע לצדיק יסוד עולם להשפיע בקליפות. ואין לך דבר שמגדיל כח הקליפה. כמו פגם הברית. שהשפע נמשך לקליפות. שכל השפע הוא ע"י הברית ויוסף הוא המשביר לכל עם הארץ. לכן אמר בישעי' נ"ב ואתנך לברית עם. כי כשישראל זכאים. עיקר השפע נמשך לישראל. ומשפע זו מחסיכין ניצוצין שנתפזרו בקליפה ומלקטין הניצוצין קדישין כמו במצרים שהוציא הקדושה מן הקליפה:

ט) **וכבר** אמרו לא נתמלא צור שהוא רומי. אלא מחורבנה של ירושלים. ולאם מלאם יאמץ כשישראל זכאים משפיע היוד של שם לה' עליונה. ומשם נמשך השפע לו"ה. ואולם כשחוטאים נפרדה הה"א מן הוי"ו. וגורמין שכינה שהיא אחרונה בגלות ומתלבשת בקליפות אל תראוני שאני שחרחורת. והנה רום הוא ר"ם שהיא קליפת עמלק ג"כ רם. כמו ששמעתי אומרים וכל קרני רשעים אגדע. שהיא אותיות שהם בקלה אותיות רשעים. אות הראשון מתיבת רשעים הוא רי"ש. ואות האחרון הוא מ"ם. רמז לרם אז תרוממנה קרנות צדיק ונושע שהוא משיח צדקנו. והנה ירושלם נוסף על אותיות רם ישלו. ובירושלים בשלמותה חרבה רומי ובירושלים ישליו אוהביך. לכן בחורבן רמז היו צריה לראש. כי ידוע שתוקף הגלות והחורבן באלף החמישי שהוא נגד ספירות הוד שאז שלטה הקליפה ונעשה מהוד דו"ה והודי נהפך עלי למשחית כמ"ש בספרי קבלה. וידוע לפי סדר הששה קצוות שבספר יצירה מששה צרופי אותיות יה"ו של השם צירוף הי"ו בהוד לכן בצירוף הי"ו שהוא נגד ספירת הוד היו צריה לראש. שמקור השפע הנמשך מן היו"ד של שם נמשך לצרינו בעו"ה ואויביה שלו דייקו ששלו שהוא מאותיות שיש בירושלים שמורים שלות ירושלם נמשך לר"ם שהוא קליפת עמלק. והנה הקליפות שהיה להם אחיזה בספירת הוד. ולעולם אין אחיזת הקליפה רק בסוף מדריגת של קדושה. לכן בצירוף ה"י יו"ד ו"ו ס"ת ידו, ידו פרש צר כו'. וזהו מפני היד שנשתלחה במקדשך:

י) **ובזו** אפשר שיובן והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל. וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. כי כאשר ירים משה אותיות ידו שלא יהיו לקליפות אחיזה בסופי אותיות הי"ו שהוא צירוף ההוד והרימה למעלה שאין לקליפות אחיזה שם נתמלאה ירושלים מלא מיוד של שם לכן ירי"ם משה גמטרי' יו"ד של שם וירושלים מלא. וכאשר יניח ידו שאם אין ישראל זכאים. אותיות ידו יש לקליפה אחיזה בהם לכן גבר עמלק. לכן אמר כי יד על כס יה שקליפת עמלק יש לה אחיזה ביד שבס"ת יה יו"ד ה"י אותיות יד למפרע:

יא) **ובזו** אפשר להבין מה דאיתא בגמרא פ' במה בהמה והתוית תו על מצחות האנשים. אמר הקב"ה למלאך לך והתוית תיו של דיו על מצחן של צדיקים. שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ופריך בגמ' מ"ש תיו. ויש לפרש לצדיקים היו אותיות השם כסדרן יו"ד ה"י וי"ו ס"ת דיו. ואפשר לפרש כי תואר הת' ויו בתוך ד'. ואם נחשוב הוי"ו מחולקת הראש של הוו ליוד ומשך הקו לויו. הרי בהיו אותיות דיו"ת. לכן לצדיקים.

צדיקים אפשר שהתי"ו הי' לה עוקץ גם בצד שמאל. ונחשב ליוד למעלה והוי"ו למטה הפוכה הרי אותיות די"ו ה"ד ועוקץ הבולט אחר חיבור רגל התי"ו נחשב ליו"ד והוי"ו הפוכה הוא אותיות דיו. ולרשעים הי' הויו שבתוך התיו קצת נחלק היוד מן התחתון שבקו משך התיו ונעשה הת' דוי:

יב) **ואיתא** במדרש כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעי' והוא תמוה. ויראה ביאורו ע"פ הפסוק ישעיה נ"ב כה אמר ה' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי ראשונה לגור שם ואשור באפס עשקו ועתה מה לי פה נאום ה' כי לוקח עמי חנם מושליו יהלילו נאום ה' ותמיד כל היום שמי מנואץ. ונדחקו המפרשים בתיבת חנם מה ענינו. אמנם יראה שיובן כי ידוע כי ית' אינו חייב לשום ברי'. ומה מידינו יקח. רק אעפ"כ משלם לצדיק כצדקתו ולרשע כרשעתו והנה תשלומי הצדיק הם חסד גמור כמ"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. כי מי הקדימני ואשלם. כלום עשית ציצית עד שלא נתתי לך טלית ועשית מזוזה קודם שנתתי לך בית. אך הנה חסדו ית' שלא לקפח שכר עושי רצונו וכל שפע הטובה מאתו ית' והוא משפיע טובו לברואים. ובמה ישלמו הברואים. אין כחינו אלא בפה להודות להלל לשמו הגדול על כל הטוב. וזה פרעון שלנו על טובותיו ית'. וכמ"ש לה' הארץ. וכתיב והארץ נתן לבני אדם. כאן קודם ברכה. כאן לאחר ברכה. הנה כי כן דרכי טובו ית' להשפיע לברואיו והם יודו לשמו הגדול כי טוב. ונחשב אצלו ית' לפרעון על החסד אשר עשה. כי כל מה שברא. לא ברא אלא לכבודו. והנה מפני חטאינו ועונינו אשר לא הכרנו חסדיו עמנו. ולהודות ולהלל לשם קדשו ית'. לזאת גלינו מארצינו ונמסרנו בידי האומות בגלות עד נרצה את עונינו ונשובה אליו ית' והנה אם היו האומות מכירין אשר הוא ית' מסר אותנו בידיהם. הי' ראוי להם להודות לו ית' על אשר נתן להם הממשלה והגדולה בחטאינו ויתנהגו עמנו עכ"פ ברחמים וכמ"ש במדרש שלעתיד יטענו האומות רבש"ע אתה מסרתם בידינו. והיתה התשובה ממנו ית' אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה והוסיפו עמנו רעות וצרות רבות להעביר אותנו על תורתו הקדושה. ורבת צררונו מנעורינו יאמר נא ישראל. ואמר במדרש על זקן הכבדת עולך מאד זה ר"ע וחביריו והפסוק הוא שאלו עשו זאת מפני שהוא ית' מסרני בידם. הלא אמר בעונותיכם נמכרתם וא"כ למה זה יתגרו דוקא בצדיקים שהם לא חטאו. והם הכבידו עול על הצדיקים והשרידים אשר ה' קורא א"כ אין זה רק זדון לבם. להרוג כל מחמדי עין. ושקולה מיתת צדיקים כחורבן בית אלהינו. א"כ אין להם שום התנצלות:

יג) **ובזה** יובן מ"ש שיר המעלות בשוב ה' שיבת ציון כו' אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים. הרצון בזה אחר שיראו האומות בשמחת ישראל ירא לבם ויפחדו כשיעמדו ליתן דין וחשבון על אשר הכבידו עולם עלינו. לזאת יאחוז חיל ורעדה ומתנחמים ואומרים הלואי שהיו מכירין שמה שמסר הוא ית' אותם בידינו היא לטובתינו לכלות חטא ולהתם פשע והיו מכירין שהוא ית' מסר אותנו בידם לטובתינו אשר ע"י לא ירים איש למרוד בו ית'. אבל אנחנו אשר לא הכרנו בהשגחתו ית' לזאת פלצות יאחזמו רעד חיל כיולדה ויאמרו אלו היינו יודעין שהגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים ג"כ בעת עם גדולת ישראל אבל באמת לא כן עשו כי הכבידו עולנו מאד:

יד) **והנה** ענין המסירה שמסר אותנו ביד האומות תתיחס למכירה ולא למתנה. כי המכירה אינה בשביל תועלת הלוקח. כי אם תועלת המוכר. אבל המתנה מורה שרוצה בהנאת מקבל לכן הגם כי נמסרנו

נמסרנו חנם ליד אומות. כי מה קיבל הוא ית' מידם כי אינם מודים ומשבחים לשמו. אדרבה מחללים אותי ואומרים ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת. לכן לא תתיחס המכירה למתנה. כי באמת לא חפץ הוא ית' בגדולת האומות. רק לתועלת עמו ישראל להתם חלאת זוהמת נחש הקדמוני וחטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה. נמצא שהנם שלא קיבל הוא ית' מחיר מן האומות נחשב למכירה מצד שהוא ית' עשה כן לתועלתינו ולא בשביל חביבות האומות. כי אין עם חביב לפניו ית'. רק עמו ישראל. שהם סגולה מכל העמים. והנה מצד האומות בודאי לא יצדק לכנותה בשם לוקחים בכסף. כי לא נתנו מחיר לו ית'. כי אילו נתנו לו תודה עבור זה והביעה שפתיהם תהלות לאל עליון אשר מסר אותנו בידם. היו יכולים לומר שקנאו אותנו במחיר. מה שהכירו השגחתו ועשו מצותו שנהיה כפופים תחת ידם. אבל אחר שלא הכירו כי יד ה' עשתה זאת. אין להם דין לוקחים בכסף:

טו) **ובזה** יובן הכתוב חנם נמכרתם אחר שהמכירה שלכם הי' חנם. כי לא קבלתי שום תודה מן האומות עבורכם לכן לא בכסף תגאלו. שא"צ ליתן לאומות כלום עבורכם שום חנינה שלא קנו אתכם. ובזו יובן סיום התוכחה במשנה תורה והתמכרתם שם לאויביכם לעבדים ולשפחות. אבל אין קונה אתכם שלא יתנו כלום למריכון. ואמר כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה לגור שם. כי במצרים היה תכלית הגירות ללקט נצוצות קדושות שם וזהו ענין גירות כנודע. אבל אשור באפס עשקו כי הוא העבירם והגלם למדינה אחרת ואמר ועתה מה לי פה נאום ה' כי לוקח עמי חנם שאין משלם לי בעדם כי אלו הכירו האומות שהוא בהשגחה היו מודים ומהללים להש"י אשר נתן להם הגדולה. אבל מושליו יהלילו שהם מתהללים שידיהם רמה ולא ה' פעל כל זאת. או יאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו כי מצינו בשני שטרות ראשון במוכר ושני במתנה אמרינן במתנה שהוא תוספת ליפות כחו כתב בלשון מתנה משום דינא דבר מצרא ואף גם בזה שבאמת חנם נמכרו וא"כ למה כתב לשון מכירה.

טז) **והענין** כי ידוע כי כשיבא משיחנו יהי' פדות נפשינו ויהי' יובל הגדול לשלח רצוצים חפשי וידוע שישראל נקראו ארץ ואתם תהיו לי ארץ חפץ ויגאלו ביובל. והנה במתנה איכא פלוגתא בגמרא אם מתנה חוזרת ביובל דר"מ ס"ל דמתנה אינה חוזרת ביובל. ולזאת קרא ית' מה שמסר אותנו ליד האומות מכירה כדי שיצא ביובל הגדול. ולא יהי' לאומות טענה שמתנה אינה חוזרת ביובל. וא"כ מובן שפיר חנם נמכרתם למה נקרא בלשון מכירה הוא כדי שיצא ביובל שבא משיחנו. לכן לא בכסף תגאלו שלא נצטרך להחזיר לאומות כדין יוצא בגירעון כסף:

יז) **ובזו** מובן כי ה' הוגה יכול על מגן שלא יצר הוא ית' בצרתינו רק שלזאת ה' הוגה יען כי האומות אין מכירין להודות לה' כי טוב על הטוב אשר עשה עמהם ליתן להם שבט מושל. וא"כ אם האומות יכירו להודות לה' כי יד ה' עשתה זאת. לא הי' לו ית' צר בצרתינו. והיה חפץ בקילוסן של האומות. ואם יודו לה' ח"ו יחליף אותנו באומה. ולזה אמר כי מה שה' הוגה אינו על מגן על שמסר אותנו לאינם כנ"ל כי אין לו תשלום מן האומות על זה. ולזה ביאר הכתוב שצר לו ית' על רוב פשעים שאפילו יעלו האומות אלף עולות ותודות בכל יום. לא שוה לו ית'. כי אנחנו בני אל חי ובצרתם לו צר. ועיקר חפצו בעמו אשר בחר בו מכל עם. וכדאיתא במדרש פרשה דברים שאמר הקב"ה למשה ראה החילותי תת לפניך. רבנן אמרי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע לפי שלא נצטוו גוים על השבת. תאמר אם הם עושים אותו אתה נושא להם פנים. אמר לו הקב"ה מן הדבר הזה אתה מתירא חייך אפילו שם

שאין כל מצות שבתורה. אני מפילן
בפניכם. מנין ממה שקרינו בענין ראה
החלותי תת לפניך והוא תמוה מה ענין זה
לזה. והיכי מוכח מהחלותי תת לפניך
שלא יעמוד להם זכות המצות. אך אנחנו
עמו ית' יש לנו דין נמכר לעקר שאם
השיגה ידו ונגאל. כמו שדרשו או דודו
או בן דודו יגאלנו. כי הנמכר פודה עצמו
בכסף. והכסף הוא כמעשים טובים. אבל
הניתן במתנה שהיא לטובת המקבל אין לה
שום פדיון רק לחלוטין ולצמיתת עלמין.
לכן דייק שפיר שאמר ראה החילותי תת
לפניך לשון מתנה ומתנה אין לה פדיון.
א"כ לא יועילו להם המצות שיעשו. כי
הנמכר יכולין לפדותו בגרעון כסף. וא"כ
אנו שנמכרנו חנם לאומות ולא נקרא
מכירה. רק בשביל שאינה טובת המקבל
רק המוכר רוצה בכך והוא ית' אשר מכרנו
לצרף אותנו בגלות. א"כ כל שעתא
יכולים ליצא בתורה ומצות כי אין צריך
לקנות עצמנו בכסף מן האומות. כי חנם
נמכרנו. לכן לא בכסף תגאלו. והוא נכון
ג"כ דלא שייך גרעון כסף. אבל האומות
שנמסרו לנו במתנה אין שייך בהם שום
פדיון כלל. כי מתנה היא טובת המקבל.
לא שייך שיפדו עצמן בתורה ומצות. לכן
אמר כיון שנאמר בהם תת שהוא לשון
מתנה. ממילא אין שום פדיון מועיל להם.
לא כן מה שנמסרנו ביד האומות. שהיה
רק לטובתינו ונקרא מכירה שנוכל לפדות
עצמנו בכל שעתא בלא כסף. כיון שבאמת
חנם נמכרנו ובמכירה שייך גרעון כסף
שפיר כל שעתא זמנינו ופדות נפשנו. ואמר
המשורר שיר המעלות בשוב ה' שיבת ציון
היינו כחולמים אז ימלא שחוק פינו ולשונינו
רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם
אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים.
ומובן ע"פ משל לאדון שהי' לו בן ומרד
באביו והשליכו לארץ אחרת ומסרו לכפר
לעבוד אותו עבודת עבד. והנה הבן כי
ארכו לו שם הימים כי אביו לא רצה
להשיבו רק עד אשר ירצה את עונו ויטיב
מעשיו למאד. אך עם כל זה היה רחמי אב
על הבן להשגיח עליו מרחוק לבל ירדה בו
בפרך והבן היה משתעשע ומתנחם בהיותו
יודע שבודאי אביו יפדנו משם בכבוד גדול
כאשר הבטיח לו אחר שישלמו ימי עבודתו.
והי' לו ג"כ קצת שמחה ושעשועים בימי
עניו ומרודו. ויהי כאשר קרב זמן פדות
הבן. שלח אביו אחריו כמה עגלות צב
בכבוד גדול לומר כי שלמו ימי אבלו. והוא
ימשול באדונו הכפר וילך לכפר אחד. ושאלו
את פי הכפרי מדוע צר לו יותר מאשר היה
צר לבן בימי עבודתו אצלו. ויען בודאי
הבן הבין שאביו עשה זאת לטובתו להטיבו
באחריתו. לא כן הכפרי אשר אבד תקותו.
ואלו ידע שהיה לטובתו כמו שהיה לטובת
הבן. גם הוא היה שמח. אבל תוחלתו
נכזבה:

יח) **והנמשל** הוא אנחנו בני אל חי
אשר בעונינו מסר אותנו
ביד האומות. אעפ"כ משגיח מן החלונות
מציץ מן החרכים מרחוק לתת לנו מחיה
בארצות אויבינו. כאשר אנו רואים חסדי
ה' כי לא תמנו בכל דור ודור. וגם שעשועים
לנו יום יום אשר נקוה גאולתינו ופדות
נפשנו. לכן בשוב ה' שיבת ציון. ונראה
הגדולה אז נאמר שהגם שבתחלה יסוד
אמונתינו שנגאל בכבוד גדול לאין שיעור.
עם כל זה לא היה לנו שמחה שלימה בזה
רק כשמחה שהוא בתוך החלום שאינה
שמחה שלימה מאחר שישנו בתוקף הגלות.
ואולם אז ימלא שחוק פינו ותהי השמחה
בשלימות. כי נהיו עליון על כל גויי
הארץ וידעו ויבינו כל האומות ויאמרו
הלואי שהיו מה שהגדיל לעשות עם אלו
בהיותם תחת ידנו הכל היה לטובתם
כאשר הסוף נראה. ואלו היה ג"כ הגלות
אשר נתהפך הגלגל שנהיו אנחנו תחת
ממשלת ישראל. אם היה ג"כ בדרך זה
שהגדיל בזאת לעשות עמנו באמת היינו
שמחים. אבל האומות יודעין שאינו כן.
לכן לא יהיה להם שום שמחה. ויספו
ענוים בה' שמחה וששון ליהודים בב"א:

דרוש ה לפ׳ ואתחנן

א) **ואתחנן** אל ה׳ בעת ההיא לאמר. דייק במדרש מהו לאמר. ואפשר לומר ע״פ מעשה שאדם גדול א׳ היה רב בקהלה גדולה. ולעת זקנה כבדו עליו טרדות לצור וביקש לו מנוח בקהלה קטנה. ואחר שאמר בקהל עדתו שאינו רוצה עוד לישא בעול צבור. הרבו עליו פיוסים והתחונים כי לא מלאו כמוהו מורה. ואחרי ההפצרה שראו שלא הועיל להם הניחו לו ואח״כ כשנסע לקהלה קטנה ופחותה למאד כאשר כבר ישב חד כרעי׳ אארעא וחד כרעי׳ העגלה. חזרו גדולי עיר ויפצרו בו עד שיום שלא יעשה להם זאת לילך מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים לקהל קטן ערך קהלה פחותה מאין חכמים וסופרים והי׳ תמי׳ בעיני הגדול למה חזרו והתעוררו אחר שכבר הפצירו מאז ולא יכולו אף גם עתה שכבר הוא מוכן לנסוע. וישיבו לו חכמי העיר. הנה פה העיר גדולה רבים מבינים חכמתו וגדולתו וידעו להזהר בכבודו. ובקהלה קטנה אין מבין. מילתא אלבישיהו יקירי. ולא ידעו ולא יבינו מעלת ערך אדם גדול אם הוא ראוי לכבוד ויקר ביתר שאת. לזאת נתחכמו לעיני הקהל של עיר קטנה אשר אין להם השגה בחכמתו. אך יראו ויבינו מסתמא אם גדולי עיר הגדולה שהוא מטרפולין לכל הקהלות מפצירין בו. מסתמא גדלה מעלתו למאד:

ב) **והנה** כי כן אדונינו משה אשר ראה שאחר שכבש סיחון ועוג ביקשו בני גד שלא יעבירם את הירדן וחשבו כי עיקר ההכלית של ארץ זבת חלב ודבש לאכול מפריה לשבוע מטובה. לכן הוטב בעיניהם גם בעבר הירדן לפי שארץ מקנה היא. ואחר שראה שלא הבינו הכלית ארץ ישראל. ובאמת ארץ ירדן נקרא ארץ טמאה נגד ארץ ישראל כמו שאלחו השבטים (ביהושע כ״ב) ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם. לכן אחר שראו שהרבה משה והפציר בתחנונים. מזה ידעו גודל ערך קדושתה. שהרי משה ל״ל לאכול מפריה ולשבוע מטובה. כי הוא מסולל גשמיות: שארבעים יום לחם לא אכל. וכמו שאמרו בגמרא וכי לאכול מפריה הוא צריך. או לשבוע מטובה הוא צריך. אין ספק שאין זה אלא מפני סוד כמוס ותוקף ערך קדושתה. וא״כ כוונת משה שהרבה והפציר בתפלה כמנין ואתחנן. הוא כדי לאמר. שיאמרו כולם אם משה הרבה והפציר כ״כ בתפלה. אין ספק שגודל ערך קדושתה באין ערך ושיעור. לכן אמר ועתה ישראל שמע אל החקים כו׳ למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אחר שאתם רואים גודל ערך הארץ אשר כ״כ הרביתי להתחנן ויתעבר ה׳ בי למענכם למען תדעו קדושת הארץ שאינו דומה לארץ סיחון ועוג. א״כ ראוי שתזהרו כדי שתרשו אותה ולא תקיא אתכם הארץ:

ג) **גם** לפמ״ש מהרש״א באגדות על מה שאמרו בסוטה דרש ר׳ שמלאי למה נתאוה משה לארץ וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא אמר הרבה מצות תלויות בארץ מוטב שיתקיימו על ידי. אמר לו הקב״ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. מעלה אני עליך כאלו עשיתם. לכן אחלק לו ברבים. וכתב מהרש״א שאין לעבוד על מנת לקבל שכר. כיון שלא נתחייב בה שפיר יכול לתלות בשכר. וא״כ מובן ג״כ ועתה ישראל ר״ל עתה תוכל לשמוע אל החקים אפילו שיהיו למען תחיון ובאתם כו׳. לכן אמר לא תוסיפו. כי מזה שביקש לקיים המצות בארץ. הלא לא יבצר שיקיים גם בחו״ל תרומות ומעשרות. אלא ודאי כל מצוה יש לה טעם וגבול באיזה מקום קנהו שם מקומה. לכן לא תוסיפו ולא תגרעו אפילו הכוונה לשמור את מצות ה׳ שיהיו רוצים לקיים תרומות ומעשרות בח״ל. שכל המצות אינם רק לעשות כאשר צוה ה׳:

ד) **ועם** מ״ש יובנו הפסוקים פ׳ וזאת הברכה. ולגד אמר ברוך מרחיב.

מרחיב גד. כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון. ופירש"י מלמד שהיה תחומו מרחיב. וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק כי שם חלקת מחוקק ספון כו'. כי ידע ששם בנחלתו קבורת משה ועיין במזרחי שדחק שהרי בעוד שאלו נחלה עבר הירדן עדיין משה הי' קיים. ויתא ראשי עם הם היו הולכין לפני החלוץ. אכן נראה יותר כפמ"ש שמכח תפלת משה השכילו מעלת ארץ ישראל. והנה ענין אמרו ברוך מרחיב גד. יתכן ע"פ מה שהובא באגדתא בחורבן כמה מקומות שמחזיקים כפלים כיוצאי מצרים. ועתה אפילו שלש רבוא קנים אינו מחזיק. כי ארץ צבי כתיב. שאין מחזקת עכשיו. וכשישראל היו עליה היתה מרחבת. והנה גד לא היה לו מקום להרחיב. שהרי גבולו סמוך לים. וכמו שפירש המזרחי. והנה בארץ ישראל לסיבת התפשטות הקדושה גורם התפשטות הארץ כמו הרוחני שאינו נגדר במקום. לכן לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים. שהיתה מתרחבת מכל צד. והנה ברכת משה היתה שגם לגד יהיה הרחבה זו שיתרחב המקום. ואמר שיהיה בזכות מה שעברו חלוצים לפני אחיהם כמ"ש וטרף זרוע אף קדקד ויאמר וירא ראשית לו. כי הנה מבואר בפ' מטות שאמר משה להם. בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצנאכם. היוצא מפיכם תעשו. כי בא לומר שיוכלו לקנות ארץ הגלעד ע"י חזקה שיחזיקו בה ואח"כ שיחזיקו אז היוצא מפיכם תעשו:

ה) **והנה** משה רבינו השכיל ודאי שברבות הימים לא תכיל הארץ את יושביה אם לא שתהיו במדריגת ארץ ישראל שיהיה מקום מועט מחזיק המרובה. לזה אף אחר תשובת בני גד שרוצים להחלץ חושים לפני בני ישראל. אמר להם משה אם תעשון הדבר הזה אם תחלצו לפני ה' למלחמה שהי' כונתם ללחום מלחמה ה'. ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה'. עד הורישו את אויביו מפניו.. ר"ל אנשי הארץ אויבי ה'. ולזה אמרו עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה שהוא לעבור להם כל חלוץ לפני ה'. ואחר שצוה להם משה והתנה עמהם אם יעברו כו'. ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם בארץ כנען. הנה אחר שראו שיקר המקום המקודש בעיני משה אשר הרבה להפליר בתפלה. א"כ הי' הברירה בידם עכ"פ שיתאחזו בארץ כנען היא הארץ הקדושה הנבחרת. והעיד נביאנו הנאמן וירא ראשית לו. שמה שבחרו בנחלתם. אף שבידם היה להתאחז בארץ כנען. והוא ג"כ מובן במ"ש אם לא יעברו ונאחזו בתוככם בארץ כנען. וקשה למה יכשירו השבטים לגרוע נחלתן על ידי שיהיה שפו אלו. ואולם אמר ונאחזו בתוככם דייקא. שאם יצטרך נחלה גם לאלו אין הפסד. כי ארץ ישראל מתפשטת לפי היושבים. ולזה אמר שלכך לא חזרו בהם. וירא ראשית לו. שהחזיקו עצמם בראשית הנחלה. לפי שאז כבר נודע כי שם חלקת מחוקק ספון. שמשה קבור שם. ואמר ויתא ראשי עם כי זכו בנחלה זו. כי אמרו חז"ל סוף כתובות מתים שבח"ל אינן חיים רק ע"י גלגול מחילות. וגם ארץ ישראל היא ארץ שמתי' חיים תחלה. ולזה אמר שלכך בשביל זכות משה הקבור שם יתא ראשי עם דייקא. שיקומו עם הראשונים לתחיית המתים כמו ארץ ישראל. ואמר הטעם לפי שצדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל להחלץ חושים לפני ה'. ומשפטיו שיהיו ראוים להיות שוים עם ישראל לענין התחיה. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא:

ו) **ואמרו** במדרש רבה יתרו נתן ממש בע"ז כו'. משה שמו אף בחללי של עולם. שנאמר כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כו'. אפילו בחללו של עולם כו'. אמר הקב"ה תנו לה מפרי ידיה. אתה העידות עלי ואין עוד. אף אני מעיד עליך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ע"כ. והוא תמוה מה ענינו. אכן יראה ע"פ מה שפרשתי הפסוק:

כי

כי המפורשים פירשו וידעת היום קאי על החמה. שהוא נקרא יום גלגל היומי שהחמה מאירה. ולהיות שנראה פעולותיה הפכיות רעות וטובות. ובאמת מצד עליון לא תצא הרעות. רק השינוי מצד המקבלים. וראיה מן השמש שהיא אחדות פשוטה ואעפ"כ יש לה פעולות הפכיות שמלבנת הבגד. ומשחרת פני הכובס. מתכת החמאה. ומיבשת הטיט. א"כ לא יפלא בעיניך כי השינוים הם מצד המקבלים וזו וידעת היום והשבות אל לבבך. שלא יקשה לך עוד הפעולות ההפכיות. כי אין זה רק מצד המקבלים כמו היום שיש לו פעולות הפכיות. שהוא מגשם אחד. והשינוי מצד המקבלים. כ"ש בו ית' שאין תימה לשנויים הבאים מצד המקבלים. ואני מפרשו ע"פ מ"ש חז"ל ששאל הקיסר לר' יהושע אתון אמריתו כל בי עשרה שכינתא שרי' אי הכי כמה שכינתא איכא. והשיב לו מן השמש שזורחת בכל מקום. כמו כן השכינה התפשטותה בכל מקום. וזהו פירוש וידעת היום שאל יקשה לך שבכל מקום שכינה. שתביא ראי' מן השמש. ובזה והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל כו'. אין עוד כמו היום שהוא השמש שהתפשטותה בכל מקום. כמו כן תשיב אל לבבך אף שהוא ית' אחד. מ"מ התפשטות השכינה בכל מקום:

ז) **והנה** אמר כי ה' הוא האלהים. ועל הארץ מתחת אין עוד ולא אמר אין אלוה עוד. אך רמז בזה. כי אפילו בכל חללו של עולם לית אתר פנוי מיני' כי לא יצוייר העדר שפעו בנמצאים אפילו רגע אחד. שאילו ח"ו היה העדר שפעו רגע אחד. היו מתבטלים כל הנבראים. ולזה מורה ואין עוד. שאין שום דבר נמצא מבלעדי שפעו המחיה את כולם ולית אתר פנוי מיני'. לכן אמר אין עוד. שאין שום דבר מבלעדי שפעו יתברך:

ח) **והנה** כי כן דרשו חז"ל ולא קם נביא בישראל עוד כמשה. ודרשו באומות קם. ומנו בלעם. וכבר צווחו. חלילה לדמות קודש לחול וטהור לטמא. וכן יראה ג"כ כי זהו הבחינה ג"כ. כי לפי דקדוק הלשון. אחר שבאמת היו נביאים רבים רק שלא הגיעו למדריגת משה א"כ היה לו לומר ולא קם נביא כמשה עוד בישראל. ואולם במה שאמר ולא קם נביא בישראל עוד. שולל שלא היה שום נביא:

ט) **והענין** הוא כך. כי כל הנביאים קבלו שפעם ממשה. ומשה היה צינור מיוחד לשפע הנבואה. לכן אף גם אחרי מותו שורש נשמתו מאיר לכל הנביאים. אחר שהוא עיקר הצינור להשפיע שפע נבואיי כמו שהחמה גם בהיותה תחת כיפת הארץ. הנה מאירה ללבנה. לכן אמר פני משה כפני חמה. פני יהושע כפני לבנה. כי שורש נשמתו האירה ליהושע וכמ"ש בזהר פ' ואתחנן על ולו את יהושע. וא"כ באמרו ואין עוד שולל ג"כ שאין שום נבואה זולתו. כמו שהעיד הוא עליו ית'. והנה מעתה באומות עולם קם נביא עוד. אבל כמשה ח"ו. אך קם נביא שאינו יונק משפע רוח קדושה ונבואיי של משה. כי בלעם נאחז בציור השמאלי וסטרא אחרא. ואינו ממקור נאמן של רועינו הנאמן. והוא מובן בשני הפירושים של ואין עוד עולים בקנה אחד. כל אחד לפי דרכו:

דרוש ו' לפרשת ואתחנן

א) **במדרש** ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. ר"א מהו לאמר אמר לפניו רבש"ע תכתוב חטייה שלי לדורות אמר ר"ש למה"ד למלך שגזר ואמר כו'. ותמוה מה ענינו למה שביקש לעבור לארץ ישראל. עוד מדרש תנו לה מפרי ידיה. אתה אמרת כי ה' הוא אלהים אין עוד. אף אני מעיד עליך ולא קם נביא בישראל כמשה עוד. ותחלה נבאר ע"פ פשט הכתובים שאמר אתה החלות להראות כו' אשר מי אל כו' אעברה נא:

ב) **ויראה** לבאר ע"פ מה דאיתא בזהר בשאל

שאל המין אתם דורשים ולא קם נביא בישראל. הא באו"ה קם ומנו בלעם. אף אנו נאמר בכתוב בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. הא בישראל יש כמוך. ותירץ לו התנא שבאמת בישראל כביכול הקב"ה גוזר גזירה וצדיק מבטלה וא"כ כביכול נקרא כמוך. ובזו יובן שפיר דאיתא במדרש רב לכם בני לוי. ברב בישר ברב בישרוהו. שאמר רב לכם בני לוי. לכן אמר לו הוא ית' רב לך והוא תמוה. מה חטא משה בזה.

ג) **אך** יובן ע"פ דברינו שאמר משה אתה החלות ופרש"י במעשה העגל שאמר הניחה לי. והנה אז ביטל הוא גזירתו ית' ונתקיים צדיק מושל ביראת אלהים. שדרשו חז"ל מי מושל בי צדיק. וא"כ שפיר קאמר אתה החלות להראות. כי הענין במקום שאמר הדמיון הדמיון רחוק מאד מן הצורה כמו שאומרים להשים יפות לחמה וההבדל רחוק לאין שיעור רק על הפלגת היופי. וכמה ענינים אשר הדמיון רחוק מאוד מן הדבר המתדמה לאין שיעור. לכן אמר מאין כמוך אפילו בצד דמיון. אבל בישראל יש כמוך בדמיון. אבל הרחק מאד רק לענין זה. שהצדיק מבטל גזירתו ית' למה שחביב עליו ית' למאד. וזה ענין הפסוקים אתה החלות להראות כו' אשר אין כמוך אל אשר יעשה כו'. וא"כ ע"כ מה שנא' בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. (דכל פסוקים נתגלו למשה כדמוכח במדרשות בכמה דוכתי שענין הפסוקים שטען משה מה שכתובים בנביאים וכתובים) וע"כ לענין זה שהצדיק מבטל גזירתך אם כן גם בזה אבטל גזירתך כמו שהיה בחטא העגל

ד) **ובזו** יובן שהשיב לו ית' רב לך. והמדרש ברב בישר רב לכם בני לוי. שענינו שאין לבקש לכם גדולה מעצמיכם כי ראוי לאדם להסתפק ושלא לבקש גדולות רק מה שיחננו ה'. לכן אמר רב לכם מה שחנן ה' אתכם כמו שאמר המעט מכם כו'. והנה משה אדונינו אחרי אשר הקב"ה הראה לו כי הוא הצדיק מו- ביראת ה' לבטל גזירתו ית' בעגל. אז היה רצונו בכך. אבל רב לך שאין לך לבקש עבורך לבטל גזירתי. לכן אל תוסף דבר אלי כו'. והנה בזו שנאמר על משה ולא קם נביא בישראל כמשה עוד שדרשו חז"ל באומות העולם קם ומנו בלעם חלילה לדמות נבואת משה לנבואת בלעם כמבואר בספרים:

ה) **אך** הענין כמ"ש כי ענין דמיוני אלא בחלק מן הדבר המדמה אליו ובבחינה פרטיית בצד מזה וכהבדל הרחק מאד לאין שיעור כמו שנאמר בכל חכמי הגוים מאין כמוך. אבל בישראל יש שהוא ג"כ רק בבחינה פרטית שהצדיק חביב עליו ית' ומובן שפיר דברי המדרש הנ"ל שאמר תנו לה מפרי ידיה אתה אמרת ואין עוד היינו להורות כי אין עוד מלבדו ית'. א"כ אע"פ שיש בכתובים בישראל יש כמוך ע"כ לענין הבחינה לבטל גזירתו ית'. אף אני מעיד עליך ולא קם נביא בישראל כמשה עוד. אף שנדרש באומות העולם קם אחר שמליצו שנאמר עליו ית' בכל חכמי הגוים מאין כמוך. אבל בישראל יש כמוך היא בהרחק והבדל עצום לאין שיעור. א"כ ממילא שמה שנאמר בבלעם באומות העולם קם. בודאי חלילה לדמות לנבואת משה רבינו והוא מדה כנגד מדה וע"כ אינו רק בבחינה פרטית. והנה נודע מה שתמהו המפרשים למה הוגדל חטא מי מריבה על שהכה הסלע ולא נמחל לו אחר גודל הפצרת ותפלת משה שבקעה תלוני רקיע. ומה שהוא פשוט כי כבר אמרו חז"ל הנאן ובקר קשה מזו:

ו) **ויש** לפרש הטעם כי אין דרכי לחפש במפרשים והטעם בפשוט כענין שכתוב בעקרים על אמרם שאול באחת ועלתה לו לרעה. דוד בשתים ולא עלתה לו. והטעם כתוב בעקרים לפי שמתנאי המלך ללחום מלחמת ה' וזולת זה לא ילאה למלוכה לכן שאול שחטא בעניני מלוכה לא יאות לו להיות לאיש מלחמה ללחום מלחמת

מלחמת ה׳. לא כן דוד שבענין מלוכה הי׳ משכיל בכל דרכיו. ולא חטא רק בדברים שבינו לקונו. נמחל לו אחר התשובה. והנה ענין שלא קם נביא עוד בישראל והתפרסם זאת בתורה והאיש משה עניו לא ביקש לכתוב על עצמו עניו. וכתב יוד קטנה שהוא עני. אבל זה הכרח לפרסם לפי שהוא יסוד ופינת התורה שאם יבא נביא בדור אחרון ויאמר כי נלטוה מפי ה׳ לשנות דברי משה אפילו כקוץ השערה. אין שומעין לו. אחר שהגיד הכתוב שלא קם עוד נביא. א״כ אין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו אא״כ גדול ממנו וא״כ זה ליסוד פינת קיום התורה שלא יוכל איש לדבר כי הוא נביא גדול ממשה ויתנבא על ביטול קוצה של יוד מדברי תורה. לא תאבה ולא תשמע כי משה רועינו הנאמן הוא הגדול שבנביאים. וחלילה לשום אדם לבטל מנבואתו. ולאמת הענין התפרסם שחלילה לומר שמשה עשה איזה שינוי כל דהו מדברי השם ית׳. שאף שהיה נאמן ביתו. לא היה הוא ית׳ נושא לו פנים. ובא האות והמופת מחטא מריבה. שהאמת שלא היה רק חטא כל דהו. אכן אחר שהיה מדברי השם אף שהוא דבר שאין בו לא איסור ולא היתר. לא נשא לו הוא ית׳ פנים והיו לאות בק״ו שאילו ח״ו היה משנה בענין מלוה שינוי כל דהו שהיה עונשו גדול וחטאו היה מפורסם לכן נתפרסם חטא מי מריבה כמה פעמים. שלא יעלה על רוח איש חלילה לומר אחר ששינה בדברי השם בענין זה פן יש ח״ו עוד איזה שנוי ששינה משה מעצמו. ואחר שראינו גודל העונש אשר נענש על דבר שהוא שינוי שאין תלוי בה שום ענין. כ״ש אלו ח״ו משנה בענין מלוה ודין שהיה גדול עונו מנשוא:

ז) **ובזה** יובן שפיר המדרש שהתחנן אל ה׳ שיכנס לארץ. וא״ת שא״כ יאמרו שהוא ית׳ נשא לו פנים בחטא מי מריבה. ויאמר נא ישראל שעשה עוד שינויים והוסף עליו הש״י. ולזה אמר להם שיתפרסם החטא שבזו חטא. א״כ מזה יקחו ראיה שאלו ח״ו שינה בדבר אחר היה מפורסם ג״כ וא״כ שפיר יתכן שימחול לו ית׳. ולא יהיה סיבה לטעות ששינה עוד בדברי ה׳ דאל״כ הי׳ מפרסם חטאו ג״כ. ואולם לא רצה הוא ית׳ למחול למען ידעו ויבינו שבשביל שינוי כל דהו נענש עונש גדול. ומזה יראו ויקחו מוסר לקיים את כל דברי התורה הדברים ככתבם ולא לחשוב מחשבת פיגול שעשה איזה שינוי ממה שנאמר לו מפיו ית׳. וזהו ענין ויתעבר ה׳ בי למענכם בשבילכם שאף תראו אותי ותקחו מוסר לקיים כל דברי התורה בלי שום שינוי כל דהו:

ח) **ובזו** יובן ג״כ המשך שאמר ועתה ישראל שמע אל החקי׳ והמשפטי׳ כו׳ לא תוסיפו ופרש״י ונשב בגיא ואעפ״כ ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך. ואני לא זכיתי לימחל לי. ואינו מובן מה ענין זה לתוכחה. וכי היו ישראל עדיפי ממשה. אמנם לפי דברינו יובן שפיר אחר שלהם נמחל א״כ בודאי גם אליו ראוי לימחל. ועי״כ עיקר הסבר חרה אפו ית׳ ולא ניתן למחול הוא בשביל שממנו ילמדו ישראל שלא שינה משה מדברי השם כל דהו א״כ ממילא ועתה ישראל שמע אל החקים כו׳ לא תוסיפו שלא תחשבו מחשבה פיגול שהיה איזה שינוי בדבריו אחר שלא נמחל לו על שינוי כל דהו כו׳:

ט) **ובז״ש** עיניכם הרואות כבר כתבתי בדרוש ישן בפרשת פינחס מענין המחשבה של זה העשין. וזהו הכוונה בשבת ברוך אלהינו שבראנו לכבודו שטוב שנבראת. וא״ת הלאוין מרובין. ולזה אמר ונתן לנו תורת אמת תרי״א מלות. וא״ת הלאוין מרובין אמר וחיי עולם נטע בתוכנו שאפילו במחשבה מקיים לכן וישם בלבנו אהבתו כו׳ למען לא נגע לריק שהאת המחשבה טובה וטוב שנבראת ובזה לא נלך לבהלה שלא יאמרו טוב שלא נברא:

י) **ואיתא** בילקוט אתה החלות בשנה. ואפשר

ואפשר לפרש כי הנה כתוב בסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. וכתבו בספרי קבלה כי הסנה גימטרי' ק"ך נגד ק"ך לרופי אלהים. והנה משה השיג קי"ט לרופים כמ"ש ותחסרהו מעט מאלהים מעט הוא קי"ט. ואמר בסנה ויאמר אסורה נא ואראה המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה. ויקרא אליו ויאמר של נעלך מעל רגלך. דיש בזהר דליתפשט מההיא גופא ויתלבש בגופא אחרא. כי הגוף מכונה בשם נעל ולפ"ז פירושו שביקש להשיג ק"ך לרופי אלהים. אמר של נעלך. דבגוף זה לא יוכל להשיג. עד שיתלבש בגוף אחר. לכן כשהיה בהר ארבעים יום. נתארך גופו והתלבש בלבוש גוף רוחני וקדוש. לכן ביקש אתה החלות להראות כו' א"כ אעברה נא להשיג שער הק"ך ג"א ר"ת כתיב א' כמו שנרמז בסנה. אלא די"ל עוד על רמז הסנה שיהי' ק"ך שנה כמספר הסנה וכבר נשלמו ימיו. לכן השיבו הוא ית' רב לך דייקא. שכבר הוסיף לו שנים כמנין לך על ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ולא בא הרמז רק על שיהי' ק"ך שנים. וכבר אי כפי הנגזר עליו :

דרוש ז' לפרשת ואתחנן :

א) **במדרש** אתה החלות כו'. אתה הוא התלה למשמרת שאמרת לאות לבני מרי. את גדלך זה המן. וצריך ביאור. ונראה ליישב הכל. כי אמרו במדרש שחשב למשה ששה חטאים. א' שלא נא ביד תפלה. ב' למה הרעות. ג' לא ה' שלחני. ד' ואם בריאה. ה' שמעו נא המורים. ו' והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים. וכי אברהם ויצחק ויעקב חוטאים היו. ואמר לו משה ממך למדתי שאמרת החטאים האלה בנפשותם. והשיב לו הש"י אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם. וראוי לבאר מה הי' ההפרש בין מה שאמר לו הש"י. ומה שהשיב לו משה :

ב) **ויראה** ע"פ מה דאיתא בח"מ סימן מ"ט בשני יוסף בן שמעון דשלישי הוי סימן. ועיין בש"ך די"ל דשלישי קאי על יוסף. ולא על שמעון אביו. והנה כפי זה י"ל ג"כ תרבות אנשים חטאים. דחטאים קאי על תרבות שהם גדולי אנשים. והגידולין הם חטאים ותלי' בהך סברא אם נוכל לפרשו על יוסף. או קאי דוקא אמאי דסליק מיני'. וזהו ג"כ כונת משה שאמר ממך למדתי שכונתו י"ל תרבות אנשים קאי על התרבות. ולא על האנשים אבותיהן. והשיב לו הש"י אני אמרתי לשון מפורש בנפשותם ולא באבותם ולגבי משה לאו מלתא זוטרתי שאמר בלישנא דמשתמע על האבות. כי סביביו נשערה מאד. והשיב משה שגם הש"י אמר החטאים האלה בנפשות' ואמר לו הקב"ה בנפשותם ולא באבותם אמר הש"י בפירוש מבלי ליתן מקום לטעות. והנה בענין החטאים שחשב על משה אשר יחשוב לו ה' על אמרו לא ה' שלחני ואם בריאה יברא. לכאורה אין על משה אדוניני עון אשר חטא. כי אמר כך לאמת דבריו ובדין הוא מה שענש לקרח שהיה בו מינות. והי' מלעיג על דברי אלהים חיים כמבואר במדרש במה שאמר אלמנה היתה בשכונתינו. וכמו כן בטלית שכולה תכלת שכפר בתורת משה. ודברי משה הם לאמת דבריו למען יכירו וידעו כל הדור שמה' היה כל דברי משה. ולא נשאר רק ארבעה :

ג) **והנה** פרשתי בפרש"י לפי קרח וישמע משה ויפול על פניו. שכבר היה בידו סרחון רביעי. ואמרתי לפרש כי אמרו בגמרא בזמן שאדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו שני' מוחלין לו. שלישית אין מוחלין לו. שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר. וי"א רביעית אין מוחלין לו. ומסיק בגרסת הרי"ף הא ביחיד הא בציבור. ובעשרה מאמרות להרמ"ע אמר רבי אידקא ס"ל בתרי זימני הוה חזקה. וזה בנשואין ומלקיות קי"ל כרבי דבתרי זימני הוה חזקה.

ושתות

וכחות ושור המועד. שהוא כוללות קי"ל בתלת הוה חזקה. וכיון דשם היה סרחון רביעי נתרשלו ידיו דמו אין מוחלין:

ד) **ובזה** יתבאר מה שאמר משה בתפלתו על עון מרגלים והמתה את העם הזה כאיש אחד כו'. והוא מובן כי מרגלים הי' חטא שלישי. ובציבור גם השלישי מוחלין להם. ובודאי פטור בלא כלום אי אפשר ומ"מ צריך תשובה ותפלה רק שנקל יותר למחול מבפעם רביעית. והנה בזו יתבאר ג"כ המדרש אתה החלות שאמרת לאות לבני מרי. והרי זו פעם ג"כ על אבותיהם ועי"כ לבני מרי קאי על הבנים. א"כ ג"כ תרבות אנשים חטאים קאי ג"כ על התרבוה הנשים שהם חוטאין. ולא נשאר רק ג' חטאים. ולזה אמר להראות גדלך זה המן. ובתענית מבואר דפרנסה בשביל רבים ופריך ממן שהי' בזכות משה. ומשני שאני משה דנפיש זכותי' כרבים דמי. וא"כ ממן מוכח דמשה כרבים. וא"כ גם השלישי ראוי למחול לו וא"ש הכל:

דרוש ח' לפ' ואתחנן:

א) **ואתחנן** אל ה' בעת ההיא לאמר ה' ה' אתה החלות כו' ויובן כי חלינו במדרש שמשה התיר נדרו אצל העגל כשאמר הניחה לי ואכלם כי צדיק מושל ביראת אלהים. והי' למשה דין חכם שמתיר נדר. ולזה משה ברוב ענותנותו אמר אתה החלות ר"ל שכבר החלות השבועה כשנשבעת בעגל התרתי לך. ומי אנכי שאתיר לך. אם נימא שצריך המתיר להיות רב וגדול נגד הנותר. אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך ואעפ"כ במדת טובך קבלת התרה שלי א"כ עדיין ימצא מי שיתיר נדרך בי"ה כמוני אף שאין ערוך אליך כמו שקבלת התרת נדר שלי:

ב) **אך** יתכן החילוק כי כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו. והנה אין ספק שהיה טובת כל ישראל ביותר שאם אם היה משה נכנס כמו שאמרו זקנים שבדור פני משה כפני חמה. פני יהושע כפני לבנה. אוי לאותה בושה. א"כ בעגל לא היה משה נוגע. שהרי אמר לו ואעשה אותך לגוי גדול. משא"כ שיעבור משה הירדן כולם נוגעים בדבר וכמה טובות גדולות אשר היו מסתפפים מזה. ולכן אמר ויתעבר ה' בי למענכם דייקא בשבילכם שהוא טובת כולכם שאכנס. ולכן אין מי שלא יהיה נוגע בהתרה. ולכן אמר רב לך שזהו גדולה ויתר שאת לפניך במה שטובה כולם הי' שאכנס ולזאת אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה:

ג) **אך** יאמר כי אמר במדרש אתה החלות בסנה. כי עיקר מה שסירב משה בשליחות הוא לפי שירא פן לא יגמר שליחותו. לכן אמר שלח נא ביד תשלח ר"ל שראוי להשתלח שעתיד אתה לשלחו להיות שליח להביאם לארץ אבותם כדאית' במדרשות. ולכן טענתו אחר שכבר שלחת אותי להעלותם ממצרים ראוי שאכניסם לארץ. כי אין להקב"ה לעשות שליח שלא יגמר שליחותו ותכלי' הכונה להעלותם לארץ כמו שאמ' וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו אל ארץ זבת חלב ודבש כו'. אך כבר נודע הקושי' מהרמב"ם שהידיעה בעתיד תכחיש הבחירה שהרי אחר שידע שכך יהיה האדם מוכרח במעשיו לעשות כאשר כיונה ידיעתו ית'. ותירץ הרמב"ם שאין חכמתו נפרדת מעצמותו כי הוא החכמה והוא המדע. וכמו שאין משיגין עצמותו. כך אין משיגין פעולותיו ומעשיו. והאדם שנקרא חכם הוא מורכב שיש בו כח החכמה. לא כן חכמתו שהוא אחדות פשוטה ולא תושג כמו שאין עצמותו מושג וככה הוא ביתר המדות מעשיו וגבורותיו אינם בבחינת גבורות הנבראים שיש בהם כח וגבורה. כי אם הוא החכמה הוא הגבורה. לא כן ביתר נבראים שכח וגבורה שבהם הוא נוסף על עצמותם ושניהם אחד. אף שיודע בעתיד. עם כל זה האדם בחוריי כי אין ידיעתו ומעשיו כידיעתינו ומעשינו. והנה אחר שעיקר

טענה

טענת משה שאם הוא ית' ידע ולו נתכנו עלילות שעתיד משה לחטא עד ענוש יענש שלא יביאם לארץ. היה לו לבחור שליח אחר שהי' עתיד להכניסם. ולזה אמר אתה החלות:

ד) **ובמדרש** דרש בכנה שהחל הוא ית' עמו להצילו מיד מצרים ולהעלותם לארץ. א"כ ראוי שיהי' שליח להביאם ג"כ. וא"ת החטא גרם. הלא מראשית כזאת גלוי וידוע לפניו ית' שעתיד לחטא במי מריבה. והגם כי נראה שהידיעה סותרת הבחירה ואחר שהחטא בבחירה אך אפשר תקיף ידיעתו ית' בעתיד. ולזה אמר שאין קושיא על מעשיו וידיעתו ית' כי אין כמדת בשר מדתו ית' אמר אתה החלות להראות כו' אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך שמעשים וגבורות הנבראים הם מושגים בכח שיש בהם. לא כן מעשיו וגבורות שאינם בדבר פרטיי רק בענין אחדותו הפשוט. וא"כ ודאי שאין ידיעתו מכחשת הבחירה. וא"כ איפה אחרי אשר נודעו לך תעלומות לבי והמון נסתרות מבראשית. אעפ"כ שלחתני. א"כ אעברה נא. והשיבו ית' רב לך שלא הפסדת בשליחות עד פה תבא ולא תוסיף כי גם זו מדריגה גדולה ועצומה אשר זכית וגם סוף ההכנסה לו את יהושע שהוא תלמידו וכבר אמרו כל זמן שיהושע היה קיים הוא כאילו משה קיים. שלכן לא חטאו בע"ז עד אחר מות יהושע ויהושע שקיבל ממך ושפע רוחך שופע עליו הרי כאילו מכניסם:

ה) **אך** יאמר ע"פ מ"ש חז"ל שיהושע נענש על שלא ביטל יצרא דע"ז. ומשה לא ביטלו מפני שלא הי' לו זכות ארץ ישראל. ולכן אמר משה אחר שכבר התחיל לפרסם אלהותו ית' ע"י אשר אתה החלות להראות אעברה נא ואוכל לבטל כל יצרא דע"ז שהיו הכל מקטירין לצבא שמים. ואחר שמשה כבר השיג שמי אל בשמים ובארץ כו' ביקש לגמור המלוה לבטל יצרא דע"ז לגמרי. וא"ל רב לך ולו את יהושע רמז למשחז"ל אין לו אלא ע"ז כי גם על יהושע הדבר הזה לבטל יצרא דע"ז:

ו) **אך** יאמר ע"פ מ"ש בזוהר בפ' זו על פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. בזהר ד"ה והיו הדברים. ר' יצחק פתח כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך כו'. בזימנא דקב"ה זמין לאחיא מתיא זמין קב"ה לתקנא גרמי ולאקרבא כל חד וחד כו'. כדין זמינין איגון למימר שירתא ומה שירתא אמרין ה' מי כמוך. ודא שירתא מעלי' ממה דאמרי ישראל על ימא דהא לא אדכרו שמהא קדישא אלא בתר תלת תלין שנאמר מי כמוך באלים ה'. והעצמות יאמרו ה' מי כמוך. ומלבד שהוא ע"פ פשוטו מעלה נשגבה כמו שאמרו חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת. שאין מזכירין ה' עד אחר ג' תיבות. וישראל אחר ב' תיבות שמע ישראל כו':

ז) **ובזה** יובן מה דאי' בשלהי פרק החולץ מנשה קטל לישעי'. אמר רבא מידן דייני' וקטלי'. א"ל משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי. ואתה אמרת ואראה את ה'. ואפשר ליישב קושיא זו ע"פ מה ששמעתי פירוש כי אמרו חז"ל לא קם נביא עוד בישראל כמשה. אבל באומות העולם קם ומנו בלעם. והטעם בזה כי הוא ית' להסיר תלונת אומות שיאמרו אילו קם מבלנו נביאים היינו חוזרין למוטב. לכן העמיד להם נביאים. ולבל יהיה להם פתחון פה שאילו היה לנו נביא כמשה. היינו חוזרין למוטב העמיד להם בלעם שהיה זה לעומת זה. ולכן באומות העולם קם. וע"ז הפרוש כי בודאי מעלת משה ראוי שידעו ה' פנים אל פנים. אלא שאי אפשר ליתן לבלעם מדריגה זו. והנה חילקו התוספות כי אדם קאי על ישראל אתם קרויים אדם:

ח) **ואולם** אמרו חז"ל על פסוק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם שאפילו נכרי העוסק בתורה. הוא ככהן גדול. וכתבו התוספות דהאדם נקרא נמי נכרי. ואחר

ואחר שסברה ליתן לבלעם לעומת מדריגת משה. לכן אמר לא תוכל לראות פני. הנה שאין מעלור לך לגודל קדושתך. אולם לא יראני האדם דייקא. זה שאינו נקרא אדם רק האדם וחי ע״כ שמעתי. והנה נודע כי בלעם אחר עלתו הרמה נטרד ונטלה נביאתו מן האומות. לכן כתיב במשה אשר ידעו אלהים פנים אל פנים. שאחר כך שפיר זכה למדריגה לראות הכבוד כי גדלו מעלתו ממעלת מלאכי השרת:

ט) **ובזו** יובן שפיר כי במדרש דרש לא יראני האדם וחי. שאפילו החיות הנושאות הכבוד. אין רואין אותו ית׳. ועפ״ז יובן שפיר ואראה את ה׳. ואף שרפים עומדים ממעל לו כי׳ בשתים יכסה פניו שלא לראות. אין ראיה שהאדם הצדיק נכבד מהם. וראיה וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות וכבר אמרו חז״ל חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת. שישראל מזכירין השם אחר שתי תיבות. ומלאכי השרת אחר ג׳ תיבות. ואי״כ לא נפלאת היא. אם זאת תורת האדם. כי גדול כבודו משרפי מעלה וכמ״ש חז״ל. ועפ״ז יראה שלעתיד גדלה מעלת ישראל לאין שאת כמ״ש חז״ל עתידין צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כמ״ש והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. א״כ יוכלו להזכיר בשם תיד. וזה מעלה גדולה ונפלאה. והנה כבר כתבו אם היה משה נכנס לארץ. היה אז עולם התיקון ותחיית המתים. והיו זוכים אז למדריגה זו שאנו מקוים. וא״כ היו יכולין להתחיל השבח בשם הקדוש כמו לעתיד שיאמרו ה׳ מי כמוך. וזה רמזו ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא לאמר אדני אתה החלות שבזמן ההוא יוכלו להחל בקשתם ושבחם בשם וזהו ר״ל לאמר ה׳ שיוכלו להתחיל בשם כמ״ש בזוהר:

י) **עוד** אפשר טעם דברי הזהר ע״פ מה ששמעתי שיש מדרש על פסוק איש כי ידור נדר לה׳. זש״ה ימינו כלל עובר. ושמעתי כי אמרו חז״ל שיאמר חטאת לה׳. ולא לה׳ חטאת. פן ימות בטרם יזכיר חטאת. . נמצא מוציא ש״ש לבטלה. וזהו המכוין כי ידור נדר לה׳. שיאמר מקודם נדר. ואח״כ לה׳. והיינו מטעם ימינו כלל עובר. ובזו יובן מה שאין לאדם להזכיר השם בתחלה פן ימות ח״ו ונמצא מוציא ש״ש לבטלה. ואולם לעתיד לבא שהצדיקים שהקב״ה עתיד להחיותן אין חוזרין לעפרן א״כ יכולין להתחיל בשם. לכן אמר כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך. שאין פחד לפתוח בשם. אחר שאין פחד המות עוד. לכן אמר כל עצמותי תאמרנה היינו לעתיד כשיחיו המתים יוכלו להקדים השם. ואפשר זה רמז לאמר ה׳. אם יבא לארץ ויבולע המות יוכלו לומר ולהתחיל בשבחו ית׳ בשם. וכן ״בעת ״ההיא ״לאמר ר״ת בלע המות לנצח:

יא) **עוד** אפשר לפרש ע״פ מ״ש במדרש פליאה תפלה בחולה לארץ בלחש. ובא״י בקול רם. וראיתי הפירוש כי אמרו חז״ל המגביה קולו בתפלתו ה״ז מקטני אמנה כאילו כביכול אינו שומע בלחש. ובא״י שכינה בכל מקום. א״כ אין לחוש שכל אדם שומע בלחש בקרוב. לכן בא״י בקול רם. והנה כבר אמרו חז״ל שאסור לספר בשבחו ית׳ יותר מדאי. וכההוא דאמר העיזוז והאמיץ. א״ל סיימתינהו לשבחי דמארך ואם כן נאמר נימא בארץ ישראל שהשכינה בכל מקום הוא כמו בפניו. ובפניו אין אומרים רק מקצת שבחו. ולא שייך סיימתינהו לשבחי דמארך אין לחוש לספר בשבחו וכה״ג איתא במדרש. משא״כ בח״ל כביכול נקרא שלא בפניו כיון שאין שם התפשטות קדושתו כ״כ. אף כי מלא כל הארץ כבודו וזהו הכוונה ואתחנן אל ה׳ לאמר שיוכל לומר ולהגיד שבחו ית׳. ולא יאמר סיימתינהו במה שאמר אתה החלות. שכל אשר ראיתי ידעתי שאינו רק התחלה. לכן אין לספר בשבח שלא

יאמר

אמר שיימתינהו . אבל אעברה נא ואראה
ת הארץ . ואז אוכל לספר בשבח . כי
קלת שבחו בפניו . ויאמר ה' אליו רב
ך . שאינו רוצה לספר בשבח יותר . כי
כי הלת אי לאו דאמרינהי משה לא הוה
מרינן להו . ורש"י פירש לאמר . שאמר
יני מניחך עד שתודיעני אם אעבור אם
א אעבור . וכן הוא במדרש . וקשה הרי
בר אמר לו לא תביאו . ואם עלה
דעתו לבטל הגזירה ברחמים . גם אם
אמר לו ית' שנית . יש לו עוד תוחלת
בקש ברחמים . כי לעולם לא ימנע אדם
עצמו מן הרחמים :

ב) **ויראה** ע"פ מ"ש במדרש ההוא
אמר ולא יעשה במדה טובה
דאי מקיים לאתה ודיבר ולא יקימנה במדת
פורעניות שאמר הרף ממני ואשמידם .
הנה אף שאמר לא תביאו אפשר לבטל
ברחמים . אכן אם יאמר לו מדה טובה אין
תוחלת לבטלה. לכן לאמר שיאמר לו מיד מי
נחילם . א"כ מדבר טוב אין כאן חזרה .
לכן אמר לו רב לך וגו' את יהושע כי הוא
עבור . ואז כבר ידע משה שלא יהיה חזרה
במדה דבר טובה שיצאה מפיו . שכך היא
במדה שאינו חוזר בו עוד במדה טובה
אשר דיבר . לכן אמר לו צו את יהושע :

ג) **אך** יאמר דאיתא במדרש עמד והתפלל
ולא נתקבל . אמר לו משה אתה
ודע שגזר הקב"ה עליך לכן לא תביאו .
כי אתה יכול לבטל גזירתו של הקב"ה .
אמר משה יודע אני שאמר הקב"ה אלא
הראיני מדת רחמים ה' ה' אל רחום עיין
בילקוט הלשון . והוא תמוה מה שאלו
ממנו וכי אתה יכול לבטל . ומה השיב
להם . ויראה לפרש מה שאמר אתה החילות
ראה כי בלשון השבועה נאמר לכן לא
תביאו ונאמר עליו ועל אהרן . ואיתא
בתשובת הרשב"א הובא בש"ע יו"ד סימן
רי"ו ס"ד בהם נשבע שלא יעשה דבר אלא
ברשות ראובן ושמעון . ומת יחד מהם .
שני ברשות אחד מהם דקיי"ל כרבי יאשי'
דמשמע שניהם כאחד . ומשמע כל אחד

בפני עצמו . דבש"ס פליגי ר' יאשי' ור'
יונתן אי משמע שניהם כאחד . או כל אחד
בפני עצמו וקיי"ל כר' יונתן דמשמע
כל אחד בפני עצמו . והנה אם נימא
דמשמע שניהם יחדיו . א"כ כשאמר לא
תבואו י"ל דהקפידא על שניהם דוקא .
ואחר שראה שאהרן לא בא אפילו לארץ
סיחון ועוג . ומשה זכה לבא לארץ סיחון
ועוג . א"כ יש מקום לומר דעל שניהם
דוקא . והנה כבר כתבו אהא דאיתא במס'
עירובין אלו ואלו דברי אלהים חיים . ואיך
אפשר שיהיו שניהם צודקות יחדיו . שהוא
שני הפכים . אך לפעמים יש מציאות לסברא
אחד למעלה . ופעמים אפשר לצורך שעה.
אף שלב"ד שלמטה אינו נמסר רק לדון
כפי הראוי לפעמים הב"ד של מעלה תופסין
סברא אחת . כיון שיש לה מציאות . וזהו
פירוש המדרש משה אתה יודע שגזר הקב"ה
עליך דייקא דלכן לא תביאו משמע כמי
כל אחד בפני עצמו כדקיי"ל כרבא דס"ל
כר' יונתן בפ' השואל דף נ"ד ודף נ"ה
אך כיון שלפעמים דנין כסברא אחת . לכן
אמר הראני מדת רחמים . דאם בא במדת
רחמים התפוס סברת ר' יאשי' דאשניהם
קאי דוקא . וא"כ אחר שאתה החילות
להראות . ראה שנהגת מדת הרחמים לתפוס
לא תביאו אשניהם . שהרי אהרן לא בא גם
לארץ סיחון ועוג . לכן אמר אעברה נא .
והשיבו רב לך מה שזכית יותר מאהרן :

דרוש ט' . לפרשת ואתחנן

א) **ואתחנן** כו' ה' אלהים אתה
החילות כו' אשר מי
יעשה כו' ענין הקדמות השבח הלזה למבוקש.
יראה ע"פ מ"ש במקום אחר חקירת
העיקרים כי אם יוחשב הפוגם נגד מי
שחטא נגדו אין לו תקנה . שראוי כמו
שהי"ת בלתי בעל תכלית כן יהיה הפוגם .
וזהו חסדו אשר יעשה עם האדם שהפוגם
כפי מדריגת האדם . והנה זה הכונה
בתפלתו אשר שאין ערוך אליך ואין מי
שיעשה.

שיעשה כמעשיך וכגבורותיך. א"כ אם תאמר לחשוב העונש נגד כבודך א"כ לשוא בראת כל בני אדם. כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואם תחשוב העונש לעומת כבוד שם קדשך. אין תרופה לחוטא. אע"כ זה חסדך לחשוב העונש לעומת האדם. וא"כ משה אשר היה עניו מאד ולא נחשב אצלו כלום. א"כ בודאי ראוי שתמחול לי אחר שתחשוב עונש החטא לעומת שפל מדרגתי. א"כ בודאי זה החטא קטן היה בעצם וראוי שתמחול לי. והשיב לו הוא ית' אדרבה לאשר יקרה נפשך מאד בעיני. אף אם אחשוב העונש לעומת מדרגתך הגדולה אין ראוי שאמחול לך. ואדרבה זה לך לגדולה ורבו יתירה ומורה על גודל מדריגתך שאפילו חטא קל אחר שנחשב לעומת גודל מדריגתך. לא ניתן לבטל אשר נגזר עליך. וזהו הרצון רב לך שהרבה גדולה לך במה שאל תוסף דבר. ומורה לגודל ערך נפשך שאפילו חטא כל דהו יחשב לחטא לעומת נפשך היקרה. וכן אמרו חז"ל לפום גמלא שיחנא:

דרוש י לפרשת ואתחנן

א) **בילקוט** סי' תתכ"א בהתחנן משה אל ה'. הנה המדרש באורך עיין לשונו וכתוב שם א"ל עם כל הבריות אתה מתנהג מדת רחמים שנים שלשה פעמים. שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ואני עון אחד נמצא בי ואין אתה מוחל. א"ל הרי ששה עונות נמצאו בך שלח נא ביד תשלח. ומאז באתי אל פרעה. לא ה' שלחני. אם בריאה. שמעו נא המורים. והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים. וכי אברהם יצחק ויעקב חוטאים. א"ל ממך למדתי שאמרת החטאים האלה בנפשותם. א"ל אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם. וצווחין עלי' שהרי חשב לו ששה חטאים ומה זה שטען ממך למדתי שאין זו תשובה רק על אחד. ועוד קשה מה שנמשך לו אח"כ ואמר אני יחיד וישראל ששים רבוא*. על ששים רבוא השגחת. ועלי אין אתה משגיח. א"ל אינו דומה גזירת יחיד לגזירת ציבור עכ"ל:

ב) **ונראה** לבאר כי איתא ביומא דף פ"ו תניא עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו. שניה מוחלין לו. שלישית אין מוחלין לו. והתניא שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו ומשני כאן ביחיד כאן בציבור כן הוא גירסת הרי"ף ונראה דהרי"ף מפרש פעמים שלש עם גבר ר"ל פעמים ליחיד ושלש לציבור ובגמרא דילן מפיק מהך דפעמים שלש אפילו ביחיד שלישית מוחלין לו. וצריך ביאור לשון פעמים שלש דאם שלש כ"ב פעמים. אמנם יראה כי רמז הכתוב כי מדע כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ואינו מעניש על המחשבה כמ"ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'. ואולם מ"מ אמרו הרהורי עבירה קשין מעבירה הרי שאף המחשבה עושה פגם. אמנם יראה שאין כל אדם שוין בזה. כי המלבוש שגס אינו נרגש בתוכו כתם דק. ואולם הצדיקים אשר סביביו נשערה מאד לגדלם ולהעלותם למדריגה עליונה למאד. מדקדקין עמהם על המחשבה:

ג) **והענין** הוא כי כבר אמרו בראשית ברא אלהים כי עלה במחשבה בדעתו של הקב"ה לבראות העולם במדת הדין. ראה שאין העולם מתקיים. שיתף מדת הרחמים. והענין כי מצד מדת הדין ראוי לענוש על המחשבה. אבל לפי שלא יתקיים העולם. שיתף מדת הרחמים. והנה אמר בראשית ברא אלהים. וראוי להבין למה בתחלה עלה במחשבה לפניו ית' לבראות העולם במדת הדין. אחר שגלוי לפניו ית' שאין העולם מתקיים בו. אמנם למ"ש מובן. כי בודאי לפי מדריגת האדם ראוי לענוש אותו כדי להעלותו למדריגה גדולה. ואולם רובא דעלמא שאין ראויים למדריגה גדולה. לכן אין מצרפין המחשבה. אבל סביביו נשערה מאד כדי להעלותן למדריגה גדולה. לזכך נשמתן.

שפרעין ממנו גם על המחשבה לפי גודל קדושת נשמתו. וכענין שכתב האר"י ז"ל כשרוצים להעלות הצדיק. מדקדקין עמו על כל דברים קלים:

ד) **ויזהר** מה שאמר בר' עקיבא כשאמרו זו תורה וזו שכרה. והשיב ית' כך עלה במחשבה לפני. ר"ל כך הוא גודל מדריגתו עד אשר יקבל דין על מחשבה בעלמא שאין אדם ניצול מזה. והנה רמז לנו הכתוב וגם לשון הש"ס עבר אדם עבירה כו' רומז דהיינו בעבר עבירה במזיד. והנה בזה יש שתי בחינות. חטא א' הוא המחשבה. והשניה הוא המעשה. וזו רמז פעמים שלש עם גבר ר"ל חטא במזיד נחשב לפעמים שלשה שחטא במחשבה וגם במעשה כי המחשבה הוא רוחנית והמעשה גשמיי. לכן המשיל הרמב"ם הרהורי עבירה קשים מעבירה. שאינו שאינו דומה מעביד בן האדון. למעביד עבד נקלה. כי הגוף הנגוף הוא גשמיי וחומריי:

ה) **ובזו** יובן מ"ש בפ' ציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים כו'. וכבר אמרו חז"ל ראיה מביאה לידי זכירה. והפסוקים אין להם מובן וגם קשה מה ענין יציאת מצרים לציצית:

ו) **אמנם** יובן הכל ע"פ הקדמה שאמרנו. כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ומיד שחשב לעשותה. נחשב לו מעשה הטוב. לא כן במחשבה רעה. כבר ביארנו זאת ההקדמה עפמ"ש מהרש"א באגדות על אמרם נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא. ופירש מהרש"א לפי שמנו העשין רמ"ח שלא היה אפשר לקיימם מבלי שיברא האדם. ול"ת שס"ה שהיו מתקיימין בהעדר הבריאה. נמצא שע"י הבריאה יכין לו לקיים העשין. אך קרוב להפסד שס"ה לא תעשה שיוכל לעבור בפועל. לכן טוב שלא נברא. ומתרצין העולם דמ"מ הוא ית' צדיק בכל דרכיו כי אם נמנה גם המחשבות. הרי עשין כפולים יתרים על ל"ת. ועי"ז אמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. רוצה לומר שע"י זכירה לחוד נחשב לכם כמעשה. ומשעת זכירה שעולה במחשבה כבר נחשבת המצוה. ואולם בעבירה עיקר העבירה שלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם שהמחשבה מעלמא לא תחשב לחטא. כי אם המעשה מה שאתם זונים אחרי ההרהור בלבבכם וראיות עיניכם כמ"ש חז"ל עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה נינהו. כי העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים ע"כ תזהרו ממחשבות זרות למען תזכרו את כל מצותי ר"ל במה שפונה לבו מלהרהר בעבירה. אף שאין ההרהור נחשב לחטא מ"מ הפסיד מחשבה התורה שהיא מצטרפת למעשה. ולכן אמר שראוי לכם להרחיק ההרהור למען תזכרו ענין המצות ועשיתם את כל מצותי ר"ל שזכרון המצות נמי חשוב כמעשה. ומיד בשעת זכרון נחשב למצות ה' אשר עשה וזכרון המצות לקדש המחשבה גורם קדושה והייתם קדושים לאלהיכם ואמר ראיה לזה כי כבר אמר במדרש ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים כי הוא ית' פדאם בזכות קבלת התורה שיקבלו התורה ואף שגלוי לפניו שיעשו את העגל לא הביט הוא ית' רק במעשה הטוב אשר יעשו אף קודם עשי' הרי הפליא חסדו עליהם לחשוב עליהם מחשבת מצוה שעתידין לעשות. וא"כ ממילא כשתזכרו הרי הוא כאילו עשיתם כל מצותי משעת זכירה והראיה אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים בשביל העתיד להיות לכם לאלהים. הרי שהזכות עושה פירות אף לעתיד. כ"ש שיחשוב לכם הזכות משעת זכירה. והנה כל עבירות של משה אין בהם רק נדנוד בעלמא לפי גודל מדרגתו של משה. אבל בכולם לא היה בהם מחשבה לרוע ח"ו רק לשגגה

דאתקיל

דאתקיל לי'. וא"כ אין בהם מחשבה וכבר אמר הפסוק פעמים שלש עם גבר רומז למ"ש אדם עובר עבירה ר"ל שעובר במזיד והנה יש בו מחשבה וגם מעשה והוה פעמים שלש שלשה עבירות שהם ששה. שלשה מחשבות. ושלשה עבירות וא"כ למשה הוצרך ליחשב ששה. מאחר שלא היה בהם מחשבה עון כלל. וא"כ א"ש דברי המדרש כאשר שירך אחד הרי כולם מחוללים. שכל שאין שלשה חטאים בשלימות שלשה מחשבות. ושלשה מעשיות. מוחלין אף ליחיד. שאין כאן פעמים שלשה. ואח"כ כשהשיב לו הוא ית' כי נחשבים לי הששה במלואים. אין כאן רק שלשה. לכן שאל ישראל חטאו כו'. וכיון דכך הוא המדה למחול ג' פעמים לרבים. ע"ז השיב לו הוא ית' אינו דומה גזירת יחיד לרבים:

ז) **ובזה** יובן מ"ש במדרש אתה החלות כו'. את גדלך זה המן כי כבר נתבאר שהששה חטאים לשלש נחשבו ולרבים שלש מוחלין. ובמן היתה בתענית דפרנסה בשביל רבים. ופריך ממן שהיה בזכות משה. ומשני משה נפיש זכותי' כרבים דמי. א"כ כיון שיש לו דין רבים. ראוי למחול לו הששה חטאים שאינם רק שלשה ובאמת אין זו רק בשביל ישראל כדאיתא במפרשים וכמ"ש ויתעבר ה' בי למענכם. ואמרו חז"ל ברב בישר ברב בישרוהו. היינו מה שאמר במחלוקת קרח רב לכם בני לוי. לכן השיב לו הש"י"ת רב לך. והוא פלא וכי תעלה על דעתך שמשה חטא חלילה בזה:

ח) **אמנם** יובן כי כבר אמרנו מה דשבקי' משה לטענותהי' ולבש נקם בקרח ועדתו היה כי כבר אמרו חז"ל שאמרו מדוע תתנשאו. וכי אתם לבדכם שמעתם אנכי ה' ולא יהיה. כולם שמעו. והענין הוא כי בודאי האדון שיש לו בן בית אשר על פיו יצאו כל פקודת האדון בהנהגת המדינה ע"פ משפטי המדינה לטובת המדינה. אין ספק שבן בית זה ראוי ליקר וכבוד ביתר שאת. ולזה קרח שפקת הי' לרשעות. חלק על כל המצות. באמרו למשה מלבך אתה בודאם. וא"כ מה גבר מגוברין. לכן אמר כי כל העדה כולם קדושים. כי לא האמין רק במה ששמעו כולם. ובזו כולם שוין לטובה ואחר שזה הוא ששמעו כולם. א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה'. ואחר שראה משה שפוקרים בתורת ה'. לזאת הוכרח לחדש מופת לברר נבואתו וכל דבריו ע"פ ה'. והנה המופת הטלוב יותר כי בעוד משה חי הי' מקים למינים ואפקורסים לומר כי הוא תולה המצות בו ית' בשביל גדולתו ולעצמו דורש. כי לולי שהי' תולה המצות בו ית' לא היה מגיע לו יתר שאת להשתרר על העם. כי אם במה שהוא נאמן בית המלך הקדוש. והנה עיקר המופת אשר ראו כל ישראל אשר הוא נביא נאמן לה'. ולא בשביל להשתרר עליהם. הוא אחר שהתפלל והפציר בתפלה. ולא שמע הוא ית' בקשתו. ואמר כי לא תעבור. ואעפ"כ הזהיר לישראל על המצות והתורה. מזה ממילא בטלה טענת קרח ועדתו שבשביל ליקח גדולה לעצמו תולה כל משפטיו וחקיו לומר כי נצטוה מפי ה'. שהרי אין שלטון ביום המות. וקיבל עליו באהבה גזירת ודין שמים. ואעפ"כ הוכיחם על התורה והיראה. מזה ראו כל ישראל שלא בשביל עצמו הזהיר להם. רק אשר נצטוה מפי ה' וזהו ענין ברב בישר. כי היטב חרה לו מה שחשדוהו במחלוקת קרח. שלא מפי ה' נצטוה את אשר הזהיר לישראל. והנה בישרוהו רב לך. וממה שיזהירם על החקים אשר יעשו בארץ אשר לא יעבור שם. בודאי הכל הוא מפיו ית' לא למען גדולת עצמו:

ט) **ובזה** יובן מה שכתוב ועתה ישראל שמע אל החקים. שהוא אחר שאני בודאי לא אעבור. וא"כ אין לכם להרהר עוד שאני עושה להשתרר עליכם. כי אם למען הש"י"ת אשר ציה אתכם על כך: והנה סיים עוד במדרש ילקוט. כשראה שאין משגיחין עליו. הלך אצל שמים וארץ כו' עד הלך אצל הים. א"ל בן עמרם מה יום

מיומים

מיומים . והלא במטך הכיתני וחלקתני לי״ב שבילין ולא יכולתי לעמוד בפניך מפני שהשכינה עומדת לימינך כו׳ כיון שהזכיר הים מה שעשה בנערותו לווה ואמר מי יתנני כירחי קדם כו׳ . ויש להבין למה דוקא כשהזכיר לו הים מה שעשה בנערותו לווה מי יתנני כירחי קדם :

י) **ויראה** ויתבאר ג״כ מדרש תמוה בילקוט סימן תת״ד דף רל״ב ע״ב ה׳ אלהים אתה החלות להראות את עבדך . אמר לפניו רבש״ע אתה קראתני עבד ולויתן קראתיו עבד . אני מתחנן לפניך והוא מתחנן לפניך . שנאמר הירבה אליך תחנונים . תחינה לויתן שמעת שנאמר היכרות עמך ברית תקחנו לעבד עולם . אני עבדך ואמרת לי הנה אנכי כורת עמך ברית ולא קיימת . אלא אמרת עלה מות בהר כו׳ . א״ל הקב״ה רב לך עכ״ל . והוא תמוה . ועוד יש לדייק במה שאמר שא עיניך ימה ולפונה כו׳ וראה דייק כי לא תעבור את הירדן הזה והוא כפל אחר שאמר לו ית׳ שא עיניך . ממילא המכוון שלא יעבור . וגם לשון כי לא תעבור כו׳ :

יא) **אמנם** יובן הכל ונבאר מה דאיתא בפ״ק דחולין ר׳ פנחס ב״י הוה קאזיל לפדיון שבויים פגע בי׳ בגינאי נהרא אמר לי׳ חלוק לי מימך . אמר לו אתה הולך לעשות רצון קונך . ואני הולך לעשות רצון קוני . אתה ספק עושה . ואני ודאי עושה . ופרש״י לעשות רצון קוני . כל הנחלים הולכים אל הים אמר לי׳ אם אי אתה חולק . גוזרני שלא יעברו בך מים לעולם . חלק לי׳ . הוה גברא דדרי חיטא לפיסחא . א״ל חלוק נמי להאי דבמצוה קאזיל . חלק ליה הוה ההוא טייעא דלוי בהדייהו א״ל חלוק נמי להאי דלא לימא כך עושין לבני לויי ואמר שם כמה נפיש גבריה ממשה ושתין רבוא . דאילו התם חד זימנא והכא תלתא זימני כו׳ . אלא כמשה ושיתין רבוון ופרש״י דילמא חד זימנא רק במתניתא שיחזרו המים וישטפו כו׳ ע״ש . ובת״ח דייק א״כ מה חליה חלוק זה פעמים :

יב) **ויראה** לפרש ע״פ מה שהקשה בני הנבון ר׳ אהרן שיחי׳ . מאי קאמר התם חד זימנא . הא בהמת נקרע לשנים עשר קרעים . ונראה דחד בחברי׳ מיתרצא שבאמת לכל אחד היה דרך אחר . והיה צריך לחלוק במקומות אחרים . אלא בס״ד ס״ל שכבר שבו המים וחזר וחלק . זהו נס יותר . אחר שכבר שבו המים לטבעם . אבל בעוד שהיה חלוק במקום אחד . אין בזה נס לחדש שיוחלק גם במקומות אחרים . שהרי טענת הנהר שהולך לעשות רצון קונו ואחר שנחלק במקום אחד בטלה טענתו . וזה ענין מה שאמר לו אם אי אתה חולק גוזרני שלא יבא בך מים לעולם . כי בא לסתור טענת הנהר . בהיות כי צדיק מושל ביראת אלהים . שאפילו חפץ שלא יעברו בו מים לעולם . אף שזה אינו אפילו ספק מצוה הוא ית׳ רצון יראיו יעשה . וזהו מעלת הצדיק . והנה אמר חלוק נמי להאי וס״ד שכבר שבו המים . ונעשה נס חדש . וא״כ נפיש ממשה שלא נעשה הנס רק פעם אחת . ופריך דילמא כל זה בעודני חלוק ולא שבו לטבעם וכבר הי׳ כזאת בימי משה שנחלק לשנים עשר קרעים . אלא כמשה כו׳ :

יג) **והנה** מלינו שנגזר עליו לא תעבור את הירדן הזה . והנה נקל זאת ביד משה לבטל שלא יעברו המים בירדן כלל . ואבד שם ירדן כלל והיה יכול לעבור . אמנם מבואר בפרק הספינה אמר ר׳ יהודה אמר רב . ירדן יוצא ממערת פמיים כו׳ ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן . שנאמר יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו . וא״כ אחר שכרת ברית עם לויתן להגיח ירדן לפיהו . אם יגזור עליו משה שלא יעברו בו מים הרי בטל בריתו של לויתן . ומעתה דברי הילקוט מיבנים היטב כפתור ופרח שאמר לי קראת עבד כו׳ . וא״כ איך תדוה ברית שהקימות עם לויתן להגיח ירדן לפיו לבריתי . והרי לולי בריתו . הייתי גוזר שלא יעברו בו מים לעולם ולא צריך לירדן ללב :

ובזו

יד) **ובזה** מובן מה שאמר לו שא עיניך ימה כו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה. כי כבר הי' אפשר שיתבטל מקום מעברו של משה. ויתחיל הירדן ממקום אחר ויכול לעבור בלי ירדן. אך איתא בבכורות פ' מעשר בהמה למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן. א"כ ע"כ צריך להיות יוצא הירדן מדן. וא"כ הובטח ללויתן ע"ז הירדן שיורד מדן. וא"כ אם יתחיל במקום אחר. הרי בטל שם ירדן ממנו לגמרי. וא"כ אחר שמראה מקום ירידת הירדן תראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה. שאי אפשר לבטל ממנו שם ירדן אשר כרת ברית לפיו של לויתן:

טו) **ובזה** יובן ג"כ מ"ש בילקוט שביקש ואמר הואיל ונגזרה גזירה שלא אכנס בה לא מלך ולא הדיוט. אכנס במחילה של קסרין שהוא מתחת לפמייאס והוא תמוה. ולפמ"ש הכונה כי ירדן יוצא ממערה פמיים ונגזר עליו שלא יעבור הירדן אחשב כי מתחת לפמיים אין בכלל ירדן. והשיב לו שמה לא תעבור שמ"מ מקום ירדן הוא:

דרוש יא. לשבת נחמו

א) **במדרש** חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים. חטאו בכפלים חטא חטאה ירושלים. ולקו בכפלים כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאותי'. ומתנחמים בכפלים נחמו נחמו. וצריך ביאור. ויראה ע"פ מה דאיתא ביומא פ' יה"כ האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב. אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ופריך ל"ל אחטא ואשוב תרי זימני. כדרב הונא דאמר רב הונא העובר עבירה ושנה בו הותרה לו. הותרה ס"ד אלא נעשה לו כהיתר ע"ש. וכיון שנעשה לו כהיתר ממילא אין עושה תשובה. אך מ"מ י"ל שכבר כתבו ספרי מוסר דאין מספיקין בידו לא לנעול שערי תשובה לגמרי. כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה. רק הכונה לפי שבכל יום בת קול יוצאת שובו בנים שובבים. וכתבו שאף שאין מזה בא התעוררות לאדם מעצמו ומי שגברו חטאיו אין מעוררין אותו מן השמים לעשות תשובה. ומ"מ אם מתעורר מעצמו אין שערי תשובה ננעלים בפניו. ואני אומר עוד בזה. כי בודאי רחמיו וחסדיו ית' להאריך אפו לרשעים פן ישובו. ולא כחטאתם יעשה להם לנקותם מפשעיהם ע"י יסורים. אכן מי ששנה בחטא. אין מאריכין לו אף ונפרעין ממנו על כל חטאותיו ופשעיו. וא"כ אחר שרואה שנפרעין ממנו על כל פעולותיו וחטאותיו אשר חטא. מזה מתעורר לבו. כי לא חשיד קב"ה למעבד דינא בלא דינא ויראה וישוב מכל פשעיו. והנה התשובה ומע"ט כתרים בפני הפורעניות. ומגין בעד הפורענות. אולם מי שכבר נפרעו ממנו על חטאותיו אשר עשה וישוב אח"כ בתשובה שלימה. כי אמרו חז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשים כזכיות ומפרש כאן מאהבה כאן מיראה. מיראה נעשים כשגגות. וכתבו הטעם כי מאהבה שהוא בכל לבו ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. לא כן בפועל הרע שאינו נענש עבור המחשבה והנה כי כן זה שנפרעו ממנו על חטאותיו כדי רשעתו במספר אם שב אח"כ אחר שהתשובה הי' בה כדאי להגין מפורעניות. ואחר שישוב אחר שכבר נפרעו ממנו. ראוי לתת לו משנה שכר. אחר שכבר נענש והתשובה הי' ראוי להגין עליו שלא יענש בגופו. וגם שכר התשובה עצמה:

ב) **ובזה** י"ל פירוש הכתוב חטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה. כל מכבדי' הזילוה כי ראו ערותה גם היא נאנחה ותשב אחור. והרצון לפי שחטאו בכפלים. אין תוחלת שישובו מעצמן וינצלו מן העונש ע"כ לנדה היתה ונענשו ונגזר שבעים שנה גלות בבל. ואולם התועלת בזה. כי כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה. ואחר שראו שנענשו התבאר להם שחטאו במה שלקו ונענשו. וע"י כי גם היא נאנחה ותשב אחור. לזאת עשו תשובה וחזרו מדרכיהם הרעה:

ג) **ובזה יובן** שפיר המדרש חטאו בכפלים. לזאת לא האריך לכם עד ישובו

שובו. כי נעשה להם כהיתר. ואחר שלקו בכפלים התבאר להם כובד עונם. וכשנגאלין אין נגאלין אלא בתשובה. א"כ מתנחמין בכפלים שכיון שעשו תשובה. א"כ אין ראוין להם המכות אשר לקו. ולזאת ניתן להם שכר על התשובה. ועל זה שלקו בחטאותם כפלים. כי התשובה מהפכת היסורין ליסורין של אהבה בהם להרבות שכר. ולא נחשבו לכפרת פשע. אחר שעשו תשובה. ולזאת מתנחמים בכפלים. וזהו נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם כי שאלו למדת הדין הנפש החוטאת במה תתכפר. השיבה חטאים תרדף רעה. ר"ל יסורין ולכן אמר שילקו בחטאותם. אף מדת הדין מסכים לנחמה. לכן הנחמה כפולה. כי מצד מדת הדין אינה מועלת תשובה וחטאים תרדף רעה. ואחר שלקו בכפלים א"כ יצאו חובת מדת הדין ג"כ. לכן מתנחמים בכפלים. הן מצד מדת הדין. הן מצד מדת הרחמים. לכן יאמר אלהיכם דייקא:

ד) **או** יאמר ע"פ מ"ש בזהר פ' פנחס. שנאמר גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון. ושאל המין שאין כתוב בית שלישי כלל ותירץ שבגאלת ישראל ממצרים. ראוים היו לבנין מעשי ידיו של הקב"ה. ולפי שחטאו נבנה מעשה ידי אדם לכן לא היה לו קיום. וכן בבית שני. ראוי היה להיות מעשה ידי יוצר. ולפי שחטאו בנשים נכריות. לא זכו לבנין שלם. ולעתיד יוריד הקב"ה מן השמים השני מקדשים אפילו בירושלים כתיב אני אהיה לה חומת אש סביב וכ"ש המקדש. וזה הרצון חטאו בכפלים שגרם החטא שנבנה גם את הראשון גם את השני. במעשי ידי אדם. לכן לקו בכפלים ששניהם נחרבו. כי אם ה' לא יבנה בית. שוא עמלו בוניו. ואולם מתנחמים בכפלים ששניהם יחדיו יבאו מן השמים:

דרוש יב לפ' עקב

א) **לעיל** סיים וידעת כי ה' אלהיך כו'. שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם. והיה עקב תשמעון כו'. ושמר ה' אלהיך לך כו'. והכפולים והדקדוקים רבו. ויראה ע"פ הקדמה אחת שפעמים צדיק וטוב לו. רשע וטוב לו. צדיק ורע לו. רשע ורע לו:

ב) **ויראה** באורו ע"פ מ"ש חז"ל לעול' יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב. והעולם ג"כ כאלו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת. אשרי שהכריע עצמו וכל העול' לכף זכות. עבר עבירה אחת הכריע עצמו וכל העולם לכף חובה. והנה זה אינו אלא במאורעות של כללות העול'. כמו רעב וכיוצא. שנידון העולם ע"פ רובו. אבל לענין השכר ועונש פרטיי של כל אחד. בודאי ישלם ה' לאיש כצדקתו. ולרשע רע כרשעתו בעלמא דקשוט. לכן הצדיק אם זכה להכריע במעשיו שיהיה העולם נידון לזכות ע"פ מצוה שעשה. גם בעולם הזה ישלם ה' גמולו תחת רדפו טוב. והביא טובה על כל העולם. וזה צדיק וטוב לו. וכן ברשע שמכריע בעבירה שעשה כל העולם לכף חוב וגורם פורעניות לעולם יתן לו גמולו להרע לו גם בזה העולם ועונותיו על עצמותיו להיות נדון בעלמא דקשוט על כל פשעיו אשר עשה. כי מדותיו ית' מדה כנגד מדה שהוא מביא רעה לעולם. וזה פירוש הפסוק אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. כי לכך יש צדיק וטוב לו. כי מכריע הרבים בזכותו. וזה פרי מעלליהם יאכלו אחרים. אוי לרשע רע שרע לו. זה לפי שגמול ידיו שמביא רעה לעולם ישיב לו:

ג) **וזהו** הכונה וידעת כי ה' שומר הברית כו' לאלף דור. ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא. מ"מ לאוהביו ר"ל אם מכריע הרבים לזכות. והעולם נידון ע"פ רוב לטובה. יש להם טובה בזה העולם ג"כ. ומשלם לשונאיו דייקא. לרשעים שמכריעין לחוב אל פניו לאותו רשע שהכריע העולם לחוב להאבידו

להאבידו גם מטוב זה העולם . אבל רשע בפני עצמו שיש לו קצת מעשים טובים . לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו הטובות . ואולם אם יקרה שע"י לדיק שעשה מלוה אחת כל העולם כולו נידון אחר רוב הטובה והיינו אם השמור המלוה והיה עקב השמעון דייקא שיכריע הרבים לזכות . אז ושמר כו' ואהבך וברכך ג"כ :

ד) **ובזה** יובן מדרש סדר זה מהו ושמר . אמר ר' שמואל בר נחמן כל כל מה שישראל אוכלין בעה"ז מכח ברכות שברכן בלעם הרשע . אבל ברכות שבירכו אותן האבות . משומרין הן לעתיד לבא שנאמר ושמר כו' ואינו מובן. אך נראה יעקב ועשו חלקו העולמות חלקו של עשו בעוה"ז . וא"כ אין ליעקב חלק בזה העולם. אך להיות שנודע שאין שפע יורד לעולם אלא בזכות התורה והמצות . ולכן לא נברא העולם אלא בשביל ישראל ובשביל התורה שזולת זה לא היה שפע יורד לעולם . אלא שבגלות שאוני נוטרה את הכרמים שנברה הקליפה וניטלת השפע להשפיע לאומות . אמנם אין צינור השפע נפתח כי אם בזכות ישראל . וא"כ בדין הוא שיהיה להם עכ"פ חלק מה בזה העולם . כי השומר הכרם שלא יהיה למרמס . והארים העובד עבודת הכרם כי בשכרו יאכל. וא"כ איפוא אחר שע"י ישראל נשפעת הטובה. דין שיהיה להם חלק בטובה . נמצא שהאומות מבלעדי ישראל . לא היה יכולת בידם לקבל שפע ברכה . אם לא באמצעות ישראל . וזהו מה שהעיד בלעם הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. ופירש במדרש שאם יש לישראל אין האומות אוכלין עמהם . אבל בגוים אם ישפיע להם טובה . אוכלין עמהם . והוא מובן עם מה שאמרנו . אחר שהם מורידין השפע . אין לאומות כח לקבל השפע כי אם ע"י ישראל . לכן דין שיאכלו עמהם . מה שאין כן השפע שיקבלו ישראל . אין לאומות חלק בהם :

ה) **והן** הן דברי המדרש שאין לאומות טענות . למה שיהי' לישראל חלק בזה העולם . אחר להם ניתנה הארץ למורשה . וע"ז אמר שמכח ברכות שברכן בלעם . הן עם לבדד ישכון דייקא . כי ישראל אף שהם בדד ישכנו לבטח . וא"כ האומות שיסייעו להם בקבלת השפע . שכל השפע על ידם . לכן בגוים לא יתחשב לנכות להם עבור מה שאוכלין עמהם . או לתת חליפתו לגוים בעה"ב . שאין מנכין להם מן החשבון כלל . אחר שהם לבדם מקבלי שפע גם בזה העולם :

ו) **ובזו** יובן שליעקב אמר ויתן לך האלהים שהוא הפותח צינור השפע . ולינור השפע אינו נפתח אלא בשביל זכות . לכן אמר אלהים שהוא בדין שיתן לך מטל השמים השפע מלמעלה ואולם לעשו אמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך . היינו ממילא שאין הוא כדאי לפתוח צינור השפע . ולא יפתח צינור השפע כי אם עבור יעקב . לכן אמר משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל . כי ביקש לקרבו אל הקדושה . כנודע בכתבי האר"י שיזכה גם הוא לשפע רוחני שיתוקן . ואמר לו ועל חרבך תחיה . כי עשו הוא אדמוני שופך דמים מזל מאדים . ואולם כבר אמרו שיוכל אדם להפיך מזלו במצות שהם לעומתן . כמו מאן דבמאדים שמזלו להיות שופך דם . יוכל לעשות בדרך מצוה שיהיה מוהל . או רופא . ולכן אמר הלואי שעל חרבך תחיה . תקנה לך חיות . וזה שיהיה מוכנע לנגד יעקב וידבק במדותיו . ואת אחיך תעבוד שיקבל הכנעה מיעקב לדבק עצמו בקדושה והיה כאשר תריד ר"ל כשתשים עצמך בתכלית השפלות והירידה והכיר ערך מעלת יעקב ; גם הוא ידבק אל הקדושה . ופרקת עולו מעל צוארך . שאם ירצה לדבק בקדושה . יהיה גם לו חלק ביעקב . וכמו שאמר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא . או אפשר שרמז לו לבל יתקצף על הברכות . כי אמת שאין ישראל יכולין לקבל רוב טובה בעוה"ז . וישמן ישורון ויבעט . לכן לא טוב לישראל עניני טובת עוה"ז כמו שאמרו יאי עניותא לישראל . ולכן אמר לו אמת שהברכות גרמו ואת

אחיך

אחיך תעבוד. ואולם כשיהיה יד יעקב על העליונה ירום לבם וישכחו את ה'. לכן אמר לו והיה כאשר תריד שתהיה בתכלית השפלות אז ירום לבב יעקב וישכחו את ה'. ואז יגרום ופרקת עולו מעל צוארך. וא"כ איפוא בודאי לא באלה חלק יעקב בשפע עוה"ז כי לא לטוב הוא לו:

ז) **ובמ"ש** יובן התנחומא שפתח למה אירא בימי רע עון עקבי יסבני כו'. אמר דוד איני מתירא ממצות החמורות מפני שהן חמורות אבל מתירא אני מן הקלות מפני שהן קלות ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. וגם רש"י פירש מצות שאדם דש בעקביו. וקשה מה ענינו להזהר דוקא בשביל מצות אלו. אכן מובן היטב עם מ"ש כמ"ש הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ותמהו בזה אם ידוע כי היא הקלה. א"כ ממילא יודע מתן שכר. ואך הענין הוא כך כי באמת אף שמעצמותה היא קלה. מ"מ אם נזדמן לו בשעה שהכריע כל העולם לכף זכות. הרי שכרה גדול. וכן בהיפך אם לא קיימה. שהיה יכול להכריע בה כל העולם לזכות עונשו גדול. לכן אמר בענין עקב תשמעון ר"ל במצוה קלה שתכריע אשר יהיה תשמעון שהרבים ידונו לטוב ע"י זה כנ"ל אזי ושמר לך הברים לעוה"ב גמולו והון מזה ואהבך כו' ולא ינוכה כלל רק במה שמביא שפע טובה לעולם. זוכה לשכר עוה"ז ושתי שולחנות:

דרוש יג לפ' עקב

ח) **סמיכות** הענין במקרא קודם פ' ואתחנן ושמרת את המצוה כו' מצוך היום לעשותם והיה עקב תשמעון כו' ושמר ה' אלהיך לך כו'. כבר כתבתי במקום אחר. ויובן עוד ע"פ מדרש תורת ה' תמימה משיבת נפש למה היא תמימה מפני שהיא משיבת נפש. ולמה משיבת נפש מפני שהיא תמימה. ואינו מובן:

ב) **אך** יובן כפשוטו ע"פ מה ששמעתי בילדותי פשט המקרא תורת ה' תמימה שהיא תרי"ג מצות שניתנו וכמה שאי אפשר לקיימן כמו מצות כהונה לזר ואיך יתכן לקיימן אך ע"י גלגול יתכן לקיימן. לכן אמר איך אפשר לתורת ה' שתהיה תמימה. צריך משיבת נפש בגלגולים שונים. ולפ"ז פריך שפיר למה היא תמימה את כמה מצות שאין יכולין לקיימן. לכן מתרץ מפני שהיא משיבת נפש. ואח"ת הא גופי' קשי' למה משיבת נפש ותסגי לי' בקצת מצות. אך כבר אמרו סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי את אלהים ירא זה מצות עשה. ואת מצותיו שמור זה ל"ת. שהוא רמ"ח מצות נגד רמ"ח איברים. שס"ה ל"ת נגד שס"ה גידין. וזה כל האדם בכללות. נמצא שהתורה מכוונת כנגד אברים וגידין של האדם. ואם יחסר לו אבר הרי הוא בעל מום ולא יקרב לקבל פני שכינה. לכן הכרח לקיים כל התרי"ג מצות שיהיה כל גופו שלם. לכן כמו שמלבוש אדם אם חסר בו אף דבר מועט הוא פגום. כמו כן בתורה. וזהו אמרו ולמה משיבת נפש מפני שהיא תמימה שלימה ואין בה חסרון. לכן צריך להתגלגל:

ג) **ועפ"ז** יובן כי בודאי אם האדם רודף אחר המצות שאפשר לו לעשות גם במה שא' בידו לעשותן. מעלה עליו הכתוב כאילו עשאן. כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. לכן דניאל נתבשר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין נתבשר שלא יצטרך לגלגול. ובאמת הגלגול הוא עונש מר ועלוס. הרי זה דומה למי ששלחוהו מעבר לים לקנות כפי המינים ששלחוהו לקנותם והוכרח לעבור דרך אני' בלב ים. וכמה סערות וגלי הים אשר עברו עליו ויהי השליח כמתעלל ולא קנה הכל כפי אשר נתנו לו רשות בלעפיל ובחזרה לביתו

אחרי

אחרי כמה הרפתקי דעדו עליו בודקין בפנקס אם הביא כל הסחורה אשר נשתלח להביאם ואם יחסר אפילו מין אחד או שנים. הכרח לחזור לשלחו לקנות שני מינים שחסר לו והוכרח שיעבור עליו כמה סכנת דרכים וגלי הים יכסוהו. בשביל הנחסר לו. ויילר לו מאד על זה:

ד) **והנה** כי כן אנחנו שלוחי שמים לקנות בעוה"ז התורה והמצות במספרם כמשפטם תרי"ג מצות בעוה"ז השפל אשר כמה הרפתקי דעדו עליו גלי הים הטרדות ומבוכות העולם ומיום נאחז מרחם יאחזו בו פגעי כמה יסורים בלידה והגדלה כטורח פרנסה ומלחמת היצר אשר היא העולה על כולנה ואחר נשר החולי ומר המות וחיבוט הקבר. ואם בפעם אחת תיקן המוטל עליו לא יצטרך להתגלגל שנית. ואולם אחר ההעדר בבא חליפתו ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים ויבדקו במחבוניתיו אם השלים המוטל עליו אשרי לו כי לא ישוב עוד ויראה את הארץ הנשמה הלזו ולא יטעום עוד טעם מות אחר כל התלאות ופגעי הזמן. ואולם אם לא השלים בהכרח שצריך לשוב לעמל העולם הזה ואחריתו המות שנית וגם שלישית אם לא תיקן המוטל עליו. והנה יש עוד הפרש אם תיקן המוטל עליו הרי השלים גופו ולגוף זה לבד השכר. משא"כ אם השלים תיקונו בשני גופים אחר שלא נשלם. התיקון אין מגיע לו רק שכר אדם אחד:

ה) **והנה** כי כן רוענו הנאמן המלמדנו להועיל אמר ושמרת את החקים והמשפטים טוב לך שתשמרם היום לעשותן ואז למחר תקבל שכרן ויהיה לך לבדך ואין זר אתך וא"ת שלא תקיימם והיה עקב כונתו לשון סוף כמו שדרש בכל מדרשות בהכרח להתגלגל שתעשה מיחיד רבים השמעון דייקא שתקיים התורה בגופין מחלקין ואז השכר לא יוחשב אלא אחד. ושמר ה' לך כו':

ו) **או** י"ל ע"פ מה שאירלו איך אפשר לקיים תרי"ג מצות. הא יש כמה מצות תלוים בכהונה ולוויי'. ותירלו דהמצות שאין אדם יכול לקיימן מצד האחדות אהבת איש רעהו כל ישראל חברים. ועולות מצות של חבירו הכהן לו. ובזה אמרו ואהבת לרעך כמוך זו כלל גדול בתורה. שיש כמה וכמה מצות שאין האדם יכול לקיימן. ואינו מקיימן רק ע"י אהבת רעהו. ונחשב גם לו המצוה של חבירו. וידוע תורה כוללת כל המצות תור"ה גימטריא תרי"א ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. וזה ביד כל אדם לקיים. לכן אמרו אהבת ריע כלל גדול בתורה התרי"א מצות שרבים מהם שאין יכולין לקיימן מ"מ מתקיימין מצד אהבת ריע. ולכן אמר ושמרת את המצוה כו' היום לעשותן ולא יצטרך להתגלגל. וא"ת מצות שאין בידו לקיימן יתרך והיה עקב תשמעון שרבים מצטרפים מצד האחדות לכן ושמר ה' אלהיך לך לבד נ"כ:

ז) **ואיתא** בהפטרה ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. ופריך בגמרא דברכות היינו עזובה והיינו שכוחה אמרה כנסת ישראל רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו זוכר מעשה ראשונה. ואתה עזבתני ושכחתני התשכח אשה עולה. אמר לה הקב"ה בתי שתים עשרה מזלות בראתי ברקיע כו' וכולם לא בראתי אלא בשבילך. ואתה אמרה עזבתני ושכחתני התשכח אשה עולה. אמר הקב"ה כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך. שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה. גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך. שמא תשכח לי מעשי סיני. א"ל ואנכי לא אשכחך. והיינו דאמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא גם אלה תשכחנה זה מעשי העגל. ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני ע"כ. וראוי לבאר מה מתרץ הש"ס אדם נושא כו' ואת עזבתני ושכחתני דמ"מ לא תירץ הקושי' היינו עזיבה היינו שכוחה:

לבאר

ח) **לבאר** פסוק שהוא תווך בפ׳ דלעיל לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם כי אתם המעט מכל העמים כי מאהבת ה׳ אתכם כו׳ ומשמרו את השבועה כו׳ והוא תמוה מה לריך לומר לא מרובכם אם הם באמת המעט איך ס״ד שהיה מרובכם כי ידיעת ההפכים אחד ואם היש א׳ עני איך יאמר לו לא אהבתיך בשביל עשרך כי עני אתה וכמשל לנגיד אחד ומיוחס שהי׳ לו בת בתולה מושלמת במעלות וביקש שידוך שיהי׳ ג״כ מופלא בכל מעלות יחוס ועושר וילד מופלג בלימוד. ואחר שמלא כרצוי לו עשה משתה לכל העם הנמלאים בעירו. וכאשר יטב לבו ביין משתהו אומר דעו רבותי שכל המעלות אינן שוין רק מעלת הילד בלימוד שהוא הגדולה יותר מכל. ואחר כך היה לו עוד בת להשיאה ויבקש ג״כ מעלות הנ״ל ולא מלא ילד שיהיה מופלג בלימוד ויזדמן לו הנה איש אחד שמו פלוני קבצן אשר יש לו ילד נפלא למאד. וכן היה באמת ולזאת שעיקר מגמתו לתועלת הלימוד להשיא בתו לה״ח שמת במעלה זו שהיא שולה על כולנה. והיה לו אשה כסילת ובטוב לבה אמרה דעו כי בשידוך זה לא נתתי עיני בשביל עושר רק מעלת הלימוד אשר חפלתי. והיתה כמלהקת בעיני המסובים. ותען ותאמר הלא גם בעלי התפאר בזאת בשידוך ראשון. ותען לה אשה משכלת שטי׳ איך לא תדעי להבחין. כי בודאי בשידוך הראשון שהיה בו מעלת העושר ג״כ. הולרך להוליא מלב האנשים שאין זו מעלה העקריית. אבל בשידוך זה שהכל יודעין שאין בו שום מעלה. כי כל משפחתו עניים וא״כ מה לריך לומר שאין בוחך בשביל עושר:

ט) **וכמו** כן הנמשל אם באמת הם מעטים מה ל״ל לא מרובכם. ובגמרא פ׳ כסוי הדם דרש חושקני בכם מפני שאתם ממעטים עלמכם לפני. נתתי גדולה לאברהם. אמר אנכי עפר ואפר כו׳. אבל אומות נתתי גדולה לנבוכדנלר אמר אעלה על במתי עב. לסנחריב אמר מי בכל אלהי הארלות כו׳. וירא׳ ג״כ לענין כי בודאי אמת שלריכין להיות בתכלית השפלות. אולם נמלא בישראל מדת הגאוה. והיינו לענין אשר אנו מתפארים כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים וכדומה אם האומות אומרים לנו שובי שובי ונחזה ונעשה אתכם דוכסין ושלטונין אמרו מה תחזו בשולמית. כלום תעשה לנו גדולה כמחולת המחנים כדגלי מדבר וכדומה שאנו מתפארים אתה בחרתנו מכל העמים. לכן מהראוי לכל איש ישראל שלא ישיאנו זדון לבו ורוחו להדמות לנכרי במעשיו. איך יעמוד לפני בוראו באמרו אתה בחרתנו ואשר בחר בנו והיא לו לבושת ולכלימה ופושה פעולות לבל יראה כאיש יהודי ומתנכר להדמות לנכרי וכדי בזיון וקלף. לכן עיקר התפארות שלנו לאשר אנחנו עם סגולה לפניו ית׳ ובחר בנו ורוממנו מכל לשון וקדשנו במלותיו. ואם יתן איש כל הון ביתו באהבה שאהבנו להקב״ה בוז יבוזו לו נמלא בזה הענין לריכין אנו לאחוז במדת התפארות אשר אנחנו עם סגולתו ועליונים על כל גויי הארץ. כמו שאומרים בעלינו ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כו׳. והנה אם יאתה לנו השבח מלד שאנו מגדילין עלמינו נגד האומות. בודאי כ״ש אם היו זוכים שום אומה ולשון למה שזכינו אשר פנים בפנים דיבר ה׳ עמנו והוריד לנו מן ובתוי ושליו. אשר לא עשה כן לכל גוי. ואין ספק שאילו זכו לשום מעלה מאשר זכינו שהיו מתפארים ומתהללים בה למאד שזכו לכל הכבוד מן בורא עולם. ואולם הם מתגאים גם נגדו ית׳ כאשר המללתי ג״כ במשל לעשיר ה׳ ביקש לעשות שידוך הגון ויקר לפניו בחור חמד מושלם במעלות הלימוד. ואף גם זאת היה לו מעלה שהיה יודע לרקד במחולות הנשים ויאות לעשיר ההוא ויתן לו שני אלפים אדומים. והיה איש אחד אשר שמע אשר הרבו מהר ומתן לבחור זה. ושאל אודות מעלותיו. והפליגו מעלתו בלימוד וגם שהוא אומן בריקוד. והיה קם שכל אחד אשר שקל מעלות הריקוד

במעלת

כמעלת הלימוד . ויבחר לו ללמד את בנו אומנות הריקוד בכדי שיעשה גם הוא עמו שידוך עם עשיר בהון רב . וכאשר כבר למד לרקוד . והיה בכל מקום אשר יזכיר האיש שם בנו . הפליג בשבחו איך שהוא עלוי גדול ונפלא יותר מן הראשון . וישלח עשיר אחד לתהות על קנקנו . ויאמר האיש לבנו אתה זה בני אשר הפלגתיך בשבחך לעלוי גדול . והבן לא הבין בחכמה רק בריקוד ויחל להיות מרקד כשפירים אשר ירקדו . ויהי כראות המכסה כי זר מעשהו כאחד הכפריים ונוי הארץ ויצלוף עליו מאד נומר מה זאת עשית להטריחני לנסות את בנך אשר מעשיו מעשה תעתועים כאחד השיכורים . ויען ויאמר האב . הלא שמעתי אשר נגיד א' הרחיב להרבות מוהר . ומאן ואמרו שמעלות הבחור שיודע בלימוד וגם בריקוד . והנה בני הפליג במעלות הריקוד יותר ממנו . ואם נתנו לו מהר שני אלפים אדומים על שני המעלות . הנה בני שיש לו מעלה א' והוא הריקוד ביתר שאת עכ"פ יתן לו אלף א' . והשיב לו המכסה שוטה בעולם . וכי ריקוד הוא מעלה בודאי למי שהוא ת"ח הוא קצת מעלה להשתמש בו בדבר מצוה לקיים כילד מרקדין לפני הכלה לשמח חתן לא כן בנך אשר הוא נעור וריק מכל חכמה . אדרבה לחסרון יחשב לו . כי ירקד עם האמהות והכשים כא' השיכורים . ולא תהיה כזאת בישראל :

י) **והנה** כי כן הנמשל . שהגם גם בישראל נמצא מדת הגאוה לענין באין גיסתין להאומות מחמה שגדול בעיניהם כבודן של ישראל אשר בחר בהם . ובודאי אם בשביל גדלות שמתגדרים בזה שבחר בהם מכל עמים והראה להם חיבתו . והנה אם בשביל מעלת התפארות שמתפארים במה שחלק הוא ית' מכבודו ליראיו . והאולם אם בשביל מעלה ההתפארות שמתפארין ישראל . בודאי האומות הם בעלי גאוה ורוח גבוה ביתר שאת על ישראל . אך אין זו המעלה הנרציה לו ית' . רק כשהוא בשביל כבודו ית' . וא"כ הענין ג"כ שהגאוה עמו ישראל משתמשין במעלת הגאוה לכבודו של הקב"ה . ולא כן האומות שמתגאין נגדו ית' :

יא) **ובזה** מובן שפיר מה שאמר לא מרובכם מכל . שאתם מתגדלים בזה שבחר בכם מכל עם . כי אתם המעט מכל . שבאמת אתם ממעטין עצמיכם . ואילו היה זו המעלה עיקרית . לאומות יש עשר ידות בגובה רוח ביתר שאת . אלא ודאי לא נבחרו בשביל זו . ובזו מובן שפיר לא מרובכם כו' . לא בזה שאתם מתפארים במה שחלקתי מכבודי לכ'.כי אתם המעט אתם ממעטין עצמיכ' נמצא שבחרתי בכם מה שאתם משתמשין במדת הגאוה נגד האומות . כי בודאי אלו חלקתי לאומות מקצת מכבוד שחלקתי לכם . כ"ש שהיו מתפארים ביותר . אלא עיקר המעלה שאתם ממעטים עצמיכם לפני דייקא ובזו גם גאוה שלכם למעלה תחשב . שאין אתם שומעין לדברי האומות ומתפארים במה שבחר ה' בכם . וגם זו למעלה תחשב לכם . לא כן לאומות אשר מתגאים גם נגדו ית' . לכן אדרבה הגאוה לחסרון תחשב להם . ולא בזה בחר ה' :

יב) **אך** נראה יותר לפרש בדרך דרוש . דאי' ברבה פ' ויקרא. שעכו"ם א' שאל את ר' יהושע בן קרחה כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות כו' . אמר לו יש לך בנים . א"ל הזכרתני לרעי כו' בשעה שהן יושבין על שולחני זה מברך לאלהי פלוני . וזה מברך לאלהי פלוני כו' עד שפולעין את מוחן כו' א"ל עד שאתה משוה אותנו לך השוה את בניך נדחף והלך לו . אמרו לו תלמידיו רבינו לזה דחית בקנה רצוץ . לנו מה אתה משיב . א"ל בעשו כתיב בי' שש נפשות כו' שהוא עובד לאלוהות הרבה כו' . אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד כתיב בי' נפש אחת כו' . והנה לכאורה גם מה שהשיב לעכו"ם היתה ג"כ ענין תשובה זו . כי יש מהרלים דבודאי שבעים אומות הם רוב נגד ישראל . אבל ישראל נגד כל אומה בפרטות הם רוב . והוא ממש התשובה שהשיב לתלמידיו . רק שלא ביקש להרחיב הדבר להבינו לעכו"ם אשר שאל אותו :

ובזה

יג) **ובזה** יש להבין מה שטען המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מכל עם. כי ליכא דידע ליפנא בישא כהמן כי טען ג"כ טענת העכו"ם שהאומות רבים. ואולם בארץ ישראל שהיו ישראל קבועין במקומן י"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ואולם בגלות כיידי וי"ל שאחרי רבים להטות ועיין במרדכי הקשה על הב"ד ג"כ שקבועין איך הולכין אחר הרוב. לכן אמר אחרי שמפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך י"ל שהם בטלים ואחרי רבים להטות:

יד) **אמנם** כתב היפה תואר שבודאי תירוץ ישראל שישראל הם רוב נגד כל אומה לא יספיק אצו אם כמה אומות יהפכו לדת אחת. וכי יהיה זו טענה חלילה להיות כגויי הארץ אך עיקר הקושי' אינו כלום. שאחר שאנו יודעין בבירור שהם ערלי לב ואיך יתכן לילך אחר רוב במה שרואין בעין היפך. וגם דבר זה צריך ביאור שהרי כל האומות יטענו שרואין שהאמת אתם. ואולם התשובה לזה אחר שבאמת כל האומות יודעין ומוסכם אצלם פרסום המעמד בהר סיני. אשר מי גוי גדול אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כאשר שמענו אנחנו ודרשו במדרש ישראל שמעו וחיו והאומות שמעו ומתו וכן נתפרסם מן המדבר ההשגחה במן ובאר וענן אשר לא עשה כן לכל גוי. הרי ראינו בעינינו מה שלא ראו האומות ולא יתפארו שראו. וכל האומות מודים בזה. א"כ אין שייך כלל לבטל דעתינו ברוב שהם עורי לב ועינים להם ולא יראו וזהו רמז ג"כ משה רבינו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אחר שהראת בראי' חושית אין לכם להשגיח בחקות העם אף שהוא רוב שהמה מהבל יחד. וכבר הוסכם מכל האומות מעמד הנבחר אשר נתקבלו אצל כלמם. והשיב להם ה' עוז לעמו יתן:

טו) **וזה** שאמר משה רבינו שאתה ראית במופת כי מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש לפי שהיו רואים את הנשמע ושומעין את הנראה. לכן אמר מה שמן השמים השמיעך גם על הארץ הראך דבריו שמעת מתוך האש. והנה מעיקר הדין התירוץ שכתבו שאין ישראל בטלים ברוב מפני שהאומות כל אומה אומה הישראלית רבה עלי'. אמנם מוסכם על פי הדין דקיי"ל דפגול ונותר וטמא שבללן זה עם זה. האיסורין מבטלין זא"ז. וא"כ רק שאין אמונת האומות מסוג האחד מ"מ מצטרפין להיות רוב. כמלא אלו הי' עולה על רוחם. שלכך אין אומה ישראלית בטלה באומות. שהיא לבדה רוב נגד כל אומה. ויומשך מזה הירוס ח"ו אם יסכימו כמה אומות על דת כזב אחד שיהיו רוב נגד אומה הישראלית. ולזה אמר אל תחשבו שאתם רוב בפרטות נגד כל אומה פרטית. ולכן אמר לא תחשבו כי למרבה נחשבים רוב נגד האומות חשק ה' בכם ויבחר שלא יהי' לאומות טענה אחרי רבים להטות. וימשך מזה הירוס אמונה ח"ו בהיות כי עכו"ם רבים מסכימים לכזב אחד. ולזה אמר דליתא ע"פ הדין. כי אתם המעט באמת. שלענין רוב כל אומות מצטרפים לבטל. ואולם בחר בכם כי באמת אתם המעט מכל העמים. שהרי עפ"י הדין כל האומות מצטרפים לרוב. א"כ איפה אשר בחר בכם. אין זה כי אם מאהבתו יה' אתכם ומשמרו השבועה הראה אתכם לדעת כי הוא ית' הוא אלהים וראי' ויוליאך בפניו בכח הגדול ממצרים שלא היה עבד יכול לברוח. ושם ראיתם ראי' חושית אשר ה' בחר בכם. וא"כ ממילא אין לאומות שהם עורי טענה ללכת אחר רבים לנטות ח"ו. מה שנודע לכם האמת בחוש הראות אשר לא יכזב:

טז) **ובזו** יתבארו פסוקי ההפטרה שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו כי

נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן כו'. והענין ג"כ לשלול שלא יאמרו סברה נרוצ' זו אשר אמר נהי' כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן. והיינו שיטענו אחרי רבים להטות. אמנם אנחנו עם ה' אשר ראינו השגחתו ית' עלינו הן לטוב או למוטב. לכן בין המעלה בין הירידה הוא שלא כדרך הטבע להראות אשר כל העונשין ג"כ בהשגחה פרטיית. לכן אמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה. ע"כ אפקוד עליכם עונותיכם. כי עונש האומות אינו רק בהדרגה בטבע המזלות ואותות השמים. לכן האומות אומרים כי מקרה הוא ותולין במערכת השמים אשר יחתו העכו"ם מהמה. אבל לישראל ניכר העונש בהשגחה. לכן כשהן עולין עד לרקיע להורות שהגדולה בהשגחה. והירידה ג"כ חוץ מן הטבע להראות אשר ידו נטויה עלינו ולא סר השגחתו מעלינו להחזירנו בתשובה שלימה בראותינו כי בהשגחה כאשר ייסר איש את בנו מייסר אותנו. למען נשכיל לשוב מאולתינו לכן אמר חי אני נאום ה'. אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. שתראו בחוש איך אני משגיח גם בעונש עליכם. לכן מזה יתאמת לכם אשר אתם נבחרים מכל גויי הארצות וכן הענין בארץ ישראל. בהיות ישראל שלוין על אדמתן. היתה ארץ זבת חלב ודבש אשר כמה אנשים במרגלים נשאו אשכול אחד. וכמה דברים אשר סיפר משבח ארץ ישראל. אולם בהיותה חריבה שגלו עם ה' מעלי'. אזי היא ארץ שממה וחרבה ומזו ניכר ג"כ העונש בהשגחה אשר ארץ זבת חלב ודבש. ובהיותינו גולים היא לשממה מאין עובר. וגפרית ומלח שרפה כל ארצה. וגם בזו ענין השגחתו עלינו לטובה לבל תוציא הארץ טובה לעם נכרי אשר אין לו ית' חפץ בו:

יז) **והנה** בימי אברהם שהיה יחיד בעולם אשר הכיר מציאותו ית' נעשה לו נסים פרטיים. לכן יטעו כל האומות אמונו הרבים. ודעת אברהם דעת יחיד. לזאת נעשו לו נסים מפורסמים באור כשדים. וכן לידת יצחק אשר גם הוא פרסם אמונתו ית' מחמת היותם יחידים בעולם הוצרך להתאמת לידתו של יצחק ע"פ פרסום השגחה האלהיית למען ידעו הגם שיצחק יחיד בעולם. אעפ"כ התפרסם היותו מושגח מאתו ית'. ומזה יוכל להשיב רבים לאמונה אמתית. כמו שפרסם אברהם אלהותו ית'. ובזו מובן דברי הנביא שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה'. שאל יעלה ברוחכם יען אתם מועטים הרי אתם בטלים ברוב. ולזה אמר הביטו אל צור חוצבתם כו'. שנעשו לו נסים מפורסמים בלידת יצחק. ולמה הוא זה כי אחד קראתיו הוצרכה ההשגחה האלהית להתפרסם ע"י נסים שנעשו לו. לבל יהי' אחרי רבים לדעות הרי שמימות עולם הפסולת מרובה על האוכל וקליפה רבה על הפרי. וא"כ כן יאות ג"כ למבקשי ה'. הגם כי צדיקין אינון צדיק אחד יסוד עולם. ואמר עוד טעם כי באמת בצדיק אחד כלולים כל הריבוי נשמות קדושות לאין שיעור. והוא היה השורש והענפים כלולים בכח בשורש. ואמר לפי שכל ענין ישראל בהשגחה מכוונת:

יח) **ובזה** יובן נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. כי מה שעכשיו מתאבלין על הר ציון ששמם אשר שועלים הלכו בו. הכל הוא בהשגחה להראות איך ארץ מבורכת לשממה היתה בהיות תחת שליטת האומות. ואח"כ כשיתנחמו גם זאת לנחמה תחשב. שבהיותה ת"י האומות היתה שוממה. לכן היא נחמה כפולה להורות איך שביד זולתינו היתה שמה. וכשתשוב לנו יתגלה לגאה ותהיה ארץ מבורכת בכל מיני מעלה ושבח. לכן אמר כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה. שגם החורבות שהיו לה ג"כ לתנחומין יחשב שלא השביעה מטובה לגויי הארצות ובשוב ה' שיבת ציון ותבא לידינו נתנחם בכפלים. וישם מדברה כעדן כו' ששון ושמחה ימצא בה. יה"ר שיהיה במהרה בימינו אמן. ביאור לדברי המאמר הנ"ל יתבאר בפ' ראה לבל יאריך ענין אחד:

דרוש יד לפ' עקב

א) **בתנחומא** זש"ה למה אירא בימי

רע עון עקבי יסובני. יתברך שמו של הקב"ה שנתן תורה לישראל. שיש בה תרי"ג מצות. ויש בהם קלות וחמורות. ומפני שיש בהם מצות קלות שאין בני אדם משגיחין בהם. אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן כלומר שהם קלות. לפיכך היה דוד מתירא מיום הדין. ואומר רבונו של עולם איני מתירא מן מצות החמורות שבתורה שהן חמורות. וממה אני מתירא מן המצוה הקלות שמא עברתי על אחת מהם כו'. ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה לכך אמר למה אירא בימי רע. ע"כ כתבתי במקום אחר פירוש מדרש זה:

ב) **עוד** במדר' תנחומא והי' עקב תשמעון. זש"ה הנחמדים מזהב ומפז רב. גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. בא וראה איך דוד משבח את דברי תורה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב. ולא עוד אלא שאין בכל מיני תבואה חביבה מסולת נקי' כו'. ודברי תורה חביבין ממנה. שנאמר ומתוקים מדבש ונופת צופים. אמר רבי חנינא כו' שאין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש ודברי תורה מתוקין מכולם וכו' אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים שמא מפני שהן מתוקין מדבש בסרתי בהם ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב ע"כ. ותמוה מה שאמר בשביל שהם מתוקין בסרתי בהם. ר"ל בזיתי. וגם מה ענינו לעקב תשמעון:

ג) **אך** נראה כי סיים בסדרא לעיל ושמרת את המצוה והחקים והמשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם. ודרשו חז"ל היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן. והענין כי הרמב"ם בפרקיו כו' חילק במה שדעת הפילוסופים שהמעולה עדיף מן הכובש יצרו. שהמעולה אינו מתאוה לרע. ונפש רשע אותה רע. וחז"ל אמרו אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכן שעטנז. וכן עריות. רק יאמר אפשי ואבי שבשמים גזר עלי. וחילק הרב ודאי דברים שהם רעים מצד עצמן בזו עדיף המעולה כמו גזילה וגניבה ורציחה ובזוי אב ואם. באלו ודאי המעולה שאינו מתאוה לפחיתות כאלה עדיף. כי המתאוה לזה מורה על רוע תכונתו. ואולם בענין שאינם רעים מצד עצמן רק שמעיות שמצד עצמן לא היו נאסרין מצד התכונה הרעה. לכן דקדקו חז"ל דוקא חזיר ושעטנז ובעילת ערוה שאינם מצד רוע תכונה. ואולם יש עוד חילוק בין השמעיות להשכליות. כגון אשת איש יש למצות טעמים עליהם מצד השכל ג"כ שאין ראוי שתמתן לאחר אישה. ומלאה הארץ זמה. ולא נודע בין אב לבנו וכדומה ואולם שעטנז ופרה אדומה הם חקים. נמצא שהמצות מתחלקים לשלשה חלקים. שמעיות אותן שלא היינו אוסרין מעצמינו כמו עריות. וכן שביתת שבת אף שיש טעם על זה מ"מ לא היינו מחייבין עצמינו בכך. ואכילת מצה וכדומה שהם שמעיות ואיסור גניבה וגזל ורציחה ואהבת ריעים הם שכליות. וחקיות הם אותן שגם אחר השמיעה לא נודע טעמן:

ד) **וזה** ירמוז ושמרת המצוה הוא שמעיות שכליות שהשכל נותן טעם לכך. וחקים שאין טעם גם לאחר הצווי רק גזירת מלך הוא. ומשפטים הם שכליים מצד עצמן כמו גניבה גזל רציחה. ועל אלו אמר היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן. כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ואולם כבר כתבנו במקום אחר. שהנה שכל אומות יש להם נימוסים שכליים ומשפטים, והנהגת המדינה. מ"מ הפרש גדול שהמשפטים שהם מפי עליון יש להם קדושה בעצמם וחיות. הנה אמר שממקום קדוש הוא. וכמו שאמר המשורר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. כי דבריו הם שמעיות. וחקיו הם חוקיות. ומשפטיו הם שכליות לא עשה כן לכל גוי ומשפטים שאפילו יש להם משפטים שכליים ונמוסים והנהגת המדינה. מ"מ בל ידיעום הוא ית'. לא כן משפטים שלנו. שהם ג"כ אלהיות לכן הללויה שעלינו להודות שנתן לנו תורת אמת. ואין תורתנו להנהגה מדינית ותיקון עולם לשפוט בין איש לרעהו אלא יש בהם ענינים פנימיים שהם חיי עולם. לכן הדן דין אמת נעשה שותף להקב"ה במעשה

בראשית

בראשית. הרי יש בהם כח קדושה ושלימות נפשיי לעוה"ב. לכן אף גם במשפטים ונימוסי' שכליים שהם לקיום העולם. אם תהיה הכונה בשביל תיקון ההנהגה מדינית אין זה מחובת וכמ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים שבני נח שמקיימין שבע מצות יש להם גמול לעוה"ב ובתנאי שיקיימום מצד צווי הש"י לא מצד שפיטת שכלם:

ה) **ובזה** יובן מ"ש צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת את הארץ

כי אמר שאם רודף הצדק בשביל תיקון קיבוץ הכללי אין זה בצדק שא"כ במה נבדלים אנחנו מיתר האומות שכולם הכרח להם לתקן משפטים ונימוסים לתיקון המדינה. ואולם אמר שירדוף הצדק בצדק שהוא לפי שהוא משפט אלהיי יש בו עולם קדושה ורוחניות שמוספיק הזכות למען תחיה וירשת את הארץ כו':

ו) **ובזה** מובן שפיר הגם שהשמור המצוה שהם השמעיה שלא הי' אדם גודרם ע"פ שכלו והחקים הם שגם אחר צווי אין להם טעם והמשפטים שהשכל גוזר עליהם אמר עקב השמעון את המשפטים האלה ר"ל שלא יהיו המשפטים אלו בגדר חיוב השכליי לבד שהוי שלא לגזול ולרצוח. שמ"מ אחר שנצטוינו עליהם צריכין אנו לקיימן בגדר שמעיות מצד צווי הש"י שאפילו המשפטים אף שהיינו נמנעין מעצמינו צריך שתהיה הכוונה ג"כ אחר שהוא ית' צוה אותן תהיה כונתינו בהם לעשות רצון בוראנו ית' שצוה עליהם ולא נדון אותן כחקות משפטי העמים שהם רק לתיקון הקיבוץ רק שהם משפטים אלהיים. לכן המהלך בדין עכו"ם ומיקר שם אלילים שמורה שאין משפטי התורה רק כנימוסי העמים חלילה. ובאמת הם דברים אלהיים ויש להם פנימיות וקדושה עלומה מצד הנותן. ובענין זה המשפטים גם המה בגדר שמעיות וזהו בחינה אהובה לפניו ית'. אז ושמר ה' אלהיך ר"ל לעוה"ב ואף על פי כן ואהבך וברכך גם בעוה"ז:

ז) **ובזה** יובן שפיר כי ודאי אותן משפטים שהם שכליים והנהגה מדינית הם מוטעמים אל השכל. לכן אמר שנא בשביל שנחמדים מפז שהם שכליים מאחר שהם מועילין מצד להנהגה ותיקון הקיבוץ. א"כ יאמר שאין בהם שליטות אחר ח"ו. וא"כ אם עשה מעשה מלך בשר ודם חקים שמועילין בהנהגה מדינית נאמר שהם כמוהו שאין בהם תכלית. רק ההנהגה מדינית. ולזה אמר אף אותן הנחמדים גם עבדך נזהר בשמרם עקב רב. ר"ל עקב מה רב טובך הצפון:

ח) **ועפ"ז** דברינו דבשכר שמקבלין מצות שכליות. בשביל זה יש להם שכר

גם בעוה"ז יובנו הפסוקים פ' ואתחנן במה שאמרו הן הראנו ה' את כבודו ואת גדלו כו' קרב אתה ושמע את כל אשר יאמ' ה' אלהינו ואת תדבר עלינו את כל אשר יאמר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו וישמע ה' את קול דבריכם ויאמר ה' אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך הטיבו אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי ולשמור מצותי כל הימים למען יטב להם ולבניהם לעולם ע"כ. ואין הבנת פסוקים הללו דמה קאמר מי יתן והיה לבבם כו'. הרי פירש"י שחרה לו על אשר אמרו ואת תדבר אלינו כו'. אך נראה כי ידוע כי קנו מעלה גדולה באמרם בסיני נעשה ונשמע וקשרו לכל אחד שני כתרים. ועכשיו אמרו ושמענו ועשינו. וכה"ג פי' הרב בינה לעתים שע"ז חרה לו. אך עדין נעשה ונשמע אין הכוונה שיעשו בטרם ישמעו. כי בטרם ישמעו לא ידעו מה לעשות. רק הכונה כל אשר דבר ה' נעשה. אך מאחר שאין אנו יודעין מה דבר ה' ע"כ נשמע. ואין זו אלא הוראה שלא יסרבו בדברי ה'. אך בזה קנו מדריגה אחרת כענין שכתבו חז"ל שאפילו דברים שגם מעצמו היה נמנע כמו שאמר אי אפשי בבשר חזיר וכדומה יתר הדברי' וכן בענין שבארנו לעיל שהם מצוה שהשכל נותן למנוע מהם בשביל תיקון ההנהגה המדינית כמשפטים בין איש ובין רעהו וכמה ענינים תהיה הכונה לעשותו מחמת

כי

כי שמענו שהם מצות ה' אשר נצטוינו מפיו ית':

ט) **והנה** משה תשש כחו ושהיה סבור שכונתם היו ושמענו ועשינו אם ישיבו בעיניו. לכן תשש כחו. אולם הוא ית' בחן לבבם שהי' נאמן וכונתם רצויה. שאין כונתם בקיום הדברים. רק מפני ששמעו מפיו ית'. לא מצד גזירת השכל. לכן אמרו כל אשר יאמר ה' אלהינו אלינו ושמענו ועשינו שכל מעשינו יהיה מכח השמיעה שנשמע שהוא מפי ה'. לא מצד שנגזור בשכלינו. רק מחמת מורא ה'. וזהו מדריגה גדולה שאפילו בדברים השכליים. היה אצלינו דוקא בגדר שמעיות לכן אמרו כל כו'. לכן אמר הקב"ה שמעתי את קול דברי העם אשר דברו אליך ר"ל מה שלא ייטב בעיניך ובאמת הטיבו כל אשר דברו ר"ל כל במה שדברו כל אשר דבר וכללו הכל בשמיעה הטיבו בזה. כי הוא ית' גילה לו תעלומות לבם שכונתם שיהי' אצלם בגדר שמעיות שיעשו אותן מצד צווי ה'. לכן מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי ממה שמכוונין בשביל יראה לקיים המצות לא מבחינות שכליות. ובזה יקנו שלימות טובה גם בעוה"ז למען ייטב להם ולבניהם לעולם:

י) **ובזה** אפשר לומר כונת הפסוקים ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה ר"ל שגם היום יהכן להם גם בעוה"ז ברכה ואמר את הברכה אשר תשמעו כו'. ר"ל שתקיימו המצות מגדר שמעיות וכנ"ל:

דרוש טו לפרשת עקב

א) **במדרש** אריב"ח אימתי שמרו ישראל השבת באלול כו' ואתה סבור שמא לרעתך נתתי לך השבת לא נתתי לך אלא לטובתך במה אתה מקדש השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקי' ואני נותן לך שכר. מנין שנאמר וקראת כו' מאי כתיב אז תתענג כו'. אמרו לו ישראל ואימתי אתה נותן לנו שכר המצות א"ל הקב"ה מצות שאתם עושין מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו. אבל שכרן בעקב כו' מנין ממה שקרינן והיה עקב ע"כ. הוא תמוה מה שאמר שמא לרעתך. וגם מאי המשך יש לזה אימתי אתה נותן לנו שכר המצות:

ב) **ונראה** לפרש גם הפסוק ושמרת את המצוה כו' היום לעשותם והיה עקב. ויתכן לפרש עפמ"ש בקדושין כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימים ונוחל את הארץ. ומסיק שעושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו ופריך מהא דתני דדומה כמי ששורף כל התורה כולה. ומשני דעבדין לי' יום טב ויום ביש כפירש"י שם שנפרעין ממנו בעולם הזה מיעוט עונותיו. וכבר כתבתי במקום אחר דאם כל ישראל זכאים יש להם ג"כ יעוד עוה"ז. וגם ידוע מה שאחז"ל לעול' יראה אד' א"ע חצי זכאי וחצי חייב. וגם שכל העולם כולו חצי זכאי וחצי חייב. עשה מצוה אחת הכריע עצמו ואת כל העולם לזכות:

ג) **ובזה** יובן ושמרת את המצוה ואת החקי' ואת המשפטים. הרצון בזה שלעולם יהיה בעיניו כמשמר מצוה יחידית ובזה כשיזדמן שיכריע עצמו לזכות יהיה היום לעשותן למחר לקבל שכר כי ביחיד עבדין לי' יום טב ויום ביש. ואולם אם יזדמן שהכריע בזה כל העולם לזכות והיה עקב תשמעון את המשפטים כו' יהיה להם גם יעודי עוה"ז כמפורש. ובזה יובן ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. הרצון שהם שני הפכים שהיא ברכה וקללה משותפת שאם יהיה רובו זכיות יש לו יום ביש בעוה"ז שהיא קללה אבל באמת ברכה היא שנפרעין ממנו מיעוט עונות וכן אומר בברכה את הברכה ובקללה והקללה. ויתכן שרמז במ"ש בפרשת בחוקותי שהברכות מא' ועד תי"ו והקללות מו' ועד ה' הרמז בברכות מא' ועד ת' ע"פ משל מי שהיה לו עבד נאמן וביקש ממנו לעשות לו מלבוש וא"ל מה אתה רוצה הרי כל החנות לפניך

עשה

עשה לך מה שתוכל.. והנה כן כי כל האומר נעשה ע"פ האותיות כנודע שהם כלי אומנתו של הקב"ה וכמו כן הברכות מא' עד ת' שכל הצרופים שאתה יכול לצרף בהם לעשות מהם ברכות עשה והוא דבר בלתי שיעור ותכלית. ע"כ לא ניתן לפרש בתורה בפירוש. כי אין שכל אנושי משיג זאת וכמ"ש המפרשים. ולכן אמר את הברכה שהוא מא' עד ת' ובקללה והקללה שהוא מו' עד ה':

ד) **והנה** כל מה שישראל אינן יכולין לקבל רוב טובה בעוה"ז כי אין מזל לישראל ונולד המזל אין להם טוב עוה"ז כי הם במערכה בלתי טובה וכל זה להורות שהטוב הבא להם הוא בהשגחה פרטייה. ולכן נ"כ בישראל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ובאומות מצינו בשביל ג' פסיעות זכה נבוכדנצר למשול על כל העולם ולהחריב בית המקדש. ואילו בשבת מצינו שכל המוסיף מוסיפין לו וכ"כ האר"י הרמז שבאי"ק בכ"ר שהי אותיות אחרונות בפל מהראשונה והנה הודיעו זאת חכמי המזלות שבשבת שולט מזל שבתאי שמלדו כל שממון וחורבן והריסה והמלאכה הנעשיה בו לא תצלח. ע"כ בחרו האומות הקדמונים להורות בו עלבון גדול ושביתה ממלאכה:

ה) **ועפ"ז** יובן מ"ש שזה אמור לרפאך נתתי לך השבת היינו לסיבת הרעה המעותדת שמלאכה שבה הוא תחת מזל שבתאי ע"כ צריך בו ביטול ושביתה ממלאכה כמו שהמזל יורה על דברים רעים וחורבן. ולזה אמור לא נתתיו לך אלא לטובתך. ואמר כילד אתה מקדש השבה כו' ועי"כ אין אתה סובה כפי מה שמורה המזל. שהרי המזל יורה על עלבות ואתה מטיב לך. ועפ"ז יובן מ"ש המשמר השבה כהלכתו אפי' עע"ז כדור אנוש מוחלין לו. למה נקט דור אנוש. אך הרמב"ם כתב שבימי אנוש טעו בני אדם לעבוד למזלות. ולזה אמר סגולת שמירת שבת אף שעע"ז כדור אנוש והאנשים שעובדין המזלות בלא"ה שובתין מן המלאכה. ואעפ"כ כיון שעושה זאת לשמו ית' מוחלין לו. ועפ"ז אמר במדרש ראיה נאמנה שאתה שמת ומקבל שכר ונמצא שאין השמירה בשביל הרעה שיורה המזל. ועפ"ז אמר א"כ שבמה שאנו שומרין השבת יורה שאין אנחנו תחת המזל. הא לך ליתן שכר מצות בעוה"ז אף שהמזל מורה על רע מ"מ אין ישראל תחת המזל. א"כ נולד המערכה אין מניעה שלא תוכל למשב הטוב המיוחד וא"כ אימתי אתה נותן לנו שכר המצות:

ו) **ובזה** אפשר להסמיך גם הרישא שאמר הלכה אדם מישראל שהיה לו מנורה של פרקים מהו לחברה בשבת. ומסיק דחייב חטאת מפני שהוא כבונה. והוא תמוה מה ענינו לכאן אך יראה לפי שמכל זה היה אפשר לטעות ששמירת שבת הוא בשביל שאנו תחת מזל שבתאי שמורה ביטול ושביתה ממלאכה. כי לכאורה טעם שביתה בשבת ג"כ משום עונג. אבל האמת אינו כן שהרי אם אדם ממלא בחצרו מאה חביות מים אינו חייב בשבת. ובמנורה שהוא דבר קל מחייב משום בונה. אעפ"כ הכל תלוי בענין שהוא מלאכה ועושה דבר מחודש. וא"כ היה אפשר לטעות לפי שהמזל מורה על חורבן והדבר הנעשה בשבת אין לו קיום. ואם היינו אומרים כן. היה אפשר ליתן טעם על שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. לפי שהמזל מנגד לישראל ואי אפשר נולד המזל. אבל עכשיו שהתבאר שישראל למעלה מן המזל. א"כ אימתי אתה נותן לנו שכר מצות ואמר מצות שאתה עושים מפירותיהם אתם אוכלין בעוה"ז והקרן בעקב ובמדרש הז"ד הורני ה' דרך חוקיך ואצרנה עקב הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב. נראה שיובן כי לפי פשטות משמע שעקב השמיעה יקבלו השכר. וכבר אמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב כו' ע"מ לקבל פרס. אך יש לחלק כי גוף המצוה אין לעשותו לקבל פרס. כי המצוה מצד עצמם ראויים לעשות כנודע שהם לורך גבוה אך הענין הגדרים ושמירה יתירה שעושה לנפשו משמרת למשמרת שאין זה גוף המצוה זאת יכול

לעשות

לעשות אפילו ע״מ לקבל פרס. וכזה הענין
שנרמז לשון עקב ופירש״י מצות קלות שאדם
דש בעקבו. היינו הליכה לדבר מצוה. בא
יש שכר גם בזה העולם. מאחר שאינו גוף
המצוה וגם מותר לעשות ע״מ לקבל פרס.
ולכן אמר הורני ה׳ דרך חקיך הדרך מן
החקים אצרנה עקב שיוכל לקבל פרס. אך
הבינני ואשמרה תורתך ואצרנה בכל לב
שלא ע״מ לקבל פרס. מאחר שהוא גוף
המצוה:

ט) **גם** יש לרמוז זה שאמר ושמרת את
המצוה ואת החקים ואת המשפטים
היום לעשותם. וליכא מידי דלא רמיזא.
כי איך אפשר שביום א׳ יעשה כל החקים
והמשפטים. אך לפי ששבת שקול כנגד כל
התורה. יש בו רמז ביום א׳ לעשות כל
המצות כמ״ש למען תזכרו ועשיתם את כל
מצותי שנרמז בו זכירת השבת. ותשלום
דרוש זה תמצא במקום אחר:

דרוש טז לפ׳ עקב

א) **במדרש** וידעת כי ה׳ אלהיך האל
הנאמן. מאמונתו של
ב״ו אתה למד אמונתו של הקב״ה. מעשה
בר׳ פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת
כו׳ ושכחו אנשים בידו שני סאין שעורין
והיה רפב״י זורע אותן ועושה אותם גורן.
אחר שבע שנים באו האנשים א״ל טלו
אוצרותיכם. אח״כ מביא מעשה בר״ש
בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי.
ומצא בו אבן טובה תלויה בצוארו. אמר
אבן טובה לא לקחתי והחזירה. מאמונתו
של ב״ו אתה יודע אמונתו של הקב״ה.
שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהם
עושין מנין שנאמר ושמרתם את המצות.
אבל מהן שכרן והיה עקב תשמעון בעקב
אני פורע לכם ע״כ. וצריך ביאור מה
לנו ללמוד מאמונתו של ב״ו:

ב) **אמנם** בא לתרץ במה שלא נרמז
שכר המצות בתורה. ושכר
מצוה בהאי עלמא ליכא. וישנם ע״ז כמה
הירוצים טובים. וכולם יתבנו לאמת.
אולם יש בחינה אחרת כי ודאי הזכות
יש לו קרן ויש לו פירות ובאמת ראוי
להשתלם מיד. ואולם כמו שהזריעה היא
עושה פירות. ככה ישנו בכל המצות.
וכמ״ש זרעו לכם לצדקה. וכמו כן המצות
כל שיורחב זמן שכר פעולתה. יצמחו מזה
פירות ופירי פירות. והנה במדה שהצדיק
מודד ככה יומדד מדתו של הקב״ה כי
יפלא חסדו יותר ממה שימצאו מדות טובות
וחסד שהצדיקים עושים. לכן הצדיק במעשה
החסד שעושה גורם הוא לעורר מדת
חסדו וטובו של הקב״ה על ברואיו. כי
יתר מרעהו צדיק. אף כי הבורא ית״ש.
וזהו מ״ש אמרו צדיק כי טוב כי פרי
מעלליהם יאכלו. כי כמו שהצדיק עושה
מדת החסד שעושה פירות. ככה מעוררי׳
מדת חסדו וטובו של הקב״ה:

ג) **ולך** ה׳ החסד כי אתה
תשלם לאיש כמעשהו. ר״ל כמו
שמתנהג הצדיק בחסד לפרוע מה שהוא
לפנים מן השורה. כמו רפב״י ששילם
אוצרות בעד שני סאין. והיינו שזרען
ועשאן אוצר. כמו כן הוא ית׳ משלם כאילו
האדם זרע האוצרות וצמחו מזה פירות
ופירי פירות עד עולם. וזהו הטעם שאין
שכר המצוה כתוב בתורה. כי מי שמנעוריו
עובד ה׳ ומתעכב שכרו זמן מרובה ככה
יצמחו פירות ופירי פירות לאין שיעור:

ד) **ובזה** יובן מה דאיתא במדרש פ׳ אמור
פ׳ כ״ז אמר ר׳ ירמי׳ ב״ה עתיד
להיות מפוצצת בת קול בראשי ההרים
ואומרת מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו
ורוח הקודש אומרת מי הקדימני ואשלם.
מי קילס לפני עד שלא נתתי לו נשמה
וכו׳. מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית
מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום
וכמה דברים וכבר כתבתי שתמוה שבתחלה
מכריזין ואח״כ הרוח הקודש אומרת מי
הקדימני כו׳ ומתחלה מאי קסבר. וכבר
כתבנו בזה. אכן י״ל שגם רוח הקודש
מדתו לזכות בעלי מצוה להגדיל שכרן ביתר
שאת

שאת. כי אחר שנראה שהשכר הוא גדול פירות ופירי פירות שכתבנו. שלזה שכר מלוה בהאי עלמא ליכא. כדי שיצמחו פירות ופירי פירות. וכבר נודע כי הקב"ה מקיים ג"כ המצו' כמ"ש אני ה' שקיימתי מצו' עמיד' זקן תחלה גבי אברה' שנא' וירא אליו ה' והוא יושב ובדיני אדם אם נותן יותר ממה שמתחייב בשביל הרחבת זמן הוא רבית. נמצא שנמשך מטענה לקטרג על פירות המצות כמ"ש לעיל. אך לזה בא הרוח הקודש לתרץ כי בודאי רבית לא שייך רק על חוב. אבל אם כל השכר בתורת חסד. אין בו תורת רבית. ובזו מובן שפיר שבת קול יוצאת מי שפעל עם אל יבא ליטול שכרו. הה"ד כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. כי זה חסדו אשר יעשה עמנו שהתייחס הפעולה שפעל אל אותן המצות נמצא שעיקר השכר הוא מה שפעל אל. ועל זה יתכן לקבל פירות ופירי פירות כי הכל בתורת מתנה וחסד גמור. ולא שייך בי' רבית. ולזה רוח הקודש בא להסיר טענת רבית. כי מי הקדימני ואשלם וא"כ כל השכר אינו רק בתורת חסד ולא שייך בי' רבית. והנה הבחינה השניה הבאה משמעון בן שטח שהחזיר האבן טובה. והענין הוא הנה שלפי הבנת המוכר היה מסתפק בדמים מועטים. אחר ששמעון בן שטח בעצמו הבין ערך האבן הטובה התלוי' בה לא ביקש להחזיקו בדמים שהיה מסתפק בהם המוכר. כמו כן עניני המצות. כי אם יותן השכר כפי הבנתינו בפועל המצוה מצער הוא השכר אך ענין השכר שנותן הקב"ה הוא לפי בחינת פעולת המצוה בעולמות העליונים. ואין הוא ית' רוצה להונות אותנו. כי לפי קוצר השגתנו היה די בשכר מה בעד המצוה כי קצר שכלינו מהשיג ערך יקרת פועל המצוה:

ה) **וזהו** שסיים המדרש הוי מאמונתו של ב"ו כו' לאמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם שכר המצוה מנין שנאמ' ושמרתם את המצו'. אבל מתן שכרן והיה עקב והוא מובן עם מ"ש כי ישמרו המצות היום לעשותן כדי שיצמח להם מתן שכרן בעקב שיעשה פירות מפירי פירות כענין ר' פנחס בן יאיר שבשבע שנים נעשו תולדות משני סאין שעורין:

דרוש יז לפ' עקב

א) **ואמר** עוד במדרש אמר רשב"נ כל כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז מכח ברכות שברכן בלעם הרשע. אבל ברכות שברכו אותן האבות משומרין לעתיד לבא. שנאמר ושמר ה' אלהיך לך כו' והוא תמוה. אמנם יובן הכל ויתבארו איזה מקראות קודש בפ' בלק שבתחלה כאשר עשה מזבח ראשון אחר ברכה ראשונה שבירכן בלעם. אמר לו בלק לקב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברך והשיב בלעם אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר. ובפעם השני א"ל בלק גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו ויען בלעם הלא כל אשר ידבר ה' אותו אעשה. ובשלישית א"ל הנה ברכת ברך זה שלש פעמים. ויש לדייק מה לשון זה ובפעם רביעית שברכם לא ענה בלק כלום. הלא דבר הוא:

ב) **ולישב** הכל כי בודאי נודע שבלעם היה מסוגל לקללה לפי שהיה רע עין ומסיטרא דרע שאין חפץ בטוב ואינו מסוגל לברכה רק לקללה. לכן אמר לכה ארה לי את העם הזה כי ידעתי אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר. ואשר תברך מבורך הוא מיותר. אמנם לפי שהיה בלעם מסוגל יותר לקלל מלברך וזה הבין בלק ג"כ. לכן לא ביקש שיברך אותו כי אם לקלל. כי הנס שעל ידו כבש סיחון את חשבון. והיה אפשר לומר שברכת בלעם פעלה זאת במה שבירך את סיחון או שגרם זה מה שקילל למואב. אבל בלק הבין שאין פיו מסוגל לברך. לכן אמר אשר תברך. אין כח בידך לברך. רק אם ראה באדם הוא ראוי בהצלחה לפי מזל שלו. אז פתח פיו לברך שיראה שברכתו עשתה פירות. אבל לקללה היה מסוגל למאד כמ"ש

בזהר

בזהב. לכן חפץ בנק יותר בקללה שיקבל משיברך אותו. ולזה אמר ועתה לכה ארה לי כו' ואין אני חפץ שתברכני כי ידעתי כי אשר תברך. אף אם יראה בו סימן הצלחה. איננו בכח ברכתך. כי הוא מבורך בלאו הכי וגם מבלעדיך. ואולם לקללה אתה מכוון ואשר תאור יואר אף בעתיד. כי כן ראוי לו לפום דרגא דילי' וסטרא דרע. והנה בלק שראה שברך את ישראל. חשב כי לפי דרכו במי שראה היותו אומה הישראלית בתכלית ההצלחה. לכן ברכם שיראה כאילו מברכות פיו יתברכון. ולזה אמר לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברך. שרק דרך ברכות שלך לברך אשר מבורך. כי לפי דעתו אינך מסוגל לברכה. עכ"פ לא כך שאלתי ממך. וע"ז השיב אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר. ר"ל שלבי בל עמי לברכם כלל כמ"ש שכולם חזרו לקללה שבלבי היה לקללם. וכאשר ברכם פעם שנית שהיה הדבר מסופק אצלו אם ברכות שלו יתהפכו לקללות. ולזה גם קוב ר"ל הגם שתאמר שברכות שלך הם קללות לא תקבנו גם ברך ר"ל כ"ש שאם תהיה כונת ברכה בזה לא תברכנו. וע"ז הודה כל אשר ידבר ה' אותו אעשה בדברי אם רצון ה' לברך אין לי כח לשנות. אפילו שיהיה פעולת ברכה באמת. והנה בשלישית הנה ברכה זו גברה על כל הברכות. כי ע"כ ישים בלק מחסום לפיו:

ג) **ונמשיל** משל לאחד שהיה לו אשה רעה ורגילה לקלל בכל עת אשר יאמר דבר. מקשטא לי פומא בל"ח קללות או מאה קללות. והבעל היה רגיל להשיבה בכל פעם שיחולו עלי'. ואחר ימים נתן הבעל אל לבו. למה תמיד יצטרך לחזור ולהשיב לה הקללות על ראשה ולהשיבה תמיד. אזי אמר לה פעם הוי יודעת שלא אצטרך להשיב לך תמיד על דברי חירופיך וקללותיך. רק אני אומר שכל אשר תאמר אלי כן לקללה או לברכה יחול עליך כל אשר תאמר עלי. ויהי היום כאשר דיבר אליה לאמר הושיט לי דבר זה. ותפתח את פיה לקלל. ואמר לה כבר ידעת שלא אצטרך לחזור הקללות עליך כל פעם לאשר כבר אמרתי לך שכל שתאמר אלי יחול עליך. אז שמרה לפיה מחסום מלקלל בפירוש:

ד) **והנה** הנמשל הוא כי הוא ית' שקד לטובת ישראל. והנה בלעם שהיה שורש קליפה של האומות. והיה מסוגל לקלל וגלוי לפניו ית' שהאומות מקטרגים תמיד לישראל. בפרט בזמן הגלות. כי כשמשפיעין לישראל. מקטרג שרו של עשו. כי יעקב חלק עם עשו. ונתן לעשו עוה"ז. לכן כשנותנין לישראל מה שהכרח להשפיע להם כדי קיומם בגלות הלזה אז שרי האומות מקטרגים עליהם להזכיר עונותם לתבוע דין ופורעניות ח"ו על שונאי ישראל. ואולם אמר שכבר סיים בלעם ואמר אורריך ארור וקללתו היתה מסוגלת להתקיים בהחלט. א"כ אז שוב אי אפשר שיקטרגו על ישראל להזכיר עון לקלל. כי אם יקללו לעצמם הם מקללים. לכן ישמרו לפיהם מחסום שלא לקטרג להצר לישראל:

ה) **ובזה** יובן שבתחלה לא כעס כל כך. אך אחר ברכה שלישית שבזה נסתם פי המקטרגים במה שאמר אורריך ארור. אז אמר בלק כי בתחלת הברכה אמרתי כי אחר שלא היה לבבך שלם לברכן אפשר בפעם אחר תזכיר עונם והקללם אבל עכשיו שכבר נעלת הפתח של קללה באמרך אורריך ארור. א"כ לא תמלא ידך עוד לקלל בשום פעם. כי לעצמך תקלל. כי קללות של בלעם ודאי לא ישובו ריקם. כי לזה היה מסוגל. לכן אמר זה דוקא שלש פעמים. לכן בפעם רביעית שבירכם. לא יחרץ כלב לשונו עוד ולא דיבר בלק מאומה עוד. למען לא יראה כאלו הוא מאוררי ישראל. שכבר פסק דינו אורריך ארור:

ו) **וזה** ענין המדרש אמר כל מה שישראל אוכלין בזמן הזה. ואין האומות יכולין לקטרג ולעורר עליהם חטא ופורעניות ח"ו בהיות כי אין זה העולם

ראוי לישראל. כי כבר נסתלק יעקב. ובודאי אם אין חטא מעכב. ראוי שינתן להם כדי לברכם. כי עובדי עבודת ה' הם. אבל כשיש קטרוג ח"ו. אז אין ראויים שישתמשו במה שניתן לעשו. ולזה אחר שבלעם כבר השיג שיאורו מאררי ישראל אזי לא ישימו פיהם לקטרג לעורר קללה ח"ו על ישראל. כי לעצמם יקללו. והיה זה מחסדו ית' להקדים רפואה למכה. שישיג בלעם בדברים שיהיו מאוררים אוררי ישראל. ולא תעשינה ידיהם תושי':

ז) **ובזה** יובן מ"ש בשוב ה' שיבת ציון כו' אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים. והענין הוא כך. כי הגדיל ישראל לעשות עם ישראל לקלל כל מארריהם אז לא יוכלו האומות לקטרג על ישראל. שלא יהנו מזה העולם. כי כבר הושרש שורש הלזה שיהיו מאוררין מקללי ישראל. אבל כשישוב שיבת ציון. אם ירצו להשפיע איזה טובה לאומות יזכירו עליהם עונותם. וכל מה שעשו לישראל בגלות יראוים לקללה ולא לברכה. כי על האומות לא נאמר זה שנאמר לישראל אורריך ארור. לכן אומר אילו הגדיל ה' לעשות עמנו מה שהגדיל לעשות עם אלה בגלות. אז היינו שמחים גם אנו. אבל לא כן הדבר כי יעשה עמנו אות לטובה ויראה שונאינו ויבושו. וקוי ה' ישישו:

דרוש יח לפ' עקב

א) **והיה** עקב. הסמיכות היום לעשותם והי' עקב. נראה לפי שמה שלא נגלה מתן שכרן של מצות כי במה שישמרו אפילו מצות קלות ואף שאין לעבוד ע"מ לקבל פרס. מ"מ משכר ניכר גודל יקרת ערך המצות. עי"ל ע"פ מ"ש במדרש שכרן אני נותן לך בעקב. כי לא נתפרש שכר מצוה. והטעם שאי אפשר לפרט. כי לכ"א משלם כפי בחינתו במצוה אם עשאה מאהבה ומשמחה וכדומה. ע"כ אמר ושמר לך שהשכר משולם לכ"א כפי בחינתו:

ב) **שם** ויענך וירעבך מכאן להדלקת נרות בשבת. נראה לפרש ע"פ מה דאיתא בפ' יה"כ מאן דאית לי' סעודתא לא ניכלה אלא ביממא (כו' עיי"ש). ולכן במן היה ענוי לפי שאין רואה מה שאוכל ומובן שפיר:

ג) **ארץ** אשר לא במסכנות תאכל בה לחם יתכן ע"פ דברי מהר"ם שיף אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך. היינו שמאהבת התורה עושה כן אז אשריך כו'. ובזה י"ל ג"כ ארץ שתאכל לחם אבל לא במסכנות ועפ"ז פירש ד"ז הגאון הנני ממטיר לכם לחם כו' למען אנסנו. גם מ"ש בהפטרה ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. יראה דקאי אשתי חורבנות. ועיקר תלונתה לפי שנתפזרנו בארץ העמים. והדר בח"ל כמי שאין לו אלוה שהוא תחת שליטת השרים ולזה אמרו בגמרא כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. וידוע דמדבר תחת שליטת החיצוני'. ואעפ"כ זכר אותם קרבנות שהקריבו. ומ"ש שמה לא אשכח לי מעשה עגל. הוא ג"כ לפי שי"ל בא"י כתיב ולא תקיא כמ"ש הרמב"ן שעיקר צווי המצות הם משפט אלהי ארץ. ולכן בא"י העונש נזכר יותר מבח"ל. ואמר גם אלה תשכחנה הטעם כמ"ש אלמלא וי"ו שבהעלוך היו מחויבין כלי'. והטעם אמרו בגמרא מודעא רבא לאורייתא וכבר האריך הפר"ד דזה לא שייך רק במצות שאין ב"נ מוזהר עליו. משא"כ במה שגם ב"נ מוזהר עליו. וקיי"ל דב"נ אינו מוזהר על השיתוף. וא"כ בוי"ו שבהעלוך יש להם התנצלות לומר אנוסים היו. ואי משום השיתוף י"ל המודעא. משא"כ בע"ז גם בן נח מוזהר עליו. ובזה ניחא שאמר לא תשכח לי מעשה סיני כיון שטוענין אנוסים. וקאמר ואנכי לא אשכחך ובזה ניחא דאמרינן בגמרא שהראשונים נתגלה קיצם וראשונים עברו על ע"ז ג"ע וש"ד והאחרונים שעברו על שנאת חנם. ולפ"ז ניחא דבבית ראשון שהיה להם תירוץ

מודעא

מודעא וחזרו וקבלוה בימי אחשורוש והיו בגדר גרים קלת . ע"כ לא חשב להם עון . משא"כ בדורות אחרונים שכבר קיבלו התורה מרצון שפיר נענשו :

ד) **ועפ"ז** יתבאר פסוקים בפ' ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה כו' . והכונה כפמ"ש לא היה עיקר העונש רק על ע"ז שגם ב"נ מוזהרים . והרשב"א הקשה למה נענשו . ותירץ כי לא ניתן להם א"י כי אם בעבור התורה כמ"ש ויתן להם ארצות גוים . ובזו מבואר שהוצרכו לגלות כמ"ש בפ"ד באורך . ולפ"ז אמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה . כי הברכה היא היום על כל מצות אם יקיימו יתברכו מפי עליון . והולם הקללה היום הוא בתנאי שיהיה ע"ז דוקא . היינו על ע"ז דהיו מצווין גם ב"נ והיה כאשר תעברו את הירדן ותבאו אל ארץ כנען . שם תתן הברכה הידוע שכולל כל המצות כדברי הרשב"א . שלכן גלו מא"י ולזה פרט ואמר הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבא השמש כו' אצל אלוני מורה . שהוא המקום שנשבע לאברהם אבינו :

ה) **ובזה** יתבאר הסמיכות אלה החקים כו' ומפרש אבד תאבדון את כל המקומות. ולכאורה מה ענין זה להחקים . הא אינו מדבר רק בע"ז לבד . ולפמ"ש י"ל שמאיבוד הע"ז מוכח שלא יהיה להם טענה על א"י . כי בפרשת דרכים מפרש פסוק יחזקאל שאמרו אחד היה אברהם וירש הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה . ואמר הכתוב כה אמר ה' אל הדם תאכלו כו' והארץ תירשו . ופירש הרב דטענתם היה שהארץ הוא להם מטעם ירושה . ויש להם על מה שלא קיימו התורה טענת מודעא ע"ש . אכן אם כאמר דא"י לא היתה מוחזקת בידם . בטלה טענה זו . ובגמרא דע"ז דייק מאשריהם תשרפון בהם מכדי ארץ ישראל מוחזקת בידינו מאבותינו . ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו . ומפרש מדפלחו לעגל ש"מ ניחא להו בע"ז . ופריך דילמא בעגל ניחא להו . ומפרש מדאמרו אלה אלהיך ישראל שאיוו לאלהות הרבה . והנה לפי מה שאמרו אלמלא וי"ו שבהעלוך שהיה שיתוף מ"מ גם אלה מתפרש על השיתוף . וא"כ מדאסר אשרות ש"מ שאינה מוחזקת בידם . וא"כ ממילא כשלא יקיימו התורה יגלו מן הארץ :

ו) **ובזו** יובן שפיר שטענת כנסת ישראל שמה לא תשכח לי מעשה עגל . אמר גם אלה תשכחנה דייקא . שאלה אלהיך ישראל תשכחנה וסבורה כנסת ישראל הטעם בשביל שיש להם תירוץ מודעא רבא לאורייתא ואנוסים היו . וא"ת על ע"ז גם בן נח מצווה . כיון שאמרו אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט . והיינו שהיה שיתוף . ובן נח אינו מוזהר על השיתוף . ויש להם תירוץ שאנוסים היו . כי כפה עליהם ההר כגיגית . וא"כ שפיר יראו לנפשם ואנוסים היו בקבלת התורה . ולא נשאר עליהם רק מצות בני נח . וע"ז י"ל שאין מוזהרין על השיתוף · א"כ תשכח לי מעשה סיני . וע"ז היתה חסדו ית' עלינו אשר זוכר לנו מעשה הטוב ותופס טובתנו בשני לדדין . שאם בא לקטרג במעשה העגל . ממליץ בעדינו גם אלה ותשכחנה . שסיבת וי"ו שבהעלוך שרומז על שיתוף יש להם תירוץ ואעפ"כ אנכי לא אשכחך זו מעשה סיני . כי הוא ית' תופס כל מה שיש לזכותינו ומעלה עלינו כאילו קבלנו אנכי מרצון :

ז) **ולזה** אמר הוא ית' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו הילך בתורתי אם לא וכבר אמרנו דברים רבים איך המן נסיון לשמירת תורתו ית' אמנם יראה כפי מה שאמרנו כי טבע המזון גורם כח בניזון . אם הוא דבר טמא . מוליד לו כח טמא וגירוי יצה"ר . לכן נבדלנו להבדיל בין הטמא לטהור . כי היוצא מן הטמא טמא . וטבע המזון מתהפך לגוף הנזון . והנה במצרים קודם מתן תורה שלא הוזהרו ונתפשט גופם בדברים טמאים .

ומעט

ומעט מיחידי סגולה שמרו חוק התורה בפרט שנתנה א"כ לפי טבע התהפכות המזון. היה יצרם מתגבר עליהם. כי שדברים שמאכלים מוליכין חומריות ותאוות יצה"ר בלי שיעור עד שהיתה חכמתו ית' שלא בכח יגבר איש לכבוש את יצרו לאשר כבר הורגל בטבע חומריית. כאשר שהוליד לו המזון. ע"כ זה חסדו ית' אשר עשה עמנו ליתן להם מאכל קדוש ורוחניי שימרק גופם ע"י זה מחומריית. במאכל שהוטבע גופם בו כמ"ש חז"ל שאפילו דברים שתגרי אומות מביאין להם מן מפיגן ולא הוצרכו ליהד כי אם אחר החטא כדאיתא בפ' יה"כ. ואחר אכלם המן שיער חכמתו ית' שישאר על הבחירה השקולה להתגבר על יצרם רק יטו שכמם לסבול עבודתם ית'. יהיה להם בחק האפשרי עכ"פ:

ח) **וזהו** ענין הכתוב המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך לנסותך להטיבך באחריתך. והוא כי האבות היו קדושי עליון ונגדרו מעצמן בכל התאוות ושמרו חקותיו ותורותיו. אבל הם שהיו חומריים ביותר. לכן אמר אשר לא ידעון אבותיך כי לא הוצרכו למאכל למרק גופם. אבל אתה צריך למרק גופך שלא המשך אחר חומריית אשר הוליד בהם המאכל שאכלו במצרים טבע רע. לכן הוצרכו למן למען ענותך להכניע החומר. וזהו גם כן וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך ויענך וירעיבך ויאכילך את המן כו'. כי ענין כל התלאה אשר המוציאם הוא ית' במדבר הכל להכניע כח החומריה. בכדי שיהיו מוכנים לקבל עול תורתו ית' הוצרך למרק החומר אשר קנו במצרים עכירות החומר. לכן הוליכם ארבעים שנה במדבר. שהוא כנגד ארבעים יום של יצירת הולד. וארבעים יום של תורה. בהוליכהם במדבר כח הנחש יס"א שהתגבר עליהם בהייתו מוציאם גוי מקרב גוי. לכן נטו לתאוות החומריית. ולא יהיה כח בידם לכבוש יצרם. לכן עשה הוא ית' פעולות להכניע החומריה. בכדי שע"י זה יהיו שקולים ובחירה חפשית בידם להתגבר על יצה"ר. לכן אמר לדעת אשר בלבבך. כי נודע דרשת חז"ל לבבך הוא שני יצריך. שלולא זאת היה כח היצר טוב בטל נגד יצה"ר. ולא היה יכולת בידם להתגבר על היצה"ר. אבל עכשיו יהי' נודע את אשר בלבבך. כלו' בשני יצריך מאחר ששני היצרים יעמדו בשיקול בזאת תבחן התשמור מצותיו אם תרצה ואחר שהבחירה שקולה בידם לטוב ולמוטב הרי ממילא תולה בזה השכר והעונש:

דרוש יט לפ' עקב

א) **והיה** אם שכח תשכח כו' העדותי בכם היום כי אבוד תאבדון כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם. והך עקב הוא מיותר לגמרי. ונראה כי בא הכתוב להורות כמ"ש בעל בינה לעתים פירוש אמרם הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. שהל"ל ובורח שהוא ציווי אך לא לבד במה שמתעצל בדבר מצוה שאין לו שכר המצוה. אף כי גם עבירה היא בידו מה שהיה בידו לעשות מצוה ולא עשה. נמצא בהיות רץ למצוה מרויח המצוה וגם בורח מן העבירה בזה. והנה ודאי כי כונתו ית' ליתן להם ארץ ישראל בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. נמצא בהיות כי ישכחו את ה' וילכו אחרי אלהים אחרים שתים רעות הם עושים. לכן אמר אבוד תאבדון כפול ועונש כפול. ואמר שאל יחשבו כי זה פרי השר חטאתם לזה כפל הכתוב שמה שיאבדו מן הארץ כגוים אשר ה' מאביד מפניכם. הוא בשביל זה לבד עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם זה לבדו די לאבד אתכם מן הארץ:

ב) **ולזה** אמר אל תאמר בלבבך בהדוף ה' את הגוים האלה לאמר בצדקתי כו'

כו'. וברשעת הגוים. וראוי להבין מאי נ"מ
בזה הרי כבר יעד בהם. אמנם נמשיל משל
לשר א' היה לו כפרים הרבה ויחכרום
לאנשים לעבדם ולשמרם. והנה לא שמרו
השדות והכרמים עד אשר עלו קמשונים
כסו פניהם חרולים. ויאמר השר להשליכם
החוצה להושיב במקומם בני מיודעיו ואוהביו
שהיה לו מימי קדם. ואולם גם המה לא
השגיחו כראוי. וכאשר יוכיחום מדוע עזבתם
את מצות השר אשר פקד עליכם לעבוד
את השדות והכרמים ולא תחילו מפניו פן
יקרה אתכם כאשר קרה לשלפניכם ויען
ויאמר אם ידעתי שימצא טובים ממנו יתכן
שיוציא אותנו ויכניס טובים מאתנו אבל
אחר שכבר היה לו אנשים שגם המה לא
השגיחו על הפרטיים המצטרפים. א"כ מה
ירויח בהוציא אותנו ולהכניס כמונו ואפשר
רעים ביותר. ויען להם חכם א' הגם שלא
ימצא טובים מכם. אדרבה אחר שלא עשה
להכניסכם כי אם לאהבת אבותיכם. גם
המה רצונם אם לא תשמעו לקול השר
להשליך אתכם החוצה למען יכנע לבבכם
הערל:

ג) **והנמשל** מבואר לפי שיחשבו שברשעת
הגוים. ובזכותם לבד
יכניסם. א"כ אחר שיצאו שמה. הגם שיעשו
כמעשה ראשונים. עכ"פ אין חליפות למו
להחליף בטובים. כי אם בגרועים עכ"פ לא
טובים מכם. ולזה אמר שלא תחשוב כן כי
ברשעת הגוים ולאהבת אבותיכם והנה גם
אבותיכם רצונם בכך שהלכו בדרכיהם.
ובאם לאו ישליכו אתכם החוצה עד יכנע
לבבכם הערל כי זה דרך כל אב ייסר
את בנו:

דרוש כ לפ' ראה

א) **ראה** אנכי נותן לפניכם היום ברכה
וקללה. יש לדייק מה לשון היום.
וגם בברכה אשר תשמעו. ובקללה כתיב
אם לא תשמעו. וגם בקללה אמר אם לא
תשמעו כו' אשר אנכי מצוה אתכם היום
ללכת אחרי אלהים אחרים כו' ופרש ע"ז.
ורש"י פירש המודה בע"ז ככופר בכל התורה.
אך יש לומר עפמ"ש במדרש שמות וי"ה אין
ולא יתבונן כי זה, דרכיו ית' כי כשהיו
ישראל במצרים אמר הוא ית' ראה ראיתי
את עני עמי אתה רואה ראי' אחת כו'
ומקבלין תורתי ואני רואה כו' אני יודע
בטרמולין שלי שהן מהבונכין בו כו' ושותפין
אחד הוא תבנית שור ויעשו עגל זה רק חסדו
ית' שאינו מביט ברעה שעתידין לעשות.
ואולם זכות התורה זכורה היא לפניו ית'
גם בשביל העתיד. כמו שמצינו שאמר משה
מי אנכי כו'. ואמר לו הוא ית' בהוציאך
את העם ממצרים תעבדון את אלהים על
ההר הזה שבזכות קבלת התורה יצאו
ממצרים. וכן מצינו שאין הקב"ה מעניש
על הרעה העתידה אפילו בישמעאל מצינו
כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא
שם. ופירש במדרש שקטרגו מלאכי שרת
מי שעתיד להמית בניך בצמא תעלה לו
באר אמר הקב"ה עכשיו מה הוא צדיק.
אמרו לו צדיק. לכן כתיב באשר הוא שם
ואולם בישראל חיבה יתירה נודעת להם
שזוכרין להם זכות העתיד. ואין מזכירין
פתגם הרעה המעותדת. ולזה אמר ראה
והביטה חביבות שחיבב הקב"ה אתכם.
שהרי אנכי נותן לפניכם היום דייקא ר"ל
מיד ברכה וקללה. אך הברכה הוא אף
אם עתידין אתם לשמוע. וזהו אשר תשמעו
ר"ל לעתיד. ואולם פתגם הרעה אינו רק
כשהתחילו שלא לשמוע ואז יתכן יענשו אף
בשביל עתיד כמ"ש המפרשים שבן סורר
ומורה נהרג על שם שעתיד ללסטם את
הבריות. ואילו כי בן סורר ומורה כבר
התחיל במעשה רע שע"י זה עתיד לבא
לחמור ממנו. והנה בכל ענינים אמר און
אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'. שאין נחשב
המחשבה רק ע"ז מחשבה רעה נמי מצרפה
למעשה. ובזו מובן שפיר כי הברכה אפילו
אם הוא ע"י עתיד שעתידין לשמוע והקללה
בהתחלת פתגם הרעה היינו אם לא תשמעו.
ואולם אין הדבר הזה רק בע"ז בעיד אם
לא

לא תשמעו וסרתם מן הדרך כו' הז. יתכן ג"כ הקללה בשביל העתיד אחר שהתחילו ברע':

ג) **ובתנחומא** אמר ר' לוי משל למלך שהיה לו בן הכניס אותו לפלטרין שלו והראה לו תמחוי מלא כל טוב. והראה לו פלטרין מלא חרבות. אמר הבן התמחוי הזה למי אמר לאותו שמקלסני. והחרבות למי לאותו שמורד בי. כך הקב"ה מראה להם ברכות וקללות והם רואין הברכות מועטות וקללות מרובות ע"כ. והוא תמוה מה חידש המדרש בזה. וע"פ פשוטו אמרתי ע"פ דברי הרמב"ם שכתב על זה שאנו רואים היעודים שבתורה מועטים לעומת הקללות כמ"ש במקום אחר. ותירץ הרמב"ם כי באמת שכר מלוה בהאי עלמא ליכא. ואי אפשר לכתוב בפירוש שכר העוה"ב שאין מי שישכיל איכות התענוג הרוחני כמו אם התינוק ילך לבית הספר יתנו לו שוחד פרי אחד וכדומה. וכשיגדל יפשו לו חשק ללמוד ע"י מלבוש. וכשיגדל יותר יעשו לו חשק שאומרים שיתנו לו כלה עם הרבה מוהר וכדומה לפי ערך הבנת הנער לפי דרכו. ואם יאמר לתינוק שילך לבית הספר בשביל שיהיה לו כלה עם מוהר הרבה. בודאי בוז יבוז הנער לגמול זה בשביל שסכל דעתו מהבין ערך המעלה. כמו כן אנחנו קרלנו מחומר קלר שכלנו מהשיג גמול הנפשיי. רק כמו התינוק שפרי א' חביב לו יותר מערך מעלה גדולה שאם כבר נשא אשה יאמרו לו שילמוד שיהיה רב ונכבד בעירו שאין ספק שגמול זה ביתר שאת נגד הפרי ועוגה קטנה שנותנין לתינוק. אעפ"כ אינו נחשב אצל התינוק לפי שסכל דעתו מהבין אמיתות המעלה. כמו כן הנ"ל. אולם השכר ויעודים הגשמיים כמו שנאמר אם בחוקתי כו' ונתתי גשמיכם בעתם. אינו אלא שלא יטרדו בבקשת לרכי הגוף שהוא מונע מן ההשגה באור התורה:

ג) **וזה** הכונה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה בעה"ז. וא"ת הא כתיב היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן. ולזה אמר את הברכה אינו גמול רק הכנה אשר תשמעו שיהיה לכם פנאי להשכיל וליתן לב למלות ד' אשר אנכי מלוה אתכם היום. שיהי' לכם פנאי להשכיל בתורה. וזהו כונת המדרש שענין השכר הגשמיי אינו אלא כמו תמחוי לאכול משולחן המלך. ואין דרך שיהיה השכר פעולה רק הלחם אשר אוכל רק ע"י הלחם יוכל לקלס למלך. לא שיחשב לגכיון שכר מלוה:

ד) **אמנם** יותר נראה ע"פ מה דאיתא במדרש רבה פ' מקן ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה כו' ובלעדיך לא ירים איש את ידו. אמר ר"י כו' אני של ב"ו כו' היה לו כל כבוד הזה. כשיבא אני של הקב"ה אני עשיתי ואני אשא על אחת כמה וכמה. ואינו מובן. אמנם יתכן ונלמוד מפרשתו של אותו רשע אחשורוש אחר שאמר להמן שיעשה כל הכבוד למרדכי היהודי לוה לקראות לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו והמוה פשיטא שלא יעשה כן לאיש אשר חפץ בחרפתו. אך יתכן כי כבר פירשנו מ"ש אחשורוש מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה ויאמרו כו' לא נעשה עמו דבר. ותנא לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא בשביל ששונאין את המן. וקשה מנ"ל. וכתבנו כמה פירושים:

ה) **אך** מה שלריך לעניננו והוא כי בליווי אחשורוש שנאמר וכל עבדי המלך כו' כורעים ומשתחוים להמן כי כן לוה לו המלך. ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ויאמרו עבדי המלך כו' מדוע אתה עובר את מלות המלך כו' ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי. ואין טעם בזה כי בשביל שהגידו לו עם מרדכי לא ביקש לשלוח יד בו. ועוד בסוף נתרלה לעלת אוהביו והשתו לעשות העץ ולאמר למלך להלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו. אכן יראה כי בודאי מרדכי שלא ביקש להשתחות היה נראה לעבדי המלך שהוא בשביל שלא ביקש להיות מוכנע להמן. וכן דרך אוהבי הגלות למסור נפשם לאהבת גלות כמעשים בכל

יום בפרט להמן עבדה דמוזדבן בטולמא. והנה המן הרשע שהיה גבה עינים ירא לנפשו פן בוז יבוזו לו באמרם כי זו כבודו של מרדכי שהוא ראש לעמו ויפה עשה שמסר נפשו ולא ביקש לקבל הכנעה. לכן בתחלה שאלו לו מדוע אתה עובר מלות המלך כי חשבו הגם שהמן מלך עלמו אינו ראוי שישתחוה לו. מ"מ בנפשו הדבר כי עובר מלות המלך והמן הרשע יבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו עם מרדכי. ר"ל שמרדכי ראש וכל העם מתיחסים לו א"כ חשב שבודאי יהיה למרדכי כבוד גדול שמסר נפשו ולא ביקש להיות מוכנע להמן לכן ויבקש המן להשמיד את כל היהודים עם מרדכי. ובזו יהיה לו לתפארת כי השמיד אומה שלימה. ואח"כ נפל עלה מאוהביו כשראה שכל זה אינו שוה לו לא בא להרוג למרדכי בשביל שאינו עושה לו כבוד רק לפי שכבר הדת ניתנה על כל היהודים. לכן ראוי להתחיל בראש שהוא מרדכי ראש היהודים. ולא יהיה לו עוד לבזיון כי לא יתלו רק במה שהוא בכלל הגזירה שעל כל היהודים:

ו) **והנה** בהגיע זמן מפלתו של אותו רשע במאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה. כבר פירשנו שיקר הוא כבוד שאינו מלוי. כמו ליתן כתר מלכות בראשו שהוא מן הנמנע להיות בכל יום. לכן נקרא יקר שהוא לשון מניעה. כמו הוקר רגליך ואולם גדולה הוא גדלות ומעלה בעלם. והנה מן היקר נמשך גדולה ממילא כי מי שידע שהמלך עשה לו הכבוד. הגדולה ממילא נמשך מזה שכולם יגדלו וינשאו אותו וייראו מפניו. לכן אמר שראוי לעשות לו יקר שיהיה נמשך גדולה ג"כ שיגדל כבודו ממילא ביתר שאת ואולם הרשעים אמרו בהיפוך לא נעשה עמו דבר דייקא. כי בודאי מי שילבוש לבוש מלכות וכדומה אינו כבוד במלך שאתמול היה הדיוט. ועכשיו ילבש לבוש מלכות. א"כ אין ראוי ליקר. רק עכ"פ גמול שלא יהרגנו המן. וזהו לא מפני שאוהבין את מרדכי שאם היו אוהבין למרדכי היה להם להשיב לא נעשה יקר וגדולה. והשיבו לא נעשה עמו דבר. א"כ אין ראוי ליקר גדול והנה המן שמע שאמר המלך אשר המלך חפץ ביקרו ולא זכר גדולה שנמשכת מן יקר. לכן אמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני. כי אלל המן לא היה שייך גדולה שכבר גידלו על כל השרים. והנה המן לזה שיקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו כי לפעמים אם המלך שונא איש אחר והוא יודע שיש לו שונא גדול. א"כ בשביל שנאת השונא מכבד לשונא השונא למען העליב את השונא למרות עיני כבודו להכעיסו. לכן אפשר יוחשב שאין המלך חפץ ביקרו. כ"כ רק בשביל שנאת השונא עושה הכבוד הגדול לשונא השונא. בפרט שהמן היה דעתו שיברור לו דוקא שונאו להנקם ממנו ולהכעיסו ולזאת הסיבה חשבה בת המן שמרדכי מנהיג הסוס וא"כ י"ל שאין זה רק משנאת המלך המנהיג הסוס עושה כונים להעליבו שישמש לשונאו ולכבד שונאו שיהיה בעיני השונא כמדקרות חרב. ולזה קראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו שבאמת אין בו שום פניה רק שחפץ ביקרו. והנה אמר יעשה לאיש לשון עתיד. כי סיבת ההכרזה הוא לפרסם שהמלך חפץ ביקרו. א"כ ממילא כולם מלוים בכבודו. והוא כענין מי שראה אחד אוכל על שלחן המלך. ויתן לו המלך לשתות מכוסו. אשר כל מי שיש לו מוח בקדקדו ידע כי יוהר בכבודו למאד לסיבת שהמלך נתן לו לשתות מכוסו. והסכל יבוז לזה מה בכך ששתה מעט יין הלא רבים שתו. ואולם המשכיל יבין. הגם ששתייה היין עלמו מלער הוא. עכ"פ עיקר הכבוד לפי שהמלך נותן לו מכוסו. אין ספק שחשוב למאד בעיני המלך ויוכל למשול כרלונו. יען המלך חפן בכבודו. ממילא יהיו כולם נשמעים לו וכל האנשים יקר יתנו. כי ני שניכר שהוא אהוב וחביב למלך מי לא יחוש לכבודו כו':

ט) **זבן** מליכו במדרש שיר השירים בלילה נראה ה' לשלמה בגבעון ויאמר

בלל

שאל מה אתן לך. ר' סימון כו' לבליוטוס שהיה גדל בביתו של מלך אמר לו המלך שאל מה אתן לך אמר הבליוטוס שואל אני כסף וזהב הוא נותן לי. אבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי. אמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל כך כו' שאל שלמה החכמה ומדע. ולא גבורה ועושר. לכן נתן לו החכמה והכל בכלל. וכבר דקדק הרב בינה לעתים אחר שאין הקפידא על מה שיתן לו רק על מה שלא יתן לו. וא"כ היה לו לומר אינו נותן לי אלא כסף וזהב כו'. אך יובן ע"פ מ"ש בתענית במקום שהיה כפנא ומיתנא אמרי נבעי רחמי אתרוייהו תרתי משמיא לא עבדו. אלא נבעי רחמי אכפנא. ומותנא ממילא בטיל. דכי יהיב רחמנא שבעה לחיי יהיב. הרי מלינו שכן היא מדתו ית' שאין נותנין תרתי. ואין מבקשין על שניהם. אך דבר אחד. ואף שנמשך ממנו שני דברים. מתנין מן השמים ומעתה השיב כי התחכם שלמה אחר שיבחר דבר. א"כ אם יתן לו זה אין יכול לבקש עוד דבר. כי תרתי לא עבדי. א"כ אם יבקש כסף ויתנו לו שמא אח"כ ישים אל לבו שחפץ יותר באבנים טובות. לכן דייק ואמר הוא נותן לי. וא"כ אסתנר בקמייתא שאפילו דבר שיהיה צריך לו יותר. לא יוכל לשאול. ולזאת נתחכם לשאול בתו של מלך שהוא רק דבר אחד. וכל הטובות נמשכו מזה. כי אין ספק לאתן המלך שמושל בכל גנזי המלך וכולם יראו ויבעתו משאתו וגדולתו. העולה מזה שמן כבוד מעט של מלך גדול הרי נמשכו ממנו טובות לאין שיעור וערך שכולם חייבין בכבודו וימשול בכל גנזי מלך אם הכבוד מן המלך הוא בערך רב:

ח) **ובזה** שפיר מובן הפסוק. ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה. ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים. שנדחק רש"י בפירושו. אכן לפמ"ש הוא מבורר. כי כתיב בפרשה ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וגבי אחשורוש מלינו שכתוב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי. אבל פרעה חיבה יתירה מודעת לו ליוסף שנאמר ויתן אותה על יד יוסף. שהוא בעצמו נתנה על יד יוסף. וכן וילבש אותו שפרעה בעצמו הלבישו. וזהו הוראת חיבה יתירה. לכן אחר שפרעה עשה לו כל הכבוד הזה. ממילא כולם יתבהלו מאימתו וכולם חייבין בכבודו אחר שהמלך חפץ לכבודו לכן אמר אחר שאני פרעה עשיתי לך כל הכבוד הזה. וא"כ ממילא ילמדו כל העם אשר מבלעדיך לא ירים איש את ידו:

ט) **והנה** לעתיד אשר עין בעין יראו כל האומות את הכבוד הגדול אשר יעשה הוא ית' לישראל ואחרי שהמלך הכבוד חפץ בכבודן. פשיטא שכל עמי הארץ יתנו יקר וכבוד לישראל. שהוראת מי שהמלך מכבדו מורה גודל אהבתו של מלך לבנו. א"כ פשיטא שיהיו לשם ולתהלה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו. ובזו לדקו דברי המדרש מאני של פרעה אתה למד אני של הקב"ה. שאם בשביל אני של פרעה שראו שהמלך חפץ ביקרו זכה לכבוד גדול. כ"ש כשיבא אני של הקב"ה אני עשיתי שיראו בכבוד שיעשה הוא ית' לישראל אין ספק שיגדל כבודן של ישראל בלי שיעור:

י) **ובזו** יובן המשל שהבאנו לעיל כי בא לתרץ למה הברכות נראין מועטות לעומת הקללות. אכן הברכות איתא במדרש ונתתי משכני אני בעצמי ולא ע"י מלאך וכבר אמרנו שסיבת הכבוד שבא מן המלך עצמו הוא סיבה לכל עם הארץ שיראו מפניו ולאמו הם. וכן מלינו במדרש במה שאמר ראיתי פניך כראות פני אלהים. למי שירא מלסטים ואמר לפניו טעם זה דומה לתבשיל שבבית המלך. אמר ידע בי' המלך ומסתפי מיני'. כמו כן לענין הכבוד אם הוא מאוכלי שלחן המלך. אין ספק שבכלל זה שכל העולם ומלואה שלו. לכן דומה היעודים הטובים להנחוי מלא כל טוב. ואמר זו למי שמקלכני אחר שהמלך נותן לו מתמחוי הטוב שלו. אין ספק שבכלל זה כל שפע טובה וברכה לאין שיעור. ואין

זה מיעודי תשלומי השכר כי מה צריך ליעד למי שהוא מאוכלי שולחן המלך . וכן ביה הוא בגנזי המלך :

דרוש כא לפ׳ ראה

א) **במדרש** ראה אנכי מאמר הקב"ה דבר זה בסיני . באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . אלא מאליו הרעה באה על עושה הרעה . והטובה באה על עושה הטובה . והוא תמוה . ונראה דיש לדייק בכתובים שאמר ראה אנכי . ולשון זה מורה כמתפאר במתנה וביתר שאת . וזה לא יצדק על הקללה . עוד למה אמר היום . כי בקללה לא שייך היום . בשלמא בברכה י"ל דקאי על אשר תשמעו אל מצות ה׳ שהוא היום לעשותן . ומחר לקבל שכרן · אבל בקללה לא שייך . ותו בברכה כתיב אשר תשמעו . ובקללה כתיב אם . וגם לא פירש בקללה רק ע"ז . ובאמת האחרונים נאמרו על שאר עבירות :

ב) **והנה** חוץ מדרכינו אמרנו כי במה שנודע הקושי מצדיק וטוב לו . צדיק ורע לו . רשע וטוב לו . רשע ורע לו . ואמרנו כמה ענינים בזה . ואולם באמת שכר מצוה בהאי עלמא ליכא . וזהו לפי שהאדם שכיר יום עוד כל ימי חלדו . השכיר יקוה פעלו . ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף והוא לאחר מיתה . כי במתים חפשי . כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות . לכן אינו מגיע לו שכר בחיים . ואפשר לזה לרשע נותנין שכר בעוה"ז . כי כשהפועל חוזר מגיע לו שכרו כי נשלם פעולתו . ולזה הצדיקים שאין פורקין עול מצוה מעליהם ולא שלמה פעולתם . משא"כ הרשע אף שעושה מצוה באקראי . כבר נשלמה פעולתו כי לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח . ואם לפעמים מתעורר בדבר מצוה ונראה מיד כבה ניצוץ ההתלהבות . לכן מחשבין אותן בחזקת שלימו עבידתייהו . לכן משלמין להם שכרן בעוה"ז . ואולם לפעמים במה שמזכה לזולת . ע"ז בא לו שכר עוה"ז ג"כ מן פירות הללו שאין בו מהחיוב לעשות את חבירו ובמה שחבירו לומד מעשיו ג"כ דרכי הטוב . ע"ז מגיע לו שכר בעוה"ז ג"כ . כי אם אדם עושה מצוה . וחבירו לומד ממעשיו לעשות ג"כ פועל המצוה . ע"ז מגיע לו שכר עוה"ז ג"כ . שהרי בלא כונת מכוון זוכה לחבירו . וזהו סיבת צדיק וטוב לו . ולעומת זה ברשע אם אחרים לומדין מרשעתו ענוש יענש גם בעוה"ז :

ג) **ובזה** יובנו מקראי קודש סוף ואתחנן וידעת כי ה׳ אלהיך הוא האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ושמרת את המצוה כו׳ היום לעשותם והיה עקב תשמעון כו׳ ובאו חילופים מרבים ליחיד כאשר יראה הרואה . ואולם עם מ"ש יובן כי אמר לשון רבים שומר הברית והחסד לאוהביו . ר"ל הרבים . ר"ל שאם אחרים לומדים ממנו אזי שומר לו הברית לעוה"ב והחסד בעוה"ז . ונמצא זה בכלל צדיק וטוב לו . במה שאחד לומד מחבירו דרכי הטוב . וברשעים משלם לשונאיו ר"ל שאחרים לומדים ממעשיו הרעים הוא אל פניו שזה הרשע שגורם לשונאיו שאחרים למדין מרשעתו הוא אל פניו בעוה"ז ג"כ להאבידו . ואולם אם הוא רשע בפני עצמו אז לא יאחר לשונאו שכר הטוב אל פניו ישלם . וע"ז אמר ודאי אתה ושמרת בלשון יחיד היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן . ואם אחר ילמוד ממעשיך והיה עקב תשמעון אז ושמר ה׳ אלהיך כו׳ על עוה"ב וגם בעוה"ז ואהבך כו׳ . וזו יובן ג"כ שפתח בלשון יחיד ראה אתה יחיד . שהרי אני נותן לפניכם היום ר"ל גם בעוה"ז ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו כו׳ במה שיגרום היחיד לזולת והקללה בעוה"ז ג"כ אם אתה היחיד הגרום שלא תשמעו :

ד) **והנה** בעיקר ענין שכר המצוה אשר מדה טובה מרובה ביתר שאת .

כבר

כבר עמד בעל עקדים על חקירה זו כי בשכר המצוה נותנין שכר נצחיי. ובעבירה עונש זמניי בעוה"ז. כי הצדיקים נפרעים מהם בעוה"ז עונש זמניי. ואפילו עונש גיהנם ג"כ זמניי. לכן מצינו שביקש תלמידו של אחר לדונו בגיהנם כדי להביאו לעוה"ב. כי כמו שהחולה יקבל כל יסורים ברצון לרפואתו. כן הוא ג"כ בעוה"ב תקבל הנפש כל יסורין לבא לתכלית עוה"ב לחזות בנועם ה'. ואמרנו טעם להגדיל שכר המצוה מפועלי עבירה. והוא כי במדרש פ' אמור על פסוק שור או כשב כו'. הדא דכתיב צדקתך כהררי אל כו'. מה ההרים ראוים להזריע ועושין פירות. כך הצדיקים עושים פירות כו' משפטיך תהום רבה. מה תהום כו' ואינו עושה פירות אף כך הרשעים כו' ואין עושין פירות ע"כ:

ה) **והענין** לקרב אל השכל ע"פ משל. כי דרך העולם מי שמביא סחורה ממקום למקום הנה דרך שיקח ריוח בעד שכר טרחו והוצאותיו כפי הרחק הדרך. ואם הוא שלשים פרסאות. נוטל א' ז"ה בעד ר"ע. ואם הוא הרחק יותר. כגון הסחורות הבאות מעבר לים כל שיוסיף הרחק הדרך. יקח יותר רווחים מן הסחורה שהביא. כמו באתרוג שבמקומו אינו עולה רק פרוטה. ובהרחק המקום ועובר ארחות ימים יקח אלף אלפים רווחים. והנה זה חסדו אשר עשה עמנו. כי אין להקב"ה בעולמו רק אוצר של יראת שמים. כי יראת ה' היא אוצרו. והמצות אין פעולתן רק בזה העולם וכמה שאמר במדרש העוה"ב דומה למדבר שאין בנמצא כלום מן המצות שפעולתן בעוה"ז כי היום לעשותן. ואין עוה"ב רק לקיבול שכר:

ו) **והנה** האדם המוליך עמו המצות. והוא דרך משל אם נתן פרוטה לעני. הנה בעוה"ב דבר זה אינו בנמצא כלל. וכל חשיבות הדבר בהיותו בלתי נמצא. ומה שהוא בישוב פרוטה. במדבר הוא שוה אלף פעמים ככה לפי הרחק מן הישוב. והנה זאת תורת האדם אשר שולח לעוה"ז החומדיי לסגל מצוה ומעשים טובים והנה פעולת מצותיו אשר עשה להביאם עמו חלקו בחיים בעוה"ב. והנה מחשבין כאלו הוציא על סחורה במקום זהב. ואולם הביאה בהרחק דרך רב. כי מן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה. והנה כשנחשוב שלקח הסחורה והוליכה מהלוך ת"ק שנה. אין ספק ששכרו רב יותר מכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב. וזה בפועל המצוה שהיא מובאת לעולם הבא. משא"כ בפועל העבירה. דומה למי ששלחו לקנות אבנים טובות ומרגליות. וקונה קוצים ודרדרים. הגם כי עונש יענש שהוציא הכסף בדברים מזיקין. עם כל זה אין שייך להגדיל העונש על שהביאו למרחקים כי די לו להפרע ממנו לכשהוציא הכסף על דברים שאין חפץ בם. וזהו מה שאמרו הזכות יש לה קרן ויש לה פירות עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. והוא מובן עם מ"ש. וכן י"ל דברי המדרש כי מעשה צדיקים עושין פירות. כי הסחורה שמביאין בארץ שאינו בנמצא. היא משתלמת לפי ההרחק. נמצא כאשר נחשוב כי מן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה. הרי השכר אין לו שיעור. ואולם העבירה משתלמת לפי מקומה ושעתה:

ז) **ובזו** מובן צדקתך כהררי אל. שהצדקה ומצות שצדיקים עושים. נחשב עד למעלה להררי אל. לכן עושה פירות לשלם הריוח לפי עולם ההרחק שהוא בלי שיעור. ובזה יובן מ"ש כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו ר"ל כי חסד שמשלמין מעשה הטוב כאילו הביאו מהלך ת"ק שנה שאין שיעור לשכרו. ואולם בפועל העבירה אינו נדון כלל כאלו טרח בה להביא' דרך רב רק נדונית כפי מקומה: לכן כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו. כי אף שבא לעולם הבא עם פשעיו. אינן נדונין אפילו כאילו הביאם ממרחק מזרח למערב כי אם במקום הרשע. וזה למעט בעונש. כי כרחם אב על בנים ריחם על יראיו לדונם במדה טובה מרובה בפועל המצות ובפועל העבירה ממעט בעונש. כאילו לא טרח בהבאתה כלל

כלל לשיבת כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו. ואמר הטעם הנה שהיה ראוי להגדיל עונש למי שטורח להביא קוצים ודרדרים תחת אשר טורח להביא אבנים טובות ושוהמים. לזה אמר כי אינו חושב שכר טורח עבירה לפי הרחק. כי אנוש אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ. וא"כ אין חושבין על פועל עבירה כאילו ממרחק הביאה. כי הנה כי בשמים באים לשקול פעולת עבירות ג"כ לא יחשוב ה' לו כאילו הביאם מהלך רב להכעיס לבוראו. רק כפי בחינת מקום עשייתה של עבירה ואמר הטעם כי באמת רוח עברה בו ואיננו. כי בפתאום נעתק מעולם הזה לעולם עליון מהלך ת"ק שנה. ואינו דומה למי שטרח עם הסחורה הרעה דרך רב כאשר אורח ברגליו יבא. ואולם חסד ה' מעולם ועד עולם שיוחשב כאילו הוליך הסחורה מעולם השפל לעולם העליון הוא על יראיו:

ח) **ובזו** יובן מ"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. כי זה חסדו אשר יעשה עמנו על פועל המצוה. כאילו אנחנו ברגלינו הולכנו את מעשה המצו' מרחק רב. ואמת לא בכחו ועוצם ידו יעשה האדם להוליך למרחק רב. כי הפועל המצוה אשר עשה יעוף השמים. וכל מעשיו בספר נכתבים. ואין זה רק מדת החסד לדון כאילו בידיו וברגליו טרח להביא הסחורה אל מחוז החפץ שהריוח לפי הרחק הדרך בסחורה שאינו בנמצא שם וזהו כמעשהו כאילו עשה בעצמו כל הפעולה להביא ממרחק רב:

ט) **ובזו** יש להבין מ"ש במדרש אם בחקותי תלכו. הדא דכתיב חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך. והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הדא דכתיב ואשיבה רגלי אל עדותיך ע"כ. וכבר נוחו בזה מה ענין לאם בחקו' תלכו. ומה רצה בזה המשל ועוד איך היו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש בלא דעת. ועוד מה זה שחזר ושיים ואשיבה רגלי אל עדותיך. שהרי זה המשל שהיו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש. וא"כ כבר נדרש המקרא במה שאמר שהיו רגליו מוליכו' אותו לבית המדרש. אמנם לפמ"ש י"ל כי בודאי דוד התפאר מה אהבתי תורתך. וטוב לי תורת פיך. מה נמלצו לחכי. כי הצדיקים גדולים מתענגים ומתעדנים בתורת ה' כמ"ש כמה פעמים המתוקים מדבש. והנה דוד לקח לו המשל במצות ה'. כי אם לפעמים היה הכרח לילך לאיזה מקום. היה צר לו על בטול בית המדרש והנה אם אמרתי שאמר שחשב לילך למקום פלוני שחשב עליו. איתרמי שבא במקום בית המדרש. היה שמח וטוב לב על שאירע לו ככה שיבא לבית המדרש בלי הכנה וטורח כי לא חשב לבא שם אז:

י) **והנה** כן הנמשל בכל המצות שהמצוה עושה בעוה"ז ומבלי שום טורח תעוף השמים ותכתב בספר זכרון לפניו ית' ואעפ"כ מתיחס לו כאילו הוא הביאה ממרחקים ומשלמין לו שכר על כל פסיעה. וזהו ענין אחר שמתי לבי לזה א"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך. כי ככה המה מצות ה'. כגם שאין האדם הולך במקום ההוא. בבא עתו להשיב רוחו יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בלי שום הילוך וטורח. כי דוד חשב דרכיו בזה העולם ובדרך מועטת לבא לבית המדרש המכונה נגד נועם עליון כמקום ודירה בעלמא: ושכרו לפניו ית' כאלו הלך לבית המדרש העליון מהלך ת"ק שנה. לכן אמר אם בחקותי תלכו ר"ל שהמצות מתיחסים לכם להליכה כאלו אתם מוליכים אותם לעולם העליון. לכן ראוי להחזיק במצות ה' ותורתו ית'. וכן מתפרש חשבתי דרכי. כמו כשאני מביא סחורה מדרך רחוקה הריוח לפי ריחוק הדרך. מזה אני רואה איך ששכר מצוה היא בלי שיעור כגבוה שמים על הארץ:

יא) **ובזה** יובן ראה שאנכי נותן לפניכם היום

היום ברכה וקללה. כי הברכה אשר תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום. והיינו לקבל שכרן למחר בעוה"ב והרי זה לכם לשכר הרבה. מה שאתם מוליכים התורה למרחקים. והקללה נאמר ג"כ היום כי נחשב להם דוקא בעוה"ז ולא שייך שכר טורח על התורה שאין חפץ בה. והנה עוד חיבה יתירה נודעת לנו ונאמר כי התחלת עשרת הדברות מתחיל אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ודייקו למה לא כתב אשר בראתיך. עיין א"ע פ' יתרו ואף שבפשוט הטעם הוא מפני שבזה נגדלו ישראל יותר מן האומות שיתחייב עליהם השתעבדות לאדונו שבשמים. אין זה אלא מדת בשר ודם שמחוייב להודות למי שהוציאו מבית האסורים יותר מן הזולת. אבל אם הוא הכניסו והוציאו דומה לרופא שאומר שריני שובר רגליך וארפאך כדי שתדע שסמנין שלי יפין. וא"כ אדרבה האומות הוטב להם במה שלא טעמו טעם שיעבוד כלל. וא"כ אין זו טעם:

יב) **אמנם** יובן הטעם בזה ויובן מ"ש פ' שמות שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. והשיב לו ית' כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. וכבר אמרו בזה הרבה פנים. איך נותן לו מופת מזה שיהיה בעתיד. ועוד כפל אנכי שלחתיך ולא היה לו לומר אלא כי שלחתיך. ומלת אנכי למותר. אמנם יובן כי מבואר במדרש שמשה טען מי אנכי. כי הבטחת ליעקב אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. וזה ששאל משה מי אנכי. והנה באמת אחר שראינו שהרבה מקומות מכנה המדרש אנכי למתן תורה שפתח באנכי ה' אלהיך. והנה כל גאולת וזכות ישראל בשביל התורה שעתידין לקבל והיא שעמדה להם א"כ יתכן רמז הוא ית' ואנכי ר"ל האנכי של עשרת הדברות אעלך גם עלה. נמצא שנתקיים אנכי כפשוטו שזכות מתן תורה היא שעמדה להם. כי צירף להם ית' העתיד כהווה כאלו אז קבלו התורה וכדאיתא במדרש ראה ראיתי אני רואה שעתידין לקבל התורה. וא"כ מובן שפיר תשובה לשאלתו של משה רבינו אחר שאמר מי אנכי השיב לו הוא ית' כענין וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. ר"ל שזה האות והמופת שנתקיים בזה אנכי כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ומשם תראה אשר תכלית הגאולה היא אנכי שהוא קבלת התורה ועשרת הדברות שמתחילין באנכי:

יג) **ובזו** הורו עינינו במה שאמר משה הנה אנכי בא אל בני ישראל כו' ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם. ואיתא במדרש אמר ר"ש נודיא בשם ר' סימון בשם ר"ש לקיש הנה אנכי אמר משה עתיד אני להעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם את התורה ותאמר להם אנכי ה' אלהיך. והוא פלא. מה זה שאמר משה אליו ית'. ומה ענין זה למה ששאל אח"כ. אמנם כן אם כי דרכי טובו ית' אין שיעור ואין סוף למידת טובו ית'. אמנם הנה שינוי התוארים והשמות לפי המעשים כמ"ש במדרש אמר הקב"ה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא כו'. כשאני דן את הבריות. אני נקרא אלהים. וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות כו'. וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה' ע"ש במדרש. והנה הפליא חסדו עלינו לדונם בכל הטו' שעתידין לקבל התורה. מה שעדיין לא עלתה על לבם כלל עדין. וזה חיבה יתירה אשר הגדיל ה' לעשות עמנו. וצריך להיות איזה שם שיורה על גודל מדת טובו לחשוב זכות מה שעדיין לא עלה אפילו במחשבה. וע"ז ילדק דברי רועינו הנאמן כפי מה שאמרנו שאנכי שעתידין לקבל. א"כ איזו שם מכוין למדת טובו וחיבה יתירה לחשוב זכות של עתיד. וע"ז השיב לו ית' אהיה אשר אהיה כי אצלו ית' לא יפול קדימות זמן ואיחור. ומה שאצלינו

שאצלינו בעתיד אצלו הכל גלוי כי הוא צופה ומביט כל עתידות. ואין הזמן רק בערכינו. א"כ זה השם צדק מאד. אהיה אשר אהיה ר"ל יפלא בעיניך מה שאני דן במדת טובי על הטוב העתיד. כי אצלו הכל גלוי אהיה מה שאהיה לעתיד הכל אצלי שוה. כאילו כבר היה. ואמר כה תאמר אל בני ישראל שאין יודעין להעמיק בזה יאמר להם כפשוטו שאל יתמהו על החסד באיזה זכות נגאלין שהרי היו ערום ועריה. לזאת יאמר בקצרה ויאמר אהיה שלחני שבשביל העתיד שיהיה להם לאלהים. הוא שעמדה להם. וכמ"ש בדרוש ואתחנן:

יד) **ובזו** יובן פ' וארא שנא' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ויש לדייק שהי' לו לומר ואהיה לשון עתיד. ואולם רצה בזה מה שאמרנו. כי אצלו ית' העתיד ג"כ הווה שאינו נופל תחת הזמן. לכן אמר שגם בעיניכם יהיה תחלת יציאת מצרים אף שהיה גוי מקרב גוי. הנה אצלו ית' נחשב כאילו כבר היה להם לאלהים. לכן אמר והייתי שזכות זה העמוד לכם שמעלה אני עליכם כאילו כבר הייתי. וכמו ביציאת מצרים אמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. כי כבר אמר במדרש שכל האומות נקראו על שם מצרים. ואם יקיימו התורה יהי' אצלם בכל יום יציאת מצרים. לכן אמר לשון המוציא אתכם. שאף אחר ימים רבים הנה השגחתי פתוחה עליכם כאילו עדיין אני מוציא אתכם. שאם לא תשמעו אל מצותי. הרבה שלוחים לפניו ביהר גויי הארצות:

טו) **והנה** כבר הבאנו כמה פעמים דברי מהרש"א שמפרש על מה שאמרו נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא. כי הלא העשין הם שס"ה. והעשין רמ"ח. נמצא שאילו לא נברא האדם היה שב ואל תעשה בשס"ה לא תעשה. והבריאה אינה פועלת רק לקיים רמ"ח עשין. ומתרצין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה והעשין כפולין. ובזו יובן שפיר שהקדים להם בעשרת הדברות שכלול בהם כל התורה תרי"ג מצות. שכן אותיות תר"ך בעשרת הדברות. נגד תרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן. והנה אל ירע בעיניהם שריבה הלאוין וא"כ טוב שלא נברא. י"ל התירוץ מצד שהמחשבה ג"כ מצרפה למעשה. וא"ת מנ"ל ע"ז אמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים. והענין כמו שבארנו המדרש פ' בשלח שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין יודעי' מה אנו מהרהרין בלבנו נעבדנו. ואם לאו נמרוד בו. והוא מובן ע"פ הקדמה הנ"ל שהלאוין מרובין רק מצד המחשבה העשין כפולין. לכן אמרו אם יודע מה אנו מהרהרין בלבנו נעבדנו שיתכן התירוץ שמצרף המחשבה למעשה. ואם לאו לא נקבל שיהיה ל"ת מרובין מהעשין. שלכך טוב שלא נברא משנברא:

טז) **ובזה** יובן כי פתח הוא ית' באנכי שהוא ראשון לכל המצות ואמר תדע איך שאני מגיד מראשית אחרית שלכך הוצאתיך מארץ מצרים בשביל העתיד שאתם עתידים לומר נעשה ונשמע וא"כ ממילא מחשבה טובה מצרפו למעשה וא"כ העשין כפולין. ובזה יובן מ"ש הנה אנכי בא אליך בעב הענן למען ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. כי כבר כתב הרמב"ם במורה שאע"פ שכבר האמינו במשה. לא התאמת להם להאמין באמונה שלימה שאין בה דופי עד מתן תורה. לפמ"ש שפיר יתכן הטעם כי מסורת היה בידם מאבותם שאמר הוא ית' ליעקב ואנכי אעלך גם עלה. א"כ עדיין לא יצא ספק מלבם למה לא נתקיים האנכי שהבטיח ליעקב. ולזה רמז לו הוא ית' הנה אנכ"י דייקא בא אליך א"כ משם ידעו שמה שאמר ליעקב אנכי. רמז על קבלת התורה שמתחלת באנכי. א"כ מאז גם בך יאמינו לעולם:

יז) **ובזה** מובן שפיר כי בני נח נצטוו שבעה מצות. על ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים ועל ברכת השם. וכולם

וכולם לא תעשון. וא"כ אין בהם ריוח מן הבריאה שטוב ואלו תעשה מתקיימים בהעדר הבריאה. ואולם אחר שאמר אנכי בסיני שהוא כללות תרי"ג מצות. ורמז באנכי אשר הוצאתיך מארץ מצרים. שמצרף אפילו המעשה העתיד שאינו כן בעבירה. וא"כ מפי עליון לא תצא הרעות דוקא והטוב ר"ל שיהיה הרעות יותר מן הטובות. והוא שלא תעשון שמפורד ענש עליהם. ובזו יובן בראשית ברא אלהים. בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית. כי עיקר הבריאה בשביל האדם. והנה טוב שלא נברא משנברא. שבהעדר לא היה עובר על הל"ת. אכן בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שמקיימים התורה ונכפלו המצות:

יח) **אמנם** יתכן עוד להרץ על שהבריאה קרובה לשכר. הגם של"ת מרובין י"ל עוד כי כבר אמרו גדולה תשובה שזדונות נעשין כזכיות. וא"כ אין הטענה מן הל"ת המרובין. שאדרבה עם תשובה יתוקנו ויהפכו לזכיות. ובזה יובן מ"ש מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ר"ל שיהיו הל"ת מרובין שהם סיבה לעונש ופתגם הרעה. וע"ז אמר מה יתאונן אדם חי. ר"ל שיתאונן על היותו שבא לזה העולם. אשר טוב שלא נברא והיינו מטענת מהרש"א שהל"ת מרובין. ולזה אמר גבר על חטאיו. ר"ל שעיקר הטענה שיש לו להתאונן שיתכן החטאי' מרובין מן הזכיות. שהרי אפשר לו לעבור שס"ה לא תעשון. ומצות אי אתה מוצא בפרטן אלא רמ"ח. וע"ז מתרץ נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'. כי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. והיינו שזדונות נעשין כזכיות. כי לא יגורך רע כתיב. וא"כ ממילא ל"ת צ"ל העשין מרובין. הרחמן יחזירנו בתשובה שלימה. עיין דרוש הסמוך. ובזו נובן מיום שאמר הקב"ה אנכי. אז מפי עליון לא תצא הרעות העבירות שהם רבים נגד המצות עשה. כי אדרבה העשין כפולין. כי אע"פ שנגלה לו עון העגל. לא היו ראויים כי אם להורות תשובה. וא"כ מזה מדה טובה מרובה:

יט) **עוד** לביאור הפסוקים ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה.

בהתבאר מאמר הכ"ל פ' עקב היינו עזובה היינו שנואה. אדם נושא אשה על אשתו. והוא מעין שביארנו לעיל אשר בודאי אנחנו עם אחד בארץ. ואם בא לערוך מעשינו נגד האומות. בודאי אנחנו עם קדוש כמו שמשמעות הפסוק רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כי באבותינו חשק הוא ית' מצד עצמן ומעשיהם הטובים. ואולם מעשינו נגד מעשה אבותינו אין ספונים וחשובים כלל. ואולם נגד העמים אנחנו טובים מהם. לכן אמר ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים דייקא. והנה במה שאדם נושא אשה על אשתו. הוא לפי שהראשונה לא מצאה חן בעיניו כמ"ש חז"ל בצרתה ולא בסיליא. אשה רעה צרתה בלידה. ואולם אם רואה שהשניה גרועה מן הראשונה. ראוי שיחזור את הראשונה. והנה כי כן אנחנו עם ה' אשר זו חטאנו לו. לכן ירדנו פלאים וכל השפע ניתן לאומות. ואולם אחר שהאומות גרועים ממנו א"כ למה זה נגרע אנחנו. מאחר שאנחנו טובים מהם הרבה כי אם כענין מי שנשא אשה אחרת ושכח מעשה ראשונה. לזאת יחשוב כי הראשונה גרועה מן השניה לכן אמר אתה עזבתני שבתחלה אמר מאס מאסתנו ונתת שליטה לאומות בודאי ראוי לאומות להודות לשמך. ואולם האומות הם גרועים ממנו. וא"כ אלו זכרת מעשינו שהם טובים נגד האומות. למה לא תשליך האומות ותקרב אותנו והשיבנו אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. כמאמר זה מורה אחר שעזבתני ונתת שלום לאותות. שהוא דמיון אשה א"כ שכחתני

לגמרי

לגמרי . וע"ז השיב התשכח אשה עולה כו' גם אלה תשכחנה . ופשט הכתוב אינו מובן שבתחלה אמר התשכח אשה עולה כאלו מן הנמנע שיהיה שכחה . ולסוף אמר גם אלה תשכחנה :

כ) **ועפ"י** פשט הכתוב יובן דבלא"ה יש להבין שאמר אשה בלשון יחיד . ואלה הוא לשון רבים . אך אם אמנם אינו במציאות שתשכח אשה מרחם בן בטנה . הא בחורבן מצינו ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן . אך האמת. בודאי לפי שהאם ג"כ אין לה מעצמה . רק מקבלת השפע ממקום אחר . א"כ ממילא אם לא ישפיעו טובה להם שניהם ישכחו האשה וגם בן בטנה . לכן לזה אמר התשכח עולה ודאי מן הנמנע . שאם האשה אינו שכוחה שתשכח עולה מרחם בן בטנה . והיכי משכחת לה שכחה . אמר גם אלה תשכחנה שהאשה אותה ואת בנה פן ישכחו מן המשפיע ישנו במציאות שכחה בשניהם . וזהו באשה . אבל אנכי שאין צריך למשפיע . ממילא אחר שאתה דומה לבן בטני ממילא לא אשכחך . ואולם חכמינו ז"ל בדרך דרוש דרשו אלה על מעשה העגל . וכבר דברנו מזה בדרושים ישנים פ' ראה :

כא) **ויש** לומר עוד עפמ"ש בפירוש הפסוקים אלה מקראי קודש שנאמר ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה למה יאמרו מצרים כו' . ואין מובן מה שאמר ה' אלהיו . הלא אלהי כל ישראל הוא . ומה ענין זה לתפלה . גם מה טעם לתיבת למה הלא חטא גדול ומרי עצום הוא . אמנם יובן הכל ע"פ מ"ש במדרש שהמליץ משה לפי שאמר אנכי ה' אלהיך . אמר לי צוית ולא להם . ויש להבין איך שייך אשר הוצאתיך מארץ מצרים . כי משה לא היה בכלל השיעבוד . אך י"ל שגם משה היה בכלל השיעבוד . כי איתא במדרש וירא בסבלותם שהיה מיצר בצרת ישראל . ומיישב לכל אחד סבלותו ומסייע להם . והנה ענין טענת משה למה יאמרו ברעה הוציאם הוא לפי שראה פרעה סימן דם על יוצאי מצרים . ואם יתכן שגם משה נכלל ביוצאי מצרים . א"כ אחר שאמר הוא ית' למשה ואעשה אותך לגוי גדול . א"כ נסתרה טענת פרעה ברעה הוציאם . שהרי גם משה שהיה בכלל יוצאי מצרים . ולא הזיק לו כוכב הרעה . א"כ אין זה כי אם שמתו בחטאם . אבל אם נוציא את משה מכלל יוצאי מצרים . חזקה טענת משה שיוצאי מצרים דוקא הורה עליהם כוכב הרעה :

כב) **ובזה** תובן מליצת רועינו הנאמן אשר בא לפניו ית' בשני לדין בתשובה נצחת . וזה נרמז מה שהמליץ במליצתו ויחל משה את פני ה' אלהיו דייקא . שזהו מליצה ישרה . שאתה אמרת אנכי ה' אלהיך . לי צוית ולא להם . וא"כ למה ה' יחרה אפך בעמך . הלא יוכלו להתנצל שלא להם צוית . וא"ת בזה שאמרת אשר הוצאתיך מארץ מצרים ועם זו אשר הוצאת מארץ מצרים . ע"כ קאי אאותן שיצאו ממצרים . א"כ תאמר שאינני בכלל יוצאי מצרים . וכיון שאין משה מכלל יוצאי מצרים א"כ לא עליו ראו מצרים כוכב הרעה . ואף שיעשה אותו לגוי גדול . מ"מ יאמרו מצרים על עם היוצא מצרים ברעה הוציאם כו' . ובא במליצתו משני לצדדין . שהרי יוכל לומר לי צוית . וא"ת שאני איני בכלל יוצאי מצרים . א"כ למה יאמרו מצרים . ועשה למען שמך הגדול והקדוש :

כג) **ובזה** מובן שפיר טענת כנסת ישראל שאמרה הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך . שמא תזכור לי מעשה עגל . אמר גם אלה תשכחנה זו מעשה עגל . והיינו שלא יזכור להם . אבל אינו שכחה ממש . כי אין שכחה לפני כסא כבודו ית' . ולזאת שמא בשביל שלא תזכור מעשה עגל בשביל טענת לי צוית ולא להם . א"כ יצא שכרם בהפסדם שיאבדו זכות קיבול עשרת הדברות שיהי' קטרוג שלא קיבלום רק משה לבדו . ולזה אמר אנכי לא אשכחך . שאע"פ שלא אזכור לך מעשה עגל . מ"מ זכות מעשה סיני שמור לכם לדורות . והי' במדרש

ראה

ראה אנכי משעה שאמר הקב"ה כו' אנכי בשותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. וצריך ביאור. אך הענין הוא כך. כי כבר שאלו המפרשים למה נאמר אשר הוצאתיך ולא נאמר אשר בראתיך. ואף שע"פ פשוטו אין זו קו' שהזכיר במה שנתיחדו בה המקבלים מכל אומה ולשון. עי' א"ע פ' יתרו:

כד) **אמנם** יראה שזהו מיסוד פינת הדת לבל יאמר נא ישראל.

כי יש כמה מדות אשר מזלו של אדם מורה שיהיה נוטה למדות רעות כמו הכעס ורציחה שבמזל מאדים. וכן להיות נוטה לחאות כמו שאמרו במס' שבת מאן דבמאדים יהיה גבר אשיד דמא · וכן מאן דבנוגה גבר עתיר וזנאי. נמצא כי יש ליצה"ר להסית לאדם אשר לא כעת יאשם בהיות מזלו גרם לו מדה זו. ולזה הקדים ית' שאין זו טענה שכבר בצאת ישראל ממצרים יצאו משליטת המזלות כנודע במפרשים שמזל מצרים התחייב שלא יצא עבד משם לעולם. אך לבל יאמר נא ישראל כי במצרים היה זכות רבים שאין המזל עומד כנגדם. לא כן לכל יחיד יש לומר מזלו גרם. ולזה פיו ית' פתח בחכמה שכל יחיד בעצמו נאמר עליו אשר הוצאתיך שאפילו בפני היחיד מישראל אין המזל עומד בפניו. והרשות בידו לילך בדרך שאדם רוצה לילך. והנה ס"ל למדרש הנ"ל כמו שאין מזל לישראל לנגד הבחירה שבידו להטות מדותיו לטוב. אף שנולד במזל רע. כמו כן אין המזל מנגד להרע או להטיב רק בזכותא תליא מילתא. והנה אם היה תולה במזל היה בידו של הקב"ה שגזר עליו להיות נולד במזל טוב או רע. אבל עכשיו שאין המזלות עומדים מפני מקיימי התורה אין למזל שום שליטה. ולזה אמר מאמר הקב"ה אנכי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. שאחר שיצאו מתחת שליטת המזלות ולא תליא רק בזכות וחוב. וזהו הבחירה החפשית אשר לא נגזר עליו מפי עליון. רק הכל לפי מעשיו של אדם:

כה) **ובזה** מובן ראה אנכי שתראה מאנכי שהוא ראשון לדברות שלכך נאמר בלשון יחיד להורות שאין מזל לישראל וא"כ לא תליא במזלות כלל רק מכח אנכי הוא נותן לכם היום ברכה וקללה שאין לכם תירוץ שהייתם מוכרחים. ע"פ תולדות המזלות אך י"ל ע"פ מוסר השכל רמז למה שאמרו חז"ל לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב. והעולם נ"כ במשקל חצי זכאי וחצי חייב. עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה א' הכריע עצמו ואת כל העולם לכף חוב. לכן מוטל על כל איש ישראל לראות שגם חבירו ימנע מן העבירה כמ"ש במ"א על מה שאמר כלל התורה דעלך סני לחברך לא תעביד. והוא ע"ד שאמרו איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שתפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. כי הענין בפעול עבירה אשר יצרו מתגבר עליו ועובר להנאת עבירה שיש לו. והנה הוא מכריע חבירו לכף חוב יש לחבירו תרתי לרעותא שנענש מעונו. וגם הנאת העבירה אין לו חלק ממנה. ואולם במצוה שמכריע כל העולם לכף זכות. כולם נהנין מזכותו כמ"ש כל העולם נזון בשביל חנינא בני. וא"כ איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שתפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. כי המצוה תפארת לו. וגם אם אחר עשה כזאת מגיע גם לו לתהלה ותפארת. לא כן בפועל העבירה שאף ההנאה מועטת אינה כי אם לעובר. והעונש הוא לכל העולם. לכן ודאי איש משכיל ירע בעיניו פועל עבירה של חבירו למאד כי יאמר זה הרשע יש לו הנאה מן העבירה לשעתה ואנכי אענש עבורו בלי שום קיבול הנאה לכן ודאי כלל התורה דעלך סני מה שאינו רצוי לך שלא ישיאך היצר לדבר שאין לי בו הנאה ושיהיה לך עונש עליו לחברך לא תעביד. והרי בכלל זה כל עבירות שבעולם וזה נ"כ ראה אתה היחיד שגורם אני נותן לפניכם הרבים היום ברכה וקללה:

כו) **ויש** לפרש עוד ע"ד שאמרו בקדושין במי שרובו זכיות ומיעוט עבירות שנפרעין ממנו בעה"ז כאילו שרף כל התורה כולה:

כולו . וכמו לרשע משלם לשונאיו ע"פ להאבידו ונותנין לו טובה כאילו קיים כל התורה לזה אמר דעבדין לו יום טב ויום ביש . פירש"י שזו טובה לו שנפרעין ממנו בעוה"ז . נמצא שאמר שכל יחיד יראה איך שאני נותן לפניכם היום ברכה וקללה יחדיו הם תואמים לרשע יום טוב בעוה"ז כדי להאבידו . ולצדיק יום טוב במה שנפרעין ממנו נמצא למי שרובו זכיות נותנין לו ברכה בעוה"ב ופורעניות בעוה"ז . וכן לרשע נותנין לו שלוה וטובה בעוה"ז בשביל קללה נצחיית . והנה מהרש"א כתב שכל יסודי התורה שנאמרו הטבה והפכה היא הכל בשביל רבים שפיר שייכים יסודי תורה לטוב ולמוטב כענין הברכות והתוכחות :

כז) **ובזו** מובן ששכר מצוה בתירה ליכא כי הכל שמור וצפון לעוה"ב אך בשביל דין הרבים שהעולם נידון בכללו לזכות . כי העולם נידון מלבד הפרטים דין כל יחיד בכף מאזנים שלו . וכן דין הרבים צירף זכיות של כל העולם איך יהיה העולם נידון בכללות למאורעות הנוגעים לכלל וכענין אם בחקותי תלכו . ובזה יש להבין אלה מקראי קודש בסוף פ' ואתחנן וידעת כי ה' הוא אלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ושמרת את המצוה ואת החקים והמשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותן והיה עקב תשמעון כו' ושמר ה' לך והכפולים רבו וגם השינויים שאמר לשונאיו ואל פניו להאבידו בלשון יחיד ואח"כ אמר לא יאחר לשונאיו :

כח) **אך** הוא מובן עם מה שאמרנו וידעת כי ה' אלהיך שומר הברית והחסד לאוהביו היינו רבים ושומרי מצותיו רבים אף בזה העולם שהוא לאלף דור להטיב להם גם בזה העולם בזכות רבים ומשלם לשונאיו אם הרוב נידון לחוב . הרי אל פניו להאבידו גם ליחיד העונש בשביל מאורעות שנגזרו על הציבור . ואולם אם אין הציבור נידונים בכלל לרעה ח"ו . אזי לא יאחר לשונאו הרשע היחיד משלמין לו שכר הטובה בפרעות ואחר שלא נדונו הציבור לרע ח"ו . ואולם אין אדם יודע במטמוניות חבירו כל יחיד בפני עצמו צריך לשמור החקים כו' היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן . ואולם אחר שכל יחיד יראה לעצמו לזכות מעשיו . ממילא בזכות רבים שיצטרפו זכיות של רבים . יהיה העולם בכללו נידון לזכות והיה עקב תשמעון הרבים ושמר לך ישבע גם יחיד מטובת רבים . הוא כי מה שנדון רבים לזכות . מזה אינו מנוכה בעוה"ב כלום . גם יש לפרש ע"פ פשוטו כי ביחיד אמר היום לעשותן . ולמחר לקבל שכרן . אבל ברבים אמר ראה אנכי נותן לפניכם היינו לרבים היום ברכה וקללה . ואיתא מדרש רבה רבנן אמרו אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות אלא להודיען איזו דרך טוב שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר מנין ממה שקרינו בענין ראה אנכי נותן לפניכם וגו' ואינו מובן חדא למה הזכיר ברכות :

כט) **אך** יראה כי כבר שאלו הקדמונים שהקללות הם בשצף קצף גדול והברכות מועטות לפי ערך גודל הקללות וכמ"ש בכוזרי רואה אני יעודי זולתכם שמנים מיעודכם . אך יובן ע"פ מדרש ג"כ כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעי' . וכבר פירשנו בזה . ונראה עוד ע"פ מאמר הכתוב פ' נצבים פן יש בכם איש או אשה כו' והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה והוא תמוה למה בשמעו יתברך בלבבו כו' ראוי שיהי' נעוה משמוע . אך נראה ע"פ מה שאמר המקונן לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי אשר הוגה ה' ביום חרון אפו וכמדומה שראיתי הפירוש כי בזהר איתא שכל הקללות והגיזומים הם כדרך אב המגזם לבנו למען ילך בדרך טובים . ואף אם אח"כ העוה הבן דרכו מ"מ ירחם עליו שלא להכותו כמאמרו

וגיזומו

וגיזומו רק בדיבור הוא נופיג ריתחא וכמו כן כל הגיזומים של העונשין בודאי הוא ית׳ לא כחטאינו עשה לנו. רק בגיזום הפורעניות מפיק ריתחא. וזהו שכתב וינחם ה׳ על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו. כי בדיבור כבר הפיג ריתחא:

לז) **ובזה** יש לפרש מה שהתפלל משה ועתה יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמר הכוונה שיגדל כחו ית׳ לכבוש את הכעס ולהפיג. רתחא יהיה די בדיבור לכן אמר יגדל נא כח ה׳ שיכבשו רחמיו כעסו כאשר דברת בדיבור להפיג הריתחא כדי שיהיה לאמר אמירה רכה. וכן כתבו עשה ה׳ אשר זמם אם לא הפיג רתחא הוא כלה ונחרלה. ואולם בלע אמרתו אם אמר העונש בדיבור הוא פשר דבר. לכן המקונן הפליג לקונן עד היכן עלתה חמת ה׳ הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי כו׳ אשר הוגה ה׳ שהיה דיבור. ואעפ״כ היה חרון אף. ובזו מובן והיה בשמעו את דברי האלה יתברך בלבבו לומר שלום יהיה לי. כי אי אפשר שיתקיימו ח״ו כל הקללות. ועי״כ הדיבור והגיזום להפיג ריתחא. וע״ז אמר לא יאבה ה׳ סלוח לו. כי בודאי בלבור בשביל כללות ישראל חס הקב״ה להפיג חמתו בדיבור. אבל היחיד לא יאבה כו׳ ורבצה בו כל האלה הכתובה כפשוטה. ובזו מובן שפיר כי ה׳ הוגה יכול על מגן ר״ל שמה שדיבר בפיו היה לחנם. מאחר שהיה חרון אף גדול. א״כ לא פעל מעשה הדיבור שום הפגת ריתחא. ולזה אמר ת״ל על רוב פשעיה שהיו ח״ו חייבין כלי׳ ולולי שהפיג ריתחא בדיבור ובלע אמרתו הי׳ ח״ו כלה ונחרלה ובלע אמרתו כנ״ל:

לח) **והנה** כבר תמהו שהברכות מועטות. רק באמת שכר מלוה בהאי עלמא ליכא ואין הברכות רק הכנה שלא יהיה להם מונע ומורת פרנסה שהוא א׳ ממניעת השגה שזכר הרמב״ם בפרקיו. וזהו הברכה אינו קיבול שכר רק אשר תשמעו שיהיה להם הכנה למנוע שלא תצטרכו להטריד עצמיכם בבקשת צרכי הגוף.

ובאמת מענין הקללה תוכן הברכה. כי מדה טובה מרובה על פורעניות אחת לחמש מאות. דבפורעניות נאמר רביעים. ובמדה טובה נוצר חסד לאלפים. ובזו מובן שפיר המדרש לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות. שהרי הברכות מועטות לעומת הקללות. ואולם להודיע ממדת פורעניות איזה דרך שיבחרו. ומגודל עונשן של קללות יובן שכר הברכות. וא״ת הברכות מועטות בתורה לזה אמר שהברכות אינם אלא הכנה שלא יהיה להם מונע בעבודת ה׳ וידיעת השגה בתורתו הקדושה. לכן אמר להודיען איזה דרך טוב שיבחרו אותה כדי ליטול שכר. כי מאחר שמדה טובה אין צריך לפרש הברכות. כי נשמע מעונש הקללות ויעודי התורה בברכות לא נאמרו רק שלא יהיה להם שם מניעה בהשגת ידיעת התורה נמצא שהברכות לא נאמרו רק להודיעם איזה דרך טוב שיבחרו כמ״ש הרמב״ם שלזה נאמר אם בחקיתי תלכו ונתתי גשמיכם ויתר יעודים שלא יהיה להם מונע בעבודת ה׳ וע״י זה יקבלו שכר מרב טוב הצפון כי שכר מלוה בהאי עלמא ליכא. ויהי רצון שיהיה חלקנו ברב טוב הצפון ליראיו. ויקרב גאולתנו במהרה אמן:

לב) **עוד** בתנחומא פ׳ ראה. ראה אנכי זש״ה ולעם הזה תאמר כה אמר ה׳ הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות. וכתיב משכיל לאסף האזינה עמי תורתי כו׳ אמרו ישראל לאסף וכי יש תורה אחרת כו׳ כבר קבלנוה מהר סיני אמר להם פושעי ישראל אומרים שהנביאים וכתובים אינן תורה ואין מאמינין בהם כו׳. הרי שהנביאים וכתובים תורה הם. לכן נאמר האזינה עמי תורתי. ואינו מובן מה המשך לפסוק ראשון עם השני. ויש לפרש ע״פ מה שמבואר בילקוט פ׳ עקב בפסוק ועתה ישראל שחשב הפסוקים של תורה נביאים וכתובים לערך שנות האדם שבעים שנה ומגיע לכל יום שני פסוקים לפי החשבון ע״ש. ובזו מובן יראת ה׳ תוסיף ימים. שנות רשעים תקצורנה. כי התורה היא יראת ה׳. יראת בגימטרי׳ תורה. כי אם

אין

אין יראה אין חכמה. וא"כ הת"ח שמחזיק בתורת ה' יותר ממה שמגיע עליו בכל יום שני הפסוקים. לזאת תוסיף ימים על שבעים שנה שהשנים לערך התורה. ואולם שנות רשעים שאף בשני כתובים אין להם חלק. לכן תקצורנה. ומעתה מובן שפיר שאמר הנני נותן לפניכם דרך החיים. וכתיב האזינה שמי תורתי. שעם נביאים וכתובים מגיע החיות לכל שנות האדם:

דרוש כב לפ' ראה

א) **במדרש** ראה אנכי מיום שאמר הקב"ה אנכי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אלא מאליו באה הרעה על עושה הרעה. והטובה על עושה הטובה. וצריך ביאור. גם יש לדייק בברכה אמר אשר תשמעו. ובקללה אם לא תשמעו. אך הענין הוא כי זה חסדו אשר הוא ית' עושה עמנו לא לבד לצרף מעשינו הטובים מה שכבר נעשה אלא אפילו זכות העתיד בודאי להגן עלינו. ובזה יובן כי בצאת ישראל ממצרים מראשית כזאת הודיענו הוא ית' דרכיו למשה באמרו מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. והשיב לו השי"ת כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ופרש"י דקאי על קבלת התורה בהר סיני וצריך ביאור מה אמר כי אהיה עמך בשיטה. אך יתכן למה שפרשנו במקום אחר שצירף להם זכות העתיד. ושכן מורה שמו של אהיה על ההוה שמצרף העתיד כהוה. וזהו כי אהיה עמך ר"ל מה שאהיה להם לאלהים שיקבלו תורתי הוא עמך זכות זה. וזה הטעם בשביל כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וזה הזכות יגין להם להוציאם ממצרים וזה כי מה שאהיה אח"כ יהיה עמך עכשיו. וזה שאהיה אח"כ הוא כי בהוציאך את העם ממצרים וכו' וכו':

ב) **ועפ"ז** אפשר להבין כי הוא ית' אמר ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וכו' והנה משה המליץ בזה באמרו ועתה ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונינו וכו' וכבר עמדו איך המליץ ממה שהי' סיבה ללמוד קטגורים כי הוא ית' אמר כי עם קשה עורף הוא לאסרון. והוא המליץ ע"י זה. אמנם יובן ע"פ משל לאחד עשיר שביקש לעשות שידוך עם בתו ליתנה לאיש שיכשר להיות ת"ח ודרך לשלוח לנסות הילדים איזה יכשר שיאמר עליו כי הוא זה ראה וקדש. והיה במדינה שלא נמצאו בעלי מדע ויאמרו לו כי גם נמצא איזו בחורי חמד. אמנם שלח אחד לנסותם ודמה כי שניהם לא עמדו בנסיון וכור הבחינה. וישלח עוד א' חכם יותר שיבין עכ"פ בו שיוכשר עכ"פ לאיזה זמן ואחר יגיעה שיוכל להיות ת"ח. אז פתח פיו בחכמה אחר שאתה אומר שקשה הוא עכ"פ הוא בחק האפשרי שאפשר שילמד אחר רוב יגיעה. אבל ודאי אילו הלא טוב יותר היה נכון בעיניו יותר:

ג) **וזה** הרצון ראיתי את העם והנה עם קשה עורף הוא ר"ל שקשה לכוף ערפם. לכן עתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם. שהוא א' משלוחי האף ואכלם ואעשה אותך שאתה ודאי מוכשר בעיני. והנה משה רבינו המליץ אחר שהוא אין חפץ לו בגדולה זו. א"כ עכ"פ לשון קשה עורף משמע שקשה. אבל הוא באפשרי. וא"כ מי כעמך ישראל שעכ"פ נגד האומות הם טובים שלא יגליהו לעולם כאשר הוכיח הסוף לעתיד כשיאמרו תנה לנו מראש וגמשכה שכ"א הימנו השוכחו כדאיתא בריש ע"ז. והנה ענין זה להסתכל בעתיד אין יודע שום מלאך רק הוא לבדו אשר צופה מראשית אחרית ומביט לסוף דבר בקדמותו. וזהו הכונה ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא כאשר אמרת בעצמך. וא"כ כמה לא יגליהו אבל אתה החסד להסתכל בטוב העתיד. וזה לא יתכן

ע"י

ע"י שלא ואם כי קשה זה לפי מדריגה נפש בה עכשיו כי אם אתה הולך בקרבם לפי גודל קדושתך יספיק חטא קל לעונשם. כי אינו דומה התנהגות האדם כשהוא בפני המלך ובביתו צריך להשמר ולהזהר יותר כמ"ש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה. מ"מ זה מעלה אחר שתתרצה ותסלח לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו שגלוי לפניך עכ"פ שברבות הימים והצרופים נהי' לגוי קדוש ועם נחלה. ואפשר לזה פירש התרגום על מ"ש אתם עם קשה עורף רגע א' אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך ואדעה מה אעשה לך ופירש התרגום רגע א' אסלק שכינתי מבינך. והוא לכאורה היפך הפשט:

ד) **אמנם** למ"ש יתכן כי אדרבה סיבת הקושי עורף אצלו ית' לכ"פ צופה ורואה את הנולד שיכשרו לבסוף לעבוד את ה' וא"כ הוא ית' מצרף זכות שעתיד. ואולם כשיהיו ח"ו נידונין בסילוק שכינה א"כ ח"ו וכליתיך ולזה אמר ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ויתכן לפרש לפי שנגזר עליהם כליה א"כ עכ"פ צריך להתקיים בפועל דמיוני לכלי' וצריך מסירת הנפש ע"ז. ואולי יתכן כמו שאמרו עם ר"מ דיליאון שנעשה בעל תשובה א' שעבר עבירות חמורות ואמר לו הרב שאין לו תקנה עד שיקבל עליו דין שריפה ויצטרך לעשות פתילה של אבר ויעלם את עיני השב ויכין עצמו לשפוך לתוך גרונו פתילה של אבר. וכאשר קיבל עליו ברצון שתהיה מיתתו כפרה על כל עונותיו. צוה הרב לקחת כף מלא דבש ושפך הרב לתוך גרונו. וקרא עליו וסר עונך וחטאתך תכופר. ויצעק השב בקול גדול אהה אדוני עכרתני כי קבלתי עלי למות מתוך תשובה. והשיב לו כבר סר עונך במה שגמרת בדעתך לקבל המיתה. הנה הזין והעדי הם שהיה חירות ממלאך המות. והנה הוא ית' רצה לזכות את ישראל שתתקיים גזירת הכליון במסירת נפשם. וזה הורד עדיך ואדעה מה אעשה לך. אחר שיורידו עדים אזי ישלוט בהם מלאך המות וזהו תיקון נפשם והעלה עליהם הוא ית' כאילו כבר נתקיימה הגזירה של כליון בפועל ויתנצלו את עדים. עיין יוד מאמרות:

ה) **ובזה** יובן מ"ש בסדום ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה ואין לו פירש מה אדעה. אך לפי שהוא ית' ראה זעקת סדום ועמורה כי רבה. רק צריך חקירה אם נתחייבו כלי' ממש או שיגמר הכלי' שתהי' לפנים והוא ית' ידע שלא תתקיים הכליון כלה ונחרצה וכענין ואדעה מה אעשה לך. והנה ישראל קדושים פרקו את עדים וקיבלו גזירת המות ברצון לפי שעם קדוש הם. וזהו ג"כ מ"ש רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה. וכבר שמעתי בתחלת הפסוק כי האבות היו חשוקים מצד עצמם לאהוב אותם. ואולם בכם אין מעלה זו רק מכל העמים שנגד העמים. אולם אתם טובים מהם. ואני מפרש מ"ש כיום הזה ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד. כי כבר אמרנו שעיקר שנקראים קשי עורף שמורה שיתכן שיכפו ערפם להשתעבד לו ית'. וזהו אמרו כי מה שאתם טובים מכל העמים הוא כיום הזה. ואולם אין אתם טובים בהחלט. ולא היתה כונתו ית' בשביל מדריגה של עכשיו כי אם ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד ואל ישיא יצרכם אתכם באמרכם שכבר אתם ראוים ועשיתם מידי העבודה הראוי' אליו ית' ע"כ כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים. וא"כ כל עבודתכם אין מספיק במה שראוי שאותו תעבודו ולזה לא ישא פנים כו' לפי גודל רוממותו. א"כ ראוי לכם להכין לבבכם לכוף ערפכם להשתעבד לו:

ו) **והנה** זה חסדו ית' אשר יעשה עם האדם שיצרף לו זכות שעתיד לעשות. לכן פירש התרגום אסלק שכינתא כשיהיו נדונין בסילוק שכינה. והמלאך לא נודע לו זכות שעתיד וניתן רשות לקטרג

מיד

מיד כי לא יביט אל העתיד. וזהו סילוק שכינה האמור. ועם זה יתבאר אחר שהודיע לו הוא ית' שילרף להם זכות העתיד אמר עוד ויאמר כה תאמר לבני ישראל אלהי אברהם כו' שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור כו' ודרשו חז"ל לא כשאני נכתב אני נקרא. אני נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באלף ד' והוא תמוה. מה זה ההודעה שהודיע לו זה בלאת ישראל ממלרים שאין לו ענין לשליחותו של משה. אמנם יתכן לפי שהוא ית' חושב מחשבות לזכות את ישראל להזכיר השם שהוא מזכיר זכות לישראל:

ז) **והנה** ידוע שעיקר הזכות לישראל במה שהקדימו נעשה לנשמע שהיא שעמדה להם בכל דור ודור. ע"כ הוא ית' חפלו ורלונו לזכות את ישראל שכל הגולה בעד ישראל במה שאמרו נעשה ונשמע וכמו שאמר ילחק במליאתו על ישראל בשעה שהקדימו לפניו נעשה לנשמע קראה להם בני בכורי. וכן בריש גיטין בשעה שאמר הקב"ה הסר המלנפת והרם העטרה אמרו מלאכי שרת הזאת להם לישראל שהקדימו לפניך נעשה ונשמע. א"כ אפשר שמזה יש טעם ג"כ שנקרא השם בא"ד לזכרון הוא לבני ישראל בשם זה. כי אדני ר"ת אשר דבר ה' נעשה. לכן מראשית כזאת הודיע לבני ישראל זה שמי לעולם לעלם כתיב. שאינו נקרא ככתבו. רק שזה זכרי בשם אדני להיות מזכיר זכות מתן תורה עם קריאת השם אדני שמורה באותיות על הדבור הקדוש שנתקדשו העם בזה ונכתרו בשני כתרים כשהקדימו נעשה לנשמע להיות כי ניטלו מהם הכתרים ועתיד הקב"ה להחזירן להם כמ"ש במס' שבת לכן לעתיד שם יקרא ככתיבתו שכבר יוחזרו העטרות ושמחת עולם על ראשם. לכן אמר זה זכרי לדור דור. לפי שהדורות חסרים אי אפשר להם לעמוד מבלי להזכר להם זכות הדברים אשר דברו ואמרו אשר דבר ה' נעשה וזהו מורה ר"ת שם זכרון השם:

ח) **וזהו** הכרלה ג"כ בתפלת דניאל שהתפלל ואמר והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני ודייקו חז"ל בברכות למעגך מבעי לי'. ותירלו למען אברהם שקראך אדון ואינו מדוייק כ"כ בפסוק. וכמ"ש אפשר שכונתו למען שמך אדני שמזכיר זכות ישראל בהר סיני שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה שזהו המכוון בהזכרת שם:

ט) **ובזה** יובן מ"ש ותאמר ליון עזבני ה' ואדני שכחני. ואיתא בילקוט אותן שתי מדות של רחמים ה' ה' שכחני. וקשה הא השני כתוב בא"ד. אכן לפמ"ש בא להתרעם כי שכח ית' השתי מדות. וא"ת אין זכותם כדאי להזכיר. ולזה אמר קריאת ה' ואדני שהוא ר"ת אשר דבר ה' נעשה ונשמע הם שכחוני ולא זכרת לנו זכות זה. וע"ז השיב ית' התשכח אשה עולה וכו' כתוב במקום אחר:

י) **והנה** ממה שחסדו ית' להזכיר זכות העתיד להעשות. לזה אמר את הברכה אשר תשמעו הוא בשביל העתיד אם גלוי לפניו שתשמעו כמו בשעת יליאת מלרים. והקללה לא יקדים הוא ית' פורעניות כי אם לא תשמעו וכו'. והנה יש לדייק מה זה שאמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. כי הלשון משמע שמתפאר בהם שנותן לפניהם כמו מתנה. והולם יובן כי אנכי נותן לפניכם היום ברכה ר"ה הלב. ויתכן ע"פ מה שמבואר בזהר פ' פנחס דף רכ"ה שמין א' שאל למה שישראל מתפארין בעלמין שהם קרובים למלכא עילאה יתיר מבאר עמין. מאן דקריב למלכא חדי יתיר. ואהון בדוחקא ובלערא ויגונא. ותו דאתון לא אכלין נבילה וטריפה דתהוון בריאין. והאומות אוכלין הכל הם בריאים וחזקים ולבם בריא כאולם. ותירץ לפי שישראל דומין ללב והלב אע"ג דאיהו רכיך וחלש איהו קיומא דכל שייפין שאר שייפין לא קריבין למלכא דאיהו מוחא. לכן כל הלער אין מרגיש אלא הלב. וגם שני' תירץ בזה

שהלב

שהלב אין יכול לקבל רק הדק והלח שבדם ומזוכ' נקי וברירא מכולא. לכן ישראל דוקא אין אוכלין נבילות וטריפות ועיין בעקידה שער פ"ד שכתב ג"כ בדרך המחקר שכל שיוסיף שלימות בצורה יותר קל לקבל ההפסד. ולזה מין האדם שצורתו שלימה מצורת החי. צריך להשמר יותר. שלא יקרה לו קלקול. כי הכלים הנעשים מן חומריים הגולמים שעם שצורתו' היא משובחת לפאר ולתהלה אם הפסד צורתו וזה עצמו נמצא למין האדם להיותו דק מן הנמצאים הטבעיים ויותר רחוק מיסודות הראשונים בהרכבתו מכולם יהיה היותר שלם שבהם בהיותם בהוייתו. אמנם היותר נכון ומעותד אל ההפסד מכולן. וכן הענין ברוב הענינים המלאכותיים שכל מה שתפתח המלאכה בדקות הפתוחים והציורים פרחים וכפתורים יוחלש כח החומר הנושא אותו וישאר דק ומחוספס. ומזה נתחייב ענין שני שכל מה שהנמצא יותר שלם בעוד צורתה בשלימו'. יהיה היותר פחות בהפסדה. לכן בצומח כשיפסיד כח הצומח ישאר עץ יבש מסוגל לבנין שכ"פ. ומהבעלי חיים כשיפסד צורת החיות לא יתקיים הגוף. לזאת האומה שהיא יותר שלימה בצורה בעודה בקיומה יתחייב היותה בהפסד צורתה יותר הלם שבכולן והאריך בזה. ולדעתי הכל הולך אל מקום אחד כדברי הזהר הקדוש שהם דומים ללב. ולריך שמירה יתירה לפי דקות הצורה שעליו להפסיד יותר:

ח) **ובזה** יובן מה שהקדים קודם מתן תורה והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. והענין הוא אחר שמין חי מדבר הוא מובחר שבנמצאים בעולם השפל. אתם תהיו סגולים מכל העמים היותר נבחרים. ולזה ועתה אם תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה כו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קודש. נמצא שאתם רחוקים ביותר מן החומר הראשון. א"כ צריך שמירה יתירה ואזהרה יתירה. והנה היקש זה בכל ענינים אשר נבדלו ישראל משאר עמים:

יב) **ובזה** מובן מ"ש כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה. לא תאכל כל נבילה. והוא מובן שבא להסיר תואנה מלב עקש למה דוקא ישראל נזהרו מכל טומאה. וזה לפי גודל מעלתו וקדושתו. וזהו ג"כ מ"ש בסוף הפרשה לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה כו' כי עם קדוש אתה כו' לא תבשל גדי בחלב אמו. והוא מובן ג"כ שלא תאמר שנבילה הוא דבר הנתעב מצד עצמו. שא"כ לא הייתי מתיר לך שתתננה לגר אשר בשעריך. אמנם למה שעם קדוש אתה לה' אלהיך יזיק לך יותר מה שלא יזיק לזולת. כי לבא ימול דוקא ברירא ולחותא דדמא. וביאר שלפי גודל מעלתך אפילו בישול גדי בחלב אמו שהוא התחברות והערובות כחות שונות לא יאות לך לפי גודל מדריגתך ואתה מוזהר עליו. והשמיענו הכתוב גדי בחלב אמו אף שרחמן קרוב מ"מ מקרי תערובות כחות כענין כלאים כמ"ש בזהר וכ"ש שאר בשר בחלב שכבר נפרדו הכחות כל א' למינו:

יג) **והנה** היקש זה בכל ענינים כי קודם שנבדלו ישראל במתן תורה לא הזיק לכם מאכל אסור שאסרה התורה. וזהו סיבת כל השכר ועונש כי העונש הוא כי לא ירח ממנו נדח והוא לטהר כתמי הנשמה לפי דקותה ורוחניותה. ולזאת נצטוו הרבה מצות נגד האברים. והכל לזכך החומר באו המצות כמספר האברים וגידין של אדם רמ"ח מצות עשין נגד רמ"ח אברים שס"ה לאוין כמנין גידין כי זה כל האדם והנה מיום מעלת ישראל שנבחרו בהר סיני ממילא המצות מקנין קדושה בנפש להאירה באור החיים בעולם הנצחיי. ולעומת זה העבירה מקנה כח הטומאה ואין תקנה לאותו אבר עד מרוק ועונשים הידועים בדרכי משפט של אל דעות ית' ולזה לאשר הגיעו למעלה הזאת לא יוכלו לסבול כל סוג ופגם בנפש הנעשה בכל חטאת האדם

שמקנה כח הטומאה באבר ההוא ולפי גודל המדריגה וזכות החומר מסוגל לקבל הרעה בחטוא באחת מהם יקרנו העצב והיגון והצער כמו הלב שהמשיל בזהר :

יד) **מעתה** מובן ממילא מיום שאמר הקב"ה אנכי מאז הובדלו במדריגת קדושה יתירה אשר מאלי' בהעדר שמירה כל דהו לפי יקרת ערך הצורה מקבל פגם ועוגם. וכמו כן פועל המצוה. וא"כ מובן ראה בזה שאנכי נותן לפניכם זה סיבה שהכל בא מאליו ובטבע הרע לעושה הרעה. והטוב לעושה הטובה כפי שלימות תקון נפשו ומובן שפיר. ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב לכן רמז להם זה לתפארת להם שמיום שנאמר אנכי נתקרבו להקב"ה והם בדוגמת הלב כדברי הזהר ואין יכולין לסבול רק שפעת זכה מלך הקדושה. ולזה אם אין מסוגלים לקבל השפע מלך הקדושה. ממילא היא הקללה אם לא תשמעו וכו' והן הן דברי המדרש כי מיום שאמר הקב"ה אנכי מפי עליון לא תצא הרעות. כי נתקרבו לעבודתו ית"ש ונמשך להם השפע כפי מעשיהם הן לטוב ולמוטב :

דרוש כג לפ' שפטים

א) **בילקוט** אמר רשב"ג אל תהי קץ בדין שהדין א' מרגלי העולם הוא. כמו ששנינו על שלשה דברים העולם עומד על הדין. ועל האמת. ועל השלום. וצריך ביאור. מהיכא תיתי לקוץ בדין. ואם בא לומר שלא יהיה כמצוה קלה ה"ל לומר אל יהי דין קל בעיניך. אבל מהיכא תיתי לקוץ. ויובן עפ"י כי סיים לעיל איש כמתנת ידו וסמך לי' שופטים ושוטרים וגם הסיום צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת כו' למה כפל ואמר וגם למען תחי' צריך ביאור. איך ימשך ממצוה זו דוקא חייה. ואם בכללות המצות. הרי כולם חיים למוצאיהם :

ב) **ויובן.** כי ידוע כי העיקר הוא לאחוז במדת אמת וחותמו של הקב"ה אמת. ועפ"כ החמירו חז"ל במחליף בדבורו כאלו עובד ע"ז. וגם מצינו באתרא דקושטא שמעולם איניש כלא שני לא שכיב. הרי האמת הוא עיקר גדול לאריכת ימים. וגם האמת גדר גדול ליראת ה' כמו שאמרו של מי שביקש להדריכו בהנהגה ישרה ואמרו לו שיקבל עליו שלא יאמר רק אמת ובזה הוא סיבה שימנע מכל חטא ועון. כי אם שאלוהו אנה הולך ואם ילך לדבר עבירה אז בהכרח יגיד האמת ולא יבוש ויכלם כי כבר אמרו חז"ל שר"י בירך לתלמידיו הלואי שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. תדעו כשאדם עובר עבירה אומר הלואי שלא יראני אדם. וא"כ זה שאינו רוצה להגיד רק אמת. שלא יתן אל לבו איך אלך לעבור עבירה. ואם ישאלוהו לאמר לאן אתה הולך. יצטרך בהכרח לומר שהולך לדבר עבירה ויבוש ויכלם מזה :

ג) **ועפ"ז** פרשתי מה שאמר בחנת לבי כו' צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי. ואמר כפי דברינו שהסיבה שלא נמצא בו עול לפי ששם לו חק לבלי לצאת מגדר האמת ע"כ נמנע מכל חטא ועון. ואמר כי לכך נמנעתי כי אמרתי זמותי רצון מה שהוא במחשבתי אל יעבר פי. היינו שלא ידבר מפיו הדבר אשר אין במחשבתו וע"כ נמנע מכל חטא. והנה אמרו חז"ל כל הדן דין אמת לאמיתו. נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ואמר לאמיתו כי יש דין שקר שהוא אמת. ואמת שהוא שקר. והרצון בזה כי אמר הכתוב משפטי ה' אמת צדקו יחדו. וביאורו כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואם בא א' ותובע לחבירו והומר שהלוהו מנה אין לדיין לפסוק רק המוציא מחבירו עליו הראיה ונפטר הנתבע וכן הוא הדין אמת. אבל אפשר שבבחינת החיוב הוא שקר. שי"ל שבאמת הלוה לו רק שאין לו עדים ע"ז. וא"כ מה שהדיין אומר שהוא פטור הוא שקר שבאמת הוא חייב. אבל הוא פטור מבחינת הדין. ואם יפסוק הדיין שהוא חייב. אף שכיון אל האמת שבאמת הוא חייב מ"מ עיות הדין

שהי'

שהי' לו לפסוק פטור לפי ראות עיניו. ואי אפשר שיהיה אמת מכל צד כי אם בשאין הכחשה בין בעלי דינים. ואין באין רק בדרך שאלה לדיין וכל אחד מגיד האמת גם הדין יכול להיות אמת מכל צד:

ד) **וזהו** הכונה משפטי ה' אמת היינו כשצדקו יחדו הבעלי דינים כי ישרים המה ולא עולתה בה. והנה לפי שבדין יש בחינת שקר. אמר התנא שבשביל זה לא יחשוב האדם מה לי לצרה זאת לפסוק ולהכליע עקרו של זה לפסוק לומר שפטור הוא ואולי האמת עם התובע ולכן ביאר אל תהי קן והביא ראיה שעל כל דין העולם עומד. אף שלא צדקו שניהם כי אמר על שלשה דברים כו' על הדין ועל האמת ועל השלום ומשמע על הדין אע"פ שאינו מכוין עם האמת דאם בדין דוקא האמת מכל צד בפירן א"כ גם דין בכלל אמת הוא שהוא רגל השני. אלא ודאי דין אע"פ שאינו אמת מוחלט והיינו כשיש הכחשה בין הבעלי דינין מ"מ גדול הוא לפניו ית'. ולכן ביאר הני תלתא דין אע"פ שאינו אמת לפי בחינת האמת הפנין שנעשה באמיתות. ושלום ג"כ אין בו צורך שיהיה אמת מכל צד. כי אמרו חז"ל מותר לשנות בשביל השלום. ולכן אמר הדן דין אמת לאמתו. הרצון לאמתו של דין ולא לאמתו של ענין:

ה) **ואמר** עוד במדרש עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. גדולה צדקה יותר מכל הקרבנות שהקרבנות בזמן הבית וצדקה ומשפט בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית. והנה ביארו כי הצדקה ג"כ הוא בחינת קרבן שכמו שבקרבן מעלה נפש הבהמה כ"ש בצדקה שמחיה נפשו של עני ונפשות ביתו וגם במשפט יראה שיש בו בחינת קרבן. כי בעל העקידה ביאר סמיכת שופטים ושוטרים לרגלים ע"פ הש"ס שאמרו שקבלה דשתא רגלא כי ברגל שכיח בעו"ה פריצות ותערובות אנשים ונשים עם שלזה קבעו חז"ל התענית לכפר אחרי רגלים בה"ב. ולכן חייבין ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים לבל יכשלו וזהו הסמיכות שלש רגלים שופטים ושוטרים כו'. והנה בעו"ה מה נעשה בעת הזאת אשר נשמע בשאר ימות השנה נערים ובתולות הולכים לטייל ויעשו דברים מכוערים ואין לאל ידינו למחות להכות באגרוף רשע החטאים האלה בנפשותם כי גילול שבע ורצועה מרדות מישראל וכל איש הישר בעיניו יעשה. ואולם החיוב על כל בעל בית למחות באנשי ביתו נעריו ומשרתיו עושי רצונו. ע"כ אמרו כי כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על העובר כאילו עשה גם הוא. ולפי האמור לעיל הסמיכות כי שיש לעיל איש כמתנת ידו שהיא צדקה. וסמיך ליה שופטים שהוא עשות צדקה ומשפט והנה הצדקה נותנת חיים כמו שאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים. והנה ממשפט נמשך ג"כ חיים:

ויובן ע"פ מ"ש חז"ל איכא סבי בבבל תמה ר' יוחנן למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב. כיון דא"ל דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו. וראוי להבין הטעם שנמשך אריכת ימים על האדמה דוקא. אך ע"פ דברי רבנו אלשיך על אמרם ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. כי אמרו כל הנשמה תהלל יה כי בכל נשימה ונשימה הנשמה רוצה לעלות אל מקור אשר חוצבה משם. כיון שהיא רואה השכינה שרויה בתחתונים כי מלא כל הארץ כבודו ורואה את יוצרה וחוזרת לאחורי'. וביאר האלשיך לפי שהנשמה שהיא ממקור קדוש מחלבתה שואפת וכוספת לשורשה על כן היא מבקשת לצאת. אך בראותה את יוצרה שמלא שכינת כבודו בתחתונים. גם היא מתנחמת ומתעכבת באדם התחתון בעולם השפל ולזה ביאר שלכך נקנסה מיתה על אדם הראשון לפי שלא יעצור הגוף אשר קיבל זוהמת נחש לקבל השפע הקדושה מקדושת הנשמה כפי בחינתה שתהיה קיימת באיש עד ישוב העפר אל הארץ ותתמרק הזוהמא כי אי אפשר לגוף שיעצור כח הנשמה שתהיה קיימת

בו בעולם השפל ולכן אמר ונתתי משכני בתוככם וימשך מזה אשר לא תגעל נפשי אתכם :

ז) **והנה** זה הסיבה ג"כ שאריכות ימים עיקרה על האדמה כי שם מתפשטת יותר קדושת השכינה בהיות המקום מוכן ביותר כנודע . וזהו סיבה תעלור הנשמה בגוף ולכן תמה ר' יוחנן באמרו על האדמה כתיב . ואולם כבר אמרו חז"ל מנין שהקב"ה מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כו' וכיון שבבתי כנסיות יש בו השפעת קדושת השראת השכינה בבית הכנסת מקדש מעט אמר היינו דאהני לה . והנה גם בדין אלהים נצב בעדת אל ושלשה שיושבין בדין שכינה שרויה ביניהם . וסיבת השראת' גורם אריכות ימים ובזכות' הגאולה כמו שאמרו גדולה הצדקה שמקרבת הגאולה שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא . ומה שדייקו של"ל משפט וצדק כו' שמי שפוסק הדין לאמתו עושה משפט לזה וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו וא"כ יש בחינת צדקה שהוא במשפט . ואולם הנביא בא לומר שלבד הצדקה במשפט צריך עוד צדקה בפועל לעניים וזה גורמין הגאולה ששניהם הם בחינת צדקה . ולכן אם אמר עשו צדקה אחור יש לטעות שדי בצדקה שיש במשפט ולכן אמר כי שמרו משפט ומלבד הצדקה שיש במשפט עשו צדקה ממש וזהו סיבה לגאולה . והנה כבר אמרנו שנסמכה פ' דינין לאיש כמתנת ידו להורות על חשיבות גם שכיהם לזה אמר צדק היינו צדקה שיש במשפט צדק היא צדקה ממש למען תחיה כי מהם ימשך שפע חיים וגם הוא סיבה לגאולה ולכך אמר למען תחיה וירשתה את הארץ :

ח) **עוד** נראה לבאר הענין בילקוט . כי בכל ענינים האדם מעורר במעשיו מדות העליונות . כמו שאמרו מה הוא רחום אף אתה רחום . נמצא שהאדם במעשיו לעומת מעשיו מעורר ג"כ מדות העליונות שיתנהגו עמו במדה שאדם מודד . וכמ"ש מהר"ם קורדווירו שמתנהג האדם בעצמו שלש עשרה מדות וכמו שפירשו המפרשים מ"ש חז"ל ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאין חוזרות ריקם . ויעבור ה' על פניו . מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור . ואמר למשה כל זמן שישראל עושין לפני כסדר הזה אני עונה אותן . וכתבו המפרשים מה דאמן לווחי כולי יומא ולא משגחי בן הרלון שעושין שיתנהגו במדותיו ית' מה הוא רחום וכן אמרו חז"ל ונתן לך רחמים ורחמך שהמרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים · והנה לפי זה יש מקום לומר איך יתכן שהדיינים יתלבשו במדות אכזריות לענוש עושי רשעה . א"כ איפה יהיה סיבה לעורר מדה אכזריות ממדת הדין העליון :

ט) **אמנם** באמת כבר כתב האלשיך ורחמי רשעים אכזרי . שהרחמנות של רשעים הוא שיתאכזרו עליהם למען ישובו מדרכם הרעה והנשארים ישמעו וייראו . והענין הוא כמו שאם יחלה אדם ויקרה לו נשיכה ארסיות ברגל . הרפואה לחתוך לו האבר לבל יתפשט הארס להלאה . נמצא שזה נעשה לטובה . ומשלם לרופא שכר על זה כמו כן אם איש הישר בעיניו יעשה ילפינן ממקלקלתא ויתפשט הארס המכה ליתר העם ע"כ טוב לענוש הרשע לבער הרע מקרבנו למען לא יתפשט לרעת הרשע ולא יעשה פריו . ובזו מובן אחר שאמר הכה תכה גבי יושבי עיר הנדחת שהוא עונש אכזרי לענוש בגוף וממון ואפילו טף וכל שללה לשריפה כליל יחלוף הורנו הכתוב שאף שהוא אכזריות . לא תהיה סיבה לעורר מדת הדין רק שלא יתפשט החולי לרעת המינות . ולא ידבק בידך מאומה מן החרם . כי הכח הטומאה הוא כמו חולי מדבק וצריך לחתוך האבר . וא"ת שתרגיל עצמך באכזריות ותעורר מדת אכזריות . אמר הכתוב לא כן הוא . כי בזה אתה מעורר רחמים למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים על הראויים לרחם עליהם :

י) **ובזה** יובן שפיר כי ענין הדינין אחר שהם קיום העולם . א"כ

אדרבה

אדרבה זו מדת רחמנות לענוש עושי רשעה למען יחוס על קיום העולם. ומובן שפיר אל תהי קל בדין לומר שעם דין תחתון מעורר דין העליון. ותרצה להטות דין ולרחם. ולזה אמר שהוא אחד מרגלי עולם. שלולי הדין היה העולם נחרב. כי הרשעי' מטשטשי עלמא. ואם השית הדין אתה מוזעזע העולם. א"כ דין זה רחמנות הוא. וזהו ג"כ דברי המדרש רבה. במקום שיש דין אין דין במקום שאין דין יש דין מהו כן אלא אמר ר"א אם נעשה הדין למטה אין הדין נעשה למעלה ואם לא נעשה הדין למטה. הדין נעשה למעלה. והוא מובן עם מה שאמרנו דקשי' ליה אפכא מסתברא שמדות ההמונים מעוררים לעומתם במדות העליונים. ועל זה תירץ אם נעשה דין למטה אין דין למעלה וא"כ דין ב"ד שלמטה רחמים הוא:

יח) **ובזו** אפשר להבין מה שאמר בילקוט כי השוחד יעור עיני חכמים. אין יוצא ידי עולמו עד שיורה לדק בהוראתו. והוא תמוה. ולפמ"ש י"ל לפי שכל דין העליון מדה כנגד מדה א"כ אם דרכו לקבל שוחד לזכות את החייב להטות משפט א"כ יעורר ג"כ מדה כנגד מדה להטות ג"כ משפטו בדין העליון א"כ אם כי בהשפטו ילא רשע. הלא ישעון שינהגו עמו במדה כנגד מדה להטות משפטו כאשר הורגל גם הוא לעשות. וכמו שלוח הפיוט ראשיה בשוחד ישפוטו איך בדין ישפטו אם לא כמו שופטו. ולזה אמר שאינו נפטר מן העולם עד שיורה לדק. והיינו כשאין מתכין לו שוחד שאז דן דין לדק. וא"כ מתנהגין עמו ג"כ בדין הראוי לשפוט בלדק למי שמקבל שוחד. ומאחר שמתחייב הוא בדין לדק כאשר ראוי לדון למקבל שוחד. וא"כ דנין עמו על זה הרשע שקיבל שוחד ודנין עליו דין לדק כאשר הורגל בה הוא נדין לדק שמורה אח"כ בלדק:

יט) **ובזו** אפשר להבין ג"כ גם סיום דברי הילקוט ויסלף דברי לדיקים אינו יוצא מעולמו עד שיודע מה שמדבר והוא פלאי. ולפמ"ש י"ל ג"כ על בחינה זו. שהדי' מסלף דברי לדיקים הוא לפי שקיבל שוחד מחפש טענות עקושות ועקומות שיזכה זה שקיבל שוחד ממנו. ויראה פנים שיזכה בטענות כוזבות שלא מן הדין. א"כ אם נדון מדה כנגד מדה יש לחפש גם לו זכות בדברי כזב כאשר נהג הוא לזכות בהם החייב. ולזה אינו יוצא מעולמו עד שיודע מה שמדבר ואינו מלדד כלל בסברות בדויות: א"כ בדין זה ילא חייב ג"כ בדין העליון שדנין אותו ג"כ בסברות שראויים לחייבו על מעשיו שעשה:

יג) **ובזה** יובן לדק לדק תרדוף שלא יקח שוחד. שיהי' סופו להורות לדק. רק לדק מתחלתו ועד סופו ירדוף. וכן תשפטי ה' אמת לדקו יחדיו בתחלה ובסוף לאפוקי מקבל שוחד. ובזה ג"כ יובן מ"ש בתנחומא ושפטו את העם משפט לדק. שיהיו מטין את העם לכף לדק. כי באם יש דין למטה. אין דין למעלה והנה בימים האלו הנזכרים ונעשים בכל דור ודור. ראוי לכל אחד לירא וליפחד מדין עליון אשר נעלם מכל אדם משפט. איך ישקל בפלס דין עליון כמ"ש הרמב"ם שיש זכות אחד מכריע עבירות הרבה. וכמו כן ג"כ עבירה אחת לפעמים שקולה נגד זכות הרבה:

והענין יובן ויבואר ג"כ מ"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. ויתבאר שהחל בלשון יחיד. וסיים בלשון רבים. אמנם מעונשי הכללי יתבאר הפרטיי. והוא ע"פ מה שביארנו בס"פ מקץ בענין הגביע שנאמר במקרא' קודם קום רדוף אחרי האנשים כו' ואמרת אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה. הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו הרעותם אשר עשיתם וישיגם וידבר אליהם את הדברים האלה. ויאמרו אליו למה ידבר אדוני כדברים האלה. הן כסף כו'. אשר ימלא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיי' לאדוני לעבדים. והשיבם גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימלא אתו יהי' לי עבד. ואתם תהיו נקיים. והדקדוקים רבו מה שארך באומרו.

באמרו למה שלמתם כו'. וכמו מ״ש שהרגו משפט מות על הגנב שלא כדת של תורה. וכן מה שכבר לווהו. איך אמר כדבריכם כן הוא. והוא לא כן דבר:

טו) **אך** יובן ע״פ מ״ש משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. ויובן ע״פ דברי בינה לעתים בענין אשר דבר נתן אל דוד עבור חטא בת שבע במשל שני אנשים היו בעיר א' עשיר וא' רש כו' ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה וכו'. ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו לעשות לארח. ויקח את כבשת האיש לעשות לארח כו'. ויחר אף דוד ויאמר חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. עקב אשר עשה את הדבר הזה. ביאר הרב כי אם אמנם כתוב בתורה משפט לשלם ארבעה וחמשה. הוא מצד הפעולה ומעשה רשע של גניבה. אמנם בענין הפועל אין כל אדם שוין. כי העני הגונב כבר אמר שלמה לא יבוזו לגנב ונמצא ישלם שבעתים. ואולם יש לדון ג״כ מצד הפועל. כי אין ספק שאם איש עשיר יתן עינו ברש אשר אין לו כל. רק כבשה אחת. הגם שלפומת גוף המעשה די בעונש הכתוב בתורה. עונש זה המעשה כולל עשיר ורש. אבל אם נדון בחינת העושר ודאי אין ספק. אם עשיר יתן עינו בשל עני אשר אין לו כל. אין ספק כי גדול עונו מנשוא. חוץ מבחינת עונש המעשה. וזה אמרו חי ה' כי בן מות האיש לשון חשוב. שאם עשיר יעשה זאת לעני. אם נדון מבחינת העושר בן מות הוא. ואת הכבשה ישלם עקב אשר עשה הדבר הזה לפי בחינת הדבר. ע״כ דברי פה״ח:

טז) **ובזה** יובן משפטי ה' אמת. וא״ת איך יתכן עונש אחד לכל. כי העני הגונב לעשיר ישלם כפל. וא״כ לעשיר שגונב לעני ראוי יותר עונש ולזה אמר כי צדקו יחדיו ע״פ עונש הכללי שלא נתנה תורה דבריה לשיעורין רק משפט כולל ומשפט כולל אינו רק על בחינת הדבר. ובזה צדקו יחדיו דייקא. והנה הקש ענין זה הן בפועל העבירה. הן במעשה הזנות. כי אין ספק שאם איש בחור יפה עינים ויש לו כל טוב אם יפתה לבו לילך אצל אשה זונה הגם שענשו חרוץ מצד הפעולה המגונה והאסורה. זהו מבחינת הדבר כי תועבה עשה. ואולם אם איש רש אשר אין לו כל והוא זקן שכבר פסק רתיחת הבחרות ואעפ״כ ילך בדרך לא טוב. בזו ודאי ענשו גדול יותר. כי לזה היה נוח יותר לכבוש את יצרו מן הבחור. וכמו כן מצד המקום אשר הוא שם. וכן בגניבה יחמיר עונש העשיר מעונש העני וכמו כן בפועל המצוה. הכל לפי בחינת הפועל. כי אם עשיר נותן זהב. והעני נותן פרוטה. חשוב בעיני ה' יותר מזהב של עשיר אם ראוי ליתן יותר. ואם עני לוקח אתרוג בסך מועט. שקול לפניו ית' יותר מסך מרובה לעשיר. והכל בשיקול אל דעות אשר לו נתכנו עלילות מצעדי גבר:

יז) **ובזה** יובן מ״ש במקראי קודש אלה אשר הבאנו לעיל. כי הפליג האיש לגוס בעונש הראוי להם. אשר לא יתכן יהיה להם משפט שוה עם א' מן הגנבים לפי בחינת העושה. לכן אמר למה שלמתם רעה תחת טובה. שאין מעשה גניבה שלכם דומה לשאר גנב שגונב מאיש אשר לא ידעו מתמול שלשום. לא כן לאיש שהטיב לו. ודאי המעשה רע יותר לשלם רעה תחת טובה הוא אחת. ב' אם יגנוב. גנב מאדונו כלי יקר אשר ישתה בו. הפליאת שהוא יקר ערך למאד לסיבת שהוא נחש ינחש בו. נמצא כי הרעותם אשר עשיתם. שהרעה יותר בתכלית הרעה מגוף מעשה הגניבה לפי הענין ופועל הענין. ולזה השיבו כי צדק בדבריו שאין מעשה גניבה זו דומה לשאר גניבות לסיבות שונות שיש רע בפועל הזה משאר גניבות. לזאת חרצו על האיש אשר נמצא הגביע בידו משפט מות. מאמרם אשר ימצא אתו מעבדיך ומת. להפליג בעונש לפי בחינת הפועל והזמן והענין וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים. ואולם האיש ראה כי לפי הדין משפט גנב אינו אלא לשלם. ולכן אמר גם עתה כזו כדבריכם כן הוא בזו להפליג

של

של קילחן מפני בחינת הפעולה נגד הפועל המתפעל לכן אני מסתפק בקלה עונש יותר מן הראוי שיהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים. אלא שלפי המעשה ראוי שיהיה כדבריכם להפליג בחומר העונש. והכתובים מדוקדקים כראוי:

יח) **ובזה** יובן מה שאמר ירמי' פ"ז גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם. לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו והענין הוא ג"כ שהמשפט אלו ית' הן אלה בכללות עונש לכל חטא כראוי לו. וגם לאיש כדרכיו לפי ערכו בין עשיר בין דל. וכמו כן לפי בחינת העושה והתגברות יצר לבו אשר ישיאו. וכפרי מעלליו יובן ע"פ מ"ש הרע"פ בפי' הפסוק ואתה כי הגדת היום כי עשית חסד עם אדוניך והיה כי ימצא איש אויבו ישלחו מפניו וה' ישלם לך. כי ודאי כל פועל טוב אין לפרסם רק בהצנע. ואולם אם צריך שילמדו אחרים ממנו. יש לו שכר על זה. אם האחר מתעורר ג"כ למצוה ולמד ממנו לכן אמר ואתה כי הגדת היום ופרסמת מעשה הטוב מזו כי ילמוד אחר ממך כי ימצא אויבו וישלחו מפניו וה' ישלם לך:

יט) **ובזה** יובן מ"ש לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כי האדם העושה מצוה ואחר למד ממנו. יש לזה העושה שכר ג"כ על מעשה אחר כאלו עשה בעצמו. אך כמעשהו כאלו עשה בעצמו: לכן אמר וכפרי מעלליו. במה שאחר לומד ממנו. ג"כ נותנין לו שכר. ובזה יובן ג"כ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה שאתה תראה לבחור בדרך טובה. נמצא שע"י שאחר לומד ממך. תקבל גם הוא ברכה עבור האחר שלימד ממך. וכמו כן בהופכו והבן ביאורו כי הגם כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא זה השכר שאחר לומד ממעשיו ועושה כמעשהו. מזה השכר יש לו גם בעוה"ז כמ"ש אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו ועפ"ז אפשר להבין פסוקי מקראי קודש ס"פ ואתחנן וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ושמרת את המצוה כו' היום לעשותן והיה עקב תשמעון וכבר פירשנו בזה:

כ) **ולפי** דברינו יש לפרש כי הרשע שאחרים למדין מרשעתו גם בעה"ז יענש עבור שהחטיא אחרים. והצדיק שאחרים למדין ממנו דרך טובה יקבל שכר גם בעה"ז. לכן אמר שומר הברית והחסד לאוהביו כו' לשון רבים ר"ל לצדיק שאחרים למדין ממעשים טובים שלו. וכמו כן משלם לשונאיו הרשעים רבים מה שאחר למד מדרכי רשע אחד. לכן משלם לשונאיו אל פניו של רשע זה שלמדו ממנו להאבידו גם בעוה"ז. ואולם למי שהוא רשע בפני עצמו ואין אחרים למדין ממנו משלמין לו שכר טוב בעה"ז לא יאחר לשונאו הרשע בפני עצמו שאינו מחטיא אחרים. לכן סיים ושמרת את המצוה כו' היום לעשותן והיה עקב תשמעון שילמדו אחרים ממנו ושמר ה' אלהיך לך גם בהאי עלמא ואהבך כו'. ומובן בזה ראה אנכי נותן לפניכם היום שאתה היחיד שתראה גם בעה"ז אפשר להיות ברכה כגון שילמדו אחרים ממעשה טוב שלו:

כא) **וכמו** שהדבר תלוי בבחינת העושה יש כמה ענינים שהם מבחינת הזמן לפי מעשה בני אדם ויובן ע"פ מה שנתחבטו כל המפורשים בענין הכתוב בתורה כי תבא אל הארץ כו' וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך שהוא מצוה בתורה. וא"כ מה זה אשר חרה אפו של שמואל הנביא באומר ישראל אליו אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים. וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטינו ויתפלל שמואל אל ה' ויאמר ה' כו' שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו. כי אותי מאסו

מאסו ממלוך עליהם ככל המעשים אשר עשו כו׳ ועתה שמע בקולם כו׳ :

כג) **אמנם** הענין הוא כי בודאי כל הענינים יש להם מציאות. ובודאי בהיות ישראל במדריגה עליונה. ודאי לא היו צריכים לאמצעי שיהיה המלך עליהם . ובודאי כפי הנהגה הטבעיית ודאי ראוי שיהי׳ מלך . כי דבר אחד לדור . ולענייני מלחמה הטבעיית הכרח להיות מלך שינהיג ע״פ עצתו וישמעו לו . אך בהיות הבטחון בשלימות אין צריכין להנהג׳ טבעיית אשר הוא לגויי הארצות ואולם אם אינם במדריגת הבטחון בשלימות. בהכרח צריכין להנהגה ע״פ טבע כי מאחר שאין הבטחון שלם . אין ראוים שתהי׳ הנהגה ע״פ נס מפורסם . ואולם אם הבטחון שלם א״צ להנהגה טבעיית וכמ״ש האלשיך בפירוש הכתוב אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח . הרצון שידע אינש בנפשיה אם הבטחון שלם שלא יירא ויפחד לבו , אף אם תקום עלי מלחמה לא יירא לבי . בזאת שאני ירא אני בוטח :

כג) **ובזה** מובן שפיר איך שסיפר הכתוב בודאי אם יהיה בדרגא עליונה א״צ להתנהג ע״פ טבעי כמשפטי העמים . ואחר שירדו ממדרגת הבטחון ויאמרו אשימה עלי מלך א״כ כבר אבדו מדריגה זו שיהיה הנהגתם שלא כדרך הטבע . או בהכרח צריכים להתנהג ע״פ הטבעיות שום תשים עליך כו׳ . והנה גם בעיני שמואל רע הדבר אשר אבדו מדריגת הבטחון שראוי להם להתנהג ע״פ השגחה פרטיית מחוץ לטבע . לכן ויתפלל שמואל אל ה׳ לכפר להם על זאת . ואולם אחרי אשר הוא יהי׳ ראה שפלות מדרגתם אשר אבדו בטחונן מאתו ית׳ לכן אמר לא אותך מאסו כי אם אותי כי בהיות הבטחון שלם נעשים הם נסים מפורסמים וראו כל עמי הארץ כי ה׳ נקרא עלינו לא כן באבדם המדרגה אשר לא יאמינו לכבוש האומות בהשגחת ה׳ וגם קרוב לומר שביקשו להם אנשים אחרים שיהיו ממוצעים לקבל השפע כמו כן עתה שהיו ראויים להתנהג בלא אמצעי מלך בשר ודם . מאחר שאלו היה במדריגה עליונה לא היו צריכין לאמצעי לכן אמר בתורה ואמרת אשימה עלי מלך שום תשים עליך מלך מקרב אחיך שיהיה גדול שבאחיך שיהיה מוכן לקבל השפע מלמ׳ הקדושה ושיהיה נזהר בתורת ה׳ ומצות המוטלים עליו למען יאריך ימים כו׳ . לכן אחר שאבדו מדריגה זו אמר עתה שמע בקולם . שבהכרח אין ראויים רק לסיבה טבעיית :

כד) **ובזו** יובן מדרש טוב לחסות בה׳ מבטוח בנדיבים . שכן אמר דוד אל תבטחו בנדיבים והוא תמוה . אמנם יובן עפמ״ש דקשי׳ לי׳ טוב לחסות בה׳ מבטוח בנדיבים משמע שהבטחון בנדיבים טוב ג״כ . רק לחסות בה׳ הוא טוב יותר כי לא יתכן לומר שטוב זה מזה בהיות שני הצדדין רחוקים מקצה אל הקצה שלא יאמר אדם טוב להיות עושר מעשרה אלפים דינרי זהב . מעני מחזיר על הפתחים . וא״כ יראה שהבטחון בנדיבים טוב ג״כ . אבל לפמ״ש מובן טוב לחסות בה׳ כשהם מדריגה זו שא״צ אמצעי משיהיה הבטחון ע״י אמצעות נדיבים . כי זה יורה על שפלות מדרגה פחותה שאין כדאי לקבל השפע כי אם ע״פ אמצעי . ונמצא לפ״ז יש מדרגה עליונה בלי אמצעות בשר ודם . ויש מדרגה פחותה לסיבת שאין הבטחון שלם שההנהגה תהיה קרובה יותר לטבע :

כה) **וזה** רמז ירמי׳ ט״ז ג״כ ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה׳ יסור לבו והי׳ כערער בערבה כו׳ כי זה בודאי ארור למי שבוטח באדם ומן ה׳ יסור לבו וחזר ואחז מדריגה עליונה ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ והיה ה׳ מבטחו שאחר שלבו שלם לבטוח בה׳ לא יצטרך שום אמצעי והיה כעץ שתול כו׳ ולא ידאג ולא ימיש מעשות פרי כי הבטחון השלם לעולם יצליח . ואולם אם אינם

במדריגת

במדרגת הבטחון בשלימות. צריך קצת הנהגה טבעיית כיתר העמים וא"כ ה"פ טוב לחסות בה' שהבטחון בה' לבדו. טוב יותר מן הבטחון בנדיבים. היינו שיבטח בה' שתשועתו תבא על ידי אמצעות נדיבים. אבל חלילה לבטוח בנדיבים ומן ה' יסור לבו והטוב שבכולן לאחוז במדרגה עליונה לבטוח על ה' בלי שום אמצעות נדיבים. ולזה טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים. לא תאמר שהבטחון בנדיבים ג"כ טוב לאחוז שכן אמר דוד אל תבטחו בנדיבים. וא"כ בהכרח שאמר מבטוח בנדיבים כשהי' הכרח שתהי' התכונה ע"י אמצעות נדיבים ועלה טובה קמ"ל שתראה שתהי' במדרגה זו שלא תצטרך לנדיבים:

כו) **ובזו** מובן המדרש פ' מקץ אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר לשר המשקים זכרני והזכרתני. נתוסף לו שתי שנים. והוא תמוה דא"כ איך אמר זה יוסף. אמנם לפמ"ש יובן כי בודאי ידע הינם בנפשו אם חזק לבו בבטחון א"צ לשום סיבה טבעיית. ואולם למי שאין לבו שלם בודאי לא יסמוך על הנס וצריך לבקש סיבות טבעיות וכן מנהגו של עולם. והנה עם זה שאמרנו מבואר כי מי שמבקש סיבות טבעיות עונשו שבאמת יצא ע"פ טבע שביקש. וכן הוא ביוסף שחטא במה שביקש עזרהו ע"י אמצעית שר המשקים. ובסוף מ"מ היה ישועתו ע"י אמצעות שר המשקים. ולצדיק כיוסף אשר לעולם היה לבו אמיץ בבטחון לא היה צריך לבקש סיבה טבעייה כלל. ולזה נענש שביקש סיבה טבעיית. אבל למי שאינו צדיק בשלימות הבטחון לא יחשוב לו עון בבקשו סיבה טבעיית:

כז) **ומזה** מבואר היטב אשרי הגבר אשר יבטח בה' זה יוסף לפי שבלבו שלם בבטחון שנה בזה והסכיל עשה שביקש סיבה טבעיית ע"י שר המשקים. א"כ בודאי אחר שנענש על זה. מסתמא הוא במדרגה עליונה ולא פנה אל רהבים שמעולם לא פנה לבו לבטוח בבשר ודם שיהיה אמצעי וסיבה טבעיית. ורא' שנענש עבור זה להאריך ימי עניו עוד שתי שנים בשביל שתי זכירות שזכר ושקימת שפתיו בזה מעשה לחשוב לו עון אשר חטא להענש על זה. ולאדם אחר אין זה חטא כלל כי מי שאין לבו שלם בבטחון בודאי לא יושיעו ה' כי אם ע"פ סיבות טבעיות ג"כ. כי המבקש סיבות טבעיות אבד מדריגת בטחונו ואין ראוי לעשות לו נס באופן אחר:

כח) **עוד** יתכן לפרש פסוקי שמואל שאמרו אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך כו' וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו. ואחר שהגיד להם משפט המלך כאמר וימאנו העם לשמוע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו והיינו גם אנחנו ככל הגוים כו' ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך ויתבאר הכל ע"פ מ"ש חז"ל בפ"ק דתענית ויהי כי זקן שמואל ומי סיב כולה האי. הא אמרו מת בכ"ב שנה זו מיתתו של שמואל הרמתי אלא כדאמר ר' יוחנן זקנה קפלה עליו שנאמר נחמתי כי המלכתי את שאול. אמר שמואל רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן כו'. מה משה ואהרן לא בטלו מעשיהם בחייהם אף אני לא יתבטלו מעשי ידי בחיי. אמר הקב"ה היכי איעבד לימות שאול. לא שביק שמואל. לימות שמואל אדזוטר מרנני בתרי'. לא לימות שמואל ולא שאול כבר הגיע מלכות ב"ד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה כו':

כט) **ובזו** יובן שבודאי לא טוב היה לשמואל שהוא יעשה להם מלך שא"כ אם יחטא המלך ויתחייב בנפשו. בהכרח שימות שמואל תחלה ומה לו לקבל אחריות המלך על נפשו. לזה נתחכמו ואמרו אתה זקנת א"כ מאחר שסוף כל אדם למות א"כ אין לך לחוש שאם יחטא המלך שתצטרך למות קודם כדי שלא יתבטלו מעשה ידיו בחייו וא"כ אין לו אחריות נפשו בשביל מינוי המלך שכבר היה נראה כזקן וקרוב

זקרוב זמנו למות. ואולם שמואל ידע בנפשו שעדיין לא הגיע לכלל זקנה. לכך נאמר וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך דוקא. כי מה לו לקבל אחריות המלך בימות בלא עתו כאשר הוכיח סופו. והנה מהרש"א באגדות הביא בל"ע כי פסוק ויהי כי זקן שמואל נאמר בתחלה כאשר ביקשו למנות מלך. ור׳ יוחנן דרש מפסוק נחמתי כי המלכתי את שאול. ובאמת אינה קושי׳ כלל כי הוא ית׳ צופה מראשית אחרית. לכן קפלה עליו זקנה. וזהו מעין הידיעה שאינה מכחשת הבחירה ואינה קושי׳ כלל. ואחר שהרגישו אולי חרה אפו של שמואל במה שהיה הוא הממנה. לכן לבסוף אמרו בפתם כי מלך ימלך עלינו. אף שלא תהיה אתה הממנה והיינו ככל הגוים שאין ממנין מלך ע"פ נביא. ואולם לפניו ית׳ גלוי שאם ימליכו מלך לפי דעתם יוסיפו חטא על פשע. לכן אמר להחזיק הרע במיעוטו ושמע בקולם והמלכת להם מלך. לכן אמרו לכו איש לעירו שלא ימנו הם להם מלך לפי דעתם. כי שמואל בחר לבחיר ה׳. ועיין בדרוש הסמוך לפ׳ שלח עוד:

ל) **הנה** צריך ביאור שסמכו פ׳ לא תטע לך אשרה והיו כתובים ששה לאוין אלו על כסא שלמה המלך ע"ה כדאיתא ברבה ד"א שופטים ושוטרים אר"א בא וראה ששה מעלות היה לכסא של שלמה שנאמר שש מעלות לכסא ובפרשה זו בתובים ששה דברים כו׳. והיה הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה. כיון שהיה עולה מעלה ראשונה. היה כורז לא תטה משפט. ב׳ לא תכיר פנים. ג׳ לא תקח שוחד. רביעית לא תטע לך אשרה. חמישית לא תקים לך מצבה. ששית לא תזבח לה׳ אלהיך כו׳ כל אשר יהיה בו מום עכ"ל. וצריך להבין מה ענין השלשה לאוין אחרונים לכסא שלמה העומד למשפט:

לא) **אמנם** תחלה נבאר מה שאמרו חז"ל המשמר שבת כהלכתו אפי׳ עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו. וראוי להבין מה אפילו כדור אנוש. גם יתבאר מודרש תמוה כתבנו עליו כבר שפגע אדם הראשון בקין וא"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם הראשון מטפח על פניו. אמר כך היא כחה של תשובה. ואני לא הייתי יודע. מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת. והוא תמוה. אמנם יראה כי כל תשובה צריכה להיות תשובת המשקל. ישוב ותהיה התשובה לעומת מה שקלקל בעבירה. יתקן דוגמתו בקדושה. והנה איתא בפ׳ בראשית כשאמר לאדם הראשון מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת. ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. ואיתא במדרש אכלתי ואוכל עוד. והוא תמוה. וגם מה תשובה היא שהאשה נתנה לו: ועוד איתא במדרש אדם הראשון מין היה שנאמר איכה אן פנה לבך וצריך ביאור:

לב) **אך** נראה כי איתא ברבה שמיני אמרו לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את ישראל שנא׳ כל אמרות [illegible] צרופה וכל כך למה מגן הוא לכל החוסים בו. וצריך ביאור. אך יראה כי איתא במדרש שהצירוף הוא כי מה איכפת להקב"ה בשוחט מן הצואר או מן העורף. הא לא נתני רק לצרף בהם. והנה בזה אפשר שיובן כי אין שום הכלית והועלת במצוה רק לנחת רוח לפניו שיאמר ועשה רצונו אבל לא יקנה האדם שום שלימות בגופו רק בזה שעושין רצון בוראו. והנה הוא ית׳ ברא היצה"ר כדי לקבל שכר על זה שלא ישמע לו כמשל הזהר עם השפחה. וכמו כן אדם הראשון שהוזהר על העץ שלא יאכל ממנו. הנה הוא חשב בתחלה שהוא כדי לקבל שכר על עשותו רצונו ית׳ לא שיגרום בזה איזה הפסד ונזק לגופו רק לבחון אם יעשה רצונו אשר מצוה אותו ית׳:

לג) **והנה** הנחש פיתה את האשה ואמר לא מות תמותון כי יודע אלהים כו׳ ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ואיתא

במדרש שאמר הנחש מן העץ הזה אכל וברא עולמו . והנה האשה נתפתתה לעצת נחש בהיות האוכל ממנו כאלהים . והנה אחר שאכלה האשה ואז ראתה כי הנחש עדות שקר העיד ושקר ענה בו . כי אין באכילתו כח להיות כאלהים . כי אדרבה פגם בנפשו כאשר עשה בזה בכיה לדורות וחשב אדם הראשון שכל המצוה לנסיון היתה . כדי שיעמדו בתפקידו של הקב"ה ולא ישמעו לקול יצר אשר יסיתם בהיות שהאוכל מעץ הדעת יהיה כאלהים יודעי טוב ורע . ואולם אם יתברר הדבר שאין כח בעץ הזה להיות כאלהים · אזי כבר נתבטל הנסיון והצירוף שלא יאכלו מעץ הדעת . אף כי יסיתם יצה"ר להיות כאלהים . והנה כי כן חשב אדם הראשון אחר שאכלה האשה ונכזבה תוחלתה היות כאלהים . אז חשב כי כבר בטל נסיון והצירוף במחשבם שיהיו כאלהים. שכבר התברר להם שאין כח בעץ הזה להיות כאלהים חשב כי כבר בטל עיקר טעם המצוה כי בטל יצה"ר שחשבו להיות כאלהים . ולזה אמר עכשיו שכבר התברר לי שהאשה נתנה לי מן העץ וכבר נתברר שאין בו ממש וחשבת שעיקר הנסיון והמצוה במה שנחשב להיות כאלהים ואעפ"כ ימנע ממנו . אבל אחר שנתברר שאין בו כח זה . הרי בטל האזהרה . וא"כ אוכל עוד כי חשב שהצירוף הוא לכבוש היצה"ר שמסיתם להיות כאלהים. ואולם באמת טעה בזה . כי הנה לפי דברי המדרש מה איכפת להקב"ה בין שוחט מן הצואר או מן העורף אמנם חלילה שיהיו המצות פועל ריק . אך לצרף ולמרק החומר להקנות עולם קדושה בחומר והצורה בנפשו כאשר היה באמת . כי אחר האכילה אז נשארו ערומים מבלי אור המקיף שבקדו' יהיו ערומי' ממצו' שהי' בידם:

לד) **ויאמר** מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת . כי לפי פתוי הנחש שאם יאכלו מן העץ יהיו כאלהים ויהיה אלהית א"כ כמו שאלוה הי' לאכילה ושתיה . גם המה לא יצטרכו . כי ע"י עץ הזה יקנו כח אלהות שלא יצטרכו עוד להשתמש בחושים הגשמיים . והנה חוה חשבה שכן הוא באמת כדברי הנחש אולם אחר שכבר ראה שחוה אכלה ולא נעשה בה שינוי למעליותא להיות כאלהים אדרבה מגרע גרע . כי נוטל אור הפנים וצלם אלהים הרוחני ממנה ועל זה אמר בלשון תימה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת . ר"ל שכונת אכילתך היה להיות כאלהים . שלא תצטרך עוד לאכילה . וכיון שהתברר לך שאין בו תועלת זה כ"ש שלא היה לך לאכול . כי חוה חשבה להיות כאלהים וילכך גדול יותר . ועפ"ז השיב אדרבה כי חשב שאין המצוה רק לכבוש היצה"ר שהסיתם להיות כאלהים . ואחר כי האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ אחר שכבר התברר שאין בעץ הזה כח להשפיע כח אלהות . א"כ ואוכל עוד . והנה ענין התשובה היא לעשות כנגד העבירה שעשה מצוה בערך הצוה שיעשה בקדושה הדבר שפגם לעומתו בחטאו . הנה קין שהרג את הנפש היה צריך לעשות תשובה מעולה לקיים נפש מישראל . או היתה תשובה מעולה . ואולם לא הזדמן לו בחינה זו לתקן לקיים נפש . כי עדיין לא היה יותר בעולם . לכן לא היתה תשובה מעלייתא ולא הועיל לו לכפר על הכל . ואולם אדם הראשון שעשה חטא במה שביקש להיות כאלהים כי נפתה לעצת נחש . א"כ ימצא דוגמתה בקדושה כי כל המשמר שבת כהלכתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כמ"ש חז"ל כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו . כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית . אל תקרי ויכלו אלא ויכלו . נמצא שאם ישמור שבת מתקיים בחינה להיות כאלהים . כי נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכיון שהמצוה שבקדושה הוא מעין אותה בחינה שקלקלו הוא תשובה . מעלייתא . לכן אמר כך הוא גדול כחה של תשובה של קין . אף שלא תיקן במה שקלקל . לכן לא נתכפר לו לגמרי . וא"כ מעולה בשבת שמתקן הקלקול

לגמרי להיות כאלהים ושותף במעשה בראשית. לכן אמר מזמור שיר ליום השבת:

לה) **ובזה** אפשר להבין מה שרמזו חז"ל המשמר שבת כהלכתו אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין לו. ויובן ע"פ מה דאיתא בפרשת וילך כאשר אמר הש"י הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה כו'. והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. וכבר תמהו כל המפרשים כי אחר הוידוי יוסיף הוא ית' לחרות אפו בם לדונם בהסתר פנים בכפל. אך יראה כי יש שני מינים בעע"ז. א' שחושבין שמרוב רוממותו וגדולתו אינו משגיח בשפלים ואימסר עלמא ביד הכוכבים ומזלות. לכן עושין פעולות להמשיך השפע עליהם ועזב ה' את הארץ. והשני הוא בענין שיודעין בהשגחתו ית' רק מבקשים שיהיו המזלות אמלצים וע"י שיעבדו את המזלות יהיו מליצים לפני הסיבה ראשונה להמשיך השפע וחושבין שבזה יוכר מגדולת עבד גדולת רבו:

לו) **והנה** המין הראשון יותר נקל לעמוד עליו. איך שאלה מכמה סיבות וטעמים שהכל בהשגחה א"כ יותר קרוב שיבואו אל האמת. וידעו כי הכל בגזירת עירין לסיבות שונות וחולפות שנראה שאין העולם מתנהג מבלי משגיח עליון. אך ענין השני קרוב לטעות בו יותר באומרם כי הוא ית' ימשיך להם השפע ע"י עבודת הכוכבים ומזלות. ולזה עושים כונים למלכת השמים. להמשיך השפע. באומרם שהוא ית' ישפיע להם ע"י עלבים שיעשו להמשיך כח המזלות. ובזה יובן שפיר שאמר לו הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני כו'. ר"ל שיעזבו ה' לגמרי ויאמרו כי נתנה ארץ ביד משטרי השמים ומזלות. כי נשגב ה' מהשגחת עולם השפל ואז וחרה אפי כו' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ר"ל כיון שעבדו ע"ז בבחינה שאין משגיח כלל בעה"ז השפל וכמ"ש ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. שאפילו בשיתוף ההשפעה אין לו חלק. כי עזב ה' את הארץ. אך אם יעבדו בבחינה זו לשתף המזלות בהורדת השפע יחשבו כי אין רע בזה. ואנכי הסתר אסתיר על כל הרעה אשר עשה ר"ל שאין בזה שום חלק טוב מה שעובדין ע"ג בבחינה זו שיושפע להם מהקב"ה השפע בצירוף הוראת המזלות שהכל א'. שגם בזה נקראים עע"ז. וזה שסיים כי פנה אל אלהים אחרים. ויש פני' שלו אל האלהים אחרים:

לז) **והנה** זה מגודל ענותנותו ית' שמחבב לעושי רצונו ומצותיו במצות פרטיות כמו שמירת שבת כהלכתו שנעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית. ובזו יובן מה שאמר הנביא כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות אשרי אנוש יעשה זאת. ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו. כי ידוע שעיקר החטא שלהם היה ע"ז שמקטרים לצבא השמים. וכבר אמרנו שעיקר התיקון בקדושה תחת אשר פעל ועשה שיתוף להקב"ה. יעשה גם הוא לשמור השבת בקדושה ויעלה עליו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וזה שיתוף שהוא ית' חפץ בו. וא"כ הוא תקון לע"ז. ולזה אמר ושמרו לשב על חטא ע"ז והנה כמו כן הדן דין אמת לאמיתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית. וא"כ הוא ג"כ תקון לחטא ע"ז. ולזה אמר ושמרו משפט וכן הצדקה ג"כ תקון לחטא ע"ז. והוא ע"פ מ"ש הרב פרשת דרכים על כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עע"ז. כי הצדקה הוא אם נקראים בנים למקום כמשל ר' עקיבא לטורנוסרופוס הרשע. משל למלך שכעס על בנו. משא"כ אם נקראו עבדים יש להם לטעון עבד שמכרו רבו כלום יש להם זה על זה כלום. ולזה אמר שמרו משפט לתקון השיתוף שעשו מסכה לרם. ועשו צדקה לבטל טענה זו. שהושבים עבד שמכרו רבו

דבו כלום יש לכם זע"ז כלום. כי באמת נקראים פנים. והנה תיקון הדין אינו אלא ליודעי דת ודין. וידוע כי אנוש הוא מדריגה פחותה ולזה אמר אשרי אנוש ר"ל מי שהוא במדריגה פחותה שלא יוכל לתקן החטא בדין אמת. הרי יוכל לתקן בשמירת שבת כהלכתו:

לח) **והנה** בזה יומשך אחר שהוא ית' הראה ענותנותו לשתף עמו ברואיו כשעושין רצונו. א"כ איפא תחשוב אחר שחפצו ית' שתהיה כשותף במעשה בראשית. א"כ תאמר ליטע אשרה אצל מזבח ה' כי רצונו ית' בשיתוף וענותנותו שאינו מקפיד על דבר שתחשב כשיתוף ולזה הזהיר שלא תטע לך אשירה. כי בודאי על ע"ז הוא ית' אל קנא. ואח"כ אמר ולא תקים לך מצבה. שלא תאמר אחר בה' ית' חפץ באחדות. א"כ תעשה מצבה של אבן אחת שיורה יותר על אחדות. כי ביעקב אמר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה. כי כל י"ב אבנים נעשו אחד להורות האחדות כמ"ש במדרש שיהיו כל השבטים באחדות ובלב אחד לעשות רצונו ית'. ולזה אמר אשר שנא. כי האומות עשאוהו חוק לע"ז. אף שהיה מעיקרא דבר שמורה על אחדות. ואמר עוד לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום. והוא נמשך ג"כ בהיות שכבר נודע ענותנותו של הקב"ה להשוות כבוד ב"ו קרוץ מחומר לכבודו שיהיה כאלו נעשה שותף להקב"ה. ומה גם אחר שהזהיר על עבודה זרה כבר נודע דברי הפרשה דרכים שפירש על אמרם ז"ל כל המתגאה כאלו עע"ז. והוא כי איתא במדרש כשכתב משה התורה ובא לכתוב נעשה אדם בצלמנו. אמר רבש"ע אתה נותן מקום למינים לטעות. והיתה התשובה שהוא ללמד על מדות ענוה. וא"כ המתגאה שאינו סובר הירוץ זה. יהיה לו מקום לטעות במ"ש נעשה שהתי רשויות יש ח"ו. וא"כ הוא כאלו עע"ז:

לט) **ובזה** פירש אתה ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלהי כסף כו' והוא עפמ"ש שהוא ית' הרכין השמים ושמי שמים על הר סיני. וזה להורות מדת ענוה שבוחר בנמוכי רוח. א"כ שוב לא יקשה לכם למה כתיב נעשה שמורה לחבב מדת הענוה. א"כ לא תעשון אתי כו'. ובזה יובן אחר שהוא ית' בוחר בנמוכי רוח. א"כ תאמר שגם בזה יבחר בדבר שהוא שפל ובעל מום. ועל זה אמר כי בודאי הוא ית' שמו לו ית' נאה למחול על כבודו. אבל הברואים חייבים בכבודו. כי הקריבהו נא לפחתך כו'. ולזה אמר כי תועבת ה' אלהיך הוא המקריב. כי הוא ית' בעצמו יכול למחול על כל. אבל אתה אינך רשאי לזלזל. כמ"ש במלאכי הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך:

דרוש כד לפרשת שופטים

א) **בפרשת** כי תבא אל הארץ. ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי. שום תשים עליך מלך וכו'. כבר כתבתי במקום אחר מה שנתעוררו המפרשים מה שחרה לשמואל במה שאלו להם מלך שהוא מצוה מן התורה. וכמו שנתעוררו חז"ל בזה בש"ס בפ"ב דסנהדרין. ואולי יש לפרש כי איתא בשמואל א' ח' ויהי כי זקן שמואל וישם את בניו שופטים לישראל כו' ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט ויתקבצו כל זקני כו' ויאמרו אליו אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך. עתה שימה עלינו מלך לשפטנו ככל הגוים. וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו ויתפלל שמואל אל ה' ויאמר ה' כו' שמע בקול העם כי לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו כו' ככל המעשים אשר עשו כו' ויקטרו אל אלהים אחרים כן עושים גם לך. ואינו מובן הגדלת הפשע והדמיון הוא לכאורה אין שייך לזה:

אמנם

ב) **אמנם** יראה כי נודע כי שמואל סבב בכל ישראל לשפוט משפט עד שלזה אמרו חז"ל שלא חטאו בני שמואל רק מתוך שלא עשו כמעשה אביהם. שהיה שמואל הצדיק מחזיר בכל מקומות ישראל ודן אותם. והם ישבו בעריהם להרבות שכר כו'. והנה בזה אפשר שיובן שאם נפרש ולא הלכו בניו בדרכיו סיפר איך נקל לאדם לבא מן הקל לחמור. אחר שעזבו מעשי אביהם לחזור בעיירות אחר כך עבירה כל דהו כי כונת אביהם שיתנהגו כמנהגו לחזור בעיירות ישראל ואחר שלא קיימו פקודת אביהם עבירה גוררת עבירה. שנמשך להם ויטו אחר הבצע. ואח"כ ויקחו שוחד לזכות הזכאי. ואח"כ ויטו משפט. ואם נאמר כדברי חז"ל שלא חזרו בעיירות. הנה יתכן כי כונת שמואל היתה שיהיו הם סובבים בעיירות ישראל כמנהגו במה שלא יוכל לעשות בעצמו מחמת זקנה. אבל בביתו היה יכול לשפוט גם הוא. והנה בזה היטב חרה לו. כי אמרו לו אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך דייקא. משמע שאין להם תלונה רק מזה שאין עושין לסבב בעיירות ישראל כמנהגו הטוב. א"כ גם ימליכו עליהם מלך. גם המלך אין דרכו לסבב. כי אם כל א' אשר לו ריב יבא אל המלך למשפט ולשפוט בביתו. גם משמואל היו יכולין להשיג הפלס. אבל באמת רק עילה מצאו להמלך עליהם מלך. כי למשפט לא היו צריכים למלך לכן כתיב וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו דייקא כאלו אין הפלס במשפטי שמואל הישרים. א"כ בודאי רצונם להשפט כפי רצונם ולא כפי משפט הישר. כי אין דיין כשר כשמואל ששקול כנגד משה ואהרן. ולזה אמר הוא ית' לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם. כי כבר אמרו חז"ל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשירה. ובמקום ת"ח כאלו נוטע אשירה אצל מזבח. וא"כ כבר יש דמיון וערך אחד שמואסים משפטיך הישרים ותפלים בדין שאינו הגון. הוא ממש כנוטע אשירה שהוא מעון חטא ע"ז. ואמר ועתה שמע בקולם לבל ימצאו תלונה. כי אולי יחשבו כי המלך גם הוא יסבב למשפט כאשר עשית גם אתה. רק תגיד להם משפט המלך. ומזה יבינו שהמלך צריך להיות נדון בכבודו שלא לזלזל במלכות וא"כ אין טענתם כלום במה שבניך לא הלכו בדרכיך ואי משום רבוי השכר והתוצאה המלך יעמיד עליהם עול כהנה וכהנה כפי משפטו אשר פורש שם. והנה לסוף בקשו לתקן דבריהם. וימאנו לשמוע בקול שמואל ויאמרו כי מלך יהי' עלינו והיינו ככל הגוים. ופירשו ושפטנו מלכנו ולא בשביל משפט לבד שיראה שאנו מואסין משפטיך הישרים. רק כי גם ויצא לפנינו ונלחם כו':

ג) **והנה** גם על זה היטב חרה לשמואל. וכמו שאמר במופת הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר. ודעו וראו כי רעתכם רבה לשאול ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך. וענין ככל הגוים אשר סביבותי שיש בו מהמגונה לכאו' ואולם יראה מצינו שחולקין כבוד למלכות. והענין כי המלך הוא המושפע מהשר העליון. לזה אין אומה נופלת עד שיפול השר תחלה כמ"ש יפקוד ה' על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמ' והשר מושפע מעליון קדוש שיש לו יניק' בו בסוד ואתה מחיה את כולם. לכן חולקין כבוד למלך. והנה בישראל ג"כ יוכן א' לקבל שפע העליון אשר על פיו יצאו ויבואו כל עדת ישראל. והוא מושפע מן השכינה מדת המלכות. וזהו ככל הגוים אשר סביבותי שיש אחד מוכן להמשיך שפע וכח האומה על ידו. ככה יעשו ב"י להמשיך היניקה ושפע קודש ע"י צנור מושפע ומסוגל לכך. לכן המלך. בעם כמו הלב באברים. והנה כשאין צריך להשפעה. זו הוא יתר כנטול. כי לעולם רבוי השפע סיבה להעדרה לגמרי. כמו רבוי שמן בנר לכבות הנר. ורבוי החלב לחנוק היונק. כי השפע צריך להיות בהדרגה כפי בחינת המקבלים. וכן לעולם בהתגבר. כח היסוד יותר מדאי יגרום אפיסה

אפיסה לגמרי ולזה קודם כיבוי הנר מתלהב ביותר. כי אחר שהתחזק עליו כח האש יגרום אפיסתו לגמרי. וזהו תוסף רוחם יגועון. ואל עפרם ישובון. כי קודם מיתה מתרבה השפע יותר מדאי עד שגורם אפיסת החומר לגמרי ואל עפרם ישובון:

ד) **והנה** כן גם בצמחי האדמה כי הגשם הוא המגדל ונותן כח בצמח לפי ענין הגשמים יגדל ויצמח פרי הארץ לגאון ותפארת ויתמן הזרע ההוא אם יהיו גשמים. ואולם באשר כבר גדל כל צרכו. אם יוסיף עליו הגשם אזי יהיה סיבה להשחית ולחבל כל כח הגרעין עד שמוציא כל כחו ונשאר שבלים ריקים צנומות דקות וזהו לפי שהשפע היורד על מי שאין צריך לה היא סיבה לשחת ולחבל. ומעתה בא האות באמרו. שאז לא היו צריכין שהמלך ימשיך השפע. כי תפלה שמואל פעלה יותר מהמשכת שפע ממלך. והם רצו שיהי' מלך משפיע להם ומקבל כח עליון להנהיג העם לצאת ולבא במלחמה. וכבר אמר וה' אלהיכם מלככם. כי ע"י תפלת שמואל היה ממשיך כח עליון ושפע עם קודש שלא ישלטו בהם שונאיהם. וכמו שמצינו שלקח טלה חלב וכתיב ויהי שמואל מעלה העולה כו' וירעם ה' בקול גדול ויגנפו פלשתים לפני ישראל. ולזה הראה להם לדעת כמו שהגשם בזמנו משפיע ונותן כח בגרעין יהי' סיבה להשחית אם כבר קיבל השפע הראוי לפי בחינת הצומח. כמו כן אתם ששאלתם לכם המשכת שפע ע"י המלך במה שכבר יש די לכם להמשיך השפע מבלעדו. והוספת השפע במקום שאין צורך בה. הוא סיבה להירוס הענין לגמרי:

ה) **ובאמת** הוכיח הסוף שהמלכים גרמו להם כמה רעות וכמ"ש ברבה פ' ז שאול הפילם חללים בהר הגלבוע. דוד נתן מגפה. אחאב עצר הגשמים. צדקיהו החריב ביהמ"ק כיון שראו ישראל מה הגיע להם מיד מלכיהם. התחילו צווחין הכל אין אנו מבקשין למלך. למלכנו הראשון אנו מבקשין. שנאמר כי ה' שופטינו כו'. וזהו רמז להם שמואל בדברי קדשו שאמר ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו וה' אלהיכם מלככם. ועתה הנה המלך אשר בחרתם אם תיראו את ה' כו' והייתם גם אתם והמלך אשר מלך עליכם אחר ה' אלהיכם וכו'. והענין כי המלך הוא ראשון לקבל שפע וכח הנהגת עמו. לכן אם ילכו בדרך טובים תהיו גם אתם והמלך אחר ה' אלהיכם שתהיו מושפעים מאתו ית'. וכן אמר כי ה' אלהיכם מלככם שטוב לכם יותר. כי המלך ב"ו בחטאו מחייב את כולכם:

ו) **בתוך** הדרוש נמשך על מאמר חז"ל בברכות מזמור לדוד קינה לדוד מבעי לי'. משל לא' שיצא עליו שט"ח עד שלא פרעו עלב מספרעו שמח. כך כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מביתך. וכבר כתבנו כמה פעמים שהרכיב שני דברים זע"ז. וכמו שהרגיש מהרש"א באגדות. וגם אמרו סתם ברא דרחים על אבא. איה רחמנותו של אבשלום. אמנם יראה כי גם במעשה בת שבע כתיב מזמור לדוד בבא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע. וגם שם קינה לדוד מבעי לי':

ז) **אמנם** יראה כי גם במעשה בת שבע אמרנו להמשיל משל למלך שהיה לו שר צבא אחד שחביב עליו למאד והצליח בכל מלחמותיו. ואירע בו מקרה שעשה איזה מעשה רע אשר קצף עליו המלך למאד. אך עם כל זה המלך לא זז מחבבו והודיעו סרחונו. והיה לב השר עלב מאד. פן לא יוסיף המלך לרצות עוד לו. ולא ידע מה לעשות. ונתן לו איש חכם עצה בהיות כי היה השר לבא הנ"ל יפה קול ומטיב נגן וערבו למלך ניגוניו ובשעה שניגן בא המלך ומצליא שלו לשמוע כל שיריו. ואמר לו איעצך נא עצה אשר בזאת תבחנה אם עדיין לב המלך לאהבתך ויתרצה לך אחר פיוס. עתה הרם קולך בשיריך. אם תראה שיבא המלך כמנהגו לעולם תדע שיתרצה לך. ואם לא בודאי כלתה עליך הרעה. ולא יוסיף לרצות לך. וייטב הדבר בעיניו. אך אמר איך אעצור כח לנגן

ניגון

לינו של חדוה ולבבי מלא דאגה ממורא ופחד על אשר נכאשתי נגד המלך. וענה ואמר לו אעפ"כ אין לך התבולה ועלה הוגנת לפניך אשר בזאת תבחנה אם יתרצה אליך המלך. ע"כ העבר כל הדאגה מלבך ויהיה בעיניך כאלו לא חטאת נגדו. והי' מנגן שמח וטוב לב ותראה אם ייטבו למלך שיריך והיה אם שמוע ישמע בקולך תשכיל ותדע כי בודאי חפץ בך ולא יזוז מחבבך:

ח) **והנמשל** הוא בהיות כי דוד המלך אחר אשר חטא בבת שבע:

היה פחד אלהים לנגד עיניו. פן ח"ו לא יוסיף לראות עוד. ולזה עשה מבחן. כי כבר נודע במקום שכתוב לדוד מזמור. שרתה רוח הקודש עליו תחלה. ואח"כ אמר מזמור. ובמקום שנאמר מזמור לדוד · אמר תחלה מזמור ואח"כ שרתה עליו רוה"ק כן הוא בשוחר טוב קפ' כ"ד. והנה היה צריך התבולה. כי אין השכינה שורה מתוך עצבות. אך בחכמתו עשה מבחן להסיר עצב מלבו. נדמה בנפשו כי לא חטא ופתח ואמר מזמור. ואח"כ שראה כי לא זז רוח הקודש מחבבו. ויהי כנוח עליו הרוח ידע בודאי כי תקובל תשובתו ולא לעולם יאנף בו הוא ית'. והנה בברחו מפני אבשלום בנו בודאי כאשר ראה כי באו מים עד נפש. ודאי יפלא איך זכה אז לרוח הקודש שאינו שורה רק מתוך שמחה. ובזה הסיר דאגה מלבו. כי היה בסכנת מות:

ט) **ובזהר** פ' נח דף ס"ז איתא מזמור לדוד שרתה השכינה קודם

שאמר מזמור. והיינו כשהתחיל לנגלת על כלי ניגון שלו כמבואר בפירושים. וזהו קושית הש"ס קינה לדוד מבעי' לי'. איך אפשר אם כח אבנים כחו שיעצור כח לשורר אז בשמחה. וע"ז בא התירוץ במה שנתן אל לבו להסיר הדאגה. והוא כי ידע והשיג בחכמתו שזהו פירעון החוב והיה שמח וטוב לב במה שכבר נפרע חובו. ולפי שאז היה צריך להשיב אל לבו דברי תנחומין להסר דרך עצב ממנו. ואיך יעצור טבע האנושית גם לשמוח בהיות בנו רודפו ומבקש להרגו.

וע"ז אמר אמת שהיה השמחה על פרעון החוב. שכיון שאמר מזמור שרתה עליו רוה"ק וידע שנפרע חובו. וא"ת באיזה לב הסיר הדאגה ופחד המות מלבו. ע"ז אמר כי שתם ברא דרחים על אבא למען לא יפג לבו על סכנה ופחד. ושפיר עלה בא לזמר ושרתה עליו רוה"ק וידע שכבר נפרע חובו:

דרוש כה לפ' שופטים

א) **במדרש** ילקוט פסוק אנכי אנכי הוא מנחמכם. אמר ר' אבא בשם ר' שמעון בן לוי. משל למלך שכעס על מטרונה וטרדה והוליאה מתוך פלטין שלו. לאחר ימים ביקש להחזירה · אמרה יכפול כתובתי ואח"כ הוא מחזירני. כך אמר הקב"ה לישראל בני בסיני אמרתי לכם פעם אחת אנכי ה' אלהיך. ובירושלים לעתיד לבא אני אומר לכם שני פעמים אנכי אנכי הוא מנחמכם ע"כ. ואין לו ביאור. כי מה בלע בדבר שפתים לומר שני פעמים אנכי:

ב) **ויראה** לבאר ע"פ מה דאיתא בב"ק ס"פ הפרה. שאל ר' חנינא בן עגיל את ר' חייא בר אבא. מפני מה בדברות ראשונות נאמר בהם טוב. ובדברות אחרונות לא נאמר בהם טוב. א"ל עד שאתה שואלני למה לא נאמר בהם טוב. שאלני אם נאמר בהם טוב. שאיני יודע אם נאמר בהם טוב. אם לא נאמר בהם טוב. כלך אצל ר' תנחום שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה. כדאזיל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי. אלא כך א"ל כו' מפני שסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מאי הוה. א"ל ח"ו פסקה טובה מישראל ע"כ. וכבר גווחו קמאי. איך אפשר שלא ידע מקרא אם נאמר בהם טוב. כי אין ספק שדורות ראשונים היה לימודם מסודר כמפורש בן חמש שנים למקרא כו'. לא כמו שמבלבלין עכשיו הסדר במשנה וגמרא. טרם יודע לקרות מקרא

מקרא. ואם יגדל הנער. ולא יהי' לו לב לגמרא. ישאר בור וריק מכל. ועוד תמוה מה שתירץ בשביל שסופן להשתבר א"כ גם אריכות ימים למה כתוב בלוחות ראשונות. א"כ כיון שנשברו ח"ו כבר פסקה אריכות ימים:

ג) **ונראה** לבאר ויתבאר נ"כ מה שאמר שם בסמוך הרואה ט' בחלום סימן יפה לו. ופריך ואימא וטאטאתיה במטאטא השמד. ומשני חד ט' קאמרינן. ופריך ואימא טומאתה בשולי' כו'. ומהרש"א באגדות תמה דמאי משני חד טית קאמרינן. הא מ"מ י"ל שהראו לו ראש הכ"בה דוטאטאתיה כמו דפריך ואימא טומאתה בשולי'. ומה שתירץ מהרש"א בזה אינו מובן לי כלל. ועלה בדעתי לומר עפ"פ מ"ש כל החלומות הולכין אחר הפה. והוא דמפשר ליה מעין חלמיה. א"כ י"ל דה"ק חד ט' קאמרינן דייקא. דאנן פותרין שלא ראה רק חד טית ולא תרי. כיון שיש לנו לומר שאלו הראו לו וטאטאתי' הי' להם להראות טית כפולה. אחר שכבר הראו לו אותה האות. לכן פריך אימא טומאתה. דכתיב נ"כ בחד ט'. מיהו יותר נראה כי מלינו בלוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. ודרשו חז"ל שהיה כתב הלוחות נקרא מכל לד. כי כתב שלמטה אינו נקרא רק מלד אחד. שבלד השני האות הפוך. אבל כתב שלמעלה שהוא רוחני נקרא בשני לדדין:

ד) **ובזו** מובן הפסוק בכי תשא ויפן כו' ושני לוחות העדות בידו. לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. שהיה נקרא בשני לדדין בשוה. וא"ת הא כתב שבלד אחד הפוך בלד השני. על זה אמר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים. לכן היה נקרא בשני הלדדין. וא"כ כשמראין לו מן השמים. היה ראוי להיות הט' נקראת משני הלדדין. וא"כ כשראה חד טית. ר"ל בלד אחד הוא טית. ולא בלד השני. ונשתנה ממה שראוי להיות. צין כתב עליון שיהיה נקרא גם בעבר שני. הרי הראו לו טית רק מלד אחד. א"כ להורות ניתן מן השמים שאינו רק חד ט'. ואם היה מרמז לטאטאתי' היה לו להיות נקרא בשני לדדין ט' כהרגל בכתב העליון. כנ"ל ליישב דברי חז"ל. והנה כתוב בלוחות אחרונות. פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת. ובאמת מלינו הרבה תוספת בלוחות אחרונות. למען יטב לך וזכרת כי עבד כו':

ה) **אבן** נראה עפ"פ מ"ש התוס' ריש פסחים גבי אין מוקדם ומאוחר בתורה. וכתבו התוס' הא דאמרינן בפ' הפרה אימא בהמתך דדברות ראשונות פרט כו' הא אין מוקדם ומאוחר. וסירלו כיון דבדבור נאמרו לא מקרי מרוחקין. וכעין שאמרו חז"ל שמור וזכור בדבור אחד נאמרו א"כ מזה הוראה שגם דברי בלוחות אחרונות נאמרו נ"כ בשעת הלוחות הראשונות כשעמדו על הר סיני שמעו גם שניהם. אלא שבזה יש ספק אם נאמר כי דוקא אותן הדברים שהם כפל במלוה שונות נאמרו בדבור אחד. אבל התוספת שלא נזכר בלוחות ראשונות. לא נאמר כלל בלוחות ראשונות בשעת מתן תורה. או שאף הדברים הנוספים גם הנה נאמרו בלוחות ראשונות בשעת מתן תורה. רק שלא נחקקו על הלוחות לאיזה טעם כמוס. והנה בכל מקום שחז"ל מביאין סמך מן המקרא כתוב שנאמר כמו מנין לע"ז שמטמאה במשא כנדה שנאמר כו' וכן בכל הש"ס ולא אמר שנכתב אלא הענין כי כתוב כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

ו) **והענין** הוא כך. כי בודאי הכתב הוא מועט רק שהכל רמוז בתורה. וליכא מידי דלא למיזא באורייתא אף שאינו מפורש לגמרי. לכן אמר כתב לך את הדברים האלה דייקא שיש בהם די ללמוד כל התורה ואף שאינו מפורש כי על פי הדברים האלה דייקא שעל פי מה שיש

לרמז

לרמוז בדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. וזה בכל מקום שמביאין סמך מן הפסוק אף שכפי הכתב רחוק המכוון הנדרש מ"מ אחר שנאמר זה ובדבור ואמירה נרמז הכל על מעט רמזים בכתב:

ז) **ובזה** מובן שאלתו למה לא נאמר בהם טוב כפי שטחיות הרגל. נאמר הוא על הכתוב במקרא ולזה אמר עד שאתה שואלני למה לא נאמר בהם טוב תחלה ראוי לך לשאול אם נאמר בהם טוב באמירה אף שאין חרות על הלוחות כמו בלוחות ראשונות שנאמר בהם זכור אף שלא נחרת על הלוחות רק זכור. הרי שמור ג"כ נאמר אלא שלא נכתב על הלוחות רק זכור. וא"כ יש לו לשאול אם נאמר עכ"פ בע"פ טוב כמו שנאמר שמור או שלא נאמר בלוחות ראשונות רק מה שגם באחרונות רק כפל לשון במלות שונות כמו זכור ושמור. אבל ענין חדש כמו למען ייטב לך. אפשר שלא נאמר בדברי קדשו ית' למען ייטב לך בראשונות אף בע"פ. וכאשר השיב לו מפני שסופן להשתבר א"כ בודאי נאמר בע"פ רק לא נאמר לכתוב על הלוחות. ומה שנכתב אריכות ימים אף שהיה סופן להשתבר. הנה מצינו בדברי קדשם של חז"ל בפ"ק דע"ז לא היה דוד ראוי לאותו מעשה. ולא היו ישראל ראוים לאותו מעשה. לא היה דוד ראוי לאותו מעשה. דכתיב ולבי חלל בקרבי. ולא ישראל ראוין לאותו מעשה. דכתיב מי יתן והיה לבבם זה. ולא עשו אלא להורות תשובה. וכבר תמהו בזה איך ס"ד שרצונו ית' שיחטאו בשביל תשובה חלילה. ומהרש"א דחק ג"כ:

ח) **אמנם** לפי דעתי יובן ע"פ מ"ש בר"ה בענין י"ג מדות ה' ה' שני פעמים. אחת קודם שיחטא. ואחת לאחר שיחטא ויעשה תשובה. ובר"ש הקשה קודם שיחטא מה צריך רחמים. ותירץ אע"פ שגלוי וידוע שיחטא וזהו דחוק שאין מדה זו מיוחדת בישראל דגם בישמעאל נאמר באשר הוא שם. ואפשר לפרש ע"פ מ"ש בחגיגה הן בקדושיו לא יאמין במשל התאנים דשקיל לאורחא הנך דלא מטו. משום דהני מיכשרן. כך הקב"ה אם רואה בעתיד להרשיע מסלקו כשהוא צדיק. וא"כ זהו מדת הרחמים שמסלקו קודם שיחטא. אכן יותר נראה כי יש לדייק מה קאמר לאחר שיחטא ויעשה תשובה לאחר שחטא ועושה תשובה מבעי' ליה. לכן י"ל ע"פ מ"ש חז"ל בברכות יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום. שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו. שנאמר צופה רשע לצדיק ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. ופירש האלגאזי שאף שהקב"ה מסייעו. מ"מ אינו מקפח שכרו לנכות משכרו. והנה אחר שהעידו חז"ל שלולי הקב"ה עוזרו אין יכול לו. הרי ע"כ צריך סיוע אלהי:

ט) **ובזה** יובן כי דוד חטא באמרו בחנני ונסני. והנה בישראל מייתי אמרו ית' מי יתן לבבם זה. ודרשו חז"ל שהיו כפויי טובה שהיה להם לומר תן אתה. והראיה שמביא רש"י מפסוק מי יתן לבבם זה אינה מובנת כלל. דודאי באותה שעה שלא חטאו. שפיר נאמר מי יתן לבבם זה. ומ"ל שאח"כ לא חזרו. אכן נראה כי בודאי אמרו חז"ל שהקב"ה עוזרו ולולי כן אין יכול לו. וא"כ יקשה על הכתוב שאמר מי יתן והיה לבבם זה משמע שלא היה סיוע עליון כלל. אכן [illegible]ין כי בודאי אחר שעמדו על הר סיני כבר פסק היצה"ר הנטבע בחומריות מצד עצם התולדה והתאוה המגונה. אך עדיין היה להם יצה"ר בצד מה כמו אדם הראשון קודם החטא כמו שנבאר בס"ד בדרוש הסמוך. ולפי שכבר נכנע יצרם לאפשרית הבחירה נתמעט מהם הסיוע האלהי שלא יהיו בגדר מוכרחים על מעשה. ובהכרח אינו סיבה לקבלת השכר רק בשביל אפשרית הבחירה:

י) **והנה** הוא ית' גלוי לפניו כי הכל לפי שמ"מ לא ישלטו ביצרן כ"כ מבלעדי עזר האלהי. ולזה אמר באותה שעה היו עומדים בלי שום סיוע. לכן אמר מי יתן והיה לבב"ם זה. לה"ס דייקא. כי

לבב

לבב כימי לשני הילדים. ועכשיו היה לבבם זה להם שהם בעצמם ישלטו על הבחירה מבלעדי עזר אלהיי. ואחר שהוא ית' אמר מי יתן והיה לבבם זה להם שיהיה היצה"ר מסור בידם כל הימים ליראה אותי כמסופק אם ישלטו ביצרם היה להם לומר תן אתה שלא יאבו העזר האלהיי שלא יעזבום ביד יצרם ואלו אמרו כן היה באמת הקב"ה בעזרם. ואולם אחר שלא אמרו. הניח הוא ית' יצרם ביד הבחירה החפשיית בלי עזר. לזאת נעשה מה שנעשה. וזה אמרו לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה שנאמר מי יתן והי' לבבם זה להם משמע שאז היו במדרגה לכבוש היצר בלי סיוע אלהיי רק מבחירה חפשיית. ואחר שנשארו על הבחירה לא עצרו כח לשלוט ביצרם והיה ראוי שיהי' אז ג"כ הסיוע אלהיית עמם רק להורות תשובה כשארו על הבחירה הגמורה כמו שהיה בשעת קבלת התורה שכבר הותש כח יצר לבם הרע מנעוריהם. וכן בדוד ג"כ מעין זה כי אחר שאמר לבי חלל בקרבי לא היה ראוי לאותו מעשה אם היה לו עזר אלהיי בלד מה כמדת כל אדם. אולם לאחר שאמר בחנני ונסני נשאר על הבחירה הגמור' ונלקח ממנו העזר בכדי להורות תשובה:

יח) **ובזו** מובן שפיר אני ה' קודם שיחטא אדם ר"ל שאני ה' המסייע במדת הרחמים שיוכל לכבוש יצר לבו ואעפ"כ אני נוהג עמו במדת הרחמים ליתן לו שכרו משלם כאלו כבש יצרו מעצמו. ואולם מחסדו ית' אם גלוי לפניו שיחזור בתשובה גדולה תשובה שזדונות נעשין כזכיות. וא"כ אם גלוי וידוע לפניו שיעשה תשובה מאהבה שיהפכו זדונות כזכיות א"כ זו במדת רחמים לפניו ית' שלא יהי' בעוזרו לכבוש היצה"ר אחר שירויח בזה זדונות בזכיות. לכן דייק לאחר שיחטא שגלוי לפניו שיחטא ויעשה תשובה. א"כ הוא ית' בחסדו מסלק סיוע שלו להטיבו באחריתו:

יט) **והנה** איתא בילקוט ואתחנן על פסוק אנכי ה' אלהיך קיימתם אני אמרתי אלהים אתם לא קיימתם אכן כאדם תמותון. והנה כבר כתבו על מ"ש ועתה הורד עדיך מעליך. שהוא הזין שנטלו בסיני שלא היה מלאך המות יכול לשלוט בהם. והענין הוא כי כמו שאדם הראשון קודם החטא היה מעותד לחיות לעולם. כי היה לו גוף זך כתנות אור. ובחטאו המשיך עליו זוהמת נחש והי' כתנות עור. לכן ההכרח למיתה להתעכל הזוהמא בעפר וישוב להיות גוף זך להתלבש בו כמו שהיה קודם חטא. והנה כן בני ישראל שעמדו על הר סיני היו יכולין לזכך חומרן לחיות לעולם כמו אדם הראשון קודם החטא. ואולם כשחטאו הכרה להם המות. כי חזרו והמשיכו חומריית החומר וזוהמת נחש עד שאין להם תיקון רק אחרי כלות החומר העכור בעפר ישוב להתלבש בכתנות אור. לכן בתורתו של ר' מאיר הי' כתוב כתנות אור כאמרם והנה טוב מאוד זה המות כי המות הכרח התיקון כמ"ש במפרשים:

יג) **ובזו** מובן אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם. כמו שהעליונים אין שולט בהם המות. אחר שאינם ילידי בשר ודם לכן אדם הראשון היה יכול לחיות לעולם. לכן היו דומים לבני עליון. אכן חבלתם מעשיכם כאדם דייקא תמותון שהכרה להם המות לתיקון לעכל הזוהמא. ולכן ויתנצלו בני ישראל את עדים. ובזו מובן שפיר שבשבירת לוחות פסק בעו"ה אריכת ימים שהוא הנצחיית המקווה לעתיד. שאלו לא חטאו היו זוכים אז לזה ולא נתקיים באמת למען יאריכון ימיכם על האדמה. ואולם לא נאמר בהם טוב. שאלו כן ח"ו פסקה טובה מישראל. ובאמת גם הגלות והכרח המות ללורך תקון הכל לטוב לנו להיותינו בחיות נצחיים. ואלו ח"ו פסקה טובה מישראל. כרי לא היה הכל לתכלית טוב האמיתי. כמו שעתה הוא לתכלית הטוב האמיתי שאנו מקווין לעתיד:

יד) **ובזה** מובן שפיר דברי הילקוט כי אמר להם בסיני אמרתי לכם פעם אחת אנכי שלא נתקיים להם רק פעם אחד שבלוחות האחרונות אנכי שם נאמר למען ייטב היינו שהכל לטובה ואולם לוחות ראשונות שכתוב בהם אריכות ימים נשברו. כי אחר חטא העגל התנצלו בני ישראל את עדים וקיבלו עליהם המות לתקון השלימות האמיתי. ואולם לעתיד לבא מתנחמין כמו שכתוב במדרש חטאו בכפלים. כי בלוחות הראשונות חטאו בעגל וניטל מהם אריכת ימים ולקו בכפלים. כי בלוחות שניות ניטל מהם ג"כ הטוב שנאמר למען ייטב לך הגם שלא פסקה הטובה. כי פתגם הרעה לתכלית הטובה עם כל זה אין הטובה ניכרת ועכ"פ לפי שעה אינו טובה. לכן נחרב המקדש שני פעמים ג"כ. ואולם מתנחמין בכפלים ר"ל לעתיד לבא ירפא שבר הלוחות הראשונות ויבולע המות לנצח. ביום חבוש ה' את שבר עמו. ירמוז למה שנשברו לוחות הראשונות שהיה סיבה להפסיק אריכת ימים. ומחץ מכתו ירפא. שמכה סופה להתרפאות כענין לוחות אחרונות שניטל מהם הטוב לפי שעה. לכן לעתיד רמז לכפילת אנכי גם אנכי הראשון שרומז ללוחות ראשונות שכתוב בהם אריכת ימים. ישוב ה' לשוש עלינו לטוב להאריך ימינו בעולם שכולו ארוך ויבולע המות לנצח והנשאר בציון קדוש יאמר לו. ודרשו חז"ל מה קדוש לעולם קיים. אף ישראל יה"ר שנזכה לזה במהרה בימינו אמן:

דרוש כו לפ' שופטים

א) **כי** ימצא חלל באדמה כו' לא נודע מי הכהו ויצאו זקניך כו' ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע וכל זקני העיר ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל וענו ואמרו ידינו לא שפכה כו' כפר לעמך ישראל כו' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל. ויש לדקדק טובא. הלא מה טיבו של זה העגלה ערופה לכפר על חטא זה. וגם הרתילה כו'. וגם מה שיאמר אל תתן דם נקי. וגם מה שסיים ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'. וחזר ואמר כי תצא למלחמה. ועוד מה זה שבא לשבח הכהנים בני לוי. למה נתלו בלוי. מי לא ידע את זאת. וגם מה מקום לשבח זה בעגלה ערופה שאינו קרבן. הלא המה משרתים בהיכל ה' שהוא שבח יותר על זה העגלה שאין בה בחינת קרבן וריח ניחוח לה'. גם מה שאמר על פיהם יהי' כל ריב מה ענינו לכאן:

ב) **אמנם** יובן הכל ע"פ מקראי קודש אלה הדברים אשר דבר משה בברכתו וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון ע"כ. ואין להם מובן:

ג) **אכן** יראה ע"פ מ"ש בילקוט וללוי אמר למה נאמר. לפי ששמעון ולוי שתו בכוס אחד שנא' ארור אפם כי עז משל לשנים שלוו מן המלך אחד פרע למלך והאחד לא די שלא פרע אלא חזר ולוה. כך שמעון ולוי שניהם לוו בשכם שנאמר ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי. לוי פרע מה שלוה במדבר שנאמר ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' כו' האומר לאביו ולאמו. וחזר ולוה את המקום בשטים שנא' פנחס בן אלעזר כו'. שמעון לא די שלא פרע אלא חזר ולוה שנאמר ושם איש ישראל המוכה כו'. וצריך ביאור מה ענינו. אכן נראה כי מצינו כי השבטים הם נגד י"ב מזלות שהם יסודן ותוקפן של עולם כדאיתא במדרש. והנה מצינו שבעה כוכבי לכת לפי סדרן שבתי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה. והנה בשבטי יה יש ג"כ בחינות אלו לעומת הכוכבים כי לפי הסדר שבתי

צדק

צדק מאדים. נמצא לוי במאדים. וכן באמת לוי מסטרא דגבורה ומזל מאדים. והנה לפי שהם ז' כוכבי לכת והשבטים י"ב נמצא שני שבטים בחינה אחת ובמזל אחד. לכן אלינו גם שמעון מסטרא דגבורה כדאיתא בזהר ג"כ. ושמעון ולוי אחים שניהם מסטרא דגבורה שהוא משפיע בכוכב מאדים. לכן אמר שמעון ולוי אחים ששניהם ממזל מאדים שמורה על שפיכת דמים. לכן כלי חמס מכרותיהם. כי אמרו חז"ל בשבת מאן דבמאדים ליהוי גבר אשיד דמא או טבחא או מוהלא. ולפי ששמעון ולוי שניהם תחת מאדים. לזאת שארי השבטים ג"כ שני שבטים נגד כוכב אחד. לכן נעשו י"ד שבטים שיהיו לעומת כל אחד מכוכבי הלכת שני כוכבים. לכן אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. וזה לפי ששורש הכוכבים ועולמות הכל בזכות ושורש אבות והשבטים. והנה לפי ששמעון ולוי שניהם משורש הדין הקשה. לכן אמר יעקב ארור אפם כי עז. והנה האמת הוא שהמזל משפיע באדם מזה מן המדות לטוב או להיפך. אכן יש לכל ענין התנהגות במדה הרעה על ענין טוב. כמו במדת הכעס נגד רשעי ארץ להתאחר במרעים ולעשות דין ונקמה ברשעים עוברי פי ה'. ואם תשתמשין במדות לכבוד השם לנקום בעושי רשעה אזי אדרבה מתהפכין המדות המגונות לטובות כמו מי שמתאכזר לנקום בעושי רשעה. מקנה בנפשו מדות רחמנות על שומרי מצות. וכן אמר במדרש על שאול שחמל על אגג. כי כל מי שמרחם על אכזרים נעשה אכזר על הרחמנים. כמו שהיה סופו שהרג לנוב עיר הכהנים. כי במה שמשתמשין במדות לכבודו ית'. מקנה בנפשו מדות הטובות הראויות להיות ומרגיל עצמו דוקא להשתמש במדות שהם טובות לעבודת השם:

ד) **והנה** כי כן בשמעון ולוי שהוכנו מצד המזל למדות אכזריות כמו שעשו בשכם. ולזה אמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל. כי מדות הכעס אמרו שהם ג"כ בכהנים שנאמר ועמך כמריבי כהן. ואולם ללוי נתן פרנסתו דרך כבוד ליתן תרומת ה' לכהן כי כל אדם שהוא מקבל מורה הכנעה לנפשו. והנה הכהנים שאין להם חלק ונחלה. מלבד זה נחלש כח העזות מהם. ושמעון מלמדי תינוקות שהם עניים שנחלש ג"כ תגבורת הכעס. כי לבו נשבר בקרבו. וגם הכעס בת"ח טוב כמ"ש באדר רוגזא דרבנן טב במילי דאורייתא. וכן מלמדי תינוקות שמשתמשין במדת הכעס לכבוד תורתו ית'. מקנין בנפשם מדות הטובות לחוס על מי שראוי לחוס ולרחם. וז"ש ורחמי רשעים אכזרי. כי מי שמרחם על הרשעים מקנה בנפשו מדות אכזריות על הצדיקים כמ"ש בשאול. והנה שמעון ולוי שניהם היו בטבעם כעסנים. והיו צריכין לפדות המדות רעות להחליפם בטובות. לכן כינה הילקוט שניהם לוו בשכם ר"ל שאז נתחייבו לשות עלות בנפשם לבטל המדות הרעות אכזריות הטבעי להכניע מדות האלה לעבודת הש"י. והנה לוי שהיה זרע המקודש ומעולם לא פסקה מהם ישיבה וגם לא היה להם חלק בחטא העגל וכולם נמצאו שלמים. לכן אמר משה להם מלאו ידכם היום לה' ר"ל היד של לוי המסוגלת לרציחה ואכזריות כמו בשכם. עכשיו ימלאו ידם לה' לנקום בראויים להנקם מהם. ואף שבכל אכזריות מעוררין דין ואכזריות למעלה. אבל אתם לתת עליכם היום ברכה כי האכזריות על הרשעים מעורר רחמים ושפע ברכה. והנה כי כן באהרן קדוש ה' אחז במדת החסד היפך מדתו השרשיית שהוא ממדת מאדים וסטרא דגבורה אחז לצדיק דרכו במדת החסד. ולהיות שמדה מאדים היא מעוררת הקנאה ג"כ לזאת כשאמר משה שלח נא ביד תשלח פירש"י שלא רצה ליטול גדולה על אהרן אחיו כי משרשו ראוי לו מדת הקנאה שהוא דרגא דשמעון ולוי. לכן הם היו עיקר במכירת יוסף שהיה לסיבת קנאה. ולזה אמר הוא ית' כמ"ש ויחר אף ה' ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. ויש לדקדק למה נזכר לוי. רק לפי שמשה חשב

לפי

לפי שאהרן מזרע לוי נמשך לו מדת הקנאה בטבע שירשו ולזה אמר כי אדרבה זו גדולתו וכענין שכתב בבינה לעתים על מ"ש בדוד כי שמואל ראה כי הוא אדמוני ואמר זה שופך דמים הוא אמר קום משחהו כי הוא זה. ודרשו חז"ל הוא בעוה"ז וזה לעוה"ב. ופירש הרב כי מי שנולד במזל טוב אין שכר לו כ"כ בעוה"ב שהולך בדרך טוב. אבל מי שמזלו למדות רעות והוא משים נפשו בכפו בבחירתו לדרך טובה שכרו מרובה יותר ממי שמוכן בתולדה לטוב כי לפום צערא אגרא. ולזה בקושי היה לו לבטל הוראת הכוכב מזל שלו אשר השפיע בו התכונה הרעה שיטה למדה זו. ולזה דוד ראה שהיה אדמוני סימן שפיכת דמים. ועל זה אמר כי הוא בעוה"ז במזל רעה ואעפ"כ השלים בחירתו על הוראת המזל לכן הוא בעוה"ב. ולזה אמר הלא אהרן אחיך הלוי הנה שהוא לוי מסטרא דגבורה שבטבע היה ראוי להיות מקנא לך. ואולם הוא בטוב בחירתו והרגלו במדות טובות. עתה תחזה ותראה כי אדרבה אחז במדת השלום. כי הנה יוצא לקראתך ושמח בלבו. אף שמורשו מלוי שהיה להם בטבע מדת הקנאה וקנאה ליוסף:

ה) **ובזו** יובן תומיך ואוריך לאיש חסידך. כי סיפר הכתוב בזכות שעשה היפך מדתו כמ"ש במדרש הלב ששמח בגדולת אחיו ולבש אורים ותומים. כי אורים ותומים הם אבני אפוד למספר שבטי י"ה שהם נגד המזלות. והשאלה באורים ותומים אם ישמרו דרך ה' אזי יתבטל מהם כח המזל. ולכן נשא על לבו אבנים טובות שהם מושפעים שורשם במזלות כנודע. ואולם הוא לבש אורים ותומים שעליהם שמות של השבטים ששולטים על המזלות. ואהר שאחז צדיק דרכו לעשות היפך מדתו הפרטיית המזלייה לכן זכה לאורים ותומים שהם הוראה ג"כ על משפטי הכוכבים והוראתם מול שבטי בני ישראל. ויתכן עוד שבא לבשר איך אהרן היה במדרגת חסיד. ולפי שהיה מקום להתלונן עליו שהוא עשה את העגל ובאמת כונתו לטובה ולבו לשמים שאם היו א"ו הם עושין העגל היה תוקף קליפה לאין שיעור כמ"ש במדרש לבן מלכים שבא לחפור תחת אביו ובא אוהבו של מלך ואמר תן לי ואני חותר ומחשבתו הי' שבתוך כך יבא המלך. וכמו כן אהרן אמר אם הם בונים מזבח ברגע א' נבנה. שזה מביא לדור. וזה קיסם. לכן חשב אהרן לעכב עד שיבא משה. ולזאת אמר לו הוא ית' ממותר פטוריה את אכיל ומן פלגין דילי לא תהא איש. וכן באהרן ומן המקדש לא יצא. ואמר שאהרן נמצא שלם בדבר העגל. שיבחו משה לאיש חסידך שהיה לבו לשמים ומתוך כך זכה לחושן משפט על לבו ואמר הראיה אשר נסיתו במסה. תריבהו על מי מריבה ופי' בתרגום בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח שלים. והוא תמוה שהרי מקרא מלא הוא יען לא האמנתם בי כו':

ו) **אבן** נראה כי איתא במדרש ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ודרשו חז"ל לאמר שישיבנו על דבריו אם עובר אם לא וצריך ביאור. אכן נראה כי איתא במדרש אין ספק שחטא של מי מריבה לא הי' בו בחינת חטא גמור רק אפס קצה מני אלף מחוטי השערה. רק שדרשו חז"ל רב לך לפום גמלא שיחנא כי לא הי' בו שום בחינת חטא רק לפי שסביביו נשערה מאוד ואפילו בצדיק גמור לא הי' עושה חטא זה רושם רק לפי גודל מדריגת משה שהי' מובחר מין האנושי. יצדק עליו מעין בחינת חטא. והנה משה בגודל ענותנותו לא הי' מחזיק עצמו בגודל המדריגה כ"כ שיתפס בחטא כל דהו חלק א' מאלף מחוטי השערה. לכן חשב שעכ"פ בתפלה יתבטל הגזירה כי חשב כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. אבל לא היו בעיניו במדריגה גדולה כ"כ שיתפס בדבר קל כזה. ושלא יתבטל ע"י תפלה. לכן ביקש לאמר הודיעני אם אני עובר. כי בו אדע אם יקרה מדריגתי כ"כ שיזיק לה דבר קל כזו. לכן השיבו ית' רב לך. שבאמת לפי גודל מדריגתך וסביביו נשערה מאד. ואם הוא ית' מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה.

א־

א"כ למשה עבד ה' אפי' פחות הרבה מחוץ השערה יוחשב לו מן אשר חטא. הנה אהרן קדוש ה' במי מריבה הי' חטאו פחות הרבה אפי' ממשה שהרי אהרן לא עשה כלום. וכמו שכתב במדרש לאחד שהי' חייב למלך ונכנס בנו ושל חבירו עמו. כמו כן משה חטא אהרן מה חטא: אלא שגם בו היה בו בחינת חטא מה דקה מן הדקה מה שלא מיחה במשה שלא יכה הסלע וכדומה וזה לאות על גודל קדושתו של אהרן שהספיק לו חטא כל דהו. וא"כ מזה ראי' שחלילה לא חטא בעגל. שאילו חטא בעגל לא הי' נחרת עונשו בשביל חטא כל דהוא של מי מריבה. אלא ודאי לבבו הי' לעולם שלם עם ה'. ואדרבה זכה לגמול טוב בשביל טובת ישראל שעשה כנזכר בזהר שמה שבנה מזבח לפניו. בזה הכניע הקליפה. ובמדרשות וזהו מופת חותך על קדושתו של אהרן שנלכד בחטא שאפי' כחוט השערה אין בו:

ז) **וזהו** הכונה איך איש חסידך הוא כי פקח עיניך וראה גודל מדריגתו אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה. אף שאין בו מבחינה חטא כלל אפי' לחסיד שבחסידים. הא למדת שח"ו אין לייחס אליו חטא העגל. וזהו כונתו של התרגום שמכח שבחנתיו על מי מריבה אשתכח מהימן שלא חטא ח"ו בעגל אם נלכד בדבר כל דהו. וסיפר עוד איך הכניעו מדת האכזריות למה שהוא מצוה ועבדות השם. כי האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו שבמקום הראוי להשתמש באכזריות שם אחזו צדיקים דרכם ומידהם ואמר עוד כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו. ודרשו חז"ל אמרתך אנכי ולא יהי' לך. והנה סיפר איך אין ערוד ממית אלא חטא ממית. כי דור המדבר לא מלו עצמן. ואיתא בש"ס פ' הערל משום דלא נשיב להו רוח צפונית וקשה למכה להתרפאות. או משום חולשא דאורחא: והנה שבט לוי מלו עצמן ולא חששו לזה. כי אף הדברים הטבעיים אינן מנגדין לצדיקים הגדולים ובזכותא תליא מילתא. וכמו שאמר המשורר הגם שכל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות לפי סיבת היזק המאכל. אעפ"כ ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם. לכן לשבט לוי לא הזיק כלל העדר רוח צפונית. ולזה אמר כי שמרו אמרתך שלא חטאו בעגל לכן בריתך ינצורו ואין שטן ואין פגע רע ולא הזיק להם כלום. ואמר עוד לזה זכה שישתמש במדת הכעס יורו משפטיך ליעקב. כי בעל המשפט צריך להתנהג בדין והאכזריות לחייבין בדין. וגם ותורתך לישראל. כי במילי דאורייתא אורייתא מרתחא להו לזרוק מרה בתלמידים. ואמר עוד כי הגם שהם ממדת האף במה שרצו מעשיהם. והכעס מכונה לעשן כמו שכתוב עלה עשן באפו. והם משתמשין בעשן ישימו קטורה באפיך ובמדת שמדת מאדים להשחית ולשרוף ולכלות אמר וכליל על מזבחך לכן אמר ברך ה' חילו. כי שבט שמעון נתקללו להיות פרנסתם בעניות מלמדי תינוקות כי אז יכנע לבבם ומדת אפם כי אז והעושר מביא לידי עזות. אבל אלו שאוחזים במדת האף לכבודו יתברך א"כ ברך ה' חילו. הגם שיהיו עשירים לא יגרום להם להתנהג במדת האף שלא כדת רק ופועל ידיו תרצה. שהיו לך לרצון. ואם ישתמשו במדת מאדים הוא מחץ מתנים קמיו כשיצאו להלחם בשונאיהם אז יעשו הרג רב ומשנאיו מן יקומון:

ח) **ועפ"ז** פרשתי דברי המשורר שאמר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך. אם ראית גנב ותרץ עמו. ועם מנאפים חלקך. פיך שלחת ברעה. ולשונך תצמיד מרמה. תשב באחיך תדבר. בבן אמך תתן דופי. שאין מובן לפסוקים הללו. אך יובן כי בזהר מפורש את חקותי תשמרו שדך לא תזרע כלאים. כי חק נאמר על חוקות שמים ומשטרם בארץ. שהם דברים החקוקים להנהגת השפלים. כן הכיר כלאים שלא לערב הכחות. והנה הרשע אמר כי מזלו גרם שנולד במזל הנוטה למדות

רעות

רעות. ולזה אמר מה לך לספר חוקי. ר"ל שהחק ששמתי למזל שמשפיע מזל הלידה כח ותכונת מדה רעה. ובאמת יכול להפך המדות בדרכי השם כמ"ש. לכן אמר ואתה שנאת מוסר. ר"ל שאם יש בך מדת אכזריות. ראוי להשתמש בו ליסר עוברי עבירה. ואם נולד במאדים. הלא יכול להיות אומנא או טבח או מוהל. ותשלך דברי ר"ל מה שתוכל להשתמש דבר מלוה תשליך אחריך. ואמר עוד אם ראית גנב ותרץ עמו. כי מאן דבמאדים. איתא בגמרא או גנבא הו טבחא כו'. הרי שגנב הוא ממזל מאדים. ומאן דבנוגה איתא בש"ס דהוא גבר עתיר וזנאי. א"כ אם ראית גנב ותרץ עמו. ע"כ תאמר שמזל מאדים גרם. ואף דרש"י פירש גנב ליסטים י"ל שתם גנב בכלל ליסטים. שאין אדם מעמיד על ממונו: וא"כ מה תירוץ יש לך שעם מנאפים חלקך שאינו ממזל מאדים כלל. ואמר פיך שלחת ברעה כי לשון הרע חמור יותר שאין הנאה ממנו. כמו שאמרו לנחש הרי דורס ואוכל אתה מה הנאה יש לך. והשיבה מה יתרון לבעל הלשון. ואמר תשב באחיך תדבר. איתא במדרש אם היית רגיל לדבר באחיך מן האב. סוף שתדבר באחיך מן האם. ותמוה מה חילוק יש בין אח מן האב למן האם:

ט) **אך** יראה ע"פ מה שראיתי בספרי על פסוק ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק. ותאמר שרה אל אברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק. ודרשו חז"ל מצחק זה ע"ז שנאמר ויקומו לצחק. ותמוה למה תלתה בירושה. וראיתי בספר אחד בשם גדול אחד כי איתא כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית. ובן אב אינו מסית. ואמר לא מבעי' בן אב שלא ישמע לו דסני ליה משום ירושה. אלא אפילו בן אם שלא יירש הזהירו שלא יהא ניסת. ולזה אמר גרש את האמה פן יסיתנו. וא"ת שיחשוד אותו בשביל ירושה כי לא ירש כו'. ובזו אמר אם רגיל לדבר באחיו מן האב שיש עכ"פ בחינה שנאה בשביל ירושה סופך לדבר באחיך מן האם:

י) **ובזו** יובן האמור בפרשה כי ימצא חלל באדמה. כי ידוע שהרוצח משרה ומשליט כח מאדים ומקום מסוגל לרוצחים לכן הרוצח ברשעו גרם שליטת הרוצח להגביר סטרא דמסאבא וסטרא דדינא וניתן רשות לחובלים כמ"ש בזהר במקום שהי' מסוכן לעבור בה בשביל כהן אחד שהרג לאחיו. כי במקום הזה ניתן כח לראש הרוצחים. לכן לארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה. כי אם בדם שופכו. כי הדם יחניף הארץ כי משרה כח רציחה בארץ ואינו מתכפר כי אם בדם שופכו. וכן במעשה הטוב קונה גם הארץ שלימות. לכן דרכי ציון היו אבלות מבלי באי מועד. לפי שקנו גם המה ראיות קדושה. וזהו ג"כ אבני ביתו שלו מעידין עליו. כי במקום העבירה משרה רוח הטומאה גם בעלים ואבנים:

יא) **והנה** בזה שהורגין הרוצח. נותנין לכח הטומאה והרוצח את שלו במה שמופכין דם הרשע ומבע־ין הרע אז יתבער רוח הטומאה וכח הרציחה אשר הגביר הרוצח. ואולם כי ימצא חלל לא נודע מי הכהו. א"כ אין יכולין ליתן לקליפה חלק. לזאת נתנה התורה הקדושה עצה ליתן עגלה ערופה והורגין אותו במיתה אכזריות כענין שעיר המשתלח ליתן חלק הרוצח. כדי שלא ישלוט עוד. לכן הוא נחל אשר לא יעבד בו ולא יזרע שמם יש יותר שליטות המזיקין כענין שעיר המשתלח. ולהיות שהכהנים הם אנשי חסד מוכנים יותר להכניע תוקף הדין. כי אין הדין נמתק אלא בשרשו והכהנים אנשי חסד המה וילאו משורש הגבורה. ולזה אמר הכהנים בני לוי. ואמר כי בם בחר ה' לשרתו ולברך בשמו. ולפי ששרשם מן הדין ניתן להם שירות ה' לעסוק בדם הקרבנות. ולפי ששרשם ממאדים והם נשתמשו במדת אכזריות לדבר מלוה. לזאת נעשו מאנשי חסד להכניע כחות הדין. לכן על פיהם יהי' כל ריב לפי שורשם שהם כעסנים. וכמו שאמרו חז"ל אם ראית כהן

פני׳. אל תהרהר אחריו. שנאמר ועמך כמריבי כהן. ולזאת על פיהם יהי׳ כל ריב וכל נגע ונגו ואמרו כו׳. ונכפר להם הדם ר״ל לשון קינוח שלא ישאר מדם זה מזכרת עון להגביר כח הרוצחים. לכן אמרו כפר לעמך ישראל כו׳ ואל תתן דם נקי ר״ל מה שהגביר זה כח הרוצחים לשפוך דם נקי במקום הזה. מבקשין שיכפר ע״י שפיכת דם העגלה כאילו נהרג הרוצח ולא תתן עוד דם נקי ר״ל כח הטומאה לשפוך במקום זה דם נקי. ואז ונכפר להם הדם. ואמר ואתה הגם שאין אתה משבט לוי. לא תאמר שנולד במזל בשוקם ומזל להיות שופך דמים שמו במאדים וא״כ תאמר שסברת לשפוך דם נקי מלד המזל ולזה אמר אתה תבער הדם הנקי מקרבך. שלא יהי׳ בקרבך שופך דם נקי. וא״ת מי ששורשו ממאדים הרי מזלו לשפוך דם ולזה אמר כי אדרבה תעשה הישר בעיני ה׳ בזה שמורה מזלך לשפוך דם. תוכל להיות טבחא או מהולא או כי תלא למלחמה על אויביך. וא״כ בכל המדות יכולין לקנות שלימות על התורה ועל עבודת ה׳. הוא יתברך יטע בלבנו אהבתו ויראתו לעבוד בלב שלם עבידתו יתברך:

דרוש כז לפ׳ תצא

א) **ראשית** חכמה יראת ה׳. לפרש בדרך מוסר. הפסוק כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה׳ אלקיך בידיך ושבית שביו. הנה פתח אויביך בלשון רבים וסיים ונתנו ה׳ אלהיך לשון יחיד. וגם ושבית שביו ובילקוט כנגד אויביך. ויראה כי ירמוז הכתוב כי כבר אמרו חז״ל שהאדם נידון אחר רובו. ואם רובו זכיות הוא זכאי אף שיש מיעוט עבירות · המיעוט בטל לגבי רוב. והענין הוא׳ כי בכל עבירה שאדם עובר. בורא לו קטיגור אחד. ובכל מצו׳ קונה לו פרקליט אחד. וא״כ נודרך הטבע המיעוט נכבשים אלל הרוב. כי הרוב גוברין. לכן כרוב זכיות הרי הרוב מלילי יושר ומיעוט מקטרגים בטלים ברוב ונכבשים תחת ידם. והנה לפמ״ש חז״ל לעולם יראה אדם עצמו כאילו חליו זכאי וחליו חייב. א״כ יש לו מחלית פרקליטים מלאכים טובים ומחלית מלאכי משחית בנים משחיתים והדבר מעויין וכבר אמרו חז״ל גדולה תשובה שזדונות נהפכין לזכיות. א״כ כשחוזר בתשובה על עבירה אחת. נהפך הקטיגור ונעשה סניגור. א״כ הרוב מלאכים פרקליטין. וזה ירמוז הכתוב כי תלא למלחמה על אויביך הרבים המה מלאכי משחית שבראת בעונך. ואולם ונתנו ה׳ אלקיך בידך ר״ל מיד שנתנו ה׳ אלקיך אפילו אחד שע״י זה מתהפך החוב לזכות ורוב זכיות. אז ושבית שביו דייקא שמה שהוא שביו המלאכים הטובים אז רובם עבירות. ואולם בזכות אחד שתהפך לרוב זכיות אזי שבית שביו דייקא. וזו כונת הילקוט כנגד אויביך שידמה לך כאילו אתה מכוון בזכיות שלך כנגד אויביך. כן ידמה לו בכל מצוה שתבא לידו. או לשוב אל כל עבירה בתשובה מאהבה כדי שישבה שבי המה מלאכי משחית שיהיו נכבשים לרוב מלאכים פרקליטין טובים שפעל בזכיות:

דרוש כח לפ׳ תצא

א) **כי** תלא למלחמה על אויביך. איתא בילקוט כנגד אויביך. ואין לו פירוש. ויראה ע״פ מ״ש כל ספרי מוסר שפ׳ זו נרמזת על השוגא שהוא הילה״ר וירמוז בקלרה כי אויבי אים הם ילידי ביתו המשחיתים אשר הוליד בחטאיו כי העובר עבירה בורא לו קטיגור. ואם רבו פשעיו לא יתיאש מן התשובה באומרו שקשה לפרוש. לכן אמר כי תלא למלחמה על אויביך הרבים מה שברא לו בחטאיו ופשעיו. אך רחמנא לבא בעי. והבא לטהר מסייעין לו מן השמים ואחר שניתן בידו ראש המשחיתים הוא המסית ומדיח מדרכי חיים לדרכי מות. הוא שטן הוא ילה״ר יורד ומחטא עולה ומקטרג נוטל רשות ונוטל נשמה. לכן אמר שהוא ית׳ יסייעו לכבוש ילרו. אז ושבית

שבין. שהשבה מהמעשים שלך מקטרגים שהם נבראו בפועל עבירות. אזי יחזרו לקדושה וזדונות נעשין כזכיות. ואז וראית תפקח עיניך איך הורדת הנשמה לקליפות וראית בשבי' אשת יפת תואר וחשקת בה שתבא לדבר שתעשה תשובה מאהבה והיתה לך לאשה. כי הנשמה בתחילה משפעת קדושה בגוף ואולם אם מקדש גופו אזי הנשמה מתפעלת מקדושת הגוף והגוף משפיע בנשמה. לכן מכונה הנשמה בשם אשה. שהוא מקבלת ומתעלת ממדריגת קדושת הגוף. והסירה שמלת שבי' הם הבגדים הצואים אשר בחטאו פגם וטינף הנשמה כמ"ש ספרי מוסר. כי הגוף מכונה בשם בית. ומן החם מסתלקה הנשמה. לכן אמר והבאת תוך ביתך וגלחה את ראשה. שהוא אשר טינף הנשמה ועונותיו עברו ראשו בתשובה יבטל המעשים רעים ממנה. ועשתה את צפרניה הוא לשון תקון. כי בצפרנים אחוזים הקליפות כמ"ש האר"י בכונת נטילת ידים. ובתשובה מתקן הקליפות ומחזירם למקום קדושה. ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים. איתא בזוהר זהו חודש אלול כי יקיים וחטאתי נגדי תמיד כל ימיו בתשובה:

ב) **אמנם** ע"פ פשט הענין יתבאר ע"פ מ"ש חז"ל בפ' חלק ויהי דוד בא עד הראש ביקש דוד לעבוד ע"ז א"ל חושי הארכי מלך שכמותך יעבוד עבודה זרה. אמר לו מלך שכמותי יהרגנו בנו. א"ל מאי טעמא נסבת יפת תאר. אמר לו יפת תואר רחמנא שריה. א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין כו' כל דנסיב יפ"ת הוה לי' בן סורר ומורה ע"כ. ויש לדייק במה שאמרו ביקש לעבוד ע"ז. ומהרש"א פירש שביקש לילך לחוצה לארץ. ולא משמע כן דאמר אין ראש אלא ע"ז שנאמר הנה מלכא רישא דדהבא. ועוד מה דקאמר מ"ט נסבת יפת תואר. וגם מה שאמר כל דנסיב יפת תואר הוה לי' בן סורר ומורה:

ג) **אבל** יובן הענין היטב ע"פ מ"ש חז"ל הובא בפרש' משפטים מה ראה אוזן לירצע משאר איברים. אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב. והלך וגנב תירצע. ובמוכר עצמו אוזן ששמעה על הר סיני. כי לי בני ישראל עבדים. והלך וקנה אדון לעצמו תירצע. ומקשין ה"ל לירצע בתחיל' עבדות. אמנם יובן ע"פ משל לקרב אל השכל אל אחד אשר היה חשוב בחצר המלך וחטא. ובהיותו בחצר המלך הי' מן השרים ורואי פני המלך ולפי בחינת החטא ילא דימו כלה גרם יגרש מחצר המלך וישב באחת הכפרים בפונדק שקורין קרעטשמע. והנה אין ספק שלמשכיל עונש גדול הוא ביותר שאת מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. ואולם השר לא ישים לבו לזה. וכאשר ארכו לו שם הימים. הי' נראה בעיניו שטוב להיות פונדקי להתערב עם הכפריים. משיהי' בחצר המלך לישב שמה. להתנהג בתכסיסי מלך במלבושים נאים ונקיים. וזה ערב לו לילך כאחד הכפריים. וכאשר כלה זמנו והגיע זמנו לצאת. באמרו כי טוב לו עתה מאז בחצר המלך ויחר אף המלך בו ויכמרו על הלחי ואמר עתה לא תשאר כפריי לעולם ובהגיע זמנך לשוב בהכרח לחצר המלך. תראה מה הפסדת ממדריגתך:

ד) **והנה** כי כן בודאי מי שנתחייב להיות עבד. אין ספק שהוא מחלל הקדושה עליונה שנתקדשו עם בני ישראל וחטאיו גרמו שהתחלל מקדושתו וימכר לעבד להיות תחת ההשתעבדות. וראי' שהותר לישא שפחה אשר לא הותרה לעם קדוש. אין ספק שכאשר המשיך עליו עול העבדות פקעה קדושתו דמעיקרא שנטמא בשפחה ואבד יחס זרע קדוש עם בני ישראל ולמשכיל אין ספק שזה העונש גדול ועצום שאבד מדריגת קדושתו. ואין צריך עונש יותר. ואולם בהיות ימים רבים לעבד נמכר והורגל בפחיתות השפעה אשר ה' מאתם וכבר התגשם מקדושת נשמתו אף לא ישכיל ויטב לו היותו כפר ועבד נמכר משיהיה בחצר המלך אזי יחרה אף המלך לרצוע אזנו וכאשר דבר כן יעשה לו להיות עבד עולם

עולם. ואחרי צאת הנשמה מן הגוף בשובו לחצר המלך. יראה כמה הפסיד וירד פלאים ממדריגת קדושתו. לכן אנחנו עם בני ישראל כל אחד נבדל בקדושתו כפי מדריגתו ושרשו כמו כהן שאסור לישא גרושה וכו'. וישראל אסור לישא שפחה לכן בתחילה נחשב לו זאת לעונש שנגזר עליו השתעבדות בשר ודם. אבל אחר שלא השגיח בזה אז ירצע:

ה) **וזה** נראה ג"כ החטא באמרם אשימה עלי מלך. שבדיבור פיו ועקימת שפתים הוה מעשה לקבל עליו השתעבדות בשר ודם. ואולם אחר שכבר אמרו אשימה עלי מלך. כבר המשיכו עליהם עול השתעבדות של בשר ודם ונכנסו מחירות לעבדות. לכן דקדקה התורה ואמרה אחר שתאמר אשימה עלי מלך. אזי כבר המשכת עליך עול בשר ודם וכמו שדרש במדרש פרשה למוד במדבר. שאפלו ית' שלא יהיה עליהם השתעבדות מלך בשר ודם. אבל באות נפשה שאפה רוח ואין רוח אלא מלכיות:

ו) **וזה** ענין אשר היטב חרה לשמואל בבקשם מלך. כי בודאי טוב יותר שלא תהיה ההנהגה כ"א ע"י הקב"ה לא שיכנסו להשתעבדות עבדים למלך בשר ודם. וזהו מעין חטא שמן ע"ז שמקבלין השתעבדות המזלות עליהם. לכן השיב הוא ית'. לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם כאשר עשו כו' לאלהים אחרים שהכל בחינה אחת. לכן הזהיר לא תוכל לתת עליך איש נכרי. כי אם מקבלין עליהם השתעבדות בשר ודם. אין רע כל כך. שהרי גם המלך עבד ה'. אכן אם יקבלו עליהם שימלוך עליהם נכרי הוא ממש ע"ז שאחר שהמלך נכרי עע"ז גם הם עובדים עובדי ע"ז. לכן נאמר בתוכחה ועבדתם שם אלקים אחרים עץ ואבן ותרגם אונקלוס ותפלחון לעממיא פלחא טעותא. לכן היטב חרה לשמואל על זה במה שלא היו צריכין לעול השתעבדות:

ז) **ויתכן** עוד כי באמת עיקר המלכות לבית דוד הוא רגל רביעי של מרכבה מדת המלכות ועדיין לא הגיע הזמן כדמשמע בגמרא תענית שכבר הגיע מלכות בית דוד נסמפ דמעיקרא עדיין לא הגיע. לכן חרה לו היטב. וגם שאול נקרא על שם שהיה המלכות שאולה לו. לכן אמרו חז"ל דשאול באחת ועלתה לו לרעה. דוד בשתים ולא עלתה לו. לכן נאמר כאשר בישר נתן לדוד שלמה בנו ימלוך נאמר והיה בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם וחסדי לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול אשר הסירותי מלפניך. והדמיון כמו שממנה איש הדיוט לגדולה ע"ד כאשר יחטא כחוט השערה אחת דחו להעבירו על דבר מועט אכן אם יחטא מי שהגדולה והעטרה שייכא לו בעלם. אינו נדחה בקל. לכן אמר וחסדי לא אסיר ממנו. כאשר הסירותי מעם שאול אשר הסירותי מלפניך דייקא. לפי שאללו שאולה היא בידו. לכן אינו קשה על מה שנאמר אשימה עלי מלך שיש לו מצות. אבל לא בזמן ההוא שעדיין לא היה מלך נאות שיהי' ממלכי בית דוד משבט הנבחרה למלוך:

ח) **ובזו** יובן מ"ש הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה לשאול לכם מלך. ותמוה מה ענין זה לזה. אך הורה להם שיש דברים שיש להם מעלות שהם טובים. אבל לפעמים מה שהוא טובה בזמן הראוי הוא רעה עצומה הבא שלא בזמנו ובא דמיון נפלא מן המטר שהוא הטובה הנפלאה שקיום עולם תלוי בה. ואעפ"כ שלא בזמן היא רעה עצומה לכן אמר מזה תדעו ותראו כי רעתכם רבה לשאול לכם מלך. הגם שכתוב בתורה לפי הזמן לא טוב עשיתם:

ט) **והנה** ענין זה לקבל השתעבדות מבשר ודם הוא מעין חטא ע"ז. והנה כי כן אדונינו דוד כאשר ראה כי יקום בנו עליו ביקש עזר וסיוע ממלך האומות. נמלא מה שמקבל עליו השתעבדות מן האומות עובדי ע"ז שזה מכונה בפירוש בתורה בשם ע"ז א"כ שפיר יתכן לפרש מה שאמרו ביקש דוד לעבוד ע"ז במה שביקש להכניע עצמו למלך ממלכי האומות לעזור לו. לכן אמר

לו

לו מלך שכמוקך דייקא כי בודאי אתה מלך גדול אשר לך יאתה שבט מלוכה . אך יתכן יעבוד ע"ז לקבל עול מלכי אומות ע"ז כי העובד טפל לנעבד א"כ הוא ממש מעין חטא ע"ז . א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב שיעבוד ע"ז היינו שיתלו בחטא זה שאין לבבו שלם עם ה' . א"ל מ"ט נשבת יפת תואר הרצון בודאי ענין יפת תואר יש בו מליאת מלוה כמ"ש האר"י ז"ל שיש לפעמים ניצוץ קדושה נשתקע בקליפה ובמלחמה הגיע הזמן שהלא הקדושה מן הקליפה . לכן לפעמים חושק ליפת תואר להוציא הניצוץ הקדוש . לכן התור' הקדושה הורתנו הדרך הישרה לבא למבחן אם אין היצה"ר מטעהו לדבק בה עבור יפיה לא לסיבת קדושה שבה . ובא המבחן והסירה שמלה שביה . ואח"כ ימים רבים שתהיה בנוולה א"כ כפי הטבע ראוי שכבר ישקיט כח יצרו הרע בהיותו רואה בנוולה ושקר החן והבל היופי . לכן אמר והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה . שזה מורה שנפשה בטומאה ונפשה לא מטוהרה . ולפעמים מתעהו היצר לדבק בה בעבור שעדיין טובה ונשאה חן בעיניו לסיבת יופיה . לזה בא הסמיכות שסופו לשנאתה ולהוליד בן סורר ומורה :

לכן בודאי האיש הבא לקחתה אם בעל נפש הוא ישער בנפשו אם לא נשאר לו בחינת האות יופיה . ואם כונתו לשום יופי . אין ראיה שהיא מצד הקדושה רק מצד יצ"ה לכן אמר לו מאי טעמא נשבת יפת תואר שסופו מוכיח על תחילתו שלא היתה מחשבתו בשביל ניצוץ קדושה רק בשביל יופי' וא"ל רחמנא שרי' . א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין דכתי' שהוא מלוה . היינו אם משער ושוקל היטב בפלס שכלו שאינו מכוון לשום תאות ופניות חילוניות . והמופת אחר שההגוול עליו מצד יופיה ואינה בגדר יפת תואר . רק שמשתוקק עבור ניצוץ קדושה פנימיי . אבל כל דנסיב יפת תואר דווקא בבשעה שלקחה עדיין היא בעיניו יפת תואר . ה"ל בן סורר ומורה :

יא) **עוד** יתכן מ"ש חז"ל לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר . ע"פ מ"ש בגמרא ובמדרש פ' אחרי יותר ממה שאסרתי לך התרתי לך וחשיב שם מה שהתיר הקב"ה נגד האיסור אסרתי לך אשת איש התרתי לך את השבויה והענין כי היצה"ר יש לו שליטה לטעום טעמא דאיסורא דוקא . לכן התיר דוגמתו בהיתר שלא יוכל היצה"ר לפתותו כ"כ ובזו פרשתי זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם . כי במדרש חשיב שם . אסיר לן חזיר שרי לן שיבוטא . הרי הדג שיבוטא נגד איסור חזיר שיהי' דוגמתו בהיתר :

יב) **ובזה** מובן שפיר שדרשו חז"ל חנם בלא מצות . שלא ערב להם להתפיים ילרם במניעת אכילת איסור במה שיש דוגמתו בהיתר . והביאו הדמיון כמו שדג שבוטא נגד איסור חזיר הלא במצרים אכלנו הדגה חנם בלא מצות ולא היינו לריכין להסור חזיר ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו . שלא שבעה להם נפשם במן . ועד"ז פירשתי במקום אחר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כו' למען אנסנו הילך בתורתי אם לא . כי לפי שבמצרים היו גוי מקרב גוי . וקשה להם לפרוש מטעמא דאיסורא . לזאת ניתן להם מן השמים שיטעמו כל מטעמים אך היה מאכל קדוש אף אם ביקשו לטעום כל מטעמים שיש באיסור טעמו ג"כ . ואין להם עוד תירוץ שקשה להם לפרוש מטעמא דאיסורא . לכן למען אנסנו הילך בתורתי אם לא . ואולם לא נתפייסו בזה כמו שאמרו בלתי אל המן עינינו :

יג) **ובזה** יובן מ"ש בילקוט על אויביך כנגד אויביך שכבר כתבתי במדרש חשיב אסיר לן אשת איש שרי לן יפת תואר כמלא שזהו נגד היצ"ה דבר היתר נגד איסור שלא יסיתהו היצ"ה לדבר אסור . ועפ"ז השפר לומר מ"ש בגמרא מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו קינה לדוד מבעיא ליה . ואמר בגמרא כיון שאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך שבור שמא

עבד

עבד או ממזר הוא. עכשיו שראה שהוא בנו שמת. אמר שהם ברא דרחים על אבא. והוא תמוה היה רחמנותו של אבשלום לולי ה' שהיה בעוזרו :

יד) **אמנם** יובן עפמ"ש חז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה הא קום אני מקיים מדוע בזית לעשות הרע בעיני ה' שביקש לעשות ולא עשה כו' את אוריה הרגת שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה ואותו הרגת בחרב בני עמון. מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו. אף אוריה אי אתה נענש עליו. והנה התוס' כתבו בריש יבמות דלהכי במשנה תורה לכ"ע דרשינן סמוכין משום דמוכח או מופנה והנה חזינן שאמר לדוד מ"מ לא דרשת סמוכין. וכי נעלם מדוד לדרוש סמוכין דבמשנה תורה לכולי עלמא דרשינן סמוכין. אלא דדוד הוה סבור דלא שייך סמוכין רק במה שהוא לדינא. אבל לדרשא בעלמא לא דרים סמוכין. לכן א"ל אמאי לא דרשת סמוכין אפילו לדרשא שאין נ"מ לדינא. והנה בפסוק זה דקאמר את אוריה הכית בחרב ואת אשתו לקחת ואותו הרגת ומדסמיך ואותו הרגת בחרב בני עמון לאשתו לקחת. שהיה לו לומר כן אחר אומרו את אוריה הכית בחרב ואותו הרגת בחרב בני עמון להורות שאין עון בהריגת אוריה. אלא הסמיכות להורות דסמוך ואותו הרגת אחר אומרו ואת אשתו לקחת דכמו שאין עונש בהריגת אוריה. כך אין עונש בלקיחת אשתו דסמוכין דמוכחי נינהו. וא"כ א"ש שאמרו מזמור בברחו מפני אבשלום בנו דשם ברא דרחים על אבא וע"כ בא מפני שלקח יפת תואר ודרשינן סמוכין כיון דמוכח א"כ ממילא גם בהא דרשינן סמוכין דסמוך חרב בני עמון לאשתו לקחת שגם על האשה אין עונש כמו על הריגהו של אוריה:

דרוש כט לפ' תצא

א) **תנחומא** ס"פ תצא זכור את אשר עשה כו' כאן כתב זכור ובשבת כתיב זכור שניהם שוין אמר שלמה אמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יותר ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם אע"פ שכתוב בשבת זכור ובעמלק זכור אינן שוין כו' מלה"ד למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים נכנס התמחוי לפניו מלא כל טוב אמר זכור פלוני אוהבי משקנא את התמחוי אמר זכור פלוני שונאי. א"ל אוהביו לזה הזכרת ולזה הזכרת. אמר לזה הזכרתי על תמחוי מלא כל טוב. ולזה הזכרתי על תמחוי ריקם. כך השבת כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו ולכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כו' ובעמלק כתיב כו' תמחה את זכר עמלק ע"כ והוא פלאי:

ב) **אמנם** יובן ע"פ משל לבן מלך שהיה חותר חתירה בפלטון של אביו לגנוב חפץ. והיה שם קרוב למקום זה איש אחד אשר הי' לו כלב רע. ובבא הבן לחתור הפלטרין גירה בו את הכלב ונשכו. והנה הבן חרה לו למאד וביקש מאביו שינקום נקמתו מבעל הכלב. ויען לו אחד באם תזכור מעשה הכלב הלא יקלוף המלך לקולך באומרו מי הביאך הלום עד שבאת למקום שיוכלו לגרות בך את הכלב. אין זה אלא במקום הפרצה שחתרת פלטרין של אביך ויען לו איש חכם לב שיתקן בתחילה הפלטרין ולהשיב החפץ אשר גנב ולהיות אבי הבן אוהב לבנו אחר שלא תראה הפרצה ואין חסר כלום מבית המלך. אזי בודאי ינקום מן בעל הכלב:

ג) **והנה** הנמשל לזה כי בתנא דבי אליהו מפרש שאמר זכור לפי שלא ביקש להוכיחן שלא לביישן לכן רמז להם שהיו זכורים למה נשכם הכלב והוא לפי שכתוב על נסותם את ה' ומעון זה בא להם עמלק. וזה ל"ע דהא בפירוש אמר הכתוב לא תנסו את ה' כאשר נסיתם במסה. אמנם שיטת חז"ל בש"ס שבא להם עבור חילול שבת. שכן אמרו חז"ל אלמלא שמרו ישראל שבת א' לא שלטה בהם אומה ולשון.

נמלא

נמצא שחטא חילול שבת גרם שבא עליהם הכלב הרע. והנה אם נזכור את עמלק שנתגרה בנו. אם נאמר איך מצאה ידו של הכלב לנשוך אתכם. אין זה אלא בעבור הפרצה שפרצתם וחיללתם שבת. א"כ הוא למזכיר עון גם לישראל ח"ו:

ד) **וזהו** כונת המדרש בשבת כתיב ובעמלק כתיב. היינו להורות שבא להם בעון חילול שבת א"כ כמקרה הכסיל גם אני יקרני שיהיה למזכרת עון. ולזה בא העצה שאם יקיימו זכור את יום השבת לקדשו. הרי כבר תקנו הפירצה. כי זה חסדו י"ת שלא לזכור עונות ראשונים אחר שמתקנין החטא בתשובה וא"כ אין לשטן שוב פתחון פה לקטרג על ישראל אחר שתקנו הפרצה ומקיימין זכור את יום השבת. לכן אם ישראל משמרין שבת כהוגן אז ינקום נקמתו של עמלק ועלו מושיעים לשפוט הר עשו. ויהיה השם והכסא שלם במהרה בימינו אמן:

דרוש ל' לפ' תצא

א) **עוד** למדרש כי תצא למלחמה על אויבך כנגד אויבך. ויראה כי רמז למה שכתבנו במקום אחר על אמרם הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. וכבר דייקנו לשון ובורח שהיה לו לומר וברח אולם ראה כי רמז לזה כי הבא לטהר מסייעין לו. ואם בא להרחיק עצמו מן העבירה גם העבירה מתרחקת ממנו. כי שעבירה מסיטרא דקליפה ומצוה מסיטרא הקדושה והמשל כמו שאמר בירושלמי לשני בני אדם שפגשו זה את זה. זה הולך למזרח. וזה למערב. נמצא שאם מרחיק עצמו תחום שבת. הרי שני תחומין מרוחקין זה לצד מזרח וזה לצד מערב. והנה אם אדם רץ לדבר מצוה. הרי נתקרב לסטרא דקדושה. וכל מה שמתקרב לסיטרא דקדושה. ממילא סיטרא דקליפה מרחקת עצמה ג"כ להלאה. נמצא שמיותר ממה שהוא מתקרב לקדושה. מתרחק לעומת זה מסיטרא דמסאבא וקליפה. נמצא במה שרץ למצוה. מרויח כפל שנתקרב לקדושה ומתרחק מן העבירה ביותר. לכן מצוה גוררת מצוה. וכמו כן בפועל העבירה כל מה שנתקרב לסיטרא דמסאבא הקדושה מתרחקת וזה רצה כי כל ספרי מוסר דמזו בפרשה זו מלחמת היצ"ה:

ב) **וזהו** אמרו כנגד אויביך ר"ל שיראה בעיניך שהוא בא לנגדך. כשאתה מתקרב אליו. וכשאתה מתרחק ממנו. גם הוא ילך לדרכו ויהיה רב ההרחק בינך ובינו עד שיתננו ה' אלקיך בידיך שלא יוכל להתקרב אליך להחטיאך כי רגלי חסידיו ישמור. והנה כבר אמר במדרש ובפרש"י שסמיכות הפרשיות הוא שאם נושא יפ"ת יהי' לו בן סורר ומורה. ויש להפליא ע"ז. אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה. וכבר צווח בזהר דמעת העשוקים ואין להם מנחם בי ממזרים שצווחין למה נתרחקו בשביל חטא האבות. ואין זו כ"כ מהתימה. כי ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ. אבל שיגרום שיצא הבן לתרבות רעה. א"כ בנים מה חטאו:

ג) **ויתבאר** ג"כ מה שאמרו חז"ל בפ' חלק ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם. ביקש דוד לעבוד ע"ז. אשכחי' חושי הארכי א"ל מלך שכמותך יעבוד ע"ז. א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו. מוטב לעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא א"ל מ"ט נסבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שריה. א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין כו' כל דנסיב יפת תואר. ה"ל בן סורר ומורה. ויש לדייק ג"כ באגדה מה זו שאלה מלך שכמותי יהרגנו בנו הלא הבחירה חפשיית ביד כל. וגם מאי ס"ד לעבוד ע"ז אמנם מצינו כי כבר אמרו חז"ל כי הוא י"ת רגלי חסידיו ישמור שלא יאונה לצדיק כל און ובעברו רוב שנותיו אין חטא בא לידו. לכן אמרו לא היה דוד ראוי לאותו מעשה כי אם להורות תשובה. כי כבר אמרנו על מה שאמרו בישראל שלא היו ראוין לאותו מעשה. כי

בודאי

בודאי החטא לא היה בהעדר בחירה. ובדוד ג"כ נאמר כי אמר לבי חלל בקרבי שלא היה לי יצה"ר. לזאת שאל בחנני ונסני וכאשר ביקש הנסיון ע"כ הכרח לחדש עליו היצה"ר. וכבר אמרו תועלת הנסיון כי לו ית' גלוי הכל. רק להגדיל המנוסה ובזה אמרנו אמרם עשרה נסיונות נסה הקב"ה את אברהם אבינו ועמד בכולם. להודיע חיבתו של אברהם אבינו. ויש להבין שראוי לומר צדקתו :

ד) **אולם** מובן כי תכלית הנסיון להגדיל המנוסה ואם כבר גלוי וידוע לפניו ית' כי יאחז צדיק דרכו לעמוד בנסיון ואין זו רק לקבבו ולהראות צדקתו. ומובן מתה. ידעתי כי ירא אלקים אתה שהמלאך הודיעו תועלת הנסיון לפני לבא מעלה אמר ידעתי והנה הוא ית' אחר שגלוי לו שיעמוד בכולם א"כ למה היא ית' הרבה בנסיונות. אין זה רק להודיע חיבתו לפי גודל החיבה שרוצה להגדילו לעין כל. וא"כ צדק בזה שאמר להודיע חיבתו של אברהם אבינו. ולזה ברור אחר שגלוי וידוע לפניו שלא יעמוד בנסיון. ובאמת מצד טבעו לא הי' לו יצה"ר וא"כ אחר שלא יעמוד בנסיונו למה זה ניסהו הש"י. ולזה אמר לא היה דוד ראוי לאותו מעשה. כי באמת לא היה לו יצה"ר כמו שאמר ולבי חלל בקרבי. רק מפאת ששאל בחנני. ע"כ הוכרח שישלוט בו היצה"ר וזה לסיבת נסיון. ואחר שגלוי לפניו ית' שלא יעמוד בנסיון. א"כ אחר שכל נסיון לתועלת המנוסה. ולמה זה ניסה הוא ית' לדוד. ע"ז אמר להורות תשובה לכך לא מנע הוא ית' ממנו הנסיון :

ה) **ובזה** יובן כי בעקידה פירש כי עמך הסליחה למען תורא. הרצון כי אלולא שהתפרסם כי הוא ית' טוב וסלח. א"כ אם הרשיע לא הי' עוד פחד אלקים לנגדו כי לא הי' לו תקוה והי' יוצא לתרבות רעה לגמרי. אבל אחר שהוא ית' מקבל שבים. א"כ עדיין אינו מייאש עצמו. ויש לו מורא מפחד ה' ומהדר גאונו והחי יתן אל לבו לשוב עד ה'. וזהו כי עמך הסליחה למען תורא כדי שיראו ממך. והנה מזה עוד מבואר שאין התנצלות לרשעים בהיות יצר לב האדם רע מנעוריו וכמ"ש דוד הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. והי' להם התנצלות לרשעים לזכות בדין לומר שאתה בראת יצה"ר לב האדם רע מנעוריו. אולם אחר ששערי תשובה פתוחים. אין להם התנצלות לזכות בדין. כי הי' בידם לשוב. וזה אמרו לך לבדך חטאתי כי ידוע כי אצלו ית' לא היה בחטא דוד בחינת רע כ"כ כי ידע שלא הי' ראוי לאותו מעשה. והרע בעיניך הם שלוחי ההשגחה שנקראים עיני ה' משוטטות בכל הארץ אשר אין גלוי לפניהם שלא הי' ראוי לאותו מעשה. לכן הי' בחינת רע גמור. אמנם הוא למען תצדק בדברך. כי הוא ית' אמר יעשה תשובה ויתכפר ולזה תזכה בשפטך. שאין לאדם התנצלות שמוכרח לחטוא מכח יצר לב האדם רע מנעוריו. כי הי' לו לשוב עד ה' ואין לו התנצלות. מאחר ששערי תשובה פתוחים :

ו) **והנה** הוא ית' לא ימנע טוב מהולכים בתמים. ולפעמים מצינו כי הן בקדושיו לא יאמין ומסלקו מן העולם כי ימות זכאי ואל ימות חייב. אמנם עם כל זה הרי רשעים בעולם וטוב הי' להם למות זכאי. ואין זו כי אם בשיקול אל דעות אם יש לו איזו זכות שמגין עליו שלא יאריך ימים ולהרשיע ולאבד עולם עומד בשביל עולם שעובר. וכן בצדיקים הגדולים לא יאונה להם כל און. ואם גלוי לפניו ית' כי יוליד בן רשע אשר הוא כעס לאביו בן כסיל. מסלקו מן העולם בעודו בקטנותו. למען לא יצער אביו ממנו. וזהו מי שיש לו זכות גדול. ומעתה מובן כי אין הכונה שיהי' הבן הנולד מיפת תואר. בהכרח בן סורר ומורה. כי על ההכרח אין ראוי להענים. אמנם ירצה הכתוב בסמיכות הכתובים שאפילו מי שהוא ראוי שיגינו מעשיו הטובים שלא יצא ממנו בן רשע ובן סורר ומורה לא יגינו בעדו הזכיות שלא יהי' הבן סורר ומורה. ואם גלוי וידוע לפניו ית' שיהי' לו בן סורר ומורה. אם

לא

לא הי' נושא יפת תואר. הי' זכות כדאי לסלק את הבן בעודו באבו. למען לא ימרוד באביו וימות זכאי אבל במה שנשא יפ"ת. לא יגינו בעדו זכיותיו עם שרבים המה וכדאים להגן שלא יראה בנו בן מורד. אשר אומרים עליו ארור שזה ילד. אבל ודאי הבן סורר ומורה הוא בבחירתו. כי הבחירה חפשית ביד כל. וזהו כונת השכל ופונם:

ז) **ובזו** מובן שפיר. כי אמרו ביקש דוד לעבוד ע"ז. כי אחר שהי' דוד מפורסם בחסידות ונעים זמירות ישראל א"כ הי' חילול השם אחר שמוסכם אשר לא יאונה לצדיק כל און. וראוי שהוא ית' יסלק אבשלום מן העולם. למען לא יראה דוד בן סורר ומורה ומורד בו. וא"כ הי' ח"ו הרהור אחר מעשיו ית'. והיה חילול השם בדבר. לזה ביקש להחזיק הרע במיעוטו. כי ידוע כי עובד ע"ז ולבו בל עמו רק מאהבת אדם או מיראה אינו חייב רק עבר על מלות ונקדשתי בתוך בני ישראל. והנה שקל דוד החילול השם שיהי' בפי כל נגד מה שיעבוד ע"ז. שאין זו רק חילול השם ממנו לבד כי לבו לשמים. ואז יאמרו כל העולם כי לדק הוא ית' במעשיו שדוד אין תוכו כברו ואין ראוי שיגינו עליו מעשיו הטובים. שלא יבא הבן לכלל בן סורר ומורה. לכן אמר מוטב לעבוד ע"ז. ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא. כי חשב שזה חילול השם יותר. להרהר אחר מעשיו ית'. ואמר לו מלך שכמותך יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו. וא"כ ראוי שיגן הוא ית' עליו שלא יבא לידי כך. כי מעשה הלדיקים מגינים שלא יאונה להם כל און. א"ל מ"ט נסבת יפת תואר כו'. א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין כי כל דנסיב יפ"ת אפילו ראוי במעשיו שיגינו עליו. שלא יגדל הבן וימות בעודנו יונק. לזה לא יועילו לו המעשים טובים. כי לכך נסמכו הפרשיות. לומר כל דנסיב יפ"ת. הוה ליה דייקא ולא קאמר שיהי' לו בן סורר ומורה. רק הוה לי'. ר"ל בזה שאם הבן הוא בן סורר ומורה בבחירתו הרעה. לא יגינו מעשיו הטובים להגלל ממנו. וא"כ הכל יודעין שאתה גרמת זה. ואין חילול השם כלל:

ח) **ועפ"ז** דברינו אפשר להבין דברי חכמים במה שאמרו כל המקיים את התורה מעוני. סופה לקיימה מעושר. וכל המבטל את התורה מעושר. סופו לבטלה מעוני וכבר תמהו בזה. רבים שהוא נגד המליאות. כי רבים קיימו התורה מעוני. ועד יום מותם לא ראו עושר. וכמו כן רבים ביטלו התורה מעושר. ועזבו אולם אחריהם. אכן לפמ"ש מי שהוא בגדר זה שמשגיחין עליו מן השמים. כי ידוע שיותר עלול ביטול התורה מפת עשירות שטרוד בעסקים רבים ופיזור הנפש. ממה שהוא עלול מצד עוני. כי השבע לעשיר אינו מניח לו לישן. והנה אם בשמים בוחנו דרכיו. שאם יהי' עשיר לא יקיים התורה. כי וישמן ישורן ויבעט. וא"כ אחר שבהשגחה מן השמים. אף שראוי להיות עשיר. חסו עליו מן השמים. להביאו בכור עוני לכן ידוע תדע נאמנה. שאם יתנו לך עושר אחר (כן) לא יהי' עוד סיבה לבטל התורה שא"כ מפי עליון לא תלא הרעות. להיות עושר שמור לרעהו. וכמו כן אם יראה לך. שמבטל התורה מעושר. לא יתרעם הרואה למה נתנו לו עושר שסיבה הוא כי תפיג תורה. כי בודאי גלוי לפניו ית'. שגם בהיותו עני לא הי' מקיים התורה. וא"כ בודאי אם יארע סיבה שיעני מעושרו ג"כ סופו לבטלה:

ט) **והנה** בימול תורה סיבה לכל עבירות כמ"ש חז"ל בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין. לכן העושר המבטל התורה. הוא סיבה לכל עון ולכל חטאת: ובזה יובן מ"ש חז"ל בברכות פ' כילד מברכין ר' חנינא בר פפא רמי. כתיב ולקחתי דגני בעתו. וכתיב ואספת דגנך. לא קשי' כאן בזמן שישראל עושי רלונו של מקום נקרא דגנך. ובאין עושין רש"מ נקרא דגני והקשה הרי"ף פשיטא דקרא דואספתי דגני באין עושין רלונו של מקום

כמ"ש זנתה אמם הובישה הורתם כו׳ אמנם מבואר בכתוב והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש כו׳ לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו. ולכן דייקו למה דקדק הכתוב לקרות הדגן בשמו של הקב"ה שאמר דגני בעתו. הלא העולם ומלואו שלו:

י) **אמנם** הנה חסדו ית׳ כי אם שהארץ נתן לבני אדם לחרוש ולזרוע. אמנם הוא ית׳ משיב הרוח ומוריד הגשמים ונותן רוח לזרוע. א"כ עכ"פ כפי הראוי הם שותפין במעשה. והנה הוא ית׳ חסדו בהיות עושין רצונו של מקום. נחשב הכל שלנו. והנה כמו כן להיפך. אם אין עושין רצונו. הנה הכל שלו. ואם נחשוב גם לפי ערך יש לחשוב היום שנתן להם הדגן כשלא היו עושין רצונו של מקום שלקחו גם חלקו של הש"ית כמ"ש במדרש על מעשר שדרך אדם ליתן אריס לשליש. והוא ית׳ משיב הרוחות מוריד הגשמים. ואינו מבקש רק מעשר. וא"כ כשאין נותנין חלקו של הקב"ה. הרי גם חלקו של הקב"ה חוזר שיהי׳ הכל שלו כי כן הדין בשותפין שאם אחד אכל כמה שנים הכל. מגיע לאחר לאכול כמהו כפי השנים. לכן אמר אשוב ולקחתי דגני חלק שלו ית׳ כי היא לא ידעה שמאתו ית׳ כל זה. א"כ ישוב הוא ויקח חלקו ויקח דגנו. ובזה יהי׳ לפי ערך שלא נתנו חלקו של הש"ית. לכן אמר ופקדתי עליהם את ימי הבעלים כו׳ שנחשב הכל לפי הזמן שלא יתנו לו חלקו. והנה התוס׳ הקשו שם דהא קך ואספת דגנך מוקי לה רשב"י באין עושין רצונו של מקום. דרשב"י אמר אפשר אדם חורש בשעת חרישה כו׳ תורה מה תהא עלי׳. אלא בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים וכשאין עושין רצונו של מקום נאמר ואספת דגנך ונדחקו והקושי׳ היא ממה נפשך. אחר דבאין עושין רצונו נקרא דגנו ית׳. איך אמר ואספת דגנך כשאין עושין רצונו של מקום:

יא) **אמנם** יובן ע"פ מ"ש כי ביטול תורה היא עבירה חמורה כמו שכתב על עוזבם את תורתי. והנה אי אפשר לגלות את היצה"ר רק בתורה והנה כבר אמרנו כי העושר סיבה לביטול תורה מחמת עסקים רבים. ומשל לאדון שהי׳ לו בן ופקד לו אביו שלא ילמוד ויפנה לשום מלאכה רק בחוקי אביו. והנה האדון הכין לו כל הצטרכות ועבדים לשמשו לבשל ולכבס וכל הצטרכות. ואירע שפנה לב הבן בשביל חשק לעשות הוא מלאכת הבישול בעצמו לתענוג בעלמא. מאחר שלא הי׳ צריך כי דבר ידוע כי מי שאינו רגיל במלאכה. ולפעמים בשביל התענוג עושה מלאכה וחושב עליה ולא נחשב לו לעבודה. אדרבה מתענג בו. ואולם מי שמלאכתו לחטוב עצים להתפרנס. הוא עבודה קשה. ואז חרה אפו של אביו ויגרשהו בעירום ובחוסר עד שהולרך לחטוב עצים להתפרנס מזה. ואז כבד עליו העול והתודה את עונו תחת אשר פנה מעבודת אביו. והנה כי כן בלא"ה הקשו איך מוקי ואספת דגנך באין עושין רצונו של מקום הא מבואר והיה אם שמוע תשמעו כו׳. הרי דהכתוב איירי בעושין רצונו. אמנם למ"ש הכל נכון. כי בודאי איירי בעושין רצונו רק שבא ללמד דרכי היצה"ר לפתויו. כי כל זמן שעוסקין בתורה. אין לו פתחון פה להסית. כי תורה בעידנא דעסיק בה מגנא מן היצה"ר. וסיפר הכתוב איך שמזה יתבטל מן ה"ת. כי אחר שכבר שמעו לקולו ית׳ היתה מלאכתן נעשית ע"י אחרים. וכל זמן שאדוקין בתורה אין ליצה"ר שליטה:

יב) **והנה** ראשית דרכו של יצה"ר לבטל מן התורה. כי ישיאנו לעסוק בעצמו במלאכה ואספת דגנך בעצמו. והנה זהו עון פלילי שהתחיל לבטל מן התורה לפנות לאסוף בעצמו. מה שהי׳ נעשה ע"י אחרים. והנה כבר אמרו כי הוא ית׳ מעביר ראשון ראשון. ואינו מחשיב עון הראשון. וא"כ אחר שהתחיל לבטל מן התורה. הנה עון ביטול תורה הוא עון ראשון ויש להם דין עושין רצונו שהרי עון ראשון אינו נחשב. לכן עדיין

נחשב

אחשב דגנך . אמנם מזהירו אחר שהתחיל בעון ראשון בפרט ביטול תורה שאין יצה"ר שולט רק בשביל ביטול תורה . ומאחר שמתרפה מן התורה ואין לו תבלין הזהיר הכתוב השמרו לכם פן יפתה לבבכם :

יג) **ובזה** יובן מה שנאמר קודם פרשת והיה אם שמוע כי הארץ אשר אשר אתה בא שמה לרשת' לא כארץ מצרים היא כו' למטר השמים תשתה מים והי' אם שמוע כו' כי סיפר להם איך נתן להם ארץ שאין בו טורח כ"כ . כארץ מצרים כדי שיפנו לעסוק בתורה . לכן והי' אם שמוע כו' . ואם יפנו לבטל מן התורה ויעסקו בעצמם השמרו לכם כו' . ועם מ"ש תחילה מובן מ"ש במדרש אם בחקותי תלכו . וזהו שאמר הכתוב חשבתי דרכי . כי נזכר לשון הליכה ופרש"י שתהיו עמלים בתורה . והענין כי התורה מגנא מיצה"ר והוא תבלין של יצה"ר . לכן צריך אדם להיות דבק בתורת ה' כדי שלא יבא לידי חטא . וצריך ליזהר שלא תתרחק התורה ממנו שאם תעזבי' יום . יומים תעזבך . והנה דוד שם אל לבו שאם יורחק מן התורה . גם התורה תתרחק ממנו וירפה המרחק . ולזה אמר כשאני רוצה להתרחק מן התורה . היינו כשיפתני יצרי להתרחק מן התורה . חשבתי דרכי . איך שהייתי מהלך בדרך ואני מרחיק מן ההולך עמי . יתרחק גם הוא . לכן השיבה רגלי . וזהו אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה ויהי' לנגדכ' כאילו התורה הולכת עמכ' ותשמרו שלא תתרחק התורה מכם . כענין חשבתי דרכי . ואז התורה תגן עליכם . ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם . כי תלמוד מביא לידי מעשה :

דרוש לא לפרשת תצא

א) **במדרש** כנגד אויבך כבר כתבנו בזה . אמנם נראה כי כבר כתבנו כי כבישת היצה"ר שזהו בקשה מפלת שכל אברים הגשמיים מסייעים לו . וכמ"ש חז"ל בנדרים עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וגו' עיר קטנה זה הגוף . ואנשים בה מעט אלו אברים . ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר . ובנה עלי' מצודים גדולים אלו עונות . ומצא בה איש מסכן זה יצה"ט . ומילט העיר אלו תשובה ומע"ט . ואדם לא זכר המסכן . דבשעת יצה"ר ליכא דמידכר ליצ"ט . ודייק הרי"ף כיון שאדם לא זכר המסכן . איך נמצא בה ועוד יש לדייק שה"ל להקדים הך דאדם לא זכר שהוא בשעת העבירה :

ב) **אמנם** כבר כתבנו כי העקרים פירש בסוף תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך נאום ה' אלקים ופירש שמן העבירה עצמה יקח מוסר כי אחר עשות העבירה ירך לבו וזה לפי שמרגיש בנפשו שעתיד הוא ליתן את הדין על העבירה . לכן אמר תיסרך רעתך עצמה ומשובותיך תוכיחוך בעצם לאחר העבירה תלבש חרדה אף שאין פחד אלקים לנגדך יותר ממה שהי' בשעת עבירה . ומזה דעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' . הגם שאין פחדתי אליך . אמנם סיבת הענין כי כמ"ש שלכך קרוב לשמוע יותר ליצה"ר כי כל אברים הגשמיים הם בעונותיו כי טבע החומריים נוטה להתאוות כל אשר תערב לגוף החומרי' . נמצא שהיצר טוב אין מתחזק עמו לסייע רק הוא לבדו . לכן שומעין יותר ליצ"ה שכל אברים מסייעין לו . ואולם לאחר שעשה העבירה ופסקה תאוותו נמצא שהיצר הרע נשאר בלי עזר מהחומריים לכן הרשעים מלאים חרטות . כי אחר שעשה העבירה שפסקה תאוותו אין האברים מסייעים לעצת היצה"ר לכן יש לו חרטה :

ג) **ויש** לבאר יותר כי אמר הנביא הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל . וכבר פירש האלשיך שהוא לבל יתרעם האדם על שנבראת היצה"ר . כי התכלית הוא שמשים האדם שלימותו ע"י שלא ישמע לעצת היצ"ר כמשל הזהר הזונה שהעמידה המלך לפתות הבן ולבן הזהיר שלא ישמע אלי'

רק להראות מעלת הבן שלא יפתה לבו אחר האשה הזונה. דגם הזונה מלווה לפתות והבן מלווה שלא ישמע אלי'. והנה אם בתחילה לא יתתמם האדם ומרחיק התאוה לא ימלא היצה"ר מקום לפתותו. רק אם נורגים אם הוא מלהיבו יותר וזה הנה אנכי בראתי חרש שיצה"ר הוא כמו אומן נופח באש פחם שאינו מוכא לפתות רק במקום שמרגיש שיש גם אם לנפוח ואולם הסיבה להוליא כלי למעשהו למען יושג לאדם השלימות במה שלא יאבה לשמוע לו. אך מה שסיים ואנכי בראתי משחית לחבל דחק באלשיך שהוא בלשון תמי'.

ד) **אמנם** לט"ש י"ל הכונה כמ"ש במדרש בראשית והנה טוב מאד זה מלאך המות. כי יתכן הטעם שבאים לאדם הרהורי תשובה אחר העבירה. כי כבר אמרו חז"ל יורד ומתעה עולה ומקטרג נוטל רשות ויורד ליטול נשמה. והשתא זה חסדו ית' אשר אחר העבירה יעלה לקטרג. וכאשר יעלה לקטרג הנה נשאר היצר טוב לבדו. ע"כ תגבר ידו להחזירו לטוב ולהרהר בתשובה אם יתחזק אז ולא ירף ממנו מחשבת הרהור התשובה אשר יחשוב וזה טוב מאד זה מלאך המות במה שהוא עצמי שליח למות צריך הוא לעלות ולקטרג ליטול רשות וליטול הנשמה ובתוך כך תגבר ידו של היצה"ט להחזירו לתשובה:

ה) **ומעתה** מובן שפיר גמרא דנדרים עיר קטנה כו' ומצא בה איש מסכן וחכם הוא היצ"ט ומלט העיר בחכמתו ע"י תשובה ומע"ט. והשתא קשי' אם גדול כחו של היצר הטוב לעשות מעשה לסתור המצודים והחרמים שבנה עלי' שהם העונות א"כ כ"ש שהיה לו להתגבר שלא להניח לבנות המצודים וחרמים שהם העונות. וע"ז משני והאדם לא זכר דבשעת יצה"ר האדם לא זכרו כי שם נברה ידו של יצה"ר בהיותו הוא עם האברים שעומדים בעזרתו. משא"כ אחר העבירה שפסק סייעתא של האברים וגם היצה"ר עולה ליטול רשות על הנשמה. בתוך כך תגבר ידו להחזירו בתשובה ומ"ש.

והנה היפת תואר שאנו עלם בענין הוא תאוה חומריית. ואם היה איסור בדבר היה נוסף על זה יצה"ר החיצוני. לכן אמרו לא דיברה תורה אלא כנגד היצה"ר ר"ל שהיצה"ר שהוא בטבע האדם שייך בה מצד התאוה ואברים חומריים. ואולם אחר שאין איסור בדבר. אין יצה"ר חיצוני מצד מלאך חיצון הממונה על זה. ביתר הדברים לכן המשכיל יבין ושומר נפשו ירחק ויכבוש תאותו כי סופו להוליד בן סורר ומורה. וזהו כנגד אויביך שלכך הותרה יפ"ת שהוא כנגד יצ"ה כדי שלא יהי' אויביך. גם הוא מעגד לך לפתותך על מה שהוזהרת שלא לעשות. ואולם עכשיו אין לו עסק עמך אחר שלא הוזהרת על זה שלא לעשות אבל היצר שהוא מצד התאוה הגופנית שייך גם בזה:

ו) **והנה** כבר כתבנו על פסוק ומשלם על יתר עושה גאוה. שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה. במדה שאדם מודד. ויובן מ"ש קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם ואותי יום יום ידרושון כו' כגוי אשר צדקה עשה וכו'. ויש לדקדק מה זה שאמר בלשון שלילה אל תחשוך וגם מה ענין הגד לעמי פשעם:

ז) **אמנם** יובן ע"פ משל לכפרי אחד שביקש ליכנס להיכל של מלך נדעת התנהגות המלך. אך לפי שיש שומרים בפתח ההיכל שאין כל הרוצה לבא שם יוכל ליכנס רק לאנשים ידועים מבית המלך והאנשים ידועים במלבושיהם וחותם המלך ותבניתו רצוף על לבושיהן באבנים יקרות. ויועץ הכפרי ויעשה לו בגדים יקרים כאותן הבאים להיכל מלך. ומנהג השומרים כאשר יראו שמלובש במלבושי מלכות עייל בלא בר. ואין שומר הפתח עומד בפניו. אך בהיכל המלך צריך ליזהר להתנהג בתכסיסי מלוכה ונמוסי מלכות. וכאשר בא הכפרי לשם עשה כמנהגו כי לא ידע למיחוי במוחו ובלשון מלכים לדבר לפי כבודו של מלך כי לא ניסה באלה מעולם. ויהי כאשר ראו העומדים בחצר המלך איש מלובש כתבנית

לנשי ביתו של מלך ולא ידע ליזהר כהוגן. במה ראו כן תמהו מי זה הוא הפרא אדם המורד במלך ואינו נזהר בכבודו. ונודע להם אשר הוא כפרי שהתלבש במלבושי מלכות. ויעשו לו דין ומשפט חרוץ ועונש קשה למאד על כל תנועה שלא עשה כהוגן. ויצעק בקול גדול אהה מה אתם עושים לי הלא כפרי אני ומאין לי לדעת פרטי הנהגות שבחצר המלך ויענו אותו כי כן משפטך הואיל שהתלבשת במלבושי השרים היודעין ליזהר בכבוד המלך. ע"כ אתה נדון כיודע בכבודו של מלך ומורד בו:

ח) והנמשל הוא כי כשביקש הנביא להוכיחן היו כחכמים בעיניהם ולא הי' יכול לומר שמעשיהם מקולקלים. וכמו שצווח ירמי' הנביא איך תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו וכאשר אין איש שם על לב כל דרכי איש ישר בעיניו כמ"ש השמן לב העם הזה. ואולם אם ישימו לבם על חטא כל דהו לבדוק אחריהם אחר חוט השערה ימצאו כעבותות העגלה. לכן יעלו ית' קרא בגרון אל תחשוך הנה שמתפארים לצדיקים. אדרבה בזו הגד להם הגד לעמי פשעם שדרשו חז"ל אלו ת"ח ששגגות נחשבים להם כזדונות. ובודאי על שוגג יקבלו תוכחה. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. לכן הגד לעמי פשעם. שאם חכמים בעיניהם הם הרי עכ"פ על השגגות צריכין תשובה ולבית יעקב חטאתם ע"כ שזדונות להם כשגגות. וא"כ קם להו בדרבה מינייהו במה שהם חכמים בעיניהם. וא"ת למה לא הוכיחום בפרטות. ע"ז אמר ואותי יום יום ידרושון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב. ואחר שהם חכמים בעיניהם. אמור להם הוכחה על השגגות וממילא כשיסתכלו במעשיהם ימצאו העבירות החמורות מעצמם. ולזה שונאי נפש דוד שאמרו לו דוד הבא על א"א כמ"ש בב"מ. שדוד אמר ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר ואעפ"כ עשה העבירה. א"כ עונשו ביותר:

ט) וזה אפשר שרמז היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום אי' אלהיך כי דוד טען לפני הקב"ה מפני מה אומרים אלהי אברהם וכו' ואין אומרים אלהי דוד. והנה מהרש"א פ' חלק הקשה. הא אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם. אמנם יראה כי הוא ית' השיבו איכהו מנסי לי. ואת לא מנסית לי לכן אמר בחנני ונסני. וא"כ יראה שעיקר הטעם שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם כי הן בקדושיו לא יאמין לכן דוד שאמר לבי חלל בקרבי שלא שלט בו יצה"ר. א"כ שפיר הוי שאל כהוגן מפני מה אין אומרים אלהי דוד. ולזה ישיחו בו יושבי שער. אחר שלא עמד בנסיון. א"כ איפא אי' אלהיך שאתה חפץ שייחד שמו עליך. וכדי בזיון הי' זה לדוד. אמנם יראה דהתוס' ספ"ק דבתרא הקשו אם לא שלט בהם יצה"ר איך קיבלו אגרא:

י) אמנם יובן ע"פ משל לא' שהי' לו ילד משכיל וחכם ומעולה למאד ודרך השדכנים לנסות הילד לעת מצוא שידוך הגון. ויקר מקרה שא' רצה לשדך עצמו עם הילד הלזה. שהי' נפלא ומפורסם למאד. ושלח אדם גדול לנסות הילד ויען שהי' חפץ להרבות הרבה מוהר ומתן. ביקש שיהי' הילד משכיל ונפלא למאד וישלח אדם גדול לנסותו ויראה לו איזו דברים חמורים שצריכין עיון. והילד בטוב שכלו הגיד לו כל לבו. אך לכל חומרא צריך יגיעה הרבה לפי גודל חומר הנושא. וכאשר אבי הילד ראה בצערו ויגיעתו של הילד ויחם לבו כי נכמרו רחמיו עליו. ויען ויאמר להמנסה למה זה תיגע את הילד לראות אם יעמוד בנסיון. ואין לדבר סוף. ולמה זה אתה מצערו על חנם. הנה בחר לך החומרא הגדולה שיש לך. ובכן תהי' לאות על הקל ממנו שבודאי ידענה ולמה יצטרך ליגע בכל פעם. וייטב הדבר בעיני המנסה וכן עשה מעתה אחר שעמד בגודל החומרא. טוב א"ל לנסותו בקל ממנו:

יא) והנה הנמשל הוא כי בודאי האדם נברא לנסיון שלא יתפתה בעצת יצה"ר

יצה"ר. וכבר אמרו יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום. והנה לצדיק צער גדול להלחם עמו כל ימי חלדו. ושיצה"ר לא ירף ממנו אם לא יחטיאו בזה סובר שמא יחטיאו בזה. ואולם אחר שרואה שהצדיק עומד בנסיון גדול שאין כמוהו. א"כ הוא ית' לא יניח שיתגבר היצה"ר על הצדיק אחר שכבר גלוי צדקתו שעמד בנסיון החומר. למה יניח שיצער היצה"ר הצדיק לחנם אחר שנגלה לכל שיכבשנו. דאם שגם בתחלה גלוי לפניו ית' שהצדיק יכבשנו. מ"מ שלימות הדברים במציאותן לפועל והחומר צריך צירוף והתגברות בפועל. אבל אחר שכבר נוסה בחמור. הקב"ה חס על הצדיק שלא יינעהו לריק. וא"כ ממילא לא קשי' קושית התוס' איך קיבלו אגרא. דממילא אחר שעמדו בנסיון וצירוף שאי אפשר להיות יותר. א"כ ממילא כל כבישה שיצר כבר הוא בכח הנסיון החמור. ואחר שנגלה לכל שיעמדו בכל חומר הפיתויים בודאי שכרם רב ועצום.

יב) **ובזה** יובן מ"ש בעקידה עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. שכבר תמהו המפרשים איך יצדק בו ית' שינוי ידיעה. ואמנם למ"ש מובן כי בודאי אע"ג שגלוי לפניו ית' שהצדיק לא יתפתה בעצת יצר כל זמן שלא יצא הדבר בפועל. לא יתכן לומר שאחר שגלוי לפניו שיעמוד הצדיק בנסיון לא יניח ליצה"ר לפתות שהדבר צריך לצאת לפועל. לכן כשבא השטן כמ"ש ויבאו בני אלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם. אמר לו השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמהו כלומר אחר שכבר גלוי לך צדקתו ויושרת לבו שאין כמהו. א"כ בודאי אין ראוי שתטרח לפתותו. אז מצא השטן לטעון שעדיין אינו מפורסם שיעמוד בנסיון וכמו שהשיב החנם ירא איוב כו'. ובהיותו בשלוה ודאי למה זה הבל איגע לפתותו. ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו וכו' כנודע לפ"ז כשבא השטן להסית איזה המדה שיאמר הוא ית' שגלוי לפני שיעמוד בנסיון. ואולם אם כבר עמד בנסיון חמור שכמוהו שאין חמור ממנו. מעתה אם ירצה היצה"ר ליגעהו בחנם ודאי לא יניחנו הקב"ה ליגעו בחנם. כי יאמר שכדאי הוא לקבל שכר על מה שאני יודע שאם היית מפתה אותו לא הי' שומע לך. ולזה אחר נסיון העקידה רמז לו שלא יניח עוד ליצה"ר לשלוט בו. כי עתה לא ימצא היצה"ר מקום ליגעך בחנם כי כבר באת למדריגה זו אשר אומר אליך כי עתה ידעתי כבר כי ירא אלהים אתה אחר שעמדת בנסיון החמור שאין כמוהו. ולא חשכת את בנך את יחידך. ואחר שאמרתי שידעתי שוב אין ליצה"ר פתוי עליך לצערך להלחם עמו. וכן מבואר במדרש שביקש מהקב"ה שישבע לו שלא ינסהו עוד. וא"כ יצדק שהוא ית' יאמר שידעתי כבר שא"צ עוד לנסותך. משא"כ קודם נסיון אינה המדה שיאמר ית' ידעתי להציל הצדיק מגרוי היצר. אבל עתה אמר שידעתי א"כ תקבל שכרך משלם אף שלא תטרח לנצח היצה"ר שכבר גלוי בזאת לפני שזהו החמור שבנסיונות. ובזה אפשר שהגם שהוא ית' ייחד שמו על יצחק. כי גלוי לפניו שכבר עמד בנסיון וצירוף. א"כ לא יניח היצה"ר עוד לפתותו ליגעו בחנם. ואולם שם כשדיבר עם לבן נצרכה לומר אלהי מפני שישאל לו הא הקב"ה אינו מייחד שמו. ואין לומר שגלוי לו שלא יחטא. א"כ תקשי איך יקבל אגרא כקושית התוס'. לכך אמרו ית' אחר שגלוי שיעמוד בנסיון יצדק לומר אלהי יצחק. אבל לא שיאמר יעקב כן בפני לבן:

דרוש לב לפ' תצא

א) **בסנהדרין** פ' חלק ויהי דוד בא עד הראש. ביקש דוד לעבוד ע"ז. א"ל חושי הארכי מלך שכמותך יעבוד ע"ז א"ל מ"ש נסבת יפת תואר. א"ל יפת תואר רחמנא שרי'. א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין כל דכתיב יפ"ת ה"ל בן סורר ומורה. ויש לדייק בלשון מלך שכמותך יעבוד

יעבוד ע"ז למה תלה דוקא מלך שכמותך. וגם התשובה מלך שכמותי יהרגנו בנו. למה תלה במלך שכמותו:

ב) **אמנם** יראה כי כבר אמרו חז"ל לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה. אלא להורות תשובה. ולא היו ישראל ראוים לאותו מעשה (ר"ל העגל) רק להורות תשובה. ודוד הורה תשובה ליחיד. ועפ"ז אפשר ליישב מה שהקשה מהרש"א פ"ק דמגילה גבי אביגיל והיא יורדת בסתר ההר שהראית לו דם נדה כו' נילמד שגילתה שוקה. א"ל השמיעי לי א"ל ולא תהי' לך זאת לפוקה זו"א מכלל דאיכא אחריתא. והיינו מעש' דבת שבע. ודייק מכאן דנביאה היתה. ומסיק בש"ס שא"ל ברוכה את וברוך טעמך אשר כלתני מבא בדמים תרתי משמע דם נדה ודם נבל. שביקש לדונו כמורד במלכות א"ל עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם. והקשה מהרש"א מאי קאמרה דם נדה ודם נבל הא הוה איסור אשת איש דחמיר טפי מנדה:

ג) **אמנם** יראה כי כבר אמרו חז"ל שלא הי' דוד ראוי לאותו מעשה רק להורות תשובה ולא יליף מישראל די"ל רבים שאני. והנה כבר הבאנו בדרושים מה שפירש ד"ז הגאון ז"ל על אמרם בפ' במה בהמה שאלו מלאכי השרת מלפני הקב"ה מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון. א"ל מצוה קלה צויתיו ועבר עלי'. וקשה אדרבה כיון שמצוה קלה היא כ"ש דקשה. ופירש הוא ז"ל די"ל ודאי ראוי לעונש אשר עבר ציוי ה'. רק הקושי' שהי' לו להשי"ת לכפר עונו לגמרי כדי להורות תשובה. ועפ"ז השיב ודאי אילו הי' מצוה חמורה. יתכן להורות תשובה. אבל ממה שנצטוה מצוה קלה ועבר עלי' ליכא למימר שהוא להורות תשובה דעי"כ יזכרו אחר לבא לידי חטא שנדע שתשובה מועלת גם בדבר חמור. וא"כ אין חטא שלו מועיל להורות תשובה. והנה מוכרח בש"ס אחר שדוד חטא באשת איש להורות תשובה כבר נשמע תשובה בכל עבירות מבינייהו דישראל שחטאו בע"ז שהוא מאמורי חמורות. והנה אם כל החטא הוא להורות תשובה. ע"כ דסגי בחטא אשת איש לחוד להורות תשובה. שהוא ג"כ מאמורות כמו שאמרו דורשי רשומות תשב אנוש עד דכא נוטריקון דם כפירה אשת איש. ואם הכונה בשביל כך. ע"כ סגי בחטא זה לבד. וא"כ אביגיל שהיתה אז נדה ג"כ ולהורות תשובה סגי בחטא אשת איש לחוד. לאמר הוכיח סופו על תחילתו שהי' סגי בחטא בת שבע. והנה אביגיל שהיתה נביאה וידעה שמעותד לחטא להורות תשובה וסגי בחטא אשת איש לחוד להורות תשובה א"כ אם יחטא בשתיהן שוב אין התגלות להורות תשובה דהוה סגי בחטא אשת איש לחוד. וא"כ אין לו התגלות להורות תשובה אם יחטא באשת איש וגם בנדה. לכן בת שבע שנאמר בה והיא מתקדשת מטומאתה שלא היתה נדה וא"כ לא קש' קושית מהרש"א שעיקר מניעתה מבא בדמי' שהוא דם נדה שחמור יותר לגבי' מע"ז אין שום התגלות להורות תשובה כי סגי בחטא אשת איש לחוד שהוא חמור ג"כ להורות תשובה. ואם יחטא בשתיהן ע"כ לאו להורות תשובה בא:

ד) **והנה** אמרם לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה. נסתבכו המפרשים איך שייך שיחטא לחוב לעצמו שיזכו אחרים. כי אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. ועוד כמה צרות וצער סבל על זה. ואילו חטא בהכרח לא הי' ראוי לו כל הצער הזה. אמנם יראה כי כבר אמרו חז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה ויש לו תירוצים שונים כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו והנה שפשטות הכתובים יראה שחטא באשת איש ממש. ולמה ענה לו ה' ככה לפקוד עליו עון אשת איש. וזה אמרם לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה דייקא שיתייחס חטא אשת איש שלא חטא בחמור כ"כ. רק כדי להורות תשובה כדי שיזכו רבים על ידו לכך נתיחס לו חטא חמור יותר ממה שחטא כדי שיהי' מפורסם שגם לחטא אשת איש מועיל תשובה:

ובזה

ה) **ובזה** יש להבין מ"ש מזמור לדוד בבא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע. ולווסו על זה קינה לדוד מבעי' לי' אמנם יראה כי דוד בעצמו הרגיש במה שנתן עליו חומר חטא אשת איש שלא חטא כ"כ ואין זו מדרכו. ימי אלא ודאי רצה הקב"ה לזכותו למען ישיב רבים מעון וילמדו ממנו תשובה לחטא חמור. וזהו מזמור לדוד כאשר בא אליו נתן הנביא כאשר ר"ל כאילו בא אל בת שבע שהיא מפורסמת לאשת איש והגדיל עליו החטא ביתר שאת ועי"כ הוגדל חטאו להורות תשובה א"כ זה בעצמו התגלות שלו להורות תשובה:

ו) **אך** יאמרו בסיפוק כי במשל אשר אמר לו נתן הנביא בכבשת הרש. אין בו בחינת איסור מיתת ב"ד רק דין ממון, והוא שבהמה לא היתה אשת איש. רק שהי' חילול השם בדבר ובמשל שהמשיל. והנה בזאת שמח לבו שלא הביא לו המשל מדין חיוב מיתת ב"ד ודין אשת איש. רק כאילו לא היתה נשואה. ולא אמר המשל שיובן על איסור אשת איש. וזה כאשר בא אל בת שבע לא אשת אורי'. שלא הי' נדון בנדון אשת איש כלל. אך החטא נתפרסם אח"כ כעין איסור אשת איש כמ"ש את אשתו לקחת. וזה לפרסם שהתשובה מועלת לחטא חמור ג"כ וכמ"ש. והנה הי' בידו חטא אורי' ג"כ כמ"ש אותו הרגת בחרב בני עמון אך אמרו חז"ל אורי' מורד במלכות הוה שנאמר ואדוני יואב:

ז) **וראיתי** בשם הגאון מ' העשי"ל שפירש מה שאמרו חז"ל רבי דאמי. מדוד מהפך ודורש בזכותי' דדוד. ופירש לשון מהפך כי זה תלוי אי חולקין כבוד לתלמיד במקום רב דאי חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. לא הי' אורי' מורד במלכות. ובב"ב פ' יש נוחלין מבואר דפליגי בהא גבי בנות צלפחד שנאמר ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר וכו'. אפשר משה לא הי' יודע אלעזר הי' יודע אלא סרס המקרא ודרשהו ר' יאשי' ור' יונתן אמרי בבית המדרש היו יושבין ומדייק דפליגי בחולקין כבוד לתלמיד במקום רב. ומאן דס"ל אין חולקין כבוד לתלמיד במקום רב ס"ל סרס המקרא ודרשהו. וא"כ א"ש לשון מהפך ודורש בזכותי' דדוד דייקא שמהפך ומסרס הפסוק לומר שאין חולקין כבוד לתלמיד במקום רב. וא"כ מורד במלכות הוה עכ"ד פח"ח:

ח) **והנה** נודע טיב ע"ז של קדמונים שיש כת שמכחישין סיבה ראשונה לגמרי ואומרים שהעולם קדמון ואין מנהיג. לזה יעשו פעולות וטלמסאות למזלות להמשיך שפען. ויש כת שמאמינין בסיבה ראשונה רק שסוברין אחר שהמזלות הם משרתים להשפעה מגדולת עבד ניכר גדולת רבו. לכן חולקין כבוד למזלות ולצבא השמים. ובזה יובן מ"ש פ' ראה כי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר אתה בא לרשת אותם השמר לך פן תנקש אחריהם ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. וכבר תמהו מפורשים. כי אדרבה אחרי השמדם ראוי ליקח מוסר שלא לעשות כמעשיהם. ומ"ש המפרשים שירצו לעשות כן לשמים עדיין אינו מיושב כי יש דברים רבים שמותרים לשמים זביחה וכה"ג שמותר לשמים. לכן אפשר לפרש שסוברין שלכך נשמדו האומות בשביל שמכחישין סיבה ראשונה לגמרי. אבל אעשה כן גם אני לסיבה אחרת בחשבו כי הוא מאמין בסיבה ראשונה ובריאת עולם. רק שיעשה כן להמשיך השפע בעבודת המזלות למען ימליצו בעדו להמשיך השפע ממקור השפע. לכן הזהיר לא תעשה כן:

ט) **והנה** דוד שאמרו חז"ל שביקש לעבוד ע"ז. א"ל חושי הארכי מלך שכמותך. כי טעות עע"ז בבחינה הב' שאמרנו היא לפי שחושבין שמגדולת עבד ניכר גדולת רבו. ולזה בא האזהרה בפ' שופטים כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא

צויתי

לויתי כו׳ ואשר לא לויתי מיותר. והוכרח להוסיף לתלמי המלך לעבדם. ואולם יען יתכן בו הרבה טעיות בענינים כאלה לומר שח״ו יש איזה ענין שיחפוץ להורות לו היתר באמרו כי מגדולת עבד כיכר גדולת רבו. לכן כייל בכיילא רבא שתעשה הרע בעיני ה׳ להכעיסו אף שתהא כונתו משום כבוד. הרי אומר כל אשר לא לויתי הוא בכלל האיסור. והנה לפי מחשבת מושי שח״ו ביקש דוד לעע״ז. בודאי הי׳ בבחינה זו. שמגדולת עבד כיכר גדולת רבו. והנה א״כ גם אורי׳ לא חטא נגדו. וא״כ א״ל מלך שכמוחך ר״ל שצריך אתה לנקות עון מעון אורי׳ החתי ול״ל שהוא מורד במלכות. דאין הולקין כבוד לתלמיד במקום רב. א״כ כ״ש ופשיטא דפשיטא שאין מקום לסברא נפסדת לעבוד ולחלוק כבוד לצבא השמים במקום כבוד עליון. ואם ח״ו תאחז בסברא בדוי׳ כזו. כ״ש שיש עליך עון דבר אורי׳ החתי. ועי״ז השיב לו מלך שכמותי יהרגנו בנו והיא הנוהגת כי אפי׳ שואי דוד אמרו דוד הבא על אשת איש מיתתו במה. ואם חושבין שחטא אורי׳ מחייבו. א״כ נדון בחמור וקם לי׳ בדרבה מיני׳ כי הרג חמור מחנק אלא ודאי גם אלו השואים לא נתנו עליו רק חטא בת שבע. וא״כ יאמרו מלך שכמותי שבודאי אורי׳ חייב מיתה כי מורד במלכות. והכל דנוהו לחייב מיתה. א״כ לא יתחייב שיהרגנו בנו. ועי״ז א״ל מ״ע נסיבת יפת תואר. דודאי יש עונש בהשגחה פרטיית. וזהו נדון מדה כנגד מדה. מיום שחרב בית המקדש דין ד׳ מיתות לא בטלו. אבל יש עונש מסילוק השגחה שנמסר לבעל בחירה שעושה כפי הבחירה ההפסית בידו. וא״כ הוא שטען מלך שכמותי יהרגנו בנו. שע״פ השגחה אינו ראוי למיתת הרג. כמו שאמר אבשלום והכיתי את המלך לבדו. ועפ״י הטבע לא יתכן שיהרגנו בנו. ועי״ז השיב מ״ש נסיבת יפת תואר דכל דנסיב יפ״ת ה״ל בן סורר ומורה. וא״כ שפיר ע״פ הטבע עומד על דמך. ואין כאן חילול השם :

י) **ובזה** יובן מ״ש חז״ל בברכות מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. קינה לדוד מבעי׳ לי׳. ומשני כיון שראה שהוא בנו שמח. וכבר תמהו ולשמחה מה זו עושה. וגם מה לשון שחש ברא דרחים על אבא. אי׳ רחמנותו של אבשלום אילו ח״ו הי׳ נמסר בידו. אמנם למ״ש י״ל דודאי זהו כונתו כיון ששחש ברא ע״כ רחים על אבא א״כ ע״כ אין זה בשביל שגגה יפ״ת. וא״כ י״ל כי בודאי דוד עיקר שמחתו בכפרת חטאו. והנה כבר אמרו חז״ל מאן דבשבתא נולד בשבתא ימות על דאחילו עלי׳ יומא רבא דשבתא וקדושא רבא יתקרי. ופירש מהרש״א שאם מת בשבת היא לאות שקדושא רבא יתקרי. ויותר נכון מ״ש ביערת דבש דודאי הא דאחילו עלי׳ יומא רבא דשבתא. אין זה אלא כחס קטן דק מן הדק שאינו נחשב רק לצדיקים גדולים שמדקדק עמהם כחוט השערה. אבל לאחר לא נחשב חטא כזה כלל והנה כבר אמרו המפרשים שהקשו שבן סורר נדון על שם שמלסטם את הבריות. והקשה לא יהי׳ תחילתו חמור מסופו וידון בסייף. ותרצו שהגיע התורה שסופו ירצח בשבת ומחלל שבת בסקילה וא״כ אם יהרגנו בנו כדי ימות בשבת. שכך סופו של בן סורר ומורה שהורג בשבת. א״כ אם נגזר עליו שיפול ביד בנו וימות בשבת. קדושא רבא יתקרא. א״כ ודאי נמחל לו על אותו עון :

דרוש לג לפרשת תבא

א) **מדרש** תנחומא היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות זש״ה בואו נשתחוה ונכרעה כו׳ והלא כריעה בכלל השתחוי׳ כו׳. אלא צפה משה ברה״ק וראה שבה״מ עתיד ליחרב והביכורים עתידין לפסק עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום כו׳ לכך נאמר היום הזה ה׳ אלהיך מצוך עכ״ד המדרש בקצרה. והוא תמוה מה ענין זה לביכורים. אך כ׳ שדרש במד׳ שאמר היום הזה משמע שנעשו היום הזה :

אך

ב) **אך** נראה כי ענין הביכורים הם כי בודאי מה מידינו יקח דבר מועט להביא ראשית פרי האדמה ואמת שכל מלוה יש לה סוד בכמה בחינות אין מספר . ואולם ממנו נקח לעבוד את ה' אשר יען הוא ראשית הסיבות וסיבה לכל סיבות . לכן כייחד לו כל הראשית כמו ראשית דגנך . ראשית גז צאנך כו' וכל הראשיות לו יאותו כי הוא הראשית לכל נמצאים . ועפ"ז יש להבין מ"ש בש"ס פ' חלק שאמר נפחה בחברין אתי מנשה איתחזי לי' בחלמא אמר חברין קריה לי מהיכן בעית למשרא המוציא כו' א"ל מהיכא דבעיא למשרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לי א"ל לימא מר אמר מהיכא דקדים בישולא א"ל מאחר דחכמית כולי האי . מ"ט קא פלחת לע"ז . א"ל אי הוית התם הוית נקיט בשינך בשיפולי גלימי ורהטת אבתרה . ואין לו מובן מה ששאל מהיכן בעי למשרי המוציא . ומה חכמה בזו שאמר מהיכא דקדים בישולי' ומאי שא"ל דחכמית כולי האי . מה דבר חכמה יש בזו :

ג) **אמנם** יובן הכל כי ענין ע"ז של הקדמונים . שכל הי' בעבור שחשבו שהוא ית' נשגב מכל השפלים . ומסר עולמו למשטרי השמים ומזלות . לכן הכל ביד המזלות . לכן עושים שלמשאות לקבל שפע מכוכבי השמים . כאשר אמרו הנשים האכזרות מאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל . כי כן הי' מחשבתם הנפסדת . ואולם באמת חקות העמים הבל כי הכל בידו ית' ואין כח ביד המזלות להרע או להטיב מזולת השגחתו ית' והם בידו כמו הסוס ביד הרוכב שמוכרח לילך למקום שמניע אותו הרוכב . לזה נקרא הוא ית' רוכב שמים . וכשאנו עושין רצונו ית' . אמר מאותות השמים אל תחתו . ואין לישראל לפחד מן המזלות כמבואר בגמרא ומדרש שאיצטרלוגי אחד אמר על שני ישראלים שילכו ולא ישובו . ואח"כ הלכו ושבו בשלום . ושאל להם על מעשיהם . ואמרו שקראו ק"ש ובת זללו ומזה נללו מכוכב המזל ובזה יובן מ"ש אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך שאמר אין כאל ישורון . לפי שנקרא רוכב שמים שהוא הרוכב על השמים שהם כללות המזלות הוא בעזרך . וא"כ מורא לא יעלה על ראשך מפחד המזלות שהם הם שפלים והוא המניעם לרצונו כמו הרוכב שמושך הסוס ברסן לרצונו אל המקום אשר יהי' הרוח ללכת :

ד) **והנה** ענין ברכת המוציא לחם מן הארץ . אף שאמר כמה יגיעות שיעשה מן הדגן לחם . אך הענין הוא כי בודאי השפעתו משתלשלת לכל הנבראים ובכל השפלים נ"כ והנה השפע מצדו הוא זכה למאד רק אחר ריבוי השתלשלות לפי בחינת המקבלין אשר מקבלין דין מן דין כל מה שיתרחק יותר ממקור השפע מתגשם יותר וזה בחטא אדם הראשון אשר הטיל זוהמא בכל הנבראים ונתגשמו עד שהגביר כח הקליפה . ובעולם העשי' רובו קליפה . והתוכיות הוא מלובש הרבה . לכן צריך יגיעה ושבירה להוציא אוכל מתוך פסולת . והחטה בודאי מצד מקור השפע היא נקי' ואין בה פסולה כלל . לכן לעתיד שיתבטל כח הקליפה מתידה הארץ שתוציא גלוסקאות שהוא לחם נקי בלי שום סיג . ואולם לפי שאדם הראשון הגביר כח הקליפות לכן הכל מעורב מטוב ורע . לכן צריך ל"ט מלאכות נגד ל"ט קללות שנתקללו אדם וחוה ונחש בחטא אדם הראשון . לכן צריך כמה יגיעות למרק ולזכך החומריות מכל דבר . אבל מקור השפע בודאי הוא לחם נקי בלי סיג . לכן בזמן שהי' מאכל לחם אבירים אמר עליו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים דייקא לפי שבא מן השמים שאין לקליפה התגברות הי' לחם נקי . לא כן הארץ הלזו הנשמש שהכל מתגשם בה לפי רבוי העלולים והשתלשלות ממדריגה למדריגה . נמצא לפ"ז עיקר השפע מאתו ית' הוא הלחם שהוא תוכיות המאכל הנאות . ואולם לפי שפלת מדרגתנו והתגברות הס"א בעונינו וחטא אדם הראשון אשר נתגשם הכל יש פסולות הרבה . ואולם לו ית' יתיחס הפנימיית הטוב והנבחר כי מאתו לא תלא הרעות והסיגים . רק עונותינו מבדילים בינינו ובינו ית' .

וחטאותינו

זהטאותינו מכנו הטוב לפי שהכל מעורב עם קליפות ופסולת:

ה) **והנה** אנחנו עם קדוש אשר אמונתינו אומן שכל השפע מאתו ית' לא במזלות כי אין פועלים בשפלים רק ברצונו ית' והשגחתו ושפעו דבוקה תמיד בנבראים ואולי ילוייר ח"ו העדר שפעו ית' רגע אחד הי' הכל כלה ואבד. לכן מברכין המוליא שהוא לשון הווה ששפעו תמידי והווה בלי הפסק חלילה וגם לחם כי מלדו ית' הוא לחם. ומלדינו הקליפה והפסולת רבו שהוא מלד המקבל שאין בנו כח לקבל השפע הזכה והברורה. והנה נודע מה שקרוב לשורש קרוב יותר אל התיקון. ולזאת פיו פתח בחכמה להורות לו איך שלא הבין כונת טיב ע"ז של הקדמונים שהיו סבורים שהנהגת העולם הוא ע"פ המזלות שהם פועלים בשפלים. ולזאת עשו עלביהם להמשיך שפע כוכבים ולזה תיקנו המוליא לחם. לומר שהוא ית' המוליא לחם. וכל השפע מאתו ית' לכן מברכין מהיכא דקדים בישולא שמה שקרוב לשורש השפע קרוב לתיקון יותר. לכן בהיות מלדו ית' עיקר מקור השפע לסורות איך שהשפע נשפע מן מקור השפע והקדמון אשר בכח ידו פועל במזלות ושפלים כרצונו. לכן אמר לו מאחר דחכימת כולי האי וידעת שהכל ממקור השפע הקדוש. אמאי פלחת לע"ז. א"ל אי הוית התם נקיטת בשיני' בשפולי'. כי השינים רומזים לל"ב נתיבות חכמה כנודע. שאז היו אוחזים בסברא שהשפע נשפע ע"פ שפלות המדריגה שהם המזלות השפלים כי אז התפרסם הדעת הנפסדת הלזו. כמו שאמרו הנשים הארורות מאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל:

ו) **והנה** נשוב לדברינו כל הראשית מתייחס לו ית' להורות שכל השפע וההנהגה מאתו ית'. וזהו הרמז בבכורים. והנה התפלות ג"כ מעין זה. כי תפלת שחרית הוא כי בכל יום נעשה ברי' חדשה כמ"ש חדשים לבקרים. וא"כ הראשית המתמשות בכחות הגופנים יתיחס לו ית' להכין עצמו להתפלה. ותפלת מנחה היא ראשית נטיית השמש למערב. ותפלת מערב הוא ראשית הלילה. והנה הבכורים רומזים לראשית אשר יתיחס לו. והנה בזמן הזה אשר אין מקדש אמרו חז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ואולם בזה יבחן היות שהי' עושה המצוה אם היתה באה לידו. כי כל אחד יוכל לומר אילו הי' מקדש. הי' מקריב ביכורים. אבל בא המבחן מן פועל דמיוני שיש במצוה לעשות כעת. אם עושה הדברים שהם פועל דמיוני ורמזי המצוה אשר רבים הם לאין שיעור. אם אוחז בדברים שהם דמיון למצוה. א"כ מזה יבחן כי מחשבתו זכה לפעול פעולת המצוה כשתבא לידו. ומזה שמייחד הראשית לו ית' ראשית הכחות הגופנים. הרי זו רמז ופועל דמיוני לבכורים. לכן אמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך שאדמה כינוי לחומריות שראשית הכחות יראה להביא לקדושה. וגם ירמוז למ"ש הזהר מפני שיבה תקום. שלא ימתין לשוב בתשובה עד אשר אפסו כחותיו. שאין זו תשובה שלימה. כי חסרה לנגבא נפשי' לשלמא נקיט. לכן אמר ראשית בכורי אדמתך תביא לבית ה' לא תבשל גדי בחלב אמו. להורות שבעודו רך בשנים מתענג בתענוגים גופניים כטבע החומריות שבאדם שנקרא חלב אמו תענוגים הבאים מלד החומריות והגשמיות שהוא אם המגדלין אבריו החומריים:

ז) **ומעתה** יראה שזאת כוונת המדרש כיום הזה כו' כי באותו יום לא הי' ביכורים בפועל ממש רק בא כנגדן הפועל דמיוני לייחס לו כחות הראשית לכן אמר בכל לבבך ובכל נפשך שבכורי הכחות יביאו אליו ית'. עוד ירמוז בראשית אשר כל מעשינו אינם אלא ראשית בכורים כי הבא לטהר מסייעין לו כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום. ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. ובזו יובן מ"ש ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ודרשו חז"ל אטו יראה מילתא

זוטרתי

זוטרתי היא. ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא. משל למי שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול. וכבר נודע הדיוק אטו בשביל שדומה עליו ככלי קטן יבקש ממי שאין לו:

ח) **אך** נראה ביאורו ע"פ מאי דאיתא בפ' איזהו נשך דרש בן פטורא אם שנים מהלכין בדרך וביד א' קיתון מים אם שותין שניהם מתים ואם א' שותה מגיע לישוב. דרש בן פטורא ימותו שניהם ואל יראה אחד במיתתו של חבירו. עד שבא ר' עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחבירך ובמהר"מ שי"ף הביא קו' דבקדושין דף י"ז דרי"ש כי טוב לו עמך עמך במאכל כו' שלא יישן רבו על כרים והוא יישן ע"ג קרקע. מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. וכתבו התוס' אמאי נקרא אדון. ותירצו אם אין לו רק כר אחד ע"כ צריך ליתנו לעבד שיקיים עמך והוא יישן ע"ג קרקע. וא"כ גם כאן נימא הכי ונדחק:

ט) **ונראה** דסברת ר' עקיבא עמך משמע שאתה עיקר והוא טפל. לכן אתה עיקר להחיות נפשך. והנה בעבד אף שנותן לו הכר והרב ישן ע"ג קרקע. מ"מ העבד טפל לרב. שהרי כל מקבל הוא טפל למשפיע. והעבד הי' עושה ברצון שישכב הרב על הכר ויהי' עבד לו. נמצא במה שנותן לו הכר לקיים המצוה. אדרבה בזו מתראה שהוא שפל וטפל אליו שמטובת רבו אשר תשפיע עליו יקבל. וא"כ שפיר נקרא עיקר. ומתפרש שפיר כי טוב לו עמך שטוב לו במה שהוא טפל אליך ואתה עיקר ואדון לו. כי לזו הסיבה שהוא נטפל אליך צריך אתה להשתדל להטיב לו. אבל אם יתן לחבירו וימות הוא לא שייך עמך כלל:

י) **ובזו** יובן אם כסף תלוה את עמי את העני עמך ר"ל שאם תעשה טובה [illegible]. לא ידמה לך שהוא עיקר בקבלת הטובה.

כי נהפוך הוא שהוא מקבל טובה לפי שעה אם נתן לו מעט כסף לקח' ככר לחם להשביע רעבון נפשו. אבל הטובה העקריית הוא אליך שאתה מקבל שכר נצחיי על זה. וא"כ טובתו טפלה לטובתך שאתה פועל לעצמך קבלת טובה יותר ממה שהוא מקבל ממך. כי העני לא יקבל שכר עה"ב בעבור שלוקח ממך. לא כן אתה שתקבל שכר:

דרוש לד לפ' תבא

א) **בענין** זה אמרתי להוכיח איך הקפידה התורה שעני קודם לעשיר ועמי ונכרי עמי קודם ואמרינן אפילו נכרי ברבית ולישראל בשכר א"כ איפא אנשים בעלי מלאכות שיתנו לנכרים שכר מלאכה שמלעטרכת להם לפועלים ולא יתנו לישראל אוי לאותה בושה היך מקיימין העני עמך והשבת ריעים וכבר אמר ויהיו עניים בני ביתך ועבירה גוררת עבירה שבאים לחלול שבת שמדברים שיעשו בשבת וכבר הזהיר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כו'. והענין כי החכמה והגבורה והעושר מרמזים לשלשה מדריגות בעבודות ה' כי תשובה תפלה לדקה הם לום קול ממון. הנה התפלה יכונה בשם חכמה שצריך להכין לבבו איך לבקש בקשתו ממלך גדול ונורא. וצריך להבין ולהשכיל סדר התפלות כראוי וכמו שאמר הנביא יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. לכן הנני יוסף להפליא כו' ואבדה חכמת חכמיו. והענין הוא כי מי שמבקש לבא לחצר המלך עם איזה מבוקש בכתב כנהוג. צריך לבקש סופר חכם ובעל לשון. והאיש ההמוני אשר לא ידע להבחין המגילה אשר תיטב בעיני המלך מבקש סופר חכם ובעל מלילה נעימה. והי' האות מי שכבר כתב כמה בקשות למלך והועילו דבריו. זה לאות אשר מליצתו נעימה ויפה. ואולם מי שהוא טיפש ואינו מקשט עצמו כראוי לעמוד בחצר המלך ישליכו

ע"י

דבריו חוץ לחצר ולא תראה בקשתו פני המלך. א"כ ע"י זה האיש אבדה חכמת המליץ ולא ניכר נעימת המליצה:

ג) **והנמשל** הוא ג"כ כי תפלתנו ובקשתנו בודאי כולם נכוחים וישרים על סדר העולמות כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה. ובודאי אם אנו מכוונין בתפלה כראוי. בודאי כשנתקבלה הבקשה. ניכר חכמת סידור המליצה. ואולם יען לבם רחק ואין ממלאים המבוקש. א"כ אבדה חכמת המסדרים הבקשות והמליצות ובינת נבוניו הסתתר ונשוב למה שאמרנו כי התפלה מכונה לחכמה שהוא קול צום מכונה לגבורה כי היושב בתענית נקרא קדוש אי מלי לצעורי נפשו ממון לצדקה בודאי צריך לעושר והנה צום קול ממון כולם עולים ת"ח כמנין זאת:

ג) **וזהו** הרמז אל יתהלל חכם בחכמתו. שהחכמה אינה בידיעת התורה וסדר בקשתו שיבקש מאתו ית' כי ה' יתן חכמה. ונרמז בזה קול שהוא תפלה. גבור בגבורתו להתגבר כאחד מן הכפריים. והגבורה נאה לה' לענות בצום נפשו. עשיר בעשרו אם אינו נותן לצדקה אינו כלום. ואולם לממון לצדקה טוב העושר. לכן אמר כי אם בזאת. גימטרי' צום קול ממון. בזה יתהלל בשלשה מעלות צום קול ממון שמכונים לחכמה גבורה ועושר. לפי שהוא השכל וידוע אותי. ובעוה"ז מקיימין הקול קול יעקב והידים ידי עשו שבצדקה לא די שאין נותנין אף מי שיש לו ליתן שכר. והזהירו חז"ל או קנה מיד עמיתך שיקח דוקא מעמיתו. והם נותנין לידי עשו. ולא תהא זאת בישראל:

ד) **ובזה** מובן שפיר הפסוק מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אמר שהוא ית' אינו שואל מעמך רק דבר אחד. א"כ ראוי הי' שתעשה זאת לבדך. ואף גם זאת אינו ממך לבדו. כי לולי הקב"ה עוזרו אין יכול לו. כמ"ש אלנאזי האנוש מאלוה יצדק. כי צדקת האדם אינו מאתו ית'. והם מעושהו אף שמסייע לו. מ"מ יטהר גבר כי צריך להקדים לבא להטהר והבא לטהר מסייעין לו. וא"כ מה ה' אלהיך שואל מעמך שאינו שואל דבר ממך לבד שום דבר רק מעמך דייקא דבר אחד ששואל ממך אינו רק שאתה עיקר והוא ית' כביכול בעזרתך ונטפל לסייע לך. אז בודאי אם תכין לבבך הוא ית' בעזרתך. וזהו הרצון לגבי משה מילתא זוטרתי הוא שהוכיחם מאחר שזכה הוא לזה. אין זה אלא לפי שאין צריך רק להכין לבבו ואז ה' בעזרו בסיוע מרובה. כי לא יבצר לה' מהושיע בסיוע רב להכין לבבך ליראתו וכלי גדול יש לו ית' רב להושיע אם תכין לבבך. ולכן אמר שאל ישיאך יצרך באמור מי אתה שתעבוד למלך גדול אשר כל צבא השמים וכל הברואים מהללים שם תפארתו. וזהו טעות ע"ז של הקדמונים. שאין כבודו ית' להשגיח במעשי בני אדם. ולזה אמר אדרבה שמעלתכם גדולה כי הן לה' אלהיך השמים כו' רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים. ובא שינוי לשון באבותיך חשק:

ה) **ויובן** ע"פ משל לאב שהיה לו כמה בנים אחד הוא טוב מעלתו ומשכים בבוקר לבית הכנסת להתפלל וביתר עבודת ה'. ועוד יש לו בן אשר בטבע מתעצל וישן בזמן תפלה. וצריך האב לטרוח להקיצו משנתו. והנה בכל יום כפעם בפעם ישכים להקיצו ויאחז בו לאמר עורה והקיצה לעבודת הבורא וצריך להרבות בטורח עד יקיץ משנתו. ולהיות כי צריך זמן להקיצו מקדים להקיצו בכדי שלא יאחר זמן תפלה ופעם א' ראה שאחיו עדיין ישן. וישאל לאביו למה לא הקצת לאחי אשר ישן עדיין. ויען ויאמר הלא כל חפצי לראות יראת ה' אשר בקרבכם ואחר שאני יודע שאחיך גם מעצמו יש לי נחת רוח ביותר בראותי שמעצמו מתעורר לדרכי ה'. ואחר שאני רואה אתה מתעצל. ואם אניחך לישן לא תתעורר מעצמך. בהכרח אני מוכרח להקיצך. ואולם גם זה טיב בעיני שעכ"פ התעורר בהקיצך וטוב אתה ממי שהוא פחות. שאף ע"י ההתעוררות אינו קם:

והנמשל

ו) **והנמשל** כי אבותינו לא היו צריכים התעוררות ועל אברהם נאמר מי העיר ממזרח צדק כי התעורר מעצמו ולא הי' צריך שהוא ית' יעורר אותו וקיים אפילו עירובי תבשילין. לכן אחר שידע ית' שהם יתעוררו מעצמם. לכן חשק ה' לאהבה אותם. ואולם בכם הוכרח לבחור ע"י יעודים וצוויים כאשר אמר בשעת מתן תורה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים והחזיר התורה אליהם ואולם בחר בכם מכל העמים שטובים אתם עכ"פ מיתר העמים שהקדמתם נעשה לנשמע. ולא כן האומות שאף שהחזיר להם התורה לא אבו לקבלה:

ז) **ואמת** כי עם ישראל קדושים הם. רק שאור שבעיסה מעכב. ואין איש מישראל שלא יהי' לו התעוררות לפעמים לשוב בתשובה כי השורש הוא טוב. ויובן בזה מליצתו של אדון הנביאים בבקשתו מאתו ית' ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו. וכבר תמהו בזה מפרשים מה זו השבח להמליץ עבורם בשביל שהם קשה עורף:

ח) **אמנם** יובן ע"פ משל לאיש נגיד אחד שהי' לו בת יחידה וביקש לעשות חיתון עם איזה בחור יניק וחכים והשדכנים שידכו לו לפי דרכו והלך לנסות הילד באיזה ענינים. ומצא אותו לפעמים עומד בנסיון. ופעמים לא. ויפג לבו אם יתחתן בו. ובא איש אחד להרס הענין ואמר לו אנכי מכיר הילד ואינו עוסק בלימוד כלל. וכאשר שמע זאת מיד פתח פיו לגמור הקשור ולכתוב כתבי התקשרות התנאים כנהוג. והי' פלא בעיני כל רואה. כי אחר החסרון הגדול חשקו לגמור השידוך. ויען ויאמר הנה ראיתי טוב השכל של התינוק כאשר הוא כעת. ובהיותי סבור שאין יד שכלו מגיע יותר. הייתי נבוך שאינו לפי רצוני. ואולם עתה אשר אם בלי התמדה ושקידה השיג זאת בשכלו. א"כ אם אני ארגיל אותו בהתמדה. יהי' בלי ספק כרצוני. ויגדיל תורה ויאדיר:

ט) **והנה** כי כן עם בני ישראל אמת כי נשתבחו תחלה במעלה בהקדמתם נעשה לנשמע. ודאי למעלה גדולה היא. כאשר הפליגו חז"ל שקשרו להם שני כתרים א' נגד נעשה וא' נגד נשמע. ואולם אחר ימים חזרו לסורם ועשו העגל והנה כבר המליץ משה שגרם להם טומאת מצרים שנתערבו בגוים. לכן הי' עם קשה עורף מצד הטומאה שנדבקה בהם במצרים מקליפת פרעה שהוא הער"ף. והנה זאת מליצת רועינו הנאמן אחר שעם אשר בטבע קשה עורף. אעפ"כ טבעם לטובה גם כן. שהרי כמה מעלות השיגו מהקדמת נעשה לנשמע. ואם עדיין אין רגילין בעבודת ה' לפעמים עכ"פ לבם טוב א"כ אין ספק שלאט לאט ימשכו ליראת ה'. אך בתחלה צריך לסלוח להם. לכן בתחלה וסלחת לעונינו. שאין ראוי לו ית' שידקדק אפילו על הזדונות. יען כי עדיין לא הורגלו בעבודתו ית' וקיום מצותיו ואחר שיגיעו למעלה. א"צ לומר להם הזדונות רק השגגות. עד שלאט לאט ימשך שיטו דרכם לטובה ונחלתנו ונהי' לעם נחלה כראוי מטבע שורש אומה ישראלית. ובזה ניחא שהקדים החמור וראוי לבקש הקל תחלה כנודע אמנם למ"ש הוא נכון ומסודר כראוי:

דרוש לה לפ' תבא

א) **בילקוט** פ' ראה ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה. לפיכך הזהיר משה עשר תעשר. וצריך ביאור וכתבתי במקום אחר. ונבאר עוד להשלמת הדרוש פ' תצא מה שכתבנו בו במ"ש חז"ל בהיתר יפת תואר לא דיברה תורה אלא כנגד היצה"ר. שאם לא ישאנה בהיתר ישאנה באיסור. ויתבאר ע"פ דברי חז"ל בפ' במה בהמה. שאלו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון. א"ל מצוה קלה צויתיו ועבר עלי'. והוא תמוה. למה תלה במצוה

קלה

קלה הדרכה כ"ש שלא הי' לקונסו :

ב) **אמנם** יתבאר הכל. כי כבר נתעוררו איך חטא אדם הראשון בעץ הדעת כי מעת שאכל עץ הדעת נתעורר בו כח התאוה ומתחילה איך אכל. אכן הענין הוא. כי בודאי יש בחיבות היצה"ר בכמה פנים כי היצה"ר הטבעי הוא מצד האברים שהם חומריים ונוטים לתאות גשמיות. וזה לסיבת היות האדם בא מתאוה חומריית ובהמיית. כמו שאמר המשורר הן בעון חוללתי. ומזה נולדה תאוה החומריית התאוות לדברים שהם הנאת הגוף ותאוות חומריות שונות כנפש הבהמיית כמ"ש נפש רשע אותה רע. ואולם חוץ מזה. יש מלאך ממונה להסית את האדם וכמשל הזוהר לשפחה שצוה לה המלך שתסית את בן המלך. ואולם לבן הזהיר שלא יאבה ולא ישמע אלי'. ובהיות הבן נזהר. הרי השפחה עשתה שליחותה. והבן זכה למעלה יתירה. ולזאת קשה לכבוש היצה"ר. בהיות כל אברים הגשמיים עוזרים לו. וכמו שדרשו חז"ל עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה מעט אלו האברים. ובא אלי' מלך גדול זה יצה"ר. ובנה עלי' מצודים והרמים ומצא בה איש מסכן. זה יצר טוב. ואדם לא זכר האיש המסכן. הנה היצה"ר נקרא מלך לפי שכל אברים המבעים נשמעים לדבריו למה שנוטים לחומריית מצד הטבע. לכן המלחמה קשה שהוא מפאת הטבע ומפאת המסית החיצוניי. והיצר טוב אין האברים מהחזקים עמדו :

ג) **והנה** לזאת האדם הראשון שהי' יציר כפיו של הקב"ה. א"כ בטבע לא הי' נוטה נחומריית כלל. שהרי לא נולד מתאוה חומריית. לכן לא השיג המוחשות וחרפה מחוש המישוש. ולכן הלך ערום. כי לא הי' צריך להתבושש כלל. שלא הי' נוספרא דערוה. ואולם באכלו מעץ הדעת. הוטבע בו טבע חומריית והתגשמו אבריו ונעשו כתנות עור. בעיי"ן מסטרא דערוה שהוא אותיות העור הגשמיי. לכן אמר לו יתי' מי הגיד לך כי ערום (אותיות מעור) אתה. המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת. כי סיפר והפליג בחומר העבירה שאמר איך נהפך לכך בעוד שאין אברים החומריים גרמו לך תאוה זו כי אם היצה"ר החיצוני. ולזה אמר מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל מנו אכלת שבאם כבר אכלת הי' לך ההגללות מה במה שכבד עליך לכבוש היצה"ר. שכל אברים הטבעים מסיעים לו לחומריית. אבל אתר שעדיין לא אכל א"כ היו אבריו קרובים לרוחניית. ולא נתפתה רק מצד היצה"ר החיצוני. ובודאי עונשו כפול ומכופל לכן החמיר בענשו :

ד) **ובזו** מובן שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. ובמדרש אכלתי ואוכל עוד. והכונה שהתנצל לפי שהאשה היתה מפתה אותו לאכול. נמצא שהי' לו ג"כ היצה"ר שהוא המלאך הממונה להסית. ונוסף ע"ז גם האשה שדברה לו בפועל. ועכשיו אוכל עוד. כי כ"ש שעכשיו קשה עלי לכבוש היצה"ר. שהרי השפיע כח התאוה בכל אברים שיהיו נוטים לחומריית. והנה כן מדהו ית' שנתן תורה לישראל. והי' משה רבינו סרסור שיתרצו לקבל התורה. כמו שייעד להם ביעודים כמבואר בפ' יתרו להכין לבבם ליראתו ית'. לכן אחר שכבר אכל אמר ואוכל עוד. שלא יוכל עוד לקבל עליו מצוה זו בהיות שנתגשם היצר והאברים הגשמיים עוזרים לתאות היצר :

ה) **והנה** מה שהוא אצלינו דבר קשה לכבוש החומר ויצה"ר המסית עם אברים העוזרים לו לאדם הראשון דבר נקל הי' ועוד שכל מה שיגדל עולם קדושת הדיבור יפעל יותר רושם בגוף האדם להזהר בו. ולזאת היטב חרה למשה באמרם דבר אתה עמנו ונשמעה וכמ"ש בפ' ואתחנן שאמרו קרב אתה ושמע כו' ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר אלהינו אליך ושמענו ועשינו ויאמר ה' אלי כו' הטיבו כל אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כו' ואין לו מובן. אך הענין מובן כי בודאי הדיבור מפיו ית' עושה רושם יותר. לזאת נאה להם לשמוע מפיו ית'. ואולם לעומת זה אתר

שהרושם

שהרושם פועל יותר בעלם בשמיעת הדיבור מפיו ית' כמו כן יגדל העונש בעברם עליו. לכן אמרו דבר אתה עמנו ונשמעה כי אם יעברו לא יגדל עונשם כ"כ (לכן אמר ית' מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים כי יראו מעונש. לכן אמרו ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. כי שאלו לחכמה נפש החוטאת במה תתכפר. אמרה נפש החוטאת תמות. והקב"ה אמר יעשו תשובה ואילו הי' הדיבור מפיו ית' אמרו פן נמות ולא תועיל תשובה):

ו) **ובזו** יובן במ"ש בחטא העגל לך רד כי שיחת עמך כו' סרו מהר מן הדרך אשר צויתים. כי סיפר בזה להגדיל האשם. כי בודאי שעודנו במסיבה נרדו נתן ריחו. ודרך הוא בתחלת קבלת האזהרה נזהרים בה ביותר ולא שכיח לחזור מיד. ולזה אמר כי סרו מהר הוא נבחינת המעשה המכוער. ואם מפאת רושם הדיבור מפי המלוה. הנה הם סרו מן הדרך אשר צויתים בעלמי שאנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמעו. ואם מלד חומר העבירה והפועל המגונה כי עשו להם עגל מסכה שהוא ע"ז שהוא ככופר בכל תורה כולה וישתחוו לו כו'. והנה כן באדם הראשון כי מלינו שהוא ית' מקבל שבים. והטעם הוא כי עיקר התשובה הוא וידוי כמ"ש קחו עמכם דברים. לכן הוא ית' אמר יעשה תשובה ויתכפר. וכתבו הטעם כי הקב"ה חפץ חסד הוא ודן עונש האדם בדין קנס כדאיתא בזוהר. ומודה בקנס פטור:

ז) **וזהו** ענין השאלה. אחר שסב אדם הראשון מפני מה קנסת מיתה. כי אחר שסב בודוי דברים. א"כ אין לך לענוש אותו כפי מידתך. ע"ז השיב ית' חדא שבערכני שקשה להאים כח החומר המתאוה לחומריות. לכן חסדו ית' שיועיל תשובה. כי ילר לב האדם רע מנעוריו וקשה לכבוש הילר בכמה אזהרות. לא כן אדם הראשון שלא נלטוה רק על מלוה אחת וגם היא קלה. כי כבר כתבו שאדם לא הוזהר על העץ רק עד כניסת שבת. שאילו המתין עד שבת הי' הכל מתוקן. ומבואר דדבר שיש היתר לאיסורו מקרי מלוה קלה. לכן מותר להתיחד עם אשתו נדה. שאין יצרו תוקפו. וגם לויתיו בעלמי ואעפ"כ עבר עלי'. לכן לא הספיקה לו התשובה לבטל העונש. כי אצלינו קשה לכבוש הילה"ר מלד כי מחומר קורצנו ובעון חוללנו. לא כן אדם הראשון שהי' יציר כפיו של הקב"ה. ונקל הי' לו ליזהר עד שבת. לכן לא נעשה לו חסד זה לכנות העונש לקנס לסקל עליו אלא להחמיר. וגם לויתיו הלווי מפיו ית' שעושה יותר רושם. ואעפ"כ עבר עליו:

ח) **ובזו** יובן מ"ש חז"ל מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. קינה לדוד מבעי' לי'. ומשני כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך הי' אומר שמא עבד או ממזר. עכשיו שראה כי שהם ברא מרחם על אבא. ותמהו בזה אי' רחמנותו הרי ביקש לעקור את הכל. וכתבנו כמה פעמים בזה. אכן לפי הענין יובן. כי איתא במדרש רבים קמים עלי. רבים בתורה. וגם מ"ש לדוד דוד הבא על אשת איש מיתתו במה. והשיב להם מיתתו בחנק. ויש לו חלק לעה"ב. אבל המלבין פני חבירו ברבים. אין לו חלק לעה"ב. ויש להבין למה נזכר דוד הבא על אשת איש:

ט) **אך** נראה כי אמר דוד מגלם על יתר עושה גאוה. כי הקב"ה משלם לאיש כפי מדתו. כי הקב"ה מדקדק עם הלדיק כחוט השערה. והנה המתגאה והומר שהוא לדיק בכל דרכיו. אף שאינו לדיק נותנין עליו חומרי לדיק לדקדק עמו כחוט השערה. וזו על יתר עושה גאוה. על היתרון של הגאוה. וכעין זה שמעתי. והנה דוד שהתפאר ולבי חלל בקרבי שדרשו חז"ל שלא הי' לו ילה"ר א"כ כיון שלא חטא מחמת תאוה. נקרא עובר עבירה להכעיס ולהכעים הוא מין. והוא מן המורידין לבור שהוא כעין סקילה שהיא חמורה שבמיתות. ולכן שאלו דוד שהתפאר שלא הי' לו ילה"ר מיתתו במה. והשיב להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב. כי

באמת

שאינו הוא מחמת פיתוי יצר. לכך אמר רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה. כי התשובה אינה מועלת רק למי שעובר לתאבון שיש לו התנצלות כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משא"כ בעובד להכעיס שלא מחמת תאוה כלל. ובאמת לא צדקו כי באמת מלד עלם החומר. כבר הכניעו בסגופים ותעניתים עד שלא הי' מתאוה לדבר רע. ואולם חטאו הי' מצד היצה"ר החיצוני אשר הומנה להסית ולהדיח. וכשאמר בחנני התגבר עליו כח היצה"ר החיצוני. ולזה נכונים דברי חז"ל כי שונאי נפש דוד אמרו. שמי שאין לו יצה"ר שחטא אין לו תקנה וסברתם הי' שאין יצה"ר אחר רק כח החומריית הטבעיי. וא"כ הוא שהתפאר שאין לו יצה"ר בטבע אין לו תקנה. אבל עכשיו שראו שבנו מרד עליו. וששם ברא רחים על אבא. וע"כ יצה"ר יוכל להסית אף למה שהוא נגד טבע האדם. וכיון שחטא מחמת יצה"ר ממילא יסכר פי דוברי שקר. אשר רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה:

י) **ובזה** מובן מ"ש חז"ל לא דיברה תורה אלא כנגד היצה"ר כי הגיעה תורה לסוף דעתו. שאם לא ישאנה בהיתר ישאנה באיסור. ותמהו על זה כי הלעיטהו לרשע וימות. וכי תתיר התורה איסור משום זה. אכן הענין מובן עם מה שאמרנו. כי כבר כתבנו כי המלחמה קשה במה שהיצה"ר הוא משני לדדין מצד הטבע החומריית והמסית החיצוניי. והנה אם הי' דבר אסור. אין ספק שהי' המסית החיצוני מתגבר ביותר. כי לכך הומנה שיסית לדבר עבירה כמ"ש בזהר משל הזונה שהומנה לפתות בן מלך שהיא ממונה לפתות. והבן מלווה מפי אביו שלא ישמע אלי'. והנה אחר שזה היתר בתורה. אין כח היצה"ר על זה. נמצא שיוהר נקל לכבשו. בהיות שאינו רק מצד טבע החומריית לבד. משא"כ אילו הי' אסור בתורה כ"ש שהי' היצר מתחזק להסיתו לדבר עבירה. כי לכך הומנה נמצא שרבים שיוכלו לכבוש כח התאוה החומריית לבד. מ"מ לא יעצרו כח להתחזק על היצה"ר הנוסף מצד מה שממונה על זה להסית. וא"כ אלו אסרה התורה יפת תואר. היו רבים נכשלים יותר במה שמתחזק כח היצה"ר הנוסף על התאוה הטבעיית. וא"כ זה לתכלית הן מצד מי שנושא אותה. שאין עונשו עליו כ"כ. הן מצד רבים שיוכלו לפרוש. כי לא יתגבר עליהם המסית החיצון:

יא) **ובזה** יש להבין מ"ש חז"ל בחלק דאמר לי' לדוד מ"ט נסבת יפת תואר. א"ל יפת תואר רחמנא שרי'. א"ל מ"ט לא דרשת סמוכין. כל דכתיב יפת תואר. ה"ל בן סורר ומורה. ויש להבין וכי לא ידע דוד שלא דיברה תורה רק נגד היצה"ר. אכן לפמ"ש מובן. כי דוד לבו חלל בקרבו. ולא הי' לו יצה"ר מצד טבע החומר. כי כבר הכניעו והחלישו. וא"כ שפיר קאמר לי'. כי אחר שיפת תואר רחמנא שרי'. א"כ ע"כ לא חטא בזה כלל שהרי בטבע לא הי' יצה"ר ומלאך חיצוני להסית על זה לא הומנה וא"כ חשב שהוא בודאי למצוה לאיש שכמוהו. לכן נתעורר מעצמו לקיים המצוה. וא"ל שטעה בזה. שהי' לו לדרוש סמוכין. דכל דכתיב יפת תואר ה"ל בן סורר ומורה. וטעה במה שחשב שלאיש כמוהו הוא מצוה כי כל דכתיב יפת תואר ה"ל בן סורר ומורה. ולא היה לו לעורר עצמו לדבר זה כלל. ואמר הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך וכו'. ודרשו חז"ל אטו יראה מלתא זוטרתי היא. הא אמר ר"ח אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים. שנאמר יראת ה' היא אוצרו. ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא. משל למי שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו. דומה עליו ככלי גדול. וכבר תמהו בזה. וכי בשביל שמשה הי' לו הכלי. חשב לישראל לדבר קטן. וכי יאמר עשיר שיש לו עשרת אלפים. לרש השואל על הפתחים,

אינגו

הינני מבקש רק דבר קטן מאה זהובים
בשביל נשוא דבר קטן אללו:

יג) **אבן** יובן ע"פ משל לבן מלך שנסע למרחקים בספינה. ועמד רוח סערה והשליכתו למדינה רחוקה שכולם כפריים והאני' חשבה להשבר. ובדוחק שמילט נפשו. ובהיות הבן מלך במדינה נשאר בערום ובחוסר כל ולא ידע ממה להתפרנס. ואמרו לו שסגולת במדינה זו חפירות שיש בהם עפר יליק ממנו נחושה. וגם מאבנים טובות ומרגליות. ויקם בן המלך ויחפור כל היום. ומלא נחושת עד אשר קנה מזה לחם לאכלה. אח"כ חפר בחפירה שני' ומלא אבנים טובות ומרגליות והביאם לקחת לחם. ולגסות המדינה לא הי' מלאכה זו חשובה בעיניהם. ולא מלא לקנות מאכל ומשקה במחיר אבנים טובות. לזאת שם כל מגמתו לחפור בעפר של נחושת כל היום וכל הלילה לא ישקוט. אף שכבר הי' לו די למאכל נפשו. ויהי היום בא איש אחד מרחוק וראהו איך הוא עובד עבודת הפרך על הלחם אשר הוא אוכל. וימלא את ביתו מן הנחושת. ובאוצר שיש בו מרגליות ואבנים טובות לא טרח עצמו לחפור כלל. ואמר לו האיש עד מתי תהי' תועה מדרך השכל לבלות ימיך בעבודת חפירת הנחושת. הלא תדע שאם ישוב אביך המלך ויקחך לחצר המלך המלכים אשר אין נחושת נחשב למאומה. ולמה זה אתה עמל ויגע בדברים שישארו אחריך. ומאומה לא תקח מהם בידיך בשובך לבית אביך. הלא בחצר המלך אין חשוב רק אבנים טובות ומרגליות. והלא לפניך למלאות ביתך עם דברים שתקחם לבית אביך. ולמה אתה עובר את מצות המלך. והיא לא הללא. הלא בחפירת אבנים טובות. אפילו מחצית הטורח שאתה טורח באסיפת הנחושת תמלא עשר ידות אבנים טובות ומרגליות והיו לך לבדך בשובך לבית אביך. ויען הבן השכל ויאמר כי הוא לטורח לחפור בזה שאינו יוצא במדינה זו שהוא שם בהוצאה. ויען האיש ואמר איך נסכלת עשה. הלעולם תש"ר פה. הלא לך לחשוב בשובך לבית אביך אשר שם תקבע דירה תמידית. ובמה תתפרנס שמה. אם לא תטרח למלאות ביתך מדברים החשובים שמה. אך הבן הוא סכל. בהיות כי תאוה הוא לעינים הדבר אשר מלא לקנות בהם בשר ולחם במדינה הכפריית. לזאת כל מגמתו לזה לבד ולא שיזכור אחריתו ושובו לבית אביו:

יג) **והנמשל** מובן בודאי. כי אנו בני מלכים אשר שלח אותנו אבינו המלך לעולם השפל. וכל ימינו עלי ארץ והנה כל מגמתינו בדברים חומריים שהם לצורכי הגוף וחומר העכור. והם בערך העבודה אשר נעבוד עבור הגוף החומרי. הלואי שיהי' עבודתינו המיועה לעסוק בצרכי נשמה ולטרוח אף במחצה מטירחא שאנו רגילין לטרוח בצרכי הגוף.. והם באנו להטריח עצמנו בצרכי נשמה. קשה עלינו מצד היצר הרע אשר ידיח ויסית. בהיות שמטבע זו אינו יוצא במדינה זו בעולם השפל. רק כסף וזהב לא ירבה יותר הרבה מכדי צרכיו. אבל הסחורה שהיא חשובה בחצרות המלך הכבוד היא הטובה על כוללה תורה ומע"ט. כי בשעת פטירתו של אדם. אין מלוין לאדם כסף וזהב. רק תורה ומע"ט בלבד. ואם נקח מטרחא של צורך הגוף אפילו חצי' לטרוח בשביל הנשמה הי' לטוב לנו. נמצא שלפ"ז כל אחד הוא טורח. וכמו שאמר התנא אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר. והם עמלים ואין מקבלין שכר. ודרך האדם שלא ישקוט ולא ינוח ועיניו לא תשבענה כל הימים עד יורדם בקבר ועוזב לאחרים חילו. והלואי שתהי' כהנת כפונדקית שהוא לצרכי הנשמה. כמו לצרכי הגוף. כי במות האדם לא יקח מאומה. ובעה"ז אינו רק כאורח נטה ללון לא ידע האדם את שמו. לכן אמר החכם אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה שאינו מבקש ממך יותר. רק שתטריח בצרכי נשמה כמו שאתה מטריח לבקש הכסף ולבקש ולחפור מטמונים. והולם הרויח כי אז תבין יראת ה' ידעת קדושים

תמלא

אמצא שהם התכלית האמיתיי בעולם הנצחיי. נמצא לפ"ז כל אחד טורח ואדם לעמל יולד. רק צריך אזהרה נגד היצה"ר שיהי' יגיעו בדברים שהם תכלית שלימות הנפשיי בעה"ב שהוא נצחיי:

יד) **נמצא** לפ"ז כך אמר רועינו הנאמן כי אם אמרתי להטריחך ביראת ה' בדבר הקשה עליך. אז הי' לך התנצלות. כי כשל כח הסבל לעבוד עבודה קשה כזו. אבל אחר שאינו שואל יותר עבודה מאשר אתה רגיל לעבוד. וזהו אמר כי מה ה' שואל מעמ"ך דייקא ר"ל העבודה שהיא עמך ואתה רגיל בעבודה זו רק במה שאתה רגיל לטרוח עבור גופך החומריי אשר לא לך יהי' הורע והיום כאן ולא תשא בידך מאומה בשובך לבית אביך. אני רוצה מן עמל זה. העמול ליראה את ה' אלהיך. וע"ז דקדקו אטו יראה מילתא זוטרתי היא ולזה השיבו לגבי משה שלא הי' לו תאוות חומריות. היראה מלתא זוטרתי היא. כי מי שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו. דומה עליו ככלי קטן. אלא שלגבי משה מלתא זוטרתי בעלם. אבל אצלינו שאור שבעיסה הוא המעכב. ויש לנו הכלי גדול שהוא הטורח בעבודת ה' יש לנו זה הטורח. אלא שאין אנו מוציאין טרחנו ביראת ה' ולשמור כל מצותיו ככתוב בפרשה הלזו. ואולם אם נערוך עמל של צרכי גופינו לעומת העמל והטורח שנטרח לצורך נשמתינו. באמת מילתא זוטרתי היא. מאחר שבין כך ובין כך יש לנו זה הטורח. והבא לטהר מסייעין לו. לבל ישיאנו יצר לב האדם הרע מנעוריו ועיין בסמוך:

דרוש לו לפ' תבא

א) **עוד** במדרש פ' ראה בילקוט עשר תעשר ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה. לפיכך הזהיר משה לישראל עשר תעשר. ויראה לבאר עפמ"ש ד"ז הגאון מ' יונתן על מ"ש הכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם כו' למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. וביאר עפמ"ש מהר"ש שיף על אמרם באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחי' אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. והנה מ"ש אשריך וטוב לך זה פעמים הוא כשפת יתר. וביאר מהר"ש שיף שיש שני בחינות. שיש אוכל פת במלח. לפי שאין לו מה לאכול יותר. וא"כ אין זה מפני חיבה של תורה. אבל איש אשר נתן לו ה' עושר ויש לאל ידו להרבות תענוג. וכבר אמרו בירושלמי אם בקשת שיכנסו דברי תורה לתוך מעיך ימעט בתענוגים ואכילה ושתי' רק הסתפק במועט וכמ"ש חז"ל לא תמצא תורה במי שמחי' עצמו רק במי שממית עצמו עלי' וא"כ אם אתה עושה כן בהיות אשריך וטוב לך. זה האיש ודאי זוכה לתורה בשלימות. ואמר ע"ז אשריך בעולם הזה וטוב לך לעה"ב:

ב) **והנה** במן ידוע כל הטעמים היו בו כפי מה שבקש אדם לטעום בו.

והנה מי שחפץ בדרכה של תורה. אף שהי' יכול לטעום טעם כל מעדני עולם ולא ביקש רק טעם פת זה הוראה שחפץ בדרכה של תורה. שאז כולם עשירים היו. אם חפצים היו אוכלים למעדנים. ולזה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. שאף שיש בו כל הטעמים. לא יהי' לכם רק לחם למען אנסנו הילך בתורתי וחפצים דרכה של תורה. אף שיש בידם לאכול למעדנים. וזה הענין ג"כ מ"ש אם בחוקותי תלכו כו' על היעודים הגשמיים שתמהו עליהם כי מועטים הם וכאין נחשבו לומר זו תורה וזו שכרה. אך נראה שיעד להם כשיהיו עמלים בתורה לא יחסר להם כל טוב כמ"ש ונתנה הארץ כו' ועץ השדה ומ"מ אמר מאחר שתהיו עמלים בתורה ואכלתם לחמכם לשובע שלא תחפצו במותרות ותענוגים יתרים כי אם בלחם אשר אתם אוכלים ויוכפל שכרכם בזה ובא כמ"ש אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך כו' כדברי הגאון מהר"ש שיף:

ג) **ובזה** יובן מה שאמר פ' עקב בשבח ארץ ישראל

ישראל כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ כו' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל כו' ודרשו חז"ל אל תקרי אבניה אלא בוני'. וראוי לדקדק מה שסיבה שלא במסכנות תאכל בה לחם. פשיטא אם יהי' להם כל טוב לא ילמדו לאכול פת הריבה. אך נראה כי עיקר כונת הארץ למען יעסקו בתורה. כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו כו' והנה עיקר השבח באוירא דארץ ישראל מחכים. וכבר אמרנו בדרכה של תורה שלא להרבות תענוגים אף אם יש לו. ובזו זוכה לתורה. וא"כ אמר לא במסכנות תאכל בה הגם שתוכל לאכול למעדנים תאכל בה לחם. מפני תהלך בדרכה של תורה. וא"כ האיש המסכן שעושה זאת בעבור עניוהו. ולא מפני דרכה של תורה איננו משובח. אבל אתה שיש לך כל טוב. ותאכל לחם מפני דרכה של תורה ודאי יזכו לתורה. ולזה אמר אבני' ברזל. ודרשו חז"ל בוני' שת"ח גדולים יהיו בארץ וזהו של זכיתם בדרכה של תורה וכאמור. וענין המיעוט בתענוגים לקיום התורה הוא מובן. כי מי שמרגיל עצמו בתענוגים. ודברי תורה צריכין עמל ויגיעה ומי שהוא מעונג תקצר נפשו בעמל התורה ויגיעה. וגם לסיבת הרגל תענוגים נפשו לא תשבע מרוב סיבה והאוות יתרות שאין להם גבול · כי יצר לב האדם רע מנעוריו וחפץ לאכול למעדנים. ובהיות אדם שטוף בתאות. לא יוכל לתת אל לבו לעמול בתורה. כי גם יום ולילה לא ישקוט. ולבו הומה לתאוות שונות אשר אין להם שיעור. אבל בהיות האדם על מדת ההסתפקות ולא יחפוץ רק מה שהוא לקיום ההכרחיי. בוודאי לבו פנוי לעסוק בתורה כראוי:

ד) **ובזו** יובן מ"ש בן זומא. איזהו חכם הלומד מכל אדם. איזהו גבור הכובש את יצרו. איזהו עשיר השמח בחלקו. ופירש הרב איזה חכם שראוי להתהלל בחכמתו וכו'. והתי"ט הקשה הרי אמר הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי באלה חפצתי נאום ה'. אך יובן כי האלשיך פירש ע"פ מה שכתבו חז"ל שנגזר על הטיפה מה יהי' ממנה חכם או טיפש עני או עשיר גבור או חלש. א"כ החכמה איננה שלו. רק נגזר עליו מן השמים. יהי' חכם או סכל. וכן הגבורה והעושר כי אם בזאת יתהלל השכל וידוע. כי זהו בחירה גמורה · כי צדיק ורשע לא קאמר וזהו מ"ש כי באלה הרצון ברשעונות חפלתי נאום ה'. כי הוא דיבור מפורש על הטובה אשר יגזר עליו. והנה דוקא בחכמה אשר נגזר עליו מפיו ית' אין לו להתהלל כי נגזר כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. אך זהו לפי חלקו ושורש נשמתו. אך אם יעמל בתורה יתחכם ללמוד תורת אחרים מה שלא הושם בחוקו. ואינה מפאת הגזירה. כי אם מטוב בחירתו. זה ראוי להתהלל. כי מוסיף על חלקו מה שקיבל מאחרים · שהוא כפי בחינת נשמתו ושורשה בתורה הקדושה. והגבור הכובש את יצרו. פשיטא שהוא בחיריי · כי צדיק ורשע לא קאמר. ואיזה עשיר כי שהפ"ה אמר יש מתעשר ואין כל. מתרושש והון רב:

ה) **ויראה** ביאורו כי אמרו חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו. יש לו מנה מבקש מאתים ולפעמים איש מסכן ושכיר יום אשר כשכיר יקוה פעלו כדי חייו. ומתוקה שנת העובד ושמח במעט אשר חנן ה' אותו על המחיה ועל הכלכלה אשר כלכלהו לחם לפי הטף. וכשיגבה שכרו יהי' לו אך הלחם אשר הוא אוכל. הוא שמח וטוב לב. ומתוקה שנת העובד. וזה מתעשר ואין כל. כי לא יקוה לעושר שאין בידו רק לחם ושמלה ומסתפק בו. וזה עשיר השמח בחלקו. אך מתרושש והון רב. כי כל אשר יוסיף הון יחסר לו יותר. א"כ מתרושש מדי יום יום. כי אם ביום א' יש לו אלף מתאוה לאלפים. ואם ביום השני מרויח עוד אלף. וכבר יש לו אלפים

הרי

הרי חסר לו יותר אלפים. ונמצא שמתרושש מדי יום יום אשר יוסיף עושר. וזהו הענין שאמר עשו ליעקב אחי יש לי רב. יהי לך אשר לך. ואמר יעקב קח נא את ברכתי. כי חנני אלהים וכי יש לי כל. כי עשו אמר כי יש לי רב. ומאחר שכבר יש לו הרבה חפץ בכפליים. כמו בעל המנה שמבקש מאתים. ומה בלע בהקרבת מעט מנחה לאיש עשיר כזה. וע"ז השיב יעקב שאם בעיניך דבר מועט הוא. קח נא את ברכתי. ואל תחוס עלי. כי יש לי כל והוא אצלי מותר גמור. ואצלך עכ"פ תצטרף להון רב אשר אתך. אחר אשר לא תשבע לך נפשך באשר לך:

ו) **ובזה** יובן מ"ש בתוכחה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל. ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך. ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל. והרצון בזה שלא עבד את ה' בשמחה מחמת טוב כל שהי' לו הרבה מכל מחמדי תבל. ולסיבת הון רב שהי' לו. לא השבע נפשו מן העושר כי חפץ בכפליים. ויום ולילה לא ינוח וישקוד לצבור על יד. וישכח ה' עושהו. ולא יאמין כי אם להוסיף הון מהבל ימעט. ומעולם לא אמרת שיש לך כל ודי. כי אם תמיד מגמתך להגדיל ולהוסיף. והעונש על זה. ועבדת את אויביך ברעב כו' ובחוסר כל. לא שיקרך חסרון כמו החסרון לעשיר. שאינו מת וחצי תאוהו בידו. כי אם בעניות שלום בחוסר כל. ואין כל מאומה בידך וכמו כן לענין צדקה. כאשר ידענו מכמה שנים. שהיו שנים כסדרן ובעו"ה הי' הענין צרה לעשות הוספה לעניי העיר כאשר הי' מלפנים. ונשים אל לבינו כמה ממון שקענו בעניים מרודים מימות הרעש ומערורי' של מלחמות. ובלתי ספק אילו היינו יוצאים ידי חובת הצדקה כראוי. לא באנו למדה זו. וכמ"ש חז"ל זכה פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית:

ט) **והנה** ההפרש בין צדקה לעניים מרודים. ז) ע"פ מ"ש בפסוק נתון תתן לו. ולא ירע לבבך בתתך לו. כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך. והענין הוא כי עכ"פ קצוב לאדם חסרונותיו כמ"ש חז"ל כמה יחסר לו בשנה ההיא כמעשה דקרובתי' של ר' יוחנן בן זכאי. וההפרש ההוא בעניים מרודים ובעלי מלחמה כשיבאו. אזי אין ממתינין על מה שיתן כי אם לוקחים בעצמם. עוד שנית כי ירך לבבו ויבהל. פן לא ישאירו לו מאומה. שלישית שלא יקים להתברך עבורם. ולזה אמר נתון מה בע"כ תתן בברכה. טוב תתן אותו לו ר"ל לעני והרויח שאל ירע לבבך כי בהיות עניים מרודים לוקחים בע"כ. לבו סר וזעף כי לא ידע עד כמה תכבד העבודה. ואל ירע לבבך בתתך לו דייקא. שאינו נוטל מעצמו כמוכח. שאין לו כי עיניו תלויות לך כאשר תחפוץ לרבות או למעט. ועוד תרויח כי יברכך. נמצא שאינך מפסיד כלום מן הצדקה. אדרבה תרויח שלא תפול עליך אימתה ופחד אויב. וזהו אמר תתן לו משלו שאתה ושלך שלו שהרי כבר קצב עליך כמה תרויח וכמה תחסר. ואם לא תתן בטוב לבב. הרי אתה ושלך שלו וימסור אותך ביד עניים מרודים. אשר יהי' טובה להיות לוקה בגופך בחרדה מסלקת הדמים ואף גם עד הכאה יגיע בהיותו בלתי נרצה לבעל מלחמה מאכלו ומשתהו או אשר ילוה עליו. והאדם בהול על ממונו. נמצא בנפשו ובמאודו הוא:

ח) **והנה** בזה יובן מ"ש במדרש ילקוט עשר תעשר כו' היוצא השדה. שאם לא יעשר השדה יקח הוא עשו. וצריך להבין כי כתוב עשר תעשר כו' היוצא השדה. אך יובן כי אחר שהברכה שיתן את אשר נגזר עליו. ואם לא יתן לצדקה. ע"כ יקחנו היוצא השדה. וא"כ מובן מה שתעשר. אינך מחסר תבואתך היוצא השדה שנה שנה שנגזר עליו מה שתחסר א"כ אין אתה מעשר רק מה שיקח ממך היוצא השדה אם תמנע:

ולמדי

ט) **ואמרו** חז"ל פ"ק דתענית אשכחי' ר' יוחנן לינוקא דרים לקים א"ל אימא לי פסוקיך א"ל עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר. א"ל מנא לך א"ל זיל ונסי. ומי שרי לנסויי קמי' קב"ה. א"ל חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר ובחנוני נא בזאת. אם לא אפתח לכם ארובות השמים והרקותי לכם ברכה עד בלי די. עד שיבלו שפתותיכם מלומר די וכבר דייקו מה קאמר מנ"ל הא קרא קדרש. ניהו לזה י"ל דקאמר עשר תעשר בשביל שתתעשר דבקרא יש לדרוש שאינו אלא דרך גמול הטוב. כלומר שאם יעשר יעשיר. אבל זה שאומר בשביל שתתעשר שיעשה בשביל זה. ע"ז לריך ראי' שאין זה עבירה. והוא דקשה קושי' עלומה דפריך הא כתיב לא תנסו את ה'. ומשני חוץ מזו שנאמר הביאו טרף כו' והוא תמוה. איך מייתי ראי' מנביאים לסתור מ"ש בתורה לא תנסו :

י) **אמנם** יראה כי בודאי דבר שמנסה ה' שאינו לדבר מלוה. הוא בכלל נסיון. אבל היות ידוע כי אין עשיר אלא השמח בחלקו. כי אין אדם מת וחלי תאותו בידו. וכל זמן שאין לאדם מידת ההסתפקות. אינו עשיר בהחלט. כי מרבה נכסים מרבה דאגה ואין דבר המבטל התורה כמו העושר שהוא רבוי העסקים ופיזור הנפש. והנה יש במעשר סגולה שעושר אשר יתן לו ה'. לא יהי' סיבה להוסיף חמדת ממון והרבות הון מהבל. כי אם יתפק עלמו במה שנותן לו השם. ויספיק עלמו במתנת השם. ובדרך זה לא יקרא נסיון שעושה לשם שמים כדי שיתן לו השם מדת ההסתפקות נמלא שהמעשר יש לו שתי ברכות. עושר וגם הסתפקות. שלא יקרא קים ועושר כמ"ש מהר"ס שיף. וע"ז אמר מנ"ל הא שהעושר שבא מן המעשר זוכה למדת ההסתפקות עד שלזה לא יקרא נסיון. ע"ז הביא עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. ודבר ידוע שעיני האדם לא תשבענה. לומר שכבר יש לו די. אפילו יש לו כל חללי דעלמא. וע"כ זאת פעולת מלות המעשר שיאחז גם בהסתפקות ושיספיק עלמו במתת ה'. וא"כ בשביל זה ודאי ראוי לעשות המלוה. כי מלוה גוררת מלוה :

יא) **ועפ"ז** יובן המדרש כי אמר ושמחת בכל הטוב. איך אפשר שיהי' נקרא כל הטוב. הרי כל מה שיש לו יתאוה ליותר. וע"ז אמר כי אין טוב אלא תורה. והנה האוחז בדרכה לא יבקש מותרות. כמ"ש לעיל שהוא דרכה של תורה. וכבר אמרנו שתכלית העושר בשביל אשריך וטוב לך. שאוחז במדת הסתפקות. פת במלח בשביל דרכה של תורה ואחר שאין רולה העושר. רק שיהי' ע"י זה דרכה של תורה. אשריך וטוב לך כמ"ש מהר"ס שיף. ממילא יאחז בהסתפקות ולא יתאוה לכפל כפליים. והנה גם במעשר הכונה כדי שיהי' עשיר. ואז כשילמוד ויאכל פת במלח יתקיים בו אשריך וטוב לך ממילא יאחז בהסתפקות. לכן הזהיר עשר תעשר בשביל שתתעשר. ומה ברכה היא זו הא כל שיעשיר יותר. יחסר לו יותר. אבל כשיאחז וירלה בדרכה של תורה. אין חסר לו. לפיכך הזהיר עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר :

דרוש לז לפ' תבא :

א) **בגמרא** דסוטה מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה שנאמ' בבוק' האמ' מי יתן ערב ובערב האמ' מי יתן בוקר. אי בוקר דאתי מי ידע מה הוה אלא בוקר דאתמול. והקשה מהרש"א אמאי לא דייק מרישא דקרא בבוקר תאמר מי יתן ערב. אילימא ערב דאתי מי ידע וכו'. יראה ליישב ע"פ המדרש רבה בראשית פ' כ"א ז"ל ויאמר ה' אלהים הן האדם הי' כאחד ממנו כתיב ואשמעה אחד קדוש מדבר. ואשמעה אחד זה הקב"ה שנאמר ה' אלהינו ה' אחד. קדוש והכל אומרים לפניו קדוש. מדבר גזר גזירות קשות על בריותיו וקון

ירדר

ודרדר. ויאמר אחד קדוש פלמוני המדבר כו' תרגם עקילוס לפלמוני זה אדם הראשון שהיתה תחילתו לפנים ממלאכי השרת עד מתי החזון התמיד גזירה שנגזרה על אדם הראשון לעולם היתה אתמהה. והפשע שומם. כך יהי' פשעו שומם עליו בקבר. תת וקדש וצבא מרמס. כך יהי' הוא ותולדותיו עשוי' מן מרמס לפני מלאך המות ויאמר אליו עד ערב בוקר ד' עזרי' כו' בכל מקום שיש בוקר אין ערב. אלא כשיעשה בוקרן של אומות העולם ערב וערבן של ישראל בוקר עכ"ד המדרש. והנה אמר אחד זה הקב"ה קדוש שהכל אומרים לפניו קדוש. יובן עפמ"ש בזהר אין קדוש כה' כי אין בלתך. ופירש שבודאי יש נקראים כמו מלאכים וצדיקים שנקראים :

ב) **אך** יש הבדל כי קדושה הנבראים הכל מקדושתו ית' וזה אומרו אין קדוש כה'. הגם שמלינו שנקראים קדושים הלא קדושתו הוא מאתו ית' אבל הוא ית' קדוש מצד עצמו. וזהו אין קדוש כה'. כי אתה קדוש מבלעדי זולת. אבל שאר קדושות אין רק מאתו ית'. וזהו אין קדוש כה'. כי אף שיש קדושות הלא כל הקדושות אין מבלעדך שאתה משפיע בהם שפע קדושות. וכן פירש האלשיך. ואל מי תדמיוני ואשוה שאם תרצה לדמות כבודי למלאך שנקרא ג"כ קדוש. הלא הראה שהמלאך עצמו אומר קדוש לפני. הרי שהכל ממקור קדושתו. וכן פירש מה שאומרים אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. מזה מופת שאתה האל הקדוש שלא קבלת קדושתך מן זולת. וזה כונת המדרש ג"כ אחד קדוש היינו שהוא יחיד וקדוש זה הקב"ה שאין דמיון לו לשאר קדושות. והראי' שאפילו אותן שנקראים קדושים. אומרים לפניו קדוש. והנה בא הרמז וקוץ ודרדר ותמה ביפ"ת הא עיקר הגזירה היתה המיתה. ואפשר שנרמז כי כל חטא אדם הראשון הוא לפי שפגם באחדות. והנה נאמר דר תהפוכות הם. כי ד' דאחד גדול. וריש דלא תשתחוה לאל אחר גדולה ג"כ.

והנה הם פגמו בע"ז ועזבו את ה' הרי שהפכו הקערה על פי'. כי עזבו את האחד. ועשו מד' דאחד אחר. ומריש דאחר אחד כמ"ש במדרש שכל ע"ז עבדו. ואמר הקב"ה הלואי עשו אותי כגריזמא שבא באחרונה בקנות שעורה. וכה"ג איתא במס' בילה דף כ"ה ע"ב וזהו נרמז ג"כ וקוץ ודרדר שע"י שלקחו הקוץ מאחד והפכו הקערה ועשו מד' ר' ומר' ד' כי הנחש פיתם באמרו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ולסיבת חטאו נפגמו כל הדורות וגרם להם התגברות זוהמת הנחש. והם כאדם עברו ברית. ולפי שפגם באחדות. נגזר עליו. כי נרגן מפריד אלוף מאמת שהוא חיים חותמו של הקב"ה ונשאר מת. ואמת מספר קטן ט' וח"י ג"כ מספר קטן טית. כי אמת חותמו היא חיים :

ג) **ועם** זה המדרש יתישב קושית מהרש"א כי בודאי בזמן הגלות ושליטתם של האומות. אז היא בוקרן של אומות. לכן י"ל דהתורה רמזה רק בבוקרן של האומות תאמר מי יתן ערב היינו כדכתיב בקרא ערב בוקר אבל בהיפוך אין דרך שאחר שיהי' בתכלית הגלות והצער אצל האומות. אין דרך המצטער לבקש רק ליפטר מצערו וכמ"ש בגמרא שאמר לישראל וישאלו איש מאת רעהו כו' משל מי שהי' בבית האסורין וא"ל למחר מוציאין אותך ויתנו לך ממון הרבה אינו מבקש רק ליפטר מן המאסר. וא"כ אין דרך לומר שבתוקף הצרות יתאוו לגדולה. רק למפלת האומות. וא"כ הך דבערב תאמר מי יתן בוקר. אי אפשר לומר דקאי בערב בערבן של ישראל. חדא דפשיטא דבהא קאי ועוד שאז הוא בוקרן של האומות. אין דרך המבקש לבקש רק שיפטר מצערו. וא"כ בגודל הצרות לא יבקשו רק לנוח מן האומות. וא"כ לא שייך לומר דקאי על ערבן של ישראל. שאז אין מתאוין רק למפלת האומות. וע"כ הוא כפשוטו. ודייק שפיר מסיפא דקרא. ועוד כיון שכבר אמר בבוקר של אומות יהי' ערב. היינו הך דמפלה כשיהי' ערב של האומות

יהי'

יהי' בוקרן של ישראל ופ"כ כפשוטו הוא :

ד) **והנה** בענין חטא עץ הדעת . איתא במדרש שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל עוד . ותמיה . וכבר כתבנו בזה : אכן י"ל כי ראוי להבין מה זה ההכללות האשה אשר נתת עמדי . אמנם אפשר לומר שפעותו הוא מבואר כי בהגהת ש"ך הקשה על מ"ש הש"ך בסימן למד א' בפיהם עדים להעיד שקר . שמ"מ חייב בדיני שמים . והקשה בהגהת הש"ך א"כ איך אמרו חז"ל מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני שאמר הרבה טענות היו לו לנחש לטעון . ומסיק שהיה לו לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין . וקשה הא בדיני שמים חייב . ויראה דלק"מ די"ל ודאי כדאיתא בקדושין דף ע"ג דקאמר בבא דשמאי אמר בשולח להרוג את הנפש שולחו חייב . שנאמר ואותו הרגת בחרב בני עמון . וקאמר דהיינו לצאת ידי שמים . ופריך מכלל לת"ק אפילו בי"ש פטור בתמי' . ומזה מוכח דבידי שמים ודאי חייב . ובזה מוכיח הש"ך דבדיני שמים לעולם חייב . וא"כ י"ל למאי דאיתא שם מודה שמאי באמר לא אכול חלב ובעול ערוה דהמשלח פטור דזה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן . וא"כ י"ל הה"ד לדידן אפילו בדיני שמים לא מחייב בזה נהנה וזה מתחייב . וא"כ שפיר היה לו לנחש לטעון שעם הי' זה נהנה וזה מתחייב :

ה) **ובזה** יובן מ"ש ותרא האשה כו' . ואולם לה"ם י"ל שלכך לא חשבה שתענש על מה שתתן לבעלה . כי אמר שטוב העץ למאכל . וא"כ ה"ל זה נהנה וזה מתחייב . ועפ"ז אמר ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל . ויש לדייק גאי בפי בזה במ"ש ותרא האשה כו' . וחוץ למ"ש י"ל שזה טעות אדם הראשון שהי' סבור שהעונש על המסית ואין עונש על העושה . לכן אמר אחר שהיא נתנה לי . א"כ החיוב עלי' א"כ ואוכל עוד מיהו נראה בלא"ה דלא קשה קושית הגהת הש"ך דודאי לא מלינו שיהי' המשלח חמור מן העושה .

והנה מלינו שהנחש נענש יותר מכולם כמ"ש ארור מכל . וכן מלינו באשה שהי' לה חרתי . אכילתה . וגם מה שהאכילה לאדם . נאמר בה עלבון פעמים בעצב תלדי בנים . והרבה ארבה עצבונך כו' . ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ כו' . אולי ירמוז לו בזה דבזה לא שייך שליחות לחייב המשלח . כי אתר שאכל לא מלינו זה נהנה וזה מתחייב לכן א"ל בעצבון תאכלנה חד זימנא . והנחש אם הי' לו לטעון דברי הרב כו' . א"כ לא היה עונשו חמור מן העושים בעצמן :

ו) **אמנם** יתכן עוד במ"ש במדרש ואוכל עוד . כי טעות אדם הראשון הי' . כי איתא במדרש לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם הבריות . כי מה איכפת לקב"ה לשוחט מן הצואר או מן העורף . עיין במדרש שמיני . והנה טעות אדם הראשון לפי פיתוי הנחש שאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע . אז חשב כי עיקר הנסיון בעץ אף שיתשבו שאם יאכלו ממנו יהיו כאלהים יודעי טוב ורע וזה יצה"ר גדול לאכול ממנו כמו שפיתם הנחש . וכתן הוא ית' לכם מצוה זו לנסיון ולירוף אחר שיסיתם המסית שיהיו כאלהים לא ישמעו ולא יקבלו ממנו . ואולם אחר שראתה האשה שאחר שאכלה אין בו תועלת להיות כאלהים . רק הנאת האכילה . ולזה חשב אחר בבטל נסיון זה . אין עוד שייכות להסית להיות כאלהים ע"י האכילה וא"כ אוכל עוד . אבל באמת הסכיל עשה כי בודאי הכונה לצרף הבריות היינו לזכך החומריות ולהקנות קדושה בנפשו במה שיבדל ממה שיש לס"א אחיזה . כאשר באמת המשיך בחטא זה שאכל זוהמת ועכירות החומר כנודע :

ז) **והנה** אמר במדרש ועתה פן ישלח . אין ועתה אלא לשון תשובה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' ואינו מובן איך גרמז בזה תשובה . אמנם יראה כי כבר כבר אמרו חז"ל אטו יראה מלתא זוטרתי כו' אין לגבי משה מלתא זוטרתי . משל ...

שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן. וכבר תמהו דמ"מ לגבי ישראל דבר גדול הוא וכתבנו מזה כמה פעמים אמנם יובן ע"פ משל לעשיר א' שהיה לו בן יחיד וישכור לו מלמד וילמוד עמו. רק שלא רצה ללמוד אף שהי' מוכשר לקבל. והנה בכל שבת הי' צריך לומר השיעור שלמד בימות השבוע למען דעת אם למד. והנה בכל השבוע לא רצה ללמוד. ולפי שחשב המלמד שעוד חזון למועד הנהיג עמו לאט. כי חשב שעדיין זמן שיקבל השיעור אם ירצה לשום אליו לבו. אך כאשר בא יום ה' וראה המלמד שעדיין אינו בקי בו. אז הכהו המלמד מכות גדולות ונאמנות וככה התנהג עמו כמה פעמים. ובתוך הזמן הוכיח אותו המלמד. הרי אתה רואה שבהכרח אני צריך להכותך מכות רבה עד שתהא בקי בשיעור. א"כ טוב שתלמוד בטוב. ותרויח שלא אצטרך להכותך מכה רבה:

ח) **והנמשל** מובן ממילא. כי בודאי הכרח הוא שיחזרו ישראל למוטב כמ"ש בצר לך ומצאוך כו' ושבת עד ה' אלהיך וכמ"ש ברבה פ' עקב אמר רב אחא בשבועה נשבע הקב"ה שלא יניח את ישראל לעולם. והיתה שם והי' עקב תשמעון אמר הקב"ה לישראל בני לא תהיו סבורים שאני עושה אתכם כעבד שאדונו מבקש לעבוד אותו קוריסמין בכל מה שמוצא. אלא כך אני מביא עליכם יסורים עד שתכינו לבבכם אלי ע"כ. נמצא לפ"ז ההכרח שיהי' להם היראה. וא"כ צדקו דברי הכתוב כי כבר כתבנו כי אצלו ית' הוה שוה עם עתיד. כי אצלו ית' עתיד כהוה. כי לא יפול תחת הזמן. וא"כ יפה אמר בתוכחותיו אחר שאתה מוכרח להכין לבך ליראת ה' א"כ אין זה רק ועתה ישראל ר"ל מה שהכרח לך בעתיד. הוא ית' שואל ממך עתה. ואמר כי באמת שתגיע ליראה אראה כי מלתא זוטרתא היא למי שכבר הגיע אליו ובהכרח שתגיע אליו. וזהו לשון ועתה. היינו מה שהכרח לאחר זמן טוב תעשהו עתה:

ט) **ובזו** יובן אין ועתה אלא לשון תשובה כי לשון עתה מיותר. לכן משמע לי' כי בודאי כבר כתבנו כי לא עיני בשר לו ית' שיצר עינו במה שיחי' לעולם. אך לפי שהמשיך עליו זוהמת נחש וטימא את גופו. צריך להתבלות בעפר. כי נחש עפר לחמו. ואין לו תיקון עד שיתבלה הגוף בעפר. ואז ישוב להתלבש בכתנות אור ויהי' נצחיי. ובזה יובן ועתה פן ישלח ידו ר"ל שעתה אין לו תיקון שיחי' לעולם. כי נתלבש בזוהמת נחש ויוסיף להמשיך זוהמא. לכן ויגרש את האדם עד שלאחר זמן ישוב להיות כתנות אור בא' ואז יהי' נצחיי וחי לעולם כמ"ש בש"ס צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן שוב אין חוזרין לעפרם:

י) **ועל** דרך זה יובן גם כן מה שאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה כו' ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך. כי בודאי ידע משה שאי אפשר לעולם בלי ישראל. לכן פתח פיו בתחנה. כי בודאי אתה תשא חטאתם. רק אני רוצה שיהיו בעבור תפילתי שאז אני ראוי למנהיג עליהם. אכן אם תשא חטאתם ע"י אחר. הרי איני כדאי לבקש עליהם. וא"כ איני ראוי להיות מנהיג עליהם. לכן אמר אחר שבודאי תשא חטאתם. וכן תלי' אם אתה עבור תפלתי תשא חטאתם כן העיד הכתוב ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. ואולי כל ועתה יתפרש כן לכך אמר כנ"ל אין ועתה אלא לשון תשובה שע"י הגירוש פתח לו הוא ית' פתח תשובה שיתקן אשר עיות. והיינו כשמתקיים ועתה ישראל שבהכרח יכינו לבבם ליראתו. ואז ישוב ה' לשוש עלינו לטובה. יה"ר שיהי' במהרה בימינו אמן:

דרוש לח לפ' נצבים

א) **במדרש** הובא בספר בגדי אהרן.

ראה

אתם נצבים היום. ראו כמה יציבות הנצבים אתכם במצרים התיצבו וראו את ישועת ה' בסיני ויתיצבו בתחתית ההר. ועתה אתם נצבים היום כולכם ודעו לכם כי גם המתים גם הדורות העתידים לבא רואים ונשמתם נצבים פה ע"כ. וצריך ביאור מה רצה בזה. ויראה כי מ"ש התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. ובמדרש אז ישיר תשורי מראש אמנה הה"ד ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו:

ב) **ויראה** לבאר כי כבר אמרו חז"ל על שמואל הקטן שירד לפני התיבה וירדו גשמים בטרם שהתחילו להתענות. כשסבורים לומר שהוא שבח ציבור. אמר להם משל לעבד שלא ביקש המלך שיבא לפניו. ונתן לו בקשתו טרם שאלתו שלא יבא בחצר המלך. הרי לפעמים נתינת המבוקש הוא לסיבה שאינו חפץ לראות פני המבקש וכמ"ש באלשיך הראיני את מראיך השמיעיני את קולך היינו אם לא פגם מראית פניו בצלם אלהים שעל פניו בחטאיו ופשעיו אז השמיעיני את קולך כי קולך ערב אימת כשמראיך נאה. וא"כ יראה שאחר שאז היו ישראל במדריגה פחותה שאמרו המצרי אין קברים במצרים וכו'. ולזה חשב משה כי בודאי יושיעם הוא ית' למען שמו הגדול. אך חשב משה שאז אין במדריגה שיבואו עם מבוקשם לפניו ית' ואדרבה יתן להם מבוקשם רק שלא יצעקו בתפלה לפניו. לכן אמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון כי אין חפץ לו בדברי פיכם ותפלתכם כי לא לרצון יהי' לפניו ית' בהיותכם בשפל המדריגה מהעדר אמונה:

ג) **והנה** במדרש איתא ואתם תחרישון במכילתא הובא בילקוט רבי אומר ה' ילחם לכם ה' יעשה לכם נסים וגבורות ואתם תהיו עומדין ושותקין. אמרו ישראל משה רבינו מה עלינו לעשות. א"ל אתם היו מפארים ומרוממים ומשבחים וכו' עכ"ל. והוא תמוה שהרי בכתוב כתיב ואתם תחרישון. ועם מ"ש מובן כי הוכיחם משה שכל כך הם בתכלית שפלות המדריגה עד שינתן להם מבוקשם שלהם שלא יבאו לפניו ית' בדברי שבחות ורננות כי לא ערב להם קולם. ולזה שאלו מה עלינו לעשות. ר"ל כי מה אנו יכולין לעשות. אמר להם כי אין חפצו ית' כי אם שתהיו מפארים. והיינו כשתשרישו יסוד האמונה בלבבכם אז אתם ראוי לשורר בשירות ותשבחות. ויתכן כי לשון תחרישון משמש בשתי לשונות שהוא לשון פועל עומד שישתקו. גם משמש לפועל יוצא בלשון מפעיל שישתיקו אחרים. והוא כי ידוע כשישראל אומרים שירה שותקין המלאכים מלומר שירה כמ"ש בעמדם תרפינה כנפיהם בא עם דם בשעה שישראל אומרים שמע ישראל שותקים וא"כ תרפינה כנפיהם. וכן באמת שישראל אמרו שירה תחלה שנאמר קדמו שרים. ולזה כשאמר להם משה ואתם תחרישון אמרו מה עלינו לעשות. אם כוונתך שנשתיק אחרים או שנשתוק בעצמינו. ולזה נתן להם משה עצה הוגנת שיקרבו א"ע אל אמונתו ית' בלב שלם אז ירננו הם כי אם ייטיבו דרכיהם אז יזכו לומר שירה וישתקו המלאכים מלאכי מעלה. אך לפי שעדיין לא היו ראוים למדריגה זו שיהי' קולם ערב לפניו ית' עד לבסוף שהגיעו למעלת האמונה כמו שנאמר ויאמינו בה'. ומזה התברר הפירוש תחרישון פועל יוצא שישתיקו המלאכים. ולכן כתב אז ישיר בלשון עתיד. כי אחר שבאו למדריגת האמונה. אז נתברר הפירוש תחרישון לפועל יוצא שישתיקו המלאכים:

ד) **והנה** כבר נודע מ"ש חז"ל שיש לישראל טענת אנוסים מודעא רבה לאורייתא שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית וטענו אנוסים לקבלת התורה. ויבואר בפ' בא והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים

מהמצריים. ונראה כי כבר נודע מ"ש המפורשים שהשבועות יכולין לחייב הבנים והבן ממילא משתעבד בשעבוד שנשתעבד האב מתחייב הבן. ואולם אם גם לאבות טענה מודעא ואונס. ממילא גם לבנים לא שייך חיוב. אך באמת יש לדחות המודעא שאין זו טענה שבמקום תורה נאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. ודייקו למה לא אמר אשר בראתיך, אמנם יראה שזה הדין עצמו אחר שכבר היו עבדים במצרים והוא ית' פדאן. והדין בעבד שנשבה ופדאו לשם עבדות. ישתעבד לרבו שני. כדאיתא בגיטין דף ל"ז ע"ב. וא"כ הוא ית' אמר אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ע"מ לעבוד עבודתי. כי אחר שהוצאתיך מבית עבדים ע"ד להשתעבד לי. א"כ ממילא אין לך טענה להפטר מעבודתו:

ה) **וזהו** יש לומר בכונת הכתוב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים בעבור שעשה ה' לי ע"כ ממילא גם אתה חייב. ולפי שגלוי לפניו ית' שיהיו גם לאבות טענת אונס. ולזה אמר והיו לאות על ידך שיהיו לזכרון לעצמך שאין אתה בן חורין להפטר מעבודתי במה שהוצאתיך מארץ מצרים. כי בודאי אילו יצאת מעצמך ממצרים. הי' אפשר טענה זו שלא קבלת מרצון לעבוד עבודתי. אבל הוא ית' שהוציאך ביד חזקה. א"כ הוא הפודך מבית עבדים ע"ד להשתעבד לו. אין אתה בן חורין לפטור עצמך. אם כן על כרחך הוצאתי אתכם לעבוד עבודת ע"כ. ואם כן בטלה המודעא:

ו) **מיהו** נראה שע"פ דינא דאין הרב יכול לגזור על העבד חיוב מיתה. כי אע"פ שחטא נגדו. אין לו רשות לרבו להורגו. כמו שהדין בעבד שמת תחת ידו נקום ינקם. וא"כ י"ל המודעא היא על עונשין שיעד להם ית' שהם עונשי מות והרג ואבדון. וזה אין בכח הרב לגזור על עבדו. ולזה צריך קבלה מרצון להתחייב בכל אלה:

ז) **ועפ"ז** אפשר לפרש מ"ש על מה אבדה הארץ. ודרשו חז"ל שכולם לא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי. וכבר תמהו למה אין גם אחד יכול לפרשה. אמנם אפשר לפמ"ש שהשאלה היתה שאבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר. והיינו לפי שהרג השונא כל מחמדי עין. וא"כ ראו כן תמהו מדוע נענשו בעונשי מכת חרב והרג ואבדן עד שנשארה הארץ שממה. ואי משום שעברו התורה הא יש להם טענת מודעא. ואי משום שקנאום הוא ית' לעבדים כמ"ש כי עבדי הם. מ"מ כפי דין התורה אין לרב לגזור משפט מות על עבדו. ולזה השיב הוא ית' בעצמו. שבודאי אם היו נדונין כפי דין התורה. אין משפט מות לעובר על מצות רבו. אבל הם עזבו את תורתו ולא הלכו בה לכן דונו משפט מות שלא כדת של תורה:

ח) **ועפי"ז** אפשר להמליץ הג' יציבות. כי בא ליתן טעם שאם יאמר נא ישראל שלא קיבלו התורה מרצון. הנה כבר הציבם בשעת קריעת ים סוף שהציבן והצילן מן השונא. א"כ בודאי בהביא הנאה שהצילם ממצרים. גמרו ומשעבדו נפשייהו לעשות רצונו ית' שיהיו עבדים אליו. כי אז נגמר החירות. כמו שאמר כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם. וזה שהוציאם ממצרים מבית עבדים כדי לשעבדן אל עבודתו ית'. כי ע"ד כן פדאן. והמצב השני בשעת מתן תורה שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר. ולזה הציבן את"כ באמרו אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם. וזה שידוע לפניו ית' שעכשיו מקבלין התורה בלב שלם. כאשר באמת אותו הדור דור דעה הוא וגלוי לפניו שבאמת יקבלו עליהם עול מלכות שמים. וזה הכונה לפני ה' אלהיכם שגלוי לפניו ית' שעכשיו יהי' קבלתכם קבלה שלימה. ואין חשש רק לדורות הבאים. כי

בימי

בימי יהושע כתיב ויעבדו כל העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. ולזה אמר א"ת שהדורות העתידין ישענו שקבלה באונס היתה מתחילתה כמ"ש התוס' שגם בערבות מואב היו יראים פן יענשם במדבר. ולזה אמר שהרוחות והנשמות נצבים פה והם בודאי מקבלין מרצון לפי שיודעין מעלת מקיימי התורה. וא"כ כי יעד להם עונש רע ומר על עברם דברי הברית. הנשמות משיגין הטוב המעותד אחר התיקון עד שמקבלין כל היסורין עליהם למען ישגא אחריתם. כי הוא ית' חס על הנפש לבל ידח ממנו נדח. בכדי שתזכה אח"כ לאור באור החיים בחלקם בגן עדן. וא"כ הדורות מחוייבין מצד הדין:

ט) **ועפ"ז** אפשר להבין מ"ש כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו וכו' ותראו את שקוציהם כו' פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום כו'. והוא מבואר לפמ"ש אחר שיעד משה שכולם קיימים לפני ה'. היינו שגלוי לפניו ית' שלבבם שלם לעבוד את ה'. לכן הקבלה שרירא וקיימת. ולזה היות שידע משה שהכל נדון אחר רובו. א"כ ימצא אותו יחיד הפוקר לומר. כי באמת כמו שאין לבבו שלם לקבל הברית. יחשוב שמסתמא כולם אין לבם שלם לקבל הברית. ולזה יחשוב לו לילך בשרירות לבו הרע ויאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך. כי היחיד אינו נידון והולך אחר רובו. ואפשר שכולם אין מקבלין בלב שלם. פרט משה שאין ספק לו על הרוב רק על יחידים. אבל ודאי רובם מקבלין בלב שלם. לכן עשה ע"פ הדיבור והכינן לקבל דברי הברית. וכיון שעל הרוב אין ספק שמקבלין בלב שלם. א"כ ממילא אשר יחשיב לפרוק עול מעליו. ואינו בן חורין להפטר מן הברית לכך הבדל יבדילהו ה' מעל עמו:

י) **ויתכן** עוד לפרש בכונת הכתובים מה שאמר והי' בשמעו והתברך. כי אדרבה ראוי שיהי' נעוה משמוע. וגם מה זה שאומר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך. וגם מה למען ספות הרוה. וגם הלשון כי אז יעשן ויתר דקדוקים שאין דרכינו להאריך בהם. ויתכן לפרש עפמ"ש בפ' וילך ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו וחרה אפי בו ביום ההוא והסתרתי פני וכו' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. וכבר נודע מה שדקדקו אחר הודוי שהוא העיקר בתשובה הוסיף את הסתרת פנים יותר. וכתבנו כמה פעמים בזה:

יא) **אמנם** יראה לבאר כי בתרגום יונתן פ' כי תבא איתא. עד פתח משה נביא פתגמא אוכחתא אתרגשית ארעא ושמיא כו' ענין אבהת עלמא ואמרו חבל על בנין כד יחובן וייתון עליהון לוטיא וכו' ברת קול נפיק משמיא לא תדחלון אבהת עלמא. ענה משה נביא ואמר אע"ג דאנא מוכח יתכון על תנאיה מתווכחין כו' אין לא תקבלון דלא למיטר למעבד ית כל פקודי וקימי. והוא תמוה דפשיטא שאם ישמרו מצות ה' שאין יראים מן הקללות. ולא יאמר רק אם יחובן. אמנם אפשר לומר דודאי יש לפרש שאם יעברו על מצות ה' תבואם הקללה. לכן היו יראים שמא ח"ו בעברם אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה יעד להם הקללה. לכן אמרו וי לבנין אם יחובון משמע יחובין אפילו באחת ממצות ה' ולזה ניחמם משה ואמר שהוא על תנאי דלא למיטר למיעבד כל פקודי דייקא. א"כ יש פתחון פה להצילם אם יקיימו מקצתן. לכן אמר במדרש בלע אמרתו פשר כי לא כחטאינו עשה לנו:

יב) **ועפ"ז** נבאר שלכך אמר בשמעו את דברי האלה הזאת דייקא שנאמר כל פקודי. אך המודה בע"ז הוא ככופר בכל התורה כולה. והנה אמרו חז"ל

חז"ל בפ' ד' מיתות אמר רב יהודה לא לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. ופריך מקרא דונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם שלא ביקשו להזכיר שם שמים וכשהיו מוטלין תפותי רעב הוליא ירקתו מחיקו ומחבקה ומנשקה ומשני בתר דאביקו בי'. הרי שדרכה של ע"ז כך הוא שבתחילה עושה לתאות עריות וכשמרגיל נעשה אדוק וכומר לע"ז:

יג) **ובזה** יובן הפסוקים הנ"ל שכך הוא אומר והי' בשמעו את דברי האלה הזאת שנאמר כל מלותי ויאמר כי לא יענש ומה שהקדים כי אתם ידעתם. כי יקדים לו זה באמרו כי כבר הקשו על מה שאמרו מודעה רבה לאורייתא. והקשה הא דינא דמלכותא דינא. ותירץ שאין משפט כולל לכל העולם רק לישראל. והנה יורה היתר לנפשו לעבוד ע"ז אף שבע"ז לא שייך כי גם בן נח מצווה שלא לעבוד ע"ז. ואולי ענוש יענש מחמת שזה משפט כולל ולזה אמר משה לכך אני צריך להזהירכם מחמת שאתם ידעתם שגם הגוים עע"ז ולא תשיגם קללה הכתובה. א"כ אין זה רק לפי שלא קיבלו הברית וא"כ איפא כיון שעיקר הברית על כל המלות וע"ז היא שקולה ככל המלות ע"כ יאמר שאין כונתו לעע"ז רק בשרירות לבו ותאות עריות הוא מבקש שילך. שבאמת אין תאב לעבוד ע"ז והבלי הגוים. ולזה סיפר הכתוב שהוא סיבה להוסיף הרוה. ר"ל חטא ע"ז שאינו מתאוה לו רק לעריות את הצמאה שהוא העריות שתאב כי בתר דאבק בי' יהי' אדוק בע"ז ג"כ וע"ז אמר לא יאבה ה' סלוח. הגם שנאמרו הדברים כל מלותי בלשון שהי' התגללות שלא לעשות כלה ונחרלה. באמת הפירוש אפילו על חדא מינייהו. רק לציבור מבקשין ודורשין לזכות שלא לעשות כליה ח"ו. ולא כן יחידים. וזה אמר כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא. אף שעדיין לא נגע לגדר לעבוד ע"ז לתאות ע"ז כי כך הוא דרכו של יצה"ר. ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה דייקא למה שהורה היתר לנפשו אחר שאין כונתו לע"ז רק לתאות לבו. לא השיגהו הקללה. ולזה אמר שאינו כן רק כי תדבק בו הרעה בלי אמלה:

יד) **ובזה** מתפרש שפיר מ"ש הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ. ירמוז כי לא עבדו ע"ז רק בשביל תאות זנות וזהו וזנה ירמוז לזנות. אחרי אלקי נכר הארץ כי בתחלה כונתו לזנות ואולם ימשך אח"כ ועזבני לגמרי והפר את בריתי אשר כרתי אתו והסתרתי פני מהם והי' לאכול וכו'. ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי. ר"ל שלא ישובו רק מזה שבתחיל' עבדו לתאות עריות ואח"כ נעשו אדוקים ביות' כמ"ש ועזבני והפר בריתי וא"כ לא יחשובו להם עון רק מה שעזבו את ה' לגמרי שהיו אדוקים בע"ז ביות'. כמ"ש ויעזבו את ה' ולא עבדוהו כמ"ש במדרש איכה שעבדו כל ע"ז שבעולם רק את ה' לא עבדוהו. ולזה יתודו על עונם כי לא באה להם הקללה רק על זה שלא חשבו עבודת הש"י כשאר העבודות הפסולות להבדיל בין הטמא ובין הטהור. ובתחילה שלא כיחשו בה' רק לתאות עריות לא יחשבו להם עון אשר חטא כלל ולזה אמר ואנכי הסתר אסתיר כו' על כל הרעה אשר עשה כי עדיין עומדים במרדם וחטאם הקדום ולזה אמר כי פנה אל אלהים אחרים שעדיין כל פינותם לע"ז:

טו) **ועפ"ז** אפשר להבין מ"ש בפ' נלבים אחרי הדברים שהבאנו לעיל להמשיך הדרוש מ"ש ואמר הדור האחרון כו' וראו את מכות הארץ כו' ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי כו' ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם אשר כרת עמם כי אמת לא כחטאינו עשה לנו. כי אילו היו נדונים על חטא ע"ז ח"ו היתה כלה ונחרלה, רק לפי שהוא ית' חס על הרבים שלא לעשות כליה דן אותם על התחלת החטא שהי' בשביל זנות ואין לו דין לעע"ז כי אין לבם לע"ז ולזה נענשו מדה כנגד מדה. כי ארץ ישראל נקראת אשה יראת ה'. לכן בחטא עריות

נאמר

נאמר ולא תקיא אתכם הארץ. לכן כשיראו המכות המה ראו כן תמהו למה עשה ככה לארץ הזאת דייקא ששפך חמתו על הארץ ואם בשביל חטא ע״ז הם חייבים בגופם ולזה באה התשובה כי נחשב להם חטא עון אשר עזבו את ברית ה׳ אלהי אבותם. ורמז בזה שפגמו בברית בשביל היות עריות הי׳ התחלה ואח״כ נמשך וילכו ויעבדו כו׳ בתר דאביקו בי׳. ולזה היתה חסדו ית׳ שלא לדונם רק על ההתחלה לנקום נקמתו מן הארץ אשר פגמו בעון פגם הברית וכמ״ש בדור המבול כי השחית כל בשר את דרכו הנני משחיתם את הארץ. והי׳ מחסד ה׳ לדונם על הגרם שגרם להם החטא. משא״כ אילו דנם על חטא ע״ז. לא הי׳ ח״ו תקומה:

טז) **ואיתא** בגמרא סנהדרין פ׳ חלק שאלו רומיים את ר׳ יהושע ברומי מנין שהקב״ה מחי׳ מתים ויודע מה שעתיד להיות. אמר להן מן המקרא הנך שוכב עם אבותיך וקם. א״ל דילמא וקם העם הזה וזנה. א״ל נקוט מיהו פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות ע״כ. ודייקי בזה דמ״מ כיון דשאלו לי׳ תרתי איך השיב דלינקטו פלגא. ויראה דודאי מוכח שפיר גם שניהם לפי כוונת השאלה שיהי׳ דבר של חכמה והוא דשאלתו יש לפרש בשני פנים אם על היכולת שבידו ית׳ על תחית המתים א״כ לא מתחכמה שאל על זה. וכבר השיבו בגמרא ע״ז במשלים של היוצר. אם מן המים יצר. מן העפר לא כ״ש. ופשיטא אם הוא ית׳ ברא עולם ומלואו שאין זה נעדר בחק היכולת של הש״י שמו. רק יתכן שיהי׳ דבר חכמה. והוא כמ״ש בגמרא בשאלת המין שאמר אלהיכם כהן כי קברי׳ למשה במאי טבל. והקשו התוס׳ איך נצמח. ותירצו דישראל נקראו בנים למקום:

יז) **ועפ״ז** אפשר להמשיך כונה המשך הדברים הנך שוכב עם אבותיך וגם שהוא מפסוקים שאין להם הכרע. וגם קאי אתחיית המתים וקאי אדבתרי׳ וקם העם הזה וזנה. ומה ענין רמז תחיית המתים לכאן. אמנם ע״פ הפסוק שאמר שחת לו לא בניו מומם דור עיקש ופתלתול הלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. הלא הוא אביך קנך. ויובן ע״פ דברי הרב פרשת דרכים שפירש על אמרם כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עע״ז. ומה ענין זה לעע״ז. אך למה שנודע שאלת טורנוסרופוס הרשע. אם אלהיכם אוהב עניים. מפני מה אין מפרנסן. והשיב לו ר׳ עקיבא משל לא׳ שכעס על בנו וחבשו בבית האסורים. ובא א׳ ופרנסו שהמלך מחזיק לו טובה. והשיב לו משל למלך שכעס על עבדו וחבשו. ובא אחד ופרנסו. המלך כועס עליו. והנה כללו של דבר. אם ישראל נקראו בנים למקום. שפיר יצדק המשל לפרנסו דומיא דמלך שכעס על בנו. משא״כ אם נקראו עבדים. א״כ יאמר המשל למלך שכעס על עבדו:

יח) **וכבר** נודע טענה ישראל בזמן ההוא שאמרו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה. כלום יש להם זה על זה כלום. והנה אם כימא שנקראו בנים למקום א״כ לא שייך טענה זו. כי הבן לא יצויר שיבטל משם בן ולא יצדק בו מכירה. וא״כ המעלים עיניו מן הצדקה. שחושבין אותן בגדר עבדים ויקח לו המשל למלך שכעס על עבדו. א״כ יהי׳ סיבה לפרוק עול לגמרי ולהיות כגויי הארץ בטענה כוזבת שטענו עבד שמכרו רבו וכו׳ ועפ״ז יובן הפסוק שיחת לו לא בניו מומם. שכבר אמרנו שבתחילה לא עבדו ע״ז רק להתיר להם עריות בפרהסיא. וכבר אמרו חז״ל כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע״ז. וא״כ שחת כולל גם שניהם שבאו לעבוד ע״ז פרש״י לפרוק עול. והיינו מטעם שמחזיקין עצמן במדריגת עבדים ויחזיקו בטענה כוזבת עבד שמכרו רבו. ובאמת לא בניו מומם ר״ל שזה החסרון גרם להם שלא יחשבו להם במדריגת בנים. ומזה נמשך ג״כ שלא ירחמו על עניים. ולזה נקרא עם נבל כי נבל יאמר על הכילי ואינו רוצה ליתן כמ״ש לא יאמר לנבל נדיב.

ונמשך

ונמשך להם מזה להיות עם נבל ולא חכם. שמזה הטענה אין נותנין לדקה ג"כ באמרם משל למלך שכעס על עבדו. ובאמת הוא דור עקש כו'. הלא הוא אביך דייקא. וא"כ אחר שאתה במדריגת בן. אין לך רשות לפרוק עול. ובן יכבד אב ולא ילך אחרי זרים וא"ש:

יט) **ועפ"ז** יראה רמז תחיית המתים לאזהרה שלא לעבוד ע"ז. כי נודע שתחיי' המתי' ע"י הקב"ה בעצמו כמ"ש וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וכמ"ש כל זו החקירה בעל פרשת דרכים. כי טענה הנ"ל עבד שמכרו רבו כלום יש להם זה ע"ז כלום. שזה איכו רק אם ישראל נקראו עבדים למקום. משא"כ אם נקראו בנים למקום. א"כ שבן לא ילוייר שלא יהי' בן זכמ"ש. וכבר נודע שאלת המין אלהיכם כהן שנאמר ויקחו לי תרומה. כי קברי' למשה במאי טבל. והקשו התוס' דה"ל להקשות איך נטמא. ותירצו דישראל נקראו בנים למקום. ומעתה שפיר נמשך רמז תחיית המתים לאזהרה שלא לעבוד ע"ז שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם. א"כ ע"י תחיית המתים מוכח שהם בנים למקום א"כ ילדק שפיר אזהרת ע"ז ומה שנקראו בנים למקום שתחיית המתים ע"י הקב"ה עצמו וקשה איך נטמא. וע"כ משום שנקראו בנים למקום ובטלה טענה כוזבת עבד שמכרו רבו:

כ) **ועפ"ז** אפשר להבין אגדתא דחלק דאיתא שאלו רומיים את ר' יהושע בן חנניא מנין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתיד להיות. השיב להם מן המקרא הלזה הנך שוכב עם אבותיך וקם. וא"ל דילמא וקם העם הזה וזנה. א"ל א"כ נקוט מיהו פלגא בידך דיודע מה שעתיד להיות. ורבים תמהו ששאל לו תרתי והשיב לו אחדא. ואולם למ"ש יובן שפיר כי בודאי הוא חשב שאין כונתו כפשוטו אם הוא בחק האפשרי לו ית' לחיות מתים שא"כ אין כאן שאלת חכם ולא מחכמה שאל על זאת כי כבר נאמרה בגמרא הרבה משלים מן המים לר'. מן העפר לא כ"ש. ומי שברא עולם ומלואו מאפס המוחלט שממנו יפלא כל דבר. לכן לא חש להשיבו על זה רק חשב ששאל דבר תבונה והוא כקושית המין אלהיכם כהן והקשו התוס' איך נטמא. ותרצו דישראל נקראו בני למקו'. א"כ יש להעמיד בדבריו ששאל דבר חכמה והוא מנין שהוא ית' מחי' מתים כיון שהוא ע"י הקב"ה בעצמו ואלהיכם כהן איך יטמא למתים ומה לכהן בבית הקברות. והנה א"כ יהי' שאלתו יוכיח גם שניהם מזה הפסוק שישראל נקראו בנים למקום אפילו נדרש וקם אבתרי' והוא דממיתת משה מוכח כן אחר שהוא ית' קברו. ותקשי איך נטמא. וע"כ לומר כתירוץ התוס' שנקראו בנים למקום ונמשך ג"כ אזהרה שלא לעבוד ע"ז וכאמור. וא"כ יבאו ג"כ שניהם מן המקרא הלזה. ואולם אחר שבאמת שאלתם הי' שאלה בורית. וכונתם הי' מנין שיכול לחיות המתים וזה שאלה בורית וקיים אל אל תען כסיל. כי פשיטא שלא יפלא כל דבר מיולד ברא שית. ולזה השיב לו נקוט מיהו פלגא בידך לפי שאלתך אשר לא מחכמה שאלת על זאת. אמר הנביא שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעיניך. וכבר דרשו חז"ל קרי לי' עון. וקרי לי' מכשול:

כא) **אמנם** יובן ע"פ מ"ש במדרש ילקוט ממקרא כתיב תאשם שומרון כו' שובה ישראל. משל למלך שסרחה עליו מדינה והחריבה. אח"כ שלח פלסרכס למדינה אחרת והתרה בם שישובו. שלא אעשה לכם כמו שעשיתי למדינה פלונית. ועפ"ז אפשר לפרש כי הזהיר הנביא כי בודאי מלבד עון שעשו במזיד ונפרע מהם בעונש על עון אשר עשה כדי רשעתו במספר אף גם על זה ענוש יענש כי כבר הוא מוזהר ועומד על התשובה שהיא מצות עשה. וא"כ עובר ג"כ על העשה דתשובה. ועשה לחוד נמי כדאי להפרע מהם בעידן ריתחא כמ"ש חז"ל בעידן ריתחא ענשינן אעשה. וא"כ אחר שתאשם שומרון וכבר עבר עלי' כוס פורעניות ועתה הודיע להם

שישובו

שישובו ואמר כי כשלת. ר"ל שאתה נכשל בעוניך במה שאתה סבור שלא יחשב לך עון על מה שלא שבת עד ה'. גם בזו אתה נכשל ויחשוב ה' לך עון על אשר לא שבת ולא קיימת עשה דתשובה. וגם ע"ז כדאי לך שיעבור עליך כוס החימה אשר עבר על שמרון. ובגמרא אמר מכאן גדולה תשובה שמגעת עד כסא כבוד. שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל. והקשה מהרש"א למה לא פליגי בקרא דתורה ושבת עד ה' אלהיך:

כב) **ויראה** דמיושב נמי למ"ש כי כבר דרש במדרש שהוא ית' הבטיח להם שישובו מתוך יסורים כמ"ש בפסוק והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה והשבות אל לבבך בכל הגוים. וכבר נודע כי העון הוא המפריד בין האדם ובינו ית' כמ"ש כי עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ונעשין מסך מבדיל בין ישראל. וחלאת זוהמת החטא שהוא דבק בנפש הוא המבדיל. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. והנה טבע היסורים למרק לכלות חטא וזוהמת עכירות כח הטומאה אשר השרה עליו בחטאו וביסורין יוסר כקדוח אש המסים. ואז בנקל ישוב אל ה'. ומעתה בתורה פשיטא לי' עד ועד בכלל כי הוא מתוך יסורים אשר כבר נתמרק עונם ביסורים. לכן נחלקו בקרא דשובה דמיירי בלא יסורים שהרי לכך התרה בהם שלא יבאו עליהם יסורים ואעפ"כ מגיע עד כסא כבוד:

כג) **עוד** אפשר לומר כי בודאי מ"ש בתורה קאי על דור האחרון. וכבר דרש האר"י ז"ל שהבן נענש בעון אביו כמ"ש פוקד עון אבות על בנים. ובחטא שהוא שוגג איש בחטאו יומתו. כמולא בדורות האחרונים צריך לשוב על עונות אבותיהם ג"כ א"כ אפשר כי מ"ש שם ושבת עד ה' קאי לדור אחרון אשר ראו שנענשו בעון אבותיהם ודין שאהא השובהם מגעת עד כסא כבוד. וכן מבואר שם ושבת כו' אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך מאח"כ פסוק שובה ישראל שמדבר לאותו הדור ואפ"ה ס"ל שמגיע עד כסא כבוד. ואמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. לא שיהי' התשובה בוידוי פה שמתודין ומכין אשמנו בבית הכנסת כי אם. תקחו עמכם דברים לשוב מן החטא. כי עיקר הוא עזיבת החטא. וזו קחו עמכם הדברים שדברתם להתוודות בבית הכנסת הביאו עמכם הדברים לשוב מן החטא. שהתודיתם. ולא תשובו עוד לכסלה. וזהו ירמוז מ"ש והתודו את עונם ועון אבותם במעלם אשר מעלו בי. ר"ל שאין עוזבין החטא ומתודין. וזהו כטובל ושרץ בידו. וצריך להיות התשובה בשלימות בלב שלם. וגדולה תשובה שתקרב הגאולה במהרה בימינו אמן:

דרוש לט לפ' נצבים

א) **במדרש** רבה נצבים ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה. לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהם. שנאמר ונעלמה מעיני כל חי אלו החיות. ומעוף השמים נסתרה אלו המלאכים כו'. אמר להם בני ממלאכי השרת היא נפלאת אבל מכם אינה נפלאת. מנין ממה שקרינו בענין כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ע"כ והיא תמוה. אמנם יובן ע"פ מאמר הכתוב פ' עקב ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' כו'. ודרשו חז"ל אטו יראה מילתא זוטרתי היא. ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא משל למי שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו. דומה עליו ככלי קטן. קטן ואין לו. דומה עליו ככלי גדול. וכבר כתבנו כזה. אמנם נראה לדייק מלת ועתה מה שסולל בזה. אמנם באמת היראה מלך עלמה דבר קטן הוא:

ב) **אמנם** יובן ע"פ משל לבן מלך שיצא מדעתו והי' מטורף וביקשו כל הרופאים לרפאותו. והנה דרך הרופאים לברור סמים להשקותו סמים ידועים שע"י

יזוקק מוחו וישוב לאיתנו. ואולם לסיבת גודל שגעונו לא אבה לקבלם. וגם בעל ברתו לא הי' אפשר ליתן לו. המשקין כי הקיאם מיד. לכן נלאו כל הרופאים לעשות לו רפואה תעלה. והי' חכם אחד ורופא מומחה אשר הביט אליו וראה כי בתוך זמן רב נמלא לו רגע שהיה שפוי ויקבל הרפואה. וכן כיון את השעה ואז אמר הלא ידעת כי בן מלך אתה ולמה זה אתה מתנהג בשגעון. ואז כאשר הבין מזה. מסר לו סם שישתה אותו והזהירו שיזהר להחזיקו אללי. כדי שלא ישוב לכלא לנתח מדעתו ושיחזיק בשתיית הסם. ושיבא לו דעה חילונית בטרם יתחזק השגעון. אז יקח ממשקה הלזו ורפא לו. והנה בזמן שהיה שפוי. אזי ידע איך נהג בשגעון. ואז הרופא אומן הי' מזהירו שיזהר מאד:

ג) **והנה** המשל הוא כי כל ישראל בני מלכים של מלך מלכי המלכים ב"ה ושלח אותנו לארץ הגשמה הלזו לקנות שלימות לחיי עולם לטוב לנו לחיותינו בעה"ב. ואולם כל היום איש איש הולך אחר בלעו ושרירות לבו לבלות ימיו בהבלי עולם ולא יזכור יום פקידתו אשר פתאום יבא אידו ולא ישא כל מאומה בידו וערום ישוב לבית עולמו מבלי לבוש מעשה המצות אשר היא שמלתו לאורו להתלבש במלבושי נשמתו. כי מן המצוה נעשה מלבוש לנשמה וכמה ישכב אם יבלה כל ימיו בהבל. ובאמת אין זה אלא הבל ורעות רוח ומנהג בגמון שלא לחשוב על אחריתו ועולם הנצחי. לא כן זה העולם אשר הוא כלל עובר. והנה מחסדו ית' שמכריזין בכל יום שובו בנים שובבים. וכתבו מזה שבזמן שבא לאדם התעוררות תשובה. סימן ששמע קול הכרוז וזו תועלת ההכרזה ואז יתחזק האדם בזמן ההוא להחזיק במעוזו. אזי הבא לטהר מסייעין לו ליראת ה' להחזיק בתורתו. וזה דומה לנילון אם אשר יבא אם יחזיק ויפח בו אז יתכונן ויגדל אורו. ואם לא יתחזק מיד להלהיבו אזי כבה מהרה:

ד) **ובזו** יובן מ"ש הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו. ואנכי בראתי משחית לחבל. הנה סיפר הכתוב כי ידוע האדם שולת הנה כדי להשלים הגוף העכור שיוכל להתלבש בכתנות אור בחלוקא דרבנן. וזה ע"י מצות ותורה שאדם עוסק בהם בזה משלים נפשו ומאיר אור נשמתו וגם החומר העכור מקנה בו קדושה ומזככו להתלבש באור התורה והמצוה. ואולם לפי שיצר לב האדם רע מנעוריו קשה עליו כבישת יצרו. אך הוא ית' חפץ חסד ומשמיא אסתייעא מלתא שמעוררין נפשו מן השמים מגלון קדושה שניתן לו. אולם צריך להלהיבו כמו הגחלת שאם מלהיבין אותה אזי יתחזק האור. ואם לאו היא כבה. לכן אמר הנה אנכי בראתי חרש שזה פרי תכלית האדם שיעשה גופו כלי לקדושה. וא"ת כי היצה"ר קשה. וע"ז אמר אחר שמגיע לנילון קדושה מן השמים דהיינו התעוררות ליראת ה'. אזי זמן להיות נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו שאז זמן להשלים גופו ונשמתו בשלמות נפשו וא"ת למה צריך חיזוק כל כך. על זה אמר לפי שאנכי בראתי היצה"ר שהוא משחית לחבל ואם לא יתחזק מיד להחזיק בהתעוררות שבא לו אזי יחזור לסורו וישכח מעשהו:

ה) **הנה** אם ישים אדם אל לבו בעת שבא לו התעוררות. אזי בזו הרגע כל מתירי עולם כאין ואפס נחשבו אללו רק צריך להחזיק ביראת ה'. ובזו יובן דרשו את ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. כי הוא ית' מסייע לבא לטהר. ואולם כשירגיש ההתעוררות שמן השמים צריך לחזק עצמו ביראת ה' שלא יכבה הנילון אשר ניתן לו מן השמים לעורר לבו להחזיק במעוזו. לכן אמר דרשו ה' ועוזו בכח שיותן לכם בהתעוררות מן השמים. אז בקשו פניו תמיד שיותר ויותר יתלהב לבו ליראת ה':

ו) **הנה** אתנו אין יודע עד מה זמן מיכשר להוכיח בעת אשר תפעם רוח ה' בקרב איש מכח קול הכרוז שמכריזין שובו בנים שובבים. ואולם משה רבינו אשר כל

רק לא אניס לי' הוא דומה לרופא שהמשלנו אשר ידע שיש זמן מה שהוא שפוי בדעתו ואז הזמן גורם להוכיחו להחזיק במצוה. והנה אצלינו אין זה רק ברגע קטן שאז יתפעל מן הניצוץ. אבל לגבי משה לעולם היא מלתא זוטרתי. לכן אמר ועתה ישראל דייקא כי הוא היה הרופא נאמן וידע זמן שנתעורר לבם לקול הכרוז להחזיק ביראת ה' לכן בהיות בזו הרגע לבבם שלם אזי ידעו כי בודאי מלתא זוטרתי הוא מצד עצם הדבר. לולי שיצר לב האדם משיאו ומכבה הניצוץ מיד. לכן צריך חיזוק בזמן שמוכשר לקבל עליו יראת ה'. ולבקש שיהי' בעוזרו כבא לטהר בסיוע מן השמים לכבוש את יצרו. ואח"כ לגבי משה הרצון גבי משה שידע עת אשר נתעורר לבם בכח הכרוז ובזו הרגע מלתא זוטרתי הוא:

ז) **והנה** בימים אלו הנוראים אשר אימתן הוטלה על הבריות כי לא ידע מה שיגזרו עליו מן השמים. צריך להתחזק במעשים טובים. אז זמן להכשיר מעשיו ושיקבל שלא ישוב עוד לכסלה:

ח) **עוד** יראה לפרש בפסוקים אלו רמז עיקר דרך ה' במצותיו ויבאר בזה למה שהאריך החסיד ר' יוסף יעבץ במאמר הנכבד אשר נקרא אור החיים. וביאר הרב באריכות שעיקר התכלית לאדם בשמירת מצותיו ית' והתורה אשר כתב לנו כי שלימות המעשה היא הסולם העולה בית אל. ולאפוקי מה שהי' בדורו אנשים אשר נשתבשו בחשבם כי השגת החכמות היא שלימותם. וכתב המשל לאלו האנשים שמבלים ימיהם בהשגת החכמות. לאחד שראה אומן אחד המתעסק במלבושי המלך. וראה בהם חכמה נפלאה ומרוקמים בכל מיני רקמה. וחשב ללמד האומנות. וראה כי נעשים מעשה מחט וחוטי פשתן והלך בתחילה ללמוד אומנות הנפחים לעשות כל מלאכת חרש. שיוכל לעשות כטים. ואח"כ לעשות מחט. ולזרוע פשתן וחכמת הנשים לטוות הפשתן. עד שכלה כל ימיו ולא זכה ללמוד עיקר המלאכה. במה שהיה יכול להשיג הפנינים הנצרכים בדבר מועט. ולא הי' חסר לו רק עשיית האומנות היקרה. כן אלו הנבלים הוציאו כל ימיהם בחכמות החיצוניות עד שאין להם חלק בשום מסכת ולימוד:

ט) **והנה** דבריו ז"ל לגנות חכמת הטבע שבאמת חכמה בדויה היא. ואני אומר אפילו בחכמות אמיתות העיקר לאדם שלימות המעשה וכל המצות אף שאין משיג סוד המצוה. המצוה בעצמה תפעל שלימותם ורושם הראוי בעולמות עליונים. כי בודאי ענין הפלין אם יאמר שלא יניח תפילין עד שיתברר לו סוד המצוה. אין ספק שימות בלי קיום המצוה. ובודאי בתחלה צריך לקיים המצות כפי מה שנצטוינו בהם. וכפי קבלת חז"ל האמיתיים. ולאו כל אדם זוכה להבין ולהשכיל בסוד המצוה. ואחר שיעשה המצות כפשוטן זכות המצוה תסייעו להבין ולהשכיל במצוה כפי בחינת שכלו. ובזו כל אפין שוין בעשית המצות שמולידין שלימות נפשיי בעצם. ואם לבו חסר מהשגה באור המצות. אעפ"כ קנה לו חיי העוה"ב במה שעושה המצות כאשר נמסרו. וזו חלק כל ישראל שיש להם חלק לעוה"ב. אף שסוד המצוה לא ישיג אפילו אחד מני אלף. ואם ישיג הסוד. מי זה בא עד תבונתו כי עמוק עמוק מי ימצאנו. ואדון החכמים אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. לכן העיקר לעשות המצות כפי אמיתות קבלת דברי חז"ל. ואחר שיעשה המצות יתחכם במה שיכול להשיג מסוד המצות. והנה בזה כל אפין שוין במעשה המצות כפשוטן. לא כמו שעלה ע"ד המתחכמים ששלימות המצות בידיעת סודן ורמיזתן בעולמות העליונים:

י) **וזו** ביאור הכתוב ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו את כל אשר תעשון. כי בודאי אין אתם בני חורין מלהשכיל בסודות המצות ורמיזותיהן אך אין זה שוה בכל אדם. כי אם אחר שכבר זיכך שכלו והקנה לו קדושה בפועל במצות כפשוטן. לכן אמר למען תשכילו את כל אשר תעשון. רמז כי המעשה קדם להשכלה רק אחר שבא לכלל פועל המצוה. אז יבין וישכיל

וישכיל אם ה' נתן לו לב לדעת לבא בסוד ה'. ואולם לא תחשוב שמי שאין שכלו משיג להשכיל בפועל המצות. יתרחק ולא יראה נאות ה'. כי לא כן הוא. רק אתם נצבים היום כולכם ראשיכם. וסיים טפכם נשיכם אף שאין להם השגה בסוד המצות כולם עומדין לפני ה' כי כל איש ישראל וכו':

יח) **וזה** רמז שלמה ג"כ בסוף קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. ואת מצותיו שמור שלא תחשוב שהשלימות מהשכיל בסוד המצוה דוקא. כי אין זה שוה לכל נפש. רק את האלהים ירא כו' כי זה כל האדם קטן וגדול קונין בזה שלימותן:

יב) **והנה** הורנו רועינו הנאמן איך שיש עוד הפרש כי מי שיחשוב שאינו בא אל השלימות רק בהשיג רמזי המצות וסודן. זה צריך זמן רב כולי האי ואולי אם ישיג בהשגה אמיתית. ואולם עיקר השלימות ביראת ה' הוא וזה ג"כ בכל עת כי יש קונה עולמו בשעה אחת אשר יכין לבבו ליראתו. והנה אם נצריך למי שבא להיות מעומדים בחצרות המלך אין ספק כי צריך להיות איש שלם בחכמה ומדע כ"ש שפי' המלך דבק עמו שאין זו רק לחכם גדול לגודל חכמתו ולא ימצא אפילו אחד מרבבה. ואולם אנחנו ישראל עם סגולתו כקטן כגדול אם יקיימו פועל המצות ישיג לדבק בה' ית' אשר הוא מלך מלכי המלכים. וע"ז רמז כי משה הוכיח את ישראל תמיד. ולא יחשבו כי אין ראוי לבא לשלימות כי אם אדם גדול כאשר גדלה מדריגתו להשיג בעולמות עליונים ובפעולת המצות בסודן. ולזה פיו פתח בחכמה אחרי אשר שנה להם נפלאותיו אשר עשה כי עלה שמים וירד כאשר סיפר ואמר ויאמר ה' אלהים לך למסע וכל המעשים אשר סיפר כי נפלאים מעשה עשה ואמר שלא יחשבו שאין השלימות כי אדם שיכול לפעול מעשים כאלה אחרי זמן רב אשר דיבק במושכלות ובא בסוד ה' כאשר באמת הי' עם משה כל השלימות וגדלה השגתו יותר ממלאכי מעלה. ואמר כי לא יחשבו שמבקש מהם שיבאו למדריגתו או מעין מדריגתו בהשכלה בסודי התורה. כי זה צריך זמן רב ושקידה רבה:

יג) **והנה** למשה בודאי יראה מלתא זוטרתי היא לעומת חכמתו והשגתו בעולמות העליונים. ולזה אמר הגם שאני השגתי בהשגה עצומה ודביקות נפלא מצד ההשכלה. בסוד ה' בסודי התורה ומצותיו. לא תחשבו שאי אפשר לבא לכלל דביקות כי אם ע"י חכמה והשכלה בסוד שהוא דבר גדול נגד היראה ומעשה המצות כפשוטן. וגם צריך זמן רב ושקידה רבה אפילו למי שיש לו ההשגה בכח. לכן אמר ועתה דייקא מה ה' אלהיך שואל מעמך דייקא מה שהוא עמך בכל עת. הוא ליראה את ה' ולשמור מצותיו כו' לטוב לך כי תוכל להשיג שלימות זה בכל עת ולא תחשבו כי אין השלימות נצלה כי אם ממי שיש לו השגה יותר. ביאר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. ואין ספק שעולמות עליונים הם משכילים יותר בגדולת הבורא. רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם. הרי מופת חותך שרצונו ית' דוקא בזרע ישראל עבדו אשר בחר בו. וא"כ א"ש במ"ש לגבי משה מילתא זוטרתי היא. כי אמרו חז"ל דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הויות דאביי ורבא. כי מעשה מרכבה לאו כל אדם זוכה. אבל אבל בזה רבים יוכלו לזכות. לכן אמר כי אין שואל מהם דבר גדול כי אם הכלי קטן שיש לו וזה יכולת ביד כל אדם להשיגו אם ישים לבו ויבא לטהר מסייעין לו:

יד) **והענין** הוא הגם כי לאו כל אדם זוכה להשיג פנימיות המצוה וסודה. הוא מצד עכירות חומר הגוף החומריי. ואולם הגוף אינו רק כלי לנשמה שע"י הגוף יתראו פעולת הנשמה. וכמו שאין הפטיש משיג כונת המכה ולא המחוגה כונת הצייר והמצייר יודע כוונתו מה שמכוון אליו. הנה כי כן הנשמה שהיא מעולמות העליונים והתחברה לגוף לפי שהנשמה אין יכולה להוציא פעולת המצוה רק ע"י הכלי המוכשר הוא הגוף והנשמה שרשה גבוה

באחד ולכן פעולת המצות הגשמיות הגם כי תמול אנחנו ולא נדע. הנשמה משגת שרשן לפי שרשה בעולמות עליונים נמצא אם אדם עושה מצוה מעשיית. הרי גרם תיקון בעולמות עליונים כפי שורש המצוה ובחינתה. ולכן גדול שכר עה"ב כי התיקון מן המצוה לפי שרשה בעולמות עליונים:

טו) **ובזה** יובן מ"ש במדרש נצבים. מהו ומצותי תצפון אתך אתם צופנים לי תורה ומצות בעה"ז ואני צופן לכם שכר לעה"ב שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ואינו מובן. אך עם מה שאמרנו יראה כי בא לבאר מה שביארנו שאף שהתורה והמצות הם מוגשמים בגשמיות. מ"מ פועלים פעולתם בעולמות הנסתרים והנעלמים כפי שורשן במקום קדוש. לכן ראוי ג"כ שכר עה"ב לפי בחינת תיקון בעולמות העליונים ע"י פועל המצוה בגשמיות. לכן אני צופן להם שכר טוב לעוה"ב כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך והנה אמת הוא שהמצות מלבד שורשן בעולמות עליונים אף גם מועילים לזכך החומר להשיבו אל מדריגה גדולה ולהעלות בסולם המעלות לזכך החומריית לבא אל התפשטות הגשמיות. ובזו יובן מ"ש חז"ל שמשה כשעלה לקבל התורה שהשיב למלאכים למצרים ירדתם. וכן כל המצות לא תגנוב לא תנאף. וכבר דייקו המפרשים וכי נעלם זה מן מלאכי מעלה:

טז) **אך** יובן ע"פ התנחומא פ' האזינו על פסוק יערוף כמטר לקחי בשעה שעלה משה למרום עמדו המלאכים להרגו. אמר להם בשביל שני דברים שנתנו לי מבני אדם אתם מבקשים להרגני. כיון ששמעו כך הניחוהו. משל לסוחר גדול המהלך במקום סכנה תפשוהו לסטים כו'. אמר להם בשביל ה' מנה שיש לי עמי אתם הורגים אותי ולא היו יודעים שיש בידו אבנים טובות ומרגליות כו' הניחוהו. כשנכנס למדינה התחיל למכור אבנים טובות כו' שאין להם ערך בעולם. אמרו לו הלסטים אתמול תפשנו אותך ואמרת לנו אין עמי אלא ה' מנה. ועכשיו אתה מוציא אבנים טובות כו'. אמר להם אתמול כשאמרתי לכם כך שעת הסכנה הייתי עומד. כך משה רבינו ע"ה אמר למלאכים ב' דברים עמי כו'. אמרו ישראל למשה רבינו הצריך שלקחת מתנות. אמר להם אלולי שאמרתי שהם ב' דברים הייתי נשרף מאשם. והתורה הזאת היא הצלתני מידם. עליהם נאמר יערוף כו'. ואין יערוף אלא הריגה עכ"ל בקצת קיצור ואינו מובן כלל. וכי לא ידעו המלאכים שהתורה רוחנית. אך נראה שצריך ביאור מ"ש שני דברים שנתנו לו מבני אדם ואינו מובן:

יז) **אכן** נראה כי בודאי לא נעלם מן המלאכים שהמצות פועלין פעולה ברוחניות. אכן דעת המחקרים שהמלאך גדול מן האדם שהוא רוחני ולא יצטרכו הגשם ושוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם. לא יגיעו למעלת מלאך. אף שהמצות הם מתקנין הנפש ויש למקיימן חלק עה"ב דעתם שהמלאך גדול ויקר הערך מבני אדם. וא"כ המצות אינן רק לתקן החומר ולזככו לשבור החומריית עד שיהי' קרוב למדריגה רוחנית וזה חלקו לעה"ב. אכן דעת החכמים המקובלים האמתיים שמדריגת האדם מצד שורש הנשמה גדולה מן המלאכים. לכן בתקון פעולת המצות זוכין למעלה רמה ונשגבה יותר ממדריגות המלאכים:

יח) **ובזה** מובן כי משה השיב למלאכים שבאמת אינן רק שני דברים מבני אדם שהם תקון הגוף ונשמה. וא"כ די שע"י התורה יתעלו הגוף והנשמה קרוב לרוחניות המלאך. וא"כ אין למלאכים צורך בתורה כי הם רוחניים בעצם. ואולם אח"כ כאשר ביאר סודות התורה אשר נעלמים רק ממלאכי מעל' כמ"ש בר' שמעון בן יוחאי. ק"ו לרועינו הנאמן. וזה הענין שבתחילה לא נראה רק שני דברים שהם תקון הגוף והנשמה להעלותה לרוחניות. וזה אין צריך למלאכי מעלה. ולו חכמו ישכילו המלאכים שע"י פעולת התורה והמצות מתעלים בעולמות גבוהים יותר ממדריגת המלאכים. לא היו מתפייסים ממשה. כי ע"י התורה היו

יתגלו

יכולין להתעלות יותר על מדריגתם לאין שיעור. אמנם באמת כי אי אפשר לתקן ע"י פועל המצות כי אם דוקא ע"י מעשה בני אדם שהם בללם אלהים ובציור עולמות העליונים. לכן דוקא ע"י אדם שהוא כלול מכל עולמות הוא התקון האמיתי ע"י פועל המצוה והתורה מקשר כל העולמות. לכן שכרו הרבה מאד:

יט) **והנה** המלאכים חשבו שאין התיקון רק על שלימות האדם שיבא למדריגה רוחניות לכן נתפייסו. ואח"כ הבינו שתיקון האדם גדול ממדריגתם לזה הדמיון שהי' מוכר אבנים טובות ומרגליות שאין להם ערך. ולפי שרלה לזכות עמו ישראל הלביש התורה בגשמיות ופועל מצות חומריית שע"י פעולתן יתקנו עולמות העליונים. והדמיון למי שהי' לו גן נאה וביקש למסרו לבנו. ולמען לא יקנאו שלא הבן למדינה רחוקה בין כפריים. ולזה אם יאמרו עבדי המלך שינתן להם הגן לעבדו. הנה בחצר המלך לא ימצאו כלי המחרישה והעידור ומלאכות הצריכים לגן. וגם אין עבדי מלך מכוגלים למלאכה גסה לא כן הבן שהורגל במדינת הכפריים. וכן הנמשל לפי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל הלביש התורה במעשים גשמיים שאין למלאכים מבוא בהם ולזה לא תועיל התורה פעולתה כי אם ע"י מצות גשמיות וחומרים. ואולם ע"י עידור הגשמיי וחפירה וכדומה בכלים גסים. ילמיח הגן ויעשה פרי הכובה העולה על שולחן מלכים מה שלא יוכלו לעשות העומדים בחצר המלך והוא מובן במו שאמרנו לכן תשובת משה למצרים ירדתם. גניבה וגזילה יש בכם. רצה בזה שלא תועיל התורה פעולתה ותיקונה בעולמות עליונים רק ע"י פעולה גשמיות. וזה נמנע בחוק המלאכים שאין להם חלק בגשמיות:

כ) **ובזה** יובן שפיר המדרש שהתחלנו שלא תאמר לרעהכם דייקא נתתי לכם התורה שהוא כדעת הפילוסופים. שאין התורה והמצוה רק להכניע רוע יצר לב האדם הרע מנעוריו. ולזה אמר דליתא שאין זה בשביל רוע תכונת החומר שלא תתקן החומר לבד. כי אף גם בעליונים ומלאכים תפעל פעולתה. וראי' שמלאכי השרת נתאוו לה. ואם כדברי הפילוסופים שאין זה רק בשביל רעת האדם למה נתאוו המלאכים לתורה ואמר ונעלמה מהם. שבאמת מהם היא נעלמה הרי זה מופת חותך שמעלת עוסקי תורה גדלה על מעלת המלאכים. יה"ר שנזכה לפנימיית התורה. ולא נבוש לעולם ועד:

כא) **אך** יאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך. וכבר דייקו מה מעמך וכנ"ל. ויראה פירוש. ע"פ משל למלך שהי' לו אוצרות. אבנים טובות במדינה רחוקה ויבקש למוסרם לבנו. אך הבן הי' רחוק מן המדינה ולמקום האוצרות אי אפשר לעבור ברגל לסיבת ריחוק הדרך ועקולי ופשורי שבדרך. אבני נגף והכרח היה לרכוב על סוס. והנה הדרך הי' רק מסלול. וסביב הדרך מרעה יפה לסוסים והנה הזהיר המלך אל הבן אחר שצריך לעבור על הסוס שיתקפנו היטב במתג ורסן. כי דרך הסוס לנטות למקום מרעה ולרעות את עצמו כל היום. וכאשר יבא הזמן אשר ישוב בן המלך לביתו. לא יקח בידו כלום מן האבנים טובות ואוצר המלך אשר שלחו להביאו לחצר המלך. ולזאת הזהירו ואמר כי בודאי אתה תראה לזהר שלא למשוך אחר הסוס. ואם תתקפהו במתג ורסן היטב. אז נקל לך לבא לאוצרות המלך:

כב) **והנמשל** כי אנחנו שולחנו למלאת נמלא בעה"ז אוצרות אבנים טובות ומרגליות הם תורה ומצות להביאם בית המלך. אך אי אפשר להוציא כח התורה והמצות. כי אם ע"י החומר הגשמיי. אשר בזהר כינהו לסוס. כמ"ש ארכיב לו על סוסיא תורה כי הגוף אינו רק כמו סוס לנשמה. שראוי שהגוף יהי' מונהג מן הנשמה. שיהי' הסוס טפל לרוכב. ואולם אדם ביקר לא יבין נמשל

כבהמות

כבהמות נדמו. ויראה פירושו דהאי קרא. כי אדם הוא כינוי לנשמה כמ"ש בספרים כי עיקר אדם הוא הנשמה כמ"ש על בשר אדם. ואולם בבא הנשמה לגוף הנגוף. הנה הנשמה משכה עושה ותמשך אחר הגוף הנגוף ולא תבין למה שולחה בזה ונמשלת גם היא כמו הגוף הנגוף שדומה לבהמה. ולכן אמר שנמשל כמו הגוף אשר כבהמות נדמו. כי הגופים נמשכו אחר ההאוות כבהמות נדמו הגופים שדומים לבהמות ונמשכים אחר מרעה עה"ז ולא ישאו מעמלם מאומה מאוצר המלך היא יראת ה' היא אוצרו. ולזה אמר כי בודאי מעלם היראה אינו קשה כלל רק מצד שמצטרך להשתמש בצרכי הגוף. ולזה אמר מה ה' אלהיך שואל מעמך. ר"ל הנשמה שהיא עמך שאתה עיקר בעה"ז שלא תפעל הנשמה פעולותיה רק ע"י אברי הגוף. לכן אמר לגבי משה מילתא זוטרתי היא. שלא הי' לו תאוה בצרכי הגוף. א"כ הרי אין הדבר קשה מצד הנשמה כלל רק לכבוש הגוף:

נג) **ואמר** רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים. ויראה ע"פ מה ששמעתי בשם המנוח הרב המגיד מדובנא על פסוק וזכרתי את בריתי יעקב כו' שנמנו למפרע. ושמעתי ע"פ משל לריבה אחת שבאתה ליקח מדה שכר בעד איזה פרוטות. והנה המצות והוסיפו לשפוך לה כוס קטן אחד. ובאתה ריבה שני' בידים רקניות. שיתנו גם לה כוס קטן. כמו שהוסיפו לריבה שלקחה במעות. ויהי כמלחק בעיני כל לשפוך לה כוס אם לא נתנה כלום. וטענה הריבה הלא כבר נתנו לה בעד פרוטות. וא"כ מה שהוסיפו לה הוא בחנם. וגם היא תקח בחנם. והושיבו לה שוטית. בשלמא מי שנתן פרוטות דרך להוסיף. אבל למי שלא נתן כלום. אין נותנין הוספה. והנמשל הוא כי ידוע שאומות יש להם אחיזה באברהם ויצחק. לא כן יעקב שהוא מטה שלימה. ולזה עושה מיעקב עיקר ומיצחק ואברהם תוספה. וכיון שאומות אין להם הפרוטה שהוא זכות יעקב לא ינתן להם הוספה. ודברי פי חכם חן:

נד) **ועם** זה אני מפרש. כי ידוע שהמרכבה היא חשק שנרמז לאבות. אולם ת"ת דרגא דיעקב. שבא דרגא דיצחק דינא באש ה' נשפט. קמץ הוא אברהם וקמץ הכהן שאת חסד. והנה מחסדו ית' לחשוב עיקר המרכבה למפרע במלא שהוא חשק שהוא מכוון אבות למפרע. ונהי לפי שיעקב עיקר. לכן אמר רק באבותיך חשק ה'. ר"ל שהעמיד המרכבה אולם שבא קמץ שיעקב יהי' עיקר הוא בשביל ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים. שלא יהי' לאומות אחיזה. לכן ומלתם את ערלת כו'. הרחמן יחזק לבנו בתורתו ויראתו אמן:

דרוש מ לפ' נצבים:

א) **במדרש** תנחומא אתם נצבים היום. זש"ה כהפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. כל זמן שהקב"ה מסתכל במעשיהם של רשעים כו' אין להם תקומה הלכך במעשיהם של דור המבול לא היתה להם תקומה שנאמר וימח את כל היקום כו'. אבל ישראל נופלין ועומדין וכן הוא אומר אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כו' וצריך ביאור מה לשון מהפך בהם וגם מה לשון נפלתי קמתי הל"ל נפלתי וקמתי. אך יובן כי ס"פ תבוא נאמר ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו את כל אשר תעשון. ויראה ביאורו כענין שאמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך כו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכו' לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח. ע"כ לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד:

ב) **הענין** ע"פ משל למי שנתן שדה לשני בני אדם לעבוד. ופסק להם שכר

שכר רב על זה לפי הפירות שיעשה. ואיש אחד שמרו ועבדו כראוי להשקותו בזמן ויגדל ויצמיח ויעשה פרי לאין שיעור. והאדון שילם לו משכורתו לעומת משקל אצומות השדה נתן לו משקל זהב ואבנים טובות. ואולם האחר לא השגיח על חלקו ולא עבדו כראוי. ע"כ העלה קמשונים ולא גדל בו רק שבלים ריקים. ויהי היום בעת שבאו לפני האדון וחקר האדון על אודות השדה. והנה זה שעבדו כראוי. נתנו לו משקל החיטים והקשים והשיבלים הכל מחיר זהב סגור. והאחר בראותו ששוקלין זהב לעומת החיטין. היה כאילם לא יפתח פיו. כי ידע שלא עשה פרי חטין. ואולם בראותו ששוקלין גם המוץ והפסולת. אז פיו פתח הנה מדה שלי יש יותר מוץ ופסולת ולמה לא יתנו לי עכ"פ משקל המוץ כאשר נתנו לזה. והשיבו אותו דבר טיפש שבעולם וכי המוץ שוה כלום. ואולם נצטרך שיהי' שומר לפרי. ואתה בחלקך שלא עשית פירות. הרי המוץ שלך אין שוה כלום:

ג) **והנה** כי כן נאמר בענין האדם שבא לעולם השפל לעבדה ולשמרה לשמור הגן במצות אשר נפקד עליהם. והנה אי אפשר בלי פסולת והיינו צרכי העולם שאדם מצטרך ליהנות מהם בשכרח כמו אכילה ושתי' ושינה. ואולם הצדיק מקיים בכל דרכיך דעהו. שאוכל ושותה וישן כדי שיהי' גופו חזק לעבודת הבורא ובכל ענינים שעושה אף שהם כעין קליפות הכל נעשה שומר לפרי למען יוכל לקיים התורה. ובהגיע קיצו לקבל שכרם בעוה"ב. לא מבעי' שמשלמין לצדיק שכר מצות שעשה. אף גם משלמין לו שכר אכילה ושתי' ושינה שעשה לקיום הגוף. ובראות הרשע שמשלמין לצדיק שכר מצות. ישים מחסום לפיו. כי אין לו מה לתבוע. ואולם בראותו שמשלמין לצדיק שכר אכילה ושתי' אז יצעק בקול הנה אנכי הגדלתי והוספתי להתענג בתענוגות בני אדם אלף פעמים ככה. כי הצדיק אכל פת במלח ואני אכלתי למעדנים וראי' שהרי הצדיק הלזה צפד עורו על עצמו יבש כעץ. והוא שמן עשה פימה עלי כסל ויצא מחלב עינו. וישיבו לו טיפש שבעולם. שצדיק עשה הכל לתכלית הנצחיי לקיים התורה הקדושה ומצות ה'. לא כן אתה שלא נתכוונת רק לצרכי גופך אשר הוא רוח הולך ולא ישוב:

ד) **ומובן** שפיר אשרי האיש. שההפרש בין צדיק לרשע. לא בזאת לבד תבחן מעלת הצדיק לעומת הרשע. כי הצדיק אשר פריו יתן בעתו. היינו בעת פקודתו שיבא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו ועלהו הוא כינוי. כמו שהעלה הוא קיום הפרי. כן הם צרכי גוף שהם קיום הנפש לעבודתו ית"ש לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. לא כן הרשעים שאין מקבלין שכר על העלין והפסולת כי כל מעשיהם אין בהם פרי רק כמוץ אשר תדפנו רוח. ואמר על כן לא יקומו רשעים במשפט. כי ביארנו שהצדיק נותנין להם שכר על מה שנהנה מן העולם שיוכל לקיים התורה. ואולם לרשע מחשבין לו שכר עוה"ז מה שהיה לו תענוג עוה"ז מנכין לו שכר מיעוט מצות שהיו לו וערום ישוב לבית עולמו מבלי שום מלבוש מצוה. ולזה אמר אתה עתיד ליתן דין וחשבון. כי לא מבעי' שנותן דין על עבירות שעשה. אף צריך ליתן חשבון לנכות לו מיעוט מצות בשכר שנהנה מן העולם וכמ"ש חז"ל מי שרובו זכיות ומיעוט עבירות נפרעין ממנו כאילו שרף כל התורה עבור מיעוט עבירות. וכן מי שרוב עבירות ומיעוט זכיות. נותנין לו שכר כאילו קיים כל התורה עבור מיעוט מצות שעשה משלם לשונאיו אל פניו להאבידו. וזה ענין פני ה' בעושי רע. כי הפנים מורה על חסד ורחמים שהוא מראה להם פנים יפות. כי החסד מצד הפנים. ואולם הכונה להכרית מארץ זכרם:

ה) **וזה** ענין הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. כי לפעמים אדם עושה מצוה שנעשה בו צדיק שרובו זכיות.

א"כ

א"כ זה סיבה להרע לו בעוה"ז כמ"ש שנפרעין ממנו כנ"ל. אבל תחשב שאין ההפסד כלום נגד שכרה. וכמו כן יש רשע מאריך ברעתו הרצון בשביל הרעה שהשליך עצמו לרוב עבירות וא"כ נותנין שכר כאילו קיים כל התורה כולה. ואולם יחשב נגד הפסידה שלא יהי' לו שום תקומה בעה"ב. כן אמרו חז"ל ב"ב ע"ב יאמרו המושלים באו חשבון נחשב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה. והנה הצדיק אם לפעמים זוכה לבתי שולחנות שיתן לו ה' עושר וכבוד ג"כ. אזי רואה גם לעבוד ה' בזה ליתן צדקה וגמילות חסדים. וא"כ אין מנכין לו שום דבר עבור זה. שגם בזה עבד את ה'. לכן הצדיק משים אל לבו אם יתן לו השם שלוה שלא ינוכה לו מזכיותיו. לכן ישים אל לבו לבל יחליפו לו שכר נצחי בגשמיי שאין בו ממש ועושה צדקות ומעשים טובים במה שחננו ה' לכן אמר הבנה בעה"ז באף שיהי' לך זה העולם ג"כ מ"מ לא יחסר לו כל טוב. ותכון לעה"ב. והוא ית' יודע מה שהוא לטובת הצדיק הוא עושה. אף שקצר ימלע שכלינו להבין מעשי ה'. ואמר עוד כי אם יצאה מחשבון מן המחשבין. והאכל את שלינו מחשבין. ופירש מהרש"א באגדות ע"ד שאמרו לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם, שהרשע מקבל חלק גיהנם של צדיק:

י) **ובזה** יובן מסורה. משמני הארץ יהי' מושבך. איתן מושבך. כי יפקד מושבך. והיינו רמז לרשע משמני הארץ יהי' מושבך בעה"ז. אבל ידוע תדע כי מרה תהי' באחרונה כי איתן מושבך השכר הנצחיי שלעולם אשר לך תדע כי יפקד ויחסר מושבך שבעבור עה"ז יפסיד חלקו בעה"ב וזהו סיום המזמור על כן לא יקומו רשעים במשפט. שזה שהצדיק נוטל עליו שכר ממה שחננו ה' במנין עה"ז והרשע מנכין לו שכרו של מיעוט מצוה. מכח זה אין לו שום תקומה. וחטאים לא יקומו בעדת צדיקים. כי לצדיק מנכין לו משכר עה"ז בשביל מיעוט עבירות ואמר הטעם שצדיק משלמין שכר בעד כל דבר שנהנה ממנו בעה"ז כי יודע ה' דרך צדיקים שכל מה שנהנה הצדיק הוא בשביל קיום מצותיו ית' ואולם דרך רשעים אינו בשביל נצחיות רק בשביל למלאות תאות לבו. לכן דרך רשעים שאף הדרך טוב שעשה מיעוט מצות תאבד. ואין לו שום שכר על זה:

ז) **ובזה** יובן ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו את כל אשר תעשון. כי הנאת הרשע בזה העולם הוא סכלות גדול. שבשביל הנאת גשמיות. תאבד נצחיית עה"ב. ואצל הצדיק הכל נקרא שכל שמקבל שכר על כל דבר. ואפילו על מה שנהנה מזה העולם. ובזו יובן בפ' ואתחנן ויצונו ה' אלהינו לעשות את החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה. וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. והענין הוא כי הוא ית' כל מחשבותיו לטובת הצדיק וכמ"ש האלשיך כי התורה אומרת כתבת בשמאלה עושר וכבוד. מפני מה בני תורה עניים. והיתה התשובה להנחיל אוהבי יש ופי' באלשיך הכונה כי תלמוד תורה כנגד כלום. ואלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב. וא"כ שאלת התורה. למה בני תורה עניים. הרי ראוי שיאכלו מפירותיהן בעה"ז. והיתה התשובה כי זה חסדו ית' לצרף הפירות לקרן שיהי' להם יש שכר נצחיי. כי כל טובת העה"ז אפס ותוהו נחשבו. לעומת שכר הנצחיי. ובזו מובן הפסוקים ויצונו ה' אלהינו לעשות החוקים האלה לחיותינו אפילו כיום הזה. כי אלו דברים שאוכל פירותיהן בעה"ז. ואולם וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה בשלימות לבל יחסר אפילו הפירי ויהי' הכל לפני ה' אלהינו:

ח) **ועפ"ז** יש לבאר הש"ס דברכות לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני. אמר דוד לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות. ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואין לו ביאור. למה בחר בזו דוקא. אך נראה כי בשבת

פ'

פ' כל כתבי אלא דאם היו פקחין עושין עמו חשבון . ופריך מהפקירא קא זכו . ומשני בחסידים . ופריך חסידים אגרא דשבתא שקלי . ומשני בירא שמים דבחנם לא ניחא לי' דליטרח ומשל אחרים אינו רוצה ליהנות . הרי דדרך חסידות לעשות בחנם . וא"כ קשה היאך קרא לנפשי' חסיד וביקש שכר ואמר שמרה נפשי . וכן ראיתי הקדמה זו בספר ג"כ :

ט) **אמנם** יראה בודאי כל . מה שיבקש האדם עבור כבודו ית' שיבקש חיים לעבודתו ית' וכמ"ש האלשיך כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך שזו החסד גדול אצלי יותר ממתנת החיים שנתת לי . במה ששפתי ישבחונך . ואם האדם מבקש החיים בעבור עבודתו ית"ש . ודאי כל מה שעושה לכבוד בוראו . בפרט אם האדם נבדל בעבודות ה' אשר לא נמצא כמוהו . בודאי ראוי לו לבקש עבור רצון יוצר לעשות נחת רוח ליוצרו . לכן אמר שמרה נפשי כי חסיד אני שאני מובדל מכל אדם במעלה זו . א"כ מאחר שיש להקב"ה נחת רוח במעשיו . גם החיים שמבקש הם ג"כ בשביל עבודתו ית"ש . ושפיר יכול לבקש עליהם גם ממדת חסידות . או יאמר שאמר שמרה נפשי כי חסיד אני . כי ידוע שדוד לא ייס רק שהיה מתנמנם כסוס עד חצות כמ"ש בש"ס . והטעם לפי שהיה נאחז במדת המלכות שרגליו יורדות מות . והי' ראוי להיות נפל . ואדם הראשון נתן לו ע' משנותיו לכן לא ביקש לטעום טעם מיתה בשינה . כי דוד מלך ישראל חי וקיים . לכן ביקש שישמור נפשו שהוא מסטרא דמותא . ולכן הי' נזהר מאד בשינה שלא לטעום טעם מות . לכן אמר שמרה נפשי דייקא שנפש הוא מדחו . ואיתא שם ודוד היכי קרי לנפשי' חסיד . והכתיב לולא האמנתי ואמר ותנא משמי' דר"י למה נקוד על לולא . אמר דוד יודע אני שאתה משלם שכר טוב לצדיקים אבל איני יודע אם יש לי חלק בהם . שבור שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי דר"י ב"א רמי . כתיב והנה אנכי עמך וכתיב ויירא יעקב סבר שמא יגרום החטא :

י) **והנה** הזכרתי הקשה לפרש"י שפירש קטונתי שנתמעטו זכיותי מכל החסדים . א"כ ל"ל שמא יגרום החטא . לימא מהא גופי' שמא נתמעטו זכיותיו ע"ש בשם הרמב"ן . ומהרש"א באגדות נדחק ג"כ . ודברי הם מן הש"ס פ' במה מדליקין דאיתא לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה . שמא אין עושין לו נס . ואם עושין לו נס . מנכין לו מזכיותיו . ומהרש"א באגדות נדחק ג"כ . אמנם הדברים ברורים . כי חלילה לשדי מעול אשר יעשה לצדיק לקפח שכרו . ויחליף לו שכר גשמיי בעד זכיותיו השמורים לו לעה"ב . כי יפה שעה אחת קורת רוח בעה"ב מכל חיי עה"ז . ואין מדה זו נוהגת רק בשונאי השם . שמשלם לשונאיו אל פניו להאבידו . וא"כ איפוא אי אפשר שיעשה גם לצדיק שיפסיד מזכיותיו . שאין הצדיק חפץ בחילוף זה . אך אם גרם החטא שיהי' נדון לו כמדתן של רשעים להחליף לו שכר עולם עומד בעולם עובר . אבל בלא סיבת עון אשר חטא הוא מן הנמנע . לכן אמר שפיר שאל יעמוד במקום סכנה כו' שאם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו שעכ"פ מנכין הוא לו מן הזכיות באיזה אופן שיהי' בשיקול אל דעות . כי האדם אין יכול לדעת בנפשו . אם צדיק הוא או רשע . כי המצות ועבירות הם בשיקול אל דעות . לפעמים זכות א' מכריע חובות הרבה . ופעמים חוב א' מכריע זכיות הרבה. וא"כ שפיר קאמר דודאי כך גופי' דקאמר יעקב קטונתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את הירדן ועתה הייתי לשני מחנות . שנותן לי מטוב עה"ז . אשר מבלתי ספק אין לצדיקים בחילוף זה. שינכו לו בעבור זה רק שחשש שמא גרם החטא לנכות לו לדון במדת רשעים שמחליפין להם עולם עובר בעולם עומד כמדתם ג"כ :

יא) **ויתבן** עוד כי אף לצדיק גמור יעשה נס להצילו מן המות . אף שמנכין לו מן הזכיות . מ"מ מרויח

זה

זכה בחייהו עוד זכיות רבות שיעשה כל ימי חלדו. וחש"ה עין כ' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב. כי אף שהשגחתו ית' על הצדיקים לעשות להם נסים אף שנפסדין ע"י זה שמנכין להם זכיות ואף שהם מיחלים לחסדו ית' שלא יחליף להם נצחיי בגשמיי. מ"מ הכונה להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב מאחר שהסיבה של הנס לחיותם. א"כ יש להם די מצות ומעשים טובים שיעשו במספר ימי חייתם שישלימו הנכיון. לכן אמר שפיר שמא מנכין לו מזכיות. אבל שירא מפני עשו שמא יהרגנו. לא יתכן כלל שנתן לו בוא שכרו משפע טוב עה"ז. אם לא שפחד שגרם החטא. כמו שמשביעין לאדם. אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק. היה בעיניך כרשע:

יב) **ובזה** יש להבין מ"ש דוד מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ודרשו חז"ל קינה לדוד מבעי'. ומשני סבור שמא עבד או ממזר. עכשיו שראה שבנו שמח. אחר שהם ברא דרחים על אבא. והוא תמוה. אמנם יראה לפי ביאורנו כי בודאי דוד בטח לבו בה' כדרך כל הצדיקים שבודאי יעשה לו נס. כי הבוטח בה' חסד יסובבנהו. ואולם כל שהנס יוצא מגדר הטבע. מנכין לו יותר מזכיותיו. משא"כ דבר שהוא בדרך טבע. אין בגדר נס לנכות לו מן הזכיות. לכן שמח. כי חשב שמא עבד או ממזר. וממה נפשך אם לא ינצל הוא אבד. ואם ינצל יפסיד זכיותיו אבל עכשיו שראה שהוא בנו. נמצא שהעונש חוץ להקש הטבעיי והמקרה לא יתמיד א"כ א"צ זכות רב כ"כ לבטל המקרה. כי המקרה לא יתמיד לכן חשב כי הוא ית' עשה זאת שיהי' ההצלה קרוב לטבע ולא ינוכה מזכיותיו כ"כ. ומה שהקשה הרמב"ן עוד על רש"י שפירש שירא פן נתלכלכתי בחטא בבית לבן. שהרי הבטחה השני' שאמר לו שוב אל ארץ אבותיך ואהי' עמך לא היה עוד בבית לבן. והמזרחי נדחק:

יג) **ונראה** שפמ"ש במקום אחר כשירא חשש פן ח"ו יש חשש מכח שנשא שתי אחיות. לכן בטח לבו שבודאי מחנה אחת תהי' לפליטה. כי שמא נחשב לחטא. בפרט למ"ש קצת מפרשים. שלכך מתה רחל. בדרך. כי בארץ ישראל. היה לו לקיים כל התורה ולא ישב עם שתי אחיות. לכן נסתפק על מחנה אחת. וא"כ אין מהבטחת השם ראוי שינצלו כולם. וזהו שמא יגרום החטא. והנה רמז בפרשה זו נ"כ. שאמר אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם כו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו כי לפי דבריו ירמוז איך שגם כתומר קונה שלימות. אם טובה האדם רצון בוראו. לזה אמר כולכם לפני ה' אלהיכם וירמוז עוד על יום הדין שכולם נצבים ונסקרין בסקירה אחת. לכן אמר כולכם וכולם עוברין כבני מרון. לכן סיים לעברך שכל יחיד נפקד בר"ה וירמוז עוד לפמ"ש לעולם יראה אדם עצמו חציו זכאי וחציו חייב זכה מכריע עצמו וכל העולם לכף זכות לא זכה מכריע עצמו וכל העולם לכף חובה. וזהו אמרו אתם נצבים כולכם שסוקל הזכיות של כולכם. תדע שהדבר תלוי בכל יחיד לעברך בברית כו':

יד) **גם** ירמוז לדברי חובת הלבבות שאמר ז"ל מהר אחי ומהר קודם בא פחדיך. כי אינך בטוח בחיי יום א' כי אתה יודע כשיקלוף בעל מעלה קטנה מאנשי המלך על נפשך אינך מתעכב מהכנע לו והתחנן לו למחול לך כ"ש כשיקליף עליך שר וכ"ש מלך שתמהר לבקש מחילתו ותחוש בתשובה אליו לרצותו מיראתך מהירת עונשו כו'. איך לא לבוש אחי מבוראנו המשקיף על שבסתר ובנגלה. ממעשינו הרעים וממחשבותנו שנטה מעליו ונתאחר מהכנע לו ונשוב אליו. ואין אנו יודעין עת קיצנו ותכלית ימינו. ואילו היה מזהיר אנשי קרי' או אנשי מדינה ויאמר בני אדם היו נכונים לנסוע כי איש יפקד מכם בחודש הזה ואינו מודיע אותו האיש. האין מן הדין של כל

אחד

אחד מהן שיהי' נכון למות מיראה שמה יהיה הוא האיש ההוא. ואיך לא נהיה כולנו כנגעים לו. ואנחנו רואים כי המות מכלה בכל יום ובכל חודש מספר רב מן החיים הלא מן הדין עלינו שנירא בכל חודש ונחשוב על עונותינו ולדקדקתימ ע"כ לשונו:

טו) **וזהו** רמז אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם שהוא רחמים וגם דין מדת אלהים. וראוי שלא נתאחר מלשוב. וגם בלתי ספק שמקצת אנשים עומדים לעברך היינו יחידים שבלתי ספק עוברין בברית ה' ובאלתו היינו ח"ו שנחתמין לרעה בספרן של רשעים:

דרוש מא לפ' נצבים:

א) **אתם** נצבים היום כולכם כו'. פתח ברבים וסיים בלשון יחיד לעברך בברית כו'. וגם מ"ש כי אתם ידעתם כו' פן יש בכם כו' והי' בשמעו את דברי האלה הזאת מה הזאת. וגם למה יתברך בלבבו. שלא ראוי שיהי' נעוה משמוע. אמנם להבין הכל יראה. ותחילה נבאר פסוקי סוף פרשה ראשונה אחר התוכחה שאמר ויקרא משה כו' אתם ראיתם כו'. המסות הגדולות ולא נתן ה' לכם לב לדעת כו' עד היום הזה. ואולך אתכם במדבר כו' לא בלו שלמותיכם כו'. לחם לא אכלתם כו'. למען תדעו כו'. ותבאו אל המקום הזה ויצא סיחון כו'. ויקח את ארצם ונתנה לראובני כו'. ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו את כל אשר תעשון ואינו מובן מה זה שחשב להם כל דברים הגלוים להם. וגם מה למען תשכילו כו':

ב) **אולם** יתכן כי רמז הוא ית' בתורתו הקדושה איך מפיו ית' לא תצא הרעות. ואף משפטו ועונשו יש בהם בחינת רחמים. והוא ע"פ המבואר ברבה פ' בשלח הובאו כמה טעמים על שנשתהו במדבר ארבעים שנה. טעם א' כדי שיראו האומות הנסים שנעשו להם ותפול עליהם אימה ופחד. ובזו אפשר להבין בשירה שנאמר אז נבהלו אלופי אדום כו' תפול עליהם אימתה ופחד כו' עד יעבור כו' תביאמו ותטעמו וירמוז כי אז כבר נבהלו אלופי אדום בתחילת נסים וקריעת ים סוף. ואולם היתה הכונה להטיל עוד אימה שתפול עליהם אימתה ופחד כו' עד יעבור עמך ה' שהוא בהמשך הזמן עד יעברו בני ישראל נוסף עליהם אימה יתירה. והוא לפי שאימה הראשונה כבר נשתכחה קצת בהמשך הזמן שהיו במדבר. ואולם סיבת המשך הזמן לפי שלא זכו אותו הדור ליכנס כי אם בניהם וטפם. ונשתהו ארבעים שנה במדבר. לכן נעשו להם נסים בכל יום כדברי המדרש הנ"ל. ולזה אמר שהוא לפי שתביאמו ותטעמו ודרשו חז"ל שנבאו שהם לא יכנסו רק טפם. וזה לפי שנשתהו ארבעים שנה במדבר שיראו האותות והמופתים שבמדבר ויפול עליהם אימה. לפי שהי' צריך המשך זמן במדבר. לכן לא נכנסו אותו דור לארץ:

ג) **עוד** במדרש שם משל למלך שהי' לו בן. והי' מבקש ליתן לו ירושה. אמר אם נותנה לו אני עכשיו עדיין קטן הוא. ואינו יודע לשמרה כו'. כך אמר הקב"ה אם אני מכניסם עכשיו לארץ עדיין אין יודעין עסקי תרומות ומעשרות. אלא אתן להם את התורה ואח"כ אכניסם לארץ. עוד טעם לפי שעדיין לא הי' בארץ כדי חלוקה. לזה נתעכבו במדבר שיקחו ראובן וגד כו'. והנה כל אלו הדברים נרמזו באלה מקראי קודש כי אמר אתה ראיתם אשר עשיתי למצרים. א"כ אין מעצור לו ית' ליתן לפניכם א"י מיד. ואולם הכונה כמו שאמר במדרש שיתנו לב לדעת ענין המצות כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. ולזה אמר שסיבת עיכובם במדבר לפי שלא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה. ועוד פרט טעם שני ואולך אתכם במדבר לא בלו שלמותיכם. ואמר במדרש שהי' הענן מגהץ וכו'. וכן במן ראו כל האומות גדולת ישראל כמ"ש תערוך לפני שולחן נגד צוררי כמ"ש הז"ל ביומא פ' יה"כ ואמר עוד **בו שליבית**

וסבאו

ותבאו אל המקום הזה ויצא סיחון ונקח את ארצם ונתנה לראובני כו'. הרי כונת הישוב שירשו גם ארץ סיחון ועוג. הרי אפילו הדברים שנראין רעות יש בהם בחינת הטוב בלי מה. ואולם אלו השיבו דרכם ולא חטאו הי' נראה להם מיד בחינת הטובה. כי אין מעציר לו ית' להושיע מיד מן האומות לכבוש לפניהם ארץ מיד. רק לפי שחטאו ונגזר עליהם להניחם במדבר. אעפ"כ השכילו שנמשך להם מזה טובות הנ"ל ואילו לא חטאו כבר. הי' מספיק הארץ לכולם. כי ארץ צבי כתיב כמו שאנו מקוין לעתיד. רק שלא היו ראוים לכך לכן אמר שטוב לכם שתשמרו דברי ברית הזאת שלא יצטרך לכם להשכיל בחינת הטוב שברע. כי אם תשכילו מיד כל אשר תעשון. כי תהי' נגלה לפניכם בחינת הטוב שתדעו ותבינו חיבתו ית' לכם ותשכילו כל אשר תעשון שהוא לטוב לכם. ולזה בא אחריו אתם נצבים היום כפירש"י:

ד) **אמנם** לבאר השינוי מרבים ליחיד. הנה כבר בארנו שיש שני מיני דינים על כללות העולם שמצרפים כל זכיות ועבירות ושוקלין אם העולם רובו זכיות נדון לזכאי והיינו לכללות העולם. אבל מ"מ כל יחיד צריך ליתן דין לנפשו כמ"ש הלל אם אין אני לי מי לי. שאפילו כל העולם זכאי ענוש יענש היחיד על עונותיו. ואולם אף כשהיחיד זכאי בעניני מאורעות הכללות. נדון אחר רובו. לכן אמר כשאני לעצמי מה אני. וזה רמז אתם נצבים היום כולכם שהוא דין הכלל שיהי' העולם נדון לזכאי. ואולם כל יחיד נדון לעצמו וזהו לעברך בברית כו' והיינו לנפשו או להשכירו על מעשיו ופעולותיו הן לטוב הן למוטב:

ה) **והנה** ימשך מזה כי קללות שבת"כ נאמרו בלשון רבים אם בחקותי תלכו לשון רבים וכו' בקללות ג"כ לשון רבים. והנה כבר ידוע דין המוציא מחבירו עליו הראי' כי אפשר לומר שהברכות אינם רק אם כולם ילכו בחקותיו ובקללות נאמר אם בחוקותי תמאסו אפשר אפילו המיעוט כי לעולם יד המוציא על התחתונה. והוא ית' הוא מוחזק כי גופינו ונשמותינו בידו ית' הוא אשר בידו נפש כל חי. ואולם בברכות ובקללות שבמשנה תורה שהם בלשון יחיד. וא"כ אם היחיד הוא ראוי מתקיים הברכה ובקללה כתיב בלשון יחיד. א"כ אם יש טובים ורעים. איך תתכן הקללה שכוללת הכלל. והרי כבר היחיד בכלל ברכה. וע"כ נפרש שתחלה מדבר אל היחיד אם אתה תשמע. הרי כל הברכות אפילו אין שום שומע מבלעדיך. ואם לא תשמע הרי לא נשאר שום שומע וכולו סג אז דוקא תחול הקללה דלעולם מיושבין שלא יהי' סתירה בלשון וא"כ יפה נדרש והי' בשמעו את דברי האלה הזאת דייקא שנאמרה בלשון יחיד. וא"כ ע"כ קאי על הכלל דאי אפשר שבשביל יחיד יתחיל קללה הכוללת כמו עצירת גשמים וכיוצא מכות מדינות שכוללות. לכן יאמר שלום יהי' לי: כי לא יחשוב לו עון אשר ענוש יענש. כי יחשוב יקבל ההטבה כמו שהגשם מרוה הארץ אם גשומה אם שחונה הגשם כולל הוא. לכן אמר למען ספות הרוה ר"ל אותה שאין ראוי להשקות אעפ"כ מקבל הגשם עם הצמאה והענין שהרשע יקבל שפע הנשפע באמצעות הצדיק. וע"ז אמר לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן כו' ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה בלשון יחיד להורות כי על ראשו יחולו כל הקללות האמורות בספר הזה. הגם כי לא יעצר הגשם בשביל היחיד. עם כל זה המכוון מעצירת הגשמים הוא הרעב. ויתכן שיוכה במכה זו היחיד לבדו:

ו) **עוד** אמרנו להזהיר בענין התקיעות ליזהר לשמוע היטב ואמרנו פסוק שנאמר בסוף יתרו אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלהי כסף. ויש להבין מה המשך לזה אולם יובן ע"פ מה דאיתא בראש השנה דפריך על הא דשופר מאריך וחצוצרות

מקצרות

מקלרות. ופריך ותרי קלי מי משתמעי. והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו. מה שאין כפה יכול לדבר ואוזן לשמוע. ומשני תרי קלי מחד גברא לא משתמעי. והנה סיפר הכתוב באמרו כי מזה שמעתם בדיבור אחד השמרו לכם פן יפתה לבבכם לאמר כי ח"ו מה ששמעתם היה תרי קלי מתרי לכן שמעתם גם שניהם וא"כ הי' עלך מזה מבוכה ופתחון פה למינים שח"ו שתי רשויות יש:

ז) **אמנם** באמת מבואר שהיו רואים את הנשמע ושומעין את הנראה. א"כ אחר שבעיניהם ראו הדיבור. ולא הי' רק אחד. א"כ שוב אין ספק בלבם אחר שראו ג"כ זכור ושמור כאחד שכל הדברות ראו הנשמע שאין כאן רק דיבור אחד. וא"כ ממילא הרי כבר יצא ספק מלבכם אף ששמעתם זכור ושמור כאחד אעפ"כ הוא ית' לבדו אמרו ואין עמו אחר. א"כ לא תעשון אתי אלהי כסף כו'. ובזו יובן מ"ש עין רואה ואוזן שומעת ה' עשה גם שניהם. יובן אחר שעין ראה מה ששמעה האוזן. א"כ שוב לא יפול ספק בלבכם עוד לומר בדיבור אחד אינו מאתו ית' אחר שראיתם שאין כאן רק דיבור אחד. וא"כ ממילא תדעו ותבינו כי ה' עשה גם שניהם. כי דיבורו של הקב"ה מעשה. כמו שפרש"י פ' לך לך. ומבורר לכם שה' עשה גם שניהם שני הדיבורים זכור ושמור שניהם יצאו מאחדותו ית"ש:

דרוש מב. לפ' נצבים

א) **במדרש** הובא בטור ראה שמאל שלא ימצא חטא בישראל ממליץ עליהם יש לך עם כמלאכי השרת כו' וכבר בקשו המפרשים ליתן טעם למלילתו אשר היא בודאי בקרבו ישים ארבו. כי אין דרכו להניח אומנתו. ואין קטיגור נעשה סניגור. ויראה ויובן ג"כ מה שאמר יצחק בזמן שביקש לברך את עשו. ובא יעקב וקיבל ברכתו. ואמ' הכתיב שאמר מי איפוא הצד ציד כו' ואוכל מכל בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהי' התחיל בפתיחה וסיים גם ברוך יהי' וכבר כתבנו בזה. גם מה שעלה בדעתו לברך את עשו ולהעביר נחלה מיעקב:

ב) **אך** יראה ע"פ משל לא' שהי' פריץ ורע מעללים. ודרכו תמיד להזיק ולגזול לאנשים פרא אדם ידו בכל. ואף שמענישין אותו לא השגיח עליהם. ויקר מקרה בהכה לאחד הכה ופלוע. ושאלו אותו מה עונש מבקש שיתן עליו. וענה ואמר שרוצה שיעשו אותו משנה למלך. ויהי' לפלא בעיני השומעין. ושאלו אותו סיבת הדבר. ופתח פיו בחכמה. ידעתי כי זה עז פנים ורע מעללים. לא יניח טבעו להזיק כל הימים. וידוע שאם איש פחות יחטא. אין עונשו כ"כ. אבן אם יעשה החשוב מעשה פחותות שבפחותים. מי שהוא קרוב למלכות. כדי בזיון המלך הוא ויגדל עונשו. אחת דתו להמית. כי לפום גמלא שיחנא. כמ"ש חז"ל על רב לך. ומזה אפשר מיך כונת יצחק כי הגדיל לברך בברכותיו. הוה גביר לאחיך שהי' כל הברכות. ואמר ויתן לך האלהים ודרשו חז"ל אם בדין יתן לך. כי משנה למלך שיש לו שני בנים א' טוב וא' רע. ובהגיע זמנו למות. הי' ירא להניח מנחלתו לבן הטוב. פן יקנא בו אחיו וירד לחייו. לזאת עשה בחכמה להניח גדולתו וחשיבות ההמנותו אצל המלך. לבנו אשר לא טוב. ומי שקרוב למלכות. אם יצא ממשפטי המלך. הרי דתו להמית. ונמצא יירש השני כל אשר לו:

ג) **והנמשל** כי יצחק ירא למסור הכל ליעקב פן יקנא בו עשו וירד לחייו כאשר הוכיח סופו. ולזה נתחכם למסור הכל לעשו ולהגדיל אותו על כל ולמסור כל גנזי המלך בידו. ואיש כזה אם יחטא כחוט השערה יחשב לו עון גדול. והוא ידע כי עשו איש שדה ובליעל לא יזהר כראוי למי שממונה על אוצרות המלך. וא"כ סוף הכבוד לבא ליעקב. ולזה

בברכת יצחק באמרו ויתן לך האלהים . פרש"י אם בדין יתן לך . ובודאי עשו לעולם לא יהי' ראוי ליתן לו בדין . ואדרבה חטא קל יספיק לו לאבד אשר לו . כי לפי גדולתו תהי' מפלתו . ולזה כאשר יעקב קיבל הברכות . פיו פתח בחכמה מי אפוא הצד ציד ואוכל מכל . אל ירע לך כי בלאו הכי גם ברוך יהי' . וכן יראה כונת הס"ס מה שממלין להגדיל מעלת ישראל . א"כ בחינת חטא קל לחמור יחשב:

ד) **ואיתא** בגמרא שלשה ספרים נפתחי' בר"ה של צדיקים וכו' ושל בינונים תלוין ועומדים . זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה . למה לבינונים ספר בפני עצמו . נימא זכו יכתבו אצל צדיקים . לא זכו יהיו נכתבים אצל רשעים אמנם יראה דבלא"ה אמר מאי קרא ימחו מספר החיים כו' . מספר זה ספרן של רשעים . חיים זה ספרן של צדיקים . ועם צדיקים זה ספרן של בינונים . ומקשין אחר שקילל את שונאיו . אדרבה יכתבו ויכתבו' בספרן של רשעי' :

ה) **אמנם** יובן מ"ש בתחילה כי אחה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך . ובתחילה קילל שפך עליהם זעמך כו' תהי טירתם נשמה כו' . ויובן כי אמרו חז"ל לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה כי אם להורות תשובה כי אמר דוד לבי חלל בקרבי . ומכאן דרשו שלהי פ"ק דב"ב שלא שלט בו יצה"ר וא"כ אין חטאו כי אם כו' וידוע כי מדת הדין אומרה על הנפש החוטאת הטאים תרדף רעה וכן הקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר . והנה שונאי דוד שאמרו אין ישועתה לו באלהי' סלה . א"כ ביקש לדונם מדה כנגד מדה . כי כבר צווח דוד אחר בגלוי לך שלא אעמוד בנסיון . למה זה ניסהו הקב"ה רק להורות תשובה . כי ה' צדיק יבחן כמ"ש במדרש:

ו) **והנה** מצינו מעביר ראשון ראשון. שהקב"ה מעביר עון הראשון . ואמרו חז"ל דעון עצמו אינו נמחק . דאי איכא רובא עונות מצטרפין בהדיהו . והנה לפעמים שהוא לטיבותא כמ"ש חז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשין כזכיות . וא"כ לטובה הוא שעון אינו נמחק . ולזה דוד אחר ששונאי נפש דוד אמרו כי לא בא להורות תשובה . כי זה ענין לא הי' ראוי דוד לאותו מעשה . כי אחר שגלוי לפניו ית' שלא יעמוד בנסיון . ובאמת לבו חלל בקרבו . לא הי' הקב"ה מנסהו כלל רק להורות תשובה . וא"כ הם שכפרו בזה קיללם שיתנהג עמהם במדת הדין שחטאים תרדף רעה כמו שאמר שפוך עליהם זעמך . כו' ונתן טעם כי אתה אשר הכית ר"ל מה שהבאתני לידי נסיון. ומזה הוכה כעשב ויבש לבו . רדפוהו ואל מכאוב חלליך ר"ל אותו מכאוב של דוד שאמר מכאובי נגדי תמיד בשביל העבירה שאירע . אף שלא שלט בו יצה"ר . ולבו חלל בקרבו · המה יספרו . ולזה ביקש תנה עון ר"ל העון שהעברת תנה על עונם . וא"ת שיהי' לטיבותא אם יעשה תשובה יתהפך לזכות . ולזה אמר ואל יבאו בצדקתך שלא ישינו חסד זה שיועיל להם התשובה:

ז) **ובזו** מובן מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד . והיינו לפי שכל מצוה יש לה בחינה בפני עצמה ושכרה אתו ית' ופעולתו לפניו . ולכל א' מקום מיוחד בעולם התענוג לפי בחינת המצוה ושרשה . והנה הרשע שעבר עבירה וחזר בתשובה . א"כ נעשה זכות מן העבירה . והנה זה דבר חדש הוא הזכות שנעשה מן העבירה ויגיע לו מקום פרטיי במקום הראוי לפי שיקול אל דעות . וא"כ בחינת זה הזכות אין לצדיק . וא"כ אין יכול לעמוד במקום ההוא :

ח) **ובזה** יובן כי הבינונים כשזכו ועושין תשובה . יש להם יותר זכות מן הצדיקים שהרי העבירות נעשין זכיות . והנה כי כן ספר הרשעים ג"כ . כי בודאי אף שנכתבין למיתה מ"מ תשובה מועלת להם לעה"ב שיזכו לחזות בנועם ה' ולזאת כל

בספרן

שכן כתוב שאם ישובו יהרבו הזכיות . ולזה דוד שביקש שסונאיו לא יהי' להם תיקון התשובה מדה כנגד מדה שאין מאמינין שאירע לו העון להורות תשובה . ולזאת ביקש שימחו מספר לגמרי . פי' אפילו עושי רשע לטוב לו להטיבו באחריתו . לכן מבואר בש"ס שר"מ ההפאר שיבא לאחר לגיהנם לדונו כי הנפש הפלה לקבל יסורים הרבה כדי להטיבה באחריתה . ודוד קילל סונאיו שלא יהי' שום תקומה :

ט) **ואפשר** לומר בזה פירוש תהלים כ"ח דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם כי לא יבינו אל פעולת ה' כו' יהרסם ולא יבנם . והוא מה שאמרנו כי שונאיו דברו שלום עמו . ואולם בלבבם הי' רעה שאמרו בלבם שאין ישועתה לו . ולזה אף אתה ענוש העונש תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם . כי הקב"ה מאריך לרשע כדי שישוב בתשובה כמ"ש במדרש יש רשע מאריך ברעתו כדי שיחזור בתשובה . אבל הם שלא דנו את דוד שבא להורות תשובה יומדד להם מדה כנגד מדה תן להם כפעלם . כי לא יבינו אל פעולת ה' . כי זאת פעולת ה' היתה להעמידו בנסיון שלא יעמד בו . כדי להורות תשובה . וא"כ אין להם תיקון בתשובה ויהרסם ולא יבנם :

י) **ואמרו** חז"ל נושא עון . חד אמר כובש . וחד אמר נושא . ופרש"י שכובש ומטמין עון לחד תחת כסא כבוד וחד אמר נושא מגביה כף מאזנים של עון . ונדחקו לפרש מאי בינייהו . ויראה לפרש כובש היינו שמטמין העון בכף של זכיות שיכבדו הזכיות . וא"כ נ"מ טובא . שאם יש חמשים זכיות . ונ"א עבירות א"כ כשמטמין העון תחת הזכיות . הרי נ"א זכיות ונ' עבירות . משא"כ למ"ד נושא . כיון שאינו נושא רק עון א' ורובו עבירות א"כ הוי פלגא ופלגא ותלוי ועומד ובזו מובן יכבוש עונותינו לשון רבים . אף שאינו כובש רק עון אחד . מ"מ נ"מ שבזה מכביד פי שנים כף של זכיות . אפילו נימא שאם רובו עבירות נדון לרשע מיד ואינו מטה לזכות . י"ל דנ"מ בפלגא ופלגא כשנושאין מחצה עבירות ונותן עון א' בכף של זכות . הרי מוכבד שני זכיות . אלא שתלוין ועומדין שאם לא ישוב כלל אינו מועיל . ואם שב הרי יש לו בכף זה שתי זכיות יתרים . כי בודאי הפרש בצדיקים עצמם למי שרובו זכיות . או מי שיש לו יותר מרוב הכל כמספר הזכיות בשיקול אל דעות :

דרוש מג לפ' נצבים

א) **בפסוק** כי אתם ידעתם כו' והיה בשמעו את דברי האלה כו' והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה . והפסוקים מבוארים בתורה . ויש לדקדק טובא . מה סיבה במה שאתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים כו' ותראו . ורש"י פירש לפי שאתם ידעתם כו' לפיכך אני צריך להשביעכם . ואכתי יש לדקדק מה זה נתינת טעם . הרי בלא"ה צריך להשביעם מאיזה טעם שיהי' פן ישיא לבו של אחד מהם :

ב) **אמנם** יראה כי התחיל אתם נצבים היום כו' לעברך בברית האל ברבים וסיים ביחיד . יתכן לפרש כי בודאי לענין השבועה בעינן פיו ולבו שוין . והנה ברבוי עם כבד ורב . בודאי רוב ישראל בחזקת כשרות וקיבלו עליהם הברית בלב שלם . אמנם אפשר יהיו איזה יחידים אשר לבם פונה לרוח אחרת . ואין פיו ולבו שוין . ובשבועה בעינן פיו ולבו שוין . ואולם הוא ית' יודע אשר בודאי ישראל רובם מקבלים עליהם בלב שלם לעבוד את ה' . כי הוא חיינו ואורך ימינו . ואולם לא ימנע מפרטים שיש לחוש בהם . כי אין דור שאין בו רשעים . ואולם היחיד ממילא כפוף אחר רובא . לכן אמר אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם . כי כולכם אתם לפני ה' . שומרי מצותיו ומקבלי תורתו בלב שלם . לכן לעברך

בברית

בברית ה' אלהיך. אתה היחיד בע"כ תכניס ראשך בברית ובאלה. ע"כ אם תתן כתף סוררת כי אין משגיחין על היחיד. ובתר רובא דמינכר אזלינן. לכן לא פרט רק פן יש בכם איש או אשה כו' או שבט. אבל על הרוב לא נסתפק כלל שמקבלין הברית בלב שלם. וממילא היחיד נידון אחר רובו. ועי"ז אמר אף כי מסברא אין משגיחין על היחיד. ולזה אמר לכך אני צריך להזהירכם. כי אתם ידעתם את אשר ישבנו כו'. ואת אשר עברנו בקרב הגוים:

ג) **וכבר** נודע שאלת המין בויקרא רבה. שאל כתיב בתורתכם. אחרי רבים להטות. ורוב עולם עע"ז הם. וכבר כתבנו במקום אחר בזה. והנה מאותן שקיבלו עליהם הברית אין טענה. שהרי קיבלו באלה ובברית עבודתו ית"ש ולזה אמר שלא יעלה על רוחו רוח שטות באמרו. כי הגם שרובם מקבלין הברית בלב שלם פן יפתה היחיד לבו. לכן אמר לעברך. כי היחיד נידון אחר רוב מקבלים באהבה לכן הזהיר פן יהי' לו טענה כוזבת באמרו כי אתם ידעתם הרי רובא דעלמא עע"ז וא"כ ממה נפשך אם ניזל בתר רובא. ילטרף הוא לגוים רבים · אשר רבים המה. וא"כ אין פחד אלהים לנגד עיניו. בעבור שלא קיבלו בלב שלם הברית. וא"ת שידון אחר הרוב הרי הרוב מעמי הארץ עובדי ע"ז. לכן פן יש בכם אשר לבבו פונה היום בשעת קבלת הברית. לעבוד את אלהי הגוים ההם שהם הרוב. אמנ' באמת אין זו טענה כלל. כי כל אלהי העמים אלילים. ואין בהם ממש. ובאמת אין שום אחד מישראל נחשד שיעבוד ע"ז מחמת שיאמין בה. כי כבר מתפרסם להם אלהותו ית"ש. ועיקר כונת העובד למלאות תאותו הרעה. כמו שאמרו חז"ל לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. ולזה אמר למען ספות הרוה את הצמאה. ונדחקו המפרשי' בפירושו. וכבר כתבנו במקו' אחר:

ד) **אמנם** למ"ש הבליע בנעימות לשונו. כי כל התאוות הם סיבה להוסיף תאוה כמ"ש במקום אחר על התאוו תאוה. שכל מה שיוסף אדם להתענג בתענוגות. יותר תתוסף לו תאוה. מי שלבו הומה אחר עריות. לעולם לא תשבע עינו. כי אי אפשר שימלא כל תאוותיו בשלימות. שכל מה שממלא לו תאוה יתחזק כח התאוה ביותר על תאוות אחרות. ולזה אמרו אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע. משביעו רעב. ופירושו שכל מה שיתקרב בתאוותו למלאותה. יותר תתחזק עליו כח התאוה התאוות בלי שיעור. וזהו הרצון התאוו תאוה. דבר שכשממלאין התאוה. תתוסף עוד התגבר כח התאוני. וכל שתאוות נמשלים לשותה מים מלוחים לצמאו. שנדמה לו כי השביע נפש שוקקה. ובאמת תגבר בו יותר ויותר. ולזה אמר שעיקר כונתו. למלאות כח התאוה. שבזה מוסיף הרוה ר"ל שמשביע עצמו. מוסיף יותר לצמאון. ובמה שמשביע עצמו. יוסף לו לצמאון. ועם זה התכת הכתובים. והיה בשמעו את דברי האלה הזאת. שהיחיד נידון אחר רובו. וא"כ יאמר אחר שאתם ידעתם רובא דעלמא הגוים עע"ז הם לזאת יתברך לומר. כי שלום יהיה לו. בשביל שרוצה לילך בשרירות לבו. ועי"ז אמר לא יאבה ה' סלוח לו כו' · ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה. שהוא בלשון יחיד שתרבץ בו לבד:

ה) **עוד** יתכן כי כבר אמרו חז"ל על מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך. שצדקה עשה הקב"ה ששפך חמתו על עצים ואבנים. שע"י זה היה כלה לישראל והנה הגם שהקללות הם ביתר שאת בלי שיעור · אמנם יתכן כי אמר המקונן עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו. ובמדרש דרש בצע פשר. ויראה לפרש כי חסדו ית' היתה כי רמז במשנה תורה בקללות נמרצות אשר הוריקו פניהם מי יכול לעמוד · אמר להם אתם נצבים היום. כו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. כי זה חסדו ית' אשר עשה עמנו להפליא אשר לא כחטאינו עשה לנו. והנה המלה הוא ית' שהקללה הנאמרה בלשון יחיד. כנזכר בקללות שבמשנה

שבמשנה תורה שנאמרו בלשון יחיד. ועשה עמנו חסד בהיות שנתחייבו אותו הדור. להביא עליהם הקללה הכתובה בספר. הטלה הקללה שעל היחיד וחילקה לרבים. ובזה היה להם שארית בארץ. ואז ילורפו רעות ולרות שעברו על הרבים:

ו) **ובזה** יובן מה שאמר עשה ה' אשר זמם. היינו הקללה. אשר זמם. וא"ת וא"כ איך נשאר להם שארית בארץ. לזה אמר בלע אמרתו ר"ל שבלע לשון פירוש פחות אותה פתים תרגומו בלע יתה כו'. ובמה שחילק הקללה לרבים. בזה נשאר להם שארית בארץ. ועוד הגדיל חסדו ית'. כי אנו אומרים בהגדה והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו כו' והקב"ה מלילנו מידם. ולריך ביאור והיא שעמדה משמע שדבר זה עמד להם אך הנה מחסדו ית' אם שונאי ישראל נתחייבו כלי'. והוא ית' חס על עמו מעמיד עליהם אים לר ואויב שמבקש לכלותם. ואלל האומות מלטרפין מחשבה רעה למעשה. ומעלה עליהם כאילו עשו אשר זממו. ומזה נמשך הללה לישראל כי נחשב להם שליטת הרשעים עליהם אשר אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד כאילו עלה בידם מזימתם. ולכן אמר והיא שעמדה לאבותינו ולנו במה שבכל דור עומדים עלינו לכלותינו. ונחשב לעונש כלי' בפועל ח"ו. ולזה הקב"ה מלילנו מידם. ר"ל מכח זה שרולים לכלותינו. זה סיבה להללה:

ז) **והנה** בחורבן אשר עלה חמת ה' למאד. הנה לריך כמה דברים לכפרה לה' לזה אמר עשה ה' אשר זמם הוקף בפורענות. אך חסדו ית' כי בלע אמרתו שחילק הפרענות. והרי זה דומה למי שנגזר עליו לזרוק עליו אבן גדול להמיתו. ועשה האדון עמו חסד לחלק האבן לחלקים קטנים לזרוק על כל מחוייבים לרגום אותם באבנים. הנה נחשב לו כל החלוקי אבנים כאילו נרגם הוא בו. ועוד הי' להם כפרה במה שהרג ולא חמל במה שהחריב בית מקדשו. ועוד במה ששמחו עליהם האויבים וחפלים להרע למאד. והוא ית' מעלה עליהם כאילו עשאו. וזה שאמר הרים קרן לריך. וזהו ג"כ דברי המקונן ראיתה כל כל נקמתם של האומות. אף שח"ו הוא ית' לא נתנו טרף לשיניהם. אך לפי שכל מחשבותם עלי. מעלה עליהם כאילו עשאו שמעת כל חרפתם כו' עד תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ר"ל כאשר הגדלת חסדך שתחשוב כאילו עבר עלינו מה שחשבו האומות להרע לנו. אף אם אתה תשיב להם גמול כמעשה ידיהם כאילו עשו בפועל אשר זממו:

ח) **ועפ"ז** יובן מ"ש והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך. וכבר דקדקנו בזה למה אמר דברי האלה הזאת. וגם מה יתברך בלבבו. אדרבה ראוי שיהי' נעוה משמוע. אכן לפמ"ש יובן כי לפי ששומע הקללות בלשון יחיד לומר שהמכה שעל היחיד תתפזר כדי שלא יגיע לכל אחד רק מעט מזעיר. לכן יאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך ולא תזיק הפורענות. כי אדרבה זכות הרבים התפשט גם עליו. וזהו למען ספות הרוה את הלמאה. ר"ל אם אדם משקה שדהו בשביל שיש ערוגות למאות למים. הנה לא ימלט שיהי' ביניהם ערוגה שא"ל למים. בחדא מחתא תשתה גם הרוה:

ט) **והנמשל** כן אחר שהוא ישפיע בזכות הרבים הלמאים שראויים לקבל השפע ולהשקותם. אגב תשתה אותה שאין ראוי להקשות ג"כ. וע"ז אמר לא יאבה ה' סלוח לו דווקא. כי אדרבה ורבלה בו כל האלה. ר"ל שעליו לבדו תחול הקללה בשלימות ככתוב בספר הזה. ולא ילטרכו עמו כל ישראל. כי והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר הזה. כי ליחיד לא יעשה ית' חסד זה. ואולם לרבים. סיפר להלן כי אדרבה הוא ית' לא כחטאינו יעשה לנו. כי ואמר הדור האחרון כו'

יראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלואי׳ :

י) **ויובן** עפמ"ש במקום אחר. מה שאמרו חז"ל על פסוק מי האיש החכם ויבן זאת על מה אבדה הארץ. דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו. עד שפירשו הקב"ה בעצמו. ויאמר ה' על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה. מה ולא הלכו בה. שלא ברכו בתורה תחילה. וכבר תמהו איך לא ידעו כי היו בידם ע"א גלוי עריות ושפיכות דמים ראשי עבירות חמורות. אמנם יראה כי כבר טען איוב בראת צדיקים בראת רשעים. בראת יצר טוב בראת יצה"ר. והיתה התשובה בראתי יצה"ר בראתי תבלין כי התבלין של יצה"ר הוא התורה לכן אמר הזהר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. כי מי שאינו דבק בתורה. יש לו היזק כי מוכרח במעשה ידו יצר הרע אשר התגבר עליו. וכיון שאינו דבק בתורה. מילא הוא מוכרח במעשיו. ולזה אמר שגגת תלמוד עולה זדון. שנחשב ג"כ לזדון :

יא) **ובזה** יובן כי בודאי הוא ית' עשה צדקה עמהם לשפוך חמתו על עצים ואבנים במה שהוא אבדן הארץ. נחשב כאילו נעשה מדת הדין בגופן. והנה לפי בחינת חומר העבירות. לא יהיו ראויים לשום להם שארית בארץ כי כלה ונחרצה ח"ו. ולזה אין פירוש על מה אבדה הארץ דייקא. למה נאבדה הארץ. כי אם לדונם לפי בחינת חומר העבירות. אין ראוי לשום להם שארית. נמצא אילו דנם על גוף העבירות. לא הי' תקומה ח"ו. אך מחסדו ית' לא דנם על בחינת עקרי העבירות. כי גלוי לפניו ית' רוע לבם ויצה"ר אשר התגבר עליהם עד שכמעט מוכרחים במעשיהם. וכענין שאמרו חז"ל באשה שתחילתה באונס וסופה ברצון יצרה אלבשה ודבר זה אינו גלוי לשום מלאך. כי אם אליו ית' נגלו תעלומות לבם. ועד היכן שהגבר עליהם רוע היצר. עד שפירשו הקב"ה בעצמו. ויאמר ה' על עזבם את תורתי. כי כל זה גרם להם התגברות היצה"ר במה שאין כח בידם להלחם נגד היצה"ר. ולזה אמר שלא בירכו בתורה תחילה. כי כבר נודע דברי חז"ל דהקשו כתוב אחד לה' הארץ ומלואה. וכתיב והארץ נתן לבני אדם. ומשני כאן קודם ברכה. כאן לאחר ברכה א"כ קודם ברכת התורה דהקב"ה. ואמר שאין התורה שלו. לא תלחם בעדו. כמו שלא ילחום בעד אחרים. כמו שנלחם הלוחם בעד אדוני :

יב) **ובזה** יובן כי בודאי הגוים לא יקשה עליהם רוע פורעניות. כי אדרבה אמר המקונן כל אויבי שמעו רעתי ששו כו'. אך יפלא בעיניהם ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת כי הארץ מה חטאה. כי לפי פרסום רשעתם. לא הי' ראוי להם שארית ופליטה. ועי"ז היתה התשובה שלא נדונו על בחינת גוף העבירות. כי אם על עזבו את ברית. כי הוא מאמר הש"י על עזבם את תורתי. וכיון שלא נדונו רק על עזבון התורה וכבר אמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו. לכן זה חסדו אשר עשה עמנו ושפך חמתו על הארץ. לכן ויחר אף ה' בארץ ההיא להביא עלי' את כל הקללה כו'. וישראל נשארו קיימים :

יג) **ועפ"ז** אפשר להבין מ"ש בתורה ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך כו' וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כו' ועזבני כו' וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיו לאכול כו' ואמר ביום ההוא. הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים כו'. וכבר תמהו המפרשים אחר ודוי דברים שהתוודו את עונם. למה יחר אף ה' בם יותר. אמנם למ"ש יראה כי ידוע טענת הדור עבד שמכרו רבו. ואשה שגרשה בעלה. כלום יש להם זה על זה. והכתוב צווח איה ספר כריתות אמכם כו' :

יד) **והנה** ידוע כי דוד אמר קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כו׳ ואחר שהאומות שלוים ושקטים אין בהם עע״ז יחשבו כי הפורענות שגרם להם הוא לפי שקיבלו בברית ונתקדשו בהר סיני. והם בגדר אשת איש הזונה אשר ראוי ליסרה. כי אחר שנתקדשה לבעל. אין לה להדבק באחר. והנה תחלה הם בגדר זונה. כי כן דרך אשה מנאפת. תחת אישה תקח זרים. ואינה מופרשת מבעלה לגמרי. לכן וחרה אפי ביום ההוא כו׳ ואמר הכתוב שלא יעלה בלבם. כי עיקר העונש במה שהיו בגדר אשה זונה אחר שנדבקו וקידשם שמים. והאומות שלא קיבלו להתקדש. לכך לא יענשו על עבדם אלהים אחרים. ואדרבה יחשבו כי יש בהבלי הגוים משפיעים להם כל טובה. ולזה יאמרו אחר שיראו גודל ההסתר פנים. יחשבו עצמם בגדר אשה שגרשה בעלה ונפרש ממנה לגמרי. שאז וילאה והיתה לאיש אחר:

טו) **וזה** הגדלה שאמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ר״ל שכבר גרשם וישלחם מעל פניו. וא״כ אחר שאין מדבקין באומות לגמרי להיות כגויי הארצות לשרת עץ ואבן. לכן לא מגיע להם שום שפע. שאילו היו אדוקין בע״ז כמו האומות. גם להם היו משפיעים שפע הטובה כמו לאומות. וא״כ כדאי הבזיון וקצף גדול כאשר אמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביותר כי בטענה זו פנה אל אלהים אחרים לגמרי. לכן אמר ועתה כתבו להם השירה הזאת כו׳ למען תהי׳ לי השירה הזאת לעד כו׳ כי אביאנו כו׳ הנה ירצה בזה שאין לקנאות בשלות רשעים אשר יראו שהם שלוים יותר מישראל. הנה כל זה לטובת ישראל ובא האות כי אביאנו כו׳ ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים. וכמו שהשלוה יהי׳ לכם לפוקה ולמכשל. כמו כן כונת הקצף לא בשביל שגרשם לגמרי. רק שישימו אל לבם לשוב עד ה׳. וכן והיה כי תמצאן אותו רעות רבות כו׳. לא יחשבו מחשבה חוץ שגרשם מעל פניו. רק למרק עון ולהתם פשע. לכן ועתה השירה הזאת לפניו לעד. כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה בטרם אביאנו כו׳:

טז) **ולפי** דרשת חז״ל שדרשו אסתר מן התורה מנ״ל ואנכי הסתר אסתיר כו׳ יתכן לפרש ע״פ מ״ש חז״ל מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי׳. ומסיק מפני שהשתחוו לצלם. ופריך א״כ מפני מה זכו לנס. ומשני הם לא עשו אלא לפנים. אף הקב״ה לא עשה עמהם אלא לפנים. ויתכן כי ירמוז כי אותו הדור שפלחו לצלם בימי נבוכדנצר אף כי לא נעלם מהם כי יצרא דע״ז היינו דאחרבי׳ לביתי׳ ואגלינהו לבין האומות ומסורת הוא בידי אומתינו שאין ערוד ממית אלא חטא. אך המה הורו היתר לנפשם שלא נענשו בע״ז. רק בשביל שהיו אדוקים בכל לב כמ״ש חז״ל על פסוק ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם. אבל אם לבו לשמים. לא יחשוב ה׳ להם עון. כן עלה במחשבתם הנפסדת ואמר ביום ההוא אחר שכבר מצאוהו רעות רבות וצרות אחר שיגזור עליהם נבוכדנצר הרשע להשתחות לצלם. יאמר שאין זה עון. כי מה שנענשו בתחלה. לא הי׳ אלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. אבל אם ישתחוה לצלם ולבו לשמים. לא יושת עליו כל עון וכל חטאת. ואולם חטא ע״ז היה כדאי ואנכי הסתר אסתיר מרמז לאסתר שהי׳ הסתרת פנים ביותר להשמיד ולהרג כו׳. וזה על כל הרעה אשר כי פנה הוא מלשון לפנים שעכ״פ לפנים עבדו ע״ז. לכן הקב״ה עשה עמהם לפנים וזכו לנס. כן יעשה עמנו נסים ונפלאות. ויראנו קץ הפלאות:

דרוש מד לשבת שובה

א) **אמרו** חז״ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא כבוד שנאמר שובה ישראל עד ה׳ אלהיך. אמנם ירצה ע״פ מ״ש ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. והקשו בגמרא אטו יראה

יראה מילתא זוטרתי היא כו׳ אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא משל למי שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו. דומה עליו ככלי קטן. קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול. וכבר כתבנו בזה כמה פעמים מה שדייקו בזה שלא יאות לעשיר מן מאה אלפים שיאמר לעני איני מבקש ממך רק אלף אחד שאין לו:

ב) **אמנם** הענין הוא כך כמשיל משל למלמד שהי׳ לו תלמיד והתלמיד לא הטה אוזן לשמוע. והנה דרך המלמד שיבא התלמיד בכל שבת להראות את פרי לימודו אשר למד עמו בשבוע. והנה אחר שלא ביקש לשמוע ביום א׳ לא קצף המלמד עליו כ״כ. כי עדיין עת וזמן לכל חפץ אם ישמע אח״כ עד שהגיע יום ה׳ ואז ידע כי אם לא ישמע ביום זה. בודאי לא יוכל להגיד השיעור כראוי. ע״כ חרה אפו עליו ויכהו הכה ופצוע עד שהוכרח להטות אוזן וקיבל מה שלמד. והנה בשבוע השני׳ שוב אחז התלמיד דרכו שלא להטות אוזן. אז פתח המלמד פיו בחכמה. הנה נא ידעתי כי זאת עמך אם תתן לב להבין ולהשכיל ולשמוע רק שאינך רוצה. ואח״כ שבהכרח צריך אתה לקבל השיעור. למה זה תמתין עד שתלך מכוה רצה. טוב שתשכיל אחרית דבר מראשיתו. ועיניך תפקח לשמוע היטב ותרויח כל הכאות. ותשא חן וחסד בעיני כל. אחר שאין לך תקוה לבא לבית אביך אם לא תוכל להגיד מה שלמדת:

ג) **והנה** הנמשל הוא כי בודאי אנחנו עם ה׳ הוא ית׳ מלמדנו להועיל ונשבע לאבותינו אשר לא יעזבנו ולא יטשנו. רק עונותינו מבדילים בינינו ובינו ית׳. וכבר ברית כרותה לגאול אותנו אך כלו כל הקיצין. ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ואחר כל ההכאות והגליות והצרות. הכרח שנשוב לאהבתו ויראתו ית׳ ואחר שנשוב בודאי אחר שנרגיל עצמינו בעבודתו ויראתו. או יקל בעינינו להכין לבבינו ולמול ערלת לבבינו לעשות רצונו בלבב שלם:

ד) **והנה** כי כן פתח פיו בחכמה רועינו הנאמן באמרו כי אחר שנשבע הקב״ה לגאלנו. ובהכרח אם לא נשוב מרצונינו ע״כ יהיה ע״י הכרח יסורים ומעמיד אדון כהמן. וסוף נשוב אליו. טוב לעשות אחרונה ראשונה. וא״כ צדקו דברי חז״ל גדול ויש לו דומה עליו כקטן. והנה הכרח להשיג הכלי הזה וברית כרותה שהוא ית׳ יכין לבבינו ליראתו. ואם לא יהי׳ בטוב יהי׳ ע״י תוקף גליות כאשר הוכיח הסוף רבות לרצונו יגאל את ישראל. וא״כ אחר שעכ״פ בידינו להכניע ערפינו להשתעבד לו ית׳. לכן טוב שנעשה עתה ולא נמתין על יסורין לכן אמר ועתה ישראל דייקא מה שואל עכשיו הוא מה שהוא עמך בהכרח בכח וביד חזקה ובחימה שפוכה. א״כ טוב שתעשה עתה ליראה את ה׳ כו׳ עד לטוב לך שלא תצטרך לכל המכות ומרדות. וכן הבטיחנו הכתוב והי׳ כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה והשבות אל לבבך כו׳ אז בהכרח ושבת עד ה׳ אלהיך:

ה) **ומעתה** מיושב קושית מהרש״א כי בודאי מן התורה אינו מוכרח רק שתשובה מועלת אחר שכבר קיבלו יסורין. אבל מקרא דשובה ישראל מוכח שאם הם שבים בתחילה תקובל תשובתם אף בלא יסורין כמ״ש בילקוט תאשם שומרון. אח״כ שובה ישראל. משל למדינה שמרדה במלך ושלח טולמרכס והחריבה אז התרה במדינה אחר שלא יגיע להם כמעשה הראשונה וייפייסו המלך. לכן אמר שובה ישראל אחר שנענשה שומרון. וא״כ מוכח כי תשובה מועלת להנצל מן היסורין לגמרי:

ו) **ואמר** הנביא קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ כי עיקר הוא ודוי דברים כמו שדרשו חז״ל שהוא ית׳ מתפייס בדברים. אמנם אין הכונה על ודוי פה ולבו בל עמו לעזוב שזה כטובל ושרץ בידו. לכן אמר קחו עמכם דברים שיתודו עליהם. לא שמתודה בבית הכנסת. וכשיצא שב לאולתו. והעיקר להחזיק במצות כמ״ש הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. וכמ״ש במדרש שלכך לא גילה מתן שכרן. כדי שישמרו כל המצות

המצות. וכמ"ש בפ' תבא למה"ד למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו סתם. ולא גילה להן מהו שכרן של פרדס כו' בערב קרא לכל אחד ואחד כנגדו ליתן שכרן. א"ל תחת איזה אילן עשית. א"ל תחת זה כו'. קרא לאחר כו' אמרו לו לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה. א"ל המלך אילו הודעתי איך היה כל הפרדס נעשה. לכך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצות קלות וחמורות. כדי שיחזיקו בכל מצות:

ז) **ובזה** יש לפרש פלאות עדותיך מתנות שנתכסה איזה מצוה קלה ואיזה חמורה כי מאחר שלא נתגלה השכר. ממילא אין ידוע איזה מצוה קלה ואיזה חמורה. על כן נצרתם נפשי מאחר שאין ידוע שמרה נפשי כל המצות. ואולם מצינו שתי מצות שנתגלו. הוא שכר כיבוד אב ואם. וכן שכר שילוח הקן וכמ"ש במדרש לא ולמד מצות כיבוד היא מחמורה שבחמורות. ומצות שילוח הקן בכאיסר. זה שכרה אריכות ימים. וזו שכרה אריכות ימים. והנה מה שנתגלה שכר כיבוד אב ואם. יראה שהוא ע"פ מ"ש חז"ל בקדושין מ"ד יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך כששמעו האומות אנכי ולא יהי' לך. אמרו לעצמו הוא דורש. כששמעו כבוד אב ואם חזרו והודו לדברות ראשונות. וכבר כתבנו פירוש אגדה זו על נכון. ואחר שעל ידי דיבור זה הודו לדברות ראשונות. הנה כל מה שמבואר בו יותר מתן שכר ויקרת ערך במצוה. תיקר בעיניהם מעלת הדיבור הראשון. וע"ז בא הכתוב לתרץ אחר שפלאות עדותיך שלא נגלה שכרן. א"כ איפא מדוע נגלה שכר כיבוד אב ואם:

ח) **אך** התירוץ שע"י כיבוד אב ואם. הודו להתחלת הדיבור כמ"ש חז"ל ראש דברך אמת. מסוף דברך ניכר. שראש דברך אמת וא"כ ע"י שכר זה אם בשכר כ"כ על כיבוד אם ואם. כ"ש על כבוד הקב"ה. וא"כ פתח דבריך יאיר ע"י זה מבין פתיים שאמרו לכבוד עצמו הוא דורש. ואחר שנתגלה חמורה שבחמורות. הוצרך לגלות גם שכר מצוה קלה שהיא שלוח הקן שלא יחשבו ששכרה מעט לפי שהיא רק כאיסר. ולזה אמר שלכך נתגלה עוד מצוה קלה לכך פי פערתי ואשאפה. היינו שלבו הומה ושואף לכל מצות. כי למצותיך הרבים יאבתי. ובמדרש בראשית על פסוק ויאמר אלהים יהי אור זש"ה פתח דבריך יאיר מבין פתיים וצריך לאור:

ט) **אמנם** יתכן ויבואר עוד אני אמרתי ויהי כן. ואתם אומרים לא כן על כן לא יקומו רשעים במשפט ותמוה ג"כ. ויראה לפי מה שמצינו בכל ענייני בריאה כתיב ויהי כן. אך באור לא נאמר ויהי כן. רק ויהי אור. והטעם נראה שמה שנאמר ויהי כן באמת היה כן. אך באור כתיב וימנע מרשעים אורם כי גנזו לצדיקים לעתיד לבא. וא"כ אותו אור שאמר הקב"ה נגנז. רק שהי' אור בצד מה. לכן כתיב ויהי אור. אבל לא כמו שאמר הקב"ה. ויתכן הטעם שנמנע מרשעים האור הגדול דאיתא במדרש לא נברא להאיר אלא גלגל חמה לבד א"כ ולמה נבראת לבנה. אלא מלמד שצפה הקב"ה שעתידין אומות עולם לעשותן אלהות. אמר הקב"ה מה אם עכשיו שנים מכחישין זא"ז אומות העולם עושין אותו אלהות אלו הי' אחד עאכ"ו. וא"כ מה שנמנע האור הגדול. שהאור הגדול הי' מסתכל ורואה בו בכל מקום. וא"כ כ"ש שהיה סיבה שיעבדו אותו. לכן מנע מרשעים אורם. לכן לא כתיב בו ויהי כן:

י) **ובזה** מובן אני אמרתי ויהי כן. א"כ ראוי לומר על האור ג"כ ויהי כן. ושיהי' הכל שישתמשו בו צדיקים. רק בשביל הרשעים נמנע האור. כדי שלא יעשו אותו אלהות וא"כ מובן שפיר אני אמרתי ויהי כן. ואתם אומרים לא כן. שעובדין לחמה ולבנה ולזה נגנז האור ולא נאמר בו ויהי כן. על כן לא יקומו רשעים במשפט. שגם על זה עתידין ליתן הדין. במה שנמנע האור מן הצדיקים בשבילם וזהו על כן ר"ל שלא אמר ויהי כן אצל האור.

לא

לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים ר"ל חטא מלשון חסרון שיש חסרון לצדיקים מחמת רשעין שנמנע מהם אור הגדול :

יא) **עוד** יתכן ע"פ מ"ש חז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם . ומה ת"ל להפרע מן הרשעים כו' וליתן שכר טוב לצדיקים . וכבר נודע קושית המפרשים . למה יפרע מן הרשעים במה שאיבדו עולם שנברא בעשרה מאמרות . מה שהיה יכול לבראות במאמר אחד . ומי שקנה כלי שוה זהב בעשרה זהובים . המפסידו לא ישלם יותר מזהב . אבל באמת אין זו קושי' כי בודאי מי שלא נשכר על הכלי לשמרו לא ישלם רק מה שהפסיד . אבל מי שהשכיר לשמור כלי שוה זהב . ונתן לו שכר עשרה זהב . ולעומת זה אם יפסידה וישלם עשרה זהובים . אין זו מדת עול כלל . אחר שבידו לשמרו ולקבל עשרה זהובים . דין הוא שישלם אם הפסידו כמו שיעד לו שכר כי אין כונת המזהיר על השמירה שיתחייב בהפסד כי אם שיקבל שכר :

יב) **והנה** כי כן הוא ית' רצונו להטיב לברואיו . ואם הרשע מנע הטובה ממנו . והביא עליו הרעה . אשמו בראשו ודמו בנפשו . והנה עשרה מאמרות מאמר ראשון הוא בראשית . ובמאמרות של אח"כ כתיב ויהי כן . נמצא שבמאמר בראשית היה יכול לברא העולם . ולפי שמאמר הראשון לעולם רוחניותו לא נזכר בו אמירה ממש והראיה כי לא כתיב ויהי כן . רק אחר המאמרות . ולפי שרבוי המאמרות סיבה להגדיל עונש הרשעים . תחת אשר לא בחרו בטוב . והינהו דאפסידו נפשייהו . א"כ יותר יש לחוש לתקנת הצדיקים להרבות שכרן . אף שמזה יצמח שלוה לרשעים :

יג) **ובזו** מובן שפיר המדרש אני אמרתי ויהי כן . ר"ל שהרבתי לברוא במאמרות והויות . אף שהיה יכול לברוא במאמר בראשית . הוא כדי ליתן שכר למקיימי העולם . ואתם אומרים לא כן . נמלא שיש בו להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם . שנברא בעשרה מאמרות . ע"כ לא יקומו רשעים במשפט . ונתן טעם כי כונתו ית' שיהיו צדיקים ושיקבלו שכר . א"כ ראוי לחוש יותר לטובת הצדיקים ליתן להם שכר שמקיימין העולם שנברא בעשרה מאמרות מלחוש למעט פורענותן של רשעים . אחר שבידם היה לבחור בטוב . לכן דרך רשעים תאבד :

יד) **ועפ"ז** אפשר להבין מ"ש בירושלמי בהשפטו יצא רשע . יצא צדיק אין כתיב כאן . אלא יצא רשע . מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה והוא תמוה שהרי קילל אויביו . אמנם למ"ש נראה כי אין פורעניות בא לעולם אלא בשביל רשעים והינה מתחלת אלא מן הצדיקים כמ"ש כי הלא אם יהלל"ה קולים ונאכל וכבר נאכל גדים כדאיתא בב"ק . וא"כ הרשע צריך ליתן דין וחשבון על שגרם רעה לצדיק . וא"כ כשהצדיק תובע עלבונו מדוע נתפס בעון הרשע הוא סיבה להגדיל האשם והמדורה על הרשע . וא"כ היה לומר שבתחילה יצא צדיק כדי שיתבע הצדיק העלבון מה שנתפס וקיבל יסורים בשביל הרשע . אך לפי שעל הרשע יש קטרוג יותר ונותן רשות לחבל נפש הרשע והשטן יש לו מקום לקטרג בשעת סכנה יותר ומובן שפיר :

טו) **ובזו** מובן המדר' זש"ה פתח דברך יאיר מבין פתיים . כי מאמר הראשון הוא בראשית . ובמאמר זה היה יכול להבראות :

דרוש מ"ה לער"ה

א) **מ"ש** הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים נחשבנו כצאן כו' . וי"ל ע"פ משל כי בגלות ראשון מימי קדם . הי' עיקר הגלות בשפלות ישראל . וזה הי' הכלית לקיום הדת . כי לא התאוו האוה למותרות ויתרות ולבושי חקות העמים וללכת בדרכיהם וכמ"ש אסף בתהלים מ"ד תשימנו משל בגוים כו' . ובימי קדם שנגזרו גזירה נרמה לקדש שמו ית'

וכשב

שמה וכמה קדושים אשר העלו למות נפשם והרויחו חיי עולם בעד חיי שעה. כל זאת באתנו ולא שכחנוך. וגם כמה אשר המירו דת היה לבם לשמים וכמ"ש לא נסג אחור לבנו כו' כי הקדושים לא הטו מני דרך כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות. כי הקדושים מסרו עצמן. ואף הכת שלא מסרו נפשם על זה אמר אם שכחנו שם אלקינו ונפרוש כפינו לאל זר. מ"מ הי' לבם לשמים. הלא אלקים יחקר זאת. ועוד אמר כי עליך הורגנו כו' אך במה שנחשבנו שבאנו לגדר השיבות. כאשר בעו"ה רבים אומרים לנו כי נהי' לעם אחד והנה גזירות אלו קשים יותר ליקח מבני עמנו למלחמה כצאן לטבח. וראוי לומר ע"ז אל תבכו למת כו' בכו בכו להולך. היינו להולך למלחמה. כי לא ישוב עוד וראה את ארץ. שאפילו לקברות אבותיו לא יבא. וזה הקשה שבגזירות שמאבד שני עולמות. וזהו אמרו בתחלה כי היינו לעג וקלס. לא הי' צרה כ"כ. כי אם מעתה נחשבנו שבאנו לגדר השיבות וגרוע מפי. כי כצאן לטבח:

ב) **והנה** אין אנו מרגישין בנפשינו את רעה חולי ומר הדבר יותר מכל גזירות שבימי קדם. כי גזירות הראשונות קרבו את ישראל לעבודתו ית' והגזירות הרעות הללו מרחיקין את ישראל מאביהם שבשמים. הנזכר במה שמוסרין איש ישראלי לשחיטה כצאן לטבח. ואף גם ילבש מלבושי נכרי ויתערב בגוים ונעשה פוחז ופוקר בכל מלות. והגדול והקשה שברעות. כי גדול המחטיא כו'. והנה אמר על מה תוכו עוד תוסיפו סרה. כי סימן שלא נמצא תרופה למכה כשכבר אבד חוש ההרגש שכבר מתו האברים ואין בהם חיות. ולזה אמר על מה תוכו איני יודע על מה אכה אתכם כי הם מחוסרי אבר מכל וכל כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי. ובהיות שאלו שני אברים ראשיים נעדרו. נתבטל כח ההרגש מכל וכל. והראיה מכף רגל ועד ראש אין בו מתום כו'. ואפי' הבי לא זורו כו' מטעם שאין לכם שום הרגש וזהו קשה שבתלאים. וכי כן הוא הנמשל בחולי הנפש כי כל דרך איש ישר בעיניו. ואינו רואה נגעי עצמו. ע"כ אחיי הזהרו נחפשה דרכינו וכו' ונשובה. ירחם ה' עלינו להוציא כאור משפטינו לבטל גזירות קשות ורעות מעלינו. בספר חיים יכתבנו ויחתמנו:

ג) **אמרו** חז"ל ורב חסד ואמת בתחילה אמת ולבסוף רב חסד.

וקשה למה לא כתוב מדת אמת קודם לרב חסד. ויש להבין למה בתחלה יושב על כסא דין. אחר שסופו לחזור ולישב על כסא רחמים. מאי נ"מ בשבתו על כסא דין. אך יובן ע"פ פסוקי' משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה בקום למשפט אלהי' להושיע כל ענוי ארץ סלה. ויראה ע"פ משל לשר א' שהיה לו מדינה שהם מעלין מכס מכל דבר אוכל או סחורה. ודרך בממנה איש משגיח לבל יעלים דבר מן המכס. ולמשגיח ניתן חלק מן ההעלמות אשר ישיג. ולזה הולך רכיל מידי יום ויום לראות מי הוא המעלים מכס. ויהי כי רבו מאד עוברי המכס. וניתן לו זמן ועת קבוע אשר יגלה כל העוברים בפני המלך כאשר שם לו חוק ומשפט. והמלך חפץ חסד הוא. חשש לתקנת וטובת המדינה. אך לא יוכל לדחותו. כי כן הושם עליו חוק ליתן לו חלק מאשר יביא מן ההעלמות באוצר המלך. לזאת פיו פתח בחכמה ללמד חובה על המדינה. באמרו כי לסיבת גודל ההעלמות אשר גנבו וגם כיחשו לאין מספר. ליתן משפטם בעיר הנדחת לאסוף שללם לרחוב. ולדון אותם ח"ו בכליון חרוץ הם עם כל רכושם. ובהיות כי ראה המשגיח כי יגדל הקצף וחמת המלך לאין מרפא. שם אל לבו. כי מה בצע לו בדמי המדינה. אם תהיה כלה ונחרצה ח"ו. כי לא יהי' לו שום חלק בזה. ע"כ גם הוא מלמד זכות. למען לא יגדל חמת המלך לאין מרפא ח"ו:

ד) **והנמשל** הוא כי המכם הוא אשר גלטוינו לשמור מצות ה'. וכי יזיד איש לעבור על מצות ה' אשר לא תעשינה. או בשגגה יחטא. הוא עובר מכס. והשטן הוא המקטרג בבא יום הדין. כי ניתן לו רשות לקטרג. כמ"ש בזהר פ' אמור (עיין על לשונו) ואין לו רשות לדחותו. כי כן הושם לו חוק מאתו ית'. כי יעביר כל הנעשה בארץ לפני משפטו ית'. ולזאת עלת השופר. כי שופר מורה על דין וזהו כי מכל חטא ועון אשר נחטא. ניתן לו להשטן בעו"ה כח כידוע בכל הספרים. והנה לזאת הוא מקטרג מידי יום יום. כי לחמו הוא. יורד ומתעה עולה ומקטרג ונוטל רשות ליטול נשמה כי נחש עפר לחמו הוא. והוא ית' חפץ לזכות את ישראל. נתן להם מצות השופר שהוא מעורר הדין. ולהיות כי ראה השטן כי גדול יום ה' יום הדין ונורא מי יכילנו. כי לפי מדת הדין יהי' ח"ו כלה ונחרצה לסיבת כובד עונות וחטאים ופשעים אשר עושין מידי יום יום. ואם אין ישראל ח"ו יוחזר העולם לתוהו ובוהו. ויבלע גם השטן בתוך כל תבל ומלואה. א"כ מה בלע לו בדמינו ח"ו. ע"כ מוכרח ללמד זכות. ואחר שהקטיגור נעשה סניגור. הוא ברחמיו ית' מרחם עלינו ומוחל על עונותינו. וגם השטן יהי' כאלם לא יפתח פיו:

ה) **וזהו** מ"ש בס"ז כי ר"ת שופר שטן ואין פגע רע. כי השטן בעצמו מלמד זכות. נמצא מה שיושב על כסא דין בתחילה הוא מחסדו הגדול ומאד עמקו מחשבותיו לרחמינו להוציא כאור משפטינו. ולכן כתב ורב חסד ואמת. שזו תכדו ית' שיושב תחילה על כסא דין. ואין העולם מתקיים לסיבת חטאינו ופשעינו. אשר עברו ראשנו. ומוכרח השטן בעצמו ללמד זכות. וזהו מ"ש משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה. שרואה הארץ כי לפי מדת הדין אין העולם מתקיים כלל. אך תשוב אל לבה כי חפצו ית' לזכותינו בקום למשפט אלהים שלכך קם במדת הדין. וכדי שלא יקטרג השטן שאין רצונו שיוחזר העולם לתוהו ובוהו. וזהו יראה שמורא עלה ראשה. אך שקטה בשומה אל לבה כונתו ית' לזכותנו וכאמור:

וזהו אמרו ורב חסד ואמת. נזכר תחילה חסד. כי האמת בעצמו הוא מרב חסדו ית' לישב על כסא דין. וזהו נכון שזהו חסד הרבה לאין קץ ותכלית:

ו) **ובזו** יובן מ"ש השתחוו לה' בהדרת קודש חילו מפניו כל הארץ אמרו בגוים ה' מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במשרים. והענין כי בר"ה גלטוינו לשמוח כמו שאמרו אכלו משמנים כו'. אך חילו מפניו כי ראוי להיות אימת הדין על כל איש. כי לא ידע מה יגזור עליו מן השמים. ואמר הטעם לשמחה. אמרו בגוים ה' מלך. הוא רחמן ית' כהוראת השם אף תכון תבל ר"ל הדין הוא מתקן לבל תמוט התבל. כי בראותו כי בא ה' נשפט יומא קמא אשא תקיפא. א"כ ירא לקטרג פן ח"ו יוחזר העולם לתוהו ובוהו. ולזה אמר כי אין רוצה לקטרג. כי הוא שורש נחש ועשו הרשע. ולפי מדת הדין יוחזר הכל לתוהו ובוהו. והוא חפץ כי ידין עמים במישרים. הוא לפנים משורת הדין:

דרוש מו לער"ה

א) **מה** שאנו נוהגין אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך מלפניך משפטינו יצא כו' ולכאורה סתירה מיני' וביה שאמר אל תבא במשפט. ולבסוף אמר צדק ומשפט וגם מלפניך משפטי יצא. אך יראה ביאורו. כי כבר קבעו לנו הקדמונים לכנות אותו ית' בתואר מלך וקבעו נוסח התפלה המלך המשפט המלך הקדוש. וטעמו. יראה בודאי אם מדינה מרדה במלך בודאי אם המלך יקריב משפטו לפני הדיינים מי הוא שילמד זכות לווסר של

כבוד

כבוד המלך. רק המלך בעצמו מי יאמר לו מה תעשה לרחק או לקרב. הנה כי כן אנחנו אשר רבו פשעינו ומשובתינו ומי ימליץ בעדנו לוותר על כבודו ית' ואנחנו פשענו ומרינו ומי יגן בעדנו. ק"ו ביום הנבחר אשר יקריב לפניו הוא ית' מעשה אנוש ותחבולותיו. וכל א' עיניו תלויות לבקש צרכיו. בני חיי ומזוני. ואיך נישא פנים ונרים ראש. בהיות ידענו בצרות נפשותינו. אך בטחנו בחסדו ית' אם הוא בעצמו יהי' בעל משפט ידענו כי חפץ חסד הוא ויקבל תפלתינו ותשובתינו:

ב) **וזהו** הענין אל תבא במשפט עמנו. שתהי' אתה תובע דין לפני דיינים אחרים וסנהדרין שלמטלה. כי לא יצדק לפניך כו'. אך אם נשיג צדק ומשפט מכון כסאך. שאתה בעצמך תשב על הכסא. לזה צריך כבר החסד ואמת שיקדמו פניך. וענין חסד ואמת. יראה כי חסדו ית' הוא חסד של אמת כי אם מלך בשר ודם מרדה המדינה עליו. ועושה עמהם חסד שלא לעשותו כלה ונחרצה' הוא דורש לטובת עצמו. כי אין מלך בלא עם. ובמה תכון מלכותו בהיות המדינה בלא עם. אבל הוא ית' שכבר מלך בטרם כל יציר נברא. אין חסדו אלא בשבילנו. כי אין חסרון במלכותו. אף בהעדר הנבראים ח"ו:

ג) **ואמר** עוד אני רואה שמלפניך משפטינו יצא. והנה בע"ד הוא פסול לדון עצמו. כי אין רואה חובה לעצמו אף במה שלא יצדק. אבל הוא ית' אינו כן כי לא מבעי' במצדיק נוה שיש להצדיק ע"פ הדין. אלא אפילו לפנים משורת הדין הרבה עביד. ולכן אמר מלפניך משפטינו יצא. ולא נאמר אין רואה חובה לעצמו. כי אדרבה עיניו רואות אפילו מישרים. מה שהוא לפנים משורת הדין. ולכן אנו מכנין אותו בשם מלך. כי מלך במשפט יעמיד ארץ. ואין אנו חפצין כי אם ה' שופטינו והוא מחוקקינו והוא יושיענו. ובספר חיים יכתבנו ועם הצדיקים ישים חלקינו. ויקרב גאולתנו ויתקיים תקע בשופר גדול לחרותינו:

דרוש מז לער"ה:

א) **דוד** המלך ע"ה אמר סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכיי שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח. אפשר לפרש הכפולים ע"פ משל למלך שהי' לו בן כו'. והשליכו לארץ אחרת ויעצו לו בזמן שיהי' שער המלך פתוח יתחנן לאביו. אך היה זמן לא כביר ויעצו לו שיתפלל תפילה קצרה שישמע קולו ביום יקרא. והנמשל כי בגלות שערי תפלה ננעלו. רק שערי דמעה לא ננעלו. א"כ העצה יעוצה שבשעת דמעה יתחנן שישפוך כמים לבו ויתחנן שישמע קולו תמיד. ובזו מובן פועלי און הם הקליפות שהם הנועלים שערי תפלה. כי שמע ה' קול בכיי. ומה תפלתו ה' תפלתו יקח. שהוא כולל:

ב) **ויעבור** ה' על פניו כו'. כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה. ודיוקי הרי אנו חוטאין כל יום. ויראה ע"פ משל למלך שהי' לו בן וכו'. והבטיח לו שיקבל אגרותיו. אך אורבים היו בדרך. וכל זמן שניכר לבן מלך. אין פוגע בו ואורב. משא"כ אם חשך משחור תארו לא ניכר לבן מלך. וגזלו ממנו. וכן הנמשל כי התפלה כמה מקטריגים שחוטפים התפלה כמ"ש סוף תקון כ"א נגד שור ים קליפת חמור ונגד נשר קליפת כן נגד ארי' קליפת כלב. ודרש האר"י עיניך לנכח כן כלב חמור אתו כל. זמן שישראל מובן לפני שיעלו התפלות לפניו ית'. וזהו מ"ש ר"א כשאתם מתפללין דעו לפני מי אתם מתפללין. היינו לפני מי בתבא התפלה לפניו ית' לא לקליפות ח"ו. וזהו אל תעש תפלתך קבע. לשון קבע את קובעיהם:

דרוש מה לעריה:

א) **במדרש** למגלת על הגאולות כמד"א נאלה מנתי. וכן הוא אומר אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי אילולי שנפלתי לא קמתי. כי אשב בחושך ה' אור לי. אילולי שישבתי בחושך לא הי' אורה לי. ואמר המשורר אמרי האזינה ה' בינה הגיגי הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי אליך אתפלל. ואיתא במדרש אמר מלכי ואלהי במלכות אדום שגוזרין גזירות לבטל אלהות ממך. ויש להבין המדרש שאמר אילולי שנפלתי לא קמתי. מי פתי יגל לבבו בהפילו אותו לארץ בכדי שיקום. וראוי לומר אע"פ שנפלתי קמתי. וכן מ"ש אילולי שישבתי בחושך לא הי' אורה לי. כי למי שאינו יושב בחושך א"צ לאור:

ב) **אך** יובן הפסוק אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד. והוא ג"כ כפל. וגם אתה מיותר. והל"ל תקום כו'. ויובן ע"פ משל למלך שהי' לו בן. והי' לו כל טוב. וישמן ישורון ויבעט. וישליכהו אל ארץ אחרת בין שונאים. וידל הבן מאד ויצר לו. ולא ידע מה לעשות. ויבא איש חכם ויען לו עצה ואמר איעצך נא עצה טובה להציל נפשך ולמלא טרפך להעלות לך ארוכה בין אויביך שונאי נפשך. בהיות שידוע יום הכסא אשר יבא אביך לחקור על נימוסי המדינה ויפקוד גם אותך. תבא במליצה ישרה ראוי' להעלות על שולחן מלכים. ויען הבן ויאמר. לא איש דברים אנכי כי אנכי נער לא ידעתי דבר. ויעצו לו עצה בהיות שנשמע מכמה מאות שנים שקרה כזאת לבן מלך. ואותו הבן הי' מלומד לדבר צחות והראה לקחה משל ומליצה כאשר עשה הבן בזמן ההיא ויען כי גם הוא קראוהו צרות רבות ורעות ותוכל ליקח מן המליצה ההוא על מבוקשך. וימלא המלך חפצך. וכאשר עברו ימים רבים של צער לבן ההוא. בא זמן שעשה כזאת והעריך מליצתו בנעימות לשון מליצות ישנות משנים קדמוניות. אך כ"ז שהיו צרות הבן הלזה מעין הצרות הישנות. היו שייכים המליצות ומועילים גם לו לדבר לשון מלכים בענין המליצה שהי' לבן מלך בשנים קדמוניות. אך בהמשך הזמן הצירו לבן מאד בצרות צרורות אשר אל האותה משולבות מכות אשר לא נעשו מאז. ובבא הזמן אשר ביקש לבא במכתב למלך כאשר הורגל מימי קדם. ויקח הספר מן המליצות הקדומות וירא והנה אין הצרה הלזו אשר קרה לו מעין צרות הקדומות. והבן הי' נלעג לשון שלא יכין לדבר בפני המלך וגם קצרה ידו להעריך מכתב מלבו אחר שלא הי' זכרון כתוב בספר מן הבן בעל המליצה. ויצר לו מאד. ויען לו א' ויאמר אביך המלך הוא חכם כי בודאי למי שאינו מבין ובא לרמוז בצרות המלכים וטירותם בלשון נאלמה. אחת דתו להמית. כי אין לבא בשער המלך באגרת מסוכסכת כלעגת הלשון. אבל המלך שהוא חכם ויודע כי חזרת על מליצות. ולא מצאת מעין מבוקשך ואין לך על מי להשען כי אם על חסדו. ואחר שעשית מה שביכולתך. יהי' דילוגך עליו אהבה ויקבל לשון עלגים שלך כדובר צחות:

ג) **והנמשל** הוא מובן כי המלך הוא מלך גדול אבינו שבשמים שהי' לנו כל טובה בהיותינו מחזיקים במצות אשר ציונו ה'. ואחר המשך וישמן ישורון ויבעט ויחר אפו וישליכנו אל ארץ אחרת כהיום הזה. והנה בימים קדמונים מאז אשר הצירו צרות צרורות. וידל ישראל מאד. אך גם בהיותינו בארץ אויבינו לא עזבונו חסדיו ית'. והי' לנו עצה נכונה ביום הכסא הוא ר"ה אשר ה' יבוא במשפט על כל נעלם. שיבקשו על נפשם ועל פרנסתם. כי בעו"ה צוק העתים וקושי בגידת הזמן וצרות שונות. אך מאז הי' לנו מליצים נכונים כאשר ראינו שיסדו הראשונים סליחות ותפלות מיוסדות על אדני האמת לבקש מאבינו שבשמים מטו לתת לנו מחי' בארצות אויבינו וליתן אותנו לרחמים לפני שובינו. והם מליצות נאות ומפוארות למאד. וגם

בדורות

בזרות האחרונים אשר בעו"ה נסתמו מעינות חכמה ואין אתנו יודע עד מה לדבר נחות. יש לנו מלילות מפוארות ראויות להעלות על שולחן מלכים וזהו בהיות הצרות מעין הראשונות. אבל בעונינו שנוזרין עלינו חדשות לא שערום אבותינו ואין המלילות שמימי קדם שייכים לענין הגזירות שנגזרו ונשמעו חדשים מקרוב: כענין ליקח מבני עמינו לאנשי חיל. הנשמע כזאת. אוי לדור שכך עלתה בימיו. כענין שלווה המשורר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הוללו כהניו בחרב נפלו ואלמנותיו לא תבכינה:

ד) **והענין** הוא כי בודאי אין צרה כמו שיקחו בחורי חמד בני אל חי. ויספרו פאת ראשם וזקנם יגלחו וילבישום שעטנז בודאי מי כמוך חסין יה. כענין שדרשו מי כמוך באלים. אין כמוך באלמים שזהו גבורתיו. איך יתאפק הוא ית' בראותו כל זאת. ובחטאינו הוא ית' רואה בעלבוננו ושותק והן גבורותיו. שלפי עונותינו אנו ראויים לזאת. תפארתו ביד צר הוא. כענין שאמר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה כי אמרו איזה גבור הכובש את יצרו. ואמרו אשרי איש אשרי מי שמתגבר על יצרו כשהוא איש. כי עיקר התשובה בהיות הכחות הגוף בשלימות. לא לעת זקנה כענין שאמרו חסרא לגנבא נפשי' לשלמא נקט ואין זו תשובה שלימה כראוי. ולכן אמרו זקנים ואנשי מעשה אשרי ילדותינו שלא בישה זקנתינו. ובעלי תשובה אומרים אשרי זקנותינו שכיפרה על ילדותינו. מבואר כי החטא בילדות מבישת הזקנה. ולכן אמרו כי הוא ית' משתבח ברווק הדר בעיר ואינו חוטא. ואמר תפארת בחורים כחם שהוא התפארת שלהם שכובשים יצרם בבחרות וימשך מזה שהדר זקנים שיבה. שאלו שמתגברים על יצרן בבחרות. השיבה להם להדר ולא לבזיון. ולכן אמר תפארתו שהוא משתבח בבחורי ישראל איך הוא ביד צר אשר בודאי ילאו לתרבות רעה כי אם יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויסגר לחרב עמו. והוא מובן.

וכן בחוריו אכלה אש תבערת המלחמה ובתולותיו לא הוללו שכמה כלות שלא זכו ליכנס לחופה. וכן כהניו בחרב נפלו ואלמנותיו לא תבכינה. כי כבר אמרו שכל זמן שאין עדות ברורה אסורה האשה להספיד שלא יתירוה להנשא. ולכן אמר אלמנותיו לא תבכינה. ולכן אחר שלא נשמע כזאת. ואנשי אמנה אבדו. ואין לנו להשען כי אם על התפלות שיסדו הקדמונים ואחר שגזירה חדשה היא. אין התפלה היא מעין בקשות הקדומות. וכל אחד מחויב לשחר מכחו להתפלל כאשר עם לבבו ובמלגות לשונו. ואף שאין ראוי לרמוס בחצרותיו ית' בלשון נלעג והקריבהו נא לפחתך. אך הוא יודע מחשבותינו שאין אתנו יודע עד מה. וכאשר נעשה מה שבכוחנו. אחר שאין אנו ח"ו כובשים בכבודו ית'. רק לפי שלא רגל לשוננו לדבר צחות ע"כ דלוגינו עליו ית' אהבה:

ה) **והנה** לזאת חילק המשורר ואמר אמרי ה' האזינה ר"ל כשיש בי כח לדבר. ואף שאינו כראוי אלרף מחשבתי הטובה. ובינה הגיגי. ואמר הקשיבה לקול שועי. הענין אפילו אין בי שום סידור לשון הראוי. רק כקול הברה בעלמא. לפי שקצר יד שכלי ולשוני נלעג ועמקי שפה לדבר לפי כבוד מלך גדול. אמר עם שאתה מלכי. ואין ראוי לפי כבודך שבח נלעג לשון כמוני. עם כל זה. הרי אתה אלהי וקנית כליותי שלא בשביל קילורי במכ ון אין לי פה להודות ולשבח לשמך הגדול. כי אתה ידעת חסרוני שאין בי כח לדבר בענין אחר. ע"כ תהא דילוגי עליך אהבה. כי אליך אתפלל:

ו) **והנה** העיקר תלוי בתשובה. וכבר אמרו שר"ה אמר לתלמידיו שוב יום א' לפני מותך. אמרו לו וכי יודע באיזה יום ימות. והשיב כ"ש שכל ימיו בתשובה. וזאת תהיה תורת. המסורה שהביא בעל הטורים. והיו תייך תלואים ועמי תלואים למשובתי. כי לסבת שחייך תלואים. ואינך יודע באיזה יום ימות. לזאת עמי תלואים למשובתי. אבל ילדק כפשוטו בפר"ב

לפי

לפי מה שקיבלו חז"ל שלשה ספרים נפתחים בר"ה . רשעים נכתבין לאלתר למיתה . נמצא שיצדק טוב יום א' לפני מותו במי שהוא רשע . שביום מחר נכתב למיתה ר"ל . וראוי לומר מי שטרח בע"ש היום יום וי"ו ער"ה יאכל בשבת ביום מחר תשנה בו צדקתו כי יבא על שכרו להכתב לחיים עם כל הכתוב לחיים :

ז) **והנה** אמרו חז"ל בברכות מפני מה לא נאמרה נון באשרי . מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל . שנאמר נפלה ולא תוסיף קום . אעפ"כ חזר וסמכה דוד ברוה"ק שנא' סומך ה' לכל הנופלים . והענין הוא ע"פ מה שכתוב בזהר שאמר לא תוסיף קום . כי הגאולה האחרונה היא ע"י שיקים הש"י בעת ההיא כנסת ישראל לא שתקום מעצמה . כמו בגליות הראשונות . והנה גליות ראשונות לא היו בגדר נפילה . כי גלות בבל נפקדו לשבעים שנה . ואינו אלא בגדר כפיפה ואמר זוקף לכל הכפופים . אבל הגלות האחרון שמשך זמן רב . כאשר בעו"ה אלף תשמ"ג לחורבן בית שני . הוא נפילה . וכן הוא בגדר חשך . כי נסתמו אורות הנבואה ואור התורה בעו"ה שהוא כמו שדרשו במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי . וכ"ש בדורות האחרונים שכמעט נשתכחה תורה מישראל . ואין מאיר עינינו ממחשך הספיקות וחשך הוא שכח . שהשכחה מסטרא דחושך . ולסיבה זו אין לנו כח לקום מעצמינו . כי אם ע"י שיקימנו הוא ית' . ולכן אמר אילולי שנפלתי לא קמתי . שלא הייתי זוכה לקימה . כי אם על ידו ית' שיקיים ואולך אתכם קוממיות . כי זה סיבת אריכות הגלות שתהא גאולה שלימה ע"י הש"י שיקימנו לו לעם סגולה . ולא יהי' שום שעבוד וגלות אחרים . ולכן נמשלה הגאולה לזכר שאינו יולד . ונאמר שיר חדש . משא"כ גאולות הראשונות שנאמרו בלשון נקבה . לפי שיולדות עוד צרות אחרים כמבואר במדרשות . ולכן אמר לולי שנפלתי לא קמתי · ואמר לולי שישבתי בחושך . לא הי' אורה לי . כי אבינו שהוא ית' יאיר לנו . כמ"ש לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם . כי ה' יאיר לנו . וא"ש המדרש שכל זה בשביל שסבלנו הגלות וישבנו בחושך . ולא יכולנו לקום מעצמינו . כי אם בגלוי אורו ית' אלינו ויאר לנו :

ח) **ובזה** יובן אמרו אתה תקום . כי בגלות המר הלזה אין לנו כח לקום מעצמינו . כי אם אתה תקום . ואמר תרחם ציון . כי היא לא חטאה . ואמר כי עת לחננה . כי אמרו חז"ל זכו אחישנה . לא זכו בעתה . והנה נודע כי בדורות הללו כבר הוא בעתה . כי הזמנים מחוקקים לגאולה . ובתשובה לבד תלוי הדבר . וכל יומא זמנו בעקבות משיחא . וא"צ תוקף תשובה בעת גאולה כמו בימים קדמונים . ולכן אמר זכו אחישנה ובזכו נגאלין . אבל בלא זכו . שגאולה מתנת חנם . ולכן עת לחננה במתנת חנם כי בא מועד ובעתה א"צ זכות רב . ע"כ העיקר להתעורר בתשובה . ובא לטהר מסייעין לו מן השמים . יה"ר תהי' גאולה שלימה בב"א :

ט) **נשמע** לעיל המשל שדרך העולם בתינוק ביום ויו בערב יצא מבית הספר להכותו בשבט כדי שיזכור אימת רבו עליו . נמצא התינוק מקוה ביום ויו אחר חצות שהגיע זמן הכאה . בכדי שיפטר על ידו לחירות . וביום ויו אחר חצות שכבר הגיע זמנו לצאת אחר שכבר הוכה ומ"מ אינו יוצא . הרי גדול כאבו למאד · וכמו כן אנחנו שכבר הזמן אלף הששי אחר חצות . שהי' כבר זמן תקע בשופר גדול . וגם כבר היינו מוכים ולוקים . ונמצא שכבר הוא זמן חירות אחר חצות . וגם הוכינו עד בלי די . ואין אתנו יודע עד מה . גם יש לפרש למה ה' תעמוד ברחוק . כי אותיו השם נפרדים וכמ"ש רד"ש אוסטריפולא כי ראתה גוים באו מקדשה . גוים מפרידין בין ויו לה' :

דרוש מט לר"ה :

א) **תקעו** בחדש שופר בכסה ו' כי חק לישראל

לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ויראה ע"פ משל לא' שהיה חייב למלך. ויעלו שיתחנן ויודה על חובותיו וימחל לו המלך. אף שאין מקום לפטור עצמו מן מה שחייב. ובזהר אמר דלכך מועיל הוידוי שאדם קרוב אצל עצמו ואינו נידון על פי עצמו. אך באמת קיי"ל הודאת בע"ד כמאה עדים דמי. אך אם נחשב הטון לקנס. י"ל מודה בקנס פטור. ובזהר ויקרא בפסוק נפש כי תחטא. מתמי' איך יחטא האדם אם נשמעה קול אלה ע"ש שמשביעין הנשמה א"כ אינו קנס וראוי שיתחייב ע"פ עצמו:

ג) **ועפ"ז** מבואר בכסה דרש במדרש שאינו מולה עדים מחמת שהלבנה מכוסה. לכן צריך להתודות בין התקיעות כמ"ש האר"י ונרמז ג"כ בפייט מכף רגל ועד ראש נתוכחו פרוט מעשיהם. אף דבזהר אמר במקום אחר שאין להזכיר חטא בר"ה. תירץ האר"י דהיינו בין התקיעות שהשטן מעורבב. וזהו אמרו כתקוע שופר בקול יחפרו שוטניהם. והנה יראה כי המבחן בין התקיעות. כי המדינה יש לה תירוץ מחמת רוע סירסור דחטאה הוא סילב"ר. והמבחן בין התקיעות שהשטן מעורבב אז אין לה תירוץ זה. לכן העלה תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו שאין לו עדים. וחסדו ית' לדין לקנס החטא. אם בהיות השטן שהוא סרסורא דחטאה מעורבב. אף שמלד הדין ראוי להתחייב ע"פ עצמו. והוא ית' דן החוטא לענוש בדין קנס שיפטר בהודאה כמ"ש בזהר אם לא יגיד ונשא עונו. לזה חק שאינו משפט שכלי לפטור ע"פ וידוי וזה כי חק לישראל הוא לדון בקנס. אף שמשפט הוא לאלהי יעקב:

ג) **תקעו** בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ודרשו לישראל הם ישראל לאלקי יעקב האומות. יתמוה. הא האומות אין יודעין מר"ה כלום. אך יראה ע"פ משל למלך שהיה לו מדינה חביבה עליו ולמדו חוקיו. אך הי' מנהגו להביא כל התנהגות המדינה לפני המלך. ובהיות שהמדינה ידעו שמרדו במלך והמלך חפץ לזכותם אך הקטיגור מקטרג. לזאת יעלו שיעוררו דין חזק להביא ג"כ בני המקטרג לדין. ואז ע"כ מחמת שמורא לקטיגור בשביל בניו. ע"כ עושה פעולות לרכך הדין:

ד) **והנמשל** אנחנו עם בני ישראל קבלנו חוקיו וניתן רשות לקטיגור לקטרג פלוני עביד כך כמו שהוא בזהר פ' אמור. ולזה העלה לתקוע בשופר והשופר מורה על דין כמ"ש רבינו יערות דבש. והנה כשירצו לדון האומות ודאי לא יהי' להם זכות. והס"ס שרו של עשו ירא פן יפקוד דין על אומתו וגם הוא יעבור. והנה בזהר איתא שרוצה להביא עדים ומביא החמה ואמר הקב"ה עד אחד אינו נאמן. ורוצה להביא הלבנה. והיא מכוסה. מיהו בן נח קיי"ל נהרג בע"א. וא"כ כשמביא החמה ומפקיד דינא על האומות. סגי בע"א. אבל על ישראל ע"א אינו נאמן והלבנה מכוסה. וזהו הכונה תקעו בחודש שופר היינו לעורר הדין. והטעם לפי שהמקטרג מקטרג ורוצה להביא עדים. ואינו מוצא הלבנה. והחמה יכולה להעיד בהאומות. וא"כ כשרואה המקטרג שמפקיד דינא על האומות. ע"כ עושה פעולה ללמוד סנגורי' וכמ"ש בע"ז ר"ת שופר שטן ואין פגע רע. והוא מובן כמ"ש שרואה על אומות סגי בע"א החמה. א"כ ע"כ צריך להתהפך לסנגור. וזה כי חק לישראל לפי שהלבנה מכוסה. אבל לאומות הוא משפט. א"כ ע"כ נהפך לסניגור ובע"כ יענה אמן:

ה) **אך** יש לפרש תקעו בחודש שופר כו'. כי חק לישראל. ודרשו חז"ל חק לישראל אלו ישראל. משפט לאלהי יעקב אלו האומות. וראוי להבין למה יתערבו בשמחתינו. ומה ענין תקיעת שופר לאומות. אך יובן ע"פ משל שאחד הי' לו חוכר א' שקורין ארענדאר. שהתנהג אצל השר ביושר. ודרך השר ליתן לחוכר הלערכות תבואה לזריעה ויתר הלערכות. ויהי היום ויגיע עתו של

החוכר

החוכר למות והלך לעולמו. והשאיר אחריו שני בנים. הא' התנהג ביושר והשני הי' זולל וסובא. ויאמר השר כי בודאי הארענדה תהי' לזה הישר. אך התנה עמו שאם לא יעמוד בפרוע פרעות בזמנים הקבועים. יתן מה שראוי לראוי. לאחי'. תחת כי גם הוא בן הישר והנאמן אשר התהלך בתום ויושר. וברבות הימים שגם הבן ההוא לא התנהג ביושר. לזאת ניתנה ארוחתו לאחיו. וילך לזה מאד וישאל עלה מה לעשות. והשיאו לו עלה הוגנת. לעורר רחמי השר עליו. שיקח הוא המלבוש הישן מאביו. ויתעטף בו למען הראות מה בינו ובין אחיו. כי אחיו אינו חש כלל לזכור מעשה אביו. ואין ראוי לזכור לו זכות אביו:

ו) **והנמשל** היא. כי אבותינו מעולם הם היו עובדי השר. הוא האל הנאמן שומר הבריה. ולזאת ניתן להם ארץ חמדה וכל טוב. ונשארו שני בנים יעקב ועשו. וכרת הוא ית' בריתו עם יעקב. ואת עשו שנא. אך ניתן לו הברכה כאשר תריד. כאשר אנחנו לא נפרע המוטל עלינו כאשר שם לנו תורה ומצות חקים ומשפטים צדיקים. יושפע השפע לעשו. כאשר כן הוא בעו"ה. ולזאת כשאנו באין לעורר עקידת יצחק בשופר. הנה אם יזכור הוא ית' עקידת יצחק. הרי גם להשטן איזה שהוא שרו של עשו. ולכן אנו תופסין מצות השופר שאנו מזכירין עקידת יצחק. ולכן אמר בגמרא אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות שופרות. מלכיות. שתמליכוני עליכם. זכרונות שיעלה זכרוניכם לטובה. ובמה. בשופר. והכונה כי בבואו הוא ית' להזכיר לנו עקידת יצחק יבא גם השטן להתיצב בתוכם. כי הוא שרו של עשו. ע"כ אנו מעוררין המלבוש הישן השופר. אשר האומות אין משימין לב כלל לזכות אבות. והולכים שובב דרך לבם. וזהו סיבה לזכור לנו עקידת יצחק ולא לו. ולזה השטן נבעת מלפניו ית' בראותו שאין זכר לו ולכן אמר מאחר שאנו מעוררין הרחמים במעשינו כזכר לנו עקדת יצחק ובמה בשופר. ולכן חסדו ית' לזכור דוקא זכות אבות לאחוז מעשה אבותיה' ועושין פעולות התעוררו' הרחמים והחסד לפניו ית'. ולכן אמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חג ה' לנו ולא לעשו. ונתן טעם כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב הוא אומות כדרש חז"ל. ובזה אנו מעוררין הרחמים עלינו ישים עלינו לטוב. כאשר שם על אבותינו. ויכנה מקדשנו:

ז) **היום** הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב ע"ב. ואם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו. כבר התבאר בדברי חז"ל היות כהיום שלשה ספרים נפתחים כמאחז"ל בר"ה א"ר כרוספדאי אמר ר' יוחנן ג' ספרים נפתחים בר"ה א' של צדיקים וא' של בינונים וא' של רשעים. של צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. של רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה. בינונים תלוין ועומדין מר"ה עד יוה"כ. זכו נכתבין לחיים. לא זכו נכתבין למיתה. אמר ר' אבוהו מאי קרא ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו. ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין. חיים זה ספרן של צדיקים גמורין. ועם צדיקים כו' זה ספרן של בינונים:

ח) **וכבר** נודע שאלת הקדמונים שהרי כמה צדיקים מתים וכמה רשעים חיים בריא אולם. ב' למה יהי' לבינונים ספר בפני עצמו. אם יזכו יכתבו בספר צדיקים. ואם לאו יכתבו בספר של רשעים. ג' למה ביקש דוד שלא יכתבו שונאיו בספרן של רשעים. ד' אדון הנביאים ביקש ג"כ מחני ודרשו מג' הספרים ומה יהיה בו. אך הנה בפיוט של ר"ה כתב זכר החיים עד כמה הם חיים הן לחיים הן למות חי חי יזכור. ונראה לבאר הכל ע"פ הקדמתינו בהספר הנדפס בווין. שאמרו חז"ל כל אדם יש לו שני חלקים א' בגן עדן וא' בגיהנם. זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן. לא זכה נוטל חלקו וחלק

והלק חבירו בגיהנם . ולריך ביאור למה יטול הרשע חלק חבירו בגיהנם . בשלמא מה שנוטל הלדיק חלק הרשע בג"ע י"ל שזהו מחסדי ה' מאחר שאין לו בעלים . הלדיק זוכה בו . אבל הרשע למה יענש שלא כדת.

ב' אם יש רשע א' וב' לדיקים מי יטול חלקו וביארתי שם . כי אמרו בקדושין דמי שרובו זכיות ומיעוט עבירות . דומה כמי ששרף כל התורה כולה שנפרעין ממנו מיעוט עונות . ומי שרובו עונות ומיעוט זכיות . דומה כאילו קיים כל התורה כולה . ונתנין לו מיעוט מלותיו שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו . וביארתי שמה למה עשה ככה לרשע ליקח ממנו טוב אמיתי . וליתן לו טוב העה"ז . אשר יפה שעה א' קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז . אשר מהבל יחי' . היא ע"פ מה שביארתי בזה . והנה הורף הדברים שם כי הלדיק שנתפס בעון הרשע · הוא הלוקח חלקו של הרשע בעה"ב והרשע נוטל חלקו של הלדיק בגיהנם . יען כי הלדיק היה סיבה להחיותו . ואחר שהוא מוכרח שיחי' הרשע ויאריך ימים על האדמה להאבידו מטוב האמיתי · א"כ גם כי הלדיק שהיה ראוי שיחי' עוד איזה שנים . הנה לו טוב מאד המות כי יפקד יתר שנותיו ליתנם לרשע בעה"ז ומשנה ירש תחת זאת לעולם הבא חלקו של רשע . כי אין ספק שטוב יהי' ללדיק לבחור חיי עולם . תחת חיי הבל :

ט) **והנה** אמרו במדרש כי קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הלדיק ·

והנה כן נעשה ביום ר"ה שהלדיק נכתב לחיי' והרשע למו'. ואול' יען כי ה' חפן לדק' הלדיק וזכותו לירש משנה בארלו . והיקש זה לדעתי בכל יסורי הלדיק ועניו כולו הוא לטוב לו . ועפ"ז מתבאר הללי מדרש אמרה תורה לפני הקב"ה כתבת אורך ימים בימינה. בשמאל' . עושר וכבוד מפני מה בני עניים והיתה תשובת הקב"ה להנחיל אוהבי יש . והוא מבואר לפמ"ש שאלת התורה שראוי שיהי' לבני עושר וכבוד . ותשובת הש"י שהעניות לטוב לו להנחיל אוהביו יש . והוא כי יש רשעים אשר לריך ליתן לו שכרו עושר וכבוד בעה"ז והש"י חפץ לדקת הלדיקים והוא אינו ראוי לטוב האמיתי ולכן מחלפין ונותנין ללדיק חלקו של הרשע בעולם שכולו טוב והרשע לוקח שכרו בעולם שכלה והנפסד ולעולם הבא משנה שכרון ישכר :

י) **ונמצא** כי הלדיק מחליף עולם עובר בעולם עומד. ולא כן הרשעים

שמחליפין עולם עומד שהוא עולם הבא שהוא הטוב האמיתי בעולם הזה המלא עמל ורעות רוח ומקבל בעה"ז שכרו מול קלת מלות . וזהו מה שאמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך כו' והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו . והוא כי שכר מלוה בהאי עלמא ליכא ולזה אמר שנותן פריו בעתו כשיבא על שכרו . כי שכר התורה אורך ימים בימינה וכ"ש עושר וכבוד . ועלהו היינו אפילו לא כדאי בהוא עושה פירות שהוא עני ומסכן לא יבול כי מעותד הוא לשכר העתיד וכל אשר יעשה ילליח הן מעשה טוב וחול בעה"ז אילו הם לטוב לו . ואמר לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח שאפילו הטוב המגיע להם אינו דבר קיים כי אם כמוץ . וביאר הטעם לזה כי על כן לא יקומו רשעים במשפט . הוא בשביל שכבר קיבלו הטוב בעה"ז לא יהא להם שום תקומה במשפט . וחטאים בעדת לדיקים היינו שבעבור שהרשע היה לו עה"ז והלדיק סבל עבורו עוני ודוחק בשביל כך מקבל הלדיק חלקו בג"ע ונפטר הלדיק ממיעוט עונותיו ונמלא שנוטל הלדיק חלק של רשע בג"ע . והרשע נוטל חלקו של לדיק בגיהנם . ולכן אמר וחטאים לא יקומו כי הרשע נוטל חלק גיהנם של הלדיק :

יא) **ואולי** רמז לזה אם רעב שונאך וכו' ואם למא השקהו מים

כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך . והכונה היא שאל ירע בעיני הלדיק בהיות הרשע ניזון בזכותו כמ"ש כל העולם ניזון בשביל חנינא בני . ולזה אמר אדרבה יבא לך מזה היות גדול כי גחלים אתה

[illegible]

הותה על ראשו ר"ל מה שאתה מדוכא ביסורין והוא שקט ושלו בזכותך בזה גחלים היינו חלקך בגיהנם אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך חלקו שבג"ע נמצא שאתה עושה חילוף טוב. זהו מה שאמר דוד על הרשעים בסימן נ"ד אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים. והכונה כי הרשע שיש לו מיעוט זכיות יש לו עכ"פ להחליף ולהיות לו בעה"ז שכר על מיעוט מצות. אבל הרשעים גמורים שאין שום זכות להם א"כ אין להם כלום אפילו להחליף. וזה אמרו אשר אין חליפות למו ואעפ"כ לא יראו אלהים:

יב) **נחזור** לעניננו כי ככמ"ש הדבר מבואר כי הצדיקים נכתבין לחיים ורשעים למיתה כפשוטן של דברים אלא שאין נשאר כן כי אם יראה כי טוב לצדיק שיהי' בספר המיתה בעבור הרשע ויקבל הרשע שכר מעט מצותיו בעה"ז כדי שירש הצדיק משנה בארצו ודאי זו טובה גדולה. והרשעים נכתבין למיתה כפי דינם אלא שמשתנה לטובת הצדיקים שירשו חלקן. וא"כ לעולם צדיקין נכתבין לחיים. רק שלא ישאר כן תמיד לפי שיקול אל דעות שיטיב לו במה שיקבל ואין נכתב רק פסוקת דינן לחיים. בכדי שאם יצטרכו לתת לרשע והצדיק ימות בעבור הרשע לזה מגיע חלק רשע בג"ע. ונסתלקה קושי' ראשונה. וגם שני' למה יהא לבינונים ספר בפני עצמו. ולפמ"ש י"ל כי בעבור שלא היו צדיקים מעיקרא די להפקיע את עצמן ולא יכתבו בספרן של צדיקין שיורשין משנה שמחליפין לפעמים כפי שקול אל דעות לטובת הצדיק. ואין לבינונים חלק בזה. ולזה אמר דוד ימחו גם מספר רשעים כי אלו אין להם שום זכות ובספר רשעים יתכן שיהיה בעבור זכות שירישנו הצדיק ויחליף עם הצדיק. אבל על אלו הרשעים ביקש ואמר תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך שלא יתבקש להם שום זכות אשר אין חליפות למו ויהיה דינם כלה ונחרצה אבד שני עולמות. ומה שביקש משה מחני נא כן הוא ג"כ שביקש ומסר נפשו מיד בשעת תפלתו ככתוב תחת אשר הערה למות נפשו ולא ביקש להכתב בשום ספר. כי בכל הכתוב בג' ספרים אלה. אפשר שיגמר לחיים הצדיק בעבור צדקו והרשע לקבל שכר על מיעוט מצות ויבא צדיק תחתיו לקבל חלקו בג"ע. ומשה ביקש למות מיד:

יג) **וזהו** ג"כ כונת הפייט זכר החיים. היינו הצדיקים הן לחיים הן למות. חי חי יזכור שלעולם נכתבין לחיים. רק שאח"כ יתכן שיתחלף בעבור חלק רשע. ולדעתי שנרמז זה בהרבה מפסוקי תהלים אמר בי' ממזמוריו בני איש עד מה כבודי לכלימה כו' והרצון כי הרשע בראותו כי הצדיק נגוע ומוכה כל היום והוא יושב שקט ובטח. ידמה כי כחו ועוצם ידו עשה לו זאת. ולכן אין הצדיק נחשב בעיניו מאומה. ולכן אמר עד מה כבודי לכלימה וזהו לסיבה כי תאהבון ריק שהוא עולם הזה הוא. ריק בגמטרי' ש"י שנגד ש"י עולמות בעולם האמיתי תאהבון רי"ק נגדם תבקשו כזב סלה. וזהו כי הפלה ה' חסיד לו שהש"י הפליא החסיד שיקבל שכרו בעולם האמיתי. ד' ישמע בקראי אליו ואם החסיד היה חפץ בטוב עה"ז לא היה הקב"ה מונע שאלתו ואמר לרשעי' אדרבה בהיותם רואי' עצמן בשלוה ותרגזו פן נותנין להם מיעוט שכרם בעה"ז. ולזה אמרו בלבבכם על משכבכם כשישכבו בקבר שלא ישאר שום זכות בידם ובזה ודאי ודומו סלה שלא תבוז את הצדיק בהיותו ברעה בעה"ז ואמר זבחו זבחי צדק הוכיח לרשעים שאדרבה בראותם עצמן בשלוה יראו לשוב מפשעיהם ותשובה הוא כאילו הקריב קרבן נדבה כדאיתא ביומא וזהו אמר זבחי צדק ואל תחשבו שלא יקבל אתכם הש"י. ואמר עוד רבים אומרים מי יראנו טוב. כי רבים מהצדיקים אומרים שאין חפצים להיות מעונים בעה"ז כדי שיקבלו שכר הרשעים לעולם הבא. ולכן אומרים מי יראנו טוב. נסה עלינו אור פניך ה'. ואמר דוד נתה

שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. היינו שמעת בקולם והשפעת להם ברכה. א"כ אין להם חלק בחלקן של רשעים לעתיד. שאין זה כי אם לצדיקים הסובלין יסורין עבור הרשעים. ואמר אם אני לבדי המקבל יסורין בשביל הרשעים. ולכן אמר בשלום יחדיו אשכבה. ורש"י פירש יחדיו מכל צד ופי' דחוק אבל לפמ"ש ירא' כי יאמר שאיננו חושש לטובת העה"ז אדרבה ישמח כשלא יגיע לו כל הטוב בעה"ז כדי שירבה שכרו לעתיד. ולזה אמר בשלום יחדיו אשכבה היינו שאני בשלום בשתי העולמות יחדו כי לא קנאתי בהוללים ובשלום רשעים אראה ונתן טעם כי ידעתי כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני היינו לעתיד אהי' בדד כי אקבל שכר עה"ב של הרשעים לבדי יען כי אסבול יסורין עבורם. ואמר עוד שם ל"ז אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה כו'. ואמר עוד שם כי מרעים יכרתון וקוי ה' ירשו ארץ והוא כמ"ש שהם ירשו חלקן ואמר ועוד מעט ואין רשע הוא שכל טובת העה"ז הם מעט וא"כ אין רשע והתבוננ' על מקומו שכשתתבונן על מקומו בעול' האמיתי ואיננו כי ניתן לצדיקים וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום דייקא שיש להם שלמות רשעים בעה"ב ויש להם כמה חלקים וזהו ג"כ אומרו בשלום יחדיו אשכבה הוא בהרבה שלימות של רשעים כמדובר.

יד) **וזה** נ"ל ג"כ ביאור מה שאמר קהלת אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה ע"כ מלא לב בני האדם בהם לעשות רע אשר חוטא עושה רע מאת ומאריך לו כי גם יודע אני אשר יהי' טוב ליראי אלקים שיראו מלפניו וטוב לא יהי' לרשע ולא יאריך ימים כצל כו'. והכפולים מבוארים. אך הנה אמר שלמה בעבור שאין פתגם מעשה הרעה נעשה מהרה בזה העולם כי ראוי לפי דרך העולם שיהי' נפש החוטאת תמות ולכן מלא לבם לעשות רע מחמת שאין רואין עונש המגיע. אך אמר שלמה יש רשע מאריך ברשעתו ואמר במד' שהש"י מאריך לרשע כדי שישוב בתשובה וכבר פירש הרע"ב מ"ש גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם שהוא אף שהיה ראוי למות. תולין לו בעבור התשובה שמקוין ממנו ולזה אמר וביאר א"כ שעיקר מה שמתמי' לב בני אדם הוא אשר חוטא עושה רע מאת היינו רע א' ששונה בחטא. וכבר אמרו חז"ל באומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ופריך ל"ל למימר אחטא ואשוב תרי זימני ומשני כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו נעשה לו כהיתר:

טו) **וזכור** אני זה שנים ראיתי בפי' עשרה מאמרות להרמ"ע כי הוא ז"ל ביאר מה שאמרו אין מספיקין בידו לעשות תשובה היינו שצריך לעשות תשובה גם על האגב. שזה שאמר אחטא ואשוב נחשב לו ג"כ לחטא וצריך לשוב ע"ז עצמו שאמר אחטא אשוב. ולכן שפיר אמר בגמרא כיון שאמר ב' פעמים אחטא ואשוב ונמצא שחטא ב"פ בזה עצמו שאמר אחטא ואשוב. וכיון שנעשה לו כהיתר. אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ולכן אמר כי אשר חוטא ועושה רע א' מאת ונמצא כי נעשה לו כהיתר. וא"כ אין לומר שתולין לו בשביל שיעשה תשובה. שהרי אין מספיקין בידו לעשות תשובה. וזה אמרו אל תרשע הרבה למה תמות בלא עתך. שאף שעברת עבירה פעם א' מ"מ לא תשוב לעשותה כי יגרום לך מיתה בלא עתך שאם שנית בעבירה אין ליחל ממך התשובה שבעבורה תאריך ימים. וכמו שאז"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר וסיים שלמה כי גם יודע אני שמה שמאריכין לרשע אף שלא ישוב הוא טוב ליראי אלהים כדי שיקבלו שכרן לעולם הבא מאחר שאין לרשעים עוד חלק בעולם הבא:

טז) **העולה** מתוך מ"ש שיש שני טעמים למה שמאריכין לרשע בעולם הזה. א' בשביל שישוב כדברי שמואל הקטן. ב' כדי שיקבל שכר מצותיו בעולם הזה והצדיק יירש חלקו לעתיד. אך הנה מי הוא הצדיק

אשר

אשר יאמר שאליו ראוי לירש חלק הרשע. הנה הוא אשר סבל צער ויסורין בעון הרשע אליו ראוי לירש חלקו. ועפ"ז יתבאר המסורה באנשי סדום נאמר רעים וחטאים. ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו. וחטאים אליך ישובו. וחטאים בעדת צדיקים. והפירוש לפמ"ש רעים וחטאים באנשי סדום ויעשה בהם כלה ונחרצה וכן ראוי להיות שבר פושעים וחטאים ועוזבי ה' יכלו. למה מאריכין להם. ונתן שני תרוצים. א' וחטאים אליך ישובו. ב' וחטאים בעדת צדיקים. כדי שיסבול הצדיק עונש בעה"ז בשביל חטא הרשע אשר ע"כ בארצו משנה יירש. וכמו שבארתי שאמר ע"כ לא יקומו רשעים במשפט שהוא בעבור טובת העולם המגיע אליהם. וחטאים שלוים בעה"ז הם בעדת צדיקים שהצדיק נענש בעבור הרשע. וסיים כי יודע ה' דרך צדיקים כי הש"י יודע שטוב הוא לצדיקים שיחליפו ויקבלו יסורין בעה"ז בעבור הרשעים ודרך וכו' וזהו ג"כ מ"ש עונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך. הכונה כי באמת עונותיו גורמים לו שילכד ולא יירש עה"ב ומשנה ישבר אבל הרשעים מחמת שרואין עצמן בשלוה והצלחה בעבור שהרשיעו ומשלמין להם ע"פ להאבידו והוא בחבלי חטאתו יתמך. שלמה שרואה עצמו בשלוה יתמך להרשיע באמרו שוא עבוד אלהים. ולכן ראוי לאדם ליתן אל לבו בראות עצמו בשלוה פן יגיע אליו ח"ו כמעשה הרשעים ויראה וישוב מכל פשעיו באופן שלא יחליף עולם עומד בעולם עובר. ואז יזכה לשתי שולחנות. כי לא יאבד חלקו מעה"ב:

יא) **וזהו** מה שאמר שהע"ה ביום טובה הי' בטוב וביום רעה ראה כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה. ויבואר כמ"ש הזהיר שהע"ה כשיהיה האדם בשלוה יודה לו על חסדו. אך ישוב ללבו שלא יקרנו כמקרה הרשעים שמשלם לשונאיו אל פניו להאבידו מעולם הנצחי ע"כ יראה בעיניו ביום רעה שהוא יום המות שלא יהי' ח"ו עושר שמור לרעתו כי שלא יקחנו רעה תחת הטובה שלא יירש חלק הצדיק בגיהנם יאמר כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים. היינו יסורי הצדיק ושכר הרשע בעה"ז הוא כדי שיקבל הצדיק שכר הרשע בעה"ב. וכבר נודע כי כנוי אדם הוא על הכשר ושלם נגד שם מ"ה. והאדם על הבלתי כשר. כמו שאמר אשר שלט האדם באדם כמ"ש האר"י ז"ל ולכן סיים בעבור שלא ימצא האדם היינו הרשע אחריו היינו לעולם הבא מאומה כי נאבד שמו מעולם הנצחי ואינו מוצא אחריו כלום. כי הצדיק נוטל חלק הרשע בעבור מיעוט מצותיו. וצריך כל אדם לשית לבו לזאת:

יח) **בכלל** העולה כי הצדיק נכתב בספר לחיים והרשע למות. ובספרים אלו נכתב מה שהוא כפי השורה של הדין ואולם בחסד עליון ישתנה אם לפניו ית' טוב שימות הצדיק לכפר לו על מיעוט עונותיו. וכמו כן הרשע אף שנכתב למות יען חפץ ה' להמיתו ע"כ מחליף לו ונותן לו שכר עה"ז. והטעם לזה כי לכאורה עשה לרשע שלא כדת להחליף לו נצחיי בגשמיי ונפסד. אבל כבר בארתי שמה. ואח"כ ראיתי בס' העקרים שביאר כן באריכות. כי בודאי לפי הדין לא יגרע לאדם שכר נצחיי כי מעשי' הטובים שעושה אינם כי אם בעולם הזה. ואין ראוי להעריך השכר כי אם מול האדם. ואף שדרך העולם מי שעושה טובה למלך יגדל שכרו מאשר עושה טובה להדיוט. לא הוא מבחינת המעשה. כי אם לפי בחינת מי שנעשה אליו הדבר. כי התועלת שקיבל המלך שוה יותר. מהתועלת שמקבל ההדיוט וזה לא יצדק בו ית'. כי אם צדקת מה תתן לו. ובעבירה ראוי שיהי' עונש נצחיי לסיבת מרדו בנצחיי. אבל הש"י חפץ חסד הוא. ובמצוה משלם שכר נצחיי. והעבירה עונש זמני. אע"כ כיון שכפי הדין בשכר זמניי. ולכן הצדיקים מהפכין מדה"ד לרחמים. ויש להם עונש על עונש זמניי ושכר נצחיי. והרשעים

מהפכין

מהפכים הרחמים לדין. ע"כ יש להם עונש נצחיי ושכר זמניי:

יט) **ועפ"ז** מתבאר אמרם בקדושין כל העושה מצוה א' מטיבין לו ומאריכין ימיו ונוחל את הארץ. וכל שאינו עושה מצוה א' אין מטיבין לו ואין מאריכין ימיו ואינו נוחל הארץ. ופריך והא תניא כל מי שזכיותיו מרובים ועונותיו מועטים מריעין לו. ודומה כמי ששרף כל התורה כולה. וכל מי שעונותיו מרובין מטיבין לו ודומה כאילו קיים כל התורה בשביל מיעוט מצות. ומשני אביי דעבדין לי' יום טב ויום ביש ופירש"י שעושין לו רעות בעה"ז כדי שיהי' טוב לו לעה"ב. ולרשע בהיפך. ורבא מוקי ברייתא כר' יעקב דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. והתוס' הקשו על פרש"י דמשמע דעד השתא לא מוקמינן כר' יעקב:

כ) **אמנם** לדעתי יש הפרש גדול ביניהם דלאביי הטוב הנגזר על הצדיק הוא בעבור רוב זכיותיו. וכשרובו זכיות נגזר עליו טוב מלמעלה. כמפורש במשנה אלא שאח"כ מחליפין הטוב ברע ומנכין לו מן הטוב שהיה מעותד לבא עליו בשביל מיעוט עונותיו. אבל אם כולו זכיות או שעשה תשובה על עונותי'. נמצא כי נשאר לו הטוב במילואו וטובו וזוכה לשתי שולחנות. נמצא הטוב של הצדיק בהשגחה על מצותיו. והרע על עונותיו. אבל ר' יעקב ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ונמצא שיתכן אף שיהיה צדיק גמור ועשה תשובה על מיעוט עונותיו. אין הטובה בעה"ז בהשגחה על מצותיו. כי בהאי עלמא ליכא שכר מצוה שיגזר עליו הטוב בשביל מצותיו שעשה. אבל הרע בא ותלי' במזל ולא בזכות. וא"כ אפילו צדיק גמור שאין לו שום מכשול עון. יתכן יגיע לו מן הרע בעה"ז לרוע מזלו לא יגזר הטוב בעה"ז בבחינת שכר כי אם לעונש הרשע לשלם לו על פניו הוא שמטיבין לו. וכמו כן הצדיק אף שמצד מזלו ראוי שייטיב לו. מ"מ לסיבת מירוק עונותיו יגזר עליו מן הרע ונמצא כי לאביי ההטבה לצדיק בהשגחה והרעה לרשע בשביל רוב עונותיו. ואולם אח"כ עושין נכיון לצדיק על העונות ולרשע על המצות. אבל לר' יעקב מצד המצות לא יגזר עליו הטוב וכמו כן על הרשע לא יגזרו רע מצד העבירות רק אם הוא בלא"ה בעל רוע מזל. משלמין לו על פניו. אבל טוב עה"ז לא תלי' כלל במצות והטוב והרע אין באין כי אם על דרך עונש:

כא) **ודע** שהרמב"ם והרע"ב פירשו ברישא כל העושה מצוה א' יתירה על עונותיו והוא מבואר בש"ס ובסיפא פירשו כל שאינו עושה מצוה א' כשעונותיו מרובים ואינו עושה מצוה א' כדי שיהי' מחצה זכאי ומחצה חייב. והקשה מהרש"א בחדושי אגדות דאי תקשי רישא אסיפא דברישא משמע דבעינן דוקא שתהא מצוה יתירה. ובסיפא משמע דסגי בשקולין. אבל לדעתי הוא כמ"ש דמתניתא נקט מה שבא לאדם דרך השגחה. אף שמזלו היה מורה לרוע. אעפ"כ מטיבין לו בשכר מצות. דתנא דמתניתין ס"ל כי שכר מצות איכא בהאי עלמא. וכמו כן ברשע יש עונש שאין מטיבין לו. אף אם הורה מזלו שייטיב לו כל ימיו. מעניסין אותו על עבירותיו. אבל בבינוני תליא במזלא מלתא כאשר הורה עליו המזל. כי לא יענש בעבור עונותיו בעה"ז ואל ישולמו לו זכיותיו כי אין הקב"ה חפץ באבודם. כי אם באבוד רשעים. וזהו הכונה באבוד רשעים רינה. היינו באיבוד שמגיע על רשעים יש להם רינה ושמחה בעה"ז:

כב) **והנה** כפי דברי ר' יעקב ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וכן קיים זה המאמר ר' יוחנן בג' ספרים הנאמרים כאן לפי אוקימתא דרבא שם. ול"ע מה יעשו רבנן בפסוקים משלם לשונאיו אל פניו להאבידו לפי דברי רבא דלא ס"ל כאביי. וכתב מהרש"א שם לר' יעקב לא תקשי מכל היעודים שבתורה דאי אפשר בעה"ז לפרש וההיפך בקללות די"ל דר' יעקב מודה דבזכות הרבים ומעשיהם הטובים מביאים להם כל הברכות וטובות גם בעה"ז וכן להפך בחטא הרבים · ועפ"ז ביארת

כוונת

כג) **ועפ"ז** ביארתי כוונת הכתובים סוף פ' ואתחנן וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים היום לעשותם והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלהיך את הברית ואת החסד וכו' ואהבך וכו' ומצלי הארץ בדיוקים כי רבו. נזכיר קצת כי אחר שאמר משלם לשונאיו אל פניו לא יאחר מיותר לגמרי. ב' אמר ושמרת בלשון יחיד. ואח"כ אמר בלשון רבים עקב תשמעון. אך הנה כי דברינו כאן כל החלוקות במקראי קודש האלה. כי אמר וידעת כי הוא ית' האל הנאמן לשלם לעתיד ושומר הברית לשלם לעתיד חלק הטוב המגיע והחסד בעולם הזה לאוהביו היינו לרבים. כי רבים מביאין כל טוב העה"ז ג"כ עליהם. וכמו כן משלם לשונאיו. היינו אם הרשיעו הרבים משלם אל פניו הייני בעולם הזה הפורעניות להאבידן ויורשין תרתי גיהנם. אבל ביחיד הוא, בהיפך שלרשע משלמין מיעוטי מצות וזהו אומרו לא יאחר לשונאו בלשון יחיד אל פניו ישלם לו שכר מצות שעשה כמו שבארתי. ואח"כ ביחיד שעושה מצות אמר ושמרת בלשון יחיד היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ליחיד. ואולם ברבים והיה עקב תשמעון בלשון רבים. זכות רבים יועיל ושמר לך הברית והחסד וכו'. ומה שאמר בלשון יחיד הוא כי גם ברשעים סיים בלשון יחיד. ואמר משלם לשונאיו היינו כשהרבים חוטאין. לא די שמשלם להם בכללות · אף גם לכל יחיד בפרטות ישלם אל פניו להאבידו. וכמו כן אם ישמעו למצות ה' לא די שיבאו הטובות הכוללות אף גם לכל א' ואחד בפרט יגיעו לו כל הטובות וכאמור:

כד) **וזהו** ג"כ הכונה באמרנו היום הרת עולם כו' היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים הן צדיקים בינונים רשעים. ואמר אם כבנים כי הצדיק נקרא בן. רחמינו כרחם אב על בנים. היינו אף שח"ו מעותד עלינו מן הרעות בעה"ז על מיעוט עונותינו. תעשה ברחמיך הרבים לרחמינו במדת רחמנותך. ואם כעבדים הכונה כי הצדיק נקרא בן והרשע אף עבד לא יקרא. כי אין חפץ לה' במותו. ואולם על הבינונים יצדק תואר עבדים שהם תלוין ועומדין ולעתיד מטה כלפי חסד. וכבר נתבאר שהבינונים תלוין ועומדין עד יה"כ אם יזכו ולכן עינינו תלויות עד שתחננו ותעיר לבבינו לשוב בתשובה שלימה לפניך באופן נחי' ונזכה להכתב ביה"כ בספר חיים ואמר עינינו לך תלויות. כי כן דברה כנסת ישראל השיבנו ה' אלהיך ונשובה. ולכן אמר עד שתחננו ותוציא כאור משפטינו. וזהו ג"כ הכונה בתפילתנו זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים שהוא כפול. אבל קאי על שני מיני החיים הגשמיים והנצחיים שיזכרנו לחיים חיי הזמן ומ"מ יכתבו בספרן של צדיקים ככל הכתוב שם לחיים. לא שיבאו לנו בתורת חליפין. ואף שאין אנו ראוין לחסד גדול. אמר למענך אלהים חיים:

כג) **עוד** יש לפרש תקעו בחודש שופר כו' כי חק לישראל היא. ודרשו חז"ל חק לישראל אלו ישראל. משפט לאלהי יעקב אלו האומות. וראוי להבין מה נתינת טעם הוא זה בשביל האומות. אמנם יובן דבלא"ה שופר מעורר דין כמ"ש ביערות דבש אכן יובן ג"כ ע"פ מדרש עלה אלהים בתרועה. כשהוא עולה בדין. עלה ה' בקול שופר. כשישראל נוטלין שופר. עומד מכסא הדין. ויושב על כסא רחמים. ויש להבין התרועה ג"כ שופר:

כד) **אמנם** יובן ע"פ משל למלך שהיה לו בן ואהבו בחיבה יתירה. ומחמת גודל ההשפעה החמיץ. וישליכהו לארץ אחרת ביד שונאיו. וקבע לו יום מועד שיעריך בקשותיו · אך היה לו משטין בארץ אחרת הוא הממונה על שונאי הבן ודרכו לשחד בעד בני אומתו והיה המיר משטין

משטין על הבן . מה עשה המלך בחכמתו שלא ישטין . קבע יום דין לדון גם בני המשטין ואז היה ירא המשטין . פן תגדל חמת המלך ע"ב בע"כ יענה אמן בהיות נדון בן המלך להמליץ עליו כדי שלא יתמלא המלך חימה . וכשיבא לשפוט בן המשטין יבער כאש חמתו :

כה) **והנה** כן הנמשל בקלרה . בהיותינו על אדמתנו ובית מקדשנו והפארתנו הי' לנו כל טוב ובעונינו השליך אותו אל ארץ אחרת ביד שונאינו וביום הכסה שנצריך בקשתינו לתת לנו מחיה בארץ אויבינו . ויבא גם השטן לקטרג כדאיתא ברעי' מהימנא פ' אמור . לזאת עלה היעולה . בהיות נקבע לשפוט גם האומות גוגדא דילי' ושרו של עשו הוא שם הוא השטן . והנה אחר שנדונים בני עשו . וישראל נכנסין לדין תחילה מטעמא דגמרא מקמי דליפוש ריתחא . והנה במה שעשו נדון אח"כ . ירא להשטין דלא ליפוש ריתחא . וזהו כונת המדרש כשהוא עולה בדין עולה כדי לדון כל בני עולם . לזה כאשר אנו מעוררין הדין בשופר . ירא לנפשו פן תבער כאש חמתו ית' ויגדל הכעס . בהיותו בא לשפוט הר עשו . הבאים לדין אחר ישראל . לזאת הוא בהול וירא להשטין וכשאין משטין הוא ית' עומד מכסא הדין . ויושב על כסא רחמים . א"כ לדק שפיר מאמר הכתוב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו . שעי"ז נקבע לחג שאנו בטוחים לצאת זכאי בדינו . כי אם אין משטין . רחמיו ית' מרובים . רק אלהים עשה להאי מקטריגא שיראו מלפניו וכדאיתא וכשבאין לדון האומות שהם מכת דילי' ושרו של עשו בנפשו הוא . כי אם תתמלא שאת האומות בני עשו . אחת דתו להעביר השר שלהם שהוא סם והוא השטן בעצמו . וזה כי חק לישראל הוא . הם ישראל שנכנסין לדין . ואח"כ האומות . א"כ ישמור מחסום לפיו דלא לאפושי ריתחא :

כו) **גם** יתכן לפרש מה שנתחדש בדורות אחרונים מאה קולות . ויובן עפ"י האר"י שהקולות הם להחליש יצרא דע"ז ג"ע ש"ד לשון הרע . שהם ארבעה אבות נזיקין וי"ל ע"פ משל לאי' שירד מנכסיו ונעשה הולך אבנים . והנה נשכר בכל יום ופסק לו זהב ליום . אחר זמן רב שנשארו דורות שאחריו . מה שעשה הוא מלאכה ביום א' הי' לריך לפי חולשת הבן כמה ימים . והנמשל מובן כי בדורות אחרונים אין כח להחליש יצה"ר שהוא אבן מהלב . רק בכמה פעולות לפי חולשת כחינו . וזה בחדש שופר עולה תת"ק כמנין מאה קולות כל קול ט' תרמוטין . כי חק לישראל הוא שמן התורה די ק"ת טרמוטין כמנין ח"ק שהם ג' תשר"ת . אבל במדרגה פחותה שבדורות אחרונים משפט תת"ק אלהי יעקב שהוא מדריגה פחותה . וכה"ג אמרתי המשל ע"פ התרחקות שלנו : ענין בהיל ולא בהיל. יראה כי התעוררות עקידת יצחק התעוררות הראשון קרן שמאל שהי' במתן תורה . ובשני' מעוררין קרן ימין שהוא לימות המשיח וכשרואה החרב שמונחת על צוארו . כי ע"י קרן ימין יבולע'. לפן חרד לבו כאדם שרואה חרב מלאך המות שלו :

כז) **עוד** יתכן כי חק לישראל מעין שכתבתי כי אמר במדרש שהלבנה מכוסה ובמדרש ובזהר שהשטן רוצה להביא עדים . ואינו מוצא הלבנה . ויראה שהענין שידוע שכל חטא פוגם . וישראל מונין ללבנה מרומז למדת מלכות . כשהלבנה מגולה ניכר פגם שפגמו וכמו שאמרו חז"ל כשהלבנה לוקה סימן רע לשונאי ישראל . ובלבנה נרמז מה שפוגמין בלבנה העליונה . ולזה אמר בכסה שהוא מכוסה ואין לו מקום לקטרג . אבל האומות שמונין בחמה דעסי' ניכר כל מעשיהם ורבוי פגמיהם בחמה . ולזה כי חק לישראל הוא לכך הוא בכסא ומובן שפיר :

כח) **עוד** יש לפרש כי חק לישראל ע"פ משל למלך שהיה לו מדינה ויום קבוע וכו' . ויעלו בני אדם שיבקשו מן המלך עבור שאוהב א' היה למלך שנשא

חן

חן בעיניו . ויועצו שיתלבשו בלבוש שהביא להם זקנם אוהבו של מלך . אך היה להם גם שונא שתמיד התעולל עלילות עליהם . עבור שהיה גם לו אוהבים אשר מסר נפשו בעדם ויחבב אותם למאד וגם הם היה להם האב זקן לאוהב . לכן נתיעצו ויזכירו יום שביקש המלך מי שיקבל עבדות ממנו . וזהו הכונה שאו זמרה ותנו תוף . שהכבש קולו שמנה וגם העור לתוף וגידיו לכנורות וכו' . מ"ש תקעו בחודש שופר . וזה כי חוק לישראל משפט לאלהי יעקב לישראל לחוק שיזכרו להם עקידת יצחק משפט לאלהי יעקב האומות כדי שנזכה אנחנו בדין :

כ) **עוד** אמרתי ביום שני דרך שני' ע"פ משל שאנשי מדינה שמרדו במלך ובא יום הכסא לשפוט כל הארץ . ויעלו בני המדינה לבא במבוקש לבקש על נפשם . אך עיכב המקטרג שלא יבאו לפני המלך . ויתעצו לבלבל את המקטרג בקול חרדה . אותו קול שכבר שמע והיה דינו להעבירו ממשלתו . לזאת יחרד לבו פן כבר הגיע זמן אשר יעבירו אותו . וזהו ענין בהלת השט' כי מזכיר לקול מתן תורה שאז כבר נעבר ממשלתו . כי לא היה לו עוד שליטה על ישראל . כי אם לא חטאו לא מייתו והיה הזמן להעביר ממשלת זדון . וכן אם יתקע בשופר גדול אז תעבור ממשלתו לגמרי . ובשעת בהלת השטן זמן להתודות . ובזהר פ' אמור דמי במתודה דינו מסור להקב"ה ודן לי' ברחמים . ובזה מובן מ"ש בדוד ויאמר דוד חטאתי . ויאמר גם ה' העביר חטאתך לא תמות . ולשון גם אינו מובן . אך יראה כמ"ש בדרושים כי המשל עם האורח לא בא על עסקי נפשות . ובאמת בן מות האיש העושה . כי היה חטא אשת איש שבמיתה . רק לפי שגלוי לפניו ית' שיתודה . לכן לא בא המשל מחיוב מיתה . ובזה מובן באין מליץ יושר . וזה כי חוק לישראל שפעולת השופר להזכיר מתן תורה לערבב השטן . כמו שבשופר של מתן תורה נבהל . כי עברה ממשלתו . לכן המשפט לאלהי יעקב . אצל הקב"ה עצמו וזהו לרחמים . לכן אמר תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט שיצא מלפניו ית' המלך המשפט האוחז ביד מדת משפט :

דרוש נ . לר"ה

א) **ענין** מה שאמרו שהשטן בהיל כי אומר בודאי אתי משיחא . והוא תמוה הלא בכל שנה רואה כן . אמרתי ג"כ למלך שכעס על בנו ואסרו בבית הסוהר במגדול עמוק אלפים מדריגות עד שאם יעלה הבן מדרגא לדרגא יארך הזמן מאד . אך עשה חסד עמו . וסמוך למדריגה היה עוד פתח קטן שיכול לצאת מבית האסורים בדרך המלך . ויהי כאשר צר לבן למאד . הוגד לו יום הכסא ויעצו לו אוהביו עצה נכונה . הלא ידעת כי הזמן שהמלך אביך נכתר בכתר מלכות ביום אשר מלך . ודרך המלך בזמן אשר יקבל המלוכה לשלח רצוצים חפשי והרצה לעשות פעולות להמליך את אביך ביום שקיבל כתר מלכות . ואז באור פני מלך חיים וחסד יעשה עמך וגם תצא לחירות . וכאשר פתר לו כן היה . שהמליך את אביו . ונעשה חסד מאביו שקיבל המלוכה ממנו . ודרך מלך כשממליכין אותו תוקעין בשופרות וחצוצרות . וגם היה לבן שומר בית אסורים איש בליעל מאד . כי לקח כל הצטרכות הבן מה ששלח לו אביו כל נתח טוב ירך וכתף קיבל וחילק לבני ביתו . וכל השיורים והעצמות זרק לבן והנה כאשר עשה הבן מה שיעצו לו . וגם אבי המלך חפץ חסד וגזר לפתוח כל שערי בית האסורים אשר אסורי המלך אסורים שם . כאשר ראה שומר בית האסורים כי נפתח הפתח הקטן ג"כ . בודאי לפי אומד מסתמא יצא הבן דרך פתח זה . אך הבן הי' חלש . אף שפתח פתוח לא עצר כח לצאת כי נחלש למאד . והנה אחר שכבר עלה הבן מדריגות רבות מן המגדול ההוא . כל שעלה מדרגה יותר . היה דרך הפתח קצרה ביותר ודרך קצרה לצאת דרך פתח שכנגד כל מדרגה . נמצא כל שיוסיף לעלות עוד מדרגה

מדריגה. הרי נקל לו יותר לצאת דרך הפתח הקטן:

ב) **והנמשל** הוא כי אבינו שבשמים המלך ואנחנו בניו וכעס עלינו. והשליך אותנו בגליות המר הלזה. שבאם נלך מדרגא לדרגא יוכל למשוך ח"ו הגלות עד כלות שית אלפי. וגם שומר בית האסורים הוא השטן וסמאל שרו של אדום. אשר בעו"ה השפע נמסר בידו ומחלק לגונדא דילי' שהם האומות. ולנו הגרמין יבשין. ובאשר לנו ניתן לנו עצה ביום הדין הגדול אשר נקוה חסד מאבינו. נמליך את אבינו שבשמים. וכמו שאמרו אומרים מלכיות זכרונות שופרות· מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לטובה. ובמה בשופר. כי בעת שממליכין המלך דרכו להתנהג בחסידות. וכמו שמצינו שאמר דוד היום יומת איש בישראל הלא ידעתי כי היום אני מלך בישראל. ולכן אנו ממליכין אותו בימים אלו ואומרים המלך הקדוש המלך המשפט:

ג) **והנה** יש עוד פתח קטן לצאת כי זכו אחישנה והוא הפתח הקטן. ואחר שדרך המלך לשלח כלואים חפשי נפתח הפתח הקטן שיש בו לצאת בקלרה. אך הפתח פתוח. כי ימים אלו דלת פתוחה לשבים. וכלו כל הקילין. ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ובפתח התשובה יש לנו מקום לצאת חפשי. וכל שקרוב יותר לזמן הקץ. התשובה היא קלה ביותר. כמו שאמרנו לעיל. כי קרובה הישועה לבא. וכאשר אנו ממליכין אותו ותוקעין בשופרות כדרך ממליכי מלך. ונפתחו פתחי בית המאסר פשיטא שחרד לב השומר בית האסורים. כי אם יצא הבן ירד ממשלתו על הבן. גם לא תהא פרנסת הבן על ידו. ולפי שבכל שנה ושנה נפתחו שערי פדות. ובקל יותר לנו לצאת. ולכן מתחרד ומתפחד. אבל המניעה מצידנו. שאף שדלת פתוחה. אין אנו פותחין בתשובה אפילו כנקב מחט סדקית. כי הבא לטהר מסייעין. ולכן השופר מבטל האף כי מעורבב השטן. וזה אמרו אמרו בגוים ה' מלך אף תכון. כי מספר התקיעות מן התורה תשע שהם אף טרמוטין שמבטל כח האף ורוגז. ולכן אף תכון שתקן אף טרמוטין שתבל בל תמוט:

ד) **ולכן** תקנו קדמונינו לומר היום הרת עולם. לסיבת כי היום קיבל מלכותו שנברא עולם היום וקיבל מלכותו. ולכן אף שנברא בכ"ה אלול. מ"מ כל שלא נברא אדם כביכול לא היה נקרא מלכותו על יתר הברואים. ולכן חסדו שהיום יעמיד במשפט. שיהיה להם תקומה במשפט. במה שממליכים אותו. ולכן אמרו תקעו בחודש שופר כי חק לישראל. כמו שהמנהג במלך בישראל שעושה חסד בזמן שמתקבל למלוכה הוא משפט לאלהי יעקב. ולכן אין תימה שמתחרד בכל שנה. כי בכל שנה קרב יותר זמן הגאולה ונפתחו שערי פדות. אלא שאנו אין מתחזקין ומתאזרין לצאת. כי אין איש שם על לב לעורר בתשובה לתקן אשר חטא ולכן ראוי לכל איש לשים עיניו על דרכיו בימים הקדושים הללו. וכמו שאמרו גדולה תשובה שמקרבת הגאולה:

דרוש נא לר"ה

א) **שאו** זמרה כו' תקעו בחודש שופר כי חק לישראל הם ישראל משפט לאלהי יעקב הם האומות וכבר כתבנו מה טעם משפט האומות. ויראה ע"פ משל למלך שהיה לו כמה מדינות וביום הכסא בא כ"א לבא אל המלך עם מבוקשו וכל מדינה יש לה ראש א' קרוב למלכות וביקש המלך ליתן דתו למדינות נימוסיו ופקודיו. אך המלך חפץ חסד היה ולא ביקש להכריח על נימוסיו ולא ביקשו לקבל הנימוס רק מדינה אחת. וחיבב המלך למדינה זו ביותר שאת. אך גדלה קנאת שארי המדינות על מדינה זו. וכאשר עברו מדינה זו חוקי המלך. היו מקטריגים מאד על מדינה זו. עד שלא היה פתחון פה למלין ללמד עליהם

זכות. ויועץ המלך בהיות שביום שקיבלו נימוסיו נתלבש המלך במלבוש שהיה לאיש אשר ממנו יצאו בני המדינות שע"י עבודתו הנאמנה אשר מסר נפשו בשביל המלך. היה חביב עליו מאד. וכאשר יזכור מלבוש זה. ירחם על בני המדינה אך היו שמחים גם מליצי שאר המדינות. כי גם המה באו מאותו עבד נאמן של המלך. אך המלך לא חפץ בם יען לא ביקשו לקבל נימוסיו. לכן עשה בחכמה שכל מי שיתלבש בזה המלבוש שנתלבש בו הזקן שהיה עבד נאמן למלך. יחוס עליו וימצא חן בעיניו. ויען חפץ המלך בטובת המדינה אשר קיבלו נימוסיו. לזאת יעץ המלך שאותן שיתלבשו במלבוש זה. אותם יחון ויחוס. כי הוא לסימן שקיבלו גם הם נימוסיו:

ב) **והנמשל** מובן. כי ר"ה יום הדין ויבאו בני אלהים להתיצב על ה' לקטרג על ישראל. כי אם הוא ית' מזכיר להם זכות התורה אומרים ישראל שקיבלוה היכן קיימוה. לזאת ניתן לנו עצה להזכיר זכות העקידה. לזה תוקעין בשופר של איל. כדאיתא בגמרא למה תוקעין בשופר אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמיכם לפני, והוא משום דעקידת יצחק אפשר כי הכבש כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו שמונה מעיו לנבלים עורו לתוף. וא"כ אם היה בזה זכר לעקידה. גם בתוף וכינור הי' סימן זה. אך רצונו ית' להזכיר לישראל דוקא זכות העקידה כי הם בוחרים בדרכי אבותיהם. לא כן האומות. לזה בא השופר · שהוא זכר למתן תורה שתקע בשופר של אילו של יצחק. וחפץ המלך שלא לחנן רק המתלבשים בזה המלבוש שנתלבש המלך בשעה שנתן דתו. וכשמזכירין העקידה בזכות התורה. אין לשרי האומות אחיזה עוד:

ג) **ומובן** שפיר שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל שהוא אם בשביל דבר הבא מן האיל מזכיר העקידה. בתוף וכינור ירמוז זה. אך אמר תקעו בחודש שופר שיש לו עוד מעלה של זכות קבלת התורה. שאין לאומות חלק. וזה כי חק לישראל שיזכו בדין. וגם משפט לאלקי יעקב. וצריך רמז שירמוז דוקא על ישראל. ומובן בזה למה תוקעין בשופר של איל. ואם בשביל העקידה. גם תוף וכינור ירמוז על זה. ולזה אמר הקב"ה לרחם עמו תקעו לפני בשופר של איל. לא בשאר דברים הבאים מן האיל. כדי שאזכור לכם דייקא. ונחשב העקידה לכם:

דרוש נב לר"ה

א) **אמר** הקב"ה אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם. זכרונות שיעלו זכרוניכם לטובה. ובמה בשופר. וראוי להבין איך דוקא השופר סיבה להעלות הזכרון לטובה. ויובן ג"כ תקעו בחודש שופר כו'. כי חק לישראל הוא כו'. וכן מה שאנו מכנין אותו ית' למלך בימים האלו וקבעו המלך הקדוש המלך המשפט. ויובן ג"כ ע"פ משל למלך שהיה לו בן וישלחהו לארץ אחרת. ויצו עליו שיתנהג בדרך הישר. ויהי כי ארכו לו שם הימים במדינה אחרת. וילך שובב בדרך ולא שם משפטי אביו אל לבו שיתנהג כראוי לו לפי כבוד אבותיו. ויהי העת אשר יקרא ספר הזכרונות דברי הימים לפני המלך לדעת את כל אשר נעשה במדינה · וישם הבן על לבו כי לא שמר מצות אביו. ואיך ישא פנים. בפרט שהיה לו הכרח לשאול מאביו הספקת צרכיו וידע רוב אשמותיו ופשעיו אשר מרד בו. ונתן לו א' עצה. בהיות כי אביו הזהירו להזהר בכבוד אביו. והנה הבן תמיד עשה עצות למרוד באביו. ויאסוף אנשים ריקים למרוד במלך. ואביו הזהירו באם שיעמוד אנשים מורדים. ימסר הוא ביד המורדים והם לא יחוסו ולא יחמלו. לא עליו ולא על זרעו · וישם הבן אל לבו בעת יוצא מעשיו לפני' בראותו כי נמסר בידי אכזרים ולא ידע עצות בנפשו. ויעץ לו א' וא"ל איעצך נא עצה ומלטי נפשך מיד האכזרים. ויועץ לו שיתן למלך מתנה

מתנה כתר וימליכוהו עליו. ודרך נימוסי מלכות בהתחדש מלכותו. יקרא לשבוים דרור ולשלח רצוצים חפשי. ובזה תמלט מיד השובים אותך:

ב) **והנמשל** הוא כי אנחנו בני מלכים הם · לארץ אחרת השליכנו.

כי הנשמה למעלה כאחד מצבא מרום ונגזר עלי' לילך לארץ הנשמה הלזו. ויצו עלי' השמרי לך ואל תעמיד מורדים במלך כי בכל חטא נברא משחית ומקטרג כמ"ש בזהר פ' קדושים על פסוק וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו. ומפרש שהוא על המשחיתים הנבראים בעונות. כי כל עון בורא משחית לחבל. ובגמ' דרשו דור שהאבות מנאצים. קב"ה כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים. ואיתא להא ואיתא להא. כי המשחית עצמו הוא ממית הבנים. כמו שאמר זרע מרעים בנים משחיתים. כי זרע מרעים שבוראים משחיתים בעונות. סיבה שהבנים משחיתים זרע מרעים עצמם משחיתים הבנים. וכן כתוב ותמוגגנו ביד עונינו. וכן מבואר בזהר שהמשחית עצמו שברא במעשיו הוא נפרע ממנו נמצא כי האדם במעשיו הרעים בורא משחית לחבל בניו ובנותיו. וכן לפעמים אין מיתה בלא חטא והוא מאבד עצמו לדעת ע"י מעשיו הרעים. וכן אמר ותשלחם ביד פשעם. והעצה היעוצה להמלט מיד המשחית בעת יפקדו כל יצורי עולמים לכפר בעד חטאתינו ולהעביר המשחיתים אשר נמכרנו בידם. הוא לשאול לו ית' דורן. והוא כתר מלכות מתפלתינו. וקבעו קדמונינו להמליך אותו ית'. ובזו נצא חפשי ממה שנמסרנו בעו"ה ביד המשחיתים אשר נבראו בעונותינו. כמו שאמר ה' העביר חטאתך לא תמות ע"י תשובתינו וע"י שאנו נוהגין בו ית' דין מלך. ובהיות כי היום הרת עולם כאילו אנו ממליכין אותו כביכול היום. ודרך המלך להתיר אסורים בזיקים ולכן מכנין אותו בשם מלך:

ג) **ובזה** יובן מ"ש בשמואל שאמרו על שמעי התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל משיח ה'. והשיבם דוד מה לי ולכם בני צרוי' כי תהיו לי היום לשטן היום יומת איש בישראל כי הלא ידעתם כי היום אני מלך על ישראל. ומובן עם אמרנו כי דרך המלך ביום שממליכים אותו לוותר על חייבי מיתות עונש. וכן מצינו באחשורוש כשלקח לאסתר המלכה. שהנחה עשה למדינות. והנה בזהר פנחס דרש כל מקום שנאמר כי היום הוא ר"ה. וא"כ בר"ה שכל הבטחתינו במה שאנו ממליכים אותו ית' עלינו. ובזה ינוח לנו מעצבון מרודינו אשר נמכרנו ביד רעים ומשחיתים שנבראו בעו"ה. וא"כ אם יבטל חוק זה. יהיה לי היום לשטן רמז על היום הידוע. שהשטן מקטרג וכל משענינו להמליך אותו ית'. כדי שיהיה כאילו המליכוהו עלינו היום. ויוותר לנו כל עונשינו. הלא היום אני מלך בישראל. ומנימוסי המלך להוציא ממסגר אסיר ומבית כלא יושבי חושך ביום תכון כסא מלכותו. והנה הוא ית' אף שאין צריך לנו כי הוא אדון עולם אשר מלך בטרם יציר נברא. הנה מחסדו הגדול ית' להתנהג בנו דין מלך ב"ו:

ד) **ובזה** יובן ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט. ואמר כי הוא ית' לובש מדת הגאוה להתכנות למלך אף שכבר היה לו תואר זה בטרם יציר נברא. ולכן אמר גאות לבש · מאז היה לו תואר מלך ומה שמתלבש הוא ית' בעוז מלכות זהו לחסדו הגדול על הנבראים אף תכון בכדי שתבל בל תמוט. בכדי שיהיה להם פתחון פה. כי המליכוהו עליהם ויוותר להם על העבר. ובזו יובן תקעו בחודש שופר. כי א' מטעמי שופר שאנו ממליכין אותו ית' עלינו. כמ"ש רבינו סעדי' ואמר כי חק לישראל מה שחוק למלכי ישראל כן משפטו ית' אלקינו ג"כ. כמו שמלך ב"ו מוותר ביום שממליכים אותו. כן יגדל חסדו וטובו להטיב עמנו. ויוציא לצדק דינינו וזהו הכונה במה יעלה זכרונינו בשופר שאנו ממליכים בתרועת:

אזהרות כמ"ש רבינו סעדי'. ובזה יעלה זכרונינו לטובה :

ה) **המפרה** ד' הן אני נשארתי לבדי הן אני כפיך לאל. הן אני ערל שפתים. הן אני עץ יבש. וי"ל ע"פ הענין בגלותינו המר משל למלך שכעס על בנו והשליכו לארץ אחרת. אך מ"מ מרחוק לא סר עין חמלתו. ויצו עליו כי לעת יבא לפקח על עסקי המדינה ישלח גם הוא מבוקשתו במכתב כדרך שנוהגין לפרש שיחתו של כ"א במכתב להמסר ליד המלך ובהיות הבן בארץ רחוקה. הצר לו למאד. ויתחכם הבן להגיד את כל קורותיו וכל הרפתקאות אשר עברו עליו במכתב. אך להיות שלא הי' איש דברים. ע"כ נתחכם לראות אצל אנשי מליצה אשר להם יד ושם במליצה נעימה הראוי' לפני מלך גדול. וע"פ מליצה זו ימליץ הוא מבוקשתו להביאה אל אביו. אך ברבות הימים ונולדה גזירה חדשה אל הבן בארץ אחרת. גזירה אשר לא שערוה ראשונים וקדמונים לא אחזו לצער כזה. ולא ידע עצות בנפשו. כי נלעג לשון הי' ומליצה כזו לא נמצאת בכתובים. בהיות כי לא הי' עדיין צרה כזו. שתצדק עליו מליצה זו :

ו) **והנמשל** הוא כי מימות גלותינו המר שרבת צרותנו מיום גלותינו אך הקדמונים הי' להם יד ושם לפי חכמתם ולדקותם וגודל פרישותם. הי' כחם גדול בפה מענה רך משיב חמה. בפיוטים וסליחות אשר קבעו לנו הקדמונים שאין ספק שמיוסדים על שערי תפלה. אשר ישימו דרכם נוכח שער השמים. כעת בעו"ה נשמעים גזירות חדשות אשר לא נהיו כמוהם כידוע בעת וזמן בוגד ההוא בגד בוגדים בגדו. ואין לאל ידינו לבא במליצה נכבדת כמו ראשונים נוחי נפש. ובעו"ה מי יגן בעדנו שאין כחינו אפילו בפינו. וגם סליחות הראשונים שהם רובם על צרות ושמדות שעברו. ובעו"ה הנה לשלום מר לנו להיות כגויי הארץ להלחם ביום קרב :

ז) **וזהו** אמרו הן אני נשארתי לבדי אין מלך וכ"ג ומקדש. ובא עוד לאמר שעכ"פ זכרון דברים תהי' סליחתינו ופדות נפשינו. וקדמונים סידרו לנו תפלות ופיוטים כנוני' בוקעי חלוני רקיע. אך בהיו' שנולדין צרות חדשות. הן אני ערל שפתים. וגם הן אני עץ יבש בלי לחלוחית תורה ומע"ט שאין עושה פרי. והתרופה להוריד כנחל דמעה ושערי דמעה לא ננעלו. ע"כ ראוי לכל איש להתחזק לחזור בתשובה שלימה. מי יודע ישוב ונחם. אולי ירחם ה' כי שערי תשובה לא ננעלו. בפרט בימים קדושים הללו :

דרוש נג לפ' האזינו

א) **במדרש** ילקוט עם נבל למפרע ולא חכם להבא. ויראה פירושו ע"פ מה שפירשתי כי עם קשה עורף הוא וסלחת ע"פ משל כמבואר שם. כי ישראל שהיו עם קשה עורף ואפ"ה לפעמים נמצא בם דבר טוב שהקדימו נעשה לנשמע. א"כ אין הרעה אלא במקרה. א"כ וסלחת לעונינו אחר שנרגיל מעט בדרכי יראה וסלחת לחטאתינו ואח"כ ונחלתנו. לכן אמר עם נבל לשעבר והייתי חושב פן לאחדים ירגילו עצמן על דרכי היראה והתורה והמצוה. לזה אמר לא חכם להבא שאעפ"י שכבר הורגלו בקבלת התורה מ"מ לא יתחכמו :

ב) **או** יאמר ע"פ מה שראיתי כתוב על מ"ש בגמרא ורב חסד ואמת בתחילה אמת ואח"כ חסד. והא בפסוק כתוב חסד תחילה. ועוד דמזכירין מדת רחמים. וראיתי הפירוש כי הוא ית' מעביר ראשון ראשון ועון עצמו אינו נמחק. והנה אם חוזר בתשובה שזדונות נעשין כזכיות. א"כ לטובה נחשב לו. מה שאין מעמידין העון שמתהפך לזכיות. לכן בתחילה רב חסד מעבירין העון. ואח"כ כשב בתשובה לא יחשב לו העון כדי להפכו לזכיות לכן ואמת לכך קאמר שפיר בתחילה אמת שנשאר העון ואינו נמחק. והנה אם הרשע ישים לזכ

לזה לבו להחליף כל מעשה הרע בטוב. בודאי יגדל שכרו:

ג) **ובזו** יובן ילקוט אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה. אמר ר' יוסי בר' יהודה אם עשה תשובה שלימה שלבו עקור עליו והקב"ה מוחל לו ואין ברוחו רמי' שלא תהא תפלתו ותורתו רמיות ע"כ. ותמוה. ויראה פירושו לפמ"ש תשובה מאהבה זדונות כזכיות וידוע כי תשובה מיראה אינו בלב שלם כי לבו על עלמו כי ירא מעונש. והנה בתשובה מיראה אינו טוב לו במה שאין חושבין לו עון שיהי' טוב להעבירו לגמרי ולא יזכר עוד כי זדונות נעשות שגגות א"כ לכן אמר אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון. שבזה אשוריו של אדם אין מעבירין אותו פרק שאין חושבין אותו והיינו שעשה תשובה שלימה מאהבה שלבו עקור עליו שאין בלבו על עלמו כלל היינו תשובה מאהבה. והיינו שאין ברוחו רמי' שכל מעשיו הם מאהבה כי המעשים שמיראה נקראים רמיות. שהרי אין כונת עובדו את ה' רק לעלמו להנלל מעונש ואז אין אשורו במה שרק אין חושבין העון מתהפך אח"כ לזכיות· ובזו מובן עם נבל לשעבר במה שחטאו. ולא חכם להבא לעשות תחובה מאהבה להפך הזדון לזכות:

ד) **וישמרו** בני ישראל את השבת. יראה הכונה שבשמירת שבת התחתון מתקנין שבת העליון. וזהו לעשות את השבת שבשמירות שב ואל תעשה ושביתה מתקנין השבת העליון. או ע"פ מה שמבואר שסני מלאכים מלוין את האדם. ואם מלא הכל מתוקן. אומר לו מלאך טוב יהי"ר שתזכה לעשות כך לשבת הבאה. או יאמר ע"פ מ"ש ב"ש הי' אוכל כל ימיו לכבוד שבת מחד שבת לשבתך. וזהו שמיד מתחילת השבוע. שמור ישמרו השבת. שיהי' כל כונתם לעשות השבת:

ה) **מ"ש** בש"ס והטוב בעיניך עשיתי. שסמך גאולה לתפלה. יראה הכונה לפי שיש דרך ישרה שיבור לו האדם במה שתתפארת לעושי'. במה שכל העולם לומדין ממעשיו. כמו שפירשתי במקום אחר. אבל הך שסימך גאולה לתפלה כתבו התוס' כותיקין והלוי' ברגע שיהי' ירחוק עם שמש. שכתבו התוס' הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק. היינו כותיקין וזה בעיניך קייקא שנעלם מן הרואים. אם כיון בכיון השעה:

ו) **אך** י"ל כי איתא מדרש הנה עין ה' אל יראיו. כשישראל עושין רלונו של מקום מביט עליהם בשתי עינים. וכשאין עושין רלונו של מקום מביט עליהם בעין א'. וכפ' לך לך בידי משה הביא בשם ר"ש אלקבץ. דבשתי עינים היינו שעושה להם נס חוץ לטבע· ובעין א' אין עושין רק דרך טבע. והנה חזקי' שהגיע שערי מות. הולרך לנס לטבע. ובסומך גאולה לתפלה. אינו ניזוק כל היום הוא ג"כ נס פרטי. לכן אמר שמביט בשתי העינים שיהי' עיני ה' אל לדיקים. וזהו שסמך גאולה לתפילה. לכן ראוי לעשות לו נס היולא חוץ מגדר הטבע:

ז) **ע"פ** הנ"ל יש לבאר כי נשמט לעיל סיום פירוש המדרש הנחומא הפיך רשעים ואינם. כי שלות הרשע הוא מה שמהפכין לו השכר על מלוה שראוי לעה"ב. ונותנין לו חילופו שכר בעה"ז. ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ולא נשאר לו לעה"ב שום שכר והענוג ולא נשאר לו שארית בארץ חיים. אבל בית לדיקים יעמוד. דהאי עלמא ביתא. ונונת יסורי הלדיק כדי שיהי' חלקו משלם בעה"ב. וכמו כן מה שהביא המדרש. מה שנותנין שלוה לאומות הוא לסיבת איזו שכר. כמו נבוכדנלר שנתן לו שכר בשביל שלש פסיעות שפסע בשביל כבוד הקב"ה. אבל הוא להאביד לשאול תחתון כמ"ש גם את חולית כמוכו אליכו נמשלת רדה והשכבה את ערלים. וכן בישראל כל הנפילות שלהם הם למרק עון ולהתם פשע. בכדי שירשו העולם בשלימות. וזה כי נפלתי קמתי. שנפילה שלהם לקימה תתיחם:

ח) **ועם** זה נבאר מ"ש בגמרא הנ"ל שמרה נפשי כי חסיד אני מ'.

אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני. שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות. ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואידך כך אמר דוד כו' לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם. ואני ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושליי' כדי לטהר אשה לבעלה. ולא עוד אלא שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואמרתי לו כו' יפה דנתי יפה חייבתי כו'. מאי קרא ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבושת שמו. אלא איש בושת שמו. ולמה נקרא שמו מפיבושת שהי' מבייש פני דוד בהלכה. לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב. ואמר ר' יוחנן לא כלאב שמו. אלא דניאל שמו. ולמה נקרא שמו כלאב שהי' מכלים פני מפיבושת בהלכה. ועליו אמר שלמה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. ואומר חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ויש להבין למה תלה הדבר הזה בחסידות. וגם למה הפסיק בש"ס בהך לפיכך זכה דוד וכו'. דהי' לו לשאול מיד היכי קרי לנפשי' חסיד כדפריך:

ט) **אמנם** יובן ע"פ מ"ש כי ביקש שמרה נפשי לשמור אף בדרך נס אף שמנכים מזכיות. אך יש ריוח שיכול לעשות זכיות אחרים. וזהו ואני חצות לילה אקום. א"כ אפילו שיהי' איזו ניכיון בשביל נס. הלא אוכל לסגל מעשים טובים בלי שיעור. ואחר שהכונה בשביל עבודת ה'. אין לנכות כלום מזכיותיו. ואידך אמר כי יש עוד ריוח בזה. כי יסגל מצות ומעשים טובים בלי שיעור אף שי"ל הן בקדושיו לא יאמין ושמא יכשל בעבירה. אך כבר אמרו חז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי' דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. אפשר חטא בא לידו וה' עמו. וכבר כתבתי במקום אחר. דקשה הא זה נאמר קודם חטא בת שבע:

י) **אך** י"ל דאיתא בסוטה פ' נוטל הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם. ואמר בגמרא זה ת"ח דסלקא לי' שמעתתא אליבא דהלכתא. א"כ קאמר שפיר כיון דהלכה כמותו בכל מקום. שוב אין חטא בא לידו. וכן מצאתי בפרשת דרכים. ועפ"ז שמעתי הא דבסנהדרין פ' חלק דף ל"ג דאמר על מה שאמר דואג ראיתי בן לישי בית הלחמי כו' וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום. שע"י זה נתקנא שאול. בכולן אמר יונתן בני כמותו. אבל כי אמר וה' עמו. מילתא דבדידי' לא הוה מתקנא. ויש להבין למה מלא הקפידא דוקא על זה. לקנאות:

יא) **אמנם** יובן ע"פ מ"ש ביומא פ' בראשונה. ליכא צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או מיששכר. ודייק מהרש"א הא בדוד אמרינן הלכה כמותו בכל מקום. ותירץ מהרש"א המלך שאני. וא"כ מובן שפיר שזאת היתה קנאתו שע"כ יוכשר למלך כיון דהלכה כמותו בכל מקום:

יב) **והנה** לפ"ז יש להבין איך היה מפיבושת מבייש פני דוד בהלכה. אם הלכה כמותו בכל מקום. מיהו י"ל אף שלפי האמת הלכה כמותו. מ"מ אפשר שהיה מפיבושת מנצחו בפלפולו אף שלא כיון להלכה לפי האמת. כמו שמצינו בריש יבמות במעשה דר' דוסא שאמר יש לי אח קטן שמו יונתן ובכור שטן הוא שיש עמו ש' תשובות בצרת הבת שמותרת. אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ודרש צרת הבת אסורה הרי שאפשר להשיב תשובות אף שלא יהיו מוסכמים להלכה האמיתית. יוכל לקפח בהלכות. וא"כ היה דוד נכוה בשתי אישות שכיון שמפיבושת ביישו בהלכה. הי' י"ל שלא כיון להלכה. וא"כ חושש לעצמו מחטאתו. כיון שאינו מוכרח שאין חטא בא לידו. לכן אמר שהיה מבייש פני דוד בהלכה:

יג) **ובזה** ימשך הענין שאמר תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו. ולמה נקרא שמו מפיבושת. שהיה מבייש פני דוד בהלכה. ומאי המשך לזה מאי נ"מ בזה. וי"ל דא"כ הוה לו לדוד להתחכם שמסתמא הוא כיון להלכה. כי ליכא דמסיק שמעתתא

שמעתתא אליבא דהילכתא רק משבט לוי או יששכר. וא"כ דוד שהיה מלך היה ראוי יותר שיסכים הוא להלכה אך אם יתכן שיסכים מפיבושת להלכה הוא לו כדי בזיון ביותר שאת. ולזה אמר תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת. ולמה נקרא שמו מפיבושת. שהיה מבייש פני דוד בהלכה. ואיש בושת היה ג"כ מלך כמפורש בפסוק ועליו נאמר ומלכים מחלליך יגאו. פרש"י שאול ואיש בושת. וא"כ יתכן שאיש בושת יסכים להלכה וזה שאמרו ומאי קרא ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. אף שמלכים יתכן שיכוונו להלכה. וא"כ אפשר שאינו הן מלך הפלפול והן מלך הדין וא"כ אפשר שיבא חטא לידו ג"כ מ"מ לא אבוש. ולפיכך שקבל עליו נסיון זה שהיה לו לחרפה כפולה זכה דוד ויצא ממנו כלאב. שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה. ופירש"י כל אב היינו מפיבושת שהיה אב בהלכה. ומהרש"א לא נתפייס בפרש"י לכן פירש כל אב שעל שמפיבושת הכלים פני אביו וגם זה דחוק דהיה לו להזכיר השם על שזיכה להכלים פני מפיבושת ולא זה דהוא מעיקרא אלא נראה לע"ד דעכשיו דנצח כלאב מפיבושת א"כ י"ל דאף דוד עם שהסכים להלכה לא ידע לנצח למפיבושת בטענות· לכן בעצמו לא ידע בנפשו אם כיון להלכה. אבל כלאב היה מנצחו למפיבושת וקיים דברי אביו. וא"כ בזה נתבייש מפיבושת במה שנוצח מדוד שהסכים להלכה. וזה רומז כל אב ר"ל שהאב בייש עכשיו למפיבושת שאב המבויש מעיקרא. עכשיו הוא הכלים למפיבושת. ונשאר הלכה כדוד אביו:

דרוש נד לשבת שובה:

א) מה שאמר הסתכלו בשמים שבראתי שמא שינו את דרכם. ולכאורה אינו מובן ויראה ע"פ מ"ש מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה משרים. ויראה באורו ע"פ מ"ש חז"ל· בברכות פ' אין עומדין. ובסוכה פ"ה אלמלא ג' מקראות הללו. נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל. אשר הרעותי. וכחומר ביד היוצר כו'. ודייק מהרש"א א"כ ח"ו לית דין מאחר שהוא ית' פעל זאת. אך ברור כי חסד עליון הוא לזה שתועיל התנצלות שאין להאשים כ"כ וכדי להקל בעונש. וגם שיועיל הוידוי והתשובה כי מצד הדין אין ראוי שיועיל. אך מחמת שיצר לב האדם רע מנעוריו יש בו הבנה קצת לזכות.

ב) והענין הוא כי בודאי שעבירה היא בעצמה הוא דבר נתעב ובפרט למרוד במלך גדול מלך עליון. אם במלך ב"ו האדם שש ושמח לעשות רצונו ולא ישקוט ולא ינוח עד יעשה רצון מלך. כ"ש שימנע ממרוד מעשות דבר שלא כרצונו ועיניו רואות. א"כ בודאי כי מצד הטבע האמיתית. לא יתכן כלל שימרוד בו ית'. רק זדון לב ויצר הסיתו. וכמו שכתב בזהר ויקרא על פסוק ונפש כי תחטא גודל היקר והכבוד של נשמה וכאשר משביעין אותה בטרם ירידתה לעולם השפל. והנה מלאכי צבא מרום וכל מי שאינו משיג התאוה הבהמיות כל התאוות הם נתעבים בעיניו מצד עצמן ודומה למלך שהיה לו בן והלך אצל אשה זונה ודייני המלך הם היו סריסים שלא ישיגו כלל תאות המשגל. שאם המלך בא לדון את בנו ע"פ הדיינים. בודאי משפטו חרוץ למות ח"ו שאין להם השגה ויד בתאוה בכדי שיהיה לו קצת הבנה לזכות עכ"פ כי זדון לבו השיאו שעכ"פ יתפייס המלך ממנו ויקל בעונשו. ואף שהמלך יגיד להם כי הבן לו תאות לב ויצר רע מנעוריו. מ"מ אחר שלא ישיגו בעצמם אין להם כ"כ להמליץ בעבורו. כי אינו דומה שמיעה לראיה. כי בדבר בלתי מושג ע"פ השמועה לא יעשה התפעלות בלב כמו שעיניו רואות. שנחקק הדבר בלבו ועושה רושם יותר. כמו שאמרו על רועינו הנאמן שבשמעו מפיו ית' לך רד כי שחת עצר כח שלא לשבור הלוחות. עד ראה בעיניו העגל שנתפעל יותר. וכמו כן ב"ד שלמעלה יען אין להם יד ושם בתאוות הגשמיות. לא יכל לדון האדם לכף זכות.

כמו

כמו שהוא ית׳ בעצמו מלמד זכות אף שהוא משולל הגשמיות אחר שהוא ית׳ ברא אותנו ובתוגה דלבא יתיב ולא יפלא ממנו כל דבר. הוא יודע מכאובינו ושברון לבבינו אשר יצרנו יתענו ואללו ית׳ הוא כרואה בחוש:

ג) **וזהו** אמרו מלפניך משפטי יצא. ולא מן הב״ד של מעלה. כי עיניך הרואות היטב הזכות אשר ילדד לנו. ולא כן צבא מרום. שלא יצוייר אצלם כלל. איך ימרוד האדם השפל בקונו ית׳. ובזו יובן ילך נא ה׳ בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונינו כו׳ ודחקו המפורשים. אך מובן עם מה שאמרנו כי אמר רועינו הנאמן שאתה תוכל לדונינו לזכות כי עם קשה עורף הוא בטבע ואתה מבין תעלומות לב. ולזאת וסלחת כו׳. לא כן המלך שאינו יודע כי אם מפי השמועה. וזהו אמרו הסתכלו בשמים כו׳. כי בהמות אם יסיר האדם מסוה היצה״ר מעל פניו. בודאי ראוי יותר שיעשה רצון קינו מצבא השמים. כי הנשמה מצד עצמה מוכנת לכך בהכנה דרבה. ואם ישים האדם זאת על לבו להכניע ערלת לבבו. בודאי בעיניו יראה ובלבבו יבין כי ראוי ישים כגבור לרוץ אורח קונו ית׳:

ד) **עוד** יובן מלפניך משפטי יצא כו׳ ע״פ מה שאמר במדרש על פסוק והיתה זאת לכם לכפר על חטאתיכם אחת בשנה. אמר ר׳ ברכי׳ כתיב אשרי נשוי פשע. א״ת נשוי אלא נשוי בשין ימנית דמנשי לחוביהון וסולח לעונינו בכל שנה ושנה אתה מוצא ביה״כ בא שטן לקטרג את ישראל ואומר ישראל גנבים הם. והקב״ה פורש זכיותיהן של ישראל. והוא פורש עונותיהן. מה עושה נוטל קנה של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכיות והם שקלין אלו כנגד אלו. ושתי כפות שוות והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף עונות ולהכריעה. מה עושה הקב״ה נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו. והשטן בא ואינו מוצא שם עון שנאמר יבוקש עון ישראל. כיון שהשטן רואה כך. אומר לפניו רבון העולמים נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. ואין לו מובן. כי כבר אמרו האומר הקב״ה וותרן הוא. יותרו מעוהי. וגם מה שהוא כמתרים לפני כבודו ית׳ שהוא פורש זכיות. והשטן פורש עונות וגם מה שאמר נשאת כו׳:

ה) **אך** יובן כי נושא עון הוא ממדותיו ית׳. ויראה כי בודאי לא סגי מבלי תשובה. אך כבר אמרתי על מה שאמר הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. ופירשתי כי מה שאמר תמיד עיני ה׳ אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. ויראה כי דרך העולם בר״ה כל יומא כולו לה׳ הוא. ולא פסיק פומייהו. ומי יתן והיה לבבם. זה כל הימים ליראה את ה׳. אך לאט לאט יסיר לבבם. וישובו ללכת שובב בדרך לבם. ולכן אמר כי הנחש שהוא השטן הוא ישופך ראש. הוא בתחילת השנה. ומ״מ אתה תשופנו עקב. שמ״מ בסוף שנה. יהיה לך להשטין הרבה. ולכן אמר והיה עקב השמעון. שבסוף שנה אם נמצא שהשמעון:

ו) **וחוץ** מדרכינו אמרנו כי מבואר מ״ש ויבאו בני אלהים להתיצב על ה׳. וביאר בזהר כי דינא קדמאה מאן דלא חיים ליקרא דשמא קדישא. ומאן דלא חיים ליקרא דאורייתא. ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה׳. דגם השטן חייש ליקרא לשמא דא. ותשובת השטן משוט בארץ ומהתהלך בה. ואמרתי פירושו כי מסתמא אין דרכו לבא בלי קטרוג ואמרתי כי בדברי׳ הללו. בקרבו ישים ארבו. והוא כי מבואר בזהר וישלח. על ויגע בכף ירכו. כי תבר תמכין דאורייתא וכיון דאתברו תמכין דאורייתא. מיד יכול לו דכיון דאתברו תמכין דאורייתא אתיהיב שוקין ורגלין למאן דאיתמר בי׳ על גחונך הלך. הרי מבואר שלנחש אין עמידה כי אם בזו שאיתברו תמכין דאורייתא. וא״כ כמה גדול כח לשון מרמה. שאמר שהייתי משוטט בארץ וחטא עון הדור שאין חוששין ליקרא דאורייתא ושמא קדישא. כי אורייתא ושמי׳ חד. בזו ניתן פתחון פה לשטן וגם שוקין ורגלין להתהלך. ולכן

אמר

אמר רצה גם רצה כי הייתי משוט בארץ. ולבסוף בעונש העדר תמכין דאורייתא. ישימו לו רגלים להתהלך בם. ולכן אמר ואתה תשופנו עקב. כשיהיו לך עקב שנשברו תמכין דאורייתא ר"ל. ולכן אמר וידו אוחזת בעקב עשו. שאינו רוצה להניח לו עקבים ורגלים כי נחש על גחונו ילך:

ז) **ונשוב** למה שאמרנו. כי הנה עיקר טענת השטן שפורט עונות של כל השנה. וכבר דימו החוטא לשור המזיק. אם פעם ראשונה. דינו כתם. וכי ישלש בחטא דינו כשור מועד. והנה חזרת מועד דוקא בעתים שמועד להם כמו מועד לשבתות. והנה אם הוא ית'. יזכור לנו ח"ו עונות ראשונים שמנהגינו והרגלינו לחטא כל ימות השנה. ולשוב בימים נוראים הללו. לא היתה התשובה מועלת מאחר שאנו עלולים לחטא בשאר ימות השנה תמיד. וצריך חזרה דוקא בשאר ימות השנה בזמן החטא. אך הגדיל ית' חסדו עלינו שלא לזכור ראשונות ומהני תשובה בשמחה. ואין מחלק בין זמן לזמן. וזהו ענין דמנשי חוביהן. אך עם כל זה. צריך שתהיה תשובה שלימה כמו שפירשתי מדרש קרוב ה' לכל קוראיו. יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת:

ח) **והענין** הוא כך כי יש בני אדם שסוברים במה שמבקשין סליחה ושבים מדרכם הרעה בימים האלו שיש בהם חפץ ה' ומיד אין עוז ביד החטא לגמרי. רק עד יעברו ימים האלו וישובו לכסלה שונה באולתם. וכבר כתב הר"מ בהלכות תשובה. שמתנאי הבעל תשובה שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לאותו חטא לעולם. ואין הכונה שאם ח"ו חזר ונכשל בחטאו תבוטל התשובה ראשונה. כי אם חזר בתשובה. כבר נמחו פשעיו. רק הכונה שבשעת עשיית התשובה צריך לבא בעי שאין רצונו לשוב לחטא כלל. וזהו אמרו יכול לכל אף אם יעזוב רשע דרכו רק לפי שעה. ת"ל לכל אשר יקראוהו לעתיד דייקא. שצריך תשובה שלימה ועזיבת החטא מכל וכל. והנה השטן שפורט רק עונות ומקטרג שאינם רק תשובה של רמי'. כענין מי שיש לו סחורה האסורה להוליכה למדינה בלי מכס בהגיע על שער המכס. ישליך את סחורתו באחת הפאתים עד יעבור המכס. וישוב לקחתה בסתר. וזה נקרא גונב המכס. ולכן אמר השטן גנבים הם. כי הם משליכים חטאותם ופשעיהם רק לפי שעה עד יעבור זמן המכס. שהם ימים הקדושים הללו. והנה אם היה זוכר עונות ראשונים שהם למודי הרע תמיד עשות ככה לשוב לאולתם במשך ימי השנה. בודאי סתמא היה כפירושם. שאין רק תשובה של רמי' לפי שעה אך חסדו ית' שלא לזכור הראשונים ולפי שעה נושא עון שאינו מניח העון להכריע. עד בתוך כך ישובו בתשובה שלימה ויתנו דעת' שלא להתגאל עוד בפת בגו מלך זקן וכסיל. והוא ית' מקבל תשובתם. מאחר שעכ"פ באותו זמן דעתן שלא ישובו לכסלה עוד כל ימי עולם. וזהו מחסדו הגדול ית'. והנה הוא ית' יודע שאנו מועדין לשנות באולתינו במשך ימות השנה. אך אף שהוא ית' יודע מזה ישליך במצולת ים. ולא ישים לנגד עיניו חטא המעותד. וזהו מאמר השטן נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה שעתידין לחטא. ולכן תתן להם דין חוטא במקרה ואינו מועד לחטא כפי שינוי הזמן. וזהו אמרו מלפניך משפטנו יצא. וא"ת שמסתפק מזו ריעותא שאתה יודע שאנו מועדין ועתידין לחטא אמר כי לא כן הוא רק עיניך תחזנה מישרים דייקא. וזהו הכונה ג"כ עיני ה' אלהיך מראשית שנה עד אחרית שנה. שהוא משכיל מיד בראשית השנה אם עזבו החטא לגמרי עד אחרית שנה. כי מבלעדי זאת היא תשובה של רמי':

ט) **ובזה** יובן מ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ודרשו חז"ל כשנים שסדורות מששת ימי בראשית. ובדרושי של ד"ז הגאון מ' יונתן אמר כי לפעמים אדם חוטא מצד המזל. כמו שאמר מאן דבמאדים יהיה אשיד דמא וכו'. ולכן אמר שאילו לא היו החטאים רק מצד מזלו שהוכן

למדה

למדה הרעה. היה התגללות לכשלג ילבינו. אבל הם חוטאים ופושעים בכל תועבות ה' אף שאין מזלם מורה על מדה רעה הלזו:

י) **ובזה** יובן ג"כ מ"ש עיניך תחזינה מישרים. כי אין השכר ועונש שוין בכל מצוה ועבירה. כי בודאי מי שיוצא באתרוג שאול ובמתנה ע"מ להחזיר. אינו מושכר כמו מי שקונה בממונו. ומי שמוסיף משלו מושכר יותר וכן מי שטורח וכן העני שמוציא לדבר מצוה. אהוב ומושכר יותר מן העשיר. וכמו כן בעבירה בהיפך לפי השתדלותו והכנתו בטבעו ומזגו. ולכן שני בני אדם שעברו עבירה אחת. אין משפטם שוה ולכן אמר עיניך תחזינה מישרים. שאתם מבחין היטב כל אחד לפי ענינו:

יא) **ולפמ"ש** י"ל אם יהיו חטאיכם כשנים הסדורות לחטא בימות השנה ולשוב בתשובה שלימה בימי הנוראים והתשובה כשלג ילבינו. אך אתם חוטאים גם בימים הקדושים הללו. ומה יש לכם צדקה לזעוק:

יב) **ובזה** יובן מה שאמר הסתכלו בשמים והענין הוא עפמ"ש במדרש פ' מצורע מעשה ברוכל א' שהיה מחזר בעיירות כו' והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים. אודיק עלין ר' ינאי הוה יתיב ופשט בתורקלוניה. כו' אמר לו תא סק להכא כו' א"ל לאו אנת צריך ליה ולא דכוותך אט רח עלי' כו' הוציא לו ספר תהלים כו' מי האיש החפץ חיים כו' נצר לשונך כו'. אמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט כו'. ואין לו ביאור. כי מה חידש בזה. אך יראה להסביר הענין במה שכמה פעמים בדברי חז"ל ואף בפי הדרשנין שמסבירין פירוש המקרא ע"פ משל וצריך להסביר כי אין חידוש במשל ואעפ"כ טעם המקרא מוטעם. אך הדמיון הוא כמו מי שכהו מאור עיניו שממציאין סיבות לחזוק הראות וקיבוץ החושים ע"י כלי הבטה שקורין בריל שמקרב הראות עד שיסתכל ורואה אשר לפניו. והנה כן המשל הוא מחזק הראות, כי כהו עיני בשר לראות בפנימיות עד יקרב אותו ע"פ משל ומליצה:

יג) **והנה** כבר נודע שהמניעה לקבל תוכחה בהיות שחושדין שלעצמו דורש לאיזה תועלת שב למוכיח. ובאמת הוא דבר שטות. כמו החולה שלא יחפוץ להתרפאות מן הרופא. בהיות כי הרופא לשכרו מגמתו. ואם בשביל זה לא יחפוץ להתרפאות. אין זה כי אם הבל ורעות רוח. והנה כי כן אם ישים האדם לבו לעבודתו ית'. קשה להכניע היצר עד ישים אל לבו. כמה הוא משתדל ועושה בכל תוקף ועוז מה שמקרבת הנאתו. בזה לא ישקוט ולא ינוח. ק"ו בדברים שהם לתכלית העולם האמיתיי. וזהו אמרו העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העה"ב. שאינו אלא כמראה לראות בו מתוך ענינים הללו של הבל ידין ק"ו בעצמו לחיים הנצחיים:

יד) **וזהו** מה שהמציא הרוכל באמרו. מי הוא החפץ חיים. וע"פ פשוטו כיון על חיים נצחיים לבדו עד שבא זה הרוכל וגילה כי כונת המשורר ליקח משל מעניני עולם הזה לעולם הנצחיי. ונתחכם המשורר כמעשה הרוכל בתחילה שאל על חיים של עוה"ז. ובהיות המתאספים משימים אל לבם השתדלות חיי עוה"ז ממנו נשאו ק"ו לחיים הנצחיים. וזהו שחידש מאן בעי למיזבן דייקא. כי חיי עוה"ז יתאספו לקנותם בכסף מלא. ולא יאמרו כי המוכר להנאת עצמו מוכר. ואחר שישימו זאת על לבם. יתפעלו ק"ו לחיים הנצחיים. וגילה הוא כונת המשורר מה שאמר מי הוא החפץ חיים. אינו מאמר מצטרף עם מה שבא אח"כ רק משל חיי עה"ז לחיים הנצחיים. א"כ ממילא יקנה בכסף מלא. ולא יביט אל מה שהמוכר לתועלתו והנאתו היא מוכר:

טו) **והנה** אמרו בגמרא אי אפשר לומר ונקה. שכבר נאמר לא ינקה. אי אפשר לומר ולא ינקה. שכבר נאמר ונקה אלא

אלא מנקה הוא לשבים. ואינו מנקה לשאינן שבים. ופרש"י דכתיב ונקה לא ינקה אהדדי. ודייק הרי"ף אפילו לא כתיב בהדדי מ"מ קשה קראי אהדדי. ועוד דייק הרי"ף מלשון שכבר נאמר לא ינקה. ויראה דבלא"ה צריך להבין איך נקט לקרא בשתי תיבות דברים סותרים לשניה דש"ם דמנקה לשבים. ואינו מנקה לשאינן שבים. לכן נראה דחד בחברי' מתרלא. דאי לא הוו כתיבי בהדדי. היה אפשר לתרץ ע"ד שאמרו חז"ל בר"ה. דפריך כתיב ישא ה' פניו אליך. וכתיב לא ישא פנים. ומחלק כאן בעבירות שבין אדם לחבירו. כאן בעבירות שבין אדם למקום. אבל השתא דכתיבי בהדדי ובדיבור אחד ונקה לא ינקה. לא שייך דקרא נקט דברים סותרים בשתי תיבות. והא דמשני הש"ס כילד מנקה לשבים ואינו מנקה לאין שבין. פירושו הכי דבלא"ה צריך. שכל י"ג מדות הם מדות טובות. ואיך עירב בהם לא ינקה. לכן נראה ע"פ דברי בעל עקידה שפירש פסוק כי עמך הסליחה למען תורא. ופירש שאילולי שהוא ית' סולח ומוחל. אחר שכבר נבאש האדם בחטא. הי' מייאש עלמו והי' עושה כל אשר ישיאו ילרו הרע. אבל אחר שהוא ית' טוב וסולח. א"כ יוכל לתקן אשר עות בתשובה. א"כ עדיין פחד אלהים נגד עיניו. כי אם לא ישוב ענוש יענש:

טז) **והנה** הוקשה הענין בודאי אחר שהוא ית' אמר יעשה תשובה ויתכפר.

הנה בודאי חסד גדול מאתו ית' לקבל שבין. אבל באמת אמרו שבשביל התשובה נברא העולם. כי אחר שילר לב האדם רע מנעוריו וכמ"ש חז"ל אלמלא ג' מקראות הללו. נתמוטטו ח"ו רגליהם של שונאי ישראל. וחד קרא אשר הריעותי וכו'. שהוא ית' אמר שהסיבה שברא ילה"ר. גרם לו לחטוא א"כ הי' לאדם התנללות. שלא יכול לכבוש הילר. אמנם עכשיו שהוא ית' עשה לו תקון בתשובה א"כ הגם כי ילר לבו השיאו לחטוא. שערי תשובה פתוחים. א"כ הרשע נדון בשתי רשעיות אם לא ישוב. א' עבור חטאו. ועבור המנעו מן התשובה. וא"כ יפה הוא נדרש ונקה ר"ל לפי שמנקה לשבים זה הסיבה שאינו מנקה לאין שבים. שאילו לא הי' מנקה לשבים. הי' לאדם התנללות שהי' מוכרח ברוע ילר לבו. אבל עכשיו שמנקה לשבים. בשביל זה ראוי שלא לנקות לאינם שבים. ונדרשים לסמיכי אהדדי שפיר:

יז) **שובה** מובן מ"ש שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך. וכבר הקשו חז"ל קרי ליה עון. וקרי לי' מכשול. אמנם למ"ש יובן כי עיקר מה שמקבל הוא ית' השבים. למה שגלוי לפניו רוע ילר לב האדם הרע מנעוריו. ולזה אמר שובה עד ה' אלהיך. ואמר עד ה' אלהיך. כי איתא במדרש טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. כי שאלו לחכמה הנפש החוטאת במה תתכפר. ואמרה הנפש החוטאת תמות. עד הקב"ה בעלמו שאמר יעשה תשובה ויתכפר. והענין כי זולתו ית'. לא הי' יכול לגזור שתועיל התשובה. שאין השכל נותן זה. רק הוא ית' בעלמו שבקי ברוע ילר לב האדם. עד שכמעט קשה לו לכבוש רוע ילר. לכן הוא ית' אמר שתועיל התשובה. לכן אמר עד ה' אלהיך. ואמר למה עד ה'. כי אללו ית' חשוב עונך כמכשול. כי ידע ית' כמה תקף עליו רוע ילר:

יח) **אך** יאמר כי כשלת בעוניך. ואח"כ אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. והענין כי אמרו חז"ל המחטיא את הרבים. אין מספיקין בידו לעשות תשובה. והנה כבר אמרו ספרי מוסר שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. וירבעם יוכיח שתפס הוא ית' בבגדו של ירבעם וא"ל חזור בך. רק הענין שכל אחד יש לו סיוע עליון שמעוררין אותו מלמעלה לעשות תשובה. אבל זה שהחטיא רבים לריך להתחזק מעלמו בתשובה. ולזה אמר שובה ישראל אתה מעלמך עד ירלך ה' אלהיך מבלי שיעורר אותך מלמעלה. ונתן טעם כי כשלת לאחרים בעונך. ולהיות שאמרו חז"ל

חז"ל אינו בדין שיהי' הוא בגן עדן ותלמיד בגיהנם. א"כ לעומת זה יתקן שגם אותן שהחטיא ישובו גם הם ויהיו שניהם בגן עדן. לכן אמר קחו עמכם דברים בלשון רבים שאתה המחטיא. עם אותן שהחטאת גם הם ישובו. א"כ יתקן הכל. ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב. והוא למה שאמרנו מעביר ראשון ראשון. שעון הראשון לא יחשוב ה' לו עון. ועון עצמו אינו נמחק. והנה אם חוזר בתשובה מאהבה שזדונות נעשין כזכיות א"כ לזכות נחשב העון. א"כ לטובה יחשב אם יתחשב העון בהדי' שיהפך לזכות. וזו אמרו אליו כל תשא עון הוא לשון מנין כמו ושא מספר שמותם. וקח טוב בעדו:

יט) **ובמה** שאמר שכבר נאמר לא ינקה. ודייק הרי"ף דלא ינקה בתר ונקה כתיב. וי"ל דודאי כל טוב הלשון אנו למדין מהכתוב בכתובים. וכמה שמות מורים על הפכיית. כמו קדש שמורה לקדושה. והפכה כמו שפרש"י על פן תוקדש המלאה הזרע. והנה הי' אפשר שכפי משפט הלשון פעמים יש טובה בינקה. ופעמים בלא ינקה ולזה הבליע הש"ס בנעימות הלשון שכבר נאמר ולא ינקה. והוא מה שנאמר פ' יתרו כי לא ינקה. הרי שאין בו בחינת טוב. א"כ הוא סתירה גמורה:

דרוש נה. לשבת שובה

א) **אמר** רשב"נ אר"י גדולה תשוב' שמארכת ימיו ושנותיו של אדם. שנ' הי' יחי'. הימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור והחי יתן אל לבו לב נשבר ונדכה מה יעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה ישיבנו. הן ימי השנה קלו מני רץ ברחו לא ראו טובה. ולזאת באו ונחזיק טובה לאבותינו הקדמונים ז"ל אשר הנהיגו לתקוע שופר בכל חודש זה. כי הוא המעורר העם לתשובה. כמש"ה היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. וניתן לנו באחרי' השנה זמן לשוב. בטרם יצא דבר המלך בקומו למשפט לדון כל אפסי ארץ. וניתן לנו זמן חודש א' שהוא כמו בב"ד של מטה שזמן ב"ד הוא שלשים יום. ואין ספק שמי שנתחייב בב"ד ונתנו לו זמן ל' יום לבקש מעות לצאת ידי חובתו. ובהגיע תור כלות הזמן ויודע לב"ד שהי' לאל ידו לפרוע ולבקש מעות ולא השתדל כלל לבקש לצאת ידי חובתו. אין ספק כי ראוי לעונש מר ופלוס:

ב) **והנה** כן גם אנחנו אשר כל ימות השנה כולנו כצאן תעינו. איש איש לדרכו הרעה פנינו. ע"כ היתה נוהכמת הראשונים ז"ל לקבוע זמן ב"ד זהו חודש אלול. למען נשוב מעמל ועושק ידינו. וזה ינחמנו מעצבון ידינו. בהיות שערי תשובה פתוחים לפנינו. ואולי רמז לזה דהע"ה באמרו תקעו בחודש שופר כו' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ירצה בזה שלכך ראוי לתקוע בחודש שרומז לזמן ב"ד וקול השופר הראשון הוא התראה לשוב לצאת ידי חובתו לפני מלך מלכי המלכים ומידי יום יום כתקוע שופר ישמעו ויתנו אל לבם לשוב. ולכן אמר מה שתוקעין בחודש הוא כי חוק לישראל שזה הזמן חק לישראל בב"ד של מטה. וכמו כן המשפט לאלהי יעקב. ומעתה השומע קול השופר ולא נזהר דמו בראשו. כמאמר יחזקאל כי מאחר שהיה בידו לשוב ולצאת ידי חובתו ולא שב. מה יענה ליום פקודה:

ג) **והנה** אמרו במדרש והביאו הטור בהלכות ראש השנה מי גוי גדול מי כאומה שיודעת אופי' של אלהים. שמנהגו של אדם מי שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו. לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל לובשים לבנים כו' ואוכלין ושותין ושמחין. לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נס ע"כ. ולכאורה יפלא. ולשמחה מה זו עושה. הלא לזאת יחרד לבנו ויתר ממקומו כי עונותינו עברו ראשינו וראוי להוריד כנחל דמעה מאין הפוגות. ומה הנס שעושה לנו הקב"ה. הלא כל האומר קב"ה וותרן. יותרו חייו וגם צריך טעם. כי בער"ה אין תוקעין ומפסיקין

ומפסיקין. וצריך טעם לזה. ומ"ש הקדמונים בזה ידוע:

ד) **אך** הענין נודע ממאמרי חז"ל שאמרו גדולה תשובה שזדונות נעשין כשגגות ואמרו שנעשין כזכיות. ומשני כאן מאהבה כאן מיראה. תשובה מאהבה נעשין כזכיות. וגם הקשו המפרשים על מה שאמר הושע שובה ישראל כו' כי כשלת בעונך. ודייק מדקרי ליה מכשול שזדונות נעשין כזכיות. הא גופיה קשיא. אמאי לא הזכירם התשובה המועלת יותר והיא מאהבה. אך הענין הוא כי לפי חק טבע האנושי. איך יתכן שתהיה התשובה מאהבה מבלי שיהיה פחד אלהים על עונותיו עברו ראשו. והרי כאילו חרב חדה מונחת לו על צוארו. וגיהנם פתוח תחתיו אשר שמה יקננו כל רשעי ארץ ונדונין בו לדורי דורות. ובהיות האדם יודע שכן הוא. איך יעצור כח שתהיה התשובה מאהבה מבלי יהיה מורך בלבבו מחמת ה' והדר גאונו. וכפי הנראה תשובה מאהבה לא שייך כי אם בצדיק גמור שבא עבירה לידו מ"מ הוא רובו זכיות. ואיש כזה אפשר לו לעצור כח לשוב מאהבה. כיון שאין עונשו עצום כ"כ. שאף שבא שגגת מעשה לידו. מ"מ נקרא צדיק גמור. ואם היותו מעותד לעונש. יתכן שישוב מאהבה. בפרט כי הורגל בעבודת ה' ולא יחוש על טובת נפשו. ולא כן הרשעים אשר נשתקעו בשרירות ותאות הרעות. ואיך שבשומם על לבם הרע המגיע להם כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. אי אפשר בלי שתהיה נטייתם להנצל מן העונש המר. אשר מרה יהיה באחרונה. וכמעט שהוא מן הנמנע:

ה) **אך** נראה כי בלא"ה יש לדקדק דריש לקיש מוקי להאי קרא דשובה. שזדונות נעשים כשגגות. ושם מסיק אמר ר' יצחק בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. אדם יקניט לחבירו. ספק מתפייס ממנו ספק אינו מתפייס ואם מתפייס ספק בדברים או בממון. אבל הקב"ה אינו כן. אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים. שנאמר קחו עמכם דברים. ולא עוד אלא מחזיק לו טובה שנאמר וקח טוב. ולא עוד אלא שדומה כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ונשלמה פרים שפתינו. שמא תאמר פרי חובה ת"ל אוהבם נדבה. ועיין פרש"י שם. ובזה י"ל מה שאחז"ל שמחזיק לו טובה שזדונות נעשין כזכיות. וא"כ תמוה דפתח בתשובה מיראה. וסיים הפסוקים בתשובה מאהבה. ועוד דארפא משובתם מוקי לה לעיל בתשובה מיראה:

ו) **אמנם** הוא הדבר שדברנו. כי בודאי למי שהוא רשע גמור. אי אפשר שתהיה תשובה מאהבה שלימה. מאחר שיודע העונשים המעותדים. והנה אז באותו הדור נודע מתוכחת הנביאים שהיה עונש גדול ועצום מאד כמבואר בכל תוכחות של הנביאים. ולכן אמר שובה כו'. כי כשלת בעונך כי ודאי לא תוכל לעצור כח בראותך העונשים המרי' המעותדי' לבא עליך כמו שקדם בשומרון שאמר מקודם הפסוק שובה. תאשם שומרון כי מרתה באלקים בחרב יפלו עולליהם ירוטשו והרותיהם יבוקעו. ולכן אמר שובה ישראל כי לא אחפוץ ממך השובה מאהבה. כי לא יתכן לסיבת גודל העונש המעותד שלא תחוס לנפשך האומללה. אך זאת העצה היעוצה. שבתחילה תשוב מיראה באופן שיהיו נעשין שגגות עכ"פ. ואז כאשר כבר הוקל מעונשך העצום תשוב שנית. ולזה אמר אחר שנעשה מעונך שוגג. אמרו אליו כל תשא עון שתשוב על ידי השגגות ג"כ ועל השגגות יתכן שתהיה מאהבה. כי מסייעין לו מן השמים לשוב בלבב שלם מאחר שכבר יצא מחזקת רשע בשובו מרשעתו ונעשו שגגות. ולכן אמר וקח טוב. כמו שמבואר וזהו כונת הפסוק ארפא משובתם. אף שהתשובה היתה בגדר רפואה מ"מ אוהבם נדבה. והיינו שמעלה אני עליהם כאילו הקריבו נדבה. יען ישובו מאהבה כי התשובה השנית יתכן שתהיה מאהבה. וא"ת היך יתכן שתהיה מאהבה הרי יודעין עונש המעותד. ולזה אמר כי

שב אפי ממנו. והיינו שכבר שב אפי ממנו בעבור התשובה מיראה. שלא יהיה עליה' עונש. א"כ תספיק תשובה השניה שתהיה מאהבה. וכעין זה כתב מהרש"א בהבנת כתובים אלו:

ז) **ועפ"ז** יתבאר מה שאמרו שם אמר ר' חמא ב"ח גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה. ר' חמא ב"ח כתיב שובו בנים שובבים דמעיקרא שובבים אתם. וכתיב ארפא משובותיכם. לא קשיא כאן מאהבה. כאן מיראה. ופרש"י שובו בנים שובבים. משמע מעלה אני עליכם כאילו הי' החטא ע"י נערות וכתב ארפא משמע שישאר רושם החטא כמו רפואה. כאן מאהבה נעקר החטא. ומיראה ארפא. והקשה מהרש"א שם אמאי לא מייתי ר"ח מהאי קרא דושב ורפא לו. והרי"ף הקשה עוד אמאי לא הודיעו התשובה שמחמת אהבה שעוקר' העון מכל וכל. עוד קשה דאכתי תיקשי הנך תרי קראי דכתיב אוהבם משמע שתשובתם היתה מאהבה. ועוד דייק הרי"ף דהיה ליה לדיוקי מקרא דארפא משובתיכם שתשובה מביאה רפואה לעולם:

ח) **עוד** אני מדקדק בקרא דשובו בנים דסיים ארפא משובותיכם. איך יתכן רישא דקרא מאהבה. וסיפא מיראה. וגם פירש רש"י דפי' משובבים דמעיקרא שובבים אתם וכתיב ארפא. הוא דחוק. דבשביל שנחשב למעש' נערות לא יהיה שייך ארפא. אמנם לפמ"ש מיושב הכל שלא אמר מעלת התשובה מאהבה. כי לא יתכן שתהיה תשוב' מאהב' למי שהמרה מלך מהקב"ה בודאי יש לו לגור מן העונש העלום והמ"י. ולא יתכן אלא בשרידים שבא שגגת מעשה לידם. אבל לרוב בני אדם התחלת התשובה מירא'. ואחר ששב מירא' ישוב לעשות רצון הש"י באהבה. וכמו שבארתי וא"כ מדת הרפואה אינה בטילה מן התשובה בשום פנים יהיה על עונות שיהיה לפחות נעשים כשגגות. ולכן אמר שמביאה רפואה לעולם דייקא. שבחינה זו הבאה הי' לעולם. אבל לענין התשובה סמך אסיפא דקרא דסיים אוהב' וכמו שביארתי שאח"כ יחזרו וישובו על השגגות מאהבה כמו שבארתי לעיל. ולכן לא הביא קרא דושב ורפא דשב היה אפשר לומר גם התשובה שהיא מאהבה לא תספיק לעשות כי אם רפואה. ולזה מייתי מהך קרא דסיפא דקרא אוהבם נדבה. מוכח דתשובה מאהבה אפי' זדונות נעשין זכיות. וא"כ לא יבצר עכ"פ שאפילו בתשובה שהיא מיראה עכ"פ רפואה היא בכל אופן שתהי'. ואח"כ רמי כתיב שובו בנים שובבים דמעיקרא שובבים הוא משמע כחטא של נערות ושוגג כמו הלך שובב בדרך לבו. וא"כ היכא כתוב ארפא משמע שעדיין לא נמח רשומו לגמרי ונשאר שוגג. וא"כ מה הועילה התשובה. הרי גם מקודם הי' שוגג ומשני כאן מאהבה כאן מיראה:

ט) **ויתבאר** כי זהו לשון הכתוב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכ'. הננו אתאנו לך כי אתה ה' אלהינו. ופרש"י הנביא מלמדם לשוב שיאמרו הנה אתאנו כו' ואין לזה ביאו' לפי פשט הכתוב שאחר שכבר הבטיחם שירפא משובתם והיה לו ללמד קודם שיאמר שירפא משובתם וכך היה לו לומר שובו בנים כו' הננו אתאנו כו' ארפא משובותיכם. אמנם לפמ"ש יובן. כי הנביא מלמדם להועיל ומדריכם בדרך ילכו שאחר שישובו ויעשו עונותיהם כשגגות ואז הם במדריגות בנים שובבים אז יעלרו כח לשוב מאהבה ושיעור הכתוב הוא כך. שובו אתם הבנים השובבים והיינו שוגגים. וזה בא מגד שארפא משובותיכם ואח"כ תעלרו כח לשוב מאהבה. ותשובתם תהיה בגדר זה הננו אתאנו לך כי אתה ה' אלהינו דוקא היינו מאהבה לרוממות הבורא יתברך. ואם כן מה שאמר הנביא הננו אתאנו. חוזר אל הרא"ש המקרא שובו והיינו שהתשובה תהי' באופן הלזה שיבא מאהבה אך שמתחיל' אי אפשר מבלי תשובה מיראה:

י) **ועפ"ז** יתפרש הכתוב הבא אח"כ אכן לשקר מגבעות המון הרים אכן

כו'

בה' אלהינו תשועת ישראל. ורש"י פירש שגם זהו מכלל הוידוי שמלמדם הנביא. ומ"מ לשון הכתוב אכן לשקר אין לו ביאור. אך למ"ש יהיה ביאור. כי שלא יאמרו שאי אפשר שיהי' אמת שכל חטאתינו וגודל מריינו יספיק שיחזרו זכיות. וזהו אמרו אכן לשקר היינו שיראה בעיניהם שזהו שקר שאיך אפשר שישובו מאהבה· ולא נשים ללבנו העונש המגיע על גודל מריינו שהרבינו לפשוע בע"ז של ההרים וביאר להם הנביא שאם כפי האמת לא היו ראויים לכך. אכן בה' אלהינו תשועת ישראל שהש"י יסייעם שישובו מאהבה ויהפכו לזכות כאמור. וכן מלינו שנעים זמירו' ישראל בבא אליו נתן הנביא כאשר בא כו' פתח בתחנונים ואמר בפסוקיו חנני אלהים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעי הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והשנויים והכפולים מבוארים. שבתחילה אמר חנני כחסדך וכרוב רחמיך הוא כפול. הי"ל חנני כחסדך ומחה פשעי גם כבסני מעוני ומחטאתי טהרני הוא כפול ג"כ. גם כי פשעי אני אדע כו' מה נתינת טעם הוא למה שקדם:

יא) **אמנם** ע"פ הקדמתינו יבא על נכון הנה ביקש אדונינו דוד כי נודע אשר מחסדי ה' הוא התשובה. שמחסד עליון לקבל השבים לפניו. והנה אף שיעשו הזדונות כשגגות הי' בו די מהחסד. אבל שימחה הפשעים לגמרי צריך רחמי ה' יותר שלא ישאר רשום ניכר עוד. והוסיף עוד לבקש מהש"י כי כבר נודע דרך דוד המלך שידע לרצות את בוראו בהדרגה כמבואר בטור הלכות יה"כ שהמשילו לעני המבקש על הפתחי' וכאן בא ג"כ בהדרגה תחילה ביקש שיחננו אלהים לקבל תשובתו. הוסיף אח"כ כרוב רחמיך מחה פשעי והיינו למחות הפשע צריך רוב רחמים. והוסיף לבקש כבסני מעוני ומחטאתי טהרני. הוא שיבא לו טהרה מכח החטא והיינו במדרגה שישובו הזדונות זכיות. ובא אח"כ לומר א"ת למה אצטרך לכל זה לבקש ממך. הלא נודע תועלת התשובה מאהבה וזה כל פרי הסיר חטאתו ויהי' לזכות. ולזה אמר כי לא אוכל עצור כח. ולא תמצא ידו די השיב מאהבה לסיבת דעתי הפשע והעונש המעותד ויען כי פשעי אני אדע. היינו שאדע גודל העונש לפי פשעי אשר ע"כ נטה לבי לשוב להנצל מן העונש ובז' חטאתי נגדי תמיד שלא אשאר נקי לגמרי אף מן השוגג. וכן יש לפרש מה שאמר כי עוני אגיד אדאג מחטאתי. ועם מ"ש יובן מה שאמר שהמע"ה במשליו מוקש אדם ילע קודש ואחר נדרים לבקר. והוא מובן עם ביאורנו לעיל כי יש שני מיני תשובות. תשובה מיראה נעשה העון מכשול. וא"כ עדיין לא טהר לגמרי מטומאתו ופגמיו אשר פגם בנשמתו. אבל בתשובה מאהבה. הוא כאילו הקריב קרבנות נדבה·

יב) **ובזה** יתפרש מוקש אדם היינו אף ששב מיראה ישוב העון למוקש ומכשול אל יחשוב האדם כי כבר יצא ידי חובתו בזה כי ילע קודש והמוקש משחית עדיין הנשמה שנקראת קודש והעצה הנכונה אחר נדרים לבקר שיעשה עוד תשובה מאהבה באופן שיאהבהו הש"י ואוהבו נדבה כמבואר למעלה ומעתה תתברר הערתנו אשר הערנו למעלה מדוע נצטוינו לשמוח וללבוש לבנים לאפוקי מגדר כל מי שיש לו דין עם ב"ו. הנה הטעם כי מיד בתחיל' החודש כשמוע קול השופר כי הוא אשר ישמע ולא יחרד לבבו ויתר ממקומו וידאג לשוב מכל פשעיו כמו שאמרו כל הספרים. שטבע השופר להחריד הלבבות ולעורר הטבע לתשוב' כיון שיזכור הימי' הבאים ומלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים. וא"כ מי האיש אשר לא יקרע סגור לבו ובמסתרים תבכה נפשו מאין הפוגות. איך ישא פניו בעמדו למשפט ולפני המלך הגדול והנורא אשר כל צבא מעלה חיל ורעדה יאחזון. אף כי שוכני בתי חומר אשר מעפר יסודם וזה כל האדם. אמנם לא יספיק זאת לטהרנו מחטאינו לגמרי כי לסיבת חרדת השופר

לא

לא יעצור האדם כח. אם כח אבנים כחו לבלתי יחרד מאימת הדין. וא״כ עיקר התשובה מיראה ואין הזדונות נעשים כי אם לשגגות. וכן שמעתי אומרי׳ ע״ד זה מה שאמרו מאן דמפחד חטאה היינו שוגג ולא בזאת נבטח להוציא כאור משפטינו בהיותו עדיין רושמי העונות ניכרים ולא נעדרו מכל וכל ומלאים פגמים וכתמי העונות עד שלזה נקראה רק רפואה. ומה גם כי ידענו כי ערומים אנחנו מן הזכיות. ולזאת קבעו חכמים הראשונים להפסיק קודם יום הדין הגדול יום א׳ כדי שנשית לבינו: כי לא בעבור חרדתינו לקול השופר אשר שמענו הללנה אזינו נשובה עד ה׳, כי א״כ אין התשובה מאהבה ע״כ שמנו והחקנו בלבנו להסיר מאתנו מורך הדין רק לשוב אל ה׳ בעבור אהבתו ובעבור כבוד שמו ית׳. וכן מבואר דדינא קדמאה הוא מאן דלא חייס ליקרא דשמא קדישא ונצטוינו עוד מפי חז״ל שלא להתנהג כפי החק שאצל ב״ו שיש לו דין שלובש שחורים ומגדל זקנו. ולא יערב לנפשו אכול ושתות. שא״כ אכתי יהי׳ מקו׳ לשטן לקטרג. כי הנה כל הוראות אלה הם מורים מורך ופחד בלב פן יגיע להם דבר עלב מחרון הדין ח״ו ולא באלה תפארתינו כי אם להראות שלא בשביל חרדת הדין אנחנו שבין בתשובה שלימה לפניו יתברך. כי אם נגמור בעדינו שלא יקרנו שום חטא ועון בדין נשים מגמת פנינו לשוב ולקבל עלינו לעשות כ״כ להשגה אשר צונו ולהתחרט על אשר המרינו את רוח קדשו מבלי שום טעם וחשש שטן ופגע רע אשר יגיע ח״ו עלינו כי אם מאהבה וישובו חטאתינו לזכות:

יג) **וזהו** מה שאמר שלמה ע״ה חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה׳ ישוגב. הודיענו שהתשובה מיראה לא תספיק לבטל העון לגמרי דאכתי נשאר מכשול. וזהו אמרו יתן מוקש שלסיבת החרדה לא יכול לשוב מאהבה וישאר מוקש ומכשול. אבל בוטח בה׳ היינו שאינו נותן אל לבו ענשו המגיע לנפשו כי אם בעבור שמו ית׳ ישוגב שישובו עונותיו לזכיו׳. ולכן בנחמי׳ ח׳ שאמר היו׳ קדוש לה׳ אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים היו העם בשמעם דברי התורה ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקי׳ ושלחו מנות לאין נכון לו ואל תעצבו כי חדות ה׳ היא מעוזכם ע״כ: והוא מבואר עם מה שאמרנו שהעם בכו בשמעם התורה. ולזה אמר אל תתאבלו ואל תבכו הרצון כי מצינו שאדרבה האר״י הזהיר לבכות בימים האלה אלא שהעם היו בוכין בשמעם דברי התורה. כמה יגיע להם הרע בעבור עזבם תורת ה׳. ולזה אמר אל תתאבלו. שאבילות נקרא בעבור הצער המגיע לאדם וכך לא יעשה כי אדרבה צריכין להראות הוראות שאין חרדין מן הדין כדי לשוב מאהבה לא בעבור דאגת מרעת עצמן. וזהו אמרו כי חדות ה׳ היא מעוזכם דייקא שעיקר המעוז שהקוו לעשות הזדונות כזכיות בעבור שתשובו מאהבת ה׳ וכמו שאמר במדרש שהבאתי למעלה:

יד) **ע״כ** העיקר לכ״א לפשפש במעשיו ויראה וישוב מכל פשעיו ובפרט עבירות קלות שאדם דש בעקביו. ואין איש שם על לב. חנופה לשון הרע וליצנות וכדומה שלא נחשבו לעבירות בעיני המון. וכמו כן שנאת חנם שהחריבה את ביתינו ועדיין שטן זה מרקד בינינו. וכבר כתב האר״י שקודם תפלה יקבל מצות ואהבת וכו׳. והנה רבים אומרים בפיהם. אבל רחוק הוא מכליותיהם כי בקרבו ישים ארבו לארוב איש את רעהו איש את אחיו יצודו חרם. אך נקוה שיעשה עמנו צדקה ליום הדין. ע״כ בימים האלה ראוי לתקן כל אשר פגמנו כל ימות השנה. ואמר החכם במשלי. יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעים. תקצרנה. ויראה שהוא מבואר עם מה שאמר בקהלת לבד ראה זו מצאתי אלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. ומביא בילקוט אלהים עשה את האדם הדא דכתיב אל אמונה ואין עול שלא ברא הקב״ה העולם להיות רשעים.

אלא לצדיקים ע"כ. וצריך ביאור מאי קאמר אחר כך והמה בקשו חשבונות רבים:

יה) **ויראה** לפרש ע"פ המאמר שהבאתי לעיל בדרוש הקדוש. ויתבאר מדרש רבה בפרשת ויהיו חיי שרה הביאו פ' יודע ה' ימי תמימים כך שנותיהם תמימים בת כ' כבת ז' לנוי בת ק' כבת כ' לחטא ע"כ. ונדחקו בביאורו. אך נראה לפמ"ש בדרוש הקדוש שלעתיד יצחק עושה חשבון עם השטן כמה חיי האדם דל כ"ה דשנתא ואכילה וצלויא ובית הכסא. ולא נשאר רק י"ב ופלגא. אך אין זה כי אם לאינם עושין רצונו של מקום. ואולם לשרידים אשר קורא ה' כל מעשיהם לשם שמים. כמבואר בא"ח סימן רל"א שהאכילה כדי שיהיה להם כח לעבוד הבורא. וכמו כן השינה. א"צ לומר בזמן שיכול לעסוק בתורה ומתגרה בשינה. אלא אפילו היה יגע והולך לישן. יהא כונתו לתת לגופו מנוח שיהיה חזק ולא תטרף דעתו בתורה וכמבואר. וסיים שהעושה כן עובד בוראו תמיד ע"כ. וא"כ ודאי כי לצדיק מגיע שכר בעד כל מעשיו כי כולם לשם שמים. ומבואר בזוהר שהימים הם שקונים הויה לו שלמות קדושה. וע"ז אמר ויקרבו ימי ישראל למות זכאה מאן דקריבו יומיה קמי מלכא קדישא. והנה הימים האלה קונים שלימות בהויות המצות ונמצא לצדיק יש לו ימים שלימים חיים וקיימים. אך לא כן הרשעים עד שאבינו יצחק משתדל לבטל מהם הדין מחמת השינה ובקשת הצרכים וא"כ כל ימיהם יעלו בתוהו ויאבדו אבל כשהוא עוסק בעבודתו ית' וכל מעשיו לשם שמים כל הימים שלימים חיים וקיימים:

יו) **וזהו** הכונה כי יראת ה' תוסיף ימים. כי אף הלילות שלא הי' ראוי להחשבן מכלל הימים. כיון שרק יראת ה' כל היום עמדו וגם בלילה לא שכב לבו בטוב כונתו לעבודת ה' תוסיף לו ימים. משא"כ שנות רשעים תקצורנה. שאפילו השנים מקצרין מהם ולא נשארו כי אם י"ב ופלגא. ולזה כיון איוב שאמר וימי קצו מני רץ ברחו לא ראו טובה התאונן כי לא מצא שלימות מימיו כי ימיו קצו וברחו ולא קנו שום הויה רוחניות. והסיבה לזה לא ראו טוב' שלא ראו טובה האמתית לעסוק בתורה ה' ומצותיו ימים ולילות:

יז) **וזהו** הכונה ג"כ אלהים עשה את האדם ישר שיהיה ישר שיהיו צדיקים. ואז ימיהם חיים וקיימים. אך המה בקשו חשבונות רבים לרוע מפעלם צריך להסר מהם הרבה וצריך לעשות הרבה חשבונות אכילה ושתיה ושינה. וזהו ג"כ מה שביאר המשורר ואמר כי מעולם ועד עולם אתה אל. והנה מצדך לא יבצר לתת לנו אף אלף שנה. כי בעיניך כיום אתמול כי יעבור. ואמר זרמתם. הכונה מה שחטפתם וקצרת שנות האדם כי ראית שאין בני אדם באין לתכלית רק שינה יהיו וצריך לעשות החשבונות. וגם בבוקר יציץ וחלף כל היום באכיל' ושתיה ודברי' של בטילה ושטות. ואמר לפי ששתה עונותינו לנגדך ועלומינו היינו מה שאנו מתעלמין מן המצות למאור פניך כי כל ימינו פנו בעברתך כלינו שנינו כמו הגה. היינו שכולם כלו ועברו לא קנינו בהם שום הויות רוחניות וקדושה. ימי שנותינו ע' שנה כו' ורהבם עמל ואון. היינו כי כל הגדולה הבא לאדם בימיו אינו כלום לפי שאינו לשם שמים. כי אם לעמל ואון כי גז חיש ונעופה לסיבת שלא קנינו בהם השלימות חלפו עברו חיש מהר ועפו העפיף עינינו בהם ואינם ואנו מבקשין מן הש"י למנות ימינו כן הודע. שיזכנו להיות מאותן שקונין ימיהם שלימות וראויים למנין כולם בשלימות. ויהיה זה כשנביא לבב חכמה היינו כשיכונו מחשבותינו כולם לשם שמים לעסוק בתורה ובחכמה וגם שאר הצרכים עבור כבוד ה' ותורתו כמו שאמרנו:

יח) **וזהו** ג"כ הכונה מה שאמר הכתוב לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה והוא ע"פ מה שאמרנו שכונת הש"י בקצור שנות.

שנות האדם שאינו מגיע לו שלימות מהם. ואדרבה צריך לחשוב ולחסרם. ולזה אמר שלא ידון לעולם ומי יתן והיו ימיו מאה ועשרים שנה שיקנה שלימות בימים האלה וישארו ימים אלו בשלימות. וכמדומה ששמעתי קצת מזה:

יט) **נשוב** למאמר שהבאנו בתחילת הדרוש שיש לדקדק למה לו למימר ימיו ושנותיו ודי שיאמר שנותיו. או יאמר גדולה תשובה שמארכת הימים. ועוד מאי רבותי׳ דתשובה כל הלכות הם היינו. אבל הכונה כמו שאמרנו בילקוט שאף שהאדם מכלה בהבל ימיו. וכל ימיו היו לריק לא ראו טוב ולא קנו שום הויה קיימת. מ״מ בשובו בתשובה על כל פרט ופרט נחשבין לו הימים למפרע שיהיו קריבים קמי מלכא קדישא כמו שכתוב בצדיקים ויקרבו ימי ישראל למות ודייק כן ממ״ש חי׳ יחי׳ ולא ימות. ומי גבר יחי׳ ולא יראה מות. אלא כן הדבר שבצדיקים ויקרבו ימי דוד למות. כי בהם עצמן לא הנדק בהם מיתה לפי האמת. כי אדרבה הם הולכים לעלמא דקשוט לארץ החיים. רק הימים מתים כי לא יוכל להוסיף קנות שלימות אחר המות כי במתים חפשי מן המצות. נמצא כי עיקר המיתה תצדק בבחינת הימים. לא בהם עצמם חלילה. כי הולכים לארץ החיים האמיתיים. וזהו אמרו חי׳ יחי׳ לא ימות שלא תצדק בו מיתה. כי גם ימיו כולם יחשבו כולם קדושים כמו ימים של הצדיק מעיקרא ויקנה בהם הויה שלימות וזהו הכונה ימיו ושנותיו של הדם ממש. היינו כי שנותיו העצמיים והימים אשר הוא חי שמאז לא היו נחשבו כי היו מעותדים לכלות בתוהו ויאבדו עתה יאריכון ימיו חיים וקיימים לעולם. כי מהם יעשה לו לבוש והויה רוחניות כאמור. וזהו הכונה במה שאנו אומרין השיבנו ה׳ אליך ונשובה. ויובן מזה שהחדש ימינו כקדם והוא מבואר עם מה שאמרנו. הרחמן יזכנו להיות מהשבים לפניו בכל לב:

דרוש נ״ה. לשבת שובה

א) **בפרקי** ר״א. בר״ח אלול אמר הקב״ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר. בכל המחנה משה עולה להר שלא יטעו עוד אחר ע״ז. והקב״ה נתעלה באותו שופר. שנאמר עלה אלהים בתרועה ה׳ בקול שופר. ע״כ התקינו חכמים שיהיו תוקעין בר״ח אלול בכל שנה ושנה עם היות כי שערי תשובה לעולם המה פתוחים בכל עת ובכל זמן אשר יכין האדם לבבו לדרוש לאלהיו אף אחר שזקנה ושיבה זרקה בו ולא ידע בין טוב לרע וכבר נח ושקט מהמון תאותיו ותשוקותיו. עם כ״ז הי׳ מחסד עליון לקבל השבים בכל עת. וכמו שאמרו הז״ל חשב אנוש עד דכא עם דכדוכה של נפש. הרי שאפילו סמוך למותו שרואה חרב חדה מונחת על צוארו ובקש זמן לקבורות יובל והי׳ ראוי לומר הסרא לגנבא נפשי׳ לשלמא נקט. עם כל זה מחסד ורחמי האל שהועיל תשובתו בהיותו מתחרט על מה שקדם לו מן הרע והמרי בקונו ומקבל עליו בלבב שלם לבלתי ישוב עוד לכסלה. וכבר הורנו זה אמנם לא בזאת יתהלל המתהלל כי לא זהו דרך התשובה השלימה אשר חפץ בה הש״י כי אם בהיותו בכחותיו וחושיו שלימים הם אתו. ואז ישבור לבו הזונה לשוב לאלהיו בכל לבבו וכמו שאמרו אשרי מי שמתגבר על יצרו כשהוא איש:

ב) **וכבר** הזהירנו שהע״ה באמרו וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה. כי זהו התשובה המעולה הנרצית אצל בוראנו. וכן דורש בזוהר מפני שיבה תקום שיראה לעמוד נגד היצה״ר בטרם תזרקה בו שיבה. שאז כל חושיו שלימים ומתגבר לעשות רצון בוראו. ועם זה אני מבין מה שאמר אדונינו רועינו הנאמן בראשון ממזמוריו באמרו בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. ומה שאני מבין בזה. כי סיפר מחסדי אל כל היום. כי נודע היות התשובה אחת מהדברים שקדמו

שקדמו לעולם. ותשובה הוא מחסד עליון ב"ה כי לפי מדת הדין חטאים תרדף רעה. ולכן אמר כי בטרם הרים יולדו כו' היינו בטרם הבריאה הורה לנו כי מעולם ועד עולם אתה אל שהוא חסד כמו שאמר חסד אל כל היום. ובמה יודע לנו חסדיך במה שגדלו רחמיך ותשב אנוש עד דכא והיינו עד דכדוכה של נפש. אבל אתה אלהינו המלמדנו להועיל ותאמר שובו בני אדם. היינו בבחרותיך שיתואר בתואר בן אדם כמו שאמרו בן עזאי ובן זומא שלשיבת שהיו צעירים לימים לא נקראו בשם עלמן כי אם על שם אביהם:

ג) **וזהו** ג"כ שובו בני אדם דייקא היינו בימי הבחרות. כמאמר שהע"ה וכמו שאמר בזוהר מפני שיבה תקום. ואני אמרתי כי גם מה שסיים והדרת פני זקן ידלק לפי דברי הזוהר והוא עפמ"ש הרב רע"פ בסוף דרוש ד' על פסוק אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי. וביארו עפמ"ש חז"ל בסוכה פ' החליל יש מהם אומרי' אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו אלו חסידים ואנשי מעשה. ויש מהם אומרים אשרי זקנותינו שכיפרה על ילדותינו. אלו בע"ת אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא. ומי שחטא ישוב וימחול לו. ע"כ. מוכח כי החטא בילדות מביישת הזקנה ולזה אמר אחר שובי הרצון שלא חזרתי מיד בתשובה כי אם אחרי ששניתי ושבתי לזה החטא אז נחמתי ואחרי הודעי היינו שכבר נודעו חטאיו ונתפרסם חטאיו אז ספקתי על ירך. ולזה בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי שחטאי בילדותי מביישין זקנותי:

ד) **ולדעתי** יתכן יותר ביאורו כי נידע כי ימי האדם מתחלקים לימי עלי' והעמדה וירידה. כי בבחרותו הוא ימי עלייתו. ובהיות במילוא שנותיו נקראו ימי עמידה. ובזקנותו יקראו ימי ירידה. כי בילדותו הכחות מתוספים מדי יום יום. ובזקנותו הכחות נחלשות ואפסו מיום ליום. עדי ישוב לבית עולמו. וכבר אמרו חז"ל דהאי עלמא הינו אלא אושפיזא והרצון כי בעולם הזה אין האדם רק בארץ נכריה כגר. והאי עלמא היינו עלמא דקשוט נקרא ביתא וכמו שאמרו קרבש בתימו. וא"כ יתיחס לאדם שכבר הוא בימי ירידה תואר שב כמו שיאמר על מי שהלך לארץ רחוקה. ובשומו פניו לחזור לביתו. שילדק לומר עליו שהוא שב לביתו. וכמו שביארתי בהספד המודפס על אמרש דחזיתי לר"מ מאחורי ע"ש:

ה) **ובזה** ילדק אמרו אחרי שובי נחמתי היינו לעת זקנתי שכבר הייתי במדרגת שב אז הוא שנחמתי ואחרי הודעי אולי הכונה מלשון ויודע בהם אנשי סוכות שהוא ענין יסורין. וזהו אמרו כאן אחרי הודעי שנתייסרתי ביסורי הזקנה להפיסת וחליסת כחי אז ספקתי על ירך. וזהו ודאי לחרפה גדולה תחשב לי שלא שמתי אל לבי לשוב כי אם בהיות נגוע ומוכה כל היום ונעדר מכח התאוני ע"כ בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי כמדובר למעלה. ואולי זאת תהי' ג"כ הכונה בתפלת עזרא הסופר בעד ישראל אמר אלהי בושתי וגם נכלמתי להרים פני אליך כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני ולריך ביאור מה שאמר עברו ראשי. וכי הי' העונות לפין על ראשו וגם אמרו כמשא כבד לריך ביאור. אבל יובן עם מ"ש הרב בעל בינה לעתים כי כל הראשיות ראוין אל השם. ולכן נלטוינו בחלה ראשית עריסותיכם. ובבכורים ולקחת מראשית כי כן ראוי אליו ית' כי הוא ראשית לכל ראשית. וראשית בכורי השנים שהוא מן הבחרות נייתי אותו לעבודתו. ולא נמתין לעת ערב אחרי קפלה עלינו זקנה. וזהו ג"כ ביאור הכתוב כי עונותי עברו ראשי. הרלון הראשית שלי שהוא זמן הבחרות דברי עונות גברו מני. ואם עתה כונתי רלוי' לשוב. וא"ת שלא יבלר להיותי יכול לשוב גם עתה ע"כ אמר כמשא כבד יכבדו ממני כי כבר קן נפשי בתאות העולם ועשותם יהי' עלי למשא כמו שאמר ברזילי בן שמנים אנכי היום האדע בין טוב לרע. וכיון שכבר בטל ממנו תאות

תאוה העונות. וא"כ אין התשובה מועלת שאין הוראה שימנע לעשותן בעבור כבוד הש"י ועד"ז אפשר לפרש מה שאמר המשורר סימן ל"ח כי חציך נחתו בי ותנחת עלי ידיך אין מתום בבשרי מפני זעמך אין שלום בעצמי מפני חטאתי כי עונותי עברו ראשי כמשא כו'. והוא ג"כ לפמ"ש שביקש מהש"י שלא ייסרנו ביסורין עד שישוב מפני שכבר חלף ועבר ממנו תאות החטאים והעונות דאז אין התשובה שלימה. ולזה אמר להיות שאין מתום בבשרי מפני זעמך וא"כ אינו משתוקק שוב אל העונות מלד הטבע. ע"כ אין שלום בעצמי מפני חטאתי. וזהו ג"כ מה שאמר שם ל"א ואנו נוחין כן בימים נוראים אל תשליכנו לעת זקנה ככלות כחנו אל תעזבנו ופרש"י לעת זקנה אם זקנתי. וכתבו ספרי מוסר שמזה בא התעוררות התשובה. וזהו מ"ש ותאמר שובו בני אדם ותאמר דייקא שמכריזין מלמעלה בחטאים שחטאתי הרבה והוא מבואר הדוחק:

ו) **אבן** לפמ"ש יראה שידוע שהתעוררות התשובה בא אל האדם מלמעלה שמכריזין שובו בנים שובבין. וכתבו ספרי מוסר שמזה בא התעוררות התשובה. וזהו מ"ש ותאמר שובו בני אדם ותאמר דייקא שמכריזין מלמעלה. ולזה ביקש אל תשליכנו לעת זקנה. היינו שאז יבא לו התעוררות התשובה. כי מאז אין התשובה מעולה כי כבר אפסו כחות התאוה. ולזה אמר ככלות כחי אל תעזבני שאין זו התשובה העיקרית. וירמי' הנביא אמר כבושת גנב כי ימלא כן הובישו בית ישראל והוא מבואר ג"כ עם מה שאמרנו כי אמר אח"כ אומרים לעץ אבי אתה כו' כי פנו אלי עורף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו. ופרש"י שם בשם ת"י ובעידן דבישתא אייתי עלייהו כפרין בטעותהון ומודין קדמי ואמרין רחם עלנא ופרקנא ולזה אמר כי מעשיהם דומה כבושת הגנב כי כן דרך הגנב כשימלא יאמר גר לי מאד מה עשיתי ורוח שטות הי' בי אשר השיאני ללכת לבית חבירי לגנוב. וזהו להיותו רואה שאין לאל ידו לגנוב ע"כ מתחרט על אשר עשה כמו שאמרו חסרה לגנבא כפשי' לשלמא נקט. וכמו כן בית ישראל שאחרי רואם שאין ממש בע"ז באין אל הש"י שירחם עליהם. ואמר עוד שם נשכבה בבשתנו כו' כי נשאנו חרפת נעורינו הנה מכל זה מבואר כי חרפה גדולה היא לאדם כשלא ינחם על רעתו עד זקנתו אשר ע"כ לא ירים ראש להרים פניו אליו ית'. וזהו ג"כ אומרו מפני שיבה תקום וכדברי הזוהר וימשך מזה והדרת פני זקן שלא יצטרך ליבוש להרים פניו לעת זקנותו:

ז) **וכבר** קיימו את זה מחז"ל שאמרו בע"א אשרי איש ירא ה'. אשרי איש ולא אשרי אשה. אמר רב עמרם אמר רב אשרי למי שעושה תשובה כשהוא איש. וכבר דייק הרב בינה לעתים. אמאי לא דייקו כן על מה שאמר דוד בתחילת הספר אשרי האיש אשר לא הלך כו' הי' לו לדקדק ג"כ אשרי איש ולא אשה. אכן נראה לי שאין זה דיוק שנא' דאיש שולל אשה. דמצינו שדיבר באיש ואשה בכלל. אלא שכאן הדקדוק לפי שמצינו לדוד במקום אחר אמר אשרי כל ירא ה'. וכאן אמר איש משמע שבא לשלול דבר מה. וגם בראש הספר שאמר איש ולא אמר כל. היינו משום שלא דיבר כי אם על האיש הפרטי. כי יתכן יהי' איש אשר לא הלך וכו' ועכ"ז איננו מאושר והוא כי הנה אמר אשר לא הלך בעצת רשעים וכו' יראה לפרש כי אמרו חז"ל מאן רשעי גנבי. הרי שגנבים נקראו רשעים. ולכן אמר אשר לא הלך כי המה בחשיכה יתהלכו לדמים יארובו לאכול עני במסתר. וכן אמר שהע"ה בני אם יפתוך חטאים אל תבא אם יאמרו לכה אתנו נארבה לדם כו' כל הון יקר נמלא כו' גורלך תפיל בתוכנו כו' בני אל תלך בדרך אתם כו' כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפך דם. הרי ששלמה ביאר כי זאת עצה רשעים היא. וביאר שיש בו מחטא שפיכות דמים. ולכן אמר לא הלך. ואמר עוד בדרך

חטאים לא עמד. כנוי דרך קאי על עריות כמו שאמרו בקדושין כי כן דרך אשה מגלפת דרך גבר כו' וגם נקרא גלוי עריות חטא כמו שאמר יוסף איך אעשה הרעה הגדולה וחטאתי לאלהים. וגם אנשי סדום שטופין בזימה אמר רעים וחטאים:

ח) **ובזה** יובן מה שאמרה בת שבע לדוד המלך שאחר ששאלה ממנו שיקיים דברו שאומר כי שלמה ימלוך אחריו ועתה מלך אדוניה וכו' ואמרה והי' כשכב אדוני המלך את אבותיו והייתי אני ובני שלמה חטאים. ולכאורה כל הפסוק הלזה מיותר. שכבר שאלה ממנו לקיים הבטחתו ואמרה עיני כל ישראל עליך כו' וכבר מלך אדוני' ופשיטא כי במלוך אדוני' לא ימלוך שלמה כי אין ב' מלכים כו' וגם לשון חטאים פרש"י חסרים מן הגדולה דחוק ג"כ:

ט) **אך** לפי האמור יראה כי אמרה לא לבד על העדר המלוכה אחוש אף כי גם על החרפה המעותדת לבא היא העולה על כולנה. כי נודע שונאי דוד אמרו דוד הבא על אשת איש כו'. ואף שלפי האמת היתה לו התגללות כמו שאמרו גט כריתות כותב וכדומה. וא"כ לא היתה בת שבע אסורה עליו. אבל לולי זאת היתה אסורה עליו. וכשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל. ובנה שלמה נולד מאיסורי ביאה. ע"כ פי' פתחה בחכמה ואמרה כי תקטן בעיני העדר המלוכה מול החרפה המעותדת לה ולשלמה בנה באומרם שהם חטאים מאחר שבת שבע היתה באיסור עם דוד ובנה אין ראוי למלוכה כי פגום הוא לסיבת בואו ותהי' לבוז בעיני כל ואמרה כן להלהיב נפש דוד כי אליו נוגע עיקר הפגם והקלון ולא כן אם ימלוך כי מי האיש אשר יערב לדבר מול מלך ישראל. וזה גם בראותם המלוכה נתונה בידו ידעו כי מה' היתה זאת ואמר ברשעים הלך ובעריות עמד לפי שברשעים שהוא גונבי לילה יתכן שתהי' העמידה נכונה בהיותו מכוין להציל עשוק מיד עושקו ולהעיד על הגנב וכדומה. אבל בעריות אפילו העמידה בעלמא אסורה. כמו שאמר הרחק מעלי' דרכך:

י) **ואמר** עוד ובמושב לצים לא ישב. ויראה לפרשו כי אמרו כל ליצנותא אסורה חוץ מע"ז כמ"ש כרע בל קורס נבו. והטעם כי כל מעשיהם תוהו ואין דומה אלו לליצנות כי חוקות העמים לסגוד לבול עץ אשר עשה. למעשה ידיו יקרא אליו ולא יענה. ואמרו בלצים ישב ובחטאים עמד. יתכן כי אמרו בגמרא ביש ב' דרכים א' דרך ע"ז וא' דרך זנות. בחר א' לילך בדרך של ע"ז דנכים יצרי' משא"כ עריות דתקיף יצרי' ע"כ אפילו בעמידה בעלמא אסור ואפילו ליכא דרך אחר. ולזה אמר לו ישב שמורה עיכוב. כי אף אם אין לו דרך אחרת שמותר לעבור תחת אשה צריך לרוץ כדאיתא בע"א וביו"ד סימן מ"ב ס"י. הנה כי כן כפי אמרנו פרט אלו הג' ראשי עבירות החמורות כי בע"ז נאמר הכופר בה כמודה בכל התורה. ואולם לא תספיק היות כל איש מאושר בהיותו נמנע מהם כי כבר אפשר ימנע מהם אבל לא בעבור כבודו יתברך. כי יזהר מהגניבה פן ימצא וישלם שבעתים. ומהעריות כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ולא יתן לנשים חילו. כי אמרו חכמי הרופאים אלף מתים מרוב תשמיש. וא' בשאר חולי. ובע"ז כמו כן למה ישאנו יצרו להשתחוות ולהתפלל לא יושיע. ולכן הטיל אח"כ תנאו באמרו כי מה שאשרתי האיש הוא במנעו מדרכים הרעים האלה. אין זה כי אם באיש אשר ימנע מהם בעבור כי בתורת ה' חפצו אבל לא זולת:

יא) **וכבר** בחרו הפילוסופים הקדמונים כמו אריסטו וחבירו הפרישות וההתבודדות היותר נפלא. ועם כ"ז העלו חרס בידם. כי לא התבאר להם חדוש העולם. ועקרי האמונה אנשים כאלה אינם בגדר יהיו מאושרים וכל יגיעם לריק ובהלה. וזה אמרו לא כן הרשעים אף שיש גם מהרשעים בחרו מאסו בתאוות העולם ובחרו

בפריצות א"כ מעשיהם רצויים. אבל בהיות שכוונתם בלתי רצוי' ומכחישים הרבה מעיקרי הדת. ולכן כל מעשיהם תהו ואת כולם ישא רוח. וזה אמרו כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח להיותם מכזיבים עקרי האמונה כמו החידוש והשגחה:

יב) **ובזה** נתבאר לי המדרש לא כן הרשעים. אמר הקב"ה אני אמרתי ויהי כן ואתם אומרים לא כן על כן לא יקומו רשעים במשפט כן ראיתי שהביא מדרש הלזה במדרש רבה בראשית פ' ג' בזרע אברהם. ובילקוט הוא קצת בשנוי והוא מבואר לפי מה שאמרנו כי אם אנחנו מקבלים שכר על הזהירנו מן העבירות הנזכרות הוא משום שאנחנו עושים כן בעבור כבוד ה' והאמונה בעיקרי מצותיו. משא"כ הפילוסופים אף שגם כן בוחרין בפרישות. מ"מ כיון שאין מאמינים שמה' יצאו המצות וחדוש העולם כל צדקתם מאפס ותוהו נחשבו. וזהו אמרו אני אמרתי ויהי כן. הרצון אני בראתי העולם ברצוני מאפס המוחלט. ואתם אומרים לא כן כי אין מאמינין בחדוש מכח ראיותיהם של הבל שהביאם הרמב"ם במורה בי"ג מחלק השני. ע"כ לא יקומו רשעים במשפט שאין להם שום טענה שאין להם מגיע להם שום שכר. וכן ביאר הרמב"ם ספ"ח מהלכות מלכים שמה שאמרו חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא הוא במקבל אותו מפני מה שצונו בתורת משה. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי א"ה כלל:

יג) **וזהו** ג"כ הנראה אצלי במה שאמר המשורר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. שיפר במעלת מאמיני התורה שהיותם מאושרים בתכלית האושר. ואמר שאף לא פעלו עולה. היינו מצות השכליות שעול לעבור עליהן. וכבר נמצא רבים מפילוסופי הזמן שברחו ורחקו מן העול מצד שכלם אך לא יהיו מאושרים לסיבת שאין מאמינין בתורת ה'. אבל המאמינים במה שלא פעלו עולה. מגיע להם שכר. כמו שאמרו ישב ולא עבר עבירה. נותנין לו שכר כעושה מצוה. והנה התבאר פי' אמרו אשרי לא יורה כי אם על איש פרטיי שהולך בתורת ה' ושולל הזולת א"כ אין מקום לדקדוק אשרי האיש כי אין זה שוה בכל כפי ביאורינו. אבל על זה שאמר אשרי איש ירא ה' וסיים במצותיו חפץ מאד וזהו שוה בכל. ולא ישולל מי שלא יאושר בזה. ולכן דייק אשרי האיש ולא אשה. ואמרו אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש. הנה התבאר לנו מכל זה כי מעלת עילת תחילת התשובה כי רבה היא בעודנו שלם בכחותיו ואז יקרא מאושר אך אף גם עד זקנה ושיבה נתיבה עומד לעד והוא רחום יכפר עון:

יד) **ואולם** אל יחשוב האדם שלהיות תהלת התשובה עומדת לעד שעודו בבחרותו יעשה כל אשר ימצא בכחו לעשות למלאות די תאותו ולבו הזונה. וכאשר יזקין יסור מני הדרך הלז. בהיות שאז לא יעצרנו הגשם חומר גופו להנזר נזר בהזיר לכל מיני תאוות הגופניות ונקל זאת בעיניו עשותו אז מאשר ישוב עתה. וזהו מפתויי היצר כמו שאני מבין מדברי המשורר אמר דברי פיו און ומרמה חדל להשכיל להטיב כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא וירצה בזה כי היצה"ר זה דרכו בכל לפתנו ויאמר לו למה זה תכלה ביגון ימיך הלא טוב לך אכול ושתה והלך בדרכי לבך עוד תאותך בפיך ועת וזמן לשוב אחרי עת זקנתך. כי אז לא תחוש לעריבות העניינים והקוץ בם מטבעך והנה לא ידעת רחמי השם המרובים לקבל השבים בכל עת וזהו אומרו כי החליק אליו בעיניו שימצא תרופה במה שירגיל כ"כ בעון עד יקוץ בו וישנא אותו. ואז ישוב אל ה' וירחמהו. אך באמת דברי פיו און ומרמה משתי סבות א' לא ידע האדם את עתו ואם צעיר הוא לימים. כמה בחורים מתו בבחרותם והב' כבר הורונו חז"ל האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה:

טו) **ועם** זה אני מבין אלה מקראי קודש בתורה

(בתורה אמר בפ' נצבים כי אתם ידעתם אשר עברנו כו' ותראו כו' פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה ויהי בשמעו את דברי האלה ה את והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצ' בו כל האל' הכתובה בספר הזה והדקדוקי' רבו ונספ' אין'מוסם. א' אמר לבבו פונה היום והיום מיותר . ב' ויהי בשמעו שמה זו סיבה שבשמעו יתברך בלבבו . אדרבה ראוי שיהי' נעוה משמוע . ג' כי בשרירות לבי מה כתינת טעם הוא זה . ד' למען ספות הרוה נדחקו בפירושו) :

[מה שאמר המשורר בשיריו ממעמקי' קראתיך ה' אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי נפשי לה' משומרי' לבוקר שומרים לבוקר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו] :

טז) **ולפי** דרכינו נשים לב לבאר כל המזמור בע"ה כי אמר האר"י ז"ל לומר זה המזמור ב' ימי תשובה בין ישתבח ליוצר ולכוין בכל יום לעומק א' כמבואר בדברי הקדושים והי' ימים מכוונים כנגד י' עמקים. וזהו אמר דוד ממעמקים קראתיך ה' . הכלון בי' ימים הללו שהם נגד העמקים קראתיך ה' ואמר אדני שמעה בקולי וכו' והוא מבואר הכפל. אך כי לכמה תנאים אדם גזר דין שלו נכתב בר"ה ונחתם ביוה"כ ושוב ננעלו שערי תפלה וגם כי יזעק וישוע סתם תפלתו . ואמרו כמאן מצלינן אקלירי ומר יעי הוא כר' יוסי דוקא ולזה דוקא למה שאני קראתיך ממעמקים ביוד ימים הללו כי אומר ה' שמעה בקולי בעת תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני :

יז) **אך** יאמר ע"פ מה שאמר בפ' סדר תעניות גזרו לצור תענית וירדו להם גשמים קודם נץ החמה כסבורים העם שבח לצור הוא . אמר המשול לכם משל לעבד שמבקש מרבו אמר להם תנו לו לא אשמע קולו . וככה אמר אדונינו דוד ה' שמעה בקולי היינו לקול שועתי שאני מבקש ממך ובזאת ידעתי כי תפלת בי כי תהיינה אזנך קשובות ג"כ לקול תחנוני ואמר אם עונות תשמור יה היינו שלא תותרם אי"א לאחדים כמדובר אדני מי יעמוד כי אי אפשר לותר הכל מפני המדת הדין . ולכן אמר אדני שמורה על הדין ולכן כי עמך הסליחה לסלוח ולותר מיד בר"ה וי"ת רק שהוא עמך בתורת פקדון וזהו למען תורא כמו שביארנו על הפסקתא ואמר עוד קויתי ה' קותה נפשי והוא כי לא התענית העיקר בימים האלו כי אם התשובה כמו שאמרו בתענית . לא תענית מכפר אלא תשובה ומע"ט . והנה התשובה לא הסכימו בה . כי החכמה אמרה נפש החוטאת תמות . והתורה אמרה יביא קרבן . וזה לא שייך אמזיד ומדת הדין אמרה חטאים תרדף רעה . אבל הש"י הוא שאמר יעשה תשובה ויתכפר :

יח) **וזהו** קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי דייקא מה שדיבר הוא יעשה תשובה ויתכפר . ואמר עוד נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר שלא זו מלבד . אשתף עצמי עם הגדולים המתענים ושבים בער"ה . אבל הבינונים בי' ימים מתענים . והכל ביה"כ . אמר דוד שהוא משומרים לבוקר . היינו הגדולים שמתענים ער"ה ובעבור זה מותר להם בר"ה שליש וכמו כן בבינונים השומרים לבוקרו של יום ומתענים בכל יוד ימים . ואמר עוד יחל ישראל אל ה' שתוחלתנו נמשך עד יה"כ כי עם ה' החסד לסלוח והרבה עמו פדות היינו זה שהרבה סליחתינו לוותר עונותינו לאחדים בזה יפדה נפשי מני לר המקטרג שזהו התועלת במה שמוותרין בער"ה ויוד ימים ויה"כ . וימשך מזה והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו היינו שביה"כ עד סופו מוותר להם הכל וכאמור :

יט) **אך** יאמר קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי . פי' מאד גינה בזוהר האנשים אשר כל פינתם בתפלתם לחיים ומזון הגשמיי ואמר נוחין ככלבין הב חיי הב מזוני ולית דמשתדל למפרק שכינתא מגלותא . ולכן אמר קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי לא בעבור הנוגע אלי פי'

אם

אם בעבור כבוד שמו ית'. ואם ישאל האדם חיים הגשמיים. תהי הכונה לעבודת ה' שיוכל לעבדו בלב שלם. ולזה קויתי מה שקויתי יגיעני מתפלתי ה' ויותר נפשי הוא כבוד שמו ית' ולדברו הוחלתי מה שנוגע אל הש"י ולא מה שנוגע אלי:

כ) **ואמר** עוד נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר. שלעולם הינני מאבד תקותי מה'. ואמר שומרים לבוקר. כי הגאולה נקראת בוקר כמ"ש אמר שומר אתא בוקר ובגלות האחרון עוד אני מצפה לתשועת ה'. ולזה אמר כפל שומרים לבוקר לגאולה ראשונה. ושומרים לבוקר לגאולה אחרונה. ואף שאין אנו ראוין במעשינו אמר יחל ישראל אל ה'. כי אמרו בע"ז פ"ק דשאל ההי מינא אקרא דכתיב כי אתכם ידעתי מכל משפחות העמים ע"כ אפקוד עליכם עונותיכם. מאן דאית ליה סוסיא בישא ברחמי' מסיק לי'. והיתה התשובה משל לא' שנושה בב' בני אדם. אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. שונאו נפרע ממנו פ"א. ולזה אמר שיחל ישראל אל ה' דייקא. שלא יאמר כדברי המין כי מה שאמר ה' אפקוד עליכם הוא לרעה ח"ו. כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות היינו שפודה אותנו מעונותנו מעט מעט. ולכן יש בו הרבה פדות. וא' לא' נמלא לחשבון עד יפדה ישראל מכל עונותיו:

כא) **או** יאמר ע"פ מה שראיתי זה זמן בס' העיקרים שלשה מיני תקוות הם תקות החסד תקות הכבוד תקות הבטחון. ועפ"ז יובנו הפסוקים בהלל לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. והוא תקות הכבוד. שלא יתחלל שמו ח"ו כמ"ש ומה תעשה לשמך הגדול. על חסדך הוא תקות החסד. ועל אמתך הוא תקות הבטחון אשר הבטיח לנו לגאלינו מיד אויבינו ועפ"ז יש לפרש גם כאן. קויתי ה' קותה נפשי היינו תקות הכבוד שהוא שלא יתחלל שמו הגדול. ולדברו הוחלתי הוא הקוה הבטחון לגאלנו כאשר דיבר לנו. ואמר עוד יש לנו תקוה יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד שהוא תקות החסד, ונרמזו גם כאן הג' בטחונות ואמר יחל ישראל בלשון יחיד הוא. כי עיקר קבלת התפלה בהיות הציבור אחודים ואגודים כא' וזהו עיקר גדול לקבלת התפלה. ולכן הזהיר האר"י שיקבל עליו בכל יום קודם תפלה ואהבת לרעך כמוך:

כב) **ולדעתי** מבואר זה בישעי' כ"ת שאמר למה למנו ולא ראינו ענינו נפשינו ולא תדע. היתה כונתו של למנו ימים אלו המיוחדים לרצון ואעפ"כ לא ראה ה' עניני נפשינו זה ילדק על יה"כ שנאמר בו ועניתם את נפשותיכם ולא הועיל לנו כלום. וע"ז באר הנביא הן לריב ומצה תצומו. כי להיות דברי ריבות בשעריכם תמיד ע"כ לא הקובל תשובתכם ומה יועיל התענית בהיות ריב ומצה ביניכם ואמר לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם. שאין תעניותכם עולות למרום. מחמת דברי ריבות אשר בשעריכם ופירוד לבבות הנמלא בכם:

כג) **ועפ"ז** ביארתי בדרוש א' שמעתי חבקוק עג עוגה ושאל ואמר עד מתי קץ הפלאות. והשיב לו הש"י כתוב א' בלוח ואח"כ תאמר הודיעני. ובארתי על פי פשוטו. כי נודע שבית ראשון חרב על ע"ז גלוי עריות וש"ד. ובית שני חרב על שנאת חנם. א"כ ארך הגלות הזה והמר הזה כי עדיין לא שבנו מחטאתינו ולא הוטהרנו מזוהמת חליינו ואדרבה מידי יום יום תוסיף תגדיל השנאה והפרוד בלבבות ואם בפיו שלום ידבר בקרבו ישים ארבו. וזהו אמרו כי חבקוק לאשר ראה אנשים רבים נראין שלימים וכולם שלום ידברו. והשיב לו הש"י הוא חוקר לב בוחן כליות כתוב א' בלוח. היינו אם יכול לכתוב הא' זדות שיהי' חקוק על לוח לבם. אז רפאו להם. אבל באמת אין זה אלא לפנים. ע"כ ראוי להסיר אולת הזאת וקנאת הדם מלב כי אם הכל באמת ושלום. אולי יחנה ה' לחננו

אחננו וירוס לרחמינו במהרה בימינו אמן :

כד) **וע"פ** הנזכר בפרק רא המדרש קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. והוא תמוה · אכן יראה כפי דרך העולם לשוב בתשובה בימים האלו אך בעבור ימים אלו יוסיפו סרה לילך שובב. והמשלתי משל במי שהקיף הקפה רבה ואין בידו לשלם ומבקש שיקבלו ממנו פרעון לאחדים. רק צריך ליתן תשלום הראשון שקורין ראטי ראשונה למען יקיף עוד לו. והי' איש אחד מתחבל ברמי' לומר שישלם לאחדים ונתן ראטי ראשונה והרגיש הסוחר המקיף שאין רצונו לפרוע רק כדי שיקיפו לו. וקיבל ראטי ראשונה ולא אבה להקיף לו יותר :

והנמשל בקצרה בימים אלו כל אחד אומר לחזור בתשובה שלימה וכמו שצווחין החזירנו בתשובה שלימה. ואולם רבים אשר אומרים כן. רק לבבסאינו רק עבור ימים אלו ימי נוראים וישובו לכסלה וכבר מנה הרמב"ם זה בפ"ד מהלכות תשובה בכ"ד דברים המעכבים התשובה וכתב שד' מהם עונש גדול ומנה ביניהם האומר אחטא ואשוב. ואולם יש עוד רעה חולה מונעת התשובה מכל וכל. והוא האדם המשים לנפשו כי רבו פשעיו ועונותיו עד למעלה ראש ויאמר בלבו כי לא תועיל לי התשובה כי הרביתי לפשוע וכבר פירשו וכן נוקלת מפרשים בשני מאבות אמרו אל תהי רשע בפני עצמך שלא יחשוב עצמו לרשע בכדי שמתיאש מן התשובה. כי כל אלו מפתויי היצר הם. כדי שימנע אדם מן התשובה :

כה) **ובזה** נבא לבאר מאמר הנ"ל פתח הדרוש. כי יש להקשות בו לפי פרש"י שעלה מיד לאחר ששרף העגל ודן החוטאים. שוב עלה בי"ח בתמוז וכיון שבפעם השלישית הוצרך להזהירם מן הטעות אמאי לא עשו כן בפעם הב'. כן הקשה הרב ז"ל ובקש לומר שלא עלה לבר כי אם בר"ח אלול. ומה שאמר אעלה אל ה' אינה אלא העלאת המחשבה להתייחד הכונה להתפלל אליו ע"ש. ולא מחשבותי מחשבותיו בזה. כי פשוטן של דברים שאמר אעלה ממש שיעלה אולי אכפרה בעד חטאתכם ואם כדבריו הי' לו לומר אתפלל אל ה' כמו שאמר ואתפלל גם בעד אהרן וכן פרש"י שעלה ממש. ואולם בדבר הקושיא ודאי כי קושיתו ראוי אליו. אבל שערי תרוצים לא ננעלו :

כו) **וע"פ** דרכינו נשית לב בהערה א' איך עלה מורא על ראשם שיטעו עוד אחרי ע"א אחרי רואם העונש המר והעלוש אשר הגיע להם במגיפה וחרב ויתנצלו את עדים. ובודאי בבקע זמן שהוא מ' יום אחר שסקלו למטרפסייהו אין ספק שעדיין יהא פחד אלהים לנגד עיניהם לבלתי יחטאו ויוסיפו לעשות כדבר הרע הזה. אך נראה כי חדא בחברי' מיתרצא והוא הדבר שדיברנו. כי מבואר במדרש שר' סימן ס"ל שכונת משה בשבירות הלוחות משל למלך שנשא אשה וכתב לה כתובה. לאחר ימים יצא עלי' שם רע עמד השושבין וקרע הכתובה אמר מוטב שתדון כפנוי' ולא כאשת איש. הרי שהתורה היתה קדושין של ישראל שנתקדשו אליו ית' להיות לו לעם סגולה והנה רש"י פירש פ' עקב ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום שנא' ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה באותו עלי' עכבתי מ' יום. ונמצא כלים בי"ע באב כשם שנתרצה לישראל ואמר למשה פסל לך עשה עוד מ' יום. נמצא כלים ביה"כ ע"כ. וסיים רש"י אמור מעתה אמצעיים הי' שכעס :

כז) **והנה** מבואר שבכ"ע באב ירד בידים רקניות וא"כ ודאי בפעם אמצעי לא ירא שיטעו אחר ע"ז שהרי כבר ראו עכשם. ואולם אחרי שידעו שירד משה מן ההר בידים ריקנית מבלי לוחות אחרונות. א"כ ימצא השטן מקום להתעות את ישראל בפתוייו כי יאמר כבר עזבם אלהים ולא יוסיף לרצות עוד באשר לא ניתנו להם הקידושין

הקידושין והכתובה מחדש ויאמרו כי כבר שלחם ה' מעל פניו . כמו שטענו בגלות אשה שגרשה בעלה . ועבד שמכרו רבו . כלום יש להם זה ע"ז כלום . ולכן הוכרח לתקוע בשופר כדי שידעו שמשה עלה להר לקבל הלוחות . כי עדיין חשיבות הש"י גבן וזהו מה שסיים שהקב"ה נתעלה באותו שופר כי בשמעם קול השופר וראו גודל אהבת ה' עלינו הלהיבה נפשם לשוב מחדש ולהתחרט על אשר המרו רוח קדשו . והוא לא כחטאינו יעשה לנו . וידוע כשישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח וגבורה למעלה . ולכן בשובם בתשובה נתעלה ית' באותו שופר הרחמן יזכנו להיות מהשבים בכל לב ולעובדו שכם א' :

דרוש נז · לשבת שובה

א) **אמר** המשורר בשיריו ממעמקים קראתיך ה' אדני שמעה בקולי תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו . בפסיקתא הובאה בילקוט כי עמך הסליחה . הסליחה מופקדת בידך מר"ה . וכל כך למה כדי ליתן אימתך על בריותך ביום הכפורים ע"כ שות כמו זר נחשב כי זה כל האדם ירא וחרד בימים האלה מפחד ה' והדר גאונו בקום למשפט לדין יצורי תבל ולא ידע האדם איך משפטו לאור יצא ע"כ מלא לב בני אדם פחד וחיל ורעדה יאחזון . ואולם בעבור ימים האלה נויד למחרת הצום הנבחר . נשכח זכר ימי קדם וישישו בשמחה ישמח לבם גם המה כאילו ראתה עיניהם כי יצא כנוגה צדקם וכצהרים משפטיהם ולשמחה מה זו עושה אחר שלא נודע להם איך יצא משפטם . והסיבה לזה הוא כי בימים הללו ידעו ויבינו כי משפט יצא ביום הנורא והקדוש ע"כ המה חרדים לשוב איש כפי אשר תשיג שכלו בכדי שיצא לצדק דינם . אבל אח"כ כיון שאמרו לא שב בנים . אפילו הביא כל אילי נביות אין מוחלין לו . ע"כ יחשבו כי בכל עלב יהי' מותר בטרם החיתום גזר דין . אבל אח"כ מי יבא אחר המלך אשר כבר עשהו ונחתם ביה"כ . ע"כ רבים אומרים לנפשם גיל ושמחות כי לא יהי' מותר בעלב שאי אפשר לשנות הגזירה כפי דעת חז"ל בש"ס . אמנם אין זה כי אם לגזירות ענייני מקרי עולם הזה . אבל לענין עולם הבא . ודאי יפה צעקה ותשובה לאדם בכל עת ובכל שעה . והרי אמרו אמר לאשה שתתקדש ע"מ שהוא צדיק . אפילו רשע גמור מקודשת . שמא הרהר תשובה בלבו . וזה בכל זמן הוא :

ב) **והנה** נודע מדברי חז"ל שג' ספרים נפתחים בר"ה של צדיקים ורשעים ובינונים . צדיקים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים . רשעים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה . בינונים תלוין ועומדין עד יוה"כ . זכו נכתבו לחיים . לא זכו נכתבו למיתה ועיין ברי"ף דכתב אע"ג דהקב"ה מטה כלפי חסד . היינו לעתיד לבא . אבל לא בשביל חיים של עולם הזה . שהוא הפסד מועט לזה לא חשש הש"י . והנה כפי הנראה הבינונים הם מעוטא דמעוטא שיהי' זכיותיהן וחובותיהן בשיקול לא יחסיר ולא יעדיף זהו בלתי מצוי . והנה הצדיקים ורשעים שניהם יצא משפטן בר"ה לחיים ולמות . אולם הבינונים תלויין עד יה"כ אם יזכו יסלח להם ויכתבו בספר החיים . ואם לאו יהי' בהיפך והנה בימים האלה שבינתים אין כאן מורא ופחד כי אם לבינונים . משא"כ לצדיקים ורשעים מאי דהוה הוה ואין להשיב ולכן אמר המדרש שבודאי בשביל הבינונים לחוד . לא מסתבר שיהי' הכלית ההמתנה עד יה"כ ואם לא יחפוץ ה' לזכותם בהיות זכותיהם בשיקול גם בר"ה לא יזכו ויכתבו על האופן שנכתבו ביה"כ . ולכן אמר

במדרש

במדרש הסליחה מופקדת בידך מר"ה. והרצון כי כמעט כבר נגזרה הסליחה לזכות מי שראוי לזכות בר"ה כפי שיקול אל דעות למי שרובן זכיות אלא שהוא בגדר פקדון שאין ידוע לכל. והוא כי בודאי לאחר ר"ה ידעו כי כבר זכו מי שזכו ולא נשאר תלוין ועומדין אלא הבינונים שזכיותיהם ועבירותיהם בשקול בצמצום. ולכן אמר וכל כך למה. כיון שהבינונים הם מעט וחיי הזמן להפסד מועט נחשבו ע"כ בלא זכו נכתבין למיתה. כיון שלעולם הבא מטה כלפי חסד. ובשביל הבינונים אינו כדאי שתהי' הסליחה מופקדת. שאילו הי' גם הבינונים יצא משפטן בר"ה. כבר הי' ידוע אחר ר"ה שמי שזכה זכה. ומי שלא זכה לא יזכה. לזה אמר למען תורא כי אם אמנם הבינונים המה מעט. יהי' יוצא תועלת ליתן אימתך על בריותך בכלל. כי אמרו לעולם יראה אדם עצמו חצי זכאי וחציו חייב. ונמצא שכ"א חושב עצמו לבינוני. ומזה נמשך תועלת לתשובה לכולן. כי הצדיק מחשיב עצמו לבינוני כמו שמשביעין אותו כדאיתא בפ' המפלת שאומרין לו הוי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל עולם אומרים עליך שאתה צדיק הי' בעיניך כרשע. וביאר המדרש כרשע היינו בינוני. וא"כ הצדיק ישוב בחשבו שהוא בינוני ועוד יזכה להכתב לחיים. וכמו כן הרשע יחשוב ג"כ שמא בינוני הוא. כי אפשר לדעת בנפשו כמ"ש הרמב"ם שכל אלו המשקולת בשקול אל דעות יש זכות א' שוקל נגד עבירות הרבה. ויש עבירה מכרעת זכות הרבה. וא"כ אי אפשר לדעת שידע אדם בנפשו ולכולם התשובה מכח ספק. ואף שאינה מועלת לצדיקים ולרשעים לענין זה שנכתב עליהם בר"ה מ"מ מועיל לעוה"ב. וזהו הנרצה כי הוא הטוב האמתי. אבל מטבע בני האדם אינן מתפעלים כי אם לזה שנגזר עליהם מטובת עוה"ז. אשר ע"כ לאחר יוה"כ לא יעצלו:

ג) **ויש** לי להוסיף נופך ע"פ אשר נודע ככר הקושי' מידעת השם ובחירת האדם שמאחר שהש"י יודע שזה האדם יהי' צדיק או רשע. הרי מוכרח שיהי' כן. אבל נמנו וגמרו שאין ידיעתו מכרחת בחירתנו. כמו שאמרו הכל צפוי והרשו' נתונ' וידיעתו הוא מה שנבח' בבחירתנו וא"כ איפה יפלא למה לבינונים להמתין עד יוה"כ הלא יודע ה' אם יזכו וישובו. ונמצא כי לאותן שגלוי לפניו שישובו יכתבם לחיים מיד בר"ה והיפך לאותן שגלוי לפניו שלא ישובו. וזהו אמרו כי עמך הסליחה מר"ה כי אתה ידעת אותן שישובו. ומ"מ מופקדת בידך למען תורא. שאלו כבר יצא משפט חרוץ לכל בריות. לא היתה עוד אימת הדין כמו שהוא באמת אחר יוה"כ. וא"כ נמשך תועלת גדול ממה שמופקדת בידו ית' שאז כיון שכ"א מחשיב עצמו כבינוני יש לו אימת הדין עד יוה"כ:

ד) **וזהו** כפי דרך רוב העולם שעיקר חרדתם על ענינים הגשמיי' וצרכיהם. אבל כבר גינה הזוהר אנשים כאלה. ואמר צווחין ככלבין הב חיי' הב מזוני ולית מאן דישתדל לאתער שכינתא מגלותא. ולכן אמרו שוב יום א' לפני מיתתך. כי עיקר התשובה תהיה כדי שימחלו עונותיו ושערי תשובה זו אינם ננעלין לעולם. וגם בעניני העולם הזה דעת ר' יוסי דאד' נידון בכל יום. ור' יצחק סובר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. ובודאי צעק' זו ע"י תשובה לצעוק במר נפש על עונותיו ורוע מעלליו:

ה) **וזהו** כונת המשנה שאמר' אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפי' ורב חסד וניחם על הרעה'. ואל תהי רשע בפני עצמך שנדחקו המפרשים בביאור המשנה. ואני אומר כי אמרו בברכות העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים. ומפרש איזה קבע שאין יכול לחדש בה דבר. והנה לפי הנאמר בגמרא ס"ל לר"ט ור"י שאין שום תפילה מועלת לאחר ר"ה ויה"כ שכבר נגזר הדין. ואמרו כמאן מצלינן אקלירי ומריעי כר' יוסי או כר' יצחק. וא"כ

וא"כ אין יכול לחדש שום דבר לאחר ר"ה ויוה"כ שאין שום תפילה מועלת. ואשמועינן התנא במס' אבות שסובר שלעולם הצעקה יפה כו' ילמק כי אל חנון ורחום הוא וניחם על הרעה דייקא. שאף שנגזר עליך רעה ינחם ה' על הרעה. וא"כ לעולם תוכל להתפלל על צורכיך ולא תאמר שלא תועיל אחר ר"ה ויוה"כ וסיים ואל תהי' רשע בפני עצמך. כי ודאי אחר גזר דין אף שצעקה מועלת. מ"מ העיקר התשובה ומעשים טובים. ואל תאמר שאתה יודע בעצמך שאינך כדאי לבטל הנגזר מר"ה ויה"כ. לזה אמר אל תאמר כן ואל תהי רשע בפני עצמך כי כל המעשה נשקלין בשקול אל דעות כמ"ש הרמב"ם:

ו) **עוד** יתכן זאת תהיה פירוש הפסיקתא כי אמרו במדרש בער"ה הגדולים מתענין מוותר להם שליש. ע' ימים בינונים מתענים ומוותר להם ב' שלישים. ביה"כ הכל מתענין ומוותר להם הכל. והקשו דא"כ מאי אולמא דיה"כ מער"ה. וקרא אסהיד כי ביום הזה יכפר עליכם כו' ופירש בס"ז הלכות ר"ה דהאי וויתור אינו אלא העברת העון שאינו נמחל לגמרי. אלא שמעבירין מן החשבון והיינו בתנאי שאם לא יזכו אח"כ לוותר השליש השני היינו שיעשו איזה עונות ולא יבקשו תשובה גמור'. אזי גם אותו השליש שעבר מצטרף עד יה"כ. אם לא חטאו אח"כ מוותר להם הכל. ולכן אמר בי' ימים מוותר להם ב' שלישים אף שכבר וויתר השליש מער"ה. לא נמחק לגמרי. אלא שיש להבין מאי התועלה יש בוויתור השליש' אחר שאינו נמחק לגמרי ומצטרף אח"כ כשלא יזכו. והיה להמתין הכל עד יה"כ:

ז) **אך** הנה השם חפץ חסד הוא. ע"כ הוא מרבה לסלוח פן יהא קטרוג ח"ו על הסליחה. ולכן ממהר לוותר עד מהרה בער"ה. אף אם יהיה עוד קצת פתחון פה לקטרג ח"ו. לא יספיק לבטל אשר כבר נעשה. משא"כ בטרם שנתוותר להם השליש. היה קצת טענה ג"כ מעכבת שלא נוותר כי אף דבר קל המעכב ההתחלה לא יסתירנה אחר שכבר הותחל' לעשות. וכבר אמרו כי ההתחלה יותר מחצי הכל. ולכן בודאי תועלת גדול בהעברת השלישים לאחדים. שלא יספיק קטרג כל דהוא לבטלם. אך הנה לפ"ז יקשה אמאי לא יתכון השם למחול השליש לגמרי שהיה בזה חסד נפלא יותר כי יקשה הסתירה מאד אחר הגמר. אך לפ"ז היו כבר בי' ימים מתכפרין ב' שליש'. והעולם נידון אחר רובו. וכבר היו בטוחים שיצא לצדק דינם בשובם אל ה' בער"ה ועשי"ת וביה"כ לא יהי' עוד פחד הדין לנגד עיניה' באמרם שכבר כיפרו להם ב' שלישים והשליש השלישי לא יגרום להם רוע גזר דין כי העולם נידון אחר רובו אבל הש"י חפץ חסד הוא שישובו ויגורו ביום הכפורים ג"כ מאחר שלא נמחלו לגמרי שני שלישי' הראשונים כדברי הרב בעל ט"ז:

ח) **וזהו** אמרו במדרש כי עמך הסליחה מופקדת בידך מר"ה הרצון על השליש שנתוותר להם שהוא בגדר יה"כ שלא נשאר ג"כ רק השליש אבל אינה בהחלט כי אם בגדר פקדון שלא נמחלו לגמרי רק הועברו לענין שלא יתחשבו מן החשבון לפי שעה ונמצא שהשליש הראשון וגם השני מופקדים בידו ית' מר"ה ואמר וכל כך למה הוא למה עשה לנו השם ככה. הלא היה לו לעשות כיום הגדול והקדוש למחול לגמרי וזהו אומרו למען תורא ליתן אימתך על בריותך ביה"כ שלא יחשבו כבר נתכפר לנו ב' שלישים והאלהים עשה שייראו מלפניו. והוא כפתור ופרח במדרש. וזהו ג"כ הכונה מקרא קודש דאמר אם עונות תשמור יה אדני מי יעמוד כי עמך הסליחה. והכונה לפי מה שבארנו שבחסדו ית' עשה לנו להעביר השלישים מעקרא שלא יקל לקטרג ולסתור הזכות. משא"כ אם לא העבירן הש"י היה קטרוג קל מספיק שלא לסלוח הכל. אחר שלא היתה עדיין שום התחלה מן הסליחה. וזהו אמרו אם עונות תשמר יה שלא היית מותר מקודם השלישי' כאמור במדרש אדני מי יעמוד. שלא היה לנו

עמידה ח"ו מפני מדת הדין ואמר כי עמך הסליח' וכו' כמפורש על המדרש:

ט) **והנה** ג"כ מה שאמר המשורר אל תזכור לנו עונות ראשוני' מהר יקדמוני רחמיך כי דלונו מאד. והוא מבואר ע"פ דברינו כי ביקש מן הש"י שלא יזכור לנו אותן עונות שנתוותר לנו, ולא יהיה בגדר העברה בעלמא. כי אם סליחה גמור' וזהו מהר יקדמוני רחמיך לסלוח מהר. ואמר הטעם כי דלונו מאד מחמת כי אנחנו דלי מעש וריקי כשרון, אנו יראי' פן ימצא ח"ו פתחון פה לשטן לקטרג ולהזכיר עונות ראשונים שנתוותרו בר"ה ויה"כ כאמור במדרש, ואף שאין אנו כדאים, אמר עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך שנעשה בעבור כבוד שמך הגדול והנורא שלא יהיה מקום למשטינינו לקטרג. וכפר על כל חטאתינו למען שמך. והיינו שיכפר כפר' גמורה על כל החטאות. לא שיהיה בגדר העברה בעלמא:

י) **ועם** זה אני מבין אלה מקרא קודש בתורה אמר בפ' נצבים כי אתם ידעתם אשר עברנו וכו' וגם אומרו ורבצה בו וכו'. והדקדוקים רבו ונספר איזה מהם. א' אשר לבבו פונה היום והיום מיותר. ב' ויהי בשמעו שמה זו סיבה שבשמעו יתברך בלבבו, אדרבה ראוי שיהי' נעוה משמוע. ג' כי בשרירות לבי מה נתינת טעם הוא זה. ד' למען ספות הרוה נדחקו בפירושו:

וגם אומרו ורבצה בו כל האלה הכתוב' בספר הזה מאי דייק בזה שאמר בספר הזה. מהו שאמר לא יאבה ה' סלוח לו. הלדבר זה יסלח ה' ומהיכי תיתי שיסלח שאפילו בעבירה קטנה כל האומר הקב"ה וותרן כו' ולבא אל הענין נבאר כי הנה אחז"ל שלהי מגילה קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן. ושבת"כ מפי הגבורה אמרן וצריך ביאור. הכונה כי כל התורה מפי הש"י נאמרה וצריך ביאור מאי הבדל יש בזה. אך הנה האר"י ז"ל כתב דמ"ש הקב"ה למשה לכה ואשלחך אל פרעה והוא מבואר תפל וביאר כי להיות שהש"י חפץ חסד הוא ע"כ לא יתיחס לו שלוח על פורעניות כי אם על הטוב אשר ישים עליו. ולכן בישעיה כתיב את מי אשלח ומי ילך לנו לפי שהוא אלי תוכחות ואלי נחמות. נמצא שעל הנחמות יתיחד שמו שהוא המשלח. ועל הפורעניות נאמר הליכ'. ולכן כתי' ואומר הנני שלחני שישעי' הנביא ביקש שישלחוהו דוקא לדברי הנחמות:

יא) **ועפ"ז** ביארתי מה שאמר משה רבינו למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך. והשיב לו הש"י עתה תראה כו' ויראה שטענת משה היתה שאמר השם ית' לכה ואשלחך. חשב שיולד מזה רעה וטובה עכ"פ וחשב משה דמיד יהיה כן בשליחות הלזה. לכך אמר למה הרעותה למה זה שלחתני דווקא. שהרי שליחות שלך מורה על הטוב המעותד. אכן לא כן היה מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה ונתקיים פועל הרעה אבל פועל הטובה שאמרת לא נתקיים כי הצל לא הצלת כו' ואמר לו הש"י לא כאשר עלה על דעתך שמיד יתקיים הטובה אשר שלחתיך עלי' כי אם עתה תראה תועלת השליחות. ועפ"ז יקשה כי בקללות שבמשנה תורה נאמר ישלח ה' בך כו' ויקשה איך יצדק שלוח מאתו ית' בפורעניות. כי לא זו דרכו ית' ובקללות שבת"כ לא נאמר לשון שילוח רק ובאו עליך כו' יבאו מעצמן ולא נאמר בהם ל' אשלח עליך. כי והשלחתי הנאמר שם אינו על שליחות כי אם לשון גרוי. ולכן אמר שמפי הקב"ה נאמרה. משא"כ במשנה תורה שלא נאמר בלשון הש"י עצמו כי משה אמר ישלח ה'. ואף שהוא ג"כ תורת ה' מ"מ כיון שנאמר בלשון משה. יתכן לומר בו שילוח וא"ש:

יב) **אך** י"ל עוד למה נאמר שילוח בקללות. כי אמרו במדרש חשבתי ברכות מא' עד ת' וקללות מו"ו עד ה'. ולא עוד אלא שהם הפוכות שאם זכיתם אני הופך לכם הקללה לברכה ע"כ. והנה בא זה ברמז בפסוקים שבקללות משנה תורה בקלתן שאם תקראם למפרע יהי' ברכות: כמו פסוק שורך טבוח לעיניך ונמצא שבא הרמז בקללו' שבמשנ' תורה שאם יזכה יהפוך להם הש"י הקללה לברכה. וכונת הזכות היינו כשישובו בכל לבבם אל ה'. אף שכבר היה מעותדים אל הקללות רחמנא ליצלן. תועיל התשובה להפכן לברכות. כי אם היו טובם מעקרן לא יצדק ההיפך

ההיפוך בהם. שמעולם לא היו ראוים עליהם. וזהו ע"ד מה שאמרו גדולה תשובה שזדונות נעשין כזכיות. והנה בא רמז ההפיכה לזכות בקללות שבמשנה תורה ולא בקללות שבת"כ. והוא כי מבואר דקללות שבת"כ באו על העוברים להכעיס כאמרו אם בחקתי תמאסו ואת משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי שעוברים על מצות ה' להכעיס ומואסין בתורה ובלמודה ומתכוונין להפר הברית. וא"כ די כשישובו שיכופר להם עונם העצום כמ"ש רש"י שם שמנה ז' דברים. אבל אותן שבמשנה תורה לא נאמרו רק בעוברין לתיאבון. וכמו שאמר אם לא תשמעו בסתם. ולכן בא הרמז בהם שאם ישובו יהיו לזכות:

יג) **וזהו** הכונה במה שאמר ראה אנכי נותן לפניכ' היו' ברכ' וקלל'.

הכונ' כי אמר משה מה שאני נותן לפניכם הוא ברכה וקללה. יחדיו יהיו תואמים. וכמו שבא הרמז בפסוק שורך טבוח. ובפסוק אשה תארש. ובזה מדוייק דמה שייך נתינה בקללה. וגם מה אמר ראה כאילו אמר ראה כמה אהבתיך אבל לפמ"ש הדבר יובן. וילא לנו מכלל דברינו הקדמה א' שבקללות שבת"כ שנאמרו על עוברים על מצות ה' להכעיס ומואסין. לא בא הרמז שיהפכו לזכות כשישובו. אבל במשנה תורה שמדבר בעוברין לתיאבון. בא הרמז שתועיל תשובה להפכן לזכיות אם ישוב וינחם על הרעה':

יד) **ועפ"ז** יתבאר התכת הכתובים כמין חומר בדקדוק נפלא. כי עוד נשאר לדקדק מ"ט דוקא בשביל האלה הזאת יתברך. ואין פחד אלהים לנגד עיניו מפני קללות שבת"כ אכן הכל יתיישב. כי כאן אינו מדבר כי אם בעובר לתיאבון. כי למעלה אמר אתם ראיתם אשר ישבנו במצרים כו' ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם כסף וזהב אשר עמהם. וביארתי הכונה שלא יראו שיתנו ממש בע"ז כי אם אחרי רואם כסף וזהב שיש לעובדי האלילים וא"כ יחשבו שאלילים הם הקנוס להם כמו שאמרו נשים הארורות אשר חשבו כן שייטב להם. בעברכ' ע"ז אשר לבבו פונה היום דווקא לא שיחפוץ לפרוק עול לגמרי. רק לפי שחושב שאם יעבוד ע"ז ייטיב לו ויעשה חיל עושר וכבוד. ואחר שיגליח ויעשה פרי ישוב לעבודת ה' כי עם היותו מאמין בה' יחשוב בסכלותו כי יש ביד הבלי הגוי' להיטיב כאשר חושב שהטיבו למצרים. אבל מעבדות הש"י שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ככה יחשוב זה הסכל בדעתו ואמר והי' כשמעו את דברי האל' הזאת דייקא כי ב' ל' זאת נרמז שאם ישוב יהפכו לברכות. ויקי' שבת"כ לא נרמז הוא משום דשם איירי להכעיס ולכן יתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך היינו שאני עושה לתיאבון. וכיון שעושה לתיאבון שערי תשובה פתוחים לפניו כשיבא לשוב יתהפכו לזכיות כנרמז באלה זאת. ואמר למען ספות הרוה את הצמאה כל מפרשי' שהיתי פרשוהו לשון הוספה. ואין א' מהם ימלט מהדוחק. ואני מפרשו לשון סוף כמו ספו תמו. וכמו יחדיו יסופו וכדומ'. והכונה כמ"ש שהוא חושב כי יען לפי מחשבתו הנפסדת ע"ז מטיבה ואחרי אשר ישבע מטובה ויעשה חיל עושר וכבוד ישוב אל ה' ורפא לו ונמצא שיהיה מטיב עה"ז בעבור עבדו ע"ז וגם לא יפסיד טוב האמיתי כי ישוב אח"כ. וזהו למען ספות היינו שבהיותו שבע מטוב העולם הזה ויהיה לו עושר ואז ישוב ויכלה מה שעשה לתיאבון והוא את הצמאה. ולזה אמר לא יאבה ה'. והכונה כי אמרו באומר אחטא ואשוב. אין מספיקין בידו לעשות תשובה. והוא עפמ"ש חכמי המוסר על מה שאמרו בגמרא שאחר אמר ששמע בת קול שאמר שובו בנים שובבים חוץ מאחר. הכונה כי הכרוז היוצא למעלה אף כי לא נשמע קולו למטה מ"מ גורם התעוררות הבא לאדם מלמטה. ובאחר אמר שלא יבא לו התעוררות מלמעלה. מאחר שידע כבודו ומרד בו. והנה גם כן זה הא"ש כן משפטו אחר שסומך מתחילה על

התשובה

התשובה. אין מספיקין בידו שלא יבא לו
התעוררות מלמעלה:

טו) **וזהו** הנראה במה שאמר לא יאבה ה' דייקא. היינו שלא יבא לו התעוררות מהכרוז שמכריזין למעלה. ואמר עוד כי אז היינו בטרם שישוב יעשן בו אף ה' ורבצה בו האלה הכתובה בספר הזה דייקא כי כאן מדבר בעוברי' לתיאבון וכמו שבארנו. והנה נתבאר לנו מזה שלא יסמוך האדם לומר כי אחר שיחטא ואשם שב ורפא לו. כי אין מספיקין בידו לעשות תשובה. וכבר ביאר הרמב"ם שמתנאי הבעל תשובה שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב עוד לזה החטא לעולם. כי זהו העיקר עזיבת החטא. ובשעת וידוי לגמור בלבו לעזוב החטא לגמרי שלא ישוב עוד לזה. והנה כבר אמרו כי אפילו מלאך אינו יודע מה שבלבו של אדם כי אם כי הוא יתברך לבדו לו נתכנו עלילות מחשבות אנוש ותחבולותיו. ולכן צריך שיעיד עליו יודע תעלומות ולפניו גלוי וידוע מי שב בתשובה שלימה. ומי שב כמתגנב. בכדי שילא לצדק משפטו. לכן אנו מבקשין החזירנו בתשובה שלימה לפניך. כי התשובה שהיא לפי שעה אינה תשובה כלל שאינה בשלימות. רק עד עבור ימי דין ונעשה כגונב דעת עליונה. אמנם השב תשובה שלימה. הית' בחסדו מקבל השבים לפניו בכל לב. ולזה אנו מקדימין לפני ודוי על חטא שהוא פרטי החטאים. אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי אתה בוחן כליות ולב כו'. ולכאורה אין לו הבנה מה ענינו לודוי:

טז) **אכן** לפמ"ש הדבר נכון שעיקר הודוי הוא לפניו ית' שהוא בוחן כליות. אם עזיבת החטא הוא בשלימות כפי הראוי ואם לא אין תשובתו כלום. ועפ"ז יובן מאמר המשורר באמרו אשרי האיש אשר לא הלך כו' וכבר דקדק ר"ע פיגו למה לא דקדקו בכאן אשרי האיש ולא אשה. אמנם כבר כתבתי שאין זה דקדוק כשבא לשלול איש אחר שעושה על זאת. ומ"מ אינו מאושר שסיפר בזה לפי שיש שני מדרגות. האחת אשר הוא טוב ושלם ואם חטא חוזר בתשובה. והולם רבים אשר אומרים לנפשם לכן נשובה בימים הללו ימי נורא עד עבור ימים אלא ונשים בשמחה כי בודאי ילא לצדק דיננו וישובו לדרכם מסירו' לבם הרע. והשובה זו אינה כלום לפניו ית'. וזה ג"כ ענין המדרש קרוב ה' לכל קוראיו. יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו שהוא לשון עתיד. כי הוא ית' יודע המחשבות מי השב בתשובה של רמיה. ומי שב בתשובה שלימה:

יז) **וזהו** ביאור דברי המשורר אם אמנם מאושר האיש אשר לא הלך וכו' והטיל תנאי אימתי הוא מאושר. אם מחזיק בתורת ה' חפצו ורצונו לשוב בתשובה שלימה בשלימות. לא בתשובה של רמיה. כי אם בתורת ה' חפצו ושב בתשובה שלימה לא מפחד יום הדין. ישוב בדעתו עד עבור ימים האלו. ולכן הרשעים אף אם שבים אינו אלא כמוץ. מוץ אותיות צום למפרע. שאין בתעניתם ממש. ועפ"ז אמר ע"כ לא יקומו רשעים במשפט אף כי בשעת המשפט נראים כשבים ומתודים. וחטאים לא יקומו בעדת צדיקים. כי ידוע שלשה ספרים נפתחין בראש השנה. של צדיקים נכתבין לאלתר לחיים. ורשעים נכתבין לאלתר למיתה. והנה הרשע אם שב בימים הללו בתשובה שלימה. הועיל לו תשובתו שיקום בעדת צדיקים ויכתב לחיים. אכן אילו הרשעים שאין שבים בתשובה שלימה. לא הועיל להם תשובה של רמיה. ואמר כי יודע ה' דרך צדיקים שהשבים בתשובה שלימה ואמיתית יודע ה' כי תשובתם שלימה. ודרך רשעים עם שנראה שב בימים הללו. גלוי וידוע לפניו ית' שאינו אלא לפי שעה. ובסוף האבד אותו הדרך. התטיף עיניך בו ואיננו:

דרוש נח לפ' ברכה

א) **סמיכת** התורה לעיני כ"י לבראשית ירא"ה ע"פ מה שפי' רש"י לכל היד החזקה ששיבר הלוחות לעיני כל ישראל וירא"ה

ויראה כי איתא במדרש ילקוט שאמר משה שמא משאמות תקרא התורה על שם אחר. א"ל הקב"ה ח"ו על שמך היא נקראת. שנאמר זכרו תורת משה. ותמוה מה עלתה בדעתו של משה שתקרא על איש שלא עמל בה ויראה שיובן ע"פ מ"ש חז"ל אין המצוה נקראת אלא על מי שגמרה. שנ' ואת עצמות יוסף אשר העלו בנ"י ממצרים קברו בשכם. ואיתא בגמרא על פסוק וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת. אלא מכאן ואילך כתב יהושע. וא"כ מובן שפיר. אחר שלא נגמרה התורה על ידו. חשב שתקרא בשם אחר. אמר לו הוא ית' ח"ו שנאמר זכרו תורת משה עבדי:

ב) **והענין** כי ידוע שכל סיפורי התורה הם לבושים שנתלבשה התורה. כי עיקר התורה צרופים ושמות. לזה חמדו המלאכים התורה. וכתבנו במקום אחר. שבאמת התורה נגמרה לגמרי על ידי משה עבדי. רק אחר מיתת משה נתלבשו האותיות בצירוף התיבות וימת שם משה. כמו כל ספורי של קרח ומרגלים. שאילו לא היה ג"כ לא היתה התורה חסירה ח"ו רק שהיתה מתלבשת בלבוש אחר:

ג) **והנה** בלוחות הראשונים שהיתה כלולה כל התורה כולה. ואז אחר שנפסקה הזוהמא וזכו כולם למראה פנים בפנים. אז השיגו כולם פנימית התורה. ומלך הפנימיית הזו כולם איך שבלוחות כלולה התורה בשלימות ואין אות נגרע ממנה. א"כ פשיטא שכולה היא של משה. ואין מקום שתקרא בשם אחר. כי הפנימיית הוא העיקר. כי קודם שחטאו בעגל אחר שהיה עדים עליהם שהוא תיקון בשם המפורש אשר בו ראו פנימיית התורה. וזה הכל ע"י משה. אבל אחר שקלקלו בעגל. והיה הלוחות מעשה ידי משה. אז נתלבשה התורה ג"כ בלבושים גשמיים וספורים שונים. ולזה הרמז הכתיב לכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל. שאז ראו כל ישראל שבירת הלוחות הראשונות. ואז השיגו שכל התורה כלולה בלוחות. לכן התורה על שם משה היא נקראת:

ד) **ובזה** יובן מה שמבואר במדרשות טעמים שונים למה התחילה התורה בב"ת. ולפמ"ש יראה הטעם כי צפוי וגלוי לפניו שלא יתקיימו לוחות הראשונות. ועיקר בריאות העולם בשביל התורה שנקרא ראשית. ולהיות כי התורה נתלבשה בלוחות שניות בגשמיות ביותר כפי עכירות העולם השפל כעת. לזאת התחילה התורה בב' שמרמז על לוחות שניות שבבחינה זו נתקיים העולם. וא"כ סמיך שפיר ולכל היד החזקה אשר עשה לעיני כל ישראל שהשיגו אז בחינת הרוחניות. ואולם לא נתקיים בידם ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. לכן נברא העולם בבי"ת. הרומז ללחות שניות:

ה) **עוד** לסמיכת התורה סופה בתחיל' לכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל. ופרש"י על שבירת הלוחות והקב"ה הודה לו ואמר לו יישר כחך ששיברת. ויראה ע"פ מה דאיתא במדרש פ' מ"ו באמר משה לפני הקב"ה הם חטאו ואני חטאתי ששיברתי הלוחות. אם מוחל אתה להם. אף לי מחול כו' ואם אין אתה מוחל להם. אל תמחול לי. אלא מחיני נא מספרך אשר כתבת כו'. והינו מובן מה ענין זה לזה:

ו) **אמנם** יובן ע"פ מ"ש בסוכה פ' החליל דף נ"ג בשעה שכרה דוד שיתין קפה תהומא ובעי למשטפיה לעלמא. אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ולשדייה כו'. מאן דידע ואינו אומר יחנק בגרונו. נשא אחיתופל ק"ו בעצמו מה לעשות שלום בין איש לאשתו. אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים. לעשות שלום לכל העולם כולו עאכ"ו וכו'. והנה שבירת הלוחות הי' ג"כ לאו דמחיקת השם דאתי מלא תעשון כן לה' אלהיכם. כ"ש הלוחות שמכתב אלהים המה. והנה כונת משה כדאיתא במדרש שידונו כפנויה ולא כאשת איש. וא"כ מובן שפיר כי משה חטא בשבירת הלוחות. אמנם אם יהיה

בזה

בזה תועלת לזכות לישראל א"כ י"ל לעשות שלום שרי וא"כ כך היה אומר. אם חטא חטאתי הרי טוב. שהרי כהוגן עשיתי בשבירת הלוחות לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אכן אם לא חטא. הרי חטאתי בשבירת לוחות ומחיקת שמות. א"כ מחני נא מספרך מדה כנגד מדה שגרמתי מחיקת השמות הקדושים:

ז) **ועפ"ז** אפשר לפרש פסוק שמואל ב' י"ו ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום. ואינו מובן למה אמר גם לדוד גם לאבשלום. הרי שני הפכים הם. מה שטוב לדוד אינו טוב לאבשלום. וכן למה יחס לשאלת דבר האלהים על העצה המכוערת אשר נתן לאבשלום. אמנם אפשר שבא לתרץ כי אחר שהכרתי והפלתי היה עם דוד. א"כ למה לא שאל בדבר אלהים איך יפול הדבר. ולזה אפשר לומר כי היות עיקר מורא דוד היתה מעצת אחיתופל. והנה החל לשאול על עצת אחיתופל. ואמת שהיה עצת אחיתופל טובה. אך מה' היתה להפר עצתו. והנה אחיתופל היה שונא לדוד וחורש עליו עצות רעות:

ח) **ויש** להסביר ע"פ משל לא' שהיה לו מלחמה עם אדון שכנגדו. והיה לו שר צבא גדול אשר לא יחטיא לעולם. והיה לזה שכנגדו מורא גדול בפני שר הצבא ההוא שמצליח בכל דרכיו. אמנם היה חכם באצטגנינות ורא' בכוכב שלו במזלו מורה שימות. ותהי זאת נחמתו. אולי יבא יומו ונספה במלחמה זו. והנמשל הוא כי עיקר מורא דוד מעצת אחיתופל וכמו שאמר סכל נא עצת אחיתופל. והנה אפשר שאל באורים ותומים. אם עצת אחיתופל תהיה לו לטובה. והורהו כי לטוב' היא לו. וכ"כ אם עצת אחיתופל טוב לאבשלום הורהו ג"כ שטובה לאבשלום ע"כ לא יוכל לעמוד על הבירור. והנה האמת שכן היה עצת אחיתופל טוב לאבשלום. אכן אחר אשר לא נעשתה עצתו חנק עצמו ופגעה בו קללת דוד שיחנק בגרונו. כמ"ש חז"ל במכות קללת ח"ח אפילו על תנאי באה ודייק מהך דאחיתופל. וא"כ אפשר לפרש הכתוב כי עצת אחיתופל היתה בגדר הזה. כאשר ישאל בדבר אלהים. היינו אורים ותומים. היתה טובה לדוד. שע"י שיעץ ולא נעשתה עצתו חנק עצמו שהיה שונא לדוד כל הימים. ולאבשלו' היתה טובה כפשוטו. אם היה שמע לעצתו ומה' היתה זאת לסכל עצתו·

ט) **והנה** אמרו חז"ל שיתין מששת ימי בראשית נבראו שנאמר בראשית ברא שית. ורש"י ותוספת כתבו שחולק על הא דכרה דוד שיתין. ובאמת יש ליישב בפשיטות שבודאי נבראו מתחת לארץ המקום המקודש ההוא. אכן צריך השכל' בחכמה איזו מקום מכוון להם. ומה השיג דוד בחכמתו וברוח הקודש שלו. אמנם אחר שראה שקפא תהומא חשב אילו השכיל עשה לחפור במקום ההוא שיגרום חירוב עולם ח"ו. אמנם אחר שהתברר לו שיש תיקון במשדי' שם ודאי הוכח לו כי יפה עשה. וכיון למקום שנבראו השיתין מששת ימי בראשית. והוא ית' גופה מראשית אחרית שיתין תיקון זה שלא יחרב העולם. כי לולי זאת לא היה ית' בורא השיתין לתקלה לחירוב עולם ח"ו:

י) **והשתא** מובן שפיר לכל המורא הגדול לעיני כל ישראל היינו שבירת הלוחות כמו שפרש"י אף שלא הסכימה דעת הזקנים. כי משה עמד בסוד ה'. וידוע שהוא יתברך חפץ לעשות שלום בעולם. ואין אשם השבירת הלוחות. ולזה נמשך בראשית ברא שית. כי גם השיתין לא נבראו לחירות ח"ו כי בודאי כשילכף התהום מותר למישדיה שם כמו שאמר אחיתופל דבמקום שלום ויתר הוא ית' על כבוד שמו. גם נרמז בבראשית אותיות אשר שברת ובתוספת יוס לרמוז על ישר שברת. ושפיר נעוץ סופה בתחילתה:

יא) **עוד** לסמיכת התורה לעיני כל ישראל. בראשית. יראה שיהורך התחלת התורה בבי"ת ולא באל"ף. ויראה רמוז בסוף

בסוף התורה עשה משה' לעיני' כל' ישראל' ס"ת הילל. וכתבו שהלל עיקר שמו בלא יו"ד כמ"ש האר"י ז"ל שנרמז יהיה 'לך 'לעזרני ר"ת הלל. אמנם יראה כי הלל הוא מסוד התורה שבע"פ כמ"ש חז"ל בסוכה דף כ'. כשנשתכחה תורה מישראל על' עזרא מבבל ויסדה. חזרה ונשתכחה. עלה הלל הבבלי ויסדה. הרי שהלל בסוד תורה שבע"פ. לכן הלל גמטריא אדני שהוא סוד תורה שבע"פ. ולהיות שתורה בע"פ עם תורה שבכתב הם אחת. נרמז ה' בשם הלל נגד חמשה חומשי תורה. ושני למדין הם ס' נגד ששים מסכתות שבששה סדרי משנה. ונרמז בתורה הילל ביו"ד להורות על עשרת הדברות. שהם יסוד תורה שבכתב. כי שני התורות שבע"פ ושבכתב הכל אחד אחד באחד ידובקו. ואולי יותלף בזה מה שאמר הלל בשמחת בית השואבה. אם אני כאן הכל כאן. כי רמז הלל גמטריא אדני שהיא שכינה. והנה חיבור שני הדורות אחד. לכן משה והלל נסמכו בשמות ע"ב מה"ש לל"ה הוא משה הלל:

יב) **והנה** ככר אמר במדרש שלכך נתנה תורה שבעל פה שלא מן הכתב לפי' שהתורה לישראל ניתנה. ולפה הקב"ה שיהיו ישראל בגלות ושואלין מן האומות סוד התורה. כי אין פירוש לתור' שבכתב בלא תורה שבע"פ. והוא יתברך חפץ להעלימה מן האומות. לכן נתנה התורה בעל פה. וז"ה אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. א"כ גם האומות ידעו התורה. ובזו יתכן כי התורה מתחלת בבי"ת. ומסיימת בלמ"ד. שהוא ל"ב נתיבות חכמה. והיה ראוי להיות הצירוף ל"ב כסדרן. רק לפי שנעלם סוד התורה שבכתב. ועיקר סוד התורה הוא בע"פ. לכן אין ניכר סוד התורה שבכתב. רק מתורה שבע"פ· לכן אמרו חז"ל שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל כי אם ע"פ תורה שבע"פ כמ"ש כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. לכן נתהפך הצירוף ב' בראשית. ולמ"ד דלעיני כל ישראל שהוא בל'· ר"ל שתורה שבכתב נעלמת היא. וזהו בשביל האומות שלא ילמדוה. כמ"ש מגיד דבריו ליעקב חוקיו משפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. כי אם העתיקו האומות התורה נרמז בה אותיות בל לומר שהוא בלתי מושגת. ומעתה מובן שפיר. למה שהתורה ניתנ' לעיני כל ישראל ולא לאומות· יובן בזה למה שהתורה מתחלת בבי"ת הן מלד שהם ל"ב נתיבות חכמה. ובשביל האומות נתהפך הסדר בלמ"ד לומר שבלתי מושגת כי אם לישראל לבדן כמ"ש במדרש. וגם למה דעיקר בריאת העולם בשביל התורה שנקרא ראשית ותורה שבכתב הינה מתפרשת בלא תורה שבע"פ וא"כ צריך לכן נרמז בראשית שהוא ב' רמוז שני התורות שבכתב ובע"פ. לכן ילדק הבריאה בב' שרומז לשתי תורות:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

יום א' ד' תמוז תקפ"ו ווארשא:

הספד על איזהו גאוני הדור—ה"ה הרב הגאון וכו' מוה' **מאיר וייל** זצ"ל אבד"ק **בערלין** והמדינה והרב הגאון וכו' מו"ה **מאיר צילך** זצ"ל אבד"ק **לאסק** והגליל אשר נאספו על עמם בשנה זו.

א) **מצינו** למאמרם ז"ל בגמרא שבת פ' שואל (קנ"ג) דאמר רב לרב שמואל בר שילת אחים לי הספדאי דהתם קאימנא ופירש"י דהתם קאימנא בשעת ההספד ואשמע איך תאחמם. וראוי להבין מה רצה בזה לומר דהתם קאימנא לענין שיאמם הספד. ויראה כי בוודאי ענין ההספד דבר קשה לצאת ידי שמים ונפש המת כי אם מרבים בשבחו יותר מדאי כבר אמרו חכמינו ז"ל בברכות פ' הרואה (ס"א) כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן. ופירש מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות כשם שנפרעין מן המתים על דבר מצוה שלא היה בו כך נפרעין מן הספדנים שמספידין עליו דבר טוב שלא היה בו ע"ש. והוא דחוק דמה ענין פירעון המתים דבלאו הכי צריכים ליתן דין וחשבון על פרטי מעשיהם כדאיתא בתענית פ"ק (י"א) אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעשו כך נפרעי מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעשו וכו' צדיק וישר הוא אמרו בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו נפרעין כל מעשיו לפניו ואומרין לו כך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר הן ואומרים לו חתום וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום וכו':

ב) **לכן** נראה לפרש עפ"י מה שכתב האר"י ז"ל שאם מזכירין למת שבח שאין בו הוא לו מזכיר עון וקטרוג ועל פי זה אמרנו לפרש מה שכתוב במשלי [י"א] בפה חנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו. ויראה עפ"י דברינו שמזכיר למת דבר שאין בו הוא כפה חנף כי עלמא עילאה הוא עלמא דקשוט ולא לפניו חנף יבא לכן ישחית רעהו ממילא נפרעים מן הספדנין שגורם רעה למת ובדעת לשקול הדבר במשקל השבח היושר צדיקים יחלצו. ולהיות הדבר קשה לשקול במאזני משפט שלא להרבות ולא למעט. רק השבח שיהיה מכוון. קשה לכוון במדתו ובמשקלו. שאם מרבה מעורר דין לנפש המת. ואם ממעט פוגם בכבוד המת. ולזה אמר אחים לי בהספדאי ואל תחוש לכוון במכוון כי תוכל למעט ולהזכיר אך מה שהיא בבירור ואם תאמר שאם יש יותר הרי תפגום בכבודי לזה אמר דהתם קאימנא ובפניו אומרין מקצת שבחו ואם כן תוכל למעט וכבודי במקומי עומד שאין אתה צריך להזכיר כל השבחים מאחר שתאמר בפני והבן:

ג) **ואמרו** ז"ל במועד קטן (כ"ח:) כשי־דשכנליב אמרן שיול אילעלא דמילתא לבר חורין דשלימו אודיה. וראוי להבין המליצה מה רצו בזה. ויראה כי הנה מודעת זאת שכל המלבושים והאורות הנעשים לנשמה הוא מפועל המצות ומעשים טובים שעשה בחייו כי במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ואמרו בכתובות פרק מציאת האשה (ס"ז) גבי מר עוקבא שראה על פנקסו שבעת אלפי דינרי סיאנקי אמר זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא.. היינו זוודין שהוא צידה של המתים הוא צדקה וילבש צדקה כשריון וצדק לפניו יהלך ואחר שמת שאין עוד להכין צדה אין לו זכות רק ממה שמתעוררין העם בתשובה על ידי מיתתו ועל ידי זה משיג מלבוש לנשמה וזה שיול אילעלא דמילתא לבר חורין שהוא במתים חפשי דשלימו זוודיה שאין עוד בידו להכין צידתו ומה שמתעוררין על ידי מיתתו נעשה לבוש לנפש המת וזה שיול אילעלא דמילתא כו' לכן העיקר להתעורר לזכות נפש המת על ידי זכרונו לפעולתו הטובות אשר פעל ועשה בחייו חיותו והחי־

יתן

יתן אל לבו דברים של מיתה וכמו שאמר שלמה המלך עליו השלום [משלי ו'] כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר וראוי להבין איך חילקן שלמה נר מצוה ותורה אור וגו' אטו מצוה ותורה לאו דרך חיים נינהו והלא הם חיינו ואורך ימינו לעולם ועד :

ד) **אמנם** יראה לפרש עפ"י מאמר הנביא [ישעיה ו'] שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראה ואל תדעו השמן לב העם הזה ובאזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. וראוי להבין באמרו השמן לב וגו' פתח בלב וסיים בעיניו היפוך האמור באזהרת המוסר השמן לב וגו' ובמה שנתן בו סיבה היפוך הענין פן יראה בעיניו . וכבר אמרנו בזה :

אך הנה חסדו יתברך אשר עשה עם עמו ישראל ליתן להם פתח תשובה . וכמו שאמרו ז"ל בכל יום בת קול יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים . וכבר אמרנו בזה מה תועלת בזה הכרוז אשר אין שומע ואין איש שם על לב . ואמרנו בזה כי מזה הכרוז מתעורר התעוררות בלב האדם אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי . ואם יאחז צדיק דרכו אחר שבא לו התעוררות . יחזיק במעט דרכי התשובה . וטהר ידים יוסיף אומץ . ודומה כניצוץ מן האש אשר אם יהיה נופח באש פחם אזי יתלהב בלב שלם וישוב אל ה' ורפא לו . ואם לאו יכבה הניצוץ ויתבטל לגמרי כמו שכתבנו בדרושים במקום אחר וזהו התעוררות הא' . וההתעוררות הב' אשר יתפעל בו האדם יותר הוא התעוררות מקול מוכיח ונביא וחוזה שהוא יותר מפועל הכרוז שאינו אלא התעוררות בלב מאחר שאין שומע לקול הכרוז והיותר ההפעלות היא ההפעלות החושיי מאשר יראה בעיניו כי לא ידע האדם עתו היום כאן ומחר בקבר והאי יתן אל לבו מקרים ופורענויות המתרגשות אשר כל אדם עלול להם ופגעי הזמן . זה היא ההפעלות המובחר וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על משה רבינו עליו השלום כאשר אמר לו הוא יתברך לך רד כי שחת עמך לא שיבר הלוחות וכאשר ראה את העגל עמד ושיברן . אף שדבריו יתברך נאמנין בודאי אללו לא התפעל כל כך מהתפעלות שבלב כאשר התפעל כאשר ראה בעיניו שהוא התפעלות חושיי :

ה) **ובזה** מובן איך הוכיחם הנביא שמעו שמוע שעל ידי שמיעה ראוי שיהיה לכם התפעלות מה על כל פנים כאשר ראוי לבוא התעוררות מהבנת הלב מכל מקום מפני מה ואל תבינו שמהתפעלות השמיעה לא תבינו גם שיהיה לכם איזה התפעלות לבבי . וראו ראה שהוא החוש המתפעל ביותר כאשר הוא סוף האדם שהוא ראוי להתפעל על ידי התפעלות גמורה „ואל תדעו" שאפילו הידיעה לא יגיע לכם בהתפעלות חוש הראות . הנה כל אלה מפיתויי יצר הרע אשר מונע מהם כל פעולות והתפעלות אשר יתנו אל לבם לשוב עד ה' ומונע כל הסיבות כי בעת שראוי לאדם להתעורר מעצמו מכח קול הכרוז אזי יצר לבם הרע עושה אשר השמן לב האדם הזה מהתעוררות לבבי . ובעת אשר ישמעו קול מוכיח ונביא וחוזה גם בזאת יתחכם היצר להכביד אזניו משמוע קול מוכיח וגם עיניו אשר יראו בחוש אשר על ידו היה הראוי להתפעל בהיות סוף האדם למות וראוי שהאי יתן אל לבו וגם זאת מעוור היצר הרע עיני השכל אשר טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם ואת כל אלה עשתה יד היצר אשר מורא יעלה על ראשו פן ישיב מדרכו וכמאמרם ז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו כי הוא שטן הוא היצר הרע היא המלאך המות ואם כן יצדק עליו שמבקש להמיתו בפועל וכמאמרם ז"ל יורד ומתעה עולה ומקטרג נוטל רשות ונוטל הנשמה :

והנה היצר הרע אשר חפצו בכך ומתאמץ על זאת רוצה לגדור כל הדרכים וכל ההתעוררות והנה מה שירא היצר הרע ביותר הוא ההתעוררות חוש הראות ועל זה

מתחזק יותר לעוור עינים אשר יהיה טוח מראות ולא יתן אל לבו להתפעל בחוש הראות על כן מתחזק מאוד על זה:

ובעת התעוררות על ידי חוש השמע שהוא הרגש ביותר מכרוז מתחזק גם כן שלא יתפעל בו ונקל יותר לבטל התעוררות הלזו והנקל שבהתעוררות הוא אשר מתפעל מעצמו מהרגש הלב הוא נקל ביותר עד אשר יראת היצר גם כן עליו פן יתעורר בהתעוררות קל וישוב עד ה' וירחמהו:

ו) **ובזה** בא מדוקדק לשון הכתוב „השמן לב העם" שהיצר הרע מבטל מהם כל ההתעוררות הן מחמת לב או אוזן או ראיה שראוי להתפעל על ידו ביותר וכשחזר וסיפר אשר כל אלה הוא יצר לבם הרע אשר רוצה להורידם לבאר שחת ויעוור עיניהם לבל ישובו. ופחד היותר מן היצר הרע הוא חוש הראות על זה יש להיצר הרע פחד יותר פן ישוב על ידי זה על כן טח מראות בעיניהם התפעלות החושי. וזהו פן יראה בעיניו שהתעוררות מראות ירא היצר הרע ביותר שלא להתפעל לכן רוצה לבטל התעוררת הלזה. וכן באזניו גם כן יש לו מורא יתירה. ואף שבלב התעוררות מעוטה הוא. היצר הרע מתחזק על כולם לבטל הכל ממנו „פן יראה בעיניו" בודאי יש לחוש שיתפעל ומתחכם היצר הרע לבטל גם בשמיעה הגם שהתעוררות של השמיעה אינו פועל מכל מקום היצר הרע יחוש גם על זה. וכן בלב אף שהתעוררותו פחות מכולם. גם בזאת יתחזק פן ישוב ורפא לו:

ז) **והנה** רחמיו יתברך מרובים אשר לא חפץ במיתת רשעים כבר אמרו חז"ל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה כי הוא יתברך יחוס על נפשות רשעים ואינו חפץ במיתתם ושלח בהם עבדיו הנביאים השכם ושלוח ויעד בהם כל נביא וחוזה. ועכשיו שאין עוד נביא שולח להם התעוררות על ידי מוכיח. ואם לא ישימו אל לבם לשוב על ידי קול מוכיח בהכרח לעשות התעוררת חושיו וכמו שאמרו ז"ל בגמרא בבא קמא (ס'.) כי תצא אש ומצאה קוצים אין פורענות בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם כי אימת אש יוצאה בזמן שקוצים מצויין ואינו מתחלת אלא מן הצדיקים שנאמר ונאכל גדיש וכבר נאכל והנה פעמים סיבה שהצדיק אבד כדי שהעם יתנו אל לבם לשוב. אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר וכמה ששמעתי בשם הרב הגדול המגיד מדובנא ז"ל על פסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב משל לאחד שהיו לו כמה בנים ואחד מהם הוא המובחר ומושלם במעלות ומדות ואיתרמי מילתא שכל הבנים חלו רק אחד המובחר נשאר בריא אולם והיה מתייעץ עם הרופאים כדת מה לעשות ויועצוהו יחדיו ואמרו כולם בפה אחד שאין להבנים תקוה אם לא שישחוט זה המובחר ויסוכו בדם הילד הזה המובחר והאב אם כי גדול כאבו וצערו על הילד המובחר שבבנים לפדותו מרדת שחת מכל מקום חשב אחר שמתקן בדמו כמה בנים אולי גם המה ייטיבו דרכם ויאחזו בדרך הילד הטוב והמובחר שבבנים וכאשר עשה אשר זמם לשחת הילד הנבחר כאשר בא לסוך מדמו לילדיו הנשארים להחיותם מחליים וימאנו הבנים לקבל הדם לסוך בו. וזהו הצדיק אבד כי הצדיק מת כדי שיראו ויקחו מוסר ויסוכו מדם הצדיק ויתעוררו לשוב אבל אין איש שם על לב:

ח) **היוצא** לנו מזה שהוא יתברך ברחמיו אין פוגע בנפשות תחלה מעורר לשוב על ידי מוכיח שהוא התעוררות בחוש השמע אכן אם לא יקבלו קול מורה ומוכיח בהכרח ליקח הצדיק אבל אם היו שומעין לקול מוסר היה די בהתעוררות המוכיח לבד ואין צריך ליקח הצדיק. וזהו נר מצוה ותורה אור ודרך חיים להתעוררות התשובה שאין צריך התעוררות על ידי מיתת הצדיק הוא על ידי תוכחת מוסר כשמתעוררין על ידי מוסר אין צריך לפגוע בנפשות הצדיקים:

ט) **אמנם** יראה לפרש פירוש הכתוב (ישעיה כ"ז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין

מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ואין מובן פירוש הכתוב למה אמר בצדיק אין איש שם על לב ובאנשי חסד אמר באין מבין. אמנם יובן עפ"י הגמרא פרק במה בהמה (נ"ד ע"ב) כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו נתפס על אנשי ביתו בעירו נתפס על אנשי עירו אמר ליה רב זירא לרב סימון לוכחינהו מר להנהו דבי ריש גלותא אמר ליה לא מקבלין מינאי אמר ליה אף על גב דלא מקבלי לוכחינהו מר דאמר רב אחא בר חנינא מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה דכתיב ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר והתווית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על התועבות הנעשות וגו' אמר ליה הקדוש ברוך הוא לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו ב.ן מלאכי חבלה ועל מצחן של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים אמרה לפניו רבונו של עול' היה ביד' למחו' ולא מיחו אמר לה הקדוש ב"ה גלוי וידוע לפני שאם מחו לא יקבלו מהם אמרה ליה אם לפניך גלוי להם מי גלוי והיינו דכתיב זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית וגו' וממקדשי תחלו וכתיב ויחלו באנשים וגו' תני רב יוסף אל תקרא ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו התורה מאלף עד תיו :

וכתבו התוספות בד"ה ועל הרשעים לא מוקרא קאמר אלא מסברא דהא דכתיב והתוית תיו על מצחות האנשי' הנאנחים והנאנקים וגו' היינו בצדיקים גמורים ע"כ וכתב מהרש"א בחידושי אגדות לא ידענא מאי סברא כיון דהצדיקים היו עליהן תיו שלא ישלטו בהם ממילא אילו שלא היה להם היו רשעים הם ומהרש"א ז"ל דחק דמשום בינונים קאמר. וגם מה שאמר דתיו של דיו לחוד לא הוי סימן דחיק גם כן דמסתמא מאחר שברשעים לא התוו תיו מסתמא לצדיקים לחיות קאמר :

י) **אך** נראה עפ"י מה שאמרו ז"ל בגמרא תענית (כ"א ע"ב) בשורא הוית דברתא בשבבותיה דרב לא הוית דברתא סבור מינה משום זכותיה דרב הוא איתחזי להו בחלמא הא מילתא זוטרתי היא לרב רק בשביל גברא דמושיל מרא וזיבולא לקבורה. וכבר דייקו אם הועיל זכותו דרב לדבר גדול כ"ש שיש לו להועיל לדבר קטן ותירצו דודאי סיבת הגנת הצדיק על הרשעים הוא בשביל שהקדוש ברוך הוא חס על הצדיק וכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע לכן חס הקדוש ברוך הוא על הצדיק שלא יתפוש חס ושלום לכן לא נתן רשות למשחית כלל אשר גם הרשע ינצל. אך זה אינו רק בצדיק שאינו גמור אבל בצדיק גמור כרב אשר אף אם ישופו כל בני העיר לא יעמוד המשחית בפניו אם כן אין צדיק כזה סיבה להציל נפש הרשע שכבר אפשר למשחית לשלוט ברשע והצדיק במקומו יעמוד חי :

יא) **והנה** בפ"ק דע"ז (ד :) איתא אמר רב אבא בר כהנא מה דכתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע ופריך ולא והא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע ומשני בצדיק שאינו גמור ופריך אבל בצדיק גמור לא והכתיב וממקדשי תחלו וגו' ומשני כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוין להו כצדיקים שאינם גמורים. ומהרש"א ז"ל בחידושי אגדות שם הקשה למה לא פריך בלאו הכי קראי אהדדי דכאן אמר חלילה לך להמית צדיק עם רשע והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע :

ונראה ליישב דבלאו הכי יש לומר והכרתי ממך צדיק ורשע היינו באמת אדם שנראה כצדיק אצל בני אדם כי האדם יראה לעינים ואלקים יראה ללבב והיינו ממך צדיק שאצלך הוא צדיק ורשע הוא באמת אבל השתא דקאמר חילול השם יש בדבר

אם כן אותו שנראה כצדיק ראוי להנצל מפני חילול השם פריך שפיר והכתיב והכרתי ממך שאף שאינו צדיק באמת כיון שנראה כצדיק חילול השם יש בדבר ואתי שפיר:

יב) **והנה** שם מסיק באותם צדיקים שהיה בידם למחות ולא מיחו הוי להו כצדיקים שאינם גמורים ועל פי זה יש ליישב שפיר דברי התוספות דמסברא קאמר הכי ולא קשיא מה שהקשה המהרש"א ז"ל דכיון דאיכא תיו של דיו על הצדיקים ממילא הרשעים ניתנו למשחית דיש לומר דנרשם תיו של דיו על הצדיקים וכיון דהוי להו כצדיקים שאינם גמורים אם כן על כרחך שגם הרשעים ינצלו דאם לא כן כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע ואם כן יש לומר דכוונת הרשימה להציל גם הרשעים בשביל הצדיקים כדי שלא ישלטו גם בצדיקים ויראו המשחיתים להגיע גם ברשעים כדי שלא יעבור כוס של פורעניות גם על הצדיקים ואם כן מן הצלת הצדיקים ממנה יסתעף גם הצלת הרשעים ולכן אמר מסברא שגם ברשעים הוא תיו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה ודו"ק ונכון:

יג) **ועפי"ז** יש לפרש הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' כי בהיות אנשי חסד חיים וקיימים בטח לבם שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה כי אם ישלטו ברשעים גם אנשי חסד שהם מדרגה פחותה מן הצדיקים כמו האי גברא דמוזיל מרה ויבולא לקבורה אם כן היה להם למגין יותר מן הצדיקים גמורים שאף אם יתן המשחית לבא אל הרשעים ינצלו הצדיקים אם כן ראוי להם להיות למגין והשתא שגם אנשי חסד נאספו אם כן ראוי לשום על לב כי מפני רעה נאסף הצדיק כדאיתא בבבא קמא פרק הכונס (ס'.) תני רב יוסף מה דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים שנאמר והכרתי ממך צדיק ורשע בכה רב יוסף כולי האי כמי לאין דומים אמר ליה אביי טיבותא הוא לגביה דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק. והשתא קאמר שפיר אחר שהצדיק שאין המשחית עומד בפניו נאסף ואין איש שם על לב כי הצדיק לא הוה צריך ליאבד כי אף אם היה חי וקיים לא יתן המשחית לבוא אל ביתו ולזאת אין איש שם על לב כי בהיות אנשי חסד קיימים כסבורים היו להנצל מאף ה' למען לא ישלטו המשחיתים גם באנשי חסד שהם מדרגה פחותה מן הצדיק ויוכלו להגן על הדור אבל גם המה נאספו ממנו בחטאינו ואם כן ודאי מפני הרעה נאסף הצדיק והבן:

יד) **והנה** בעונותינו הרבים כן קרה לנו אשר הצדיק אבד המה צדיקים גבורי כח אנשי השם הגאונים המובהקים המאירי"ם לארץ ולדרים בתורתם ובצדקתם נשיאי ישראל והדרם ה"ה הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה **מאיר ווייל** האבד"ק **בערלין** והמדינה. והשני בדומה לו הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה **מאיר צילך** האב"ד ק"ק **לאסק** והגליל. המה גבורים בכח מעשיהם וכמו שיסד הפייטן בסליחות לבה"ב אנשי אמנה ממנו אבדו באים בכח מעשיהם גבורים לעמוד בפרץ דועכים אף בלחשם יש לומר אף על פי שהם גבורים לעמוד בפרץ ואין המשחית עומד בפניהם אף אם ישלטו ברשעים מכל מקום יש להם מעלה דועכים אף בלחשם חימה עוצרים בשועם ואף על פי שאין המשחית יכול לשלוט בהם אף על פי כן טרם קראוך ענית וכו' ועל גדולים אלו נאמר „רוח אפינו משיח יי' ראשי תיבות מאיר. נלכד בשחיתותם בעון הדור אשר אמרנו בצלו נחיה הוא הרב רבי מאיר ווייל אשר היה חשוב אצל גדולי המדינה ועמד לדרוש טוב לעמו:

והנה אנשי חסד גם כן נאספו בזה השנה הידועים ומפורסמים אשר הרבו בצדקה לעניים וקרובים וברוב גדולתם ועשרם לא סרו מהנהגתם הישרים והטובים יוצא גם לבניהם לעשות צדקה וחסד ויתחתנו עם גדולי ישראל ויפזרו על זה כסף הרבה וא' מהם התחתן עם א' המיוחד שבגאוני הדור הוא הגאון וכו' מוה' יעקב ימי' אבד"ק

אבד"ק ליסא וזה שעמדה להם שחפץ ה' בידם הצליח והשאירו אחריהם ברכה בנים גדולים בתורה ומפורסמים:

טו) **ויש** להמליץ עליהם מקראי קודש אלה אשר אמר המשורר [תהלים קי"ב] אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד זרח בחושך אור לישרים חנון ורחום וצדיק הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' נפרש פירוש הכתוב אשרי איש ירא את ה' והקשו בגמ' אשרי איש ולא אשרי אשה אך יובן כי אמרו ז"ל שבת (כ"ג:) מאן דרחים רבנן הוין ליה בנין רבנן מאן דדחיל מרבנן איהו גופיה הוה צורבא מרבנן ואי לאו בר הכי הוא משתמעין מיליה כצורבא מרבנן. וכבר נודע כי את ה' לרבות תלמיד חכם. ומובן בזה אשרי איש ירא את ה' לרבות תלמידי חכמים אם כן דדחיל מרבנן הוה איהו גופיה צורבא מרבנן או לישתמעין מיליה כצורבא מרבנן:

והנה אמר במצותיו חפץ מאוד כי הנה מודעת זאת אשר יש שני מיני יראה (א) יראת העונש וזה נקרא יראה פחותה שאינו יראה רק בשביל עצמו (ב) יראת הרוממות שהיא גדולה מאהבה וזה נקרא יראה מחמת אהבה שאינו ירא בשביל שחס על נפשו ועצמו אבל אם הוא במדרגה שבמצותיו חפץ מאוד יראת תלמיד חכם מאהבה שחפץ לעשות מה שיגזור עליו התלמיד חכם וגם מצותיו הוא לשון התחברות כמו שאמרו ז"ל בגמרא כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה והוא לשון התחברות וזהו במצותיו הוא לשון התחברות של התלמידי חכמים הנרמז בתיבת את כנ"ל חפץ הוא מאוד:

והנה הקדוש ברוך הוא יזכה אותו אשר גבור בארץ יהיה זרעו שיהיו לו בנין רבנן גבורים בתורה דור ישרים יבורך כי יצא ממנו חוטר גזע ישרים בנים אהובים ונחמדים ומפוארים בעיני כל כי פעמים עשיר מת ומניח אחריו בנים אשר אינם הולכים בדרכי ה' לא יתברכו בהם כי אומרים מי יתן ועזב לאחרים חילם כי הבנים בני בליעל ויפזרו העושר בדרך לא טוב כדרך הריקים הפריצים ויטו מדרך הישרה ואין ברכה בעושרו אבל אנשי חסד הנ"ל שמתו בשנה זו הניחו אחריהם דור ישרים יבורך. ועוד הפרש כי העושר לא במותו יקח והון ועושר נשאר בביתו ואין תועלת למת בעושר אשר הניח אבל מי שהניח זרע קודש אחרי אשר גם המה ירבו בצדקות כי ילכו בדרכי אביהם אם כן צדקתו עומדת לעד כי הצדקות שעושין הבנים עם הברכה אשר הניח אחריו לזכות וצדקה תחשב למורים כי ברא מזכה אבא אשר הניח להם העושר לכן צדקתו עומדת לעד? זרח בחושך הוא הקבר החשוך ואין אור וצדקת הבנים תזרח גם על עצמותיו בקבר וזה זרח בחושך האור אשר לישרים אור תורה של הבנים כי זה חסדו יתברך אשר הוא חנון ורחום וצדיק להמשיך אור צדקת ויושרת בניו להאיר על עצמותיו בקבר ועצמותיך יחליץ ויוסיף על צדקות אשר פעל ועשה בחייו:

טז) **והנה** מה טוב ומה נעים אנשים כהנה אשר נתן להם ה' עושר ונכסים וכבוד ולא סרו מלכת בדרכי ישרים ומהם ילמדו ויראו איך שגם בהיותם בוחרים בדרכי ה' אין זו סיבה למעט ההצלחה וכמו שאמר [במשלי י"ד] דברי רשעים ארב דם ופי ישרים יצילם הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. והענין הוא כאשר פירש האלשיך הקדוש פסוק יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. אשר נראה כאילו הצדיקים מבלים ימיהם בטוב והוא היפוך הנראה. ופירש האלשיך הקדוש שאין הדבר בהחלט רק אמר לבחור בדרכי היראה יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו שלא תפסיד בשביל היותך ירא ואל תחשוב כי בודאי תפסיד בזה העולם כי אין מוחלט שיהיה לצדיקים דוקא רע בעולם הזה ואין מוחלט היות הטובה לרשעים כי אין מחסור ליראיו

שאינו

שאינו מפסיד ומחסר מחמת היראה ואל תחשוב שאם תהיה רשע בודאי תשיג טובת עולם הזה ובהיפך צדיק ודאי תפסיד טובת עולם הזה כי פקח עיניך וראה אשר פעמים כפירים שהם הרשעים רשו ורעבו ופעמים דורשי ה' לא יחסרו לכל טוב ואם כן טוב כי תהיה מיראי ה' ויוכל להיות אשריך בעולם הזה וטוב לעולם הבא :

יז) **וזה** יש לפרש כוונת הכתיב [משלי י"ב] דברי רשעים ארב דם לגזול לחבירו ופי ישרים יצילם בתוכחה מגולה כי אין הכרח שפתגם הרעה יצליח והבוחר בדרך טוב ימנע מהצלחה כי הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד אם כן אם רצונו יתברך לבנות לך בית יאחז צדיק דרכו הטוב ואף על פי כן בית צדיקים יעמוד ומתקיים גם בעולם הזה והנה ראוי ללמוד להיות פועל צדקות עם העושר ולא יהיה לו העושר לפוקה ולמכשול וכמו שאמר המשורר [תהלים מ"ט] הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם קרבם בתימו לעולם משכנותם לדור ודור קראו בשמותם עלי אדמות ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו זה דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה וגו' אך אלקים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה והפסוקים הללו משוללי הבנה :

יח) **ויראה** לפרש ונקדים מאמרם ז"ל בבא בתרא (יו"ד .) אמר רב חייא בר אבין אמר ר' יוחנן כתיב לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות שתי צדקות הללו למה אחת שמצילתו מדינה של גהינם ואחת שמצילתו ממיתה משונה ואיזו היא שמצילתו מדינה של גהינם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא ואיזו היא שמצילתו ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נטלה כו' והלא היכא ליעבד ליתביה לארנקי של צדקה ופריך מהא דרבי אליעזר בן יעקב אמר לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא אם כן ממונה עליה כרבי חנינא בר תרדיון ומשני כי קאמרינן דממונה עליה כרבי חנינא בר תרדיון . וכתבו התוס' שם בד"ה ואטו היא שמצילתו ממיתה משונה נותנה כו' וא"ת אדרבה זאת שהיא מלוה רבה היה לה להציל מדינה של גהינם שהיא רע ביותר ואומר ר"י דרוב דברים אין עומדין לאדם בעולם הזה אלא לאחר מיתה ובעולם הזה אין עומדין לאדם אלא מצות גדולות כו' לכך אמר דאפילו ממיתה משונה דהוה בעולם הזה מצלת עכ"ד :

והנה בעניותי לא יכולתי לעמוד על דברי התוס' דכפי הנראה סבירא להו להתוס' דאותה שמצלת ממיתה משונה אינה מצלת מדינה של גהינם והוא תמוה דפשיטא דהצדקה המעולה ודאי שמצלת מדינה של גהינם כל שכן מהגרועה והרי מבואר בגמרא שם תניא היה רבי מאיר אומר יש לבעל דין לחלוק ולומר לך אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי להנצל אנו בהם מדינה של של גהינם ואם תאמר שהצדקה שנותנה ואינו יודע למי נותנה אינה מצלת מדינה של גהינם אם כן למה יתן צדקה כזה הלא טוב ליתן צדקה שמצלת מדינה של גהינם דודאי האדם בוחר יותר ברע עולם הזה מאשר יסבול דינה של גהינם המר ממות דהא הצדקה להנצל מגהינם היא בכל ענין ומה לי להתחכם להוות נותנה ואינו יודע למי נותנה שאינה מגינה רק ממיתה משונה וסופו יורש גיהינם חלילה . אלא פשוט אשר מלבד שמצלת מדינה של גהינם עוד בה מעלה יתרה שמצלת ממיתה משונה וכל שכן מדינה של גהינם ואם כן מאי קשיא להו להתוספות כימא דהצדקה שנותנה ואינו יודע למי נותנה היא שמצלת מדינה של גהינם דתרתי אית בה שמצלת מדינה של גהינם וגם ממיתה משונה ואם קשיא להו

צהו להתוספות נימא דהצדקה המעולה מצלת מדינה של גהינם והצדקה שיודע למי נותנה היא שמצלת רק ממיתה משונה ולא מדינה של גהינם גם זה אי אפשר דאם לא כן מאי קאמר אם אלקיכם אוהב עניים למה אין מפרנסן ומשום הצלה של גהינם אם כן אם יתבע העני ליתן לו אחר שאינו חושב בזה להינצל מדינה של גהינם לא יתן לו כי לא שכיח כזה שיהיה דוקא גבאי כרב חנינא בן תרדיון לכן הדבר פשוט שהצדקה המעולה של נותנה ואינו יודע למי נותנה לא לבד שמצלת מדינה של גהינם רק אפילו ממיתה משונה מצלת ולכן כיון דאית בה תרתי מוקמינן הצדקה המעולה על הצלת ממיתה משונה נוסף על ההצלה מדינה של גהינם. ודברי התוספות ז"ל צריכין תלמוד:

יט) **ואמר** שם בגמרא וזו שאלה שאל טורנסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן אמר ליה כדי להינצל אנו בהם מדינה של גהינם אמר ליה אדרבא זו שמחייבתן לגהינם אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדון שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים וציוה עליו שלא להאכילו ובא אחד והאכילו והשקהו לכששמע האדון לא כועס עליו ואתם קרויים עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים אמר ליה רבי עקיבא אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדון שכעס על בנו וציוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו ובא אחד והאכילו והשקהו כששמע האדון משגר לו דורון ואנן קרויין בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם ע"כ:

העולה מדברי הש"ס שם שאם נקראו בנים יש ליתן צדקה במשל לאב שכעס על בנו מה שאין כן אם נקראו עבדים כסברת טורנוסרופוס אין ליתן צדקה ועבירה הוא בידם כמשל לאדון שכעס על עבדו. ובזה ראיתי בספר אחד פירוש הכתוב ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם צדיק ה' צדקות אהב. כי הרשעים אומרים כסברת טורנוסרופוס אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן ואין סוברין תשובת רבי עקיבא כדי להנצל בהם מדינה של גהינם ואם כן מדוויל ידייהו משתלמי ימטר עליהם פחים הוא אש גפרית של גהינם כי צדיק ה' צדקות אהב והרשעים שאינן מאמינין בזה משלמין להם מד' כנגד מדה והבן:

כ) **ובזה** יובן הפסוק הבוטחים על חילם כי הרשעים אומרים אחר שנתן להם עושר ורש אין כל בטוחים הם שרצויים לפני הקדוש ברוך הוא ואין תופסים התשובה להינצל בהם מדינה של גהינם לכן ברוב עשרם יתהללו ואם לומר החירוץ להינצל מדינה של גהינם סבורים שהם במדרגת עבד לכן אח לא פדה יפדה איש רומז על שהוא חשוב ועשיר חושב שהוא אהוב אצלו יתברך ולא העני לכן לא יתן לאלקים כפרו כי כופר נפש איש עשרו ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם כי אם מונע מן הצדקה מחמת כילות אם כן יתן אל לבו בהגיע עת פקודתו יפזר לעניים אבל אם תופס סברת טורנוסרופים הרשע שעבירה בידו לתת צדקה מקוה לקבל שכר על אשר יקפוץ ידו מדל ואביון:

ואמר ויחי עוד לנצח ואינו מובן מה עוד לנצח כי אין הנצחיית מוספות אך יובן כי יקוה עוד לשכר בעולם הנצחיי לקבל חיים הנצחיי בשביל שאינו נותן צדקה ואמר הנה כי יראה חכמים ימותו וכסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם כי אמרו כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים ומזלות שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב יצאו אנשים בני בליעל. ואמרינן בגמרא ברכות (ז':) צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק רשע וטוב לו רשע בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע ורע לו רשע בן רשע. ואם כן כסיל ובער לא ירשו בניו אחריו כי אפילו צדיק בן רשע הוא צדיק ורע לו ואם כן כסיל ובמר יאבדו ועזבו לאחרים חילם:

כא) **ובזה** יתפרש הכתוב מתהלך בתומו צדיק

צדיק אשרי בניו אחריו ואף על פי שרואה איך אבד העושר בענין רע לא ישים אל לבו כי בחטא אביו הוא כי אמר קרבם בתימו לעולם משכנות' לדור ודור ודרשו חכמינו ז"ל אל תקרא קרבם אלא קברם והנה הרשע המונע עצמו מן הצדקה לא יקום בתחיית המתים כאשר נבאר והוא עפ"י מה שכתב הרב בפרשת דרכים על מאמרם ז"ל בסנהדרין (צ"ב :) על אותן האנשים שאמר הוא יתברך ליחזקאל התחייה העצמות האלה וכו' ואיתא שם בגמרא פלוגתא מי היו העצמות האלה אילו בני אדם שחיפו את ההיכל בשקצים ורמשים והוא תמוה למה דוקא בחר להחיות הרשעים האלה. ותירץ הרב ז"ל בפרשת דרכים שהוא לבטל הסברא הנפסדה שאמרו באותו דור שאמר העולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כו' לשרת עץ ואבן שטענו עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה כלום. והנה טענה זו לא יצדק רק אם נקראו עבדים אבל אם נקראו בנים אין זו טענה כי הבן לא יצוייר שיתבטל מתורת בן ולהיות כי בגמרא בבא בתרא (י'.) בעי למימר אם אין עושין רצונו של מקום נקראו עבדים. ואם כן היה להם טענה לפרוק אותן בני בליעל. ולזה כיון הוא יתברך להורות שאפילו אין עושין רצונו של מקום נקראו בנים. וזה יהיה מוכח ממה שהחיים בתחיית המתים:

כב) **ואיתא** בגמרא דסנהדרין (ל"ט :) שאל המין אלקיכם כהן כי קבריה למשה במאי טבל והקשו התוספות אמאי לא קשיא ליה היאך נטמא ותירצו דנקראו בנים למקום והאב מטמא לבנו. ואם כן כיון דאיתא בריש תענית שלש מפתחות לא נמסרו לשליח וחד מינייהו תחיית המתים שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וכיון שהוא על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו מוכח שנקראו בנים. ושרה הטענה הכוזבת לפרוק עול באמרם עבד שמכרו רבו כו' כלום יש להם זה על זה לכן בא הוא אפילו ברשעים גמורים שחיפו כל ההיכל שקצים ורמשים מכל מקום החיים הקדוש ברוך הוא. ומוכח שאפילו לא מעלי נקראו בנים למקום ובטלה הטענה:

כג) **מעתה** נאמר לפי דרכינו אשר מי שאינו מאמין במצות הצדקה בסברא הנפסדת שלא נקראו רק עבדים ואדון שכעס על עבדו ובא אחד והאכילו והשקהו האדון כועס עליו אם כן כגמול ידיו יעשה לו שלא יקום בתחיית המתים אחר שנחשב במדרגת עבד:

ועפי"ז יש לפרש הכתיב קרבם בתימו לעולם ודרשו חכמינו ז"ל אל תקרא קרבם אלא קברם. ואחר שאינו זוכה לקום בתחיית המתים אם כן קברם בתימו לעולם אבל משכנותם שהם סבורים שהקבר בגדר משכן לדור ודור דרש במדרש דור משיח ודור תחיית המתים. ויחשבו כי טוב עשו שלא ליתן צדקה ואינם בגדר רשעים דלא מסקינן בשמייהו כי אם קראו בשמותם עלי אדמות אמנם האמת הוא ואדם למה שהוא מבחינת אדם והוא יתברך מכונה לכהן ותחיית המתים על ידו יתברך אם כן עיקר בל ילין כי מי שעומד בתחיית המתים אין הקבר לו רק לינה עד יום לאור הבוקר אשר אומר שומר אתא בוקר אבל למי שישן שינת עולם ולא יקוץ בתחיית המתים לא שייך לומר עליו שהקבר לו מקום לינה. ולזה אמר למה שהוא אדם. וגם עיקר שהוא הכבוד החופף על הצדיקים בקבר מאורות מלואם ולדקותם אשר פעלו. וגם לא יכונה ללינה אחר שאין עומדים עוד לתחייה. וזה לפי שהוא אדם ואין הכהן מטמא לאדם לא יקום בתחייה. ואין לומר כיון שחושב את עצמו במדרגת עבד ועבד נקרא עם הדומה לחמור וחמור אינו מטמא. אך באמת לענין טומאת מת עבד מטמא לפי שהוא אדם באמת רק נמשל כבהמות נדמו דאותם בני אדם אשר נדמו לבהמות ובאמת המה בני אדם שהם מטמאים ולא יקימו בתחייה:

כד) **ואמר** זה דרכם כסל למו ואחריהם

בפיהם

בפיהם ירצו סלה. והוא עפ"י החקירה שמצאתי אשר שאל אחד מחכמי האומות לחכם אחד מחכמי ישראל למה האומות אף שעושין כל תועבת לבם אעפ"כ אין דואגין על עולם הבא כלל וישראל אף על פי שעושין מצות ומעשים טובים אף על פי כן אינם בטוחים על עולם הבא כלל כמאמרם ז"ל נקוד על לולי אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא יודע אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם והשיב לו החכם מחכמי ישראל כי נודע אשר עשיו ויעקב חלקו בשני עולמות עשיו נטל חלקו בעולם הזה ויעקב נטל חלקו בעולם הבא והנה מודעת זאת שענייני עולם הזה המה כולם מהבל יחד ואם כן אם האי יתן אל לבו אשר אינו בטוח בחייו כי היום כאן ומחר בקבר מה יסכון לו טובות עולם הזה ולא יוכל לשמוח בעולמו ובאמת חלקו הוא בעולם הזה לכן צריך האומות להיות בטוח בעולם הזה שיהיה לו עולם הבא ובזה נכון לבו להתענג בתענוגות בני אדם מאחר שלא יעלה מורא על ראשו מעולם הבא וכמו כן אם היה הצדיק בטוח על עולם הבא אם כן היטב לו זאת מכל חיי העולם הזה וכמאמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה אם כן היה לו רב שלוה בעולם הזה מחמת שבטחונו שלם כי יעבור מזה העולם החושך אשר כולו עמל ורעות רוח לתענוג עולם הבא שהוא התענוג האמיתיי היה לו נחת רוח מזה בעולם הזה לכן ההכרח שיהיה לבו נבוך אם יהיה לו עולם הבא ועל ידי זה אין לו עולם הזה בשלימות ויקבל שכרו משלם בעולם הבא ודברי פי חכם חן וש"י:

כה) **והנה** כי כן אשר מדתו יתברך לשלם לשונאיו אל פניו להאבידן בעולם הבא שלא יקבל שכר בעולם הבא כמו שאמרו ז"ל בתענית (י"א.) אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים בעולם הבא על עבירה קלה שעשו כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעשו ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים בעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעשו כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעשו. ואחר שהרשע צריך להיות לו עולם הזה במילואו אם כן זאת תהיה שכנים שיהיו בטוחים על עולם הבא שלולי זאת לא היה להם שכר עולם הזה בשלימות לכן אין חרצובות למותם ואין חרדים ויראים מיום המיתה לכן סיפר זה דרכם כסל למו שאחריהם בפיהם ירצו סלה שמקוים ורוצים עולם הבא כי אמרו שאין הצדקה לפדות מדינה של גהינם שבלאו הכי לא יראו פני גהינם אמנם באמת כצאן לשאול שתו והוא עפ"י מאמרם ז"ל בפ"ק דגיטין (ז'.) אם שלמים וכן רבים נגוזו ועבר תני דבי רב ישמעאל כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה ניצול מדינה של גהינם משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה גזוזה עברה שאינה גזוזה לא עברה וזהו כצאן לשאול שתו שאחר שאין גוזזין מנכסיהן לצדקה אין עוברין ויטבעו בשאול:

כו) **ויאמר** מות ירעם הענין השלוה שנותנין לרשע להאבידו מעולם הבא כמו שמרעין הצאן שתהיה נתינה לטבח וזהו מות ירעם כי אמרו ז"ל במדרש בתורתו של רבי מאיר כתיב והנה טוב מות ויראה לפרשו כי לפי הענין אפשר שהמיתה לא תכונה בשם מות רק תואר מיתה לבד אבל נקרא מות לרמוז ראשי תיבות מו"ת "וצדקה תציל ממות" שהיא המיתה בהחלט אבל צדיקים במיתתן קרויים חיים לכן אמר הנה טוב מות שיש תקוה להנצל כפי ראשי תיבות מו"ת "וצדקה תציל ממות" אבל אלו הרשעים מות ירעם:

כז) **וירדו** בם ישרים לבוקר כי בעולם הבא שהוא בוקר הצדיק נוטל גם חלק הרשע בגן עדן. וצורם לבלות שאול מזבול לו כי הנה האר"י ז"ל כתב על כל מצות אם נרשמו בפניו עבירה שעושה אפשר הכסה על המצוה ולא תראה הרושם בפניו אבל הצדקה אינה נמחית כמו שכתוב

בכתוב ולדקתו עומדת לעד ואין עבירה מכבה אותה. וזהו טעם שהלדקה מללת מגיהנם כי ירחה רושם המלוה ולא ישלטו בו משלחת מלאכי רעים להורידו לגהינם אבל אלו וגורם היינו שאין בלורתם רושם הלדקה הוא לבלות שאול מזבול לו כמו שאמרו ז"ל גהינם כלה והם אינם כלים:

כח) **ואמר** אך אלקים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה. והוא עפ"י מה ששמעתי בשם האלשיך הקדוש על פסוק מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה והוא עפ"י מאמרם ז"ל ברכות (דף ה' ע"א) אם רואה אדם שילרו מתגבר עליו יזכיר לו יום המיתה כי אחי יתן אל לבו לשוב ולתקן אשר עיוות בהיות נותן על לבו יום המיתה וכמו שאמרו ז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך וכי יודע באיזה יום ימות כ"ש ישוב היום פן ימות למחר לכן אמר מי גבר יחיה ולא יראה מות שישים אל לבו לזכור לו יום המיתה ושימלט נפשו מיד שאול סלה ועפ"י זה יש לפרש כאן אך אלקים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה כי לעולם אינו זוכר יום המיתה שמכונה בשם קיחה כמו ואיננו כי לקח אותו אלקים:

כט) **ונשוב** למה שאמרנו כי מתחיית המתים מוכח שאנו במדרגת בנים ועל פי זה נבאר הפסוקים [ביחזקאל ז'] היתה עלי יד ה' וגו' וינחני בתוך הבקעה והיא מלאה עלמות וגו' ויאמר אלי בן אדם התחיינה העלמות האלה ואומר ה' אלקים אתה ידעת ואינו מובן מה שהשיבו יחזקאל. אמנם יובן עפ"י הגמרא שבת פרק שואל (קנ"ב:) אמר רב מרי עתידין לדיקים דהוו עפרא שנאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה הני קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחא ברבי יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן כו' אמר להו ולאו אמר רב מרי עתידין לדיקים דהוו עפרא כו' אמר ליה ומנו מרי דלא ידענא ליה ופירש"י ואיני חש לדבריו אמר ליה והא קראי כתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה אמר ליה דאקרייך קהלת ולא אקרייך משלי שנאמר ורקב עלמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עלמותיו מרקיבים כי גששיה חזייה דאית ביה משש אמר ליה ליקום מר לביתי אמר ליה גלית על דעתך דאפילו נביאי לא קרית דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי קברותיכם אמר ליה והא כתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב אמר ליה ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים. והנה מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות הקשה אמאי קאמר אההיא דרב מרי לא ידענא הא הוכא לאוקמי נמי בשעה אחת קודם תחיית המתים ונדחק. ונראה ליישב כיון דכתיב בם והרוח תשוב אל העפר אלקים אשר נתנה. ובתחיית המתים אדרבה הוא היורד למטה ליתן בו רוח חיים להחיותו ואם כן על כרחך האי קרא לאו לתחיית המתים קאמר ודו"ק:

עוד הקשה המהרש"א ז"ל בחידושי אגדות בם אמאי לא פריך ליה מיד מקרא דעפר אתה. ויראה גם לזה דלא פסיקא ליה לאקשויי מהאי קרא דאיכא למימר דאיירי אלא ברוב בני אדם שכן נאמר ישוב העפר אל הארץ כשהיה ורקב עלמות קנאה אבל בפרטים יחידי סגולה אפשר שילאו מכלל גזירה זו אבל כיון דמייתי ליה רב אחא גופיה ראיה מפסוק כי אני ה' בפתחי קברותיכם ולא מוקי ליה ברובא דרובא מבני אדם אבל יחידים פרטיים אינם בכלל זה שילטרכו להמתין כמו שמלינו ברבי שהיה בא לביתו לקדש ביה שמשי על כרחך לא מפליג בהם ופריך ליה שפיר מקרא דעפר אתה ודו"ק:

עוד הקשה מהרש"א ז"ל מאי טעמא לריכים לחזור לעפר שעה אחת קודם תחיית המתים. ויראה לזה עפ"י הנ"ל שקשה איך הקדוש ברוך הוא מחייה מתים הלא הוא יתברך בבחינת כהן ותירלו התוספות שנקראו בנים למקום ועדיין מקשין הא מסתמא הקדוש ברוך הוא בבחינת כהן גדול שאף לבנו אינו מטמא ולריך לתרץ כמו שכתב הגאון הקדוש ר' שמשון מאוסטראפליא

מאומטרפליא שבחוץ לארץ כביכול לא יכונה רק בשם כהן הדיוט ובארץ ישראל בשם כהן גדול כמו שהארכתי בדרושים:

ל) **אך** לפי זה קשה איך אפשר שיהיה תחיית המתים בארץ אחר שהוא על ידו יתברך ובארץ ישראל מכונה בשם כהן גדול. אמנם יובן שפיר כי האדם מתקיים על ידי עצם לוז שהיא נותנת כח התפשטות כשאור בעיסה עד שיגדל כל הגוף בשלימות כמו שכתוב בספרים שומר כל עצמותיו ואיתא במדרש ששאל אחד מהיכן מציץ הקדוש ברוך הוא את האדם לעתיד לבא אמר ליה מעצם לוז ובא האות כי נתנו על הסדן ולא נשבר ובאש ולא נשרף שאינה כלה לעולם ומזה הוא חי. וזהו שומר כל עצמותיו היינו על ידי עצם לוז וראיה לזה שאחת מהנה לא נשברה מרמז על הגלאיית ממנו מציץ האדם לעתיד לבא והנה זה העצם פחות משעורה אם כן אין בו שום טומאה ואם כן שפיר יוכלו לחיות בארץ ישראל על ידי עצם לוז. ואם כן היינו טעמא ששעה אחת קודם תחיית המתים צריכים לחזור לעפרן דאם לא כן כיון דעיקר פתיחת הקברים בארץ ישראל כי מתים שבחוץ לארץ חיים על ידי גלגול מחילות ואם כן אילו היה עדיין עצמות לא היה באפשרי להיטמאות להם בארץ ישראל שהוא יתברך בבחינה כהן גדול אבל אם הוו עפרא ועפר אינו מטמא ואם כן ההכרח שקודם תחיה יחזרו לעפרן והבן:

לא) **ובזה** יובן מה שכתוב תוסיף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה. ואינו מובן מה תוסף רוחם יגועון. וגם מה ואל עפרם ישובון ומה המשך תשלח רוחך יבראון וגם למה לא אמר אל עפר. מה עפרם אכן לפי מה שכתבתי יובן שפיר תוסף רוחם שהוא בצדיקים שמתוסף רוחם בשעת מיתתם כי גדולים צדיקים במיתתם כשרואין פני השכינה מתדבקין בשכינה ותוסף רוחם יגועון כל מקום שנאמר גויעה הוא בצדיקים ואל עפרם היינו בשעת תחיית המתים צריכים לשוב אל עפרם היינו עפר שלהם שהוא בארץ ישראל שכל איש ישראלי יש לו אחוזה בארץ ישראל לכן נקרא עפרם ובא הכתוב לתרץ טורח זה למה שיחזרו לעפרן ולהחיותן אחר שישובו לעפרן. ולזה בא טעמו בצידו שהוא משום כאשר תשלח רוחך יבראון ותחדש את פני האדמה אם כן כיון שבארץ ישראל הוא יתברך במדריגת כהן גדול אם כן אין לו להיטמאות ותחיית המתים על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו אם כן ההכרח שאל עפרם ישובון שלא ישאר סרך טומאה מה והבן:

לב) **ובזה** יובן מאמר הכתוב התחיינה העצמות האלה ואמר ה' אלקים אתה ידעת והענין הוא כי הבקעה היתה מלאה עצמות והנה יחזקאל נסתפק אם קרויין בנים כשאין עושין רצונו של מקום או נקראו עבדים. ולכן אמר שאם ישנו לטומאה אם כן כיון שתחית המתים הוא על ידי הקדוש ברוך הוא ומכונה בשם כהן גדול לכן אמר ליה אתה ידעת אם נקראו בנים או עבדים והבן:

לג) **עוד** אפשר לפרש ולתרץ הקושיא הנ"ל כיון שתחיית המתים על ידי הקדוש ברוך הוא ואיך מטמא למתים. ואפשר לומר בפשיטות שהרי פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה ואם כן כיון שע"י זה באים לתחיה לא גרע מפיקוח נפש שנדחה טומאת כהנים מפניו ודו"ק:

ובזו יובן שפיר כי איתא בגמרא סנהדרין (צ"ב ע"ב) חד מאן דאמר דסבירא ליה מתים שהחיה עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו. אם כן לפי זה לא הי' פיקוח נפש ואם כן אסור לטמאות למת. וזה אתה ידעת לפי סברת יחזקאל שמבלעדי פיקוח נפש אם כן אחר שהוא יתברך כהן אין לו להיטמאות ואם כן אם לא יחיו רק לפי שעה אין כאן פיקוח נפש והשתא למאן דאמר שנשארו בחיים שפיר הוה פיקוח נפש. וזה אתה ידעת אם יחיו וילכו לביתם תוכל להחיותן בשביל פיקוח נפש וגלוי לפניך את אשר תעשה והבן:

לד) **ובזה** יובן מה שדרשו חכמינו ז"ל פיקוח נפש דוחה את השבת מקרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם. וקשה הא וחי בהם פירש"י לעולם הבא ואם תאמר בעולם הזה הלא סופו הוא מת אכן לפי מה שכתבתי ניחא דודאי מפרשינן וחי בהם לעת"ד והיינו אחר תחיית המתים שאז לעולם יחיה כמאמרם ז"ל סנהדרין (צ"ב.) צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אין חוזרין לעפרן שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף צדיקים לעולם קיימין. ואם כן כיון שהכונה על ידי תחיה אי אפשר להחיותן הקדוש ברוך הוא שהוא יתברך בבחינת כהן גדול אלא על כרחך משום פיקוח נפש דחי בהם אם כן שפיר מוכח שפיקוח נפש דוחה המצות ודו"ק:

לה) **עוד** אפשר לפרש הפסוק מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה. כי מצינו בגמרא סנהדרין (דף צ"א ע"א) אנטונינוס אמר לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור מן הדין שגוף אומר מיום שפירשה הנשמה ממני אני מוטל כאבן דומם ונשמה אומרת מיום שפירשתי מן הגוף הריני פורחת כצפור לזה מרכיבין הנשמה בגוף כמו שכתוב חיגר על הסומא ודנין יחד ודרש יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואל הארץ זה הגוף לדין עמו. והנה יש להבין למה לי המיתה יהיו נדונים בחיים ועיין מה שכתבתי בדרושים אך המות הוא תיקון לאדם כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ומתכפר במיתה. וזה יש לומר בפסוק מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה והרבה דברים אשר במיתה מתכפרת למעט בעונש כי בעולם הזה במעט עונש ניצול מדין עולם הבא שקשה ביותר:

לו) **ועפ"ז** יש לפרש גם כן תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון ואחר כך תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה היינו שמרכיבין חיגר על הסומא. ולמה חוזרין ומרכיבין הנשמה אל הגוף. ומתרץ יהי כבוד ה' לעולם שלא יהיה להם טענה שנידונין שלא כדין וכמו שכתוב משפטי ה' אמת צדקו יחדיו שדנין על העבירות לאחר מיתה ואף שיוכלו לפטור כנ"ל צדקו יחדיו כשמרכיבין אותן מחדש. ומצאתי אח"כ פירוש פסוק הלזה משפטי ה' וגו' בספר וכמדומה בס' ת"ה. ועוד תועלת כל זמן שאינו פושט גוף הלזה לא יוכל להתלבש בגוף אחר כמו שהיה קודם החטא וכמו שכתב בזוהר פרשת שלח. והקדוש ברוך הוא חפץ בטובת ברואיו. ולזה הטעם הוצרך המות כדי שיתבטל גוף הראשון שהיה מזוהמת נחש כתנות עור לכן לעתיד שתתבטל הזוהמא אז ישמח ה' במעשיו:

לז) **והנה** עיקר ההספד לעורר בתשובה והחי יתן אל לבו כי לא ידע האדם את עתו וחס ושלום פתאום ילכד וכמאמה"כ ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש והענין הוא כי במקום אמר ימי כצל עובר ודרשו ז"ל במדרש פרשת ויחי הלואי כצילו של כותל או כצילו של אילן רק כצל עובר כהדין עופא דפרח וטוליה פרח עמיה כי לא ידע האדם קצב ימיו. ואולם בדוד המלך עליו השלום קצבי ימיו ידועים שהניח לו אדם הראשון שבעים משנותיו. אם כן בטוח היה בחייו. אך עם כל זה איתא ביבמות סוף פרק החולץ את מספר ימיך אמלא זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין ולזה אמר ימי אינם בגדר שנות בני אדם זולתי שאין עת קבוע ואין חרצובות למותם שאפילו בצדיקים פעמים שמתים בקוצר ימים כמאמרם ז"ל במדרש גבי ר' בון שמת בכ"ח שנה והספד עלוהי משל לאחד שהיה לו פרדס ונתן אותו לפועלים והיה פועל אחד שהיה מתכשר במלאכתו ביותר והביאו הבעל הבית וטייל עמו ארוכות וקצרות לעת ערב כשבא ליתן שכרן והיה אותו הפועל נוטל שכר ואמרו יתר הפועלים אנו יגענו כל היום וזה יגע בשתי שעות ויטול שכרו משלם השיב הבעל הבית יגע זה בשתי שעות ויצא פעולתו כמו אתם

שיגעתם

שיגעתם כל היום כך אמרו יגע רב' בון לכ"ח שנה מה שלא ימלא תלמיד ותיק למאה שנה . ולזה אמר ימי כלל נטוי כלל שים לו זמן קבוע [דהא כאן לא כתב כלל עובר] ואני מצדי מחמת שאחשוב שאני בנדר לא זכה כעשב איבש . ולזה אמר אלי על תעלני בחצי ימי כי עם שמצינו שצדיקים נאספים בקוצר ימים אין לתלות בחטא רק שלא נקצב עליו יותר אין ידוע מתי הש"ים שנותיו אבל אני שיודע קצב ימי אל תעלני בחצי ימי והם ידועים בדור דורים שנותיך שהדור הקצובים שקצבת לדור דורים המה שבעים שנה שהניח לו אדם הראשון :

גם יש לפרש אל תעלני בחצי ימי בדור דורים שנותיך כי נקצבו שני דורות כאשר נשאר לדוד כי דוד מדריגתו ספירה האחרונה שהוא חותך חיים לכל חי אם כן אם ימעטו שנות דוד ימעטו שני הדורות לזה אמר אל תעלני בחצי ימי שאם כן הממעט שנות הדורות גם כן והבן :

לח) **ואמר** לפנים הארץ יסדת ומעשי ידיך שמים כי איתא בפסוק בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ הרי שמים קדמו וכתיב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים הרי ארץ קדמו . ויראה כי אם שמים קדמו לפי מעלתן שעל כן אז היה ראוי יסוד השמים להיות נבראין קודם הארץ והיה פתחון פה למינים שהיו אומרים ששמים בראו את הארץ לזה קדמו בריאת ארץ . וזהו לפנים לפי הראות הארץ קודם ואחר כך מעשי ידיך שמים ואולם הנך שמים אין להם קיום כמו שכתוב שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלו לכן אמר המה יאבדו ואתה תעמוד וכולם כבגד יבלו וגו' כי לעתיד נאמר כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה שלעתיד יסכר פי דוברי שקר ואין מינים כי תמלא כל הארץ דעה את ה' לכן קדמו שמים והם נצחיים אבל שמים וארץ אילו כולם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו כי השמים אם שנבראו בתיקונם עם כל זה חטא אדם הראשון גרם אשר גם הם יבלו כמו בגוף שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכן מלבוש האדם שיורד עמו לשאול הוא העולה עמו בתחיית המתים הגם שנבלה בארץ נשאר רוחניות המלבושים וכן השמים אם שיבלו מ"מ ישאר הרוחניות ועל ידי זה יבראו השמים החדשים בכח הרוחניות הנשאר וזהו כולם כבגד יבלו כלבוש הה יפס שעל ידי שנבלה הלבוש הגשמיי נעשה לעתיד מלבוש רוחניי ונצחיי לכן נמשלו הצדיקים לשמים החדשים והארץ החדשה וזהו בני עבדיך ישכונו היינו לעתיד לבא יהיו נצחיים כמאמה"כ כן יעמוד זרעכם ושמכם וזהו בני עבדיך ישכונו וזרעם לפניך יכון יה"ר שיהיה במהרה ויקויים הכתוב ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ובא לציון גואל בב"א :

דרוש ס"א לשבת נחמו .

בילקוט נחמו נחמו . חטאו בכפליים ולקו בכפליי' ומתנחמים בכפליים ויראה ביאורו כי איתא בגמ' ב"ק ס"פ שור שנגח את הפרה . הרואה ט' בחלום סי' יפה הוא לו . ופריך מ"ט איצימא משום דכתי' כי טוב אימא וטאטאתי' במטאטא השמד . חד טית קאמרינן ופריך ואימא טומאתה בשולי' . ומשני ט' ב' קאמרינן ואימא טבעו בארץ שעריה . אלא הואיל ופתח בו לטובה תחילה . כי מבראשית עד טוב לא כתבי' . והנה מהרש"א הקשה למאי דמשני חד ט' מאי משני אכתי כיון דט"ית ר"ת הוא אימא שהוא ר"ת של וטאטאתי' כו' ועוד הקשו למאי דמשני ט' ב' קאמרינן . מהיכא תיתי לומר שרמז לטבעו בארץ כי י"ל יותר שהראו לו כל הטובה שהוא טוב ומהרש"א כתב בזה בדרך דרוש . ויראה ליישב ע"פ פשוטו בהא דמשני חד טית קאמרינן . היינו שהראו לו בחלום חד טית . וכיון שהראו לו חד טית מסתמא הכוונה חלום שיורה על ר"ת של

תיבה

תיבה שהיא חד טית והיינו טוב דל"ל וטאטאתי' דא"כ למה ראה חד טית. שכך נאמר לו בחלום שהוא חד טית. ופריך ואימא טומאתה בשולי'. שזה אינו מורה כ"כ על פורענות. רק על טומאה. ומשני ט' ב' קאמרינן. והשתא תו ל"ל דהראו לו טב מבלי שום הוראה אחרת. דא"כ מילתא דפשיטא היא שהרי היא טוב ממש. ומאי קאמר הרואה טית בחלום. אע"כ שראה בחלום תיבה שתחילתה טב. ואין כל התיבה כך. א"כ יותר מסתבר שהראו לו טבעו בארץ שערי'. שאילו הי' סימן על הטוב היו מראים לו רק טב בתיבה שלימה שהוא הטוב בעצם. ומאי קאמר הרואה טית. הא ראה כל התיבה שהיא טב. לכן מסיק טעמא אחרינא. וא"כ ממילא מיושב נמי קושי' שני' של מהרש"א דנימא מסתמא הראו לו כל התיבה דאם כונת ריב"ל על כל התיבה. מאי קאמר הרואה ט' דפשיטא היא שהראו לו טוב בשלימות. ומהרש"א באגדות האריך כי הג' אלפא ביתות של מגיל' קינות הנה בראשונו' לא נרמז שום רמיזות טוב בשתי אלפא ביתות ראשונות שהט' טומאתה בשולי'. ובשני' טבעו בארץ שערי' ובשלישית באיכה יועם הט' הוא טובים כו' שיש בו רמז טוב והנה יהויקים שרף המגילה הוא ג' אלפי ביתות ראשונות. ושני אלפי ביתות רמוזים לב' לוחות שנשברו ובשלישי שנרמז טוב לכן הוסיף ירמי' אני הגבר שלש אלפי ביתות וכל הטתי"ן מתחילין בטוב לכן באיכה יועם שנרמז בו הטוב. כי שם נאמר תם עונך בת ציון. שרומז שכבר קיבלו עונשם. לא יוסיף להגלותך לכן הניחה באחרונה ע"ש להורות שכל הטתי"ן יהיו טובים. לכן הרואה ט' בחלום. היינו של מגילות קינות והיינו חד ט' דקאמר. היינו שראה הט' של מגילות קינות. ופריך אימא טומאתה וכו' ט' ב' פריך אימא טבעו כו' ע"ש במהרש"א. כי סימן הטוב הי' לרוע לשונאי ישראל לכן ט' באב נחרב הבית: ב) והנה בתענית אמר ר' יוחנן אילו הייתי שם קבעתיו בעשירי שבו נשרף רובו של היכל כי בתשעה סמוך לערב הציתו בו האור והקשה מהרש"א הא ר' יוחנן גופיה אמר שאותה הלילה ששבו מתור הארץ ליל ט"ב הי' אמר הקב"ה אתם בכיתם בכי' של חנם אני אקבע לכם בכי' לדורות ונראה כי אמרו שם בגמרא תמוז דהאי שתא מלוי' מליי' שנאמר קרא עלי מועד לשבור בחורי והנה עון מרגלים גרם כל הצרה שנפקד עון בכי' של חנם. שבסיבת מרגלים. והנה כפי כונת מרגלים הי' דעתם לשוב בעשרה ימים כי לא חשבו שיהי' עיבור. כי כל כונתם לרוע. ובתשיעי יש בו בחינת טי"ת שהוא טוב וכמו שנבאר לקמן. ואחר שראה שרובו של היכל נשרף בעשירי. חשב שנידונו כפי כונת המרגלים. שלא ידעו מן העיבור של תמוז. ומעלה עליהם כאילו שבו בעשירי וא"כ א"ש כונת ר' יוחנן. מיהו כבר אמרו רבנן אתחלתא דפורענותא עדיף שמ"מ ההתחלה היא העיקר. והנה מ"ש תמוז דהאי שתא מלוי' שנאמר קרא עלי מועד לשבור בחורי אינו מובן מה ענין לשבור בחורי לזה. ומהרש"א דחק: אמנם יראה כי הוא ית' חפץ חסד הוא וצופה מראשית אחרית לשום להם שארית. וזה חסדו אשר עשה עמנו להיות הרע ביום שהוא מסוגל לטוב. כי הראשונה היתה בי"ז בתמוז שהובקעה העיר. וי"ז מספר טו"ב. וט' באב הוא ט"ב. והטי"ת עצמה יש בחינת טוב וט' באב הוא ר"ת ט"ב. וזהו גרם לנו לפליטה גדולה כי כבר אמרו חז"ל כי המן שמח כשנפל לו פור באדר. ירח שמת בו משה. ולא הי' יודע שבז' באדר מת ובז' באדר נולד. ואין כאן ענין זה. רק ראינו שיום מיתת צדיקים הוא מסוגל לכל מחלה ונגע ח"ו עד שצריך רפואה לאותו יום שבז' באדר נולד ג"כ וכדאי שלידה לכפר על המיתה לכן אמרו חז"ל וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה. זרח שמשו של אחר וזה מחסדו ית' להגין על יום רע ומר שנאסף הצדיק בחטאינו. שיזרח שמשו של צדיק אחר. והנה יהי' לאות ביום אבדן בית תפארתינו

אשר

אשר נהרגו בזדון צדיקי עליון וחסידים קדושים אשר בארץ וזהו נותן תוקף לקליפה וסטרא אחרא לשלוט ביום רע ומר. ולזה הקדים הוא ית׳ רפואה למכה. כי ביום תשעה באב נולד הגואל כמבואר במדרש. וזו הוראת הטוב שבר״ת ט״ב כי הט״ת סימן הטוב. וכן בברית מגוהה נקן סימן הגואל במספר הטית. והנה אחר שהוא ית׳ צופה מראשית אחרית. שאם ישובו המרגלים ביו״ד אב. שהוא יום שאין רמוז בו בחינת הט׳. יהיה היום ח״ו מסוגל לרע מאד יותר. ולא יהי׳ ח״ו הקומה לשונאי ישראל. אחר שהי׳ מקבל היום כל כחות הדינים ואין תרופה למכתו בהיות שגלוי לפניו ית׳ שביום שוב המרגלים עתיד המקדש להחרב וספו תמו הצדיקים וחסידים שבדור. לכן הקדים רפואה למכה. ותמוז דהיא שהא עברוה. כדי שתהי׳ יום שוב המרגלים בט׳ שהוא בחינת הטוב שיעשה עמנו אות לטובה. וזהו מה שכדאי לידת הגואל בט׳ לכפר על מיתת צדיקים שנגזר ביום ההוא. וזהו מובן שאמר קרא קרא עלי מועד לשבור בחורי דייקא דלמה שנגזר מיתת צדיקים ביום החורבן. הוכרח להקדים יום ה׳ שיהי׳ מסוגל ביום טובה שיצמח קרן ישראל במה שנולד הגואל באותו יום. ובזו יובן מ״ש במדרש שדייק מהך קרא דקרא עלי מועד לשבור בחורי שקשה מיתת צדיקים כחורבן בית המקדש. ויפה ענף דחק בזה:

ג) אמנם עם דברינו יובן היטב. כי זה חסדו יתברך אשר עשה עמנו שתהא שליטת הדינים ביום שיש בו בחינת טוב. כדי שתהי׳ תקומה לנפילה. והנה חזינן שתלה הכתוב קדימת הזמן שקרא מועד שהוא לשבור בחורי בשביל שעתידין הצדיקים ליהרג באותו יום. צריך הקדמות שיהי׳ בט״ב שיש בו בחינת טוב ומסוגל לגאולה. ואמאי לא תלה שהוא לסיבת חורבן בית המקדש אחר שבעו״ה בית קדשינו הי׳ לשריפת אש באותו יום. א״כ למה לא תלה המועד למען יהי׳ החורבן ביום שמסוגל לטובה כי לפי הנראה שחורבן בית מקדשנו כי גדול כים שברינו על שבר בת עמינו ביום ההוא. ואין ספק שיום צרה ונאצה היום ההוא. ולמה לא תלה המועד שיהי׳ ביום שמסוגל להבנותו ע״י מלך המשיח כדאיתא במדרש רבה שאמר רבנן אנן במרא שמיא דעל ידו מתחרב בית המקדש כי נולד ביום החורבן ועל ידו מתבני. אלא הוא הדבר ששניהם שקולים. שגם מיתת צדיקים שקולה כשריפת בית אלהינו. לכן תלה ביום לשבור בחורי שקשה כחורבן והוא מובן וברור. ובזה מובן וישקוד ה׳ על הרעה כי צריך הוא והוא עם מ״ש מה שנחרב הבית בט׳ אב אף שהי׳ ראוי לתמוז להיות חסר מליוה מלי׳ כדי שיהי׳ החורבן ביום שיש בו סימן טוב שאז איפוכי גדולה נטלו על עונותיהם כמ״ש תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך. ובזו יובן מ״ש בשוב ה׳ שיבת ציון היינו כחולמים. כי כבר אמרו שבגלות נקראים ישינים כמ״ש אני ישינה ולבי ער. אני ישינה בגלות. ולפי שעיקר הגלות נמשך מיום מר יום ט״ב שבו סימן הט׳ שהוא לטובה. אבל עכשיו אותיותינו לא ראינו. כי אות הטית שהוא סימן הטובה לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה. כי אין עוד נביא לידע מתי קץ הפלאות. כי נעלם מכל ליבא לפומא לא גליא. ואולם בשוב ה׳ שיבת ציון יהי׳ בגלות סימן הט׳ כחולמים כמו שחולם הט׳ מור׳ על טובה. כן יראה עלינו כבוד ה׳ חופף עלינו לטובה:

ד) ולהמשיך הפסוקים נקדים מ״ש בגמרא הנ״ל שאל ר׳ חנינא בן עגיל את ר׳ חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב. א״ל עד שאתה שאלני למה לא נאמר בהם. שאלני אם נאמר בהם טוב. וכבר תמהו כולם. איך אפשר שלא ידע. זיל קרי בי׳ רב. וכבר אמרנו בזה. אמנם אפשר לפרש כי באמת יש להבין למה נאמר טוב דוקא בדיבור החמישי שהוא כבוד אב ואם. אמנם יובן כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. כי השכר הוא נעלם וגניז טובת העה״ב. לכן לא נזכר אפילו בחינת טוב כי הכל בהעלם וכמ״ש מה רב טובך

אשר

אשר לפנת כי כ"כ הטוב הוא בתכלית אף שאין ראוי להתגלות כי אם בהעלם כי בדיברות הוא סוד כל התורה והטוב לא נזכר בפס כי אם בהעלם כי לא ניכר בעה"ז גודל ההטבה. ואולם בדיבור החמישי שהוא כבר נרמז הטוב כי דיבור החמישי נראה קצת רמיזות הטוב' והוא ע"פ מה דאיתא במדרש דברים רב לכם סוב את ההר הזה פנו לכם צפונה. ודרשו על עשו שהוזהרו עליו כי עדיין זכות שכיבד את הוריו קיים. פנו לכם לצפונה לימות המשיח שיתקיים מה רב טוב אשר צפנת ליראיך. והענין כי עשו בזכות שכיבד את הוריו שמורה לו לעד אף כי עשה כל תועבה ובארץ נכוחות יעול ופשט ידו בזבול: ה) ובזה מובן מ"ש גבי עובדא דר' עקיבא ור"ג ששמעו קול המונה של רומי מהלך ק"כ מיל. והי' ר' עקיבא משחק והם בוכים. ואמרו לו למה אתה משחק. אמר לכך אני משחק. אם לעוברי רצונו כך. לעושי רצונו על אכ"ו. והיא כי עשו זכה בשביל מצוה זו למה שזכה לרב שלוה בהתמדת זמן ארוך פ"ש לעושי רצונו. והנה כל מה שמוסיף שלוה בשביל זה יותר יוגדל שכרינו כמ"ש נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. כי מעת וזמן רב התמדת שלותם. גזה בשלום יחדיו אשכבה. ר"ל כי אין קיום לאומה הישראלי רק מטעם עמו אנכי בצרה. שהשכינה עמנו בגלות. ואחר שאשכבה יחדיו כי בכל צרתם לו צר. בזה אני בטוח לאחר שמושלם זכותו של עשו. כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני. כי לא יהי' לעשו עוד חלק עמי. אחר שכבר התמיד זמן רב בשלוה. לכן אמר אחר שאתם רואים רב טוב ושלותו של עשו. תבינו כי ראוי לכם רב טוב הצפון ליראיו. כי אם לעוברי רצונו כך. לעושי רצונו עאכ"ו. והנה רמז בזה בדיבור של כיבוד. שמשם נמשכה שלות והצלחת עשו באורך הזמן בשביל כבוד זה. יוכר קצת הטבה הראוי לישראל בכל מצות שעושין באורך הגלות. כי רבת צררוני יאמר נא ישראל.

ובגלותינו לא עזבנו תורת ה' ומצותיו כל הימים. וא"כ אם הטוב מיוחס דוקא למצוה זו של כבד. אין קושי' למה לא נאמר ההטבה בדיברות ראשונות. שהרי נודע אילו לא נשתברו לוחות ראשונות. לא הי' שעבוד בעולם. ולא היתה ההטבה נלמדת מעשו. כי היינו זוכין לשתי שולחנות. ולא היו ידי עשו שולטות בנו כמ"ש הקול קול יעקב כו'. לכן דוקא בדיברות אחרונות נרמז הטוב בזה הדיבור. שבזו תראו הטבה נגלית. ממה שאתה רואה שלות והצלחת עשו. על כל מה שעשה והחריב מקדשינו ותפארתינו. שעל דבר זה אמרו חז"ל אחר שבארץ נכוחות יעול בל יראה גאות ה': ו) אמנם דעת ר' חנינא הוא שכל הדברות הם כעולות ומחוברות זע"ז. שאין הטוב הנאמר בדיבור נוסף דוקא על מצות כיבוד. כי אם על כללות הדיברות שהם יסוד של כל התורה. לכן בדברות ראשונות יש תר"ך תיבות נגד תרי"ג מצות וז' מצות דרבנן. ואולם בדיברות האחרונות שרמז שכחת התורה. וע"י זה נוספים כמה מצות כמו שני י"ט של גליות כמ"ש חז"ל מי גרם לי לשמור שני י"ט שמוני נוטרה הכרמים. בשביל שכרמי שלי לא נטרתי. לכן לא רמז בהם תר"ך תיבות. כי מחמת ספיקות נתרבו המצות לחוש לספיקן כמו י"ט של גליות ויתר ספיקות בתפילין וכדומה בכל המצות. לכן אין בהם מספר מכוון. כי נתרבו הספיקות ואם הטוב הוא על כללות התורה. אין ראוי שיחסר זה בדיברות ראשונות. כי לא על המצות כיבוד נרמז הטוב כי אם על כללות התורה. וא"כ שפיר שאל ודייק ליסנא מפני מה בדיברות ראשונות לא נאמר בהם דייקא. כי אילו הי' מוסב רק על כיבוד אב ואם לחוד. לא הי' בו מהקושי' הנ"ל כמ"ש שבדיבור כיבוד נראת הטובה הנראית בהצלחת עשו. אבל אחר שהוא סובר שלמען ייטב לך נדרש על כל הדיברות. ורמוז לטוב הצפון לשומרי תורת ה'. שפיר שאל שאין ראוי שיחסר זה:

ברברות

בדיברות ראשונות. ועל זה השיבו. אם שאתה שואלני למה לא נאמר בהם טוב. כאילו פשוט לך שהטוב חוזר על כללות הדיברות. שאלני אם נאמר בהם טוב דייקא. כי שמא לא קאי רק על כיבוד לחוד. ונרמז ללמוד משכר כיבוד של עשו. והיתה התשובה מפני שסופן להשתבר ח"ו פסקה טובה מישראל. כי הטוב הרמוז בהם הוא על כל הדיברות שהם כללות כל התורה בכללה. ובזו יובן כי לפי גודל שלות האומות. ככה הגדל הצלחת ישראל. כי אם לעוברי רצונו כך. לעושי רצונו על אכ"ו. וזהו אמרו היינו כחולמים. שאז במה שאני ישינה בגלות וה"ע שאנו רואין שהורה לרעה ח"ו ע"ב. אז יתגבר הוראת הטוב האמתי. כי אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה במה שהגדיל ה' לעשות עמנו. וזהו במה שהיינו שמחים זה זמן ארוך ורב בשביל מלוה א'. ק"ו שתגדל שמחת ישראל במה שכבר עבר זמן רב עליהם בגלות. ואעפ"כ תורת ה' בפיהם לקיים מצותיו יתברך. א"כ ראוי להם שכר הגדול ורב טוב הצפון כן יזכנו ה' וישמחנו כימי ענינו ומרודינו.

ובא לציון גואל בב"א:

ז) **ובזה** יובן מ"ש במדרש נחמו נחמו. חטאו בכפלים. כי חטא חטאה ירושלים.

כי הט"ת שיש בה סימן הטוב. הם פגמו אותה ונצטרף לא' ונעשה חטא חטאה ולקו בכפלים שנרמז שני חורבנות בט"ת. טומאתה בשולי' באלף בית ראשון של מגילת קינות. וגם בשני טבעו בארץ שעריה. יראה כי רמז זה לבית שני. שטבעו השערים ונגנזו בארץ. לא כן בחורבן בית ראשון שנפקדו לשבעים שנה ואינו בגדר טביעה כי סופן לעלות. וכן יראה שאסף התנבא אלקים באו גוים. וכתבו התוס' שלכך אמר מזמור כי מי שיעלה שערי ירושלים יעלה גם קורח ועדתו וכמ"ש במק"א. הרי שמה נרמז על בית שני. ומתנחמים בכפלים כי זה סיבה להשלים הטוב והמתוקן. כי ישוב לשוש עלינו לטוב כאשר שש על אבותינו:

דרוש סב על חג השבועות:

ח) **ויהי** דבר ה' אלי לאמר בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטומאת הנדה היתה דרכם לפני. ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגילוליהם טמאוה. ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים: ואין לו מובן מה שאמר יושבים על אדמתם. וגם מה שאמר דרכם ועלילותם מה עלילותם. אכן יתכן לפרש עפמ"ש בגמרא על קרא דויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית. אמר רבא מכאן מודעא רבא לאורייתא. ומסיק אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש שנאמר קיימו וקבלו קיימו מה שקיבלו כבר. ועפ"ז יש להבין מה דאיתא במגילה שאלו תלמידיו של רשב"י את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי'. א"ל אמרו אתם. א"ל מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. א"ל שבשושן יהרגו. א"ל אמור אתה ואמר מפני שהשתחוו לצלם. ופריך מה זכו לנס. ומשני הם לא עשו אלא לפנים. אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים. ומקשין אמאי לא קשי' מפני מה זכו לנס אם העונש מפני שנהנו. ויראה להשיב כי אמרו חז"ל אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו כלי' וצריך ביאור דהרי גם שיתוף אסור ג"כ לישראל. אך י"ל כי אמרו מודעא רבא. אך זה אינו רק במצות שקיבלו בסיני. משא"כ מצות של בני נח שהם כוללות לא שייך מודעא כמ"ש בעל פ"ד דדינא דמלכותא דינא. והנה קיי"ל דבן נח אינו מוזהר על השיתוף. וא"כ י"ל תירוץ מודעא משא"כ לולי וי"ו שבהעלוך לא היה שיתוף א"כ בודאי חייבין אפילו יש להם דין בני נח. ובזה מבואר דמ"ש מפני שנהנו לא קשה שהרי באמת יש להם טענת מודעא רק כיון שכפה עליהם ההר כגיגית אם ימאנו לקבלה כמו כן נגזרה גזירה זו אם יטענו טענת מודעא. ואח"כ כשחזרו

וקימוהו

וקיימוהו שפיר זכו לנס. משא"כ עון הצלם שהיא ע"ז שגם בן נח מצווין שפיר קשי' אמאי זכו לנס. ומשני הם לא עשו אלא לפנים ולבם היו לשמים. וא"כ אין כאן רק אזהרה דקדוש השם. וקיי"ל בן נח אינו מצווה על קידוש השם וא"ש :

ב) **אך** הרשב"א הקשה אמאי נענשו כיון שהיה להם טענת מודעא. ותירץ דמ"מ לא ניתן להם ארץ ישראל כי אם בתנאי שישמרו תורת ה'. כמו שאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו. ולכן כשהיו בארץ ישראל לא היה טענה במודעא כי אם בשבילו חזרו טענת המודעא. ועפ"ז יתבאר מ"ש בית ישראל יושבים על אדמתם הרצון שעדיין יושבים על אדמתם ואעפ"כ ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם. הרצון שבעלילה באו שיש להם טענת מודעא. ואמר כטומאת הנדה. אפשר דשבעת ימים תהיה בנדתה. רמז על גלות בבל שהיה שבעים שנה. ובמדרש אמרו אם נדה ע"י שפרשה מבעלה שבעה ימים קראה הכתוב דוה. אנו שפירשנו מבית חיינו עאכ"ו. האמת כי ראוי לאנוק על שברנו ואבדן בית תפארתנו. מ"מ ראוי להבין הק"ו מנדה. אכן הענין כי לנדה קראה התורה דוה ולא לאלמנה. כי אלמנה אינה מצפה לבעלה ומסיחה דעתה ממנו. כי ברית כרותה על המת להשתכח מן הלב. אבל בנדה שהיא כתוחלת ממושכה. ע"כ לבה דוה עליה יותר. וכמו כן אנו שפרשנו מבית חיינו ואנו מצפין בכל יום על גאולתינו ופדות נפשינו ובאורך הימים תוחלתנו ממושכה יותר. ע"כ אוי לנו על שברינו שאנו מצפין בכל יום הוא לנו יגון וכאב יותר. ואמר ואשפוך חמתי עליהם כי ע"ז דנם בחימה שפיכה וקצף גדול. כי בשפיכות דם הוא שגם ב"נ מצווין עלי'. ואין להם שום התנצלות. וכמו כן בגלוליהם טמאוה ג"כ הוא חטא ע"ז. שגם ב"נ מצווין עליו. ואמר עוד מה שאפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות. הוא על יתר עבירות הוא לפי שטענו מודעא. ולכן אמר כדרכם וכעלילותם שפטתים. כי המה ביקשו סיבות לסור ממצות ה'. וה' נתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו וכשחטאו גלו :

ספר

שיורי קומץ המנחה

חיבור נפלא מאוד. פירושים ודרושים נחמדים ונפלאים בדרך פרד"ס.

הבינו וגם חקרו הרב הגאון הגדול החריף האמיתי המפורסם בכל קצוי ארץ בחיבוריו הרבים והעצומים המפוזרים בכל רחבי הבל. המקובל אלקי רשכבה"ג מו"ה **ארי' ליב צינץ** זצוק"ל זי"ע בהרבני וכו' מו"ה משה זצ"ל **אב"ד ור"מ בק"ק פלאצק**:

בעהמח"ס

הובא לביהד"פ ע"י הרב מ' **חיים יעקב נפתלי** נ"י **מוואַרשא**.
בהוצאת האשה הצנועה היקרה מרת **בת שבע** תי' בת ה"ה מו"ה **נחמי' ז"ל מקארלין** לע"נ בעלה היקר החסיד מו"ה **יעקב יצחק** ז"ל היילפרין (נפטר בשמ"ע תרע"א) בן ה"ה מו"ה שמחה זילמל ז"ל.

ובהשתדלות ר' משה ליפשיטץ מחזיק ביהמס"פ בווארשא נאליוועקעס 40

בילגורייא (פלך לובלין)

בדפוס של ר' נתן נטע קראנענבערג נ"י

שנת **תער"ב** לפ"ק

СЕФЕРЪ ШИРАЙ КОМЕЦЪ ГАМИНХУ

Тип. Г. Пимента и Я. Швабе, Варшава, Сѣраковская 4.

שיורי קומץ המנחה

דרוש א' לשבת קודם שבועות

במדרש רבה פ' אמור (פרשה כז) על פסוק שור או כשב כו'. הה"ד צדקתך כהררי אל. ונראה לבארו ויתבאר ג"כ מ"ש בש"ס שבת (פח.) אמר חזקי' מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ה"א יתירה ל"ל מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו ע"כ. וכבר דייק הרי"ף [על העין יעקב] שם מאי קדייק אם יראה למה שקטה. פשיטא שיראה מתחילה ואח"כ שקטה. ועוד דייק שם כמה דיוקים ואין להאריך:

ולייישב הכל יתבאר ישוב קושית התו' בע"ז (ג ע"א) למ"ד (בשבת פו:) בשבע' בסיון ניתנה התורה איך שייך הששי. ויתבאר ג"כ מה שתמה המג"א (רס"י תלד) איך אומרין יום מתן תורתנו כיון דאנן קיי"ל כר' יוסי ובשבעה בסיון ניתנה תורה איך נאמר [בששי] יום מתן תורתנו. ויבואר ג"כ מה שאמרו בשבת שם משה הוסיף יום אחד מדעתו למה התחכם על דבריו ית' להוסיף יום אחד:

אך נראה כי במה שאמר צדקתך כהררי אל אמר במדרש (במדבר פרשה א) ג"כ צדקתך כהררי אל. צדקה שאתה מביא על העולם (שעושה קב"ה) מפורסמת בהרים הללו. (כמו המנין במדבר שמפורסם באיזה יום ובאיזה חודש). משפטיך תהום רבה. משפט שאתה עושה מסתיר כמו תהום. ועפ"ז יובן בפשיטות כי דרש במדרש (פ' אמור הנ"ל) שור או כשב כו' ולא נאמר עגל. משום ולא יהי' לבני ישראל למבטח מזכיר עון. ר"ל בשביל שחטאו בעגל. לכך לא נאמר עגל שלא להזכיר חטא עגל. וא"כ המכוון ג"כ שהוא ית' חס על בראיו, ועמו בני ישראל. שלא לפרסם את אשר חטאו. וא"כ א"ש שור או כשב ולא נאמר עגל. וזהו בשביל צדקתך כהררי אל. שמה שהוא שבח ישראל מפרסם. כי שור הוא שבח כמו שאמרו (שבת כח:) שור שהקריב אדם הראשון ותיטב לה' משור פר. ולא נאמר עגל. כי מאחר שהוא גנות להזכיר עון לא פתח בעגל כי אם בשור. ובזו יובן מ"ש בגמרא שם (פז.) אשר שברת יישר כחך ששברת. ותמה הרשב"א וכי נדרוש בכל דוכתי אשר היינו יאשר כחך. שבכמה דוכתי כתיב אשר שאינו מתפרש בלשון אושר. ועפמ"ש ניחא דמשמע לי' דסגי לכתוב וכתבתי את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים. וג' הי' לו להזכיר אשר שברת. שהוא גנותן של ישראל. כמו שאמרו שם (פח:) עלובה כלה שזינתה תוך חופתה. ולהכי דריש לי' בלשון אושר שהוא אושר כמו שדרשו חז"ל (במד"ר שמות פמ"ג) מוטב הדין כפנוי' ולא כאשת איש וא"ש:

ולייישב קושית התוס' איך יתכן הששי למ"ד בזיי"ן בסיון ניתנה תורה. חוץ מדרכינו נאמר ונקדים מדרש רבה (פ' אמור פכ"ח) על פסוק והבאתם את עומר הה"ד מה יתרון לאדם בכל עמלו. ויראה לבאר כי בא לומר שהמבחן בזה כי מותר האדם מן הבהמה אין. וכמו שדרשו חז"ל (ויק"ר רפכ"ח) למעלה מן השמש יש לו יתרון. כי בכל יגיעות וטרחות בעסק העולם השפל אינם אלא חומריים. כיון שאינם לתכלית אמתיי כמו שאמרנו ע"פ משל לא' ששלחו משולח א' להביא לו סחורה ממקום רחוק. והנה צריך הרבה הוצאות וגם מעות לקנות הסחורה והוצאות מספוא לבהמות וכדומה. והנה מי שהוא ציר נאמן לשולחיו ומוציא הכל בשיקול. מגיע לו שכר טרחו. הן בעד קניית גוף הסחורה

הבחורה. ואפילו ביתר פרחות שטרח ליתן מספוא לחמורו גם מזו מגיע לו שכר טרחו. אבל מי שהוא שכל שהוציא כל הוצאות בעגלת צב משוט בארץ אנה ואנה עד שהוציא כל מה שהי' [לו] והוצאות הבהמות וסוסים. הנה לא מיבעי' שאינו מגיע שום שכר. מאחר שלא תיקן שלימותו ועיות השליחות. אף כי גם על זאת (שאינו) [שאחר] מקבל שכרו על הוצאותיו בטורח המוספות. ולזה אדרבה יחשבו כל הוצאותיו לריק יגיעו. מאחר שלא עשה שלימותו:

והנמשל הוא כי האדם נשלח ממקום עליון. והנשמה שישנה במקום גבוה כא' מלבא מרום, לממי' שלחה ה' לעולם האפל והשפל הלזה. והנה הכרח להוציא הוצאות בזה העולם השפל. היינו מה שהוא חומרייה ומעשה בהמה אכילה ושתיה ומשגל וכדומה צרכי הגוף. והסחורה תורה ומעשים שיקנה שלימותו בעולם הלזה השפל והעכור. ומי שהוא מביט לתכלית. כל הנאות גופו הם בשביל התכלית שיהי' לו כח וחיל לעבוד ה' ולעשות שליחותו באמונה. ואף גם על זאת המעשה בהמיי אכילה ושתיה ושינה וצרכי הגוף. מאחר בטובה אותם לתכלית האמיתי. מושכר הוא מן האל ית' גם על זאת. (והנה הרשע שבילה כל ימיו בהבל וריק ותאות רעות). כשיבא עתו להשיב רוחו. ולקבל שכרו בעולם האמתי. הנה לא זו בלבד שנותנין לו שכר תורה ומצות ומע"ט אשר פעל ועשה כל ימי חלדו אף גם על טרחו בצרכי הבריאות גופו נותנין לו שכר. והרשע כשרואה שפוסקין לו לצדיק שכר מעשיו הטובים יהי כמתרים. כי ישים מחסום לפיו. אך בשמעו כי ניתן לצדיק שכר על צרכי גופו. יפתח פי האתון ויאמר הרשע מי הוא כמוני אשר הי' לי כמה טרחות ויגיעות אשר יגעתי בהרבות נכסי יקניתי לי שדות בתים ונחלאות וקבלתי כסף לרוב אשר תחת פת במלח אשר אכל הצדיק הלזה. הנה אני טרחתי יותר לאכול למעדנים ולשבעה. ולמה זה יקופח שכרי. ותשובתו בצדה. כי הצדיק כל צרכי גופו הוא לתכלית האמתי. מגיע לו שכר גם על זאת. אבל הרשע אשר כל תכלית פעולתו לריק דברים של הבל. א"כ למה זה יתן שכרו על מה שאכל ושתה למלאות בטנו. ואין חלק לה' בצרכי גופו אשר עשה להנאת עצמו. והנה כי כן הצדיק מקבל שכר. אף גם על שלילות המעשה. אף בשב ואל תעשה. כיון שחזקתו הוא עושה מצות ה' ותורתו:

ובזה יובן מ"ש (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך כו' כי אם בתורת ה' חפצו כו'. וראוי להבין למה לא אחז דרך קצרה. אשרי האיש אשר בתורת ה' חפצו כו'. אך בא להורות שלא לבד מאושר על אשר עוסק בתורת ה'. אף גם על זאת הוא מאושר על שלילותו שלא הלך כו'. וגם על זה מגיע לו שכר כשלא הלך. כמו על שינה וטיול לפעמים ויתר צרכי גופו.. ולזה אמר שהוא כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו. היינו גוף הפרי. ועלהו ר"ל שהמחזיק הפרי שהוא צרכיו שמחזיקין אותו לעבוד את ה' ג"כ לא יבול. ואמר לא כן הרשעים כי כל תכליתם מהבל יחד כמוץ אשר תדפנו רוח. וכל יגיעתם לריק. ולזאת לא יקומו רשעים במשפט. שאין להם תקומה לתבוע שכר על צרכי הגוף ההכרחיים. משא"כ הצדיק שמקבל שכר גם על צרכי הגוף. ונתן טעם לזה. כי יודע ה' דרך צדיקים. שדרכן תמיד לילך במצות ה'. ולכן מקבלים שכר גם על מה שלא הלכו בעצת רשעים. כשנתו מיגיעם בעבודת ה'. אבל דרך רשעים תאבד. שדרך רשעים לאיבוד. ולכן גם בשעה שנתו מיגיעם אינם לתכלית אמתי. כי אם שיהי' א"כ ככלב שב על קיאו לשוב לאולתו. ולזאת לא יקוה שכר על זה:

והנה כבר נודע כי העומר בא מן השעורים. כי בטרם שקיבלו התורה עדיין לא היו במדרגת אדם. כי מותר אדם מן הבהמה אין. כי אם בהיות נשמה שדי תביאם לעסוק בתורת ה' ומצותיו.

ולכן

ולכן הי' קרבנם שעורים שהוא מאכל בהמה. עד נתקרבו לעבודתו ית' וקיבלו התורה. בזה חזרו למדריגת אדם. ולכן הי' קרבנם שתי לחם מן החטים. וא"כ מובן שפיר והבאתם את עומר הוא מן השעורים דוגמת בהמה. מזה הראה שכל מעשי בני אדם שאינם לחיזוק תורת ה' ומצותיו המה מהבל יחד. ולכן אמר מה יתרון כו' בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ודרשו אבל בעמל תורה יש יתרון ומובן שפיר:

ובמה שנכנסו לעבודתו ית' ונתנו למצותיו בזו עלו למעלה יותר על צבא מרום. שכל חוקות מסטרי שמים וארץ נמסרו לשומרי תורה. כמו שאמר החודש הזה לכם שנמסרו להם תיקון המועדות. וקביעות עיבור החדשים. וזהו מעלה נפלאה עד שאין כל הנהגת המזלות וטבע הנהוג עומד בפניהם וכמו שדרש בתנחומא (פ' בחקותי) אם בחקותי זש"ה אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך חוקיו עשית ולא יעבור. מהו אם חרוצים ימיו. בשעה שהקב"ה ברא עולמו חרץ ימיו של כל אחד ואחד שנאמר והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. ולמי ניתנה לישראל שנאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו כו'. מספר חדשיו אתך חוקיו עשית ולא יעבור. אמר הקב"ה לישראל אם עשיתם את חוקי אין השטן נוגע בכם כו'. ואין לו מובן. אך יובן עפמ"ש במדרש (ויק"ר פל"ה) אם בחוקותי חוקים שבהם חקקתי את השמים והארץ. והענין הוא כי בא לבאר איך ייעד להם כל יעודים טובים אם ילכו בחוקיו. אף שאין מזל לישראל והמזל מנגדם. חוקות המזלות מסורים בידם. אם שומרים תפקידו ית' אין המזל עומד בפניהם. והראי' לזה ממה שנמסר להם סוד העיבור. ואמר במדרש (ילקוט תהלים נז וירושלמי פ"ו דנדרים) לאל גומר עלי. שאם בתולה נבעלת יותר מג' שנים ויום אחד אין בתולי' חוזרים. ואם נמלכו לעבר השנה בתולי' חוזרים. הרי שהטבע מסורה ג"כ ביד הצדיקים. ויכולים לשנות טבע היצירה.

והנה כי כן אם נגזר על אדם שיחיה שבעים שנה. אם עברו ב"ד השנה. הרי נתוסף לו עוד חודש עיבור על ימי חייו. וזה מורה שהכל מסר ביד עושי רצונו ית'. ואין הטבע ומערכת השמים עומדים בפניהם. וזה כונת המדרש אם בחוקתי תלכו אם חרוצים ימיו. שחרץ ימים ושנים קבועים לכל אחד והוא השנה כפי מערכת השמים ומסטרי המזלות מזלו שנולד בו כידוע. והנה אם נמלכו ב"ד לעבר השנה. הרי נתוספו לו חיים בלתי טבעיים כפי מערכת השמים. הרי שכל ההנהגה מסורה ביד עושי רצונו ית' ומקיימי תורתו ומצותיו. ולכן אמר הקב"ה אם עשיתם חוקי. אין השטן נוגע בכם. אף אם המערכה מורה ח"ו לרעה או שכבר קרב קצו יוכל לשנות הטבע. כמו שאמרו בצדקה שתציל ממות. אף שכבר הגיע עתו יאריכו ימיו. שאין המזלות עומדים בפני הצדיקים:

ובזו יובן ג"כ מה שאמר בתנחומא שם. וא"ל הקב"ה למשה אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. שאם תחטאו איני עונה אתכם כמו שנאמר והי' כאשר קראתי ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע לכך נאמר לא תעשון אתי אלהי כסף כו'. ותמוה איך יובן בפשיטות. כי ידוע שכל טבע ע"ז של הקדמונים לסיבת שאמרו שלגודל רוממותו ית' אינו משגיח בשפלים. ולזאת עשו פעולות אמצעיות להוריד השפע מצבא השמים. וכמו שאמרו נשים הארורות (ירמי' מד פי"ח) מאז חדלנו לקטר למלכת שמים חסרנו כל. והוא שהחריבה ביתנו והגליתנו מארצנו ובאמת אצל אומה הישראלי הוא בהיפך. שאם עושים רצונו ית' הוא עונה אותם. וכמו שאמר במדרש (ד"ר פ"ב) עבודה זרה היא קרובה ורחוקה שהפסל עמו ויצעק אליו ולא יענה. אבל הוא ית' רחוק וקרוב שנאמר בכל קראנו אליו. שאדם מלחש תפילה בשפתיו והוא ית' עונה אותו אף שגובה שמים וארץ מהלך ת"ק שנה קרוב הוא לקוראיו. ולכן אמר

אמר

אמר כי הנה מזה הוראה שהוא ית' אין צריך לו לאמצעיים. כי הרי דיבר עמהם בכבודו בעצמו. כי מן השמים דיבר עמהם. וכיון שהיו עיניהם רואות מדת גדלו וענוותנותו כי ידבר אלקים את האדם וחי. א"כ נסתרה טענת האפיקורסים שלגדולת רוממותו ית' אינו משגיח בשפלים. ולכן אמר והזהירם שלא יעשה אמצעיים לקבל השפע. שאדרבה אם יטעו ויעשו אמצעיים. הוא ית' לא יענה אותם. ודברי המדרש מבוארים:

והנה מבואר במדרש (ש"ר פט"ו) החודש הזה לכם כמה משלים. משל למלך שהי' לו טבעת וכו' ומסרה ליד בנו כו' כמה משלים איך שהוא דבר גדול וחשיבות ענין החדשים המסורים כי כל עניני הנהגת המזלות הכל מסוריר ביד ישראל. וזהו בענין קידוש החודש שנקבע הקביעות ומועדים כפי קביעותן של ב"ד שלמטה. ולכן אמר במדרש שם שאלו מלאכי השרת להקב"ה אימת ר"ה. והשיב אני ואתם נלך לב"ד של מטה כי חוק לישראל הוא. והנה כל זה זכו בזכות קבלת התורה. שיצאו ממדריגת בהמה למדריגת אדם שהוא כענין אדמה לעליון. כי בצלם אלהים עשה אותו. וכבר אמרנו כי בטרם קבלת התורה. עומר מן השעורים מאכל בהמה. ועדיין לא נבדלו במדריגה זו שימנו ללבנה. והנה איתא במדרש שנה שיצאו ישראל ממצרים הי' שנת חמה ושנת לבנה שוין. וא"כ לפי שיתרון של שנת החמה על הלבנה י"א יום ורביע. וא"כ נוסף יום א' לכל חודש. וא"כ שבעה בסיון של לבנה. הוא ששה של חמה. וא"כ מיושב קושית התוס' בע"ז הנ"ל איך שייך הששי. דכבר אמרנו שקודם קבלת התורה עדיין לא נשלמו למדרגה זו הגבוהה שיהיו מונין ללבנה. ולכן אמר החודש הזה לכם. היינו למשה ואהרן ולא לכללות ישראל. וא"כ א"ש הששי ששי של חמה. שהי' שביעי ללבנה. וא"ש קושית התוס':

אך עדיין אין מיושב (קושי' המג"א הנ"ל) איך אנו אומרים יום מתן תורתנו. ועי"ז נשוב ונאמר ויתישב מ"ש בגמרא (פסחים סח ע"ב) רב יוסף עבדו לי' עגלא תלתא ואמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא. וכבר אמרנו כמה פעמים על דיוק האי יומא לימא בקיצור אי לאו מתן תורה. אמנם יתכן כי בודאי השני נרמז במעשה בראשית שהוא יום מוכן לכך מששת ימי בראשית. והנה כבר תמהו (בתוס' שבת פח. ד"ה כפה) שבתחילה ענו ואמרו נעשה ונשמע ובסוף דרשו ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית. וגם מה ענין הקדמה עשי' לשמיעה. ואיתא בדרז"ל במס' שבת שם שאל האי צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו כו'. וענה לו רבא אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם אתון דסגיתון בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם. וכן בפ"ק דע"ז (ב:) שטענו העובדי כוכבים כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא באה תשובה על זה. אך נראה כי זה החילוק בטבע האיש הישראלי הכנתו מוכן לטוב. וכמ"ש הרמב"ם (ספ"ב מגירושין) על טעם גט מעושה שכשר אף שעושה באונס. שחזקת כל איש מישראל נפשו משתוקקת לעשות רצון אביו שבשמים אך היצר הוא המונע ומכין אותו עד שתשש יצרו והוא תגרם לרצון. והנה מן הסתם איש ישראלי מוכן לטוב לולא יצר לבו הרע אשר ישיאו לילך שובב בדרך לבו:

והנה אמרם נעשה ונשמע. יראה כי המכוון ע"פ מה ששמעתי בשם הרב המנוח המגיד מדובנא ז"ל על פסוק (תהלים סב) לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. כי דרך העולם הוא המשל במי שהולך בבוקר עם כיס התפילין והטלית מלוה בידו לבית הכנסת ויקר מקרה בדרך הילוכו מלא כפרי א' נוסע עם עגלה של עצים למוכרן. ואיש ההוא צריך לעצים. ועומד על המקח לקנותה במקח השוה. והכפרי מבקש בעדה ד' זהו' וזה רוצה ליתן שנים. ושניהם רוצים ומתפשרים אחת לאהה כדרך הלוקחים

עד שמתפשר בחצי זהב פחות. ויארכו הדברים עד בואם לעמק השוה. ובתוך כך רצה לבית הכנסת. וכבר עברה תפלת הציבור ובדוחק שיוכל לומר קדיש וברכו. נמצא בשביל חצי זהב הניח תפלת ציבור וקדושה וברכו. למחר הלך האיש במישור לבית הכנסת. והי' מתחילת תפלה עד סופה. והתפלל עם הציבור כדת וכהלכה. וענה לו איש אחד. אתה האיש קנה אקנה ממך איזה ענין ואתן לך ריוח. ויען ויאמר טוב הדבר. ואמר מכור לי שכר מצוה זו שעשית בתפלת הציבור כסדרן. ויהי כמצחק בעיניו ואמר אם תתן לי מלא ביתך כסף וזהב לא אמכור אפילו קצת חלקי בעה"ב. וחזר ואמר לו הנך רואה ביום אתמול כי עזבת כל התפלה בשביל ריוח חצי זהב ודי שאתן לך היום א' זהב. וישיב ואמר אחר שכבר עשיתי המצוה לא אמכרנה עוד בדמים. והנה ראינו כי קודם עשיית המצוה מוכרה בדבר מועט. ואחר עשייתו אם יתן לו אדם כל הון ביתו בוז יבוזו לו. והנה חסדו ית' שאם רוצה לשלם שכר המצוה כמו שהוא לו קודם עשי'. הוא שכר מעט מזעיר. אבל אליו ית' החסד שמשלם כמעשהו. וכפי יקרת ערך המצוה אחר שכבר עשאה. דברי פח"ח. וטעם הענין הוא ג"כ כמו שאמרנו. שבתחילה יצרו מסיתו לעזוב המצוה. אבל אחר שכבר כבש יצרו וכבר עשה אותה תשש כח יצרו הרע. ולכן כל הון לא שוה לו כערך המצוה:

ובזה יובן נעשה ונשמע ותרגומו נעביד ונקבל. הרצון שבודאי אנו חפצים במצות בתום לבבינו. אך יצרנו הרע מסיתנו. אך אחר שכבר נזכה לעשותה. אז נקבל למפרע אשר לא ישוה לנו תמורת המצוה כלי פז וכל חפצים לא ישוו לנו בה. וזה מדרגה גדולה לישראל שהם משתוקקים לאחוז לקיים מצותיו ית"ש. רק שיכניעו יצר לבם שלא לעזוב המצוה בתחילתה. ולכן היה בזה במדרגה של מלאכים שמשתוקקים בטבע לעשות רצון בוראו. ואיש הישראלי ג"כ אחר עשותו המצוה הוא ג"כ במדרגה זו. ששמח על המצוה שעשה. מאחר שכבר החליש כח יצרו הרע ונצחו בעשיית המצוה:

ובזה מיושב שכפה על ישראל הר כגיגית. כי אחר שכבר אמרו נעשה ונשמע הרי בזה הוראת טוב רצונם וחשקם לעבודתו ית'. וא"כ הכפי' של הר כגיגית הוא לפי שאחר כך חזרו בהם כי השיאם יצר הרע אשר בקרבם ישים ארבם. ולכן לא הי' כפיית ההר על עיקר הקבלה שכבר הקדימו נעשה לנשמע. רק להחליש כח היצר ונשארו בטבעם לעשות רצונו ית'. ולכן האומות שלא ביקשו לקבל התורה מתחילתן. אין טעם לכופן על קבלת התורה כמו ישראל שכבר הראו טוב לבבם וחפצם בתורת ה' כשיכנע יצרם. כאשר הורו בהקדמת עשיה לשמיעה. ולכן לצדקה תחשב להם בכל דור ודור. ולזה השיב רבא להמין. אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם. ונוצר תאנה יאכל פריה לעתיד לבא. שלכך הוא ית' הכריחנו לקבלת התורה להחליש ולבטל רק המונע. ונשארנו על הטבע הפשוט שנוטה לטוב וישר. אבל אתון דסגיתון בעלילות' אין לכם שום זכות לכפות אתכם לקבל התורה. ולכן סלף בוגדים ישדם לעתיד לבא:

והנה עם זה יובן (המדרש) [הדרש] שדרש חזקי' על פסוק ארץ יראה ושקטה. כי הנה הוא ית' אמר למשה וקדשתם היום ומחר. ששפי בסיון הוא מועד נכון לקבלת התורה. שכן גזר שכלו ית' העליוני. והנה משה הרגיש שאחר שכבר הקדימו נעשה לנשמע בהתלהבות וחפץ גדול אח"כ יצר לבם ישיאם לשוב אחור. וכמ"ש התוס' (שבת פח: ד"ה כפה) כשיראו קולות וברקים ומורא גדול גילוי שכינה יחזרו בם כי ייראו מעונש. כמו שהי' באמת. ומי כהחכם משה רבינו עליו השלום יודע פשר דבר כי כל מעשה בראשית תלוים ביום

הששי

הששי. והנה לפי שראה את הנולד שיחזרו בו בשעת שירד על הר סיני ובקולות וברקים וקול שופר. ואחר שהי' התנאי אם לא יקבלו ביום הששי יוחזר העולם לתוהו ובוהו. ואם היו חוזרים ביום הששי הי' דין לקיים התנאי. ולכן הסכים שלא תנתן התורה ביום ההוא. וקדשם עוד יום א'. ואחר שכבר זכו למדריגה זו שהקדימו נעשה לנשמע. ובכל דבר הדין דמוקמינן לי' אחזקתי'. ושוחט שהמיר מחזקינן לי' בכשרות עד שעה שאנו רואין שילא מחזקתו. (עי' ב"י יו"ד סי' קיט ובש"כ סי' א סק"ח) וא"כ מסתמא מאחר שלא הי' המניעה מלידם. וכן מפורש באבות דר' נתן (פכ"ב) הובא בתי"ט (פ"ג מ"ט) דאבות כל שמעשיו מרובים מחכמתו כו' שנא' נעשה ונשמע שהקדימו נעשה לנשמע. וקיבלו שכר כאילו עשו הכל קודם ששמעו ע"כ. ונ"ל שלפ"ז י"ל שהתנאי הי' אם יקבלו מוטב. ואם לא יקבלו. היינו שיבורר שלא יקבלו. וא"כ מחכמה שאל על זאת שלא ליתן התורה ביום ששי. שאז אין נפקא ממה שחזרו מלקבלה שאז בששי היו על חזקתם ראשונה שהקדימו נעשה לנשמע. ולפי שהוא ית' אינו מתכבד בקלונו של ישראל. סמך על משה שידע שמשה יוסיף היום מדעתו. ובזה יהיו בחזקת מקיימים ורוצים לקבל. ומזו יובן מ"ש משמים השמעת דין. שהרי תנאי הי' בדבר אם יקבלו. וא"כ יש לספק אם דיוקא דרישא דאם יקבלו בפועל עיקר: א"כ בששי שלא קבלוה בפועל הי' העולם חוזר לתוהו ובוהו. אבל משה ידע שחסדו ית' שכל שאין עוברים בפועל ובדיוקא דאם לאו היינו שלא יקבלוה. אז לא יהי' לעולם עמידה. וא"כ א"ש בתחילה יראה. מאחר שביום הששי לא היו נכונים לקבל התורה. ופן יוחזר העולם לתוהו ובוהו כפי התנאי. או שיראה פן ימאנו מלקבלה בראותם האש הגדולה. ולבסוף שקטה כשהעביר המועד יום א' והי' מחסדו להעמידם אחזקתם דאמרו נעשה ונשמע. וא"כ מיושב שפיר תמיהת התוס' בע"ז הנ"ל דאדרבה בששי הי' העיקר התנאי אלא שמן הסתם אחר שאמרו נעשה ונשמע היו בחזקת מקיימים שמסתמא יקבלוה. ולכן אומרים יום מתן תורתינו. כי הוא לנו לשבח ולתהלה לשם ולתפארת שהיינו בחזקת מקבלים. אבל בשביעי שכבר חזרו אין לנו להשתבח בזה. כי אוי לאותה בושה שהוכרח לכפות עלינו הר כגיגית. וההכרח לא ישובח ולא יגונה:

ובזו יובן [הא דאמר ר' יוסף] אי לאו האי יומא דייקא שנקבע החג בזה היום. שהוא לנו לתהלה שהיינו בחזקת שנקבל התורה. אבל בשביעי שקבלנוה ע"י כפי' כמה יוסף איכא בשוקא. וזכות התורה יגן בעדנו להוציאנו מאפילה לאורה. עד מהרה. יבנה אולם ועזרה:

דרוש ב' לשבת קודם שבועות:

(שבת פט.) **ואמר** ריב"ל בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבש"ע תורה היכן היא. א"ל נתתי' לארץ. הלך אצל ארץ. א"ל תורה היכן היא. א"ל אלקים הבין דרכה כו'. הלך אצל תהום א"ל אין עמדי כו' וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר לפני הקב"ה אמר רבש"ע חפשתי בכל עולם ולא מצאתי. א"ל לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה א"ל תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא. א"ל וכי מה אני שנתן

שנתן לי הקב"ה תורה. א"ל הקב"ה משה בדאי אתה. א"ל רבש"ע חמדה גנוזה כו' אחזיק טובה לעצמי. א"ל הקב"ה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך ע"כ. ויש לדייק למה קרא למשה בן עמרם. ופי' מהרש"א שרמז לו כי בן עמרם הוא שמת בעטיו של נחש והי' כמלאך השם. אבל השטן לא השגיח בזה והלך אצל משה ע"ש. ובזה אפשר לפרש מה שאמר משה וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה וא"ל בדאי אתה ואמר חמדה גנוזה כו' אחזיק טובה לעצמי. וראוי להבין שמ"מ איך אמר דבר שאינו. אמנם למה שהשטן הלך אצל משה. כי בעיני השטן מעלת משה גדלה יותר ולא בזכות אביו:

ואולי בזה יובן [מאמר הקודם שאמר ריב"ל שם] כשעלה משה למרום כו' אמרו מלאכים מה לילוד אשה בינינו. א"ל לקבל התורה בא. אמרו לפניו רבש"ע חמדה גנוזה כו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו. ויש לדקדק למה אמרו תחילה ילוד אשה וחזרו ואמרו מה אנוש כו' ובן אדם. וגם חזרו ואמרו לבשר ודם ולא אמרו לילוד אשה כאשר החלו. ואולם למה שעמרם אבי משה הי' קדוש וטהור ולא הי' בו בחינת חטא. לזאת מצד אביו לא מצאו קטרוג. רק למה שהוא ילוד אשה. וכמו שאמר דוד (תהלים נא) הן בעון חוללתי. שבנין הולד מדם האשה שהוא מקור הזוהמא וטומאה. וחזרו ואמרו אתה מבקש ליתנה לבשר ודם. שעם כי גדלה מעלת משה עם כל זה בשר ודם הוא וכ"ש אנוש מה אנוש שהוא מדריגה פחותה כי תזכרנו בהיותו מצד עצמו בתכלית הפחיתות. כי מדריגת אנוש אנוש הוא ופחותה ועוד מצד היותו בן אדם שאתה מבקש ליתן התורה לסתם בני אדם שאינם בני עמרם רק בנוי דאדם קדמאה כי תפקדנו. ונבאר יתר המאמר שם כי אמר החזר להם תשובה א"ל מתירא אני פן ישרפוני בהבל שבפיהם. בהיותו שהבל פיהם קדוש וראוי לעסוק בתורה הקדושה. לא כן בני אדם יושבי חושך וצלמות אשר פיהם מגושם והתורה שלומדים הוא בפה שמשתמשין בו בהבלי עולם וכלי שנשתמש בו חול. א"ל אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. שעם כי בני אדם קרוצי חומר הם. עם כל זה מצד נשמתם האוצים בסוד כסא כבודו ית' שהוא מדריגה יותר ממדריגת מלאכים שמעולם היצירה. ולזה יש כח ביד בני אדם לעורר בתורתם להגיע עד עולם הכסא שהוא עולם הבריאה. מה שהוא נשגב ממעלת המלאכים ביתר שאת. והנה נתן הוא ית' כח בתורת בני אדם שוכני חומר אשר בעפר יסודם וחכמת מה להם. עם כל זה יוכלו להטיב מעשיהם לפי הבנתם והכנתם עד שיעוררו שורש המצות בפעולתם בעולם הבריאה:

ובזה יובן שהשיב להם למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם אב ואם יש לכם מה שלא נעלם ממלאכים ואולם לפי שמעלת התורה (שגב) [נשגב] שורשה למאד בעולמות העליונים עד שמצד הרוחניות גם למלאכים אי אפשר לקיים התורה אפילו ברוחניותיה. והנה כל המצות שנצטוו בגשמיו' מעוררין השורש הקדוש ברוחניותיו. וזה מצד פעולה ומעשה התחתונים קרוצי חומר. וא"כ מלאכים שאין יכולין לאחוז בגסות המצות ועביותן לפי השתלשלותן בעולם השפל. ממילא לא יוכלו לאחוז המצות כפי שורש קדושתן בעולמות. העליונים. והרי זה דומה לזייגר שמתקנין ומעמידין אותו ע"י קוין שמושכין למטה. והנה למשוך בקוין צריך קצת עביות בידים לפי הקוין ומתוך המשכת הקוין יתוקן מלאכת הזייגר אשר אין שיעור לאופניו והרכבות עניינים שונים. ומי שיש לו ידים דקות ורוחניות לא יוכל למשוך בקוין ובמקום עיקר הזייגר אין לו אחיזה. לזה נמנע ממנו תקון הזייגר במה שלמעלה הוא ונשגב ממנו. ולמטה רפו ידיו לאחוז בגסות הקוין. והנה כן הנמשל אנו קרוצי חומר שנוכל לאחוז בגסות המצות נוכל לתקן שרשן בעולמות העליונים. והמלאכים מצד גסות המצות אין יכולין

לאחוז

לאחוז בהם. למה שהוא גם וטוב יותר מרוחניות מדריגתן. ולמעלה הוא נשגב מהם. וא"כ לא יוכלו להגיע לשורש המלות. ובני אדם בגשות חומרן לא יעלים הגשם מאחוז בגשיותם. ונמשך מזה לעורר שרשן בעולם העליון בכסא כבוד שהוא נשגב ממדריגת המלאכים. וזה אחוז בכסא כבודי למה ששרשן מכסא הכבוד שמשם נשמות ישראל גזורות יוכלו לעורר שרשן ע"י מעשה השפלים ומובן היטב:

ונשוב לכוונת המאמר וסיומו כדברי מהרש"א ז"ל. א"ל משה וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה. כי השטן חשב שהוא מצד מעלת משה. לא כמו שאמר לו הוא ית' שהוא בשביל שהוא בן עמרם. ולזה אמר מה אנ"י דייקא שנתן לי הקב"ה תורה. והכונה שאינו רק מצד שהוא בן עמרם. א"ל הקב"ה משה בדאי את. א"ל חמדה גנוזה אחזיק טובה לעצמי. כי אחר שהשטן חשב היותי מצד עצמי ראוי לתורה יפה השבתי לו. א"ל הקב"ה הואיל ומיעטת עצמך כו' תקרא על שמך ואולם לבאר כונת המאמר. כבר תמהו מפרשים שהרי השטן בעצמו ידע ממתן תורה. כמ"ש (תהלים סח) לקחת מתנות באדם. שאף מלאך המות מסר לו מתנה הקטורת כדאיתא בגמרא שם. ובתוס' (ד"ה תורה) כתבו לפניו ילך דבר שטרדו הקב"ה לשטן בשעת מתן תורה. גם בסנהדרין (כו:) אמרו שניתנה בחשאי מפני השטן וצריך ביאור שהוא נגד הש"ס כאן. וריב"ל גופ' אמר שמלאך המות מסר לו מתנה. ותו איכא למידק מה לו לשטן לשאול תורה היכן היא. וגם מה ענין הלך אצל ים ותהום. עוד יש לדייק מה זה שאמר בשעה שירד משה מלפני הקב"ה. למה המתין עד שירד. ותו מה שאמר לך אצל בן עמרם הלך אצל משה. למה לא הלך אצל אהרן. מיהו לזה יתכן שמשה נקרא בן עמרם. לפי ששם משה הוא שקראה לו בת פרעה אחר שהוציאתו מן היאור ותקרא שמו משה. וא"כ לישראל לא נתפרסם מיד שמו שנתנה לו בת פרעה. גם קודם שהושלך [למים בתה] שהוצפן שלשה ירחים ולזה נקרא בן עמרם. ובזה יובן ע"פ דרכו של מהרש"א. כי כבר אמרו בזהר שלכך נלקה בצרעת. לפי שהחומר שנמשך לו מבת פרעה שנגעה בתיבה גוף ממשכא דחויא. ומבואר בזהר שא"ל של נעליך מעל רגליך. ואז נפרדה ממנו הזוהמא שקיבל הגוף מנגיעת בת פרעה בתיבה ויצאה הזוהמא בצרעת שבידו. ולזה אמר לו הוא ית' שלסיבת שהוא בן עמרם. שהוא בחינת משה קודם שנגעה בת פרעה בתיבה. ואולם השטן בקש למצא מקום לקטרג. והלך אצל משה והוא בחינת שם שקראה לו בת פרעה שחשב שמזה יהי' לו אחיזה לקטרג גם על משה ועי"ז השיב משה וכי מה אני ר"ל שלפי כוונת השטן לבחינה שהי' לו מנגיעת בת פרעה אינו כדאי לקבל התורה. אבל באמת הגם שנקרא משה. לא נשאר לו מבחינת בת פרעה כלום:

ואולם לבאר הכל יובן ע"פ מ"ש במדרש (ש"ר רפמ"ג) עמד כפרן לפניו דבר קשה. משל למלך שכעס על בנו וישב על בימה [ודנו] (ועמד) וחייבו. נטל את הקולמוס לחתום גזר דינו. מה עשה סנקתידרו חטף את הקולמוס מתוך ידו של מלך להשיב חמתו. כך בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם. (שנאמר זובח לאלקים יחרם). ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינם. שנאמר זובח לאלקים יחרם מה עשה משה נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו. למה הדבר דומה למלך ששלח לקדש האשה עם הסרסור הלכה וקלקלה עם אחר. הסרסור שהי' נקי מה עשה. נטל את כתובתה מה שנתן לו המלך לקדשה וקרעה. אמר מוטב תדון כפנוי' ולא כאשת איש. כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושיברן כלומר שאילו רואין עונשין לא חטאו ע"כ. ותמוה ממה נפשך. אם הי' למשה דין שליח אפילו לא בא לידם הרי כבר נגמרו הקדושין

הקדושין. ואם לא הי׳ לו דין שליח אפילו לא שיברן אם לא יתנם להם לא הוו קדושין ובי"מ דחק:

אך יראה דבלא"ה תמוה מה קאמר שאילו רואין עושין לא חטאו. הרי גם קודם שבירה לא ראו מה שכתוב בלוחות כשעשו אותו מעשה. אך נראה בודאי כי רצונו ית׳ לזכות את ישראל לבל ימצא להם קטרוג כמ"ש בזהר פ׳ שופטים שהקב"ה מכסה הלבנה שלא ימצא השטן עדים. והנה כי כן בודאי אין זו טענה שלא ידעו מה כתוב מאחר שסמכו על השליח. וכעין מ"ש בחו"מ (סי׳ סא סעיף יג) בעם הארץ שטען בלא הבין מ"ש בכתובה. אמנם בהיות כי בלוחות נכתבים כל פרטי התנאים וכשהשטר יוצא מתחת יד השליח הרי נדון ע"פ הכתוב בשטר דקיי"ל (בחו"מ סי׳ נו) שליח נאמן כשהגט יוצא מתחת ידו. אבל כשאין הגט יוצא מתחת ידו אין לו נאמנות עוד:

והנה בלוחות כאשר נתנו מיד הקב"ה נכללו כל העונשין ואזהרות כמ"ש במדרשות. ובדבור לא יהי׳ לך הנה לא זכר במדרש. רק הפסוק זובח לאלקים יחרם. ויובן ע"פ מ"ש חז"ל (סנהדרין סג.) אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו ח"ו כלי׳. כי הוי"ו מורה על שתוף ובן נח לא הוזהרו על שיתוף. אמנם בעשרת הדיברות שכתוב על כל דיבר כל פרטי אזהרות ועונשין. הגם שאינו כתוב רק עשרת הדברים. הנה רואיות הלוחות היו שהתפשטו שרשי המצות אל הענפים שהוא המצות ועונשין המסתעפים מן הדיבור נמצא בדיבור לא יהי׳ לך אינו מבואר כ"כ אזהרת השיתוף. אבל במצות התורה בהורות שהם ענפים מן השרשים הסתעף מזה זובח לאלקים יחרם בלתי לה׳ לבדו. הרי אזהרת השיתוף ועונשו. לכן זכר במדרש שבא לחתום גזר דינם מכח הפסוק זובח לאלקים יחרם. שכשהיו הלוחות בשלימותן. הרי נראו כל ענפי הפרטים אזהרות ועונשין. וכן מבואר ברבה שיר השירים (פרשה א׳ פסוק ה). שבין כל דיבור ודיבור היו פרשיותי׳ ודקדוקי׳ של תורה ע"ש. נמצא שכתוב עונשין בצדן. לכן משה עשה בחכמה ששיברן. ואחר ששיברן כבר יצא השטר קדושין מתחת ידו קרוע וא"כ לא יוכלו להתחייב מחמת הכתוב בהם. כי שטר קרוע אין יכול לחייב. ושליח אינו נאמן כשאין הגט יוצא מתחת ידו בשלימות. וא"כ גם כאן אחר שכבר נשברו הלוחות לא יתחייבו בעונש האמור בהם. ולזאת עשה רועינו הנאמן בחכמתו לקחתם מידו של הקב"ה כדי לשברן שלא יענשו על הכתוב בהם. כי שטר קרוע אין בו ממש. עוד יש תועלת אחר שקיבלן כבר. כשיתראה הקב"ה לישראל לא יצטרכו להנתן מחדש. שאז ישובו המלאכים ויקטרגו שלא תנתן מחדש. אך אם ישובו שהי׳ נתינה ראשונה קיימת. אך זאת פעולת צדיק כי אחר שנשברו נפרדו הענפים מן השורש ואינו כתוב בהם רק לא יהי׳ לך. ויש להם התגללות שאינו רק אזהרה על שיתוף. לכן אמר שאילו רואין עושין לא חטאו. כי בתחילה לא נגלה להם העבירה והעונש כמ"ש זובח לאלקים יחרם בלתי לה׳ לבדו. ובדברות אין כתוב רק לא יהי׳ לך אלקים אחרים. וא"כ אפילו תאמר שזה אזהרת השיתוף הרי אין העונש כתוב שם. נמצא שיש פתחון פה ללמד זכות שאילו רואין לא היו עושין. אף שבודאי אילו היו הלוחות לא הי׳ זה טענה. שהרי סמכו על השליח. מה שיתחייבו על ידו אחר שנשברו בטל כח השליח לחייבן דשמא לא כתוב בהם כך ואין עדות על זה. והשליח אינו נאמן מאחר שאין בידו להראות הכתוב בשטר. ועוד הוסיף הוא ית׳ לזכות את ישראל כענין שאמרו (בע"ז ג.) שמים וארץ נוגעין בעדותן. ואין יכולין להעיד שקיימו התורה. והנה שקד הוא ית׳ לזכותינו למען לא ימצא פתחון פה. הרי משה יודע העונש שכתוב בהם. והוא נאמן על ישראל. ולזה עמקו מחשבותיו ית׳ שאמר לך רד כו׳ ועתה הניחה לי ויחר אפי כו׳ ואעשה אותך לגוי גדול ופרש"י

שאמר

שאמר וא״ת מה אעשה לשבועות האבות ואעשה אותך כו׳. וראוי להבין כי אחר שנתרצה הקב״ה שנתן לו פתח להתפלל בעדם. מה לזה ענין שאמר ואעשה אותך לגוי גדול. שהי׳ בזה המלצת זכות. ואולם לזה שאמרנו הנה זה חסדו ית׳ אחר שגלוי לפניו שישבר הלוחות ולא ימצא עדים על מה שכתוב בהם. והנה רועינו הנאמן אשר בודאי נאמן עלינו רק שורת הדין שנוגע פסול. כמו שאמרו שמים וארץ נוגעין בעדותן הם. וא״כ הי׳ פתחון פה לומר. אחר שמשה יודע שהי׳ כתוב על הלוחות זובח לאלקים יחרם. אך למה שהסתעף מזה זכות למשה א״כ נוגע בעדות הוא. ולא ימצא שום עדות על זה. ראה היך שקד הקב״ה לטובתן של ישראל למען לא ימצא עליהם קיטרוג:

והנה אמרו חז״ל (ברכות לב.) בתחילה אמר לו הש״י לך רד מגדולתך. כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו גדולה למה הוא לך. מיד תשש כחו של משה ולא הי׳ בו כח לדבר. כיון שאמר לו הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי. מיד נתחזק בתפלה וביקש רחמים עליהם. והרי״ף הקשה מי גבר כמשה יבהל מפני שאמר לו הוא ית׳ שירד מגדולתו עד שתשש כחו ולא הי׳ לו כח לדבר. ועוד הקשה שבתחילה א״ל רד מגדולתך. ואח״כ אמר לו ואעשה אותך לגוי גדול. כי אחר שישראל חטאו גדולה למה הוא לו. וקושי׳ ראשונה אינה קושי׳ כלל. שנבהל מפני צרת ישראל שירה כאשר אמר אחר שאני מכלם גדולה למה הוא לך. אך באמת יראה עפמ״ש במקום אחר על מה שאמרו בברכות (ז.) על פסוק ויאמר לא תוכל לראות פני אמר ר׳ יהושע בן קרחה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה והקשה מהרש״א איך שייך הטעם כי לא יראני האדם וחי ונדחק. אמנם דיש להבין כי במראה הסנה (בפ׳ שמות ג) אמר אסורה נא ואראה המראה הגדול הזה. וירא ה׳ כי סר לראות ויקרא אליו משה משה כו׳ אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך כו׳. ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים וראוי [להבין] איך בתחילה סר לראות ואח״כ הסתיר פניו. אמנם כבר אמרו חז״ל (יבמות מט:) כי אצל משה כ׳ כי לא יראני האדם וחי. וישעי׳ אמר ואראה את ה׳. ומשני כאן באספקלרי׳ המאירה כאן באספקלרי׳ שאינה מאירה. ויראה שהוא לפי זכות בהירות החומר יש לו השגה יותר להבין במראה כבוד עליון. והנה בדרך משל כי לא תוכל עין בשר לראות בבהירות להט השמש. ואם ישים מסוה על פניו מחמת המסך המבדיל שאילן בינו בין אור הגדול אור השמש כי יהא אז יוכל לעצור כח להביט במאור השמש. וזה לפי שהמסוה שהוא מסך מבדיל ומתעבה ונחשך אור השמש עד שיוכל להביט. אבל לא יהי׳ אור הגדול האמת של השמש. כי לסיבת מסוה שעל פניו חשך אור השמש בעדו עד שיוכל להביט. והנה כן אדונינו משה לפי גודל בהירות חומרו לא הי׳ יכול להביט במראה הפנים. משא״כ ישעי׳ שלא הגיע לגדר זה והי׳ מסך רב בינו לבין אור עליון כפי איכות חומרו. לכן אמר ואראה. אבל משה לפי בהירות חומרו. כשאמר הראני נא את כבודך. אמר לו לא תוכל לראות פני כי לא יראני האדם וחי. והדבר מתמי׳ איך שיתף מעלת משה לשאר אדם שיתן טעם כי לא יראני האדם וחי. אמנם למה שעיקר גדולת משה ללמד לישראל חק ומשפט. ומלינו שאחר שקיבל קירון אור פניו. וזה גרם לו ממה שהי׳ לו מראה אחוריים. והנה לא היו יכולין להביט כי קרן אור פני משה. ואולם בשעת הדיבור שדיבר לישראל את אשר יצוה. יסיר המסוה מעל פניו וזה לפי שהתלמיד נכון לו שיקבל פני רבו כמ״ש רבי (בעירובין יג ע״ב) הא דמחדדנא טפי מחבראי לפי שראיתי לר״מ מאחוריו ואילו חזיתי׳ מקמי׳ מחדדנא טפי. לכן בני ישראל בשעת לימוד הוכרחו לקבל פניו המאירות וזגום הלימוד גרם להם שיוכלו להביט פני משה

וזה הכרחיי להם למען ישפיע עליהם שפע קדושת אור פניו השגת התורה. והנה משה שלא יוכלו להביט בקירון עור פניו שקיבל ממראה אחוריים. א״כ אין ספק שמדריגת אור הפנים שגבה מהם ולא יוכלו לקבל אפילו בשעת הלימוד. ובזה יובן שאמר לא תוכל לראות פני. הגם שמדריגת משה נשגבה מכל האדם אשר על פני האדמה ויש כח בידו לקבל מאור הפנים. אבל למה שהצריכו גם ישראל ליהנות מאור הפנים. לכן אמר לא תוכל לראות פני כי לא יראני האדם וחי. ר״ל כי ודאי מצד מדריגתך לא יהי׳ מניעה. אבל מצד שאר אדם לא יוכל לראות מאור הפנים. א״כ אם תקבל הארה מאור הפנים שאר אדם לא יוכל להביט בפניך וזה חסרון גדול בתורה ומצות אשר תלמדם:

ועם זה מובן מ״ש וראית את אחורי ופני לא יראו. שהוה ליה למימר ופני לא תראה. אבל למה שהוא פועל יוצא לאחרים. כי הוא באמת הי׳ יכול לראות מראה פנים. אבל לא תוכל בשביל שפני לא יראו לאחרים. ואם תקבל שפע אור הפנים. אזי לא תוכל להראות לזולת. ועם זה מובן מ״ש כי בתחילה (כשלא) הי׳ חומרי סר לראות כי הי׳ מסך רב ולא הי׳ יכול לראות באספקלריי׳ המאיר׳ אבל אחר שאמר לו של נעליך מעל רגליך מבואר בזוהר שרמז לו שיתפשט מהאי גופא ונתלבש בגוף בהיר וזך. אזי הסתיר פניו. כי אז ירא מגשת אל האלקים לפי עוצם קדושת מראה בהירות. כי כבר נזדכך חומרו. והוא מובן שפיר. והנה באמת קודם חטא עגל הי׳ אפשר לקבל גם אור הפנים שהרי אמר במדרש. (ילקוט משפטים ר״ם שס״ב) ראה כמה עבירה עושה בתחילה נאמר ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת לעיני כל ישראל. ואחר החטא לא יוכלו להביט אף פני סרסור. וכן מצינו ראתה שפחה על הים כו׳ שאמרו זה אלי והראו באצבע זה אלי. אח״כ אבדו מדריגה זו. וא״כ י״ל כי אילו לא הסתיר פניו אז הי׳ ראוי להביט אור פני שכינה. כי עדין לא הי׳ חטא עגל. וזה כשרציתי לא רצית שאז היית יוכל להביט. אבל עכשיו שאתה רוצה. אף שאתה ראוי לקבל אור הפנים. אך כונתי בגדולתך לצורך ישראל. וכעת כבר גרם החטא שלא יוכלו לקבל אור הפנים. אף אם יקבל משה שפע ממראה הפנים. אחר שהם אין ראוים לקבל שפע זו. וא״כ איני רוצה:

ובזה יובן מ״ש לך רד כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל. כי כבר כתב במגלה עמוקות כי כשחטאו ואמר לו לך רד. ירדו ממנו אלף חלקים מזהרא עילאה ולא נשאר לו רק חלק אחד. והוא אלף זעירא דויקרא. וזה ענין מ״ש עכשיו שישראל חטאו גדולה למה הוא לך דייקא שאין (יוכלין) [יכולין] לקבל אור קדושתך אם לא תתמעט מעלתך שיוכלו להביט אור פניך המאירות. ואולם הניחה לי ויחר אפי ואכלם ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו כי אז שיעשו מבניך גוי עצום ורב אז תרב גדולתך. מאחר שהם אין חוטאים יוכלו לקבל שפע אור קדושתך ואז תתעלה במעלה עליונה וזיהרא עילאה. אבל עכשיו אי אפשר ומיושבים קושי׳ הרי״ף:

והנה בזה נבא אל ענין כונת המאמר שהתחלנו שאמר בשעה שירד משה מלפני הקב״ה ר״ל שאמר לו לך רד. והנה זאת פעולת שטן לקטרג על ישראל כפי בחינת פועל העבירה אם קלה אם חמורה. ככה ימלא כחו לקטרג. וע״ז אמר בשעה שירד משה מלפני הקב״ה. שאז נולד לו הספק אם קבלת הלוחות הי׳ גמר הנתינה. וא״כ כבר הוזהרו על השיתוף ג״כ. ועונשו מפורש זובח לאלקים יחרם. הוא שטן הוא יצה״ר הוא מלאך המות. וא״כ שאל כהוגן תורה היכן היא. שאם יאמר הקב״ה שכבר ניתנה לישראל אז ישטין על פועל הרעה שעשו בני ישראל כפי העונש המפורש. ואם אמר יאמר ה׳ כי עדיין לא נגמרה נתינת התורה. א״כ

כ״ש

כ״ש שמלא מקום לקטרג. אחר שעדיין לא ניתנה להם תורה שלא תנתן להם עוד. וכמ״ש התוס׳ (בשבת פט. ד״ה תורה) בשם המדרש. והנה אבינו שבשמים השוקד לטובת עם סגולתו. השיב שתם נתתי׳ לארץ. כלומר שכבר נתתי׳ ואין קיטרוג לאחר מעשה שלא תנתן לארץ. כמו שלווהו המלאכים אשר תנה הודך על השמים. גם לא פירש שניתן לישראל כי אז ישטין על פועל מעשה העגל שעשו. הלך לארץ אמרה אלקים הבין דרכה והוא ידע מקומה. כי אמרו חז״ל (שם פח.) ארץ יראה ושקטה כי תנאי התנה הקב״ה במעשה בראשית אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. בתחילה יראה ולבסוף שקטה. אחר שקיבלו ישראל התורה שקטה. והנה השטן ששאל תורה היכן היא לארץ אמרה אלקים הבין דרכה. כי הי׳ לה ידיעה בתחילה ששקטה הארץ ע״כ ניתנה תורה. אך לא ידעה מקומה. לכן אמרה אלקים הבין דרכה דרך התורה היכן הוא ובאיזה אופן ניתנה למה ששקטה הארץ. אבל מקומה הוא ידע כי לא ידעה ארץ עדיין מה יהי׳ סוף עם התורה אם תשאר בארץ. והנה מבואר בזהר שאף שאין השכינה שורה בח״ל. כתיב גבי יחזקאל שראה מראה ה׳ על נהר כבר. שהוא במקום מים שהוא מקום טהרה. ולזה חשב השטן אולי למה שהארץ נטמאה בחטא העגל. לזאת התורה היא על הים מקום טהרה. א״ל אין עמדי. הלך אצל תהום. כי כבר אמרו חז״ל (סוכה נג ע״א) בשעה שכרה דוד שיתין קפה תהומא עד שכהב שם אחספא. והנה עיקר קיום העולם בזכות התורה ולזה יש קיום לעולם. שלולי זאת הי׳ העולם חוזר לתוהו ובוהו ואז הי׳ רוח ה׳ מרחפת על פני המים. וחשב כי לסיבת כי הפרו תורה. אולי שם ניכר הדבר בהיות השם שמעכב התהום דלא להשטיפי׳ לעלמא. ובהיות כן אולי יהי׳ נודע לו אם כבר נתרועע התהום לחזור העולם לתוהו ובוהו.

יען כי בטלו התורה. אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. והוא כי אמרו חז״ל (ע״ז ה.) אלמלא לא חטאו לא הוו מייתו שנאמר אני אמרתי אלקים אתם. וא״כ פסק כח שליטת המות ואבדון שהוא מסטרא דשטן. והשיבו באזנינו שמענו שמע התורה. ועדיין לא נודע אם ישאר המות בעולם. חזר אצל הקב״ה א״ל לך אצל בן עמרם. כי אחר שידע שמשה כבר קיבל התורה שהרי הי׳ גם הוא שנתן לו מתנה הקטורת. וכבר כתבתי שכלפי מה שאמרו מה לילוד אשה בינינו. כי עיקר הזוהמא מן האשה שנבנה הולד מדם נדות. שהוא מקור הטומאה והזוהמא. ולזה כינה למשה בן עמרם. שמלד שנתפב לבן עמרם שהי׳ קדוש וטהור. ראוי שתנתן התורה לו לבדו. עכ״פ אף אם ידונו ישראל כפנוי׳. לא ישאר לו פתחון פה לקטרג שלא תנתן לישראל. אחר שכבר ניתנה תורה למשה. בידו לתתה לישראל אח״כ. ואולם למה שעיקר כונתו ית׳ שאמר לו לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה רק בשביל ישראל וכשישראל חטאו גדולה למה הוא לך. נמלא שלא תוכל התורה להנתן עד יקויים מאמרו ואעשה אותך לגוי גדול ורב ממנו. כי בחינת התורה להנתן לששים רבוא כמספר אותיות התורה כמ״ש כמה פעמים. ואז תרב גדולתו של משה. והנה השטן הלך אצל משה שהוא שם שקראה לו בת פרעה. וחשב שמזה שנגעה בי׳ בת פרעה נמשך גם למשה בחינת עכירות. ואולם (בהר סיני) [במראה הסנה] נזדכך חומרו כשאמר לו של נעליך כמ״ש לעיל וחשב שגם למשה יהי׳ לו פתחון פה שלא תנתן לו. והנה משה אמר וכי מה אני שנתן הקב״ה לי. ור״ל כי בודאי עיקר התורה ניתנה בשביל ישראל. אבל אני בעלמי מה אני שתנתן לי התורה. ושניתנה לישראל לא ביקש ליתן פתחון פה לשטן. שא״כ ידונו כאשת איש. אמנם למשה לבדו ניתנה מאז. ולזה א״ל הקב״ה למשה בדאי אתה. והשיב

חמדה

חמדה גנוזה אחזיק טובה לעצמי דייקא שנתנה לי התורה. א"ל הקב"ה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך:

ובזה יובן מ"ש חז"ל בסנהדרין (כו ע"ב) תושי' שנתנה בחשאי מפני השטן · ובשבת (פט·) מבואר שהמלאך המות נתן לו מתנה. אך נראה כי לוחות הראשונו' ניתנו בפרהסיא כי עדיין לא מלא פתחון פה לקטרג אבל לוחות אחרונות נאמר בהם פסל לך ולא ניתנו רק בצנעה שאז הי' לו הרבה לקטרג אחר מעשה העגל.

וה' ישים חלקנו בתורתו ית"ש:

ואיתא בגמרא (פסחים סח ע"ב) רב יוסף עבדו לי' עגלא תילתא בעצרת. אמר אי לאו יומא דקגרים כמה יוסף איכא בשוקא. וכבר אמרנו (בדרוש א) בזה הלשון אי לאו יומא דקגרים. וגם רב יוסף שהי' ענותן מה זה שנתפאר. אמנם יראה כי כבר תמהו על מה שאנו אומרים בחג השבועות. [שהוא ששי בסיון] יום מתן תורתנו. למאי דקי"ל כר' יוסי בז' בסיון ניתנה תורה איך אומרים מתן תורתנו. (עי' מג"א רס"י תל"ד מש"כ בזה) אמנם יראה למה שמשה הוסיף יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה על ידו. וראוי להבין אם ראוי שלא תנתן עד ז' בסיון למה לא הזהירן גם הוא ית' על ג' ימים. אך ידוע כי מה שאדם מכין עצמו לקרב עצמו לעבודתו ית'. כפי גודל התקרבות צריך יותר קדושה והכנה דרבה להיות מוכנים ליום הנבחר והמקודש. והנה כבר אמרו חז"ל וברש"י פרשת יתרו (יט פסוק ט) ויגד משה את דברי העם אל ה'. שאמרו רצונינו לראות את מלכנו. א"ל א"כ לך אל העם וקדשתם וכו'. הרי שלכך צריך קידוש העם לפי שאמרו לשמוע מפיו ית'. כי אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. והנה ודאי יפה אמרו כי נאה להם לשמוע מפי רב. והנה בסופן לא עמד טעמם בם כי בסוף אמרו (דברים ה פסוק כד) דבר אתה עמנו ונשמעה. יע"ז הרע למשה. כי נאה להם לשמוע מפי רב יותר מפי התלמיד. ומבואר במדרש שאילו שמעו מפי הקב"ה לא היו משכחין. לכן תשש כחו של משה כנקיבה הוא סטרא דנוקבא הוא סיטרא דשכחה. לכן הי' שכחה. כי מה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר. והנה הוא ית' הביט מראשית אחרית. שלא יעמדו בדיבורו הקדוש ויאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה. ולדיברות הראשונו' לבד יספיק שני ימים לקדשן · אבל לפי מחשבת משה שיקבלו כל הדברות מפיו ית'. א"כ צריך הכנה וקדושה יתירה. לכן הוסיף יום אחד מדעתו. כי חשב כי יספיק להם קדושת יום השלישי שיעצרו כח לקבל כל הדיברות מפיו ית' וחשב שיספיק להם במה שיוסיף לקדשן. אבל נכזבה תוחלתו בזה. כי חסר להם מדריגה זו. ואין ראויין לקבל כל הדברות מפיו ית'. ואפילו לשתים הראשונות לא היו ראוים כמ"ש במדרש. (ש"ר פמ"א) וכי שומעין לשוטה מה שהוא מבקש רק לפי שצפה הוא ית' שיעשו העגל ולא יאמרו אילו הראנו את כבודו וגדלו לא היינו עושים. לכן הראם ית' כבודו אף שלא היו ראויים. וא"כ סגי להו בקידוש שני ימים. והנה אילו שמעו כל הדברות מפיו ית'. היו מקבלין התורה מפיו ית'. הוא בחינת דכורא שהוא זכר מורה על זכירה. לכן כשאמרו א"ת הדבר אלינו. היינו שלא עצרו כח לקבל בחינת הדיברות מבחינת דכורא. כי הי' צריך הכנה וקדושה יתירה. אבל בחינת נוקבא היא שכחה תש כח. ובזו המכוון כי משה הוסיף יום א' מדעתו. כי חשב שישמעו כל עשרת הדיברות מפיו ית'. אבל לפניו ית' גלוי שלבסוף לא ישארו רק במדריגת נוקבא ולא יעצרו כח רק לקבל שני הדיברות מפיו הקדוש. נמצא שזמן מתן תורתינו היום ביום וי"ו. כי באמת לא זכינו לקבל התורה מפיו ית' רק ע"י בשר ודם ומזה נולד השכחה. וכיון שקבלנו התורה בבחינת שראוי להיות ביום הששי. לכן זה שבחינו ושפארתינו באופן שקבלנוה אנחנו. לא בן בז' בסיון שלא לפזר ולא להועיל לנו כי

לא

לא זכינו רק למדריגת יום ו"ו. ולכן אומרים זמן מתן תורתינו דייקא. ולמה שהוא ית' איננו מתכבד בקלון של ישראל לא רצה לגלות זאת למשה. שלא יעמוד עמהם בם ויבקשו לשמוע מפי משה:

והנה כבר נודע מעלת רב יוסף שהי' סיני [עי' ברכות סד· הוריות יד.]. ורבה עוקר הרים. וכל כחו בברייתות שסדורות אללו. וזה מצד שטרח בגרסא לקיים תלמודו בידו ויגעתי ומצאתי. ואילו לא הי' שכחה בעולם. נקל לכל אדם לבא למדריגת הברייתות הסדורות בפיו של ר' יוסף אחר שאין שכחה· א"כ לא היתה מעלת רב יוסף נבדלת מיתר בני אדם. ולזה אמר בענותנותו. אחר שכל כחו ביגיעות לימודו ולחזור ולשנות תלמודו הרבה עד שנשארו בפיו סדורות הברייתות כאשר ניתנו מסיני. וא"כ דייק בלישני' אי לאו [האי] יומא דקגרים דייקא. שיום זה שאנו חושבין לחג הקדוש שהוא מתן תורתינו דייקא. שביום זה אין התורה ראוי להנתן רק ע"י משה רבינו. ומזה סיבוב השכחה לזאת גדול כחי יותר מזולתי בכח הזכירה. לא כן אילו לא הי' שכחה. והי' כונתו ית' ליתן ביום השביעי כאשר חשב משה שיקבלו כל הדיברות מפיו ית'. א"כ לא הי' שכחה בעולם. ואין מעלתו נבדלת מאחר אנשים. כמה יוסף איכא בשוקא:

ועם מ"ש מובן [מקראי קודש דברים ה] מ"ש הן הראנו ה' אלקינו את כבודו כו' והיום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי ועתה למה נמות כי תאכלנו כו'. אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלקינו עוד ומתנו כי מי כל בשר כו' קרב אתה ושמע. ויש דקדוקים הרבה כי אדרבה אחר שראינו שידבר אלקים את האדם וחי. איך אמרו ועתה למה נמות כו'. ואין להאריך בדקדוקים. אכן לפי מ"ש דלא היו ראויים למדריגת פנים בפנים רק שלא יהי' להם פתחון פה לומר אילו הראנו את גדלו כו' לא היו עושים. ובזה מובן שהזהירם ית' (בפ' יתרו כ פסוק יט) ברמז זה אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלקי כסף כו'. והוא מובן כי אמרו רצונינו לראות מלכנו ודייק במדרש הנ"ל וכי נותנין לשוטה כל מה שמבקש. והי' התירוץ שלא יאמרו אילו הראם את כבודו לא היו עושין העגל. וא"כ מובן בזה אחר שאתם ראיתם בעין ובחוש כי מן השמים דברתי אתכם שאינכם ראויים למדרגה זו. ע"כ הכונה שלא תעשון אתי אלקי כסף כו':

ובזה מובן ג"כ שאמרו הן הראנו ה' אלקינו את כבודו. כו' כי מי כל בשר שהוא מדריגה שאנו יודעין שאין אנו ראויים. וע"כ זה לאיזה כונה שלא נטעה בע"ז כמו שהיתה הכונה באמת. וא"כ אחר שכבר נתקן זה שלא יהי' פתחון פה לומר אילו הראנו את כבודו. א"כ אחר שכפי הטבע אין זה ראוי רק להכרח שלא יהי' פתחון פה לשוב מאחרי השם. וכבר אמרו חז"ל (שבת פח:) שבכל דיבור פרחו נשמתם. וא"כ אחר שנתקן שלא יהי' להם התגללות. אם כן עתה למה נמות. כי אם יוספים אנחנו לשמוע כו' ומתנו שיהי' הכרח לחזור ולמות. כי בודאי אחר שאין תועלת בנס. שאין עוד השמיעה מפיו הכרחיית להם. אם כן לא יתרחש לנו ניסא לשוב לחיותינו אחרי אשר נמות. והנה למשה הרע בעיניו כי חשב לפי דעתו שראויים לקבל כל הדברות ממנו ית'· אבל הוא ית' ידע שאין זה רק בשביל שלא יהי' להם התגללות בחטא העגל. ודי בזה בשמעם דברות ראשונות אנכי ולא יהי' לך. והנה לפניו ית' אשר גלויים כל נולדות וצופה כל העתידות. הנה ממה נפשך (להם) טוב להם שלא לשמוע עוד מפיו הקדוש. כי ידע שמכל מקום יחטאו בסוף. ואם כן כל מה שהיו מוסיפים להתקדש במה שישמעו מפיו ית' הי' עונשן יותר עצום. אחר ששמעו כל הדברות. וזכו להשגה יתירה החטא עצום. ולזה השיב לו הש"י היטיבו כל אשר דברו, כי בודאי אם ישמעו מפיך ואעפ"כ

הי'

הי' לבבם שלם יגדל שכרם ביותר. ולפי שטחיות כונתם הוא שהבינו שלא נגלה אליהם האלקים פנים אל פנים רק שלא יהי' פתחון פה לשוב מאחריו ית'. ואמרו שכבר נתקן זה במה ששמעו דיברות הראשונות. מי יתן והי' לבבם זה דייקא ליראה אותי כו'. כי הבינו הכונה שכבר נתקן במה ששמעו שלא יעשו עוד אלקי כסף וזהב. אך מי יתן והי' לבבם זה להם לעולם. כי גלוי לפניו ית' שעתידין לעשות העגל. ואם לא יעשו העגל. הרי שאין יותר אף שלא שמעו כל הדיברות מפיו. הספיק להם מה ששמעו רק דיברות הראשונות ששמעו מפיו שידעו להזהר. והרי זה שבח יותר מאילו שמעו כל הדיברות. שהיו יותר מתקרבין לקדושה ומקנין בגופן קדושה יתירה. ואם יעברו כ"ש שיגדל עונשן בשמען כל הדיברות מפיו ית'. כי לפי גודל הקדושה יגדל החטא ביותר שאת אם יפנו עורף ח"ו:

דרוש ג למתן תורה

הנה זה היום שקיימנו יום אשר בחר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו. כי איתא באבות (פ"ג מי"ד). חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה. וראוי להבין הכפל שאמר חביבין ישראל חיבה יתירה נודעת להם. ויובן ג"כ מה שאמרו חז"ל ב"מ (פה.) א"ר יהודה מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי כו' א"ר יודא אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה. ואינו מובן הלא גלוי לכל שלא שמרו התורה. ומה ענין שלא ברכו בתורה תחילה. וכבר צווחו בזה. אך יראה שיובן ע"פ מ"ש חז"ל פסחים (סח:) שנחלקו אם בי"ט בעינן לכם אמר [ר"א] הכל מודים בעצרת דבעינן [נמי] לכם. מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא. ואינו מובן. כי אדרבה ראוי להתחזק יותר במצות התורה ולא יתן שינה לעיניו. כאשר נהגו גם בני ישראל להיות נעורים בליל זה. ואמת הוא שלדעתי יצא שכרן בהפסדן. כי ממהרים להתפלל בבוקר וקוראים ומתפללים מתנמנמים נים ולא נים תיר ולא תיר. ומי שרוצה למהר הי' יותר טוב כי ינוח על משכבו בלילה ובבוקר יתגבר להתפלל כראוי. לא כן איש א"ר תנומה העופפנו הנ, מה תעופפנו טוב לו יותר לישן ואז ינוח לו יעמוד בבוקר בחושיו בשלימות להתפלל ולקרות ק"ש כראוי. ונשוב לענין כי הוא לאורה אפל מבלי מלא אחת אשר קבלנו תורתו הי' סיבה להתענג בתענוג גופניי. הלא כבר אמרו (אבות פ"ו מ"ו) שהתורה נקנית ע"י מיעוט תענוג. אך נבא אל הענין אשר כבר תמהו שלימים וכן רבים (ועי' תוס' שבת פח. ד"ה כפה) על בני ישראל אשר הקדימו נעשה לנשמע ואיך נתהפכו לבבם שלא ביקשו לקבל התורה כי אם ע"י כפיית הר כגיגית. ואמרנו בזה דברים רבים (בדרושים הקודמים). אמנם יתכן עוד ע"פ משל לבת מלך שביקשה להנשא. ויבאו שרים רבים ונכבדים אשר קפצו לנשאה. ולא היתה אוזן. עד ראתה איש כפריי אחד מלובש במלבושי הכפריים הגסים מכף רגלו ועד קדקדו. ותחמוד אותו בת המלך ותאמר לאמר להביו הנה הוא האיש אשר אבחר להנשא לו. ומהר תמהרני לו לאשה. ויבא שדכן אחד לאיש הכפריי ויאמר לו הנה בת המלך חפץ בך. ובודאי אין ספק שמחמת גודל השמחה של הכפרי מיהר להשיב בודאי ומחמת

הזכירות. אף גם פועל הדיבורי לא הי' מסודר. ואחרי בואו אל ביתו שם אל לבו מה זאת שבת המלך בחרה בי יותר משרים רבים ונכבדים המדוברים בה ותאן עיניה בי שפל ערך ונבזה מלובש בבגדים גסים ועבים ולא רצתה להנשא ללובשי לבושי מלכות ועטרת תפארת בראשם. אין זאת כי אם בשביל רצון הבת המלך שאהי' תמיד חרד לדברי' יען כי ערכה גדול הערך למאוד בלי שיעור וערכי עלי אני יודע בעצמי פחיתותי ושפלותי. א"כ איפוא איך אפשר שבין הזוג לא יקרה לפעמים שאהי' לנגדה בשום דבר. ואז מחמת גודל שפלותי לא תקבל ממני שום פיוס. וא"כ לבי אומר לי כלך מדרך זו כי מרה תהי' באחרונה. ואולם אפשר שלאיזה טעם אני חשוב בעיני' יותר מן השרים הנכבדים ואנכי לא אדע. ויהי לבו נדון בקרבו לא ידע מה לעשות אוכן כונת הבת המלך הגדול. ויען ויאמר אל לבו. הנה בזאת תבחנו אם באמת באמונים חפצה בי מזולתי לא בשביל שתאמר אלי הנה אתה פחות ונבזה. ולא נתתי עין בך רק שאם תמרוד בדבר אפילו אלי דבר כל דהו אחת יהי' דתך להמית. ולזאת יושב בנפשו בהיות כי יגיע תור החופה לא יאבה לילך בשום אופן. והנה אם הבת מלך תכריחו ללכת לחופה בע"כ אחר אשר התקשר בתנאים. יהי' לאות שאין כונת הבת מלך להשתרר עליו עבור פחיתות ערכו. כי יהי' תשובתה בידו מה התפאר בגודל ערכך. אעפ"כ אני מיאנתי ללכת לחופה עד שעשית עלות ותחבולות להכריחני ללכת. א"כ הגם שבודאי אין ראוי למרוד בבת מלך. אעפ"כ אם אירע לו שמרד באיזה ענין. עכ"פ תקבל פיוס. וכן הוה שביום חופה לא אבה ללכת עד שכפו אותו בכפי' והכרח אנוס. והנה אחר שראה שהבת מלך עשתה פעולות להכריחו ללכת לחופה. אז ידע נאמנה שהבת מלך חפצה בו באמת ובתמים. לא בשביל שתוכל להשתרר עליו יותר מאילו נשאת לשר גדול. ואז לבו הי'

שמח וטוב לבב. כי ידע נאמנה שחפץ בת המלך דוקא בכפריי. וכהגיע תור זמן זה בכל שנה אחרי אשר הרגיל עצמו ללבוש בגדי שרים. ויסר הבגדים הלואים מעליו. בהגיע תור זמן שנשא לבת המלך הי' לובש מבגדים הגסים וישמח וירקד על אשר זכה לישא בת מלך המושלמת בכל המעלות. ויהי בעיני הרואים כמתעתע. כי ראוי לו לשכוח מנהגו בהיותו כפריי ויסיר מעליו המלבושים וילבש מחלצות. וא"כ לשמחה מה זו עושה ללבוש בגדים גסים כאחד הכפריים. ויען ויאמר בזה אני שמח כי אחר שבת מלך חמדה לאיש לבוש מלבושים כפריים א"כ המלבושים ההם סיבה שזכה לבת המלך. וראוי לי לשמוח עבורם דוקא במלבושים הפחותים שהי' סיבה שבת מלך חפץ בי. ולזאת שמח דוקא במלבושים אלו. והנה הנמשל כי התורה היא הבת מלך חמדה גנוזה אשר נעלמה מעין כל חי ומלאכי מעלה נתאוו לה ואמרו תנה הודך על השמים. והנה [היא] חמדה דוקא להדבק באנשים אנחנו אלה פה היום פחותי ערך לבושי בגדים לואים חומר הגופניי השטוף בתאוות חומריות. והנה כי כן בהיות הסרסור הרועה הנאמן בא אלינו שהתורה חפצה להדבק בנו. מחמת גודל השמחה מהרו לענות נעשה ונשמע. וקדמו פומייהו לאודנייהו. ואחרי הישוב אמרו לנפשם. איך אפשר לצאת ידי חובת בת המלך הקדוש. כי מחמת פחיתות החומר אדם אין צדיק בארץ. ואם ימרדו באחת מן המצות אשר לא תעשנה ויחייבו ראשן למלך. ואולי בשביל זאת חפצה בם הבת מלך. לכן אעפ"י שרצו בטוב לבב לקבל התורה. עשו בחכמה שאין רצונם לקבלה עד יכריחו אותם בהכרח. וזה יהי' לאות. הגם באין ראוי שימרדו בבת מלך בתורה הקדושה. עכ"פ תוכרח לקבל פיוס. באמרם הלא מראשית כזאת הודענו שקשה עלינו להזהר בכבודה עד שהיא הכריחה איתנו. א"כ מהראוי שעכ"פ לא תרבה להשיב אפה על זה ואם ימרוד האדם עכ"פ הועיל

יועיל התשובה והפיוס קחו עמכם דברים :
והנה כל הטענה שזכינו לתורה . הוא אשר השיב משה אל המלאכים באמרו כי כלום יש בכם קנאה ושנאה וניאוף שאינו שייך זה רק ללבושי חומר הגשמיות ושוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם כמבואר (שבת פט .) . וא"כ זאת הנה יום שמחתנו שזכינו לתורה מחמת תאוות החומריות הנמצאות אתנו . לכן הזהירה תורתינו הקדושה אותנו שנכבוש יצרנו יצר לב האדם הרע מנעוריו ונשוב לבבנו לעבדו ית' בלב שלם . הגם כי קשה מאד . להכניע היצר . לכן אנו שמחין בכל יום אשר בחר בנו מכל העמים ואתה בחרתנו כו' . וא"כ פחיתותינו למעלה תחשב לנו שבשביל שפלותינו זכינו לתורה הקדושה בת המלך הקדוש . וא"כ לדקו דברי חז"ל באמרם הכל מודים בעצרת דבעינן לכם שהוא תענוג החומריי . הגם שהוא מבגדים הגסים מלבוש החומר מ"מ הרי בשביל חומריותינו זכינו לתורה הקדושה וראוי לשמוח בזה . ומעתה מובן מ"ש חז"ל חביבין ישראל שניתן להם כלי חמד' חיבה יתיר' נודעת להם שניתן להם כלי חמדה. שהתנא בא לתרץ איך תאמר כלי חמדה במה שלא ביקשו לקבל כי אם בהכרח . ולזה אמר שעי"ז חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם דייקא ולא למלאכים ע"י שכפו אותם ויוכלו לומר הלא בת המלך חפילה דוקא בנו . עד שהכריחה אותנו לקבל . וזה רמז משכני אחריך נרוצה שכונתינו שתכריח אותנו כדי שאחריך נרוצה :
ובזה יובן מה שאמרו שבת (פח .) מודעא רבה לאורייתא . והקשה הרשב"א א"כ למה נענשו וגלו מן הארץ . ולפ"ז יראה שבאמת הוא ית' יודע תעלומות לב שלא חזרו מן קבלה ראשונה . בפרט אחרי הקדושה והפרישה . כי כל מה שיוסיף האדם להתקדש יכסוף לדביקות ה' ותורתו ביתר שאת . רק שבקשו להורות חפץ ה' דוקא . ליתן התורה להם דוקא כדי שיהי' להם התגללות מה בעברם על אחת ממצות ה' . באמרם כי לכך לא ביקשו לקבל שהי' קשה עליהם לעמוד בתפקידן . אבל אחר שהרבו לפשוע מאד . פשיטא שסברו וקיבלו עכ"פ לשמור התורה והמצוה . רק אם יארע להם מקרה שלא יתמיד נוכח אדם אין צדיק בארץ . והנה בשיקול אל דיעות הוא ידע עד היכן היתה דעתם מגעת . על איזה דברים קשים שהיו יראים לקבלם . ואולם הם חזרו מדברים שידע ה' ית' שאז קיבלו בלב שלם . לכן חרה אפו בם . והנה דבר זה אין בחק אנוש שכל אפילו מלאך לשער מה שהיו מקבלין ברצון ומה שהיו בקושי מחמת מורא שלא יעמדו בתפקידן . רק לו ית' לו נתכנו עלילות לדעת איזה דבר שאז היו מסרבין מלקבלו ברצון . לכן דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פרשוהו . כי קשה להם קושית הרשב"א . שהרי מודעא רבא לאורייתא . ולא מלאו ידם די השיב כי אנוסים היו עד שפירשו הקב"ה בעצמו ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם דייקא . כי הנותן דבר לפני חבירו אינו מורה בפיו רק שלוקח מעצמו . ולזה בא הדמיון שתורתי שנתתי לפניהם והם לקחו מרצונם . ועל זה ראויים לעונש . ואמר שלא ברכו בתורה תחילה . כי אנו מברכין בשמחה ובטוב לבב על אשר בחר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו . ואולם הם שחזרו ואמרו כי מעולם לא קבלוה ברצון . אין שייכות לברכה זו . ובאמת אנו מברכין . כי הוא ית' ידע מחשבותינו . אשר בודאי לבינו חפץ בתורתו . רק קלת עיכוב משאור שבעיסה . ואנו מבקשין שהוא ית' יהי' בעזרינו . שבאמת גם בתחילה נכספה נפשינו לקבלת התורה :
ואיתא בגמ' פסחים שם ר' יוסף ביומא דעצרתא [אמר] עבדו לי עגלא תילתא . אמר אי לאו האי יומא דקגרים כמה יוסף איכא בשוקא . ואינו מובן למה אמר יומא דקגרים הא אין היום גורם רק מתן תורה . אך יראה דאיתא בגמרא בשבת (פט .) אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה

ושקטה

ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא מתחילה יראה ולבסוף שקטה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מ"ד ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ה"א יתירה מלמד שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. והנה התוס' בע"ז (ג.) הקשו לר' יוסי דאמר בז' בסיון נתנה התורה מאי דריש בהששי. ויראה דבלא"ה הביא במג"א (רס"י תלד) הקושי' איך אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתינו הא קי"ל כר' יוסי דצריך לפרוש ה' פישות ואח"כ בז' בסיון נתנה תורה:

אך נראה דבלא"ה צריך ביאור. דאמרי בשבת שם שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו. הוסיף יום א' מדעתו. וי"ל במאי נחלק משה שהוסיף יום א'. ומה היתה כונתו. ולמה לא ביאר לו הוא ית' כונתו רק לשני ימים. אך הענין הוא כי הדבר ידוע שכל מה שאדם מתקרב לידיעות התורה צריך פרישות יותר במה שמתקרב אליו יותר צריך יותר פרישות. ואם ידע אדם אשר יקרא לחצר המלך הפנימית לדבר עם המלך דיבורים פרטים. בודאי יתבודד במחשבתו ויחשוב כיצד ישמע דברי המלך כי דרך המלך לדבר בלשון חכמה וצריך הבנה ושום לב להבין דברי המלך. בפרט אם הוא חכם גדול. ואם ידע שיש לו לדבר עם המלך הרבה דיבורים. צריך להוסיף התבוננות ופרישה לפי ערך אשר יחשוב כי יעמוד בחצר המלך. והנה מבואר (מכות כג:) אמרו חז"ל תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני. דכתיב תורה צוה לנו משה. תורה הוא תרי"א אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום. והנה כפי פשטיות הכתובים (פ' ואתחנן ה') שאמרנו הן הראנו ה' אלקינו את כבודו כו' קרב אתה ושמע כו' ואת הדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלקינו אליך כו'. ודרשו חז"ל שתשש כחו כנקבה. (עי' פירש"י שם פכ"ד) כי לא הי' להם לשמוע רק מפי רב. כי אינו דומה שומע מפי רב לשומע מפי תלמיד. נמצא שחשב משה שיקבלו כל עשרת הדיברות מפי הקב"ה. ואח"כ הי' צריך פרישות יתירה ולפי חכמת והשכלת אדון הנביאים ידע שלגודל מעלה זו צריכין הפרשה שלשה ימים כולי האי ואולי. ואלם הוא ית' ידע אחרית מראשיתו וידע שיאבדו מדרגה זו הגדולה ביתר הדברות וסוף דבר לא יזכו לשמוע מפיו ית' רק שני דיברות ראשונות מפיו ית'. הי' די לקדושה זו שני ימים פרישה נגד השני דיברות. ואולם נודע דרכו ית' שאינו מפרסם הדברים אשר לא טובים ולא משתפי בגנות ישראל. וירא און ולא יתבונן. או שבאמת לא היו ראויים לשמוע יותר מפיו. ומאחר שלא רצה לפרסם זאת שתלוי בבחירתם. ולזאת הסכים הקב"ה עמו. והנה ידוע שהתורה עיקרה סודותי' ומאן דאמר אורייתא ספורי מילין תיפח רוחי' ועיקרה סודות הצפונות והצרופים הנרמזים רק עכשיו נצטרפו הצירופים לפי המעשיות שאירע. ואילו לא חטאו קרח ומרגלים ויתר דברים. אין נגרע מאותיות התורה דבר. רק שהי' הצירוף משתנה לענין אחר כפי הראוי. ואין ספק שאילו היו שומעין כל הדיברות מפיו ית'. שאז היו עולים במדריגה ביתר שאת. והי' להם השגה יתירה בתורה לעומת השגה הלזו כאשר ניתנה לאין שיעור וערך והדבר מובן. ואולם אחר שאיבדו מדריגה זו לדעת לא ניתנה התורה רק בבחינת הראוי לשני ימי פרישה. שבמדריגה זו שאנו משיגין עכשיו היינו יכולין להשיג התורה ביתר מזאת המדריגה. נמצא לפי מדרגתינו אין אנו משיגין רק בערך הפרשה שני ימים. לכן אנו אומרין זמן מתן תורתנו דייקא. ואח"כ א"ש בששי ששי בסיון. שאין אנו רק במדריגה של נתינת התורה ביום ששי אחרי שני ימי פרישה. והששי עם הכולל גמטרי' התורה ורמז לתורה שראוי ליתן בששי. ולזה אפשר כיונו התוס'

בע"ז

בע"ז שם ראוי לשנתן והוא נכון :

והנה נדע מעט ממדריגה אשר אבדנו מזה בעו"ה. כי אמרו במדרש שאילו למדין מפי הקב"ה. מה הוא ית' קיים לא היו משכחין. כיון שאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה חזרו להיות משכחין. מה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר. נמצא לפי דברינו שאילו היו שומעין מפיו ית'. הי' הכרח התורה להנתן דוקא אחר שלשה ימי פרישה. והתורה הנתונה אחר שלשה ימי פרישה היתה השגתינו ביתר שאת ובמדריגה יתירה ולירופים שונים. ואין ספק שאם לא היו משכחין שהי' נקל יותר הלימוד ומיעוט המחלוקת. כי רבוי השכחה גרמה המחלוקת כנודע. והנה ר' יוסף עיקר מעלתו שהי' סיני [עי' ברכות סד. והוריות יד.] שהי' גורס המשניות וברייתות כאשר ניתנו מסיני. וא"כ אם כל אחד הי' יודע מה שלמד. לא הי' ר' יוסף נבדל במדריגתו כ"כ מאחר שכולם בקיאין במה שלמדו ואין שוכחן. אבל עכשיו שיש שכחה גברה מעלת ר' יוסף שהי' חוזר על למודו תמיד עד שסגורות בפיו היטב. לכן הכל צריכין למרי חטי. מאחר שהוא הי' בקי בברייתות. אבל אם לא הי' שכחה הכל היו בקיאין במה שלמדו. וא"כ א"ש עבדו לי עגלא תלתא רמז לזמן מתן תורתנו. כאילו ניתנה התורה בשלישי של פרישה. ואמר אי לאו האי יומא דקגרים שלזה נקבע חג שבועות זכר למתן תורה ביום השלישי של פרישה. לפי שלא זכו רק במדריגות יום שלישי של פרישה. שלא היו מסוגלים רק ללמוד ממשה. ועי"ז נתרבה השכחה. א"כ נבדלה מעלת ר' יוסף שהכל צריכין למרי חטי. א"כ כמה יוסף איכא בשוקא :

והנה אמרו משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה. יש להבין למה לא ייראו השמים ג"כ. שהרי התנאי עם מעשה בראשית כמ"ש (ע"ז ג.) שמים וארץ נוגעין בעדותן הן הרי שגם השמים מכ"ל יראה זו. אך יובן עם מ"ש (שבת פח:) כי אמרו כשעלה משה למרום אמרו מלאכים מה לילוד אשה בינינו. אמר הוא ית' לקבל התורה בא. וראוי לשום על לב שאמר כשעלה למרום. הי' לו ית' לומר לקבל תורה עלה. ולמה אמר לשון בא. אך יראה כי האמת הגם שאמרנו כי הוא ית' חפץ לתת התורה לנו. ובטענה שנלם משה קנאה ושנאה יש בכם גניבה וגזילה וכו'. הגם שהם מידות גרועות הנמשכות מפחיתות החומר. עכ"ז מצד מדריגת הנשמה מדריגת האדם הוא העולה על מדריגות המלאכים. והנה ידוע כי החילוק כי עלי' תצדק בהיות עולה למדריגה עליונה. וביאה שייך כבא אדם לביתו א שיבה זו ביאה. כמו בא לביתו ולא יאמר עלה לביתו. לכן לפי שהמלאכים חשבו כי הוא במדריגה פחותה מה לילוד אשה שממדריגה פחותה בינינו בעליות שמי מרום ועי"ז [פתח] פיו ית' בחכמה לומר שלא יעלה על הדעת שתצדק עלייתו בהחלט לעלי'. כי שורשו שמה במדור העליון. ובפרט מדריגת נשמת אדון הנביאים. לכן שייך לשון בא. ובהכי רמז להם תשובת משה רבינו ע"ה כמ"ש אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. ופירשו שרמז על הנשמה אשר שורשה מכסא כבוד. ועל זה יצדק תואר בא. שלא בגדר עלי'. והנה שמים ידעו שיש הרבה קופלים על התורה שהיא חמדה גנוזה ואולם הארץ הנשמה אחר אשר הוא ית' החזירה על כל אומה ולשון ולא ביקשו לקבלה. לכן יראה ובסוף שקטה אח"כ בקיבלו התורה :

דרוש ד׳ למתן תורה

במדרש שיר השירים (פ״ג פסוק יא) א״ר יוחנן שאל ר׳ שמעון ב״י את ר׳ אלעזר ב״ר יוסי א״ל אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו כו׳ א״ל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה כו׳ והיה קורא אותה בתו. ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי כו׳. ומייתי מקרא שמעי בת. וגם קרא פתחי לי אחותי ועוד קרא הקשיבו אלי [עמי כו׳] עמד רשב״י ונשקו על ראשו ואמר אילו לא באתי אלא לשמוע [מפיך] הטעם זה דיי ע״כ. וצריך ביאור מאי קאמר ליה בזה. ומאי נ״מ בשם אם או בת או אחות. ויראה לבאר ונבאר מה שהמפרשים שעמו למה שמצינו במתן תורה שדרשו (שבת פח.) מה שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר אם מקבלים אתם תורתי מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. ותמהו (המפרשי׳) [בתוס׳ שם] שהרי בתחלה מיד באמור להם מלות הגבלה בג׳ בסיון אמרו כל אשר דיבר ה׳ נעשה ונשמע. ואיך נהפכו רוחם לחזור עד שכפה עליהם ההר כגיגית. ואמרתי על פי פשוטו לקרב הדבר אל השכל. אבינו שבשמים הוא המלך עלינו מאז. ומאז קרב את אבותינו ללמדם חוק ומשפט. והנה לדורות הראשונים נתנו שבע מצות שבני נח מצווים עליהם. והנה היצה״ר שהוא שטן היורד ומתעה ועולה ומקטרג ומלשין. כמו שמצינו באיוב שהשפאר הוא ית׳ עמו ובא השטן וקטרג עליו. וכן דרכו מאז בימי יעקב אבינו ויאבק איש עמו שהי׳ הס״מ שרו של עשו והוא שוגא לנו מתמול שלשום ומאז ומקדם. והנה אנחנו עם בני ישראל ודאי מצד נשמותינו אנו קרובים לעשות רצון יוצרנו בלב שלם כמו שאמר אחד מן חכמי קדם (ברכות יז.) רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך והמעכב הוא שאור שבעיסה שהוא זוהמת היצה״ר. ואולם אם ירף היצה״ר ממנו בודאי נשיב לעשות רצון בוראינו בלבב שלם. אך השטן הוא היצה״ר הוא המלשין. והנה הוא שרו של עשו ובזמן שקול קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ומדרשות אין ידי עשו שולטות. לכן הוא מתחכם בתחבולו׳ לרפות ידי עוסקים בתורה וירדוף ויסית מדרך החיים. והנה בבא יום זה מעשה ה׳ לתת לנו תורתו. והנה בתחלה שביקש הוא ית׳ לתת לנו תורתו וביקש שנקבל אותה בבחירתנו הטובה כי ההכרח לא ישובח ע״כ שלא אם נתחייב עצמנו לקבלה. והנה עם בני ישראל קדושים הם הקדימו נעשה לנשמע. וזהו לסיבה שעדיין לא התגבר היצה״ר עליהם לפתותם בחלקלקות לשונו שיחדלו מלקבלה. כי מאחר שעדיין לא היו מחוייבין לקבלה א״כ אף אם לא יקבלוה לא יושת עליהם חטאת מאחר שלא נתחייבו בה. ואולם אחר שכבר קיבלו עליהם באמרם כל אשר דיבר ה׳ נעשה ונשמע וכרת ברית ע״ז כמו שאמר (שמות כד פסוק ח) הנה דם הברית אשר כרת ה׳ עמכם על כל הדברים האלה. הנה בתחילה לא פיתם היצה״ר למאן לקבלה אחר שלא יושת עליהם אשם בעביר ממעם מלקבל כמו בכל אומות שלא רצו לקבלה. ואחר שכבר נתחייבו לקבלה עבור הברית אשר כרת עמם חזר למנהגו להתעות לב בני ישראל למאן לקבלה. וזהו הטעם ג״כ מה שהוא גדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועוש׳ שלזה יש יותר יצה״ר ולפום צערא אגרא:

עוד יתכן לומר מענין זה. ונבאר ג״כ מה שאמרו רז״ל שבת שם דרש ר׳ סימאי בשעה שהקדימו נעשה לנשמע באו ס׳ רבוא מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים. אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכשחטאו ירדו ק״כ רבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אמר רב

אמה

אמא בחורב טענו ובחורב פרקו שנאמר ויתנצלו כו' אמר רב יוחנן וכולן זכה בהם משה ונטלן שנאמר ומשה יקח את האהל אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון כו' ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם. וכבר התעוררו המפרשים במאמר הלזה לבאר מה המה עטרות הללו. ב' למה היו ע"י מלאכי שרת. ג' למה בפירוק היו ג"כ כפלים כאשר היו הקושרים. וכן הקשו התוס' שם (ד"ה ירדו) דהא מדה טובה מרובה. ועוד יתר דקדוקים שאין דרכינו להאריך בהם:

ולבאר נקדים דברי מרן האלשיך בפ' קדושים מ"ש בביאור מדרש (ויק"ר פכ"ד) על פסוק קדושים תהיו ר' אבין אמר תרתי כו' משל למלך שהי' לו מרתף של יין והושיב בו המלך שומרים כו' לעת ערב בא ליתן שכרם נתן לשיכורים שני חלקים ולנזירים חלק אחד אמרו אדונינו המלך לא כולנו שמרנו כאחד מפני מה אתה נותן לאלו שני חלקים ולנו חלק אחד. אמר להם המלך אלו שיכורים הם ודרכן לשתות יין לפיכך אני נותן לאלו שני חלקים ולכם חלק אחד. כך העליונים לפי שאין יצה"ר מצוי בהם קדושה אחת שנאמר ומאמר קדישין שאילתא. אבל התחתונים לפי שיצה"ר שולט בהם הלואי בשתי קדושות יעמדו הה"ד קדושים תהיו והתקדשתם והייתם קדושים ר' אבין אמר לוחרי משל לבני המדינה שעשו שלשה עטרות למלך כו' ונתן בראשו אחת ושתים בראשם של בניו כו' העליונים מכתירין להקב"ה שלש קדושות כו' נותן בראשו אחת ושתים בראשם של ישראל. וביאר האלשיך ותורף כוונתו בקצרה ע"פ שלשה הקדמות. הא' כי השפע שנמשך מן העולם הוא על ידי הצדיקים המעוררים השפע וההשתלשלות הנמשך מן עולם המלאכים לתחתונים. הקדמה ב' כי העליונים אין כחם להתעלות לעלות לעולם היותר עליון כי אם שלימות פעולתם במה שפועלים על ידם בהריק השפע על ידו בעצמו איכותו ומעלה. ואולם האנשים שאם יזכו לקבל שפע רוח טהרה. כי מלבד הנפש הניתן בו מעולם. אם יזכה יוכל לעלות למדריגה לקבל רוח מן עולם המלאכי' ואם יוסיף שלימות יוכל לקבל תוספת קדושת נשמה מעולם עליון יותר מן עולם המלאכים. הקדמה ג' שהאדם הזוכה לכך מלבד השלימות אשר קונה בעולם האמיתי המה לו כדמות עטרות על ראשו כאמור בזהר שמכריזין לפניו הבו יקר לדיוקן המלך. וזהו ענין השמירה שנעשה התעוררת השפע ע"י הצדיקים והשפע מושפעת באמצעות המלאכים. והנה לתחתוני' נותנים שני חלקים היינו חלקי הרוח ונשמה שזוכין ע"י מעשיהם הטובים. ולמלאכים רק קדושה א'. היינו מן העולם שהם בו. והטעם שהתחתונים קרוצי חומר הנה וצריכים לסיוע עליון בקדושה יתירה מחמת שכובשין את יצרם. וגם לפי שהנשמה חלק אלוקי ממעל ועפ"ז בא ר' אבין בשני המשלים שאחד לפי השמירה שעל ידי התחתונים חשובה יותר שהם עלולים לפתויי יצה"ר לכך צריכים סיוע יתירה. בשתי בחינות קדושה רוח ונשמה שניתן בהם. ובא עוד ר' אבין שאין המלאכים מתקנאים בכך כי ישראל נקראו בנים ואין בני חצר המלך מתקנאים בעטרות הנתונים לבני המלך. והנה שתי קדושות הם בעה"ז גם בעולמות עליונים. ועטרה שלישית לו ית' שהוא מרומם על כל ברכה ותהלה ואין צריך אליו יע"ש באריכות:

והנה יראה כי הטעם שאח"כ חזרו ומיאנו לקבל התורה שכבר אמרו רז"ל (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. והנה כתרים שאמרו חז"ל (בשבת) אפשר שכוונו גם כן על העטרות המבוארים במדרש הנ"ל שהם הרוח והנשמה שנתוספה להם קדושה שתי בחינות הללו של קדושה. והנה לפי גדלות המדריגה יצרם גדול. וא"כ בתחלה לא הי' יצרם גדול כ"כ כמו שקנו בימי ההגבלה קדושה יתירה כל קבל רוח יתירה שקיבלו ותוספת נשמה קדושה

לפי

לפי גודל בחינת הקדושה שנתוספה בהם לפי גודל מדריגתם אז והנה אפשר שזהו טעם שלא צוה ית' למשה רבינו רק שני ימים ומשה הוסיף יום א' מדעתו. שהנה כוונת משה רבינו להרבות תוספת [קדושה] כי אין ספק שלפי גודל ההכנה והתקדשם יותר תחול הקדושה והשפע יותר. ואולי אל דעות הוא ידע שאם יגיעו למדריגה הגדולה יתגבר כח יצרם עליהם כאשר הי' באמת. ואולי ביום אתמול שלא היתה מדריגתם כ"כ גבוה אפשר שלא היו חוזרים. ומשה רבינו כוונתו גם כן לטובה כדי שיהי' להם תוספת קדושה. ואלו שלשה ימים הם כנגד שלשה בחינות נפש רוח ונשמה שבאים בהדרגה כמ"ש בזהר זכה יתיר יהבין ליה נפש כו'. והנה הש"ת ב"ה ברחמיו מצרף מחשבה טובה למעשה ולכן חשוב בעיניו ית' קבלת התורה כאלו קבלוה ברצון מוחלט שגלוי שלא היו חוזרין. ומ"מ הסכים למשה רבינו כדי שהי' להם התנצלות בעברם עלי' כמ"ש מודעה רבא לאורייתא. והנה בכתוב (שמות יט פכ"א) והיו נכונים לשלשת ימים כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם כו' והנה ביאורו ע"פ דרשת חז"ל (עי' רש"י שם) שכל בעלי מומין נתרפאו אז ולא הי' מומין בהם כמו שנאמר לעיני כל העם והטעם כי כל מום שבאדם הוא לפי בחינת נפש כי בנפש יש ציור הרמ"ח אברים הרוחנים כנודע וזהו הטעם בזהר שנפסלו בעלי מומין להקריב לגבוה כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. וכתב בזהר הטעם שלפי בחינת המום שבגוף כך הוא בנפש. ולכן בסיני שנתרפאו והיו בתכלית השלימות בנפש נתרפאו גם בגופים:

ועפ"ז יש לפרש מ"ש (שמות טו פכ"ו) ויאמר אם שמוע תשמע כו' כל המחלה כו' לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. שנודע דקדוקים שאם אין חולי אין צריך רפואה. אכן ביאור בזה שאף שכפי דרך הטבע אין טעם למה ינצל השומר תורה ה' ממקרי' הטבעיים שאין בדרך הטבע שיעלה רפואת הגוף מכח שמירה מצות ה'. אכן לפי האמת כל מכה וכל חלי בגוף הוא מכח פגמי הנפש למדק עון וחטאת כמבואר בדברי האר"י שמן דפיקת הדפק יובן באיזה ספירה פגם החולה ולכן אמרו שאין החולה עולה מחליו עד שמוחלין לו על כל עונותיו כי הרמ"ח אברים הם נגד מצות עשה רמ"ח. ושס"ה גידין נגד שס"ה לא תעשה. ולכן הם נותנים כח באברים הגופיים. והראי' לזה ממה שנתרפאו בהר סיני ע"י התקדשם והכינם לקבל התורה. וכל הסומין נתרפאו ושאר מומין. אף שבודאי הדבר נמנע מדרך הטבע. וא"כ אם שמוע תשמע היינו מ"ע כו' ושמרת היינו ל"ת. שזהו כל האדם רמ"ח אברים ושס"ה גידין ינצל ממחלה ופגעים. והראי' כי אני ה' רופאך מיד כשהתגלה לקבל התורה תתרפא מכל מום כולך יפה רעיתי ומום אין בך. ומזה הוראה שכל המומין אינם אלא מבחינת פגמי הנפש. א"כ הרי שכל פגעי הגוף אינם אלא מבחי' הנפש. וזהו כוונת הקדושה שקדמו להתקדש בימי הגבלה בכדי שיתקדשו כל אבריהם בשלימות. ואחר שיתקדשו ברוחניות יתרפאו גם המומין [הגשמיים] (הרוחניים). ולכן אמר היו נכונים לשלשת ימים כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם כל דייקא שיתרפאו אפי' סומין אף שהוא המום הגדול. וצריכין להתקדש כ"כ בנפש עד שיתקדשו גם הגופים הגשמיים:

ועפ"ז נראה לפרש דהנה הטעם י"ל דמאן דאמר (ב"ק פז.) סומא פטור מן המצות היינו לפי מ"ש מפרשים כי המ"ע שהזמן גורם נשים פטורות לפי שהמצות הם רמ"ח כנגד אברי הגוף ובאשה יש אברים יתרים וא"כ אינו במספר מכוון. וזהו הטעם ג"כ דסומא פטור שאין ספק שהעינים מכוונים נגד מ"ע עיקרית כמו שהעינים עיקר בגוף. וכיון שבגופו חסר אבר זה כמו כן אין המצוה המכוונת מול העינים שייכה אצלו. אך יש לחלק דבשלמא נשים לא נכנסו לעולם בכלל החיוב משא"כ סומין כיון שבשעת מתן תורה נתרפאו כל

המומין

המזמין וכולם היו מכוונין נגד רמ"ח עשה לכן אף שאירע להם סיבת המום אח"כ לא נפקע קיומם:

והנה הטעם שהוסיף משה יום א' מדעתו. יתכן לפרשו כיון (דנגד ימי) [דימי] הספירה נגד שספרו עד מתן תורה לטהר ולהזדכך מטומאת מצרים שהיתה כטומאת הנדה ונשתקעו כמעט בשערי טומאה עד שנא' (שמות יב פל"ט) ולא יכלו להתמהמה כמ"ש בזהר שאם היו מתמהמהין היו ח"ו יכולין להשתקע בטומאת מצרים בשער החמשים. וזהו מ"ש שם (יג פי"ח) וחמשים עלו בני ישראל שכבר הגיעו לשער המשי'. והיו צריכין להזדקק ולכנוס בשערי קדושה. ולכן הוצרכו לספור מ"ט יום לכנוס בשערי קדושה במ"ט שערי בינה מדי יום יום שפע קדושה לכנוס בשער העליון יותר. ומפ"ז יראה טעם מה שהוסיף משה יום אחד מדעתו. כי כבר אמרו (ר"ה כא:) כי שער החמשים לא נתגלה למשה רבינו ע"ה כמ"ש ותחסרהו מעט מאלקים. ולכן כוונתו ית' להקדש עד יום החמשים בכדי שכבר יתקדשו במ"ט שערי קדושה לכנוס בשערי בינה כפי חק האפשרי בשכל אדם להשיג מ"ט שערים. ולפי שבשער החמשים כמעט מלהשיג לא נצטוו ליום נגדו לכנוס בשער חמשים כי אי אפשר. ומשה רבינו חפץ הי' להקדישם ולהכנס עוד יום חמשים שאלו יהא רצוה שיקבלו תוספת קדושה שיתגלה להם שער החמשים. והנה גם היום שנצטווינו להתקדש ולספור שבע שבתות תמימות. דרשו חז"ל אימתי הם תמימות בשהם עושין רצונו של מקום. והענין כמ"ש (שבת קיח:) אלו שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים. וראוי ליתן טעם למה דוקא שתי שבתות. ואפשר לומר שמלינו מ"ש (בגמרא) [במתני' עדיות ספ"ב] דמשפט רשעים (לעתיד) מפסח ועד עצרת. ודרש מדכתיב מדי שבת בשבתו. ופירשתי שפסח נקרא שבת כמו שנאמר (ויקרא כג פט"ו) וספרתם לכם ממחרת השבת כו' תספרו חמשים יום. וכבר תמהו למה נקט חמשים יום ואינם אלא מ"ט יום. אכן נראה כי בודאי בכל מצות שאנו עושין מעוררין שפע וקדושה בעולמות העליונים אך שאין אנו משיגין התיקונים ויחודים הנעשים ע"י המצות. אחר שכוונתינו לטוב פועלת המצוה מה שבכחה לפעול כי הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה פרטיות. והנה הספירה פועלת התעוררת שפע קדושה והמשכת שפע במ"ט שערי בינה. ולכן לא נצטווינו לספור חמשים יום שאין לנו השגה בשער החמשים. אכן אם נטיב מעשינו לגרום שפע קדושה והתעוררת קדושת מ"ט שערים תמשך ההארה ממילא גם בשער החמשים אף שאין אנו משיגים אותו. והנה הספירה היא לשון הארה אבן ספיר. והבטיח לנו הכתוב שאם נזכה וספרתם לכם כו' שיתקנו הימים הללו להשפיע בהם הארה בכל מ"ט שערים. ממילא תספרו ותוסיפו הארה והתעוררת שפע קודש בחמשים יום היינו גם בשער החמשים. והנה אם היינו מתקנין מעשינו בימים הללו להכין לבבינו לקבל התורה והמצות עלינו בלב שלם היינו פועלים לכנוס במ"ט שערי קדושה עם שער הנו"ן ושער החמשים הוא בחינת יובל הגדול

וזהו כוונת חז"ל אלו שמרו ישראל שתי שבתות היינו מן הפסח לעצרת שהיו מתקנין המ"ט יום לכנוס מ"ט שערי קדושה. ולכן מיוסדים ימי הספירה לתקן עון ופשע ופגמי הספירות שבחטאתינו ועונותינו כנודע מדברי האר"י. ולכן נ"כ ימי דין הם שמתו תלמידי ר"ע כי כשהזמן ראוי לתשובה ואין שבים רח"ל לב מדת הדין מתוחה. והזהירנו ית' תמימות תהיינה שלא נאבד יום א' מבלי לתקן לעומתו לכנוס לשער משערי הקדושה כפי בחינת הימים. ואמר אימתי הן תמימות כשהן עושין רצונו של מקום שמתקנין הימים בתמימות. ולכן משה רבינו ע"ה היתה כוונתו להכניסם בשער החמשים ביקש

למען יתקדשו עוד יום חמשים . ואולם הוא ית׳ גלוי לפניו שלא יזכו לזה ולכן אין צריכים להתקדש ביום החמשים אחר שלא יועיל להם להשיגו . ואולי אלו לא סירבו ומאנו אח״כ אפשר שהיו משיגים גם בשער החמשים . ואולם לפי שהתגבר כח היצה״ר עליהם עד שנתנו כתף סוררה למאן לקבל חוקי האלקים ותורותיו . איבדו מה שהיו יכולין לבא למדריגת שער חמשים . והנה הוא ית׳ לא גילה זאת למשה רבינו כי הענין הבחירה לכל א׳ אם שגלוי לפניו ית׳ במה יבחר האדם אם לטוב או להיפוך . ע״כ לא ביקש הוא ית׳ לגלות למשה שיגרום זאת התגברות היצה״ר עליהם ומיאנו מלקבל עליהם עול תורה ומצות . ולכן לא ביקש הוא ית׳ לגלות למשה מדוע מנע מהם שער החמשים . והנה זאת תהי׳ כוונת חז״ל אלו שאמרו שתי שבתות . כי פסח נקרא שבת . וגם עצרת נקרא שבת . עד ממחרת השבת השביעית כו׳ שהיו מתקנין כל המ״ט יום אזי היו נכנסין בשער החמשים שהוא יובל הגדול שהיו יוצאין לחירות כי בזכות התורה הגליות מתכנסות . ולכן הטעם שאוכלין מאכלי חלב בשבועות . והענין כי פרעה ראה ואמר רעה נגד פניכם . והוא שמורה על דם והריגה . והנה אין מזל לישראל אם עושין רצונו של מקום ועומרין התורה ואלו לא חטאו בעגל לא הי׳ כוכב הרעה מזיק להם כלל שאינו עומד בפניהם שום מזל :

ובזו יובן מ״ש בשבת (פח ע״ב) אשכול הכופר כו׳ שמכפר לי על עון גדי שכרמתי לי . ודחקו המפרשים מאי עון גדי . אכן כבר ביארנו במקום אחר כי כוכב הרעה שהורה על דם הוא מזל טלה שבלע אז הי׳ במערכה רעה על שונאי ישראל . וטלה גימטריא דם . ובשיבת טהר מעשיו דם נעכר ונעשה חלב שנתהפך מדת הדין לרחמי׳ שהוא חלב . ואלו לא חטאו בעגל לא הי׳ כוכב הרעה שהוא הוראת מזל טלה שהורה רעה יכול לפעול כלל . ואולם בעבור שחטאו חזר ונתעורר עליהם כוכב הרעה והוא הרעה שנרמזת בכח כוכב מזל טלה שהורה רע עליהם . ולכן אמר עון גדי שכרמתי לי . שבשביל חטא העגל שגרמו מחטאם שבקשו לעבוד העגל שהוא מזל שור עד שהי׳ כח במזל לפעול להם רע וחזר הוראת רעת מזל טלה על דם שהורה עליהם כמאז לולי רחמיו ית׳ שהפכו לדם מילה וגדי הוא טלה : והנה כוונת משה לקדשם ואמר כי ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם כו׳ . היינו שיהיו במדריגה עליונה יתירה עד שיתרפאו אפי׳ ממומין שבגוף . והנה לפי כוונתו ית׳ הספיקה להם שני ימים לקבל תוספת קדושה להכין לבבם לקבלת התורה כפי (שבחוקם) [מה שבכחם] להשיג ממ״ט שערי בינה וכיון שהיו כל הנשמות שמה ואז היו נקיים מבחינת כל מום . ולכן אף שאח״כ חזרו למומן כבר נתחייבו בכל המצות . והנה ידוע כי רב יוסף ביקש להיות מצווה ועושה כמ״ש (ב״ק פז.) השתא דשמעינא להא דריב״ח דאמר גדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כר׳ יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן ובריש ע״ז (ב :) אמרינן לעתיד לבא הקב״ה מניח ס״ת בחיקו ואומר כל מי שעסק בה יבא ויטול שכר . ומתקבצין כל האומות ואומרים הרבה גשרים תקננו הרבה כרכים כבשנו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה . ולכאורה תמוה מעיקרא מאי קסברי לתבוע שכר עסק תורה אחר לא עמלו בה . ויראה ע״פ מ״ש בדרוש הספר יקרא דשכבי כי המחזיק לומדי תורה יש לו חלק בתורתם . ולזה הטעם מברכין לעסוק בדברי תורה אפילו ע״ה שאין מבינין הלימוד לפי שמחזיקין לומדי׳ . וא״כ כיון שאמר מי שעסק בתורה היינו שעסק ועבד לקיום התורה שפיר קאמרי הרבה כרכים כו׳ וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה א״כ בכלל החכמה

בגלל הכסף ויש לכם חלק בתורה כפי טענתם אם הי' האמת אתם. אבל נכזבה תוחלתם כי לא עשו אלא בשביל עצמן כאשר השיבם הוא ית'. ולכן אמר רב יוסף כיון באמת עקרת היא ביום החמשים לפי כוונתו ית' באמיתות לפי ההשגה שאינה אלא עד שער החמשים. ובקדושה שנתקדשו זכו לזכך האברים עד שגם האברים הגשמיים נתרפאו ממומן. ולכן גזרה חכמתו ית' שיתקדשו עד יום השלישי ובקדושה זו זכו להתרפאות אף ממומין הגשמיים. וא"כ שפיר יש לחייב גם סומא במלוה דאף שחסר לו אבר גדול ויקר מ"מ כבר נתחייב באותו יום שהיו כל הנשמות מבלי בחי' מום כלל. ולכן אמר (פסחים סח:) אי לאו האי יומא דייקא שאילו לא נמשך עד אותו יום שכבר נתרפאו ממומן היו בגדר אינו מלווה ועושה. משא"כ בההוא יומא דקנרים שנוסף להם הקדושה עד שנתרפאו ממומן א"כ כבר נתחייבו גם סומין והיו בגדר (איש) מלווה ועושה:

עוד אמרנו בזה הטעם שכפה עליהם הר כגיגית והתוס' בשבת הקשו הא כבר אמרו נעשה ונשמע. גם קשה אמאי הדר קבלוה בימי אחשורוש שנא' קימו וקיבלו [קימו] מה שקיבלו כבר. מה ראו על ככה לחדש קבלת התורה בימי הפורים. ורש"י שם פירש מכח חביבות הנס. אך נראה דבלא"ה יש להבין שחיבור שדרש שם האי גלילאה דיהיב אוריין תליתאי ביומא תליתאי כרבנן. וכבר דייק הרי"ף מאי נ"מ אם הוא ביום תליתאי. אך אפשר לפרש ליישב קושייתו וקושית התוס' ע"פ מ"ש מהרש"א באגדות אהא דאיתא בעירובין (יג ע"ב) שנחלקו ב"ש וב"ה אם טוב שלא נברא משנברא או טוב שנברא. נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא. ופירש מהרש"א (מכות כג ע"ב) נמנו הוא מלשון מנין שעמדו למנין שיש רמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין. והלא לא נברא לא הי' מעותד לעבור על הל"ת. אך לא יכול לקיים העשין. אמנם אחר שלא תעשין רבין על העשין א"כ טוב שלא נברא אם שלא הי' מקיים רמ"ח עשין מ"מ שס"ה לא תעשין רבין יותר שלא הי' עובר אילו לא נברא:

ועפ"ז פירשו מ"ש בגמרא (שבת קיח:) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנא' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וסמיך ליה ויבא עמלק. ודייקו שהרי פרשת מסה ומריבה מפסקת ביניהם. ואפשר לומר כי איתא במדרש (ש"ר פכ"ו) היש ה' בקרבנו אם אין. אם יודע מה אנו מהרהרין בלבינו נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. ויראה ע"פ מ"ש מהרש"א הנ"ל דהלא תעשין רבין. (ותירצו) [וכתבו] המפרשים דמ"מ לדיק יה' שברא לאדם אף כי הל"ת רבין מ"מ אם נחשוב כי הלא תעשין רבין מ"מ מצינו כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וא"כ בפועל הטוב נחשב גם המחשבה. ונמצא העשין כפולין שני פעמים רמ"ח והשס"ה לא תעשין אינם רק שס"ה נמצא פי' בבחינה זו העשין רבין על הלא תעשין כיון שיש שני פעמים רמ"ח נגד שס"ה לא תעשין. וא"כ טוב שנברא משלא נברא שהרי כשנברא יכול לקיים שני פעמים רמ"ח במחשבה ובמעשה משא"כ כשלא נברא אינו מקיים רק שס"ה לא תעשין. והשתא מובן שפיר אם יודע מה אנו מהרהרין בלבנו נעבדנו ונקבל רמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין. כי הל"ת אינם רק בעבור בפועל והעשין הם מצד מחשבה ומעשה משא"כ אם ח"ו אינו יודע א"כ אין תועלת בקבלת העשין שאינם כמו הל"ת. ובזה אפשר להבין כי בתחלה אמרו נעשה ונשמע כי חשבו שיתרבו העשין באופן שיהי' טוב שנברא. אבל כשראו כשבא ית' להעמים עליהם רמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין חזרו בהם כי בזה האופן טוב שלא נברא משנברא:

ובזה יובן כי איתא בגמרא שבת שם

המענג

במענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. וא"כ הי' נתברר להם שהוא ית' בוחן מחשבותיהם והי' נותן להם חפצם בטרם יקראו. וא"כ לא היו צריכין לבא לנסיון היש ה' בקרבנו אם יודע מה אנו מהרהרין בלבינו. וא"כ לא הי' לעמלק שליטה. והנה כבר כתבנו במקום אחר בשם הגאון מ' העשיל אהא דבפ"ק דמגילה (יב.) שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל כלי' ואמרו הם שנהנו מסעודת שושן. והשיב להם שבשושן יהרגו ואמר הוא מפני שהשתחוו לצלם. ופריך וכי משא פנים יש בדבר. ופירש הגאון מ' העשיל שעל שנהנו מסעודת שושן לא קשי' די"ל שעשו תשובה. אלא דקשה די לתשובה שמתכפר על שנתחייבו כליה אבל לא שיהפוך שישלטו המה בשונאיהם. אך לפי שתשובה מצות עשה ומקבלין שכר על המחשבה ג"כ לכן הספיק שיזכו לנס אבל בע"ז שהקב"ה מצרפה למעשה א"כ די לתשובה שמתכפר על הכליה אבל לא שיזכו לגדולה יתירה. וא"כ פריך שפיר. ומשני שלא עשו אלא לפנים וא"כ לא הי' במחשבה לכן קיבלו שפיר שכר על המחשבה ג"כ. א"כ בזה נתברר להם שהוא ית' משלם גם על המחשבה שכר טוב לכן קיבלוה ברצון שאין טענה מה שהטעמין הם מועטים דמצד המחשבה הם כפולים (ועי' דרוש טז):

והנה כי כן הגיענו אנחנו עם ה' בהיותם בארץ מצרים פרוצי חומר ועבודה קשה ונשה ע"כ לבם נפתה לילך אחרי ההבל הבלי הזמן. ובאמור להם שיקבלו עליהם תרי"ג מצות אשר זהו מלבושם הרקמה לרמ"ח אברים ושס"ה גידין הרוחניים והמה בחרו בדרכיהם כי טוב הי' נראה להם עבוד את מצרים בשבתם על הבשר באכלם לחם ודגה חנם מן המצות. משא"כ אחר שיקבלו התורה שיאסרו להם המאכלות האסורות. וגם לא יאכלו בטרם יתפללו על דמיהן וילבשו לבושין דיקר המה ציצית ותפילין כמו שאמר בזהר כל מי שהולך בציצית ותפלין לבהכ"נ מכרזין עליו הבו יקר לדיוקנא דמלכא וגם לא יאכלו עד אשר ירחצו מזוהמתם והיינו נטילת ידים שזהו גורם טהרה. וכדומה הרבה מצות המטהרין את הנפש אך שכלו אז טובת הנפש יען לא ידעו דרך התורה שהיא המשלמת אותם בעיקר שלימות האמתי לזאת לא אבו לקבלה כי חשבוה להם לרעה עד אשר הוכרח הש"י לכפות עליהם הר כגיגית. ואילו אחר התקבלם התורה והמצות להורותם הדרך ישכון אור לאור באור החיים ויוודע להם נעימות ועריבות דברי התורה וטעם מצותיה אז פקחו עיניהם וידעו והבינו כי מקודם שלא אבו לקבלה. לא מראות עיניהם מהשכיל. ועתה יוכלו לבא לרום המעלות ויעלה למעלה כמו שאמר הכתוב (דברים כח פי"ג) והייתם רק למעלה ולא תהיו למטה. וכמדומה שראיתי למהרע"פ מפרש שכל פינותם יהיו להצלחות נפשיות שהן למעלה ולא למטה שהן הצלחות הגופניות אשר בעמקי שאול קרואיהם. ואז השכילו טובת הש"י אשר נתן תורה לעמו ישראל. והן הן דברי התנא במשנה דאבות (פ"ג מי"ד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. והרצון שהכלי בעצמו הוא נחמד להשכיל. וא"ת שהרי לא אבו לקבלו עד שכפה עליהם הר כגיגית. ולזה אמר לא יעלה על רוחך שמה שלא אבו לקחת הכלי הנחמד הוא מפני חסרון הכלי שאין הדבר כן כי אם מקוצר דעתם שלא השכילו אז נעימות התורה עד אשר קיבלוה ונתן ה' להם חלק בבינתה אז נפקחו עליהם ונודע להם כמה טובה גדולה ומכופלה למקום אשר הנחיל לעמו דתו ונתן לו את תורתו. וזה אמרו חיבה יתירה נודעת להם וכו' והוא מבוא' עם מ"ש:

והנה מאהבת ה' אותנו לא זו בלבד שבראה,

שהראה לנו נדיבתו וחפצו להטיב עמנו לחיותנו כהיום בחוקים ומשפטים צדיקים. אף כי גם ראה קשי ערפנו וגסות שכלנו אשר סכלנו טובתו ית' וחשבנו רעה. אשר אלקים חשבו לטובה להחיות עם רב עם בני ישראל עד אשר יכמרו רחמיו עלינו כרחם אב על בנו כשידע שצריך להשקות סממני הרפואה לרפאותו מחייו והבן ממאן לקחתם יען כי קרא להם מרים לחיך והבן לא בינות הוא להבין כי הוא מחזק לנפשו בזאת נפשו יחי' ויציל מרדת שחת ע"כ ממאן לקחתם. ואולם אביו לרוב רחמיו וחסדיו עם בנו הוא נגד ושבט מוסר בידו להכות כסיל מאה בשביל נותנו כתף סוררת לקבל הרפואות אשר בו יחי' נפשו. והנער אשר לא ידע מאום ברע ובחור בטוב האמיתי כי אם בערב ומתוק לחיך ואז יחשוב כי אביו יעשה עמו רעה גדולה. ואולם כאשר יגדל ויפקח עיני שכלו אז יראה אשר הוכה בשכירי ובכל אשר לטוב לו וראה גודל אהבת אביו אליו כי לא זה הוא בלבד שהכין לו סממני הרפואה שיוכל לקבלם בבחירותו אף כי גם רפא אותו שלא מרצונו במה שהי' לטוב לו וירד עמו עד לחייו שיקבל סם החיים:

והנה זה ילדק ג"כ אצלינו כי לא זהו בלבד שנהג טובת עין בנו ליתן לנו חמדה גנוזה שהיינו יכולין לקבלה בבחירותינו ברצון נפשנו. אף כי גם הוסיף להתחסד עמנו לרא' בכפיי' עלינו שנקבל תורתו הקדושה ותהי' ... נטע בתוכינו. וזהו כוונת המאמר אמרו הז"ל ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית. ודייקו זה בלשון בתחתית. וא"כ הכוונה אלו קרבנו לפני הר סיני לפני דייקא שלא הי' כופה עלינו הר כגיגית. ונמצא שגם בזה הי' מראה נדיבתו להטיב לנו.. מיהו לא הי' מגיע לו תועלת מזה כי לא חפצו לקבלה ואלו הי' מקרבנו לפני הר סיני והי' נמשך מזה שלא נתן את התורה ורפא"כ הי' די בו מהטוב שחפץ להטיב וא"ש:

והגם שהחזיר הש"י התורה על כל אומה ולשון וכמבואר בגמ' (ע"ז ב:) ומדרשות ובזהר (פ' בלק דף קצ"ב) מבואר שגם זה הי' לטובת ישראל וכתב שם על פסוק ה' מסיני בא וזרח משעיר. וז"ל הזהר ה' באסק משעיר כו' בשעתא דקב"ה בעי למיהב אורייתא לישראל אזיל וזמין לבני עשו ולא קיבלוה כמד"א ה' כו' וזרח משעיר. אזל לבני ישמעאל ולא בעו לקבלה [כו'] הדא קרא לא אתישבא כו' אזל לשעיר למתן נביאה דילהון אתגלי [כו']. אי תימא דאתגלי לכולהו לא אשכחן אלא ע"י משה [כו'] (כא לתורי') וגם לסיני בא ה"ל למימר להר פארן הכ"ל כו' כד אתא ר"ש [כו'] א"ל הא שאלתא דא איתאמר' ה' מסיני [בא כד"א] הנה אנכי בא אליך בעב הענן ומסיני בא ואתגלו עלייהו. וזרח משעיר למו ממה דאמרו בני שעיר דלא בעאן לקבלא מהאי אנהר נון לישראל ואוסיף עלייהו חביבו ונהורא סגי' אוף הכא הופיע ואנהר לישראל מהר פארן ממה דאמרו בני פארן דלא בעו לקבלא מהאי אוסיפו ישראל חביבו ונהירו יתיר כדקא יאות. ומה דשאלת על ידא דמאן אתגלי עלייהו. ת"ח [כו'] אורייתא נפקת מרזא עילאה דרישא דמלכא סתימא כד מטא לדרועא שמאלא חמא קוב"ה בההוא דרוע' דמא כישא דהוה מתרבי מתמן אמר אצטריך לי' לבררא כו' מאי עבד קרא לס"מ ואתא קמי' וא"ל הבעי אוריי' דילי אמר מה כתיב בה א"ל לא תרצח דלית קוב"ה לאתר דאצטריך אמר ח"ו אורייתא דא דילך הוא ודילך יהא לא בעינא אוריי' דא. אתי' ואתחנן קמי' אמר מרי' דעלמא אי את יהבת לי אורייתא כל שולטני דילי אתעבר דהא שולטני דילי על קטולא [כו'] על כוכבא דמאדים כו' אבל הי ניחא קמך הא עמא בני דיעקב להון אתחזי. ואיהו אשיב דאמרי עלייהו דלטורא. ודא הוא וזרח משעיר למו משעיר ממש נפיק נהורא לישראל אמר ס"מ כו' אתיב לי' [כמה] זמנין [כו'] וא"ל אנת בוכרא ולך אתחזי ה"ל [כו'] הא אזדבן

אזדבן ליה ואנא אודיתי [כו'] א"ל הב לי עיטא היך אעביד דיקבלון לה [כו'] . א"ל מרא דעלמא אילטרי' לשחדא לון טול נהורא מנהירו דחילי שמיא והב עלייהו ובדא יקבלון לה והא דילי . יהא בקדמיתא אפסיט מיניה נהירו דחפי' עלי' ויהב לי למיהב להון לישראל הה"ד וזרח כו' כיון דביער כו' אהדר לדרועא ימינא [כו'] קרא לרה"ב א"ל תבעי [את] אורייתא [דילי] א"ל מה כתיב בה דליג ליה ואמר לא הנאך אמר ווי אי ירותא דא יתסין לי קוב"ה ירותא בישא כו' דהא ברכתא דילי פרו ורבו כו' והוא יהי' פרא אדם כו' שארי לאתחננא קמי' כו' ואמר מרי' דעלמא בכירות' [דילי] יהא דיליה והאי נהורא דאנא ירית' טול הב (להו) [לון] כו' מ"ש בס"מ כתיב וזרח ובה"ב הופיע . אלא נטל בההוא נהורא דאפסיט מיניה ס"מ תרב וקטולא לקטלי' בדינא [כו'] הה"ד ואשר חרב גאונך [כו'] ונטל מההוא ברכתא דאפסיט מיני' דה"ב זעיר כמאן דאיפע זעיר מברכתא דלהון למיעבד פריה ורביה כו' וקרא לון לכל רבבות קדש דממנן על שאר עמין ואתיבו ליה אוף הכי ומכולהו קביל וכטל מתנן למיהב לישראל להסיה דה"ל חד מאנא מלי' מסמא דחיי ונטיר לי' לברי' [כו'] אמר עבדין ביש כו' מה עביד נטל זעיר מסמא דמותא ושוי אפתחא דמאנא קרא לעבדוי כו' אמרו נחמי עד לא ארהו בעו למימת כו' אמרו קמיה סמא דא לא אתחזי אלא לברך ודא אגרא דפולחני שביקנא לך והב לי' לשוחדא כו' בגין דא נטלו אוריי' בלא ערעורא וכו' עכ"ל בקיצור. ממה שאינו מלטרך נוגע לענינו . אבל כל דברי פה קדוש שייכין לנדון כי מבואר שלא היתה כוונת השי"ת רק לטובת ישראל עם סגולתו . ונ"ל ע"פ דברי הזהר מה שלח הקב"ה ביד משה להוציא את ישראל ממצרים בני בכורי ישראל . ופירש"י (שמות ד פכ"ב) כאן חתם הקב"ה על מכירות הבכורה . ולכאורה מאי בעי קוב"ה בהא . אך לפי שעיקר סיבת יציאת מצרים בשביל קבלת התורה . וזכו לתורה מלד שהם"מ הודה להם על הבכורה כמבואר בלשון שהעתקתי :

ובזה ניחא מה שפירשו על פסוק (בראשית כז פל"ה) בא אחיך במרמה בחכמת תורתו . והוא מובן לפמ"ש שעשו הי' לו ערעור על הברכות שהרי יצחק כיון לברך הבכור ועשו הי' הבכור וגם על המכירה של הבכורה הי' לו לערער ג"כ שלא הי' אלא מאונס רעבון . אבל בשעה מתן תורה שהודה לו על הבכורה ממילא גם הברכה בדין ליעקב . וזהו נ"כ כוונת הכתוב דמהר"ם אלבילדא פי' הכתוב (תהלים עז פט"ו) אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך . ושמעתי משמו שאמר בדרך תמי' שעשית פלא ותמיה שהודעת באומות עוזך שהיא התורה שהרי מעולם לא כיוון השי"ת ליתן התורה כי אם לעם סגולתו . אכן לפי דברי הזהר הי' לטובת ישראל שיקבלו המתנות מכל לבא מעלה :

ועפ"ז יש לבאר פסוקים בפ' יתרו כה תאמר לבית יעקב כו' אתם ראיתם כו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי כו' והייתם לי סגולה מכל העמים . כוונת פסוקים הללו הוא שאל יתמהו לבב ישראל באומרם אחר שלא רלו כל האומות הקדמונים לקבלה מהו המתנה שנתן לישראל . ובזה אמר שכל זה לטובת הישראל שיקבלו גם האור של שאר העמים . וזהו אומרו (שמות יט פ"ה) והייתם לי סגולה מכל העמים מכל דייקא שיקבלו סגולתן וחשיבתן מכל העמים . וסיים הכתוב שם כי לי כל הארץ . ואינו מובן לפי פשט הכתוב . ורש"י דחק לפרשו . אבל לפי הנ"ל יובן שהרי כל האומות נתנו מתנות לישראל ובשעת מתן תורה בירר כל הטוב ואור שבכל האומות ונתנו להקב"ה שיתן לישראל . וזהו הכוונה כי לי כל הארץ . היינו שכבר יש לו כל טוב הארץ של האומות שכולם איתפשטו מנהורא דלהון ויהבו לישראל . וזהו כוונת הכתוב (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן . בא הכתוב לומר שהתורה לישראל

לישראל לבדם ניתנה ומעולם לא עלה על הדעת שהש"י מבקשה ליתנה לאומות. וא"ת למה החזירה על כל אומה ולשון. היינו כי ה' יברך את עמו בשלום שלא יקטרגו שאר האומות כדברי הזוהר הנ"ל:

ובזה יתבאר מדרש והוא בתנחומא ג"כ (במדבר פ"י) וז"ל א"ר אבוהו מת"ל הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. משל"ד לעשיר שהי' לו אוצר מלא יין נכנס לבודקו מצאו כולו חומץ בא לצאת לו מתוך האוצר מצא שם חבית אחת יין טוב. אמר חבית זו חביבה עלי מכל האוצר. כך ברא הקב"ה ע' אומות ומכולם לא מצא הנאה אלא מישראל בעת מתן תורה שנאמר הביאני אל בית היין כו' יין גימט' ע' מכולם לא אהב אלא לישראל שנאמר ודגלו עלי אהבה עכ"ל. ואין לו ביאור דמהו הלשון הביאני אל בית היין. וגם לשון ודגלו כו' איך ירמוז על ישראל ומה ענין הבדיק'. אכן לפמ"ש מובן היטב כוונת הכתוב שכנסת ישראל אומרת הביאני אל בית היין שהביא אותי לבית שבעים אומות שקבלתי מהם כל מתנה כמבואר בזהר. וכל זה לפי שלא קיבלו התורה ע"כ נטלתי גם מאורות שבביתם ורשותם ולא תאמר שא"כ כל אפין שוין שהרי גם לאומות ביקש ליתן תורה לולי שלא קיבלוה. ולזה סיים ודגלו עלי אהבה ודרשינן אל תקרי ודגלו אלא ודילוגו כמבואר במדרש (שה"ש פ"ב) ובגמרא והיינו שדילג ואמר לכם מה שלא יוכלו לקיים לעשו לא תרצח ולישמעאל לא תנאף כמבואר בזהר זה מורה שעלי אהבה שכל זה לאהבת עמו ישראל. ולפ"ז יתבאר ג"כ גמרא שבת (פח.) האי מינא אשכחי' לרבא דמעיין בשמעתא ויתבה אצבעא דידי' תותי כרעי' ומייץ דמא א"ל עמא פזיזי דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי כו' איבעי לכו למשמע אי מצי מקבליתו. א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם אתם דסגיתון בעלילותא כתיב בכו וסלף בוגדים ישדם. ואינו מובן. ומהרש"א באגדות נדחק ג"כ. אכן לפמ"ש א"ש. דלכאורה יפלא היא גופא קשי' אמאי כי שאלו להש"י מה כתיב בה דילג ואמר לכל אחד מה שלא יאות לקבלו. ולישראל פתח בתחלה באנכי ה' אלהיך. אך באמת הוא מאחר שישראל לא שאלו ולא נסו את ה' וסמכו שבודאי ישרים דרכיו ומצותיו ית' ולכן גם השי"ת במדה שאדם מודד מודדין לו כמש"ה עם גבר תתברר עם עקש תתפל ועם גבר תמים תתמם והשיב לו שפיר אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם שפתח הדברות כסדרן אתון דסגיתון בעלילותא ושאלו מקודם מה כתיב. ולכן אף הש"י עשה זאת עמהם להודיע להם מה שלא יאות להם עד שיתחייבו שישראל יקבלוה וחשבו שיגיעו מזה ח"ו רעות לישראל. אבל לא כן הוא:

ועפ"ז יש לבאר ג"כ דברי רחב"ע (מכות כג:) רצה הקב"ה לזכות לישראל. והיינו כדפרשתי שניתנו להם מתנות מכל האומות וזה לא הי' באפשרי כי אם ביש בתורה דבר שלא יחפצו האומות לקבלן דעשו לא ביקש לקבל לא תרצח. וישמעאל לא תנאף ומסתמא גם שאר האומות שנתנו מתנות לישראל שיקבלוה ג"כ הי' מכח דברים פרטיים שלא נאותו להם. ובזה זיכה את ישראל במה שהרבה להם תורה ומצות כדפרישית:

ובזה נבא לבאר מאמר הנ"ל פתח הספר וכוונת המדרש (ש"ר פל"ג) שאמר ויקחו לי תרומה וע"כ כדפירש"י בחומש לי לשמי. וזהו ג"כ כוונת הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם. והכוונה שמסיים במשנה אבות הנ"ל חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה מהך קרא כי לקח טוב נתתי לכם. והכוונה שלא יעלה על לב שמה שאמר הקב"ה להאומות שיקבלוה הי' לתועלת האומות. ולזה [אמר] לקח טוב נתתי לכם שמה שנתתי התורה לאומות שיקבלוה היתה כונתי לכם היינו בשבילכם

בשבילכם דוקא. וזה סיום דברי המדרש רבה פ' תרומה שם. שמפרש הפסוק כי לקח טוב נתתי וגו'. לו לכתוב מתנה טובה נתתי ולשון לקח מורה על לקיחה. אלא ודאי הכוונה על מה שלקח הנהורא מן האומות הקדמונים ע"ז אמר כי לק"ח טוב והיינו מה שלקחתי מן האומות זה נתתי לכם. ומפרש המדרש שם מה הרויחו בזה. ולזה אמר אדם לוקח מקח יש בו זהב ואין בו כסף יש בו כסף ואין בו זהב שסגולת הכסף הוא משונה מסגולת הזהב. וסגולת הכסף מורה על חסד דרועא ימינא. וזהב הוא דרועא שמאלא. ומבואר בזהר שבזה בירר דמא בישא שבזרוע שמאלא והיינו במה שצירף ובירר הטוב ממנו כנודע. וכמו כן מדרועא ימינא. ולזה מייתי יש בו כסף היינו שזכו למתנות מדרועא ימינא שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף דייקא שבירר זרוע ימינא. ויש בו זהב שנאמר הנחמדים מזהב. הכוונה שבדברי התורה לא תחסר כל בה שנחמדים מזהב היינו מזרוע השמאל ג"כ שגם היא נתבררה וכל טוב לא יחסר מן התורה. הרחמן ישים חלקנו מנוחלי תורתו ועובדי עבודתו לשמה אמן:

דרוש ה על מגילת רות:

ויהי בימי שפוט השופטים. דרשו חז"ל (מגילה י:) כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה ומסיק ויהי בימי ודאי צרה מה צרה היתה שם ויהי רעב בארץ. וראוי להבין למה פתיחת הצרה בלשון ויהי בימי. וגם מה ענין ויהי רעב בארץ. אך הנה נודע כי הוא ית' חפץ חסד וטוב חפצו להטיב לברואיו. וישים להטיב לבריאותיו. כי זהו תכלית בריאת העולם עולם חסד יבנה להשפיע מטוב חסדו. והנה מצינו גם כן במדרש (במדבר פרשה א) צדקתך כהררי אל. שהצדקה שהקב"ה עושה מפרסמה כהרים הללו שהם מסויימים. ואולם משפטיך תהום רבה. הפורעניות הוא ית' מכסה ואינו מפרסמה רק בעת בואה. לכן כשאמר לו ית' אהי' אשר אהי' (שמות ג פי"ד) אמר משה די' לצרה בשעתה. שאין ראוי הודעת הצרה קודם בא עתה (עי' ברכות ט:) לכן כתיב יענך ביום צרה דייקא. וכן הטובה בעת צרה. אבל אם הוא ית' חפץ להשפיע מחסדו מקדים להודיע ולפרסם. לכן באברהם שנאמר לו (בראשית טו פי"ג) ידוע תדע כי גר יהי' זרעך. וזה הי' שלשים שנה קודם שנולד יצחק. בא הכתוב (שמות יב פ"מ) לארץ ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. והיא שתכלית הגירות שיחול מזמן ברית בין הבתרים כי מאז התחילה הקליפה לשלוט בשורש נפשות ישראל. לכן באברהם נאמר (בראשית יב פ"ה) הנפש אשר עשו בחרן. ולא מצינו גרים שנספחו על בית אברהם כי אחד הי' אברהם. רק הם הנשמות קדושות שהיו עשוקות בקליפות. מאז התחיל זמן הגירות שיוציאו הקדושה מן הקליפה להיות חיל בלע ויקיאנו. לכן אמר שבאמת הגלות התחיל מאז שהי' שלשים ות' שנה. לכן בישר לאברהם ידוע תדע. נמצא כי דבר טובה אשר מפיו. הקדים לפרסמה בטרם בא ימי הטובה. כמו כל יעודים הטובי' שעדיין לא נתקיימו. אבל הרעה אינה נודעת כי אם בזמן בואה. לכן כשאמר ויהי בימי היינו שאז נתפרסמ' הצרה בימים אלו ממש לא קודם. ודרשו חז"ל (ב"ב ט ע"ב) דור ששפטו את שופטיהם. והמשך הענין יתבאר ע"פ מ"ש (דברים טז פ"כ) צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת

וירשת את הארץ ופרש"י כדאי מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן. וראוי להבין מאי זה ענין למנוי דיינים כשרים שיהי' בהם כדאי להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן.

ונבאר תחלה למה אומרים רות בעצרת. שנדחקו בטעמו של דבר. אך נראה ונבאר המשך הרעב שהי' בימי שפוט השופטים. וגם נבאר לשון הפסוק צדק צדק תרדוף. כי אמר לא תקח שוחד. ואמרו במדרש למה נקרא שמו שוחד שהיא חד. ויראה פירושו כי הזהיר הכתוב לבל יפתה לב אדם לאמר כי אם יקבל שוחד לא יוזק. מאחר שהדין נחתך אחר רובו א"כ יאמרו שנים זכאי אין דעתו מחייבת כלל. א"כ אין הפסד בקבלת שוחד. אך יתכן שהוא ברוב נטייתו לזה יבלבל גם דעת האחרים להסכימם לדעתו. לכן אמר לא תקח שוחד. כי השוחד יעור פקחים. שדעתו נוטה לזכות מי שקיבלו ממנו גם הדיינים אחרים יוכל לבלבל ויסלף דברי צדיקים בדעתו הנכזבת. ואולם יש עוד טעם כי אם אחד יאמר חייב ואחד זכאי וזהו השלישי שיכריע ביניהם. אם קיבל שוחד הרי נחתך אחר רובו ויצא משפט מעוקל עפ"י שוחד שקיבל. לכן אמר צדק צדק תרדוף שאינך צריך לרדוף רק צדק צדק שתי דיינים שיצדיקו הדין. וא"כ אם תקח שוחד דעתו בטילה. וכשבורים הדיינים שהשלישי בטל ברוב. ובאמת אלו לא קיבל שוחד הי' גם הוא מסכים להמחייב והדין צדק כי אלקים נצב בעדת אל. לכן שני פעמים צדק עולה שפ"ח ועם יחידו של עולם גימט' שפט. וכשאין דין אמת אין הקב"ה עמהם ונשאר שפ"ח. זהו למשפט והנה משפח. לכן אמר צדק צדק תרדוף שני פעמים צדק משני דיינין. וזהו הרצון למה נקרא שמו שוחד שהוא חד. שהו"א דייקא דהיינו השלישי נשאר חד משא"כ אלו לא קיבל הי' מסכים להמחייב. נמצא שע"י שוחד שקיבל יצא זה זכאי בדינו שלא כדת. והנה ידוע שתכלית הגליות לקבץ נצוצי קדושה הנפזרים בין הקליפות וגם גלות מצרים היתה לסיבת זה הדבר כמ"ש בספרי קבלה. והנה ידוע כי הנצוצי קדושה הם כשבויים בין הקליפות. ואחר השעבוד והמירוק שהי' זמנם לצאת נאמר ועברתי בארץ מצרים. (שמות יב פי"ב) כי הוא כביכול בעצמו עבר בארץ מצרים. ואיתא במדרש (הובא ברש"י שם) כמלך העובר ממקום למקום. כי כשהמלך עובר דרך הוא שיתאספו עבדיו להתחבר עמו. כמו כן נצוצי הקדושה שואפי' לחזור לשרשם לקדושה. לכן מהיות גלוי השכינה. וכל דבר בסור המכריח ישוב לשורש. כמו האבן הנזרק למעלה. בסור כח המכריח ישוב לשורש יסודו למטה. וכן האש עולה למעלה כפי בחינת שורשו. כמו כן נצוצי קדושה בהיות גלוי שכינה נדבקו בשרשם ויצא כל צבאות ה' מארץ מצרים. שהם נצוצי קדושה שנטבעו שם במצולת מצרים. וזהו סיבת השפע שהי' במצרים שובע יותר מכל ארצות. לפי רבוי נצוצי קדושה שהתפשטו שם השפיע הקדושה בגלולות הנפזרים בעמקי קליפה. ומשם בא להם כל שפע טובה. והיתה מצרים עליונה על כל ארצות. ואולם אחר השיעבוד והמירוק של נצוצי קדושה שחזרו לשרשם נאמר (שם פסוק לו) וינצלו את מצרים. שעשאוה כמצולה שאין בה דגים (עי' ברכות ט ע"ב). שכבר יצאו נשמות קדושות. לכן פסקה השפע שם כמ"ש האר"י ז"ל בטעם האיסור לשוב למצרים לסיבת שאין שם נצוצי קדושה. כי כבר ריקנו הכל. וזהו עיקר גלות ישראל לקבץ נצוצי הקדושה שנתפזרו בארבע כנפות הארץ ע"י הגלות כמבואר במדרשות ובספרי קבלה. והנה [אם] לא חטאו ישראל לפי שארץ ישראל צבי הוא לכל הארצות הי' מספיק להם להמשיך להם כל נצוצי קדושה:

וזהו כוונת הכתוב (ויקרא כו פי"א) ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם בהיות שאמר הכתוב (ויקרא יח פכ"ח) ולא תקיא אתכם הארץ כאשר

קשה את הנני אשר לפניכם כו' בחטאת ישראל גלו מן הארץ כמ"ש ומפני חטאינו כו'. כי לולי שחטאו היו ממשיכים לשם כל הקדוש'. וזהו ע"י השראת השכינה במקדש שהוא אבן שתי' עבור העולם. הי' נמשך הכל כל הקדושה מן האומות לשם. אבל עכשיו שחטאו וגרמו סילוק שכינה. מוכרחים להתפזר בכל קצוי ארץ ללקט כל ניצוץ מפוזר ומפורד בין העמים. לכן אמר ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. שלא תפליט אתכם הארץ לפזר אתכם בשביל ניצוצי קדושה שממילא יומשכו לשם ע"י קדושתכם וקדושת המקדש והשראת שכינה בתוכו יומשכו לשם כל ניצוצי קדושה. והנה יש עוד ענין שמלקטים ניצוצי קדושה. והוא במות הצדיק נעשה זיווג עליון. ועי' זה נלקטים ג"כ ניצוצי קדושה מן הקליפה. וזהו הרמז (שה"ש ו פ"ב) דודי ירד לגנו לרעות בגנים וללקוט שושנים. שבמיתת הצדיק עושה רושם וזיווג עליון ומחזיר ניצוצי קדושה מן הקליפה כפי בחינת שורש נשמתו בהעלאת נשמתו מלקט ג"כ כל ניצוצי הקדושה משרשו. לכן אמר ללקוט שושנים. ובהיות דיינים ושופטים כשרים משרים שכינה בישראל כי אלקים נצב בעדת אל. וא"כ א"צ שיהא ליקוט ניצוצי קדושה ע"פ סילוק הצדיקים. וכמו כן שלא יצטרכו ישראל לגלות מעל אדמתן. כי ממילא יומשכו לשם. לכן אמר כדאי מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל דייקא. שלא יצטרך סילוק צדיקים חלילה בשביל ללקוט ניצוצי קדושה. וגם שלא יצטרכו להתפזר בארצות רחוקות בשביל ליקוט ניצוצי הקדוש' כי יומשכו לשם ממילא. לכן אמר ולהושיבן על אדמת"ן דייקא. והנה ידוע במקום פיזור הניצוצים שם נמשך השפע. לכן קודם גלות מצרים הי' רעב בכל ארצות ובארץ מצרים הי' לחם. והנה כי כן אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו. אך לפי שבמואב נטבעו ניצוצות קדושות בקליפת מואב שנצמח מהם זרע מלוכה מלכות משיח צדקינו כל שלשלת של בית דוד ולפי ששם נמשכו ניצוצי קדושה. ואלימלך השכיל זאת לכן אמר כי בימי שפוט השופטים. דור ששפטו שופטיהם. ולסיבת העדר המשפט צריכין ישראל לגלות מעל אדמתן. כי אחר סילוק שכינה בהכרח צריכין לגלות ללקט נפוצים ניצוצי קדושה. לכן ויהי רעב בארץ שנתקלקלו צנורות השפע. והשכיל אלימלך שעת ללקוט ניצוצי קדושה הנטמעים בקליפת מוא"ב גימטריא מ"ט שהוא נגד מ"ט שערי טומאה. לכן הלך לגור בשדי מואב. כי הבין בשם ניצוצי קדושה. וידוע שהקליפה נקראת מדבר. והקדושה נקראת שדה כמ"ש האר"י ז"ל בפירוש חקל תפוחין. לכן נשאו נשים מואביות שהשכילו זאת בשכלם:

והנה להיות כי שבועות הוא יום מתן תורה. וכבר כתבו במה שנאמר (שבת פח.) ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם הר. וכבר הקשו בתוס' שם הא הקדימו נעשה לנשמע. ובתנחומא (פ' נח סי' ג) תירץ דעל תורה שבעל פה הוצרך לכפות עליהם הר כגיגית. וראוי להבין אחר שכפה מלא דברו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע. א"כ מאי נ"מ אם שהוא תורה שבע"פ לא יהי' שהוא ית' בעצמו צוה כל הדברים שנאמרו בע"פ. ומאי נ"מ שהוא בע"פ או בכתב. אך נראה כי עיקר שליטת היצה"ר הוא על תורה שבע"פ מאחר שאינו מפורש בתורה. מוצא היצה"ר מקום לפתות שדי לקיים התורה ככתבה וכמשמעה כמו שחיטה שנאמר וזבחת. ומוצא היצה"ר לטעון שאין בכלל כל בדיקות. וכדומה שהעתיקו חז"ל בפירוש הזביחה. וכן בשר בשדה טריפה הכל אינו מפורש בתורה. לכן רוע יצר יש לו מקום לפתות שלא אסרה תורה רק הנטרף לגמרי מחי' רעה לא לאסור כל הטריפות ונקיבת מעיים וריאה. וכמו כן איסורין דרבנן יין נסך וכדומה אשר מהחלה אין דרך לפרוץ הישראלי בדברים המפורשים בתורה רק בדברי חז"ל. וכך הוא דרכו של יצה"ר עד שכופר בעיקר. והנה הטעם שלא

נכתבה

נכתבה תורה שבע"פ איתא במדרש [ש"ר ר"פ מז ובתנחומא שם] לפי שגלוי לפניו ית' שיגלו בין האומות. ולא חפץ ה' להודיעם סודי התורה שעיקרה תורה שבע"פ. שלא יהי' לאומות גם כן התורה שבע"פ שיוכלו להעתיקם מתוך הכתב. והוא ית' מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל ולא עשה כן לכל גוי. כי אצלינו חוקי התורה הגם שאין השכל משיגן מ"מ ע"פ תורה שבע"פ מבינין טעמי התורה. לכן החוק שאינו בגדר השכליי נעש' משפט ע"פ תורה שבע"פ שמבינין פירוש הדברים. אבל לאומות שלא נגלה להם תורה שבע"פ אין מבינין הכתוב בתורה כי אם כחוקה. אבל אין מבינין הטעמים השכליים שנקראים משפט. לכן אמר משפטים בל ידעום. וכן דרש במדרש [תנחומא שם] אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. שגם להאומות תהי' התורה. והנה אצלינו (ע"ז ב:) שהוא ית' החזיר התורה על כל אומה ולשון. ואלו התרצו האומות לקבלה א"כ היו כל אפין שוין. והי' יכול גם תורה שבע"פ להנתן בכתב. וכבר אמרנו שבדברים המפורשים אין היצה"ר שולט. כמצא שבתחלה אמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע (כל אשר ידבר ה') דהא בתחלה לא ידעו עדיין שהחזירה על כל אומה ולשון ומיאנו מלקבלה. והי' יכול לכתוב גם תורה שבע"פ שפיר קיבלו ברצון. אבל אחר שהחזיר התורה ומיאנו לקבלה לכן נקנסו ולא נכתבה תורה שבע"פ. וא"כ קשה לעמוד ביצה"ר שיש על דבר שאינו מפורש בתורה. לכן כפה עליהם הר כגיגית בשביל תורה שבעל פה ומובן שפיר:

והנה רות היא נגד הכלה עליונ' מדת מלכות בית דוד. לכן נצמח ממנה מלכות בית דוד. והיא הניצוץ הקדוש אשר חזר למקומו למקום שורש קדושה. לכן דוד המלך שהי' בסוד תורה שבע"פ הוא המלכות הכלה כמותו בכל מקום כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין לג:) וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום. שמדריגתו הוא הכלה אותיות הכלה העליונה. ולפי שעיקר כריתת ברית עם ישראל הי' בשביל תורה שבע"פ כמ"ש (שמות לד פכ"ז) כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. ועי"ז כפה עליהם הר כגיגית. ואיתא בירושלמי [הובא בתוס' חגיגה יז. ד"ה אף]. דוד מת בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום. א"כ נולד ג"כ בעצרת כמו שאמרו חז"ל (סוטה יב:) על משה רבינו שבז' באדר מת ובז' באדר נולד. לכן אומרים רות בעצרת. ששם הוא שורש יסודו בתור' שבע"פ שניתנ' בעצרת. שאם עוסקים בשורש נפש הצדיקים מעוררים שפע נשמת הצדיק להשפיע לנו מטובו ושורשו תורה שבע"פ ולהצמיח צמח דוד בביאת משיחנו שהוחזר מקליפת מואב לקדושה. לכן באה רות בתחלת קציר שעורים שהוא העומר. שמאז הזמן מסוגל לטהר הנשמות להוציא הקדושה ממ"ט שערי טומא' להכניסה במ"ט שערי קדוש' מ"ט פנים שהתורה נדרשת בהם. וגם הם הלכו לגור בשדי מואב לשון גירות להמשיך הניצוץ הקדוש לקרבו לקדושה. וזהו הטעם גם כן שהי' שבע בארץ מואב כמו שהי' בארץ מצרים השובע. לפי שנפלו לשם כל ניצוצי קדוש'. ולעולם עיקר השפע משערי הקדושה בסוד ואתה מחי' את כולם. ולפי שרבוי ניצוצי קדושה מתפשטין כמו כן רבוי [השפע]. לכן כשכבר שבעה לה הקליפה מן הקדושה ונשפע שפע רבה. אז חיל בלע ויקיאנו. לכן במצרים הי' שובע כי לפני שבר גאון. קודם שבירת הקליפה יש לה ממשלה מחמת קדושה שדבק בה. לכן אמר (בראשית מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ודרשו חז"ל (ב"ר פצ"א א"ו) יש שבר לשון תקוה והכל אמת כפשוטו. וכמדרשו. שבר הוא בר. וזהו לפי שסוף להיות להם שבר במה שבלעו ניצוצי הקדושה. ולכן שבר הקליפ' גאון יש ממשלה

לכן:

לכן הוא שבר. וגם שבר לשון תקוה והכל אחד. וכן כל שפע האומות הוא בשביל נצוצי הקדוש' שנתפזרו בתוכם ובגלות אנו ממשיכין יום יום ומחזירין הקדוש' לשורשה. ובכל מקום גלות ישראל יש לאומות שפע מחמת ששם נזרקו נצוצי קדוש'. ולעתיד יכירו כל יושבי תבל שכל זכות ושפע של אומות אינם רק בשביל ישראל. לכן אמר (תהלים קכו) אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות. שגם אז הגדיל לעשות אלה. שהוא ית' ביקש שילקטו נצוצי קדוש'. במקום שנתפזרו בין האומות. לכן הגדיל לעשות עמנו והיינו שמחים ולא דבר כי הכל בשביל ישראל.

ב) שם **וילך** איש מבית לחם יהודה. ובמדרש שם (סוף פרשה א) וילך איש גרוש [כו'] להלן הוא אומר סוסיהן פרדיהן וגמליהן אלא לפי שיצאו מא"י לחוץ לארץ לא יחוס הקב"ה ממונן. ואפשר שרצה בזה לבאר ע"פ מה שאמרו במדרש שם (פ"ב ובויק"ר פי"ז) שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה. וכן בנגעים בתחל' באין על ביתו. לא חזר באים על לבושו נגעי בגדים. לא חזר באים על גופו. וכבר נודע דקדוקים שהרי בתורה (בפ' תזריע) כתיב בהיפך תחלה נגעי גופו אדם כי יהי' בעור בשרו. ואפשר יתכן לפ' ע"פ מה שאמרתי בפירוש הכתוב (שמות כ פסוק כ) אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. ויש לדקדק בשנוי לשון שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף וגבי זהב אמר לכם. אך נודע כי למטה הזהב חשוב מן הכסף. ואולם בשורש מדריגת הזהב הוא פחות מן הכסף. כי הכסף שרשו בחסד וזהב בגבור' מצפון זהב יאתה. אך לפי שהמדריג' העליונה רחוק מאתנו ביותר ממדריג' שהוא למטה ממנה. לכן אצלינו הזהב חשוב יותר. שקרוב לנו יותר בעולם השפל. והכסף לעולם בעולמות העליונים חשוב יותר לפי שורש מדריגתן:

ובזו מובן שפיר לא תעשון אתי אלהי כסף. לפי שלא יעלה על דעתיכם שהכסף הוא נבחר בעולמות העליונים ונחשב לעשות אתי דייקא שהוא בעולמות עליונים תחשבו לעשות אלהי כסף. ואלהי זהב לא תעשו לכם דייקא לפי מדריגתכם שהזהב חשוב יותר לא יעלה על דעתיכם שתעשו חלילה אלהי זהב מצד החשיבות שיש לו אצליכם. כי תועבת ה' גם שניהם:

ובזו אפשר שיובן מאמר הכתיב (ויקרא כו פסוק מב) וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק כו'. שנמנו האבות למפרע. ויובן שפיר כי דרך משל כשאדם רואה אחד טובע בנהר ובא להצילו להשליך לו חבל מרחוק למען יתפוש בו ויחזיקנו בכפו למען ימשיכנו משם ע"י החבל. ולפי רוחק שהוא מראש החבל. ברוחק אשר תמצא ידו לאחוז בקצה החבל. ומתוך אחיזתו בקצה החבל. משם ימשך לאט לאט עד יוציאנו מנבכי ים ומתהומות אשר יכסימו. והנה נודע שמדריגת האבות גדולה. חסד לאברהם גבורה ליצחק שהם זרועות עולם. ויעקב מדתו תפארת גופא והוא מדריג' קרובה יותר לנו. לכן בישר אחר שיהי' בתכלית שפל המדריג' לגודל חטאם. הלואי שיספיק שיתחילו לנגוע בקצה המדריגה הקרובה יותר שהוא מדת יעקב. ואחר שיעמוד להם זכות יעקב שקרוב להם יותר מדריגתו. ימשך אף את בריתי יצחק וכו'. לא כן במקומות אחרים שיוכלו לאחוז גם במדת חסד לאברהם. הכלל כי דרך השתלשלות מדריגה העליונה רחוקה יותר מאתנו:

ועפ"ז אפשר לומר ג"כ. הנה שאצלינו התורה מסור' ככתבה. אפשר לפי התורה העליונ' שכתובה במרום. סוף התורה אצלינו היא ראשית. כדרך מי שמושיט דבר לחבירו שאוחז בקצה התחתון שקרוב אליו. ובזה יובן כי התור' פורש' בחכמה ל"ב נתיבות חכמ'. ומתחלת בבי"ת וסיום התורה בלמ"ד נגד ל"ב נתיבות חכמה. א"כ הי' להתורה להתחיל בלמ"ד.

אך לפי השתלשלות אפשר שסיום התורה למעלה היא אצלינו ראשית׳. וא״כ למעלה ל״ב נתיבות חכמ׳ נגד התורה מתחלת בלמ״ד. שהוא לימוד. וסיום למעל׳ הב׳ של בראשית כן נ״ל. ואם שגיתי השם הטוב יכפר בעדי. וא״כ ממילא מובן שאצלינו הם נגעי בתים בסוף. א״כ למעלה הוא תחלה. לרמוז שבעל רחמים אינו פוגע בנפשות תחלה. ודין העליון לפי סדר התורה הכתובה במרום. לכן אמר אין בעל הרחמים. כי הרחמים הם כסדרן לפי הכתוב למעלה. אבל אצלינו בראשית ברא אלקים מצד הדין נכתבו נגעי אדם קודש:

והנה בארץ ההנהג׳ מצד הרחמים. ובחוצה לארץ הדין שולט יותר. וא״כ בדין הוא לפגוע בנפשות תחלה עבור מה שיצאו מא״י לח״ל. לכן אמר ע״י שיצאו מארץ ישראל לח״ל לא יחם ממונם. שאין הממון חשוב כלום. ופגע בנפשית תחלה. לכן לא יחם ממונן שלא עומד להם בעת צרה. ואף דבהמדרש אמר לקמן (פ״ב סוף א״י) שתחלה מתו סוסיהן פרדיהן וגמליהן. אין זה ראי׳ במדרש. דכמה מדרשים חלוקים לא ראי זה כראי זה:

ב) שם **וישם** האיש אלימלך. ואיתא במדרש (פרשה ב) ר״מ הי׳ דורש שמות. אלימלך אלי תבא מלכות וכו׳. וירא׳ עפמ״ש במדרש (פרשה ד ובמד״ר פרשה ס״ה) לדיקים שמם קודם להם. ושמו אלקנה. ושמו בועז. אבל הרשעים קודמים לשמן. שבע בן בוכרי שמו כו׳. והענין הוא יובן ע״פ מ״ש בילקוט (פ׳ יתרו) ושם ההגד אליעזר. בשעה שעלה משה למרום מלאו להקב״ה שיושב ועוסק בפ׳ פרה אדומה. והומר אליעזר בני אומר פרה בת שתים. אמר משה לפי הקב״ה רבונו של עולם העליונים ותחתונים ברשותך ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם. א״ל הקב״ה משה צדיק אחד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפ׳ פרה תחלה. ר״א אומר פרה בת שתים א״ל יה״ר שיצא מחלצי א״ל חייך שיצא מחלציך שנאמר ושם האחד אליעזר המיוחד ע״כ. וכבר לוותו קמאי דקמאי על זה:

ויראה הכוונ׳ במדרש כי כבר נודע שאלת הקדמונים שהידיעה מכחשת הבחירה. והנה גם שאלה זו תלדק במה שכתוב במרום כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. הרי הכרח ביהדו אותו דבר. והנה האלשיך פירש דדבר שהוא במחשבה אינו מכריח הבחיר׳. אבל דבר הנאמר בפירוש מפיו ית׳ נאמר (ישעי׳ נה פי״א) כן יהי׳ דברי אשר יצא מפי דייקא לא ישוב אלי ריקם כו׳. אבל דבר שבמחשבה יש בחירה ביד אדם. וזהו (מתני׳ פ״ג מע״ו דאבות) הכל לפוי במחשבה. לכן הרשות נתונה. נמלא כל מה שלא נא׳ בפירוש. עדיין יש ביד האדם הבחירה בו. וא״כ זה התירוץ ילדק ג״כ על חדושי תורה שכתובים בשמי מרום בשם כל אחד. שאם לא נאמר בפירוש עדיין הנולד בעל בחירה לחדשו או לא. ומלאתי ולא יגעתי אל תאמין:

אמנם לענ״ד התירוץ נכון יותר בזה. כי ודאי שנגמר בשמים כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. והיינו חדושים שהם בחוק שכלו לפי שורש נשמתו. וכענין שאמרו (נדה טז:) טיפה זו מה תהא עלי׳ חכם או טיפש. ובאלשיך (משלי ב) פירש מה שכתוב אם תבקשנה ככסף וכמטמוני׳ תחפשנה אז תבין יראת ה׳ ודעת אלקים תמלא. דודאי נגמר מלמעלה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. מ״מ לריך יגיעה ושקיד׳ רבה לעמוד על זה. והדמיון למי שיש לו אולר אלור בתחתית ארץ. הגם שיש לו האולר. לריך חפירה וטורח רב לחפש אחריו. וכמו כן הגם שנשמתו מסוגלת לחדש. מ״מ לריך יגיעה ואחר היגיעה מולא חלק הראוי לו. לכן אם תבקשנה ככסף כענין בקשת דבר הנאבד. הגם שישנו בעולם לריך לבקש ולחפש אחריו

אחריו. וכמטמונים שהוא טמון בארץ תחפשנה אז תבין יראת ה׳ ודעת קדושים תמצא דייקא. שתמצא אותו דעה שנגזר לך. לא שאתה המחדש מלבך הכל. ועיקר הוא מה שאדם מחדש ע״פ יגיעתו למלאות אשר נגזר לו. אבל אם מצאתי ולא יגעתי אל תאמין:

ועפ״ז יש להבין הירושלמי (ומדרש ב״ר פס״ב) כד דמיך ר׳ אבוהו אחוו ליה י״ג נהרי אפרסמונא דכי׳ א״ל כל אלין דאבוהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו (ובוהו) והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה׳ ופעולתי את אלקי. וכבר נודע בי׳ כו׳ חלילה שר׳ אבוהו יכזב שכר הנפש שהוא מעיקרי האמונה. ואולם נראה בודאי כי זה חסדו ית׳. הנה שנגזר על האדם כמה יחדש. מ״מ צריך יגיעה לעמוד על זה. וכבר מנה הרמב״ם כמה מניעות להשגת החכמה ומהם בקשת הצורך מה שהאדם מוטרד בצרכי גופו ואנשי ביתו ויתר טרדות המונעות מן החכמה. אשר לא יוכל האדם לדחותן. נמצא שלפ״ז יחסר לו חלק ממה שנגזר עליו לחדש בתורת ה׳. ויותר מה שהאדם מחדש בתורתו שכרו גדול יותר ביתר שאת. והנה אם האדם עושה את שלו ומייגע עצמו בתורה לפי כחו. אע״פ שלפעמים טרדות העולם ימניעוהו מעסק התורה. זה חסדו ית׳ אשר יעשה עמדו שלא לקפח שכרו. ומעלין עליו כאלו עשה עבודתו בשלימות ואידש את כל המוטל עליו לחדש בתורה. מאחר שכל זה מסורש נשמתו מעלין עליו כאלו השיג הכל בחיים חיותו. והנה כי כן ר׳ אבוהו ידע שהי׳ לו הרבה מונעים אשר מנעוהו מעסק התורה. בפרט ר׳ אבוהו שהי׳ קרוב למלכות. והנה כאשר הראוהו לו י״ג נהרי אפרסמונא דכי׳ ידע ר׳ אבוהו בחכמתו שזה השכר ביתר שאת מערך עסק התורה ומה שחידש בה. לפי שהי׳ לו כמה מונעים. לכן אמר כל אלין דאבוהו דוקא שלפי העסקו בתורה (הי״ל) נ״ל שהשכר זה רב מן הערך.

לכן אמר ואני אמרתי לריק יגעתי. היינו יגיעה שהי׳ לו בשביל עניני העולם ההכרחיים. בודאי לא יקבל שכר על זה. שאין ספק שמנעוהו מהרבה ענינים בתורה שהי׳ יכול להשיג יותר אלו לא הטרידוהו ענינים הכרחיים לפעמים לעזוב עסק התורה. לתוהו והבל כחי כליתי. שלכך חשב שיגיעו לריק בשביל שבילה זמן בעניני העולם ג״כ. ולזה כילה כחו לתוהו והבל. אך הוא ית׳ בעל הרחמים לתת לו שכר ומעלה עליו כאלו חידש כל הנגזר עליו. לכן אמר משפטי את ה׳. שדבר שהוא בגדר משפט שיש פתחון פה לבעל דין לחלוק. לכן הוא את ה׳ שהוא מדת הרחמים. ואולם פעולתי מה שפעלתי בזה העולם בעסק התורה. הוא את אלקי. שאף המדת הדין לא יקפח שכרי. אבל לפי מדת הדין הי׳ השכר רב מערך עסק התורה שעסק בזה העולם:

ובזה יובן המדרש שאלה משה להקב״ה רבש״ע עליונים ותחתונים ברשותך שאם תרצה תוכל להבריאם למה שתרצה. ואם תגזור על אחד מה יחדש. הרי הוא מוכרח לחדש. אלא שהאלשיך מחלק בדבר שלא יצא מפיו ית׳ חלוק בו בחירה. וכן נאמר כן יהי׳ דברי אשר יצא מפי דייקא. ואתה אומר דייקא. אחר שאתה אומר הרי אין יתרון לו במה שיחדש מאחר שכבר הוא מוכרח לדבר והשיב לו ית׳ עתיד צדיק אחר לעמוד בעולמי דייקא. כי בודאי הנשמות נגזר להם חלקם. והיינו דדייקא בעולמי בעולם העליון ודאי נשמתו מחדשת הראוי לה לפי שעשה. אך עם כל זה בהיות הנשמה יורדת למטה הבחירה חפשית. אם ישתדל בשכלו בהשגת התורה או לא ואם אין מחדש הראוי לו עונש יענש על זה. וא״כ ודאי אף שחלק נשמתו יש לו השגה זו. צריך לייגע עצמו לעמוד על הנגזר לו. ולכן אמר ושם האחד אליעזר. נרמז בכמה דעות לפניו. וזה הכוונ׳ לצדיקים שמש קודם להם. שנודע שמש בשמים קודם

שהגיע

שהגיע זמן שמתם לרדת. ואולם בפתגם מעשה הרשעים די לצרה בשעתה ולא נרמזו קודם. לכן הם קודמים לשמם. מאחר שאין דרכו ית' לפרסם עושי רשעה. ובן נאמר (בראשית א) ויקרא אלקים לאור יום. נרמז לצדיקים שנקרא להם שם קודם באור. ולחושך אמר שבא קרא לילה. שמרמז על מעשי הרשעים כמו שדורש במדרש (ב"ר פ"ב). וכן מצינו גבי בנות צלפחד שנאמר (במדבר כז פסוק ז) כן בנות צלפחד דוברות. ואיתא (במדרש) [ברש"י שם] כך פרשה זו כתובה לפני במרום דייקא. לכן אמר כאן ושם האיש אלימלך ששמו קודם לו. ודרש אלי תבא מלכות. ולהיות שהשכיל שגם במואב יצא חוטר שבט מושל. ולזה יצא להחזיר הקדושה משם:

והנה יצא לנו מדברים הנ"ל שעיקר תלוי בהכנת האדם. להכין עצמו לקבל שפע קדושה שנגזר עליו. וכענין שאמרו (יומא לח ע"ב) הבא לטהר מסייעין לו. ועפ"ז אפשר להבין מדרש רבה ברות (פ"ד ס"ד). ישלם ה' פעלך כו' א"ר חסא אשר באת. וכבר צווחו מה חידש בזה. אך נראה שיובן עפמ"ש (קידושין ל ע"ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום. שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו. שנאמר ה' לא יעזבנו בידו. ופירשו המפרשים סיפא דקרא ולא ירשיענו בהשפטו ג"כ על דרך זה. כי מאחר שהוא ית' מסייעו שלא יפול בשחת היצה"ר. א"כ יש פתחון פה לנכות משכרו כי הוא לבדו לא פעל זאת לכבוש היצה"ר לולי ה' עזרתו לו. ואעפ"כ לא ירשיענו בהשפטו כי זה חסדו ית'. ומעלה עליו כאלו כבש היצה"ר. ועד"ז פירשו מה שאמרו חז"ל בסוכה (נב ע"א) לעתיד לבא מביא הקב"ה היצה"ר ושוחטו. לצדיקים נדמה להם כהר ולרשעים כחוט השערה. הללו בוכים והללו בוכים. הצדיקים בוכים איך יכולנו לכבוש הר הגדול הזה. ופירשו ג"כ שזהו בכי' שלהם. אחר שאין בחק כחם לכבשו א"כ בשכרא הי' להם עזר השי"ת. א"כ יקופת שכרן:

ועד"מ שמעתי בשם הדרשן המנוח מ' יואל פיקויר מ"ש אף הקב"ה תמה מהם שנאמר (זכרי' ח') כי יפלא בעיני שארית העם הזה. שזהו חסדו ית' שלא ימצא פתחון פה לבעל דין לגרוע שכרן לפי שהוא הי' בעזרם. אבל אחר שהקב"ה מתמי' ג"כ א"כ ע"כ הי' בכח ידם לבד. דאל"כ אין מקום תמי' לפניו ית'. וזהו פירוש הפסוק (יואל ב פכ"ו) ואכלתם אכול ושבוע והללתם את [שם] ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם. כי ידוע שמתנת חנם המקבל מתבייש. רק אם בא בשכרו אכיל מדילי' ולא בהית. והנה הוא ית' חסדו שלא יהי' השכר הגדול לצדיקים כענין מתנת חנם יען הם לא שלטו ברוחם בעצמם. ע"כ יתמי' גם הוא ית' עמהם כאלו לא עזר להם כלל. לכן אמר ואכלתם כו' והללתם את [שם] ה' אלקיכם על החסד אשר עשה עמכם להפליא. שמזה נראה שהוא ית' תמה. א"כ אתם לבדכם כבשתם היצה"ר ומגיע לכם השכר משלם ולא יבושו עמי לעולם. שלא יוחשב לצדיק במתנת חנם כי בא בשכרו. ושוב ראיתי כן ברי"ף על אגדות בסוכה שם. ועפ"י הנ"ל יש לפרש הפסוק (איוב ד פי"ז) האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר. והענין כי מצד הדין לא ימצא צדקה ושכר גדול. בהיות אם מעושהו יטהר גבר מאחר שעיקר הטהרה בא מזה שהקב"ה עוזרו. א"כ אין ראוי לו כ"כ שכר ע"פ מדת הדין שמכול' בשם אלוה:

ואיתא בקדושין (ע:) גדול מה שנא' בישראל ממה שנאמר בגרים. דאלו בישראל כתיב והייתי לכם לאלהים והם יהיו לי לעם. ובגרים כתיב מי זה ערב לו לגשת. ופרש"י שישראל הוא ית' מקרבן והגרים צריכין לקרב עצמן. וא"כ יראה דדוקא ישראל יש פתחון פה לבעל

דין

דין לחלוק שלא יהי' שכרו משלם. בהיות הוא ית' מקרב לישראל להכין לבו לעבודתו ית"ש. לא כן הגרים שמקרבין את עצמן בעצמותן. וא"כ ראוי שיקבלו שכרן משלם. לכן בתחלה דוחין את הגר ומרבין עליו דברים. רק אם מתאמץ דוקא כענין שנאמר (רות א' פי"ח) ותרא כי מתאמצת היא ותחדל לדבר אלי'. הרי שהיא קירבה את עצמה. וא"כ ראוי לה השכר ע"פ מדת הדין. ומזה יובן שפיר ישלם ה' פעלך ותהא משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל. והאלקים כנוי למדת הדין. והוקשה לרב חסא הא ע"פ מדת הדין אין מגיע השכר משלם. כי לולא הקב"ה עוזרו אין יכול. ולזה [אמר] אשר באת שהיא קירבה עצמה. כי הגרים אין הקב"ה מקרב. כי אם צריכין לקרב עצמן. וא"כ בדין שתטול שכרה משלם:

דרוש ו לפרשת נשא בענינא דרות

ואיש את קדשיו לו יהיו. וסמיך לי' איש איש כי תשטה אשתו שאם מעכב המתנות ואינו נותנן לכהן סוף שתצטרך לכהן והובא בפרש"י. ויש לתמוה אם הוא חטא אשתו מה חטאה למה תענש היא. ויראה ליישב וע"פ פשוטו י"ל ע"פ מה דאי' בריש סוטה דדרש ריש לקיש כי פתח בסוטה אמר אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו. אפשר שבא לתרץ קושיא זו אשתו מה חטאה. ולזה אמר שמאז גלוי וידוע לפניו ית' כי זה האיש צרה עינו ליתן המתנות לכהן. מזווגין לו אשה לפי מעשיו וסופו שיצטרך לכהן. וזהו [שדרש ר"ל דרש זה] כד פתח (ר"ל) בסוטה. אך הנה איתא במדרש (רות פרשה ה) ר' אבא בר כהנא פתח רגזו ואל תחטאו. אמר דוד לפני הקב"ה עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים לא פסול משפחה הוא ולא מרות המואבי' הוא אמרו בלבבכם על משכבכם אף אתם לא באתם מב' אחיות אתם ראו מה עיקרכם ודומו סלה. ואף תמר שלקחה יהודה זקינכם לא מפסול משפחה הוא אלא בתו של שם וכו' והוא תמוה.

אכן נראה ויתישבו כמה פסוקים בזה. ויתבאר נ"כ כן הש"ס דסוטה (כו ע"א) דפליגי ר' ישמעאל ור' עקיבא דר' עקיבא סבר ונקתה ונזרעה זרע אם היתה עקרה נפקדת א"ל ר' ישמעאל א"כ יסתתרו כל העקרות ויפקדו וזו שלא נסתרה הפסיד' אלא אם הית' יולדת בצער יולדת בריוח שחורים יולדת לבנים כו'. ותמהו התוס' (ד"ה אמר) לימא לנפשי' יסתתרו כל היולדות בצער כו'. ויראה ליישב ויתבאר ג"כ הפסוקים בישעי' (כט פכ"ב) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשי ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו. ודרש במדרש ילקוט שם ובב"ר (פס"ג) אשר פדה את אברהם מכבשן האש ומייתי במדרש משל למי שיצא דינו ליסרף נשתדל המלך באצרלוגין שלו שיצא ממנו בן חכם אמר ינצל בשביל בנו ויש לתמוה וכי אברהם לא הי' כדאי להנצל בזכות עצמו. אך נרא' כי ידוע שבחטא אדה"ר נטבעו כל נשמות הקדושות בקליפה. ובאברהם התחילה הקדושה להנצל ולחזור לשרש'. מי יתן טהור מטמא אברהם כמ"ש בס' גלגולים להאר"י ז"ל. ולהיות שעדיין הי' קצת זוהמא נפרדה הזוהמא בישמעאל. וביצחק נפרדה הזוהמה בעשו איש שעיר עד יצא יעקב שמטתו שלימ' י"ב שבטי יה בלי סיג והנה הצדיקים במסירת נפשם על קדושת השם נפשם עולה כקרבן וממשיך שרשי הקדושה אליו

אליו. וע״י שריפת הגשמיות נפרדה הקליפ׳ מן הקדושה. נמצא טעם זה שהי׳ אברהם נשרף על קדושת השם הי׳ סיבה להפריד הזוהמא. ואם יבא שנית לעולם בסוד הגלגול כבר נשכה הקצת זוהמא שבשורש נשמתו. והי׳ בבחינת יעקב שמטתו שלימ׳ בלי סיג פסולת. אך לפי שהוא ית׳ צופה כל הנולדות ואחר שביעקב נשלם המירוק שאז יצאו נשמות קדושות בלי סיג. לכן אמר יעקב אשר פדה את אברהם. כי לסיבת שעתיד הזוהמא להתפרד מיעקב לא הי׳ הכרח לאברהם להפריד הזוהמא ע״י שישרף בכבשן האש. וזה סיבת שהיו אבותינו עקרים. ויצחק נולד למאה שנה למען לא תמצא הזוהמא מקום לאחוז כמ״ש במפרשים:

והנה נודע מ״ש בספר הגלגולים שלסיבת קטרוג הקליפ׳ יצאו הנשמות הגדולות ממקום פגום כמו אברהם מתרח. וזהו נ״ל הטעם שנשרה אמנו נתעבר׳ אחר שיצאת מביתו של אבימלך שהי׳ ג״כ אחר איסור יחוד. והוא קצת פגם גם כן. אמנם לבל יאמרו לצני הדור מאבימלך נתעבר׳ שרה. כבר נודע דברי רש״י באלה תולדות יצחק. אך יש עוד טעם לדבר לבטל דברי לצני הדור. כי כבר אמרו חז״ל (ע״ז נד:) הבא על אשת איש בדין שלא תתעבר רק עולם כמנהגו נוהג. ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין. והנה אם ההולדה הוא בדרך נסיי. ממילא אין להרהר שבאה ח״ו מעביר׳. כי לא עביד רחמנא ניסא לשקרי. שהרי בדין שלא תתעבר כלל בדרך איסור. לכן אחר שלידת יצחק היתה בדרך נס. אם שרה הבת תשעים שנה תלד. ואלו ח״ו הי׳ בדרך איסור לא היה עביד רחמנא ניסא לדרך עביר׳ ח״ו א״כ אין חשש הולאות לעז כלל. והנה גם יעקב נשא ב׳ אחיות והוא ג״כ לטעם הנ״ל שמשם יצאו י״ב שבטי יה נשמות קדושות ועלומות הי׳ ג״כ קצת פגם. ולכן היו אמותינו עקרות לבל ימצא הלוג׳ ח״ו שיהי׳ בהם חשש איסור היתה הלידה דרך נס. כי גם לאה היתה עקר׳ בטבעה כמ״ש (בראשית כט פל״א) ויפתח את רחמה. וכמה שפרשתי על פסוק זה וירא ה׳ כי שנואה לאה ויפתח את רחמה. כי יעקב חשב שכבר נתקדשה רחל בשני עבוד׳ שעבד ללבן. נמצא שבנואו אל לאה פגע באחות אשתו והי׳ דררא דאיסורא. אך תמה שעשה לה נס ויפתח רחמה. ידע יעקב שבודאי אין איסור בדבר. וידוע שדרשו חז״ל (קידושין סח.) האחת שנואה בנשואין. וא״כ גם כאן י״ל וירא ה׳ כי שנואה לאה בנשואין ויפתח את רחמה. ואחר שראה יעקב שהליד׳ בדרך נס. לא הי׳ לו עוד חשש הרהור בחטא בזה ורחל עקרה היתה:

ובזה יובן מה שאמר׳ רחל (בראשית ל פ״א) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. והוא שרחל חשבה שלקיחתה היתה באיסור. שלא נתקדש׳ מקדם בשני העבוד׳ דקי״ל (בקידושין מח ע״א ובש״ע אה״ע סכ״ח ס״ז) ישנה לשכירות מתחל׳ ועד סוף. והו״ל מקדם במלוה ואינה מקודשת. א״כ לאה נתקדש׳ ליעקב בביאה ונשואי רחל היו באיסור אחות אשה. לכן אמר׳ אם לא תתן לי בנים הרי מתה אנכי. שיש בי חייבי כריתות אחות אשה. והשיב יעקב כי רש״י פירש בכמ״ד [ועי׳ כתובות ל ע״ב ד״ה זר] שכרת הוא וזרעו נכרתים. א״כ אם ח״ו היו נשואי רחל בגדר חייבי כריתות. לא הי׳ יעקב זוכה לזרע בדרך נס. אחר שגם לאה היתה נק׳ מאחר שהבין שזרעו נכרת. א״כ אחר שממך מנע לה ממני. מזה דאי׳ שלא חטאו ח״ו באיסור כרת:

ובזה א״ש הפסוקי׳ לא עשה יבוש יעקב מפני שנשא ב׳ אחיות. ויתכן חס ושלום להרהר שהי׳ בזה חשש איסור שעתידה תורה לאסור. ולזה אמר כי בראותו ילדיו מעשי ידי בקרבו. דייק׳ שהליד׳ היתה בדרך נסיי שהיו עקרות בטבען אם כן מסתמא רצונו ית׳ בכך. והטעם שנולדו בקצת פגם הוא. שעי״ז יצאה

יצאה הקדוש' מן הקליפ'. וזהו שישראל מוסיפין כח וגבורה בהיותם עושין רצונו ית'. והוא מה שמוציאין הקדוש' מן הקליפ' ומתקדש שמו של הקב"ה ע"ז. כמו שנאמר (יחזקאל לח פכ"ג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'. כי ע"י שמחזירין הקדוש' למקומה. נעשה קידוש שמו ית' כמו במצרים ששמע יתרו ונתגייר שהי' כומר לע"ז. וכן רחב הזונה שמעה ונתגייר' כדאיתא במדרשות. לכן אמר והקדישו את קדוש יעקב. שע"י שמוסיפין מחול על הקודש להיות הקליפ' חיל בלע ויקיאנו. בזה את אלקי ישראל יעריצו. שמוסיפין כח וגבורה בעולמות עליונים. במה שמשברין כח הקליפה:

ובזה יובנו פסוקי (רות ד פי"א). שאמרו הזקנים לבועז יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל וגו' ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנער' הזאת. ואינו מובן למה תלו ברחל ולאה. אך כבר אמרנו כי ברחל ולאה הי' חשש ב' אחיות. אם קדושי רחל קדמו הרי נשואי לאה באיסור. ואם נשואי לאה קדמו הרי נשואי רחל באיסור. אך לפי שנעשה להם נס יש הוכחה שלא חטאו ח"ו בזה. והטעם שהוכרח שיצא גלולי קדושה ממקום פגום קצת כמ"ש האר"י ז"ל. לכן נעשה מופת חותך שהיו עקרות וילדו בדרך נס. והנה (גם רות) מצינו בש"ס (יבמות סד.) בשהתה י' שנים ולא ילדה צריך לגרש'. שמא לא זכה להבנות ממנ' ותנשא לאחר. א"כ ודאי אם הנשואין באיסור ודאי לא יזכה גם השני להבנות ממנה. לכן בשהתה י' שנים ולא ילדה אינה יולדת עוד. וא"כ ברות דכתיב שם (א פ"ד) וישבו שם כעשר שנים. הרי שהת' י' שנים ולא ילדה שוב אינה יולדת. רק דאמרינן שהוא לא זכה להיבנות ממנה ואחר אפשר שיזכ'. אבל באיסור ודאי לא תלד. ואחר שנראה שיהי' לה זרע ודאי מוכח שאין איסור בביאת בועז. וא"כ מובן שפיר שיתן ה' האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל. שמזה שבנו בדרך נס שהיו עקרות בטבען. מוכח שכן רצונו ית' דוקא להנתן טהור מטמא מבנות לבן ובקצת בדרך פגם. כמו כן תהי' הוכחה מן האשה הזאת. וע"ז נעשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם. שע"י יקרא שם בבית לחם. שמזה תצמח המלוכ' והממשלה לדוד ולזרעו עד עולם. וא"ת למה הי' בדרך פגם קצת. וכי לא סגי להצמיח זרע מלוכ' ממקום שאין בו דופי. ולזה אמר ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה שהית' ג"כ בפגם כלתו. וזה יהי' מוכח מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנער'. שאם תזכה לזרע אחר שהיית י' שנים ודאי הוליד' בדרך נס. וחפץ ה' להוציא הקדושה מן הקליפה העלומ' כן רצונו ית'. ולזה אמרו ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל היום. רמזו כי נצמח מזרעו' מלך הגואל האמיתי מלכות משיח צדקנו. ויקרא שמו בישראל. לא כאשר אמרו שונאי דוד שפסול לבא בקהל ישראל:

ובזה מובן שפיר המדרש הנ"ל יסכר פי דוברי שקר שאמרו מפסול משפח' הוא בא והם אומרי' וכי לא סגי שיצא חוטר גזע המלוכ' ממקום שאין בו דופי. ולזה אמר אף אתם מב' אחיות באתם. וע"כ הטעם כמ"ש האר"י לפי שהוחזרו הנשמות הקדושות מתוקף הקליפ'. הי' בדרך קצת פגם. ולזה אף אתם דומין שלה. דעו עיקרכם שורש הנשמות נפגמו בחטא אדם הראשון והוכרחו לצאת מן הקליפה בדרך פגם:

ועפ"ז יובן מה שהקשו התוס' בסוטה הנ"ל א"כ לימא יסתתרו כל היולדות בצער. וירא' כי בודאי לא ניחא לה לאשה שתסתור עצמה שאף אם תשהה לא תצא מן התפד עכ"פ. ואי משום דלא בדקוה המים. יש לתלות שאין בעלה מנוקה מן העון או שאר מניעות. כמ"ש שלשלם

שלעולם לחרפה תחשב לה. ומשום שירא׳ שאינה יולדת בלער. אין זו הכרח ומופת חוזק על שטהור׳ היא. כמלא שעדיין לא תלא מלעז הבריות ותשבע בחרפ׳ ובזיון סוטה ולא תעש׳ זאת. אך אם היא עקרה ונפקדת בודאי לא ימלא מקום להתלונן על שאין הבעל מנוק׳ מעון. שאין הקב״ה עוש׳ נס לעוברי עביר׳. ולא יעלה שום מורא על ראש׳. ותורה לנפש׳ שיתר להסתתר. ופריך [הש״ס] שפיר יסתתרו כל העקרות. ובודאי תעש׳ שלא בהוגן כי מי יודע אם תשלום שילר׳. וזו הואיל ולא נסתרה הפסיד׳:

ועפ״ז אפשר להבין הנ״ל הסמיכ׳ ואיש את קדשיו לו יהיו. היינו שאינו נותן לכהן הראוי לו. כי המתנות הם רמז לנדק׳. והמתנות בעלמן הם לדק׳. ומושבע ועומד ליתן לכהן. ובעון נדרים בנים מתים. כמו כן זה שלא יתן לכהן אשר מושבע עליו מהר סיני לא יזכה לבנים. כי הלדק׳ משנה כח המזל כמו שמלינו (בראשית טו פ״ב) באברהם שאמר מה תתן לי ואנכי הולך ערירי. שראה במזל שלא יוליד ולריך שינוי כח המזל. אמר והאמין בה׳ ויחשבה לו לדקה. ולדקה משנ׳ כח המזל. ולזה העונש שלא יזכה לבנים. ואם אין לאשתו אשם בכך עכ״פ תלטרך להסתתר כדי שיזכ׳ לזרע. כמו שאמר׳ חנה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי כו׳ שנא׳ ונקתה ונזרע׳ זרע [כדאי׳ בברכות לא:]. וא״כ אין עונש לאשה בכך.

כי אמרו חז״ל (יבמות סד:) כיון דלא מיפקדא לא מיענשא:

ובזו יובן מ״ש חז״ל בסוט׳ [ד״י ע״ב] בהכר בישר [כו׳] בהכר בישרוהו. שיהודה אמר הכר נא הכתונת בנך לכן אמר׳ הכר נא למי החותמת. ויש להבין מה ענין זה לזה. אך מובן שפיר כי תשבו מאחר שיש קנא׳ פגם בב׳ אחיות. ותשב׳ שרחל היא שבה חטא ב׳ אחיות. כי לאה נשאה קודם וקדושי רחל הי׳ מלוה. ולסיבה זו נשאר קנאה ווהמא ביוסף עד שהי׳ מוליא דבה עליהם לפי שעדיין אחוז בו זוהמא. לסיב׳ שבא ממקום פגום. כמו אברהם שילא ממנו ישמעאל. אבל באמת נהפוך הוא כי תרין משיחין. מרחל משיח בן יוסף. ומלאה משיח בן דוד. והכרח שילא ממקום פגום קנא׳ כמ״ש האר״י ז״ל. וא״כ הוא מדה כנגד מדה. כמו שחשדו ליוסף בכדי בשביל שבא מאותו אשה. אף שהוא בהיתר חשבו שעדיין קנא׳ זוהמא כרוך בו. ולזה בהכר בשרוהו שמתמר ילא משיח בן דוד ובא בדרך איסור כלתו. מזה ראה שאפן אלקי דוקא שנשמות קדושות הללו ילאו ממקומות אלו לסיבת גודל קדושתם. וכן הולדת שלשלת יוחסין עד דוד הכל בנס כמ״ש אבן עזרא שהי׳ לפחות בני פ״ד וכל זה הורה שבזה בחר ה׳. יה״ר שנזכה לתרין משיחין ב״ב אמן:

דרוש ז לפ׳ נשא מענינא דעצירת גשמים

במסורה והשקה ג׳. והשקה את האשה והשקה את נחל השטים. והשקה את פני האדמה. ונבאר ארז״ל בריש סוטה כד פתח ר״ל בסוטה הוה אמר אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הלדיקים כו׳. ויש להבין למה אמר כד פתח. ותחילה יתבאר מ״ש רש״י (במדבר ה פי״ב) ואיש את קדשיו לו יהיו. שאם אינו נותן המתנות לכהן סופו שילטרך לכהן ע״י סוטה. ויש להפליא מה ענין זה לזה שיביא דוקא אשתו אל הכהן. ובדרך הללה אמרתי. כי אמרו חז״ל (תענית ז:) אין הגשמים נעלרים רק בשביל

בטול תרומות ומעשרות שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו. דברים שצויתי אתכם בימות החמה יגזלו מכם מי גשמים. והנה דרך עם בני ישראל כי יראו ח״ו עצירת גשמים אין כחם אלא בפה ומילים יגברו בתפלות ובקשות לעורר רחמים. אך דרך בנות שאננות האפלין שיעצר הגשם בכדי שיוכלו לטייל ברחובות על הקאמעדיעס. ע״כ לא יתנו אל לבם את הרעה המעותדת ח״ו. וסיבת הטיול ושחוק והתערובות אנשים ונשים גורם לידי חטא. וכמ״ש הרמב״ם בהלכות יו״ט (פ״ו הכ״א) שחייבין ב״ד להעמיד שוטרים שלא יתערבו אנשים ונשים וכמ״ש חז״ל (קידושין פא ע״א) שכבא דשתא רגלי. אך אם הזמן בלתי נאה לטייל. גורם שכ״א ישב בביתו. ולזה סיבת עצירת גשמים גורם הטיול בנשים שאננות ולזה סיבת ביטול התרומות גורם עצירת גשמים. ונשים שאננות האפלים בטיול ועל ידי כן באים לידי עבירה. אם כפי מה ששמעתי שאנשים רוחצין בנהר אלא רחוק מהם גם נשים רוחצות. ומובן ג״כ כמו שאמרתי. והנה מהרש״א בתענית שם דייק למה לא אמר לקט שכחה ופאה ודחק ליישב. אך נכון כי יש לדייק איך אמר יגזלו כי גזל לא שייך רק בדבר שביד אדם ולא במה שאינו בידו. ולכן יש לומר ע״פ מה שאמרו בר״ה (יז ע״ב) הרי שהיו ישראל זכאין ופסקו להם גשמים מרובים ואח״כ חטאו הקב״ה מורידן למקומות שאין צריכים בהרים וגבעות. וכמו כן בה... אם פסקו להם גשמים מועטים בר״ה ואח״כ חזרו בתשובה והקב״ה מורידן בזמנן ובמקומות שצריכין:

ובזה יובן מ״ש (ויקרא כו פ״ב) אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם. הרצון אם בחקותי תלכו. הגם שכבר אמרו ופסקו לכם גשמים מועטים עכ״פ ינתנו בעתם ובמקומות הצריכים ונתנה הארץ יבולה כו׳. ובזה יובן לשון יגזלו. היינו על הגשמים הנגזרים כבר שגזלין ממקומות הרצויים כמ״ש בגמרא ר״ה הנ״ל ויתכן שפיר לשון יגזלו. ואח״כ מיושב דיוקא של מהרש״א למה לא אמר בעון לקט שכחה ופאה. דזהו דוקא בימי קציר ואח״כ מסתמא כשהם בלתי ראויים אין פוסקים להם הרבה גשמים ולא שייך יגזלו אם יכלה הגשם לגמרי. ולזה אמר בעון תרומות ומעשרות אף שכבר פוסקים להם יגזלו מהם. והיינו בשביל שהיו ראויים בר״ה ולא היו חוטאין בלקט שכחה ופאה. רק אח״כ בימות הגורן מונעין ליתן התרומות ומעשרות ואח״כ נגזלין מהם מימי שלג. וא״ל לסיבת שנזהרין בלקט שכחה ופאה ואין נזהרין בנתינת תרומות ומעשרות. הוא הכל מפתויי היצר שכל דבר שיהי׳ לו להתפארות וכבוד מהבריות עושה. משא״כ אם יהי׳ בינו לבינו שאין נודע לשום אדם הוא בלתי נזהר ואין ירא ה׳ כי אם בעבור אנשים שלא יבזוהו ויחשב בכלימה ביניהם. ולכן לקט שכחה ופאה שהוא בפרסום הוא נזהר. משא״כ בתרומות ומעשרות שאין נודע לשום אדם כי לכל כהן יוכל לומר שיתן לזולתו ע״כ איננו נזהר מזה:

והנה צריך ביאור לפי הסמיכות אם הוא אינו נותן המעשרות אשתו מה עשתה ולמה עונש תענש לבזותה ותהי׳ סוטה. וגם הבחירה חפשיית ביד אדם וזהו יסוד השכר ועונש ואז איך יתחייב שבשביל שימנעו מליתן המעשרות תהי׳ הכרח שתחטא אשתו. ותשטה תחת אישה. ויתכן שזהו הנאמר בכתוב (במדבר ה פי״ד) ועבר עליו רוח קנאה כו׳ ונטמאה או עבר עליו וכו׳ ולא נטמאה. ויתכן שזהו הרצון במקראי קודם שאמת כי עונש יענש שיביא אשתו אל הכהן:

אמנם יתכן באופן שלא יענש רק הוא. כי אם לא יהיה לו בנים מאשתו ותעשה אשתו כמו שאמרה חנה (ברכות לא:) אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי כו׳ ואין אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונקתה ונזרעה זרע. ומצינו בגמרא (יבמות סד:) כי אתתא כיון דלא

אפקדה;

מפקדא לא מיענשא. וא״כ אי שיהי׳ בעבור חטאו. אין הכרח שחטא דוקא רק שלא יהי׳ לו בנים. ולכן תסתתר אשתו באופן שעכ״פ יצטרך לכהן. וזהו הנרצה בכתובים שיתכן בשני דרכים או שיעבור עליו וטמאה או לא נטמאה. וזהו אינו רק לעונש לו ולא לה כי היא עשתה זאת במכוון עכ״פ היוצא מזה שיביא אשתו אל הכהן עכ״פ. ואפשר שגם צריס לקים הוקשה ליה קושי׳ זו. ולזה אמר בפשיטות כי אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו. והש״י היודע מראשית אחרית הוא ידע שלא יתן תרומות ומעשרות אל הכהן. ע״כ מזווג לו אשה הראוי׳ לו מתחילתו באופן שיצטרך בהכרח לכהן. וזהו אומרו כי פתח ריש לקיש בסוטה. הצלון פתח דוקא כשהתחיל בפרשה סוטה והוקשה לו הסמיכות. איך יתחייב מזה שחטא בהכרח. ולזה אמר שאין מזווגין רק לפי מעשיו. וא״כ ענוש יענש שהזדווג לו אשה בלתי הוגנת שיצטרך לכהן ·

ואמרו חז״ל עוד בתעניות שם אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים. שנאמר וימנעו רביבים ומלקוש ומצח אשה זונה כו׳ ואח״כ אמר עוד אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שבישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב״ה מך. ויתכן לומר דהא בהא תליא ע״פ מה שאמרתי באבות (פ״ה מ״כ) עז פנים לגיהנם ובושת פנים לג״ע יה״ר שיבנה בית המקדש. ואין לו המשך. אך יובן עפ״י אמרם שלהי סוטה (מט:) בעקבות משיחא חוצפא יסגא. והוא עפ״י משאחז״ל. ועפ״ז פירש האר״י מ״ש (ישעיה ס פכ״ב) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה׳ בעתה אחישנה. ופירש שכל הנשמות ירדו לעולם הזה. ולזה אמרם (יבמות סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף. וא״כ אם נוחיל לביאת הגואל צריך שיהיה בהכרח שיבאו כל הנשמות שבגוף וא״כ צריך שכל הנשמות ירדו לעוה״ז. ולזה אמר שאם הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום יתכן שיהי׳ בעתה וגם שיהי׳ אחישנה כי יבאו הנשמות בזמן קצר:

אך אמרו חז״ל (חגיגה יג:) אשר קומטו בלא עת אלו תתקע״ד דורות כי דבר צוה לאלף דור. שהתורה היתה ראויה להנתן לאלף דור. אך ראה הקב״ה שאין העולם מתקיים בלא תורה. נתנה לכ״ו דורות ואמר על התתקע״ד דורות אשר קומטו בלא עת שהן עזי פנים שבדור. ראה הקב״ה שאין העולם מתקיים בלא תורה שתלן בכל דור ודור שאם יבאו בפעם אחד הרבה מן העזי פנים שבדור לא יתקיים העולם בפניהם. וא״כ בעקבות משיחא שהכרח שירדו כל הנשמות וכל הנשאר מתתקע״ד דורות יבואו לעולם ולכן חוצפא יסגא. וא״כ איך יוכל לבקש על בנין המקדש שיבנה במהרה. כי אולי יש הרבה עזי פנים שאי אפשר שיבואו כולם אל זה העולם שלא יתקיים העולם בעבור הני מחריבי עלמא. אך מצינו (מכות כג·) שאמר ר״ח בן עקשיא רצה הקב״ה לזכות את ישראל כו׳. ושמעתי בשם הרב פרשת דרכים שהכונה ע״פ מ״ש חז״ל (בילה כה:) אלמלא ניתנה לישראל לא היתה שום אומה ולשון מתקיימת מפניהם ולא נתנה לישראל רק מפני שהם עזין. וא״כ התורה מתשת העזות. וזהו הכונה רצה לזכות הצלון לנצח כמ״ש הרע״ב (ספ״א דברכות) על ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. שפירושו ולא נצחתי: ולכן הרבה להם תורה מתשת כח העזות.

ועפ״ז יובן [מתני׳ דאבות הנ״ל] עז פנים לגיהנם שהוא מדה גרועה ואח״כ אמר עכ״ז אנו מבקשין שיבנה המקדש במהרה בימינו וא״ת שמה יש עדיין הרבה מתתקע״ד דורות ולזה גומר ותן חלקנו בתורתך שעזות שלנו יתקיים בתורתך להתיש כח העזות ובתורה לא הבייש; למד וזהו ג״כ המשך שאין הגשמים נעצרים רק בשביל העזות ואמרתי שהוא

מדה

מדה כנגד מדה. שמצינו בר' חייא שראה לבנה בליל עבורו ואמר כמה עזין פני רקיע אתכסי. ולכן נ"כ כיון שדרך העולם לבקש רחמים כשיש עצירת גשמים ואעפ"כ הגשמים נעצרים. ואין זה רק בשביל עזי פנים שהוא מדה כנגד מדה ואמר שסיבת העזות הוא בשביל ביטול תורה:

וביבמות (סג:) אמרו ויהי רעב בארץ שלש שנים שנה אחר שנה. שנה ראשונה אמר שמא עובדי ע"ז יש בכם שנאמר ועבדתם כו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהי' מטר כו'. שנה שני' א"ל שמא עוברי עבירה יש בכם שנא' וימנעו רביבים ומלקוש ומצח אשה זונה הי' לך. שנה שלישית אמר שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם שנאמר נשיאים ורוח כו'. ודחקו המפרשים למה לא בדק מיד בשנה ראשונה על כולם. אכן לדעתי יתכן כי מצינו שלש מיני עצירת גשמים. האחד שיכלא הגשם לגמרי ואין שום רושם מן מטר לא ענניס ולא עבים. או שיהיה גשמים רק שהם במקום שאין צריכין או שיהי' נשיאים ורוח וגשם אין. וזהו נגד שלשה גופי עבירה שבחטא ע"ז שיעזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים יהי' עצירת השמים. כי עצירת גשמים לא יתכן רק באופן שיאמר שהגשמים מוכנים לבוא רק שנעצרו. ויש עוד עצירת גשמים אם הוא בעבור עוברי עבירה שהוא מדה כנגד מדה. כי מצינו בגמרא (תענית ח.) שהארץ נמשלה לאשה בכל פרטי דברים נאמרה עצירה באשה ועצירה בגשמים ונאמר פקידה באשה כו'. וגם ירידת המטר נקרא רביעה. ואם יש ח"ו עוברי עבירה ונואפים שמקבלות השפע באופן בלתי ראוי ונאות כמו כן הגשמים יורדים במקום בלתי ראוי ונאות. ויש עוד מין שלישי שיהיו נשיאים ורוח. הוא נגד פוסקי צדקה ברבים שהוא נראה כמו כן ליתן ובאמת אינו נותן. ויתכן שיהי' השלשה מיני רעב שנה אחר שנה. בשנה הראשונה נעצרו השמים לגמרי. ובשני' ירדו גשמים אך לא במקום ראוי ונאות הוא נגד חטא עוברי עבירה. ובשלישית הי' נשיאים ורוח וגשם אין. וא"כ כל שנה בדקו לפי בחינת החטא באותה שנה וא"ש:

ועפ"ז יש לפרש מ"ש (איוב יב פט"ו) הן יעצור במים ויבשו ישלחם ויהפכו ארץ. שיש שני מיני עונש. האחד שנעצרים לגמרי. והשנית אם הוא בעון עוברי עבירה וישלחם ויהפכו ארץ שיורדין למקומות בלתי נצרכים וכן פי' הרב בינה לעתים לפי דברי הש"ס:

ועפ"ז מבואר המסורה והשקה את האשה והיינו אם נטמאה גורם עונה והשקה את נחל השטים במקומות בלתי נצרכים כי השטים אינן צריכים למטר ואם טהורה הוא והשקה את פני האדמה או שלכך שותה מים המאררים לפי שגורמת עצירת המים ושיהפכו ארץ שירדו במקום שמד לכל העולם שאין יורדין על התבואות. ואחר ששתתה השקה פני האדמה כמ"ש וכל שיח השדה ואד יעלה מן הארץ:

עוד אמרתי בהמשך מה שמצטרך לכהן הוא. כי אמר הכתוב (במדבר ה פ"י) איש אשר יתן לכהן לו יהיה פירש"י לו יהיה ממון הרבה. וכמ"ש חז"ל (תענית ט.) עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. וכמו שאמר ליה האי ינוקא לר' יוחנן שא"ל מאי עשר תעשר א"ל עשר בשביל שתתעשר א"ל מנ"ל הא א"ל זיל נסי א"ל ומי שרי לנסוי' לקב"ה. א"ל הכי א"ר אושעי' חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר כו' ובחנוני נא בזאת כו' אם לא אפתח לכם ארובות השמים כו'. ועיין ברי"ף שדקדק שם דא"כ אותם בני אדם בינונים שאינם לא עניים ולא עשירים. תקשה ממ"נ אם מישרו היו להם להיות עשירים. ואם לא עישרו היו להם להיות עניים. כמו שדרשו [חז"ל והובא גם בפירש"י שם] על ואיש

אם

את קדשיו לו יהיה שאם אינו נותן המעשרות לא יהיה לו רק מעשרות. ולכן אפשר לומר וליתן טעם למה סמך לנשוי' במעשר. לפי שבמצוה אחרת דרך משל אם מניח תפילין לקבל פרס. אין הקבלת פרס ענין למצות התפילין שאין הפרש בין עני או עשיר בגוף המצוה. אבל מצות המעשר חביבה לפניו ית' וריבוי המעשר חשוב בעיניו ית' עד שבכוונה זו שהוא מעשר כדי שיעשר יותר. והכוונה הוא בכדי שיוסיף לו ה' תבואתו. ולא תהיה הכונה בשביל רבוי הממון שישאר לו כי אם לרבוי המצוה שיוסיף ליתן מעשר יותר. וזהו בחינה גדולה ויתירה מעלתה. ולכן בא הרמז במלת תעשר שהוא בשין שמאלית שעיקר כונת העושר בשביל המעשר שיתן אל ה'. וכן פי' האלשיך עשר הרצון אם תעשר תעשר כל תבואות זרעך שתתן מעשר כ"כ כדי כל תבואות שיש לך. וזהו בחינה גדולה לאו כל אדם זוכה שתהא מחשבתו זכה כ"כ לש"ש שיהיה עיקר כונתו לעשר בשביל מצות המעשר שיתן מעשר יותר. ולכן כשא"ל עשר בשביל שתתעשר. הוקשה לו מנ"ל הא. וקשה הא קרא קדים. אך הכונה הוא מנ"ל שיעשר בשביל שיתעשר בכונה זו דלמא הכונה שיעשר והקב"ה יעשרו ואין זה אלא גמול כמו בשלוח הקן ויתר מצות פרטיות שבא להם גמול בתורה. ולכן הביא לו מקרא שאמר בחנוני נא בזאת שאמר הביאו את כל המעשר אל בית ה' ויהיה טרף בביתי. הכוונה שתהא הכוונה בנתינת המעשר שיהי' טרף בביתו ולהוסיף לכם בכדי שיתוסף המעשר. אבל לא דיבר שיעשר בכדי שיגיע לו עושר מזה. וא"כ אף שהרבה מעשרים לאו כל אדם זוכה לעשר ע"פ כונה זו שיעשר יותר. היוצא מזה שהמעשר מביא לידי עושר. והנה מי האיש אשר ימנע מליתן מעשר. ואולם הרמז עפמ"ש (פ"א מ"ה דאבות) יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה. ופירשו המפרשים עפמ"ש (ב"מ כו.) שהאשה עיניה צרה באורחים. ונראה הטעם עפמ"ש (תהלים מט פי"ז) אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כי לא במותו יקח הכל. כי אמרו חז"ל במס' ב"מ (נט.) אין ברכה מצויה בתוך ביתו אלא בשביל אשתו. שנא' ולאברם הטיב בעבורה והיינו דאמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכא דתתעתרו. הרי מצינו שמה שמכבד אשתו זוכה לעושר. גם מצינו בצדקה שמעשרת. וירא שמים יצא ידי שניהם. אך מצינו חילוק כי הצדקה לפניו תלך לעתיד לבא כמ"ש (ישעיה נח פ"ח) והלך לפניך צדקך. מה שאין כן מה שמכבד אשתו. ועי"ז אמר אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו זה אשתו. כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו. וזהו הטעם שהאשה עיניה צרה באורחים. כי היא חושבת שבעלה יכבדנה כדי שיזכה לעושר. ולזה אמר אל תרבה שיחה עם האשה. שאין כונתה שבעלה יתעשר בצדקה כי אם שיכבדנה ומזה יתעשר:

ובזה יתבאר מ"ש ואיש את קדשיו לו יהיו. שאינו נותן המעשרות אעפ"כ שאיש אשר יתן לכהן לו יהיה ממון הרבה. וא"כ הוא סומך שיתעשר יען מכבד אשתו והיא מסיתה אותו לכך. וא"כ בא העונש על שניהם שאלערך לכהן שתהיה סוטה ולזה נקרא מנחת קנאות שתי קנאות שהכהן נוקם נקמתו. ישמח כי חזה בו נקם. יען מיאן ליתן מעשרותיו. וגם הקרבן עשירית האיפה שבא בדלי דלות שבשביל שאינו נותן המעשר בא לידי עניות שעורים הרמז במשלם שערי מכדא נקיט ואתא תגרא בביתא. ואמרו חז"ל (תענית ז:) בענין עצירת גשמים אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל. אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כברזל והוא לא פנים קלקל. בשביל מעשה הרע שמקלקלין מה תקנתי' וחילים יגבר יתגברו בתפלה. ויתרון הכשר חכמה כ"ש אם הוכשרו מעשיהם מעיקרא. וראוי להבין מאי

קאמר

קאמר כ"ש אם הוכשרו מעשיהם מעיקרא. אם הוכשרו מעשיהם ראוי שלא יעצר הגשם כלל:

אך יתכן עפמ"ש (תענית כה.) גבי שמואל הקטן שגזרו תענית וירדו גשמים כסבורים העם שבח ציבור הוא. א"ל משל למלך שהי' לו עבד וא"ל שלא יתנו לו עד שייגע עצמו פעם אחת ירדו גשמים עד שלא התפלל. אמר להם שדומה למלך שאמר תנו לו עד שלא יבא לפני. ואמרו היכי דמי שבח ציבור דאמר משיב הרוח ואתא זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא. וכן מצינו שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים:

ועפ"ז פרשתי [המקרא תהלים קמה] רצון יראיו יעשה. ומה שאינו עושה מיד הוא בשביל ששועתם ישמע ויושיעם והבחינה שיושיעם מיד בשמעו שועתם. ועפ"ז יתפרש שם (לד פט"ז) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם. ולזה אמר יתגברו ברחמים שאולי ישקיף ה' וירחם אחר שיגיע בתפלה או שירחם קודם התפלה. וכ"ש אם הוכשרו מעשיהם מעיקרא שסיבת עצירת גשמים מפני שמתאוה לתפלתנו. ע"כ יותר ראוי להתגב' ברחמים. הרחמן יקבל תפלתנו אמן.

דרוש ח לפרשת בהעלותך

במדרש. (במד"ר פט"ו) בהעלותך כו' זש"ה יראו את ה' קדושיו. את מוצא למעלה י"א שבטים הקריבו ושבט אפרים הקריב וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאו של לוי ומי הי' נשיאו של לוי זה אהרן שנאמר ואת שם אהרן תכתוב וגו' ואהרן לא הקריב עם הנשיאים אמר אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטו של לוי. אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתיירא לגדולה מזו אתה מתוקן לכך נאמר דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות הקרבנות כ"ז שבהמ"ק קיים הם נוהגים אבל הנרות לעולם ע"כ. ויש לדייק בו טובא אחד מה שאמר י"א נשיאים הקריבו ושבט אפרים הקריב וכל הנשיאים הקריבו שהוא שפת יתר למה פרט שבט אפרים דוקא. וגם מה שאמר יראו את ה' קדושיו מה ענינו. וגם סיפא כי אין מחסור ליראיו. וגם יש לתמוה הרי כל נשיאים הכינו את קרבנם לחנוכת המזבח ואהרן לא הכין כלום א"כ גם היא הי' לו להכין קרבנו. ומה זה שאמר בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטי הרי גם הנשיאים לא קרבו קרבנם כי אם אחרי התנדבם. ואהרן לא ראינו שהתנדב כלום עד שידע לו מדוע לא קרבו הוא ית'. אכן נראה כי בודאי צריך ביאור ג"כ מה זה שנסתפק משה רבינו ע"ה בהקרבת קרבן הנשיאים לחנוכת המזבח עד שאמר לו הוא ית' בפירוש. אך נראה ויובנו קצת פסוקים אמרם המשורר (תהלים כה) לך דומיה תהלה אלקים בציון ולך ישולם נדר שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך. והענין הוא כי בודאי לפי מושכל הראשון אין חציפות גדול לאדם שיעמוד להתפלל וישפוך שיחו לפני ה' ית' לבקש ממנו כל צרכיו בהיות כי הוא ית' מלך גדול ונורא. ואיך יערב אל לב אנוש מחולל מפשעים לעמוד בהיכל לפני המלך לשפוך שיחו ולדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו כאילו חלילה הברואה איכא. א"כ בודאי מכח סברא אין לאיש לערב לבו לבוא להיכל מלך בלבוש שק החומר העפר אשר בעפר יסודו טיפה סרוחה רימה ותולעה וזהו חקירה בענין התפלה.

וכמו

וכמו כן בענין הנדר כי אמר במדרש [פליאה] איש כי ידור נדר לה׳ הה״ד ימינו כלל עובר כי האדם נקרא נודר כאילו הוא נותן ונודר לו ית׳ והלא הכל שלו הוא כמ״ש ר״א איש ברתותא (אבות פ״ג מ״ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו. וכן הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך. והענין הוא כך כי כונתו איך יתגאה אדם לכבל דמה ויתהלל עשיר בעשרו בהיות לו עושר וכבוד ועבודה רבה אם מה שיש לו אינו שלו. הרצון חייו שהם עצמיים ואינו בטוח בחיים כי היום בכאן כו׳ אם בעצמו אינו בטוח איך יבטח ויעוז בעשרו שאינו דבוק בו בעצם והוא דבר נפרד וחוץ ממנו. ואיך יאמר יש לי עושר ונכסים והוא בעצמו אינו שלו כי כל רגע ורגע מסור הוא ותלוי ברצון עליון היחי׳ או ימות ויעזוב לאחרים חילו. נוסף ע״ז כי כל העושר אשר האציל עליו הוא ית׳ הוא מאתו ית׳ כי העושר והכבוד מלפניו והוא משפיל אף מרומם א״כ בודאי הכל שלו ואין לאדם לערב לבו לומר כלל שנודר לה׳ כי הלואי שיחשב בפרעון חלק א׳ מני אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטוב אשר גמל עליו הוא ית׳ ואינו בגדר נדר כלל. והעיקר הוא רחמנא לבא בעי׳ שעם שהכל שלו ית׳ מ״מ אחר שכבר מסר בידו העושר והבחירה חפשית כי פתוח יפתח ידו או יקפיץ ידו מאחיו האביון ע״כ שכרו אתו ופעולתו לפניו ית׳:

ובזו יובן [מקראי קודש דברים טו פ״י] נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך. והוא מובן כי אמר ויקחו לי תרומה כו׳ מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי אמר במדרש (ש״ר פל״ג) על לי תרומה הה״ד לי הכסף כו׳. כי באמת התרומה הוא שלו ית׳ ואין שכר לאדם כי אם על ידבנו לבו ונדבה רוחו אותו. ואולם באמיתות תקחו את תרומתי. וכן אמר נתן תתן לו במה שאתה נותן לו אינו שלך כי גם לך בנסיכה מאתו ית׳ אך ולא ירע לבבך כי בגלל הדבר הזה הוא עיקר השכר אשר יברכך ה׳ אלקיך שהנתינה בעצם אינו שלך. וזהו ענין ממש שאמר דוד המלך ע״ה (דה״י א׳ כט פי״ד) על נדבת העם למקדש אמר כי מה אני ומה עמי כי נעצור כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך. כי איך יערב האדם אל לבו לומר שהוא נותן לו ית׳ בהיות האדם עצמו וכל אשר לו לא לו כי אם לו ית׳ ואפילו יד עבד כיד רבו דמי כ״ש האיש האנוש אשר חייו וכל עניניו תלויים בו ית׳. ולכן אמר ומידך נתנו לך כי יד עבד כיד רבו. והרחיב אחר הביאור איך נתגאה בעשרינו באמרינו כי כחינו ועוצם ידינו עשה החיל הזה כי גרים אנחנו לפניך כי האדם הוא גר בעוה״ז תלך הנשמה כי היום הוא כאן ומחר תשוב הרוח אל האלקים אשר נתנה ואין חלק בעה״ז כי אם החומר העכור הוא לבדו ישאר בקבר. וידוע כי אביו ואמו מזריעין עלם בשר כו׳ והחומר יש לאביו ואמו חלק בו והוא תושב כי נשאר בקבר בעולם השפל וזה אמר גרים אנחנו לפניך ותושבי׳ בעניני החומר שהוא ג״כ ככל אבותינו:

וזאת תהי׳ כונת המדרש איש כי ידור נדר לה׳ והוקשה לו הכפל דהל״ל איש כי ידור לה׳. ולזה אמר שבנדר שהוא נודר אינו שלו כי אם לה׳ בלאו הכי. וזהו אמרו הה״ד ימינו כלל עובר כי אם הוא נודר הרי ממנו ית׳ הכל. ואם בגופו לעשות איזה דבר טוב בגופו הלא גם חייו מסורים בידו והוא ית׳ משגיח בכל רגעי׳ ואם רגע א׳ ח״ו תסיר ההשגחה הלא ישאר כאבן דומם׳ וזהו אמרו ימינו כלל עובר:

ונשוב לפסוקי מקראי קודש אשר התחלנו בביאורם כי אמרו שומע תפלה הגם שמסברא לא היינו ערבים אל לבינו לעמוד בהיכל מלך להתפלל לפניו ית׳. אך אחרי אשר התבאר במופת כי הוא ית׳ שומע תפלה. ולזאת החיוב הוא בהיפך אשר עדיך כל בשר יבאו:

אך יאמר כענין שנאמר (תהלים קב פי״ח)

פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם. כי נוכל לומר שהצדיק נקרא ערער שלעולם רב הוא את יצרו. וגם הוא יחידי כי צדיקים שבדור מועטים וצופה רשע לצדיק. כי הענין הוא אף שאין הדור כדאי שתקובל תפלתם בהיות כמה מקטרגים המקטרגים על התפלה שלא תעלה למרום עכ"ז בשביל תפילת הצדיק וכענין שאמר בזהר על תפלה לעני כי יעטוף שכל התפלות מתעטפות בתפלתו של עני. וכמו כן בתפלתו של צדיק כי בתפלתו אין שטן ואין פגע רע ועי"ז מתקבלים כל התפלות אף שאין הגונות כל כך. וזהו אמרו שומע תפלה שהקב"ה [שומע] בתפלתן של צדיקים ע"י זה עדיך כל בשר יבאו. כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ובעלות תפלות הצדיקים יעלו גם שאר התפלות. או יאמר כי ערער כינוי לרשע שהוא כערער בערבה. וכמו שאמרו (כריתות ו:) כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית כמו החלבנה שהוא בקטרת. והטעם שבכל דבר צריך ליתן חלק לסטרא אחרא כמו בקטרת החלבנה שלא יקטרג כמו כן משליכין תפילת הרשע בכדי שלא יבא קטרוג על יתר התפלות:

וזהו אמרו פנה אל תפלת הערער שלכך פונה וחפץ גם בתפלת הרשעים בכדי שלא יבזה את תפלתם ונותנין תפלת הרשע חלק לסטרא אחרא. ואמר עוד דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם. הענין ג"כ כמ"ש כי אם אונס האדם בעבירה יען יצר לב האדם רע מנעוריו בחלק שפתיו ידיחנו לדרכי מות. ונמצא שאילו לא הי' אפשרי לתקן אשר עוות לא הי' האשמה כ"כ גדולה אבל אחר שבידו לתקן לשוב בתשובה יש לו ליראה כי אין לו פתחון פה להשיב ליום הדין כי יצרו גבר עליו שמ"מ הי' בידו לתקן בתשובה וכענין שפירש העקידה [מ"ש תהלים קל] כי עמך הסליחה למען תורא שלו ית' הסליחה למען יורא שיראו מלפניו כי אלולי שהוא טוב וסלח אחר שהי' האדם חוטא ולא הי' לו תקוה לשוב עד ה' וירפא לו ולכן יש לו ליראה כי אין פה להשיב ליום הדין. וזהו ג"כ כי ידוע ששוקלין העונות וזכיות והוא בשקול אל דעות בחינת החטא ועון כאשר הוא אם יכבדו על הזכיות:

וזהו אמרו דברי עונות גברו מני שלכך נתעלמו ונתגברו העונות, מאחר שאין פה להשיב באמרו שיצרו הטעו כי יש בידו לשוב כי אפי' פשעינו שהם המרדים אתה תכפרם ושוב אמר אשרי תבחר ותקרב שבאמת אתה ברצונך מקרבו בפירוש שישכון חצריך אז נוכל לשבוע גם אנחנו בטוב ביתך קדוש היכלך. והעיקר הוא רחמנא לבא בעי כמ"ש (מנחות קי ע"א) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין. וכבר נודע מה שדקדקו דאם גם המרבה כיון למה ישוה עם הממעיט ואם לא כיון הרי הממעיט עדיף. אך נראה ביאורו כמו שאמרו (ש"ע או"ח) סי' קז סעי' ד) בענין תפלת נדבה שמי שאומד דעתו שיוכל לכוין יוכל להתפלל תפלת נדבה. אבל לאיש שקשה לו לכוין היטב בתפילת נדבה טוב יותר אם יתפלל רק תפלה הקבוע. וכן אמרו (עירובין סה.) המפיק מגן בשעת גאוה סוגרין בעדו צרות רעות הרי לפעמים שאין מתפלל טוב. והוא בשביל שיודע שאין זמן שיעמוד בהיכל מלך וחדל מפני יראתו ית' גם זו לצדקה תחשב לו. וכמו כן בתפלין שמצד הדין ראוי להניח כל היום רק מפני שאין לו גוף נקי וראוי לאדם לצער עצמו שלא יוכל לקיים המצוה כתיקונה ואם המחשבה טובה רצוי' לפניו ית'. וזהו ענין בנשיאים כי הנשיאים שערב אל לבם להקריב קרבן לחנוכת המזבח שלכאורה הוא גיאות גדול שהם באים להקריב קרבן לפניו ית' מבלי יתן להם רשות מלפניו ית' ע"כ הוכרח הדיבור לבא למשה כי הוא ית' בוחן לבבות ורואה מחשבתם הטוב שהוא לטוב בפרט שזכו שיקובל קרבנם בשביל שמסרו נפשם

בשבי'

בשביל ישראל כמו שפרש"י (במדבר ז פ"ב) על מ"ש הם נשיאי המטות כי סבלו מכות בשעבוד ישראל במצרים. והנה אהרן שלא הי' בסוג זה כי שבט לוי לא עבדו במצרים ע"כ לא ערב לבו להקריב קרבן לפניו ית' ומחשיב עצמו כי הוא לא יזכה לזו המעשה. וזה הענין כי אף הממעיט בעבודה ה' ית' מכח איזה טעם שהוא מפני יראתו ית' מחשבתו הטובה רצוי':

וזהו כונת המדרש [שהתחלתו] יראו את ה' קדושיו כו'. הירא לפעמים מונע מאיזה עבודה מיראתו כמו אהרן שנמנע מלהקריב קרבן לפניו ית'. ואמר שאין מחסור ליראיו שאין מפסידין בשביל כך. ואמר כפירים רשו ורעבו כי יש הפרש שלפעמים הצדיק אינו מתפלל בשביל שאומר עצמו שאין יכול לכוין או בשאר מצוה שאינו עושה אותה בשביל יראתו ית' כגון שאינו מניח תפילין כשאין לו גוף נקי נמצא שהי' צדיק כרשע שגם הרשע אינו מניח תפילין ואינו מתפלל אלא שמחולפים בכונה כי הצדיק כונתו מפני יראת ה'. והרשע פורק עול מעליו. ולזה אמר כפירים רשו שמה שהרשעי' רשים ועניים מן המצוה ע"י זה רעבו כי לא ישבעו בטובו ית' ודורשי ה' שכונתם רצויה הגם שאין עושין במעשה בפועל מ"מ לא יחסרו כל טוב. ולזה אהרן נצטער שלא ערב לבו לגשת אל הקודש מעצמו לסיבת ענותנותו והי' חפץ שהוא ית' יראה במחשבתו ויתן לו רשות בפירוש לגשת אל הקודש. וכשראה שכבר עבר זמן החנוכה כי אמר ושבט אפרים הקריב ג"כ ולדעת קצת דיעות שלא הי' קרבנם דוחה שבת א"כ הי' נמשך זמן קרבנם עד י"ג ניסן ובי"ד כבר הוא זמן הפסח ואין מערבין כו'. וא"כ חשב שכבר נדחה מקרבן ואמר לגדולה מזו אתה מתוקן כי הקרבנות הם על שפע טוב העוה"ז ולכן אמרו (ב"ב כה ע"ב) הרוצה להעשיר יצפין שהרי שולחן בצפון ומנורה הוא על החכמה שמכונה באור כי יתרון לחכמה כו' כיתרון האור מן החושך. וזה אמר הקרבנות בזמן המקדש כי שפע הקרבנות נמשך דוקא בזמן המקדש כי בעוה"ז משחרב בית המקדש עיקר השפע לאומות וישראל נותנים להם תמצית השפע. והנרות שרומזים על שפע החכמה הם לעולם כי לא אלמן ישראל בכל דור ודור יערה רוח ממרום על חכמי הדור אם כי בעוה"ז התורה מתמעטת עוד ידו נטוי' להשפיע שפע חכמה לבאים שערי' להתלונן בצלה ולא תשכח מפי זרעו כתיב. ולזה שבעה נרות נגד שבעה ספרי תורה כמו שאמרו שבת (קטז.) חצבה עמודי' שבעה (משלי ט):

והנה בפסוק הגיד שבחו של אהרן וכמו שפרש"י (במדבר ח פ"ג) להגיד שבחו שלא שינה. ופרשתי כי הענין בכל מצוה שאנו עושין כמו בתפילין והיקש זה ביתר המצות אם שהמצוה אצלינו הוא דבר קטן לקחת עור בהמה טהורה לעשות בתים ורצועות ופרשיות הנכתבים על הקלפים שבעה"ז יראה דבר קל אבל בחינת התפילין בעצם בשורשן רם ונשא עד אין קץ ותכלית הגם שאין משיגין אותה בשורשה המצוה בעצמה עושה את שלה. וכשאנו מניחין תפילין וכונתינו רצוי'. ולהניחן ע"פ הדין. לא כרוב עולם שוגים ומניחין אותן על המצח שלא במקום שער ואין מדקדקין שיהי' הפרשיות כתיקונן והרצועות מעובדין לשמן. והרי המה לבושין דיקר שלנו וכסותינו ושמלתינו לעורינו כמו שאמר בזהר על ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור. שהוא תפילין והמצוה פועלת בעצמה שורשה בעולמות העליונים אך עם כ"ז אין ספק כי יש מעלה רמה למי שמשיג בחינת התפילין ושורשן שהוא מצד עצמו מעורר השורש שלה בעולמות העליונים אין ספק שגורם שארה נפלאה והתעוררות בבחינת השורש יותר נשגב ונעלם לאין קץ ותכלית:

וזהו הכונה מה שאמר רועינו הנאמן במזמוריו (תהלים צ פי"ז) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו. שאנו מבקשין שנשיג מן הנעימות שיש בהבנת המצות כי הנועם הוא בחינת הבינה כנודע אנו מבקשין

שיערה

שיער׳ רוח קדשו גמרוס עלינו שנשיג השורש. אך הכונה בלא מעשה אינה פועלת כי אם במעשה מצורף. ולזה ומעשה ידינו כוננה עלינו שאז אנחנו בעצמינו נכוין במעשה ידינו לעורר השורש. ואותה הבחינה אשר מעשה ידינו בהם אין אנו משיגין שרש׳ כונהו הוא ית׳ מכוננה. והענין הוא ג״כ בנרות שהוא מצוה לדורות ואין כל כהן שזוכה להשיג שורש המנורה. ולזה אמר בהעלותך את הנרות בעצמך אז אף שלא השיג פנימית המנורה שמכוונה נגדה מצד עצמה הפעל המצוה שורש׳ אל מול פני המנורה, היינו הפנימית של המנורה יאירו מעצמו שבעת הנרות. ואולם אהרן קדוש ה׳ שהשכיל מעצמו השו״ש א״כ היא בעצמו שהעלה נרותי׳. ולזה אמר ויעש כן אהרן שאהרן עשה כן כמו שכונהו ית׳ לעורר פנימית המנורה הוא לפי שהמצוה ניתנה לדורות לכהנים שאין משיגין השורש ג״כ. ואולם אהרן הנבחר מאתו ית׳ הוא בטוב כונתו פעל והעלה בעצמו בזכות מחשבתו. וזהו ההפרש כי מי שאינו משיג המצוה אינו פיעלה אלא בגשמיות ואהרן שהשיג השורש פעל בעצמה ברוחניות ופנימות המצוה. ולזה אמר אל מול פני המנורה העלה. להגיד שבחו שלא שינה שאללו לא היתה המצוה בשינוי כי בטיב כונתו וזכות מחשבתו פעולתו ג״כ ברוחניות המצוה:

והנה (כונת) הכונה במ״ש (דברים לב פמ״ז) כי לא דבר ריק הוא מכם ואידרשו ואם ריק הוא מכם. כי בחינת המצוה יגר... גדול עד אין קץ אך שאין אנו משיגין ה...ש וריק הוא מאתנו. והעיקר הוא יראת ה׳ כי הוא השורש הגדול ועיקר בכל ענינים. וכמ״ש (דברים י פי״ב) מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה והקשו בגמ׳ (ברכות לג:) אטו יראה מילתא זוטרתא הא״ר חנינא אין להקב״ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים. ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא כו׳ משל [לאדם שמבקשין] ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן. [קטן] ואין לו דומה עליו ככלי גדול.

וכבר נודע מה שדקדקו וכי יאמר העשיר לעני ארבעה מאות שקל כסף מה ביני ובינך ולרש אין כל אפילו שקל אחד. אך הענין הוא ע״פ פשוטו כי הרי בלא״ה אינו מבואר בפסוק יראת ה׳ לבדה אך כי לאהבה אותו ללכת בכל דרכיו וכו׳. אך נראה כי יש דבר גדול מצד עצמו וקטן מצד הנערך לעומת הדבר ההוא דרך משל נאמר לעני המחזיר על הפתחים שיקח איזה דבר בעד עשרה אדומים הרי הוא דבר גדול בערכו כי הוא מחזיר על הפתחים וקיבץ על יד מ״ס או כ׳ פריטות ומאין לו הסך הלזה. ואולם אם נאמר תן י׳ אדומים ואתן לך עיר גדולה עם שדות וכרמים הרי הסך הלזה נחשב מעט בערך הדבר הניתן לעומתו. וראוי לומר נגד דבר הנערך לעומתו שאין מבקשין ממנו אלא דבר מועט בעד דבר יקר הערך. אך עכ״ז שאין כל לרש סך כזה בודאי מוטל ההשתדלות לעבוד עבודת עבד יום ולילה לא ישבות עד ילרף הסך הלזה בכדי להשיג הדבר הגדול ההוא שלעומתו. ובודאי שבטורח רב ישיג עכ״פ למלאות כדי סך הנ״ל כי אפשר להשיג בהשכירו א״ע לשכיר יום לקחת מדי יום ביומו זהב אחד וילמלם מחייתו באופן שבשתים ובשלש שנים ישיג ליתן הסך ההיא. ואולם אם נאמר לעשיר תן י׳ אדומים בעד עיר גדולה ודאי לדבר מועט נחשב נגד מחירו. אך לעני ג״כ אינו אלא דבר מועט ואינו נקרא דבר גדול כי אם בשביל שפל ערכו בהשגת ידו זעיר זעיר שם ואינו מצוי תחת ידו אף שבאמת מועט נקרא למי בידו מצוה. והנמשל היא כי בודאי יראת ה׳ בהעריך האדם שפל ערכו וגדולה הבורא ית׳ בודאי דבר קטן הוא איך לא יירא ויפחד אדם ילוד אשה טיפה סרוחה מהדר גאונו ית׳ אשר מלאכים וכל צבא מעלה חיל ורעדה יאחזון. וכמו כן כל טורח המצות אשר ציונו ית׳ הוא דבר קטן בהעריך השכר לעומתו ואיננו גדול כי אם מצדנו מצד שבעוה״ז אנו שטופין בהבלי הזמן ויצרנו החטיאו ללכת

שובב בדרך לבנו. ואין זה דבר גדול כי אם בערכינו לשיבת שפל מדרגתנו אשר פנינו לרהבים ושטי כזב. נמצא שמי שכבר הגיע למדריגת היראה פשיטא שאין לומר עליו שהוא דבר גדול אשר ילוד אשה ירא מלפניו ית'. ואין זה דבר גדול כי אם למי שלא השיג המעלה נקרא דבר גדול כי הוא עני בדעת ושטוף בהבלי עולם. ולעני צריך טורח רב להשיג אך מועט. וזהו אמרו מי שמבקשין ממנו כלי קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול. אבל בבחינת הדבר עצמו איננו גדול אחר שכבר השיג כח החומר נקל בעיניו ליראה את ה'. וזהו קושית הש"ס שם שאין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת ה' ומשני דהיינו משום שרובה דעלמא עניים ואין להם אפי' דבר מועט וצריך לעבוד עבודת עבודה להתיש החומר להכין לבבם ליראתו ית'. אכן מי שכבר השיג היראה ל"ש לומר עליו שדבר גדול עושה שירא את ה'. כי מי לא ייראה מפחד ה' והדר גאונו. אלא שהדבר הגדול להסיר המונעים וכיון שעכ"פ הבחירה ביד אדם בודאי דבר קטן הוא שירא; להתיש כח החומר להשיג היראה בעתה חיים הנצחיים:

דרוש ט ביאור הפטורה לפ' מסעי (ירמיה ב פ"ד)

שמעו דבר ה' בית יעקב וכל משפחות בית ישראל כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו. ונבאר למה מפטירין הפטורות הללו על סדר דברי שמעו חזון. ויראה לבאר כי אמר במדרש באיכה יעיב (פרשה ב ג) שהקדים פ"ה לעי"ן שבתחיל' כאמר פצו עליך פיהם כו' ואח"כ אמר עשה ה' אשר זמם שהוא העי"ן בשביל שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. ומקשה ביפ"ע למה כתב עי"ן כלל ועוד מקשה ה"ל לרמוז זה בא"ב הראשון שהוא איכה ישבה. אכן צריך [להבין] מה שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. אך יובן הענין עפ"י מה שאמר באיכה שם נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גילו על עונך להשיב את שבותך ויחזו לך משאות שוא ומדוחים. וענין הנביאי שקר שבוודאי הגם שהיו רשעים לא היו שוטים גמורים]. אכן יובן עפ"י מ"ש בפ' ראה (יג פ"ב) כי יקום בקרבך נביא כו' ונתן אליך אות או מופת לאמר נלכה ונעבדה אלקים אחרים כו' לא תשמע כו' כי מנסה ה' אלקיכם אתכם. והענין עפ"י מה שאמרו בגמרא (ע"ז נה.) שאלו אמריתו דאין ממש בע"ז הא איכה ע"ז במקום פלוני דאי בעי מטרא מיתחזי' בחלמא ואמר שחטו לי גברא ואתי מטרא ומסיק שם בש"ס אשר חלק שהחליקן בדברים לטורדן מן העולם. הרי ה' עשה ככה בכדי שיטרדו מן העולם ולכן נתן כח שיוכלו לפעול מופתים עכ"פ סטרא אחרא בכדי שיטרדו מן העולם. והענין הוא כי עיקר השכר ועונש בסיבת יצר לב האדם שרע מנעוריו וגמרה חכמתו ית' שיהי' האדם נוטה מן היצה"ר כדי לכופו לקבל שכר עליו. ולזה נתן ג"כ כח שיהי' מחדש אות ומופת בכדי לנסות בכדי שיבורר לדקו ויקבל שכר יותר. אמנם הבא לטמא פותחין לו וזה שבא לטמאות ניתן לו מקום לטעות בכדי שיבא לדראון וילכד בהבלי שוגותיו. וזהו ענין הנסיון שאמר מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת כדי שיפורסם שאוהבי' את ה' בכל לבבם. אמנם עיקר הדבר שמיד שיבא האדם להסיתו מדרך החיים לדרך המות שהיא עבודה גלולים אל יכנוס עמו בטענות וראיות רק שבשתם לא יאבה ולא ישמע ואל יכנס עמו בדברים לומר לו מה הטעם כי אולי בחלק שפתיו ידיחנו לגלגנות. וכמו שפי' האלשיך על לא תאבה לו ולא תשמע

תשמע אליו (דברים יג פ"ט). וזהו עיקר השכלית לבל תת מקום ליצה"ר לחול. ואולם אם ישבור עמו בדברים ולא ידיחנו לגמרי כבר נעשה חטא עצום ובשבתו נותן כח לקליפה עד שנותן לו מקום לטעות. וזהו אמרו ונתן אליך. הרצון שבקשת מידו ולכן יעשה שיבא המופת בכדי שיודח ויטרד מן העולם. וזהו ג"כ ענין נביאי השקר שבסבת חטאם שאינם ראויים לנבואה האמיתית. וכמ"ש האר"י על המגידי' שהם מן התורה והמצוה וכפי זכות האדם כן יהי' דברי המגיד אמת ואם אין תורתו בתכלית הזכות גם המלאך הנברא מעורב מטוב ורע. וכמו כן נביאי שקר שהם הולכים בדרכים לא טובים ע"כ יחזו משאות שוא נבואות שאינם אמיתיות שהם מצד הקליפה. הגם שרואים. אך לא למראה עיניהם ישפוטו כי אין זה רק שוא וכזב. ויתכן שזה שהתפלל אדונינו דוד (תהלים קיט פל"ז) העבר עיני מראות שוא בדרכיך חייני. שיתכן שיראה אך לא תהי' מפי הגבורה כי אם מפי זרה וס"א. ולכן הנביא אמיתי צריך לשמור עצמו מכל ענין שיג וחטא. וזהו ענין נביאי שקר שהיו בבית ראשון שהתנבאו טובה. וכן מבואר (ירמי' כג פט"ז) כה אמר ה' צבאות אל תשמעו אל דברי הנביאים הנבאים אתכם חזון לבם ידברו לא מפי ה'. ובכמה מקומות בירמי' ונביאי השקר שבשביל רוע מעשיהם נדבקו בס"א ע"כ ראו נבואות שקריות. וזהו בשביל מדתם שנתדבקו בשקר ע"כ בטח לבם וכל דמיונות אשר בלבבם נדמה להם לנבואות והתגבר אצלם כ"כ הדמיון המדמה וכח הס"א שאח"כ ראו בעיניהם מה שדברו השקרים ההם שזה בשביל מה שהיו מוטעים מן הס"א. ועיין בשל"ה (פ' קרח). וזהו אמרו (איכה ב) נביאיך חזו לך שוא ותפל שהוא שוא גם תפל בלי מלח שאחר שמרדו בו ית' למה לא תבא אליהם רעה. ולא גילו על עונך. שהתנבאו טובות. להשיב שביתך. אפשר שחוזר על מראה בנביאי שקר כמו שהתנבא חנני' בן עזור שישובו הכלים המובאים לבבל ויחזו לך משאות שוא ומדוחים שע"י זה נדחו מן התשוב'. ולכן אחר שדיבר בנביאי השקר ביאר חטאם שהקדימו הפה לענין שכל מה שנדמה להם בלבבם חשבו לנבואה וכ"כ התדבקו בשקר עד שאח"כ ראו השקר ההוא בחזיון שוא ונטעה והוא מבואר. ויתכן שזהו שאמרו חז"ל (יומא סט ע"ב) דבעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלו' שענין יצרא דע"ז ג"כ הי' על דרך זה שאמר בנביא השקר וכמו שדרשו חז"ל בע"ז הנ"ל שהאליקן בדברים לטורדן מן העולם וניתן כח לחדש אות ומופת או להמשיך שפע מכוכב שתלויה לפעמי' ע"פ עבודתה בכדי להטעות הדובקים בה ע"פ ס"א שדבקו בה וכמו שהי' בכך ע"ז שהי' בימי התנאים שאמרה שמעו לי גברא ואולי רבים היו ככה בימים הקדמונים. וזהו שהטעתן לע"ז. וכמו שאמרו הנשים הארורות מאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל (ירמי' מד פי"ח) ועי"ז בעו רחמי' שיתגלה ויתפרסם כי אין בה ממש ולא יתן עוד כח זה שיהיו מוטעים כ"כ שזה ענין יצרא דע"ז ע"פ קצת אותות ומופתים שנעשו בימים ההם. ואנשי כנסת הגדולה בטוב מעשיהם החלישו כח הס"א לבלי יתן לה כח לחדש אותות ומופתים בכדי שיודע שאין בה ממש. ואף שגם בימי הש"ס היתה רק ע"ז. היינו כדי לטורדן מן העולם אבל בימים הקדמונים היו מחדשין אותות ומופתים יותר והכל נסיון מלפניו ית' ורבים שנדחו וילאו מעולמן ע"י זה ע"כ אמרו לא: איהו בעינן ולא אגרי' בעינן. והוא מבואר בפמ"ש:

ובזה יובן מה שאמרו חז"ל (סנהד' קב:) שאמר נפתח בחברין איתחזי לי' מנשה בחלמא ואמר חברא קריה לן ומהיכא בעית למשרי המוציא א"ל מהיכא דקדים בישולא א"ל (כו') מאחרי דחכימת כולי האי מ"ט פלחת לע"ז א"ל אי הות התם נקיטת בשיפולי כו'. ואפשר

בבא

שבא לרמוז לי' טעותם בע"ז כי הש"י ב"ה פועל בשפלים ע"פ השגחת (ע"פ) מזלות הממונים על ככה . ודורות הקדמונים היו עושים כונים לחמה ולבנה להמשיך השפע וכ"ז שבסיבת השתלשלותם השפע בא לעולם . ושכלה דעתם להשכיל כי גבוה מעל גבוה שומר . ולזה אנו אומרין המוציא לחם מן הארץ הגם שהשפע בא בישול התבואה ע"י החמה שמזלות שפועלים בשפלים אך אנו הולכין אחר הסיבה ראשונה שהוא המשפיע בהם כח הלזה . ולזה אמרינן המוציא לחם מן הארץ להורות ע"ז שלא סרה השגחתו והשפעתו למזלות שאילו יצוייר ח"ו העדר השגחתו אף רגע א' הי' העולם בטל . ולזה צריך לבצוע היכא דקדים בישולא להורות אף שנמר הלחם בפעולות השפלים הכל ע"י השפעתו ית' . ואמרו נקיטת בשיפולי . אפשר לרמוז כי האר"י ז"ל כתב שלכל לבוש יש אור המקיף והוא דוחה הקליפות ולכן בשיפולי גלימא יש להם אחיזה ביותר . וכ"א בגמרא (ברכות ו .) הני כרעי דמנקפי מינייהו . והנה ביארנו במקום אחר מ"ש (מטות לא) נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך . ויובן מ"ש בפסוקים (פ' מסעי) אלה מסעי בני ישראל ודרשו דורשי רשומות על ראשי תיבות ארבע גליות אדום מדי בבל יון . ויש להבין מאי המשך יש לזה . אכן כבר באו חז"ל שאילו לא עשו העגל לא היתה שום אומה ולשון שולטת בהם . וגם היו באים לארץ ישראל מיד ולא היו צריכים להשתהות במדבר . וז"א אלה הרצון אלה נקרא מעשה העגל כמ"ש חז"ל (ברכות לב :) גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל . וזהו הסיבה למ"ב מסעות וגם לד' מלכיות . וכבר אמרו במדרש כי לכך נקבר משה אצל בעל פעור כדי לכפר על מעשה העגל . וכמ"ש (במדרש) [בפרקי דר"א פמ"ה] על ויקבור אותו בגיא מול בית פעור [ועי' סוטה יד ע"א ובתוס' שם ד"ה מפני] . ולכן רמז לו נקום כו' אחר תאסף אל עמיך . שזהו הנקמה הגדולה שבשביל זה מוכרח למות במדבר . ואמר בפסוק (יהושע כב פי"ז) המעט לנו עון פעור אשר לא הוטהרנו ממנו . וראוי להבין הרי מקרא מפורש הוא (דברים ד פ"ג) כי כל האיש אשר הלך כו' השמידו ה' אלקיך מקרבך . אכן הענין כי אחז"ל (מדרש איכה פ"א סל"ג) כשישראל עושין רצונו של מקום מוסיפים כח וגבורה בפמליא של מעלה ולהיפך באין עושין רש"מ כאמר (האזינו לב פי"ח) צור ילדך תשי . והענין שבמה שמוסיפים הטוב מוסיפים בסטרא אחרא כח ומותקף כחו . וזהו מ"ש [סנהדרין יח ע"א] ראוי פלוני שתהא השכינה שורה עליו רק שאין דורו זכאי . כי בסיבת כשרון כל הדור אין כח ביצה"ר להטותו ויאחז צדיק דרכו משא"כ כשהדור בלתי ראוי מתחזק כח הס"א ואין הצדיק יכול להתגבר כנגדו כ"כ . וזהו אמרו (אבות פ"א מי"ד) אם אין אני לי מי לי . שאין לי לסמוך על צדקת אלתי אם אין אני לעצמי וכשאני לעצמי מה אני להתגבר על היצה"ר כי אם לא אזכה הזולת שיהי' כל הדור בשלימות הרי כח היצה"ר מתגבר ומתחזק ויקשה יותר להכניעו ולהלחם נגדו . וזהו נ"כ יתכן שעון פעור גרם להתתקף כח יצה"ר דע"ז . ולכן הגם שמתו הנלמדים לפעור לא טהרו שע"י כן התתקף . יצה"ר של ע"ז שהי' תוקף לקליפות . וזהו גרם לדורות הבאים שהתתקף עליהם עד שחטאו אח"כ בע"ז והיינו דאתריבינהו לביהן :

ובזה יובן מה שאמר במדרש [ילקוט מסעי שפל"ג] אם לא תורישו את יושבי הארץ אני אמרתי החרם תחרימם ויהושע המי' את רחב הזונה ובני' הרי ירמי' עומד ממנה ומדבר דברים שלשיכים בעיניכם . והוא תמוה שבודאי חלילה לומר שיהושע חטא בזה ובודאי מה' הי' כל זאת . אכן יובן כי בחטא ישראל ובפרט בפגמם ברית קודש גורמין שהנשמות (כפערי') [כפזורי'] בין הקליפות ולכן צריך

שיהי' בגלות עד יקוים חיל בלע ויקיאנו. ולכן אילו לא חטאו בשטים לא היו (נפטרים) [נפזרי'] הנצוצות קדושות בין הקליפו' ולאחר שחטאו הוצרכו להוציא ניצוצות הקדושה מן הקליפות. והוא במה שמתגיירים ולכן נתגיירה אז וגם הוכרח לשלוח מרגלים לראות מקום שהנות ניצוצי קדושה להוציאם משם. ומעתה מובן המדרש שבודאי רצון הש"י להחרימם אך בחטאם גרמו שנצוצי הקדושה נפזרו בין הקליפות והוכרחו להוציא הנצוצות קדושה שנתדבקו ברחב ויצא ממנה ירמי' להוכיח דורו שגרם להם החטא שדיבקו עצמם בס"א. וזהו הטעם שעבירה גוררת עבירה שבעבירה הראשונה התחזק יותר כח הס"א עד שגוררת השני'. ולהיפך במצוה שמחלשת כח הס"א:

ונבאר [מקרא קודם שהתחלנו] מ"ש שמעו דבר ה' כי ההפטורות נתקנו נגד מה שפגמו שהקדימו פה לעין. ולכן באו בהיפך מקודם דברי ואח"כ השמיעה אחר שכבר נהדבקו בשקר בא להם הדבור ג"כ בשקר ופי' שמע שוא זכוב ומהתלות. ואמרו במדרש למלך שקדש מטרונה בשני מרגליות ואבדה אחת ואמר הזהרי בשני'. וכמו כן ישראל הי' להם שני מרגליות נעשה ונשמע אבדו נעשה עשו להם עגל מסכה. ולכן אמר הזהרו בנשמע. וצריך ביאור מה הכונה. ועפ"פ פשוטו אמרתי הביאור כי נעשה הוא כנגד מ"ע ונשמע נגד מצות לא תעשה שאין צריך רק שמיעה ולא פעולה. והנה מצות עשה נגד רמ"ח אברים. ולכן בנשים שיש להם אברים יתירים אינם מחויבים לענין מ"ע וכמה מ"ע שנשים פטורות כמו מ"ע שהזמן גרמא. ולכן אמר שמעו הרצון על לא תעשה אני מזהיר לכם בית יעקב שהם הנשים. וגם יש כמה מצות עשה שאינן נוהגות רק בכהנים ולוים. ולכן אמר וכל משפחות בית ישראל שבזו כל המשפחות שוין בבחינת שמיעה שהיא לא תעשה. ויתבאר יותר ע"פ דברינו כי בודאי אילו לא חטאו בעגל היו כולם במדרגת כהנים וכמ"ש (יתרו יט פ"ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וגם לא הי' נחרב בית המקדש ולכן רוב מ"ע הם בזמן המקדש בזמן שישראל שרויין על אדמתן. ולכן אבדו מרגליות טובה שהוא נעשה שכבר נגזר מאז הגליות והשעבוד לפני מגיד מראשית אחרית. ולכן אמר הזהרו בנשמע. והנה בעגל לא חטאו הנשים כמבואר במדרש [בפדר"א פמ"ה ובתנחומא פ' כי תשא כ"ט ובטור או"ח סי' תי"ז] אכן בזמן החורבן אמרו הנשים הארורות ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל. ולכן אמר שמעו דבר ה' בית יעקב שגם המה אבדו מה שכבר בראשונה עמדו בפרץ בעגל. אכן בזמן החורבן הכהנים לא אמרו אי' ד' ולזה אמר וכל משפחות בית ישראל ואמר מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי כי מאז שפלחו לעגל נתנו כח לס"א. וגם דורות הראשונים כירבעם שבתחילה לא עשה העגלים לע"ז אכן אחר שנתדבק בס"א טעה לגמרי. וכמו כן בבעל פעור שמחמת תאות הזנות השתחוו ולכן אמרו שהלכו אחרי ההבל שהוא זנות ויהבלו יותר לע"ז. או כמ"ש שבשביל שנותן כח לס"א נראה לו כח הס"א כאילו יש ממש בע"ז כדי לנסותו. ולכן אמרו וילכו אחרי ההבל ויהבלו באמת:

דרוש י לבין המצרים בשבת קודם אב

הימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה לבכי ומספד ינון אנחה. על שברינו ואבדון בית תפארתינו. וכל הצרות והתלאות והרפתקאות

אשר

אשר השיגונו עברו ראשינו. כמ"ש (איכה א' פ"ג) כל רודפיה השיגוה בין המצרים. שהוא בין י"ז בתמוז לתשעה באב. שמאז אשר בעו"ה בשלנו בצהרים בי"ז בתמוז בעון העגל. מאז נגזר עלינו כל הצרות המון שמור לדורות לימי עם ועברות. ולדעת זאת אשר רמוז בתורתינו הקדושה שאדונינו רועינו הנאמן בשירובו בשליחותו ית' ששלחו לגאול (שמות ג) אמר ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם השיבו ית' אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. לך ואספת את זקני ישראל כו' ואמרת עליהם כה תאמר כו' ה' אלקי אבותיכם שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. יש לדקדק בפסוקים הללו טובה. א' מה ששאל מה שמו מה ענין זה לגאולת מצרים ושליחותו. ב' מה שא"ל אהיה אשר אהיה מה לו להזכיר הצרות האחרות. אתא לנחומי' וצעורי קמצער לי'. וגם למה אמר בסוף אהי'. ג' למה הזכיר אח"כ השם המיוחד. ד' למה אמר זה שמי לעלם. ודרשו חז"ל (פסחים נ. ובמדרש ש"ר פ"ג) לעלם כתיב שלא לקרותו ככתבו מה ענין זאת לגאולת מצרים:

אמנם יובן הכל ע"פ שסבר המהו כי מאז אשר חטאנו לה' אלקינו וחרב בית מאוינו בית המקדש הראשון. נגזר גלות ע' שנה כמ"ש (ירמי' כט פ"י) למלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם ונבנה בית שני. ואחר שגרמו עונותינו שנחרב כבר עבר יותר מאלף תש"ל שנים אשר בעו"ה ינענו ולא הונח לנו מעלבונינו וגזירות קשות אשר עברו על ראשינו בגלות המר הזה. ואולם הענין הוא כי אמרו חז"ל (פסחים פח.) אברהם קראו הר יצחק קראו שדה. הוא כי בית ראשון נבנה בזכות אברהם. ולפי שלא הי' זרעו שלם כי עדיין לא נתמרקה הזוהמא לפיכך יצא ממנו ישמעאל. יצחק קראו שדה. לפי שלא הי' זרעו ג"כ בשלימות כי יצא ממנו עשו ע"כ נפל בידי עשו איש שדה. יעקב קראו בית לפי שהיתה מטתו שלימה. ולכן ביתו יהא נכון ולא יפול עוד ביד שונאים כי אין לאומות אחיזה בו. וזהו טעם אריכת הגלות המר כי בנין בית צריך להיות כפי היסוד והיסוד צריך להיות כפי שיעור אורך זמן עמידת הבנין. כי אם יחפוץ איש ליטע אוהל בעלמא א"צ יסוד גדול כי אם חיזוק כל דהו. ואם יחפוץ לבנות בית על עשרים ושלשים שנה צריך להיות יסוד חזק. ואם יחפוץ לבנות בית ואוהל בל יצען ובל יסע יתדותיו לנצח. היסוד צריך להיות חזק עד מאד. והנה עיקר יסוד קיום שלות אומה הישראלית הוא ע"פ תורה ומצות. והנה הבית ראשון שלא הי' ראוי לעמוד כי אם בזמן הקצוב. א"צ יסוד כל כך יספיק זכות מעט לקיימו וכמו כן בית שני. ואולם בית שלישי שהוא נצחיי צריך יסוד חזק. ועיקר החיזוק הוא ע"פ עסקינו בתורה ובמצות ולמרק עון וחטא אשר בידינו חטאינו ועונות אבותינו. לכן צריך תשובה שלימה לתקן בגלותינו כל הפגמים באופן שיבנה בית נאמן בלי שום פסולת. ולהיותו יסוד חזק וראוי שנתקן מעשינו וכשרון מעבדינו בתכלית השלימות היותר אפשרי. ונוח להם לאומה הישראלית אריכות הגלות יותר משיגאלו גאולה בלתי שלימה כאשר הי' מאז לפנים כי כל הוה נפסד איננו תכלית אמיתי. והנה זהו ג"כ טעם מה זה שסירב רועינו הנאמן לבל ילך בשליחותו ית' לגאול את ישראל. יען לא הי' עדיין גאולה שלימה. וכמו שיסד בקינות מה בצע לי להשתלח ואחרי בעדי ישולח. והנה חפץ הי' לסרב אולי יתרצה ית' לגאול אז גאולה שלימה ע"כ התחכם לשאול פיו ית'. כי אמרו חז"ל בפסחים (נ.) והי' ביום ההוא יהי' ה' אחד אטו עד האידנא לאו אחד. ומשני לא כעוה"ז עוה"ב בעה"ז אני נכתב בי"ה ונקרא בא"ד בעה"ב אני נכתב בי"ה ונקרא בי"ה. וכמו שיסד הפייטן שם יקרא ככתיבתו מחלי תחמלא תיבתו. והנה בכל שמות אין איסור לזכרם ככתיבתן זולתי בשם הוי"ה

שהוא שם המיוחד. ואין שיתוף להשתמש בשם זה כמו שם אדנות שהושאל על אדנות. ואלקים על דין וכ"ד. וכמו כן יתר שמות רק ש"ז הוי"ה ב"ה שהוא מיוחד לו ית' לבדו. ע"כ אין לזוכרו ככתיבתו עד לעתיד לבא. והנה זאת היתה שאלת משה ע"ה אולי לא יתרצו להגאל כי אם בגאולה אמיתית ונצחית. א"כ אם יאמרו לי מה שמו. אם אומר להם שם הוי"ה שלא ככתיבתו. הלא לזאת יחרד לבם אחר כל התלאות אשר עברו על ראשם עדיין לא יהי' להם גאולה שלימה ותערב שמחתם. ולזה א"ל ית' אהיה אשר אהיה שאם יזכיר שם זה יזכירנו ככתיבתו. א"כ לא יחרד לבבם ע"פ תשובתו. והוא ית' גילה למשה שעדיין אהי' עמם בגליות אחרות שאז יתיקן ה' במילואו ויהי' הוא ושמו אחד. וזהו מה שגילה למשה אבל לבני ישראל יאמר אהי' לבד שלא לבשר להם הצרות העתידות. ואולם אח"כ בהדרגה צוה לומר להם ה' אלהי אבותיכם כו' זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר. והוא ע"פ מה שמבואר בזהר שבשעה שיצאו ממצרים הי' חפצו ורצונו שיהי' אז גאולה שלימה אלו לא קלקלו בעון העגל כמ"ש בזהר פ' פנחס (דף רכא ד"ה אמר ר"א) בתלת שאילוה שאל כהאי חכים ככרי דבעי לנגלב להון כליבו קדישא אילו לא קלקלו עובדיהון. והי' בונה להם מקדש מן השמים בנין אחת כמ"ש מכון לשבתך פעלת ה' זהו מקדש ראשון ה' כוננו ידיך זהו מקדש שני לא עובדי דבני נשא. ולכן סיים להם זה שמי לעלם. ודרשו חז"ל בפסחים שם לעלם כתיב להעלים אותו. וזה זכרי לדר דר כתיב חסר להורות שזהו בשביל הסרון כשרון הדורות ע"כ איננו נקרא ככתיבתו. ורמז להם שאם יתקנו מעשיהם יזכו שיהי' אז גאולה שלימה. ולכן נרמז ביציאת מצרים ד' לשונות של גאולה והוצאתי [והצלתי] וגאלתי ולקחתי (וארא ו). והאחרונה היא ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים שבגאולה האחרונה תתפרסם אלוהותו ויחודו על עם קדושי. ורמז עוד בשני שמות אהיה על שני גליות שנאמר עליהם השינוים בין המצרים שהוא כ"א יום מי"ז בתמוז עד תשעה באב שהוא בגימטרי' אהי' כ"א. ולכן שמות אלו מרמזים על הגלות. ולעתיד נאמרו לטובה (זכרי' ב פ"ט) אהי' לה חומת אש ולכבוד אהי' בתוכה:

יר"ל עוד בטעם הכ"א יום כי אמרו חז"ל (ילקוט איכה א רמז תתר"ב) שלא גלו עד שעברו על כ"ב אותיות התורה. והנה לעומת הכ"ב אותיות היו הימים מכוונים לצרה. כי אמר ר' יוחנן (תענית כט.) אילו הייתי שם קבעתיו בעשירי שרובו של היכל נשרף בעשירי. וא"כ בצירוף העשירי הוא כ"ב יום נגד כ"ב אותיות. ולכן בתשעה באב נחרב המקדש כי ת"א הם א"ת שהוא כללות האותיות מראשיתן לסופן. ובא הרמז בהיפך שאותיות כסדרן מורה על החסד והרחמים והיפוכו מורה על דין. ולכן באו האותיות בר"ת תשעה אב בהיפוך א"ת. וגם נחרב בתשעה (כי) לסוף כ"א ימים כי כשהאותיות הם כסדרן הם ש"ת המורה על תיקון ובנין כמו שתות ששורשו שת אבן שתי'. ובהיפוך הוא ת"ש כביכול צור ילדך תשי תש כחו כנקיבה. גם שם החודש אב ר"ה אבל בכי'. ומהרש"א בתענית שם הקשה איך אמר קבעתיו בעשירי הא אמר ר' יוחנן שם שאותו יום ערב ט"ב. וכבר בא בכתוב (זכרי' ז') בשלחו שראצר ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני ה' לאמר לכהנים אשר לבית ה' צבאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחודש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים. ויהי דבר ה' צבאות אלי לאמר אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתוני אני. ומהרש"א באגדות הקשה האיך א"ר יוחנן קבעתיו בעשירי הא ר' יוחנן גופי' אמר שאותו יום שחזרו המרגלים ערב ט"ב הי'. אמר הקב"ה אתם בכיתם בכי'

של

של חנם והאי קובע לכם בכי' לדורות א"כ נגזר אותו יום לבכי למספד:

ואולם ניישב ע"פ המבואר בזכרי' שאלו האבכה בחודש החמישי הנזר. וראוי לדייק מה לשם הנזר. אך אמרו חז"ל (במתני' תענית כו:) משנכנס אב ממעטין בשמחה ויש להבין דהא פירשו שאין שמחין כלל וא"כ למה נקט ממעטין ה"ל למימר שאין שמחין כלל. אכן הענין כי כל דבר צריך לבא בהדרגה שאם האדם הוא שמח אי אפשר להיות נעתק פתאום לעצבון גדול ולזה אמר משנכנס אב ממעטין בשמחה שמדי יום יום השמחה מתמעטת והולכת עד שבימים האחרונים מדי יום יום יתוסף היגון ואנחה ואחריתם יום מר חורבן בית אלקינו. ולכן כתב ולמנוע (מט') [מז'] אב אף יולדת מבשר ויין שבימים אלו נכנסו השואלים למקדש (עי' מג"א סי' תקנ"ד ס"ט ובטור שם). ולזה מפסיקין מבעוד יום שיהי' כאילו התענו שמיני ותשיעי שבשמיני אכלו ושתו וקלקלו וכדאי בזיון וקצף אשר קצף ה' על בית תפארתינו. והנה לדידן עיקר החורבן והצער על אתחלתא דפורעניות ור' יוחנן אמר אילו הייתי שם קבעתיו בעשירי כמלא שהיו מפסיקין בתשיעי ודילגו בכי' לדורות גם בתשיעי משום אתחלתא דפורעניות שכל הימים הללו כולן שוין לבכי ומספד ולעורר אבל. וזהו השאלה שאלו האבכה בחודש החמישי שאז הי' המקדש בנוי רק שהם ראוי לעורר זכרון צרות הראשונות מבית ראשון צריך להנזר מדי יום כמו שאמרו משנכנס אב ממעטין בשמחה ולהנזר מן הדבר המביא לידי שמחה שהוא עיקר הגורם הבכי והספד. וענין זה שפרט החודש החמישי הוא כלפי מה שאמרו חז"ל (ר"ה יח:) קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה בזמן שיש שלום שמחה ויש (שמה) [שמד] צום אין שלום ואין שמד רצו מתענין רצו אין מתענין רק שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות. וא"כ י"ל דלהכי פרט החמישי לבדו כי שאר התעניות פשיט להו דבזמן שאין שמד אין צריך להתענות. רק בחמישי שהוכפלו בו צרות שאלו ובפרט שהצרה הלזו אבדן בית תפארתינו הוא יותר צרה כפולה ומוכפלת מכל הצרות אשר עברו ראשיתו. אלא שיש לדקדק בתשובתו ית' צמתם בחמישי ובשביעי ושביעי מאן דכר שמי'. ואם בא להזכיר גם שאר צומות למה לא זכר התעניתים האחרים:

אך יראה עוד ליתן טעם על ימי המצרים שנוהגין באבילות שלשה שבועות ויהי' נרמז בהם למה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים פ פ"ו) האכלתם לחם דמעה ותשקימו בדמעות שליש. והוא ע"פ מה שאמרו בחגיגה (ה ע"ב) על כתוב ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה'. אמר ר' אלעזר שלשה דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על גלות ישראל. ואיכא דאמרי אחד על ביטול תורה ופריך בשלמא למ"ד על גלות ישראל היינו דכתיב כי נשבה עדר ה' אלא למ"ד על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה'. ומשני כיון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה. וראוי להבין למה תלה העיקר בטפל כיון דעיקר הוא משום ביטול תורה למה נקט קרא משום גלות ישראל שהוא אינה אלא סיבה לביטול תורה. אך הנה אמר המקונן (איכה א טז) על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב. ואמרתי ליתן טעם כי הנה אמת כי עלינו לשבח לאדון הכל ית' אשר הרויח לנו מכל הצרות והתלאות וכובד הגלות השל. ועתה ת"ל נתננו לחן ולחסד ולרחמים ויגיע לנו מעלבונינו ורוגזינו אשר עברו עלינו בימים הקדמונים כמה הרפתקאות ותלאות צרות צרורות לא ידעו ספורות. ואמשול משל למלך שהיו לו בנים רבים ובני בנים וימלאו חן בפניו ויאהבם אהבה עזה וכל מגמותיו להטיב להם. ולמען אהבתו בנה להם בית מנוח לכבוד ולתפארת ויגדילו הבני' ויצליחו

ויאכלו ויעשו פרי תנובה וכל אשר שאלו עיניהם לא האציל אביהם. וברבות הימים אכלו ושבעו שמנו עבו וישמן ישורון ויבעט עד שכחם את אביהם כי הוא נותן להם כח לעשות חיל ולא שמעו במצותיו ופקודיו מאנו ללכת בהם. והיו מקצת הגדולים החשובים שבהם מזהירים אותם מדי יום. שמעו לקול אביכם פן יקצוף עליכם ויתן אתכם למשיסה ולבז תהיו כי כל עבדי המלך המשרתים בחצר המלך המה מקטריגים ומשטינים עליכם. וכרובם כן חטאו ועברו ברית אביהם עד אשר עלה חמת אביהם. כי אמר כי סיבת גודל השלוה והשקט וכל הטובות אשר אני משפיע להם יותר בועטים בי. ולמען לא יבטחו על הבית מבצר אשר להם למגן. ע"כ עשה אשר זמם וימכר הבית ביד שונאי נפש בניו וישרפהו באש. וגם את הבנים גרשו ממקומם. והנה אבי הבנים שהי' מרחם מאז עליהם. ויצר לו מאד צרת בניו. אך ראה כי אין ברירה כי אם יתמידו בשלוה יוסיפו לגאת להרבות רעה עד אשר לא יהא להם שום תרופה לשוב לחזור לבא בהיכל המלך. ע"כ הזהירם ע"י מקצת הבנים החשובים ואמר להם דעו בני כי צר לי מאד עליכם אשר רואה אני כל הצרות אשר יעברו עליכם. ואולם אחריתכם ישגה מאד בהיותכם בצר ומצוק תזכרו ימים ראשונים ותתודו עוניכם במעלם אשר מעלתם בי והלכתם עמי בקרי. ואחרי אשר אראה כי כבר נכנע לבבכם הערל אשוב לקחת אתכם למדינתכם ואבנה לכם בית נכון ונשא אלף פעמים ככה כאשר מלפנים. והנה היתה עיקר הזהרת המלך כי הבטיח להקים להם בגלותם מקצת הבנים החשובים אשר יזהירו אותם לבל ישכחו מן הדברים אשר צוה אביהם המלך והבנים החשובים ביקשו ליתן קצת שבט מושל לרדות הבנים למען ישמעו לקולם ולא יסורו ממצות אביהם ימין ושמאל וכן הוה כי באורך הימים והצרות אשר עברו על הבנים שמעו לקול מוריהם

בפרט כי הי' מורא שבט מושל אשר לבנים החשובים המזהירים אותם יום יום לבל יסורו ממצות אביהם. והנה כבר עלה זכרון הבנים לפני אביהם וישם האב אל לבו כי כבר בא עת דודים וישובו הבנים לגבולם לבנות להם ביתם. ויען אחד מעבדי המלך משונאי נפש בניו. ויען ויאמר האתם יראו בניך את פניך ובאמת לא מפניך הם יראים כי אם מפני שבט נוגש אשר יצר להם וקצו בחייהם אשר לבם יחיל בקרבם ע"כ לא יוכלו ללכת בדרכים המעוקלים ומקולקלים אשר הלכו מאז בטרם נרשמו. ומה גם מפני מורא שבט מושל אשר למקצת מבניך החשובים אותו הם יראים. ואולם נא אותם להניח להם מכל צר ונוגש והסר שבט המושל אשר נתת ביד מקצת חשובים עתה ראה תראה איך ילכו שובבים בדרכי לבם ומראה עיניהם. וכן הוה כי הניח להם אביהם מכל צר וגם לקח שבט המושל מבנים החשובים ויהיו לאחור ולא לפנים והלכו עקלקלות. והנה הנמשל אבינו שבשמים צורינו וגואלנו אשר בחר בנו מכל עם אהב אותנו ורצה בנו וממצרים קרא לנו בן בכור. ויבנה לנו בית המקדש בארץ חמדה וטובה. ואנחנו בעו"ה חטאנו לה' כי מרדנו בו ע"כ גלה יקרנו ונוטל כבוד מבית חיינו ויתך עלינו את האלה והשבועה בכל הקורות אשר קרה אותנו וגלה כבוד ישראל בין האומות. והנה האחים הגדולים מזהירים אותם יום יום אל נא אחי תרעו. הנה נא מצאתם חן בעיני המלך ויעלה זכרוניכם לפניו לטוב להניח לכם מעוצב ורוגז אשר הי' עד עתה. ע"כ אם שמוע תשמעו לקול אביכם יוסיף ידו שנית לרחם עליכם להשיב שבותכם לארציכם. ויהי כמצחק בעיני הבנים וילעגו על אחיהם. ויענו האחים החשובים ויאמרו מה תחשבו בלבבכם אשר נזרתם אחור מבלי שמוע בקולינו כי אין ספק שאילו היינו שונאיכם לא הי' לנו נקימה גדולה מכם מאשר אתם בלתי שומעים לאשר אנחנו מצוים אתכם כי אתם עוברים מצות המלך ואם

כנת אין המלך משגיח בכם הלא כדי בזיון וקצף בחזירתכם להיכל המלך אחת דתכם להמית במיתה משונה ואכזריות וירב לכם תאניה ואניה. ואולם צר לנו מאד עליכם כי אב אחד לכולנו. ואיככה נוכל וראינו בצרת נפשיכם אשר יגיע לכם בבאכם לבקר בהיכל המלך. וזאת שנית נעשו כסוה דמעה פנינו כי ידענו אילו הכרנו ועשינו הי' טוב לנו. וכבר שבנו לארץ מולדתינו. ובשבתכם אנחנו מבלים ימינו בארץ לא לנו:

והנה כי כן הנמשל אנחנו בני אל חי אשר בסיבת חטאינו גלה יקרנו ונוטל כבוד מבית חיינו ויקצוף עלינו עד מאד ויתך עלינו את האלה ואת השבועה בכל הצרות והתלאות אשר מצאונו כתרונו כאשר ידוע לנו שאל אביך ויגדך כו' ואולם ולא אלמן ישראל כי הוא ית' ברחמיו ורוב חסדיו הקים להם מושיעים דור ודור ודורשיו להורות לעם ה' דרכי ה' ולהזהיר את העם לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל. והנה כונתו ית' בגלות לטוב לנו כל הימים למען יכניע לבבינו הערל ונרצה עונינו. וע"י הגלות והצרות הלב נשבר ונדכה והוא הנרצה לפניו ית' וכל הצרות יהי' סיבה לקרב קץ פדותנו. והנה סיבת הנהגת העם בדרך הישרה היא סיבת כי לכל דור ודור יש שופטים מנהיגים מנהלי' העם בדרך ישרה ולפנים הי' קצת שבט מושל ב"ד מכין ועונשין ומשמתין ומחרימין ע"כ נכבשו עמי הארץ לפני ת"ח ללכת בדרך הישר. וזהו לטוב להם באחריתם. והנה בעבור ימים של צער מרובים התעורר עת רצון וזמן גאולה. אך המקטריגים קטרגו באמרם כי יראת העם אינכו מפניו ית' כי אם מפני שבט ורצועה שביד שופטיהם וראשיהם. וגם לגודל כובד הגלות אין לבם תאב להלך בדרכי לבם ומראה עיניהם. ע"כ נסה הוא ית' אותנו ויתן לנו שלוה בין האומות. ות"ל אנו יושבים בהשקט ובטח. ואף מעט השבט מושל אשר הי' לישראל לנדות ולהחרים ואף גם זאת ניטל מהם וידל כבוד ישראל. ואין לאל ידם להעמיד הדת על תילה. באופן שבזמן הזה הבחירה חפשית הוא לכל וכל איש הישר בעיניו יעשה מבלי שום מונע (ומעין). ובאמת אילו היו ישראל עומדין בנסיון הזה להתנהג בדרך הטוב והישר כמו בימים ראשונים אין ספק שהי' עת רצון וזמן גאולה. אך בעו"ה שאין עומדין בנסיון ובאמת הולכים בדרכי לבם ולא ישמעו לקול מוכיח ויצחקו עליו לפידים מבלי משגיח בדברי הרב ולא בדברי מנהיגי העם וכל איש פונה לדרכו גבר גבר אחרי בצעו. ואם יאמר לו הרב כי ענוש יענש על זה. ימלא שחוק פיו ויאמר לא כימים הראשונים הימים האלה. כי בימים הראשונים היינו מסורים בידי ת"ח לנדות ולהחרים ולהעניש ועתה לא כן הוא כי אנו חפשיים מבלי שום עול נוגש ולא יפלה הכורת עלינו:

אך ידעו בני שאם לא הייתי אוהב אתכם. אזי שמתי מחסום לפי ואין צריך להנקם מאתכם מדוע לא תשמעו לקולי כי אם ככה אתם או לנפשיכם כי גמלתם עליכם רעה ומה תעשו ליום פקודה בבואכם ליתן דין וחשבון לפניו ית'. ונהמתם באחריתכם באמרכם איך היינו בכל רעה בתוך קהל ועדה ותכירו ותאמרו עתה נדע מה טוב ומה נעים הי' כאשר שבט המוסר הי' בידי ת"ח ומנהיגים שהיו מונעים אותנו מלכת שובב בדרכי לבינו להטיב לנו באחריתנו להאריך ימינו בעולם הנצחי לאור באור פני מלך חיים. כדוגמת האב המייסר את בנו להטיבו לדרך הישרה שיבור לו אדם כשר וישר בעיניו. וא"כ אין לי נקימה גדולה מזו. אך צר לי על זה משני פנים. א' כי אחיי וריעי אתם אב אחד לכולנו אל אחד בראנו. וכי ישמח האח בתקלת אחיו אשר ידע אחריתו להכרית מארץ חיים. והשנית כי אמר הלל (אבות פ"א מי"ד) אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני. והורנו בזה כי כל שלימות שיעשו זולתו לא יועיל לו להשלים את נפשו אם לא השלימות

השלימות שיעשה בעצמו לכלכים הוא מהללות באו לפני מלך מלכי המלכים ית'. וזהו בענין עולם הבא שהוא נצחיי ואין אדם נוגע במוכן לחבירו. ואולם בכללות ישראל בעולם הזה אלינו שהעולם נדון אחר רובו כמו שאמרו חז"ל (קידושין מ) לעולם יראה אדם את עצמו חציו זכאי וחציו חייב והעולם נ"כ חצי זכאי וחצי חייב עשה מצוה אחת אשרי לו שהכריע עצמו וכל עולם לזכות. עבר עבירה אחת הכריע עצמו וכל העולם לחובה. וא"כ הצדיק מאבד הטוב הראוי לכללות העולם בעבור הרשע. וגם לגאולת ישראל נידונים לפי רוב המעשה והצדיק ראוי להגאל אך בסיבת הרשע גם הצדיק נשאר בגלות. וא"כ אין לו נקימה רק לצער ויגון. וכמ"ש המשורר (תהלים קי"ט פקל"ו) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. והכונה שנצטער אדונינו דוד בראותו אנשים חוטאים לה' ותרד עיניו דמעה מבלי פונת בשביל אחרים אשר לא שמרו תורתו ית'. והנה כשהיו ישראל במקומן הי' בידם שבט מושל לדון בארבע מיתות ב"ד וכבשו עם הארץ שילכו בדרך הישר וגדרו גדרים ומשמרת למשמרת. כמו שאמרו (יבמות צ:) מעשה באחד שרכב על סוס בשבת והביאוהו לב"ד וסקלוהו. וכמו כן יתר כפיות ונגישות המסורים ביד ב"ד ללקות ולהעניש לעוברי רצונו ית' להעמיד הדת על תילה. ובזו היתה התורה מתקיימת. ולכן אמר שכשיו שגלו אין ביטול תורה גדול מזה. שאין לנו שבט מושל מקל ורצועה. וכל איש הולך בשרירות לבו הרע. ובימים הראשונים עדיין בעבדותינו לא עזבונו רחמיו וחסדיו ית'. ליתן לנו קצת מקל ורצועה בשמתא ונדוי ושאר חרפה שהיו מסעדין לקיים הדת:

ולכן אמר שפיר כי הביטול תורה בשביל הגלות. וכ"ש בזמן הזה ששבת מאתנו נוגש ועול. גלות אשר לפנים אשר נשפך דמן של ישראל כמים. והגזירות גרמו הכנעה בלב וללכת בדרכי ישרים. אלפי שעתה קרוב לזמן.. ניסה אותנו יתר' שנהי' בבחירה גמורה:

ועין רמז שמקונן באיכה על אלה אני בוכי' עיני עיני כו'. רמז לשלש דמעות. ואמר כי רחק ממני מנחם. כי הגאולה היא רחוקה. וסיבת ריחוק הגאולה. שהיו בני שוממים כי גבר אויב. שאין עיקר דהגנתם על החורבן רק יען ראותם כי גבר אויב. ואין עולה על לבם לבקש רחמים ולשוב בתשובה שלימה מתוך שלוה. והנביא ראה ברוח הקודש אשר יהי' באחרית הימים בגלות המר הזה. וכמו שנתיסדו כל הסליחות ופיוטים על גודל הצרות והתלאות אשר מצאו את ישראל עם גלות ישראל. וכמה דמים נשפכו בעבור עלילות שקרים. והנה בדורינו כעת אשר הניח ה' לנו מכל אויבינו ונשב בעת שלוים ושקטים ת"ל בין האומות. והנה כונתו ית' לנסות אותנו כי ידוע שבתי נסיונות הם באדם. נסיון העוני ונסיון העושר. וכמ"ש האלשיך שעל זה כיון שלמה (משלי ל פ"ח) ריש ועושר אל תתן לי פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש והפשתי שם אלקי. וביאור הוא ז"ל כי העושר וגם העוני שניהם סיבה לעבור על רצונו ית'. כי נסיון העוני יעבירנו על דעת קונו כי ישלח ידו במה שאינו שלו למלא את נפשו כי ירעב. ואולם נסיון העושר גדול יותר כי יגרום לו העושר כפירה בעיקר. באמרו שכחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה. לכן בנסיון העושר הזכיר פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה'. שהוא כפירה. ופן אורש ותפשתי שם אלקי שכ"פ יודע באלקות. וכמו כן בגלותינו היתה כונתו ית' בגלות למרק עון וחטאת ולהכניע לבב הערל למען נחדל מעושק ידינו. והנה עיקר התשובה על גלות ישראל הוא תשובת המשכל. וכמו שאמרי כי' מתוך שלוה. צריך שתהי' התשובה מתוך שלוה. שהיא בבחירה גמורה:

וזה אחשוב שהי' כונת מקראי קודש בפ' וילך (לא פס"ז). שאמר ה' למשה הנך שוכב כו' וקם העם הזה וזנה אחרי אלקי נכר הארץ אשר הוא בא שמה

בקרבו

בקרבו ועזבני והפר את בריתי וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלקים אחרים. וכבר תמהו כל המפרשים בזה. אחר שאמרו והודו את עונם שהוא ודוי גמורה שהתודו באמרם הלא על כי אין אלקי בקרבי. מהי' זאת משכורתם באמרו הסתר אסתיר הסתרה כפולה ומכופלת. וכבר פרשנו בזה כמה פנים. ואולם כפי כונת נושא הדרוש תהי' הכונה כמו שאמרנו כי גלות ישראל הוא למרק עון וחטא ולמען ירצו את עונם וישימו על לב מדוע עשה הוא ית' להם ככה. ואחר שישימו על לב עדיין אין ראוים לגאולה רק בעשותם תשובה מאהבה מתוך שלוה. נמצא שלפי זה גם השלוה היא בשביל הסתרה פנים אם תגרום השלוה ח"ו לשוב לכסלם ואולתם ולא יזכרו כי מה' היתה זאת להם. והנה אם הוא ית' מסתיר פנים הוא סיבה לכל מחלה וכל נגע ופגע וצרות המוצאות אותנו ח"ו. כי הסתרת פנים הוא מורה התגברות הדינין הבאים מאחוריים המקטרגים על ישראל. ואחר ישובו מתוך הצרות והתלאות עד שראוי שישובו בנים לגבולם. הקטרוג הוא בהיפך לנסותם בנסיון העושר והשלוה אם יעמדו בו. נמצא שהוא הסתרה פנים בהסתר ובהעלם. הסתרה פנים כפשוטו שמורה על צרות ורעות. וגם זהו השלוה מולד הסתרת פנים. ולזה אמר ואנכי הסתר אסתיר פני שיהי' הסתר פנים במסתר. והרצון השלוה אשר יגיע להם. למען ינוסו בנסיון השלוה אם יעמדו בתשובתם. כי צריך התשובה להיות במשקל. כפי החטא שחטאו מתוך שלוה כמו כן צריכה התשובה להיות מתוך שלוה. ולזה אמר על כל הרעה אשר עשה. צריך למרק כל הרעה כפי בחינת המעשה. כי הנה החטא אשר חטאו הי' מתוך שלוה וא"כ אם ישובו יוסיפו לחטא. ע"כ ינסה אותם ית' בנסיון השלוה ואם יזכרו את ה' הוא נותן להם כח לעשות חיל אזי יטיב להם ויזכו לגאולה שלימה. ע"כ בזמן הזה ראוי יותר להזהר ולשוב עד ה' בכל לב ונפש מתוך השלוה והיא נרצית יותר לפי בחינת הנסיון והוא נכון. ואם ח"ו לא ישובו מתוך השלוה יש ח"ו יותר קטרוג ומי יודע מה ילד יום:

ועפ"ז אמרתי לפרש הא דמייתי בגיטין (נח.) מעשה בר' יהושע בן חנני' שהלך לרומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורי' יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים עמד ר' יהושע על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו התינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך. א"ר יהושע מובטחני בזה שיהא מורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדה אותו בכל ממון שפוסקין עליו. וכבר תמהו המפרשים מה חכמה יתירה ראה בו עד שאמר מובטחני שיהי' מורה הוראה בישראל כי הוא אמר רישא דקרא והתינוק ענה סיפא דקרא:

אמנם יראה כי בלא"ה יש לדייק מה שאלה היא זו מי לא ידע כי יד ה' עשתה זאת. אמנם יתכן לפרש השאלה והתשובה בשני פנים. אם כפשוטה שהשאלה היתה מי נתן למשיסה יעקב הלא ה'. כי ידוע כי שם הוי"ה הוא רחמים. וא"כ יפלא אי' רחמנותו על בני בחוניו. וא"כ הלא ה' בכלל השאלה מי נתן אותו למשיסה הלא ה' הוא רחמים. ויהי' התירוץ לפי זה זו חטאנו לו שהי' הסיבה לפי חטא ומרי. והרשעים מהפכים מדת רחמים למידת הדין. ואולם יש עוד פירוש שני. כי הלא ה' שייך לתירוץ. שזהו מחסדו ורחמיו ית' עלינו למען השיב אותנו בתשובה שלימה וגלוי וידוע לפניו ית' שאם היו מתמידין בשלוה הי' סיבה שיחטאו יותר ולא יהי' להם תרופה. כאשר הי' אז בימי החורבן.

והנ"מ

וכ"מ הוא אם הוא מצד הדין לסיבת חטא ועונש על עון. ראוי לרחם עליהם (כי) בצדקה כהמשל שהמשיל ר"ש לטרנוסרופוס הרשע למלך שכעס על בנו והושיבו בבית האסורין ובא אחר והאכילו והשקהו לא מחזיק לו טובה (עי' ב"ב י ע"א) כמו כן אם ית' מתנהג עמנו במסתר פנים ראוי לאחוז במדת הרחמנות. אכן אם נימא שהעונש מפני שגלוי לפניו ית' שעתיד לחטוא מכח השלוה. לא נודע אז אם הפדיון הוא טובה או שהשי' השלוה לרעה כי ישכח את ה' מתוך שלוה. ולכן אמרו חז"ל [גיטין מה.] אין פודין ישראל יותר מכדי דמיהן אחר שנגזרה גזירה מן השמים. ומי יודע אם אינו לטובה. ע"כ אין להתחזק על זה ביותר כמו בצדקה שאין חיוב יותר מיכלתו כי מאחר שאין יכלתו להושיע לפני מכתמא הוא מאת ה'. וכנה ר' יהושע בחלק הפסוק יראה כי כונתו שהשאלה בכתוב מי נתן למשיסה יעקב אם בא מצד מדת הדין או מצד מדת רחמים. והיתה התשובה הלא ה'. שהגלות בשבת הרחמים יען כי השלוה גרמה להם לסור מאחרי ה' כי אילו לקו ונענשו מיד לא הי' חרי אף כו'. כי מה שהתמידו יותר בשלוה הקליפו וחטאו ביותר. כי התגבר עליהם היצר להשיאם להטות וכל מה שהוסיפו לחטוא הגדילו את הפורענות. ולכן הלא זו חטאנו לו. שהשלוה גרמה אותנו לחטוא וישפוך עליו חימה אפו. שלפעמים הוא ית' מרחם לענוש מיד על החטא בכדי שלא יוסיף בחטא ופשע. וכמ"ש (תהלים סב) לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. שמחסד עליון יתפרע מיד כשעוש' מעש' העביר' למען יתן אל לבו לשוב בראותו העונש. ואולם כשהחטאים מתגברים מוסיפים לרשעים שלוה בכדי שילכו לדראון כמש"ה (משלי א פל"ב) משובת פתאים תהרגם ושלות כסילים תאבדם. והוא ע"פ אגרינו למעלה כשהיו ישראל במקומן. א"כ איש יחטא ופללו האלקים נצב להעניש בעונש ראוי לו ואזי שוב לו לעה"ב. ואולם אם אין לו סופר והבל שהוא שלות כסילים תאבדם לגמרי מפני עולמות. כי כל מה שיוסיף בשלוה יוסיף להרע. ולכן זהו תימה שפיכה שלא נפרע מהם מיד ועזוז מלחמה שהקשה שבמלחמות הוא מלחמת האדם עם יצרו. כמ"ש החכם למלך אחד שהתפאר שכבש מלחמה עצומה. וענה לו חכם אחד כבשת מלחמה קטנה ועדיין לא כבשת מלחמה גדולה. וישאל את פי החכם וכי יש מלחמ' גדול' מזו. והשיב זהו מלחמת אדם עם יצרו שהוא פנימיית בגופו של אדם כמ"ש חז"ל [סוכה נב:] צופה רשע לצדיק ומבקש [להמיתו]. כי היצה"ר מתגבר עליו בכל יום. ואם יתמיד האדם לא ישים לב לכבוש המלחמ' גדול'. וכל אשר יוסיף ללכת בפתויו יוסיף להבעיר האש. ולסיבת השלוה אינו מרגיש כי מדי יום יום יוסיפו לחטיא ונעשות העגלה חטאה עד עלות חמתו ית' לפרוע ממנו כאחת על כל חטאותיו ופשעיו. ולכן אמר ותלהטהו ולא ידע כי האש מתלקחת סביבו רשעים יתהלכון בכיס משחיתי' אשר פעל ועשה בכל עון אשר חטא ברא לו מקטרג א'. אך הם אינן מתנקמים ממנו פן יראה וישוב מכל פשעיו. ע"כ ימתינו לו עד ישתקע בחטא (ולא) ויבער בו אף כשהפורעניות בו ממש אחר שכבר נשתקע בחטא לא ישים על לב לשוב. ע"כ ראה ר' יהושע חכמות התינוק ואמר מובטחני בזה שיורה הוראה בישראל כי אמרו חז"ל חולין (מד ע"ב) איזו ת"ח הרוא' [טריפה] לעצמו היינו שאינו חס על שלו. וכמו כן התינוק הלזה עם שהפירוש הזה הוא לגריעותא לפניו אינני חס ומגיד האמת. וזהו מטבע ת"ח. וגם אין לחוש שהשבי' לטוב לו ויחטא כשיהי' בשלוה. שכבר אמרו חז"ל סוטה (כא ע"א) הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם זה ת"ח דמסיק שמעתא אליבא דהלכתא דהתורה מגנה ומצלא מן החטא. וא"כ ראוי לפדותו בכל ממון. ע"כ מי האיש החכם ויבן את זאת ישים על לבו לשוב בתשובה שלימה לפניו ית'. ובזכות התשוב' נזכה לעלות לציון להושע בנחת ושובה:

דרוש יא לשבת חזון

א) **אסף** פתח במזמוריו (תהלים עט) מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך וכו'. וכבר אמרו (במדרש איכה ד סי"ד) קינה לאסף מבעיא לי'. [עי' קידושין (לא:) ברש"י ובתוס' שם ד"ה איסתייע]. ואמרנו מזה פנים שונית. אמנם יראה שמובן על פי משל למלך שהי' לו בן. וילך הבן שובב בדרך לבו. וכל אשר שאלו עיניו לא אציל. ומגודל התענוגים אשר הי' לו. נעשה שמן ועב בעל בשר ויעש פימה עלי כסל. ולהיות לגודל עביות ושמנונית הי' סיבה שבא לידי חולי. שהי' הרבה שמנונית על לבו עד שקרוב הי' שיטבע הלב בשמנונית ויהי' סיבת מותו. ויעץ המלך עם הרופאים למצוא מזור ותרופ' למכתו. וענו הרופאים כולם בפה אחד. שאין לו תקנ' כי אם לענותו ולרדותו בכל אשר אין לו חפץ בו. עד כי משמן בשרו ירזה ואז רפא לו. והנה שיערו הרופאים במה שיהי' רפואה למחלתו וצריך להכותו הרב'. שאם לא כן לא יתרפא. ולזאת כי גם הבן ראה כי כלתה אליו הרעה וכמעט שאין תרופה למכתו ולזאת יחרד לבו ויתר ממקומו. וענו אותו הרופאים יש לך תקנה במה שיכאיבוך ויעצבוך עד אשר ידל בשרך ויכחש למאד ואין לך לקוץ ביסורין. כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו. ואמרו לו אשר יצטרך יסורין לגרשו מביתו ומנחלתו. וגם להכותו בכל יום מכה טרי' למען ידל בשרו. ויהי' לו תרופה לישאר בחיים. ויהי כאשר שמע בן המלך דברים כאלה ויבך בבכי' רבה ויאמר אמת שכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. ועור בעד עור. לפי גודל היסורים ירא אני פן יקרני המות. מחמת שלא יהי' כחי לסבול ליסורים גדולים כאלו. ומה כחי כי אייחל למצא תרופ' ע"י יסורין קשים ומרים כאלה. ויאמרו לו הרופאים אביך יהי' בעזרך שתוכל לסבול היסורים וישוב ורפא לך. והי' לבו של בן נמס בקרבו מיראת היסורין קשים כאלה. וכאשר פתרו לו הרופאים כן הי' לו. גם נתנו לו מופת מה שיקרה לו באחרית יסוריו עד אשר ידעו שכבר עלה' לו מזור ויצא מן הסכנ'. וברבות הימים שעברו עליו יסורים רבים אשר כמעט כשל כח הסבל. ויצפו מתי יבאו לו היסורין אשר יעדו לו שיקרה אותו באחרית הימים של צער. ואז כבר הוא פטור מן היעוד יסורי הרופאים. ויהי כאשר עברו ימים של צער והגיע לדיוטא התחתונה עד שבאה אליו הצרה האחרונ'. אז חיזק הבן את לבו ויראה שמחה גדולה למאוד. וכבר חשך הבן משחור תארו ויהי' בעיני הרואים כמתעתע. ויאמרו לו לשמחה מזה. ראה כי פניך דומים לשולי קדיר' ואיך יערב לבך לשמוח ולזמר. קינה מבעיא. ויען ויאמר שוטים שבעולם אין לכם לב להבין. כי עתה ידעתי כי בן הייתי לאבי. וכאב את בן ירצני. ובתחלה חשבתי שיהי' כשל כח הסבל לסבול יסורים קשים כאלה. עתה ראיתי כי נתחכם האב אם ירדהו הכל בגופו לא יהי' כח לסבול. לזאת גירשו מביתו ויהרוס בית מכון שבתו למען יתפעל הבן מן הצער. ולא יצטרך כ"כ מכות בגופו. וע"ז אני שמח וטוב. שעכשיו לבי נכון לצפות לישועה. והנמשל מובן ממילא כי אחרי שישראל הם בני בכורי בנים לה'. ואחרי שישמן ישורון ויבעט. ויעד בהם ביד אבי כל חוזה ולא אבו לשוב. הנה היתה העצה לרפאות אותם מחלי הנפש ע"י רדותם. וכאשר יעד להם התוכחות והקללות אשר כמעט כפי רוב הגיזום אם ח"ו נתקיים לא הי' נשאר שריד ופליט ח"ו אלו גמל להם בחטאם. והי' מורא על ראשם שלא יעצרו כח לסבול כל היסורים. ולזה אסף ראה ברוח הקודש אשר ירושת פליטה היא לישראל שמ"מ ישארו קיימים. גם אחרי כלות הכל. כל יסורין ופורעניות אשר יחשוב להם כ' פירעון תשת עונש העונות. ואז

ראוי

ראוי להם לשורר ולזמר אחר כל התלאות והרפתקאות אשר כבר עדו עלייהו ונשארו קיימים. והוא כמשל השט"ח שהמשילו חז"ל (ברכות ו:) בדוד שאמר מזמור בברחו מפני אבשלום בנו ואמרו ג"כ קינה לדוד מבעי לי'. ואמר בגמרא משל לא' שיצא עליו שט"ח עד שלא פרעו הי' עצב משפרעו הי' שמח. והוא הנדרש ג"כ בענין אסף. כי עד שלא עבר עליהם כל הצרות חשבו פן ח"ו לא יהי' כחם לסבול ונפשם מרה עליהם. ומה גם אל יתהלל חוגר כמפתח. כי העבר אין ובודאי לו נאה להודות. אחרי אשר כבר חלפו נכיון העונות וחטאת בית ישראל ויהודה ומאז כבר מוכנים לצפות לישועת ה':

ט) **וכבר** אמרו במדרש (ויק"ר פ"ו סי' ו ובאיכה פ"ב) עשה ה' אשר זמם ח"ו אלא בלע אמרתו פשר ר"ל כי לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו. שאילו ח"ו הי' הפירעון משלם לא הי' כח לסבול. כי כשל כח הסבל. לכן עשה פשרה. אך מ"מ איך יתכן שני הפכים בדיבור אחד עשה וגם פשר. ואולם מחסדו ית' לצרף ענינים בשקלים למרק חטא לכלות פשע. לכן צירף לנו יסורין שונות. הא' חורבן בית מקדשנו אשר שפך כאש חמתו על ביתו הקדוש. ועוד נצטרף כי שמחה ונקמה שראו שונאינו זהו סיבה לשכך חרון אף כמ"ש (משלי כד פי"ז) בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו. וזה התכת הכתוב (באיכה ב) עשה אשר זמם לענשן במשפט בעונש כדי רשעתו אלא שא"כ לא הי' ח"ו תקומה לזה בלע אמרתו שעשה פשרה. וא"כ איך התקיים שעשה כאשר זמם. ע"ז מבאר הכתוב שהוא למה שהרס בעברתו כל מבצרי בת ציון ולא חמל. ועוד זאת עשה למענך כי נתן השלוה והגדולה לאומות למען ישמחו בכשלון ישראל וישמח עליך אויב. וזהו ג"כ נשיון עון והרים קרן צריך. והכל אחת לאחת נמצא לחשבון עד אשר יצטרף לעונש כדי רשען והרי זה כאשר זמם העונש בשלימות אילו לא נפרעו רק מגופם לבד. כי עיניו ית' ביאנו שכשל כח הסבל. לכך נפרע בדברים שחוץ לגופם למען תתמלא המדה בשלימות. וא"כ תרתי כאשר זמם וגם פשרה להקל על גופן:

ג) **וזה** י"ל כונת המשורר (תהלים קכו) אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו. ר"ל שלכך הגדיל עם האומות בשביל שרצה להגדיל עמנו ושיוחשב לנו נכיון במה שהרים קרן צריך וגם במה שהיינו שמחים במפלתן של ישראל ומכל זה נעשה שנתפרע החוב. והנה ראה אסף ברה"ק שכבר יש די לפרוע הפרעון ממה שנתחייבו כבר לזה אמר מזמור. וראה אורכא דגלותא שנמשך אחר הפרעון אשר כבר נטלו איבה גדולה על עונותיהם כמ"ש במדרש (איכה פ"ד סי' כה) על פסוק תם עונך בת ציון והצטרפו פורעניות רבים. (א) באו גוים בנחלתך. (ב) שמו ירושלים טמאו. (ג) נתנו. (ד) בשר חסידיך. (ה) שפכו דמם כו' ועוד מצורף לנו הייתה חרפה שהם שמחים ומשחקים על מפלת שונאי' וא"כ מעתה זמן ראוי לגאולה. וא"כ עד מתי תאנף לנצח:

ד) **ועם** דברינו יובן אשר התחלנו במאמר חז"ל שאמרו בפ"ק דברכות מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו קינה מבעי' לי'. אמר רשב"י משל לא' שיצא עליו שט"ח עד שלא פרעו הי' עצב משפרעו הי' שמח. כך כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך הי' עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא. כיון שראה דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור כתם ברא דרחים על אבא. והוא תמוה. אחר שכבר תירץ ששמח בפרעון החוב מה ענין הך דקאמר שסבור עבד כו'. גם מהרש"א דחק בזה למאד. ועוד מה רחמנות ראה באבשלום אי' ואיפה רחמנות בבן סורר ומורה כזה שמרד באביו. וכבר כתבנו במקום אחר גם כן בזה:

אמנם לנוסח הדרוש יראה שיובן כי

איהה

איתא במקרא קודם (שמואל ב׳ טז) איך כי שמעי בן גרא ביזה לדוד וא״ל צא צא איש הדמים ואיש הבליעל השיב עליך ה׳ כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו ויתן ה׳ המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש דמים אתה ויאמר אבישי כו׳ ואסירה את ראשו ויאמר המלך מה לי ולכם בני צרוי׳ כו׳ וכי ה׳ אמר לו קלל כו׳ אולי יראה ה׳ בעיני והשיב לי טובה תחת קללתו היום הזה ע״כ. הנה שונאי נפש דוד אמרו שהשיב ה׳ כל דמי שאול עליו ובעון זה קרה לו זה. והנה דרך הצדיקים להתחכם על איזה עון בא העונש למען ישכילו כי בזאת סר עונם וחטאתם תכופר. והנה ודאי לא נעלם משמעי מעשה בת שבע אשר שונאי דוד אמרו דוד בא על א״א. והנה שונאי דוד פתרו כי העונש עבור שהוא בא לחוב בדמיהן של בית שאול כמפורש בכתוב. ומה שנתגלגל עליו העון עכשיו. כבר אמרו חז״ל (ר״ה יז.) שלפעמים הוא ית׳ מעביר ראשון ראשון ואי איכא רובא עונות מצטרף בהדייהו. לזאת אמרו שונאי נפש דוד שהמרד שמרדו בו הוא בעון בית שאול כי חשבוהו למורד כמו שהי׳ נרדף מפני שאול ג״כ:

ה) **ועם** זה יובן די״ש לדקדק [במאמר הגמ׳ ברכות הנ״ל] למה פרע עבד או ממזר גם שניהם. אמנם יראה לפי שמעי שפט שהוא בעון בית שאול שמרד בו כמפורש במקרא השיב ה׳ עון בית [שאול] אשר מלכת תחתיו. והתחכם דוד במעשה הקב״ה אם יהי׳ בעון בית שאול כאשר אמרו שונאיו. והנה נודע שונאי נפש דוד אמרו שלא הי׳ ראוי למלוכה. וגם נבל אמר עליו מי דוד כו׳ רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו (שמואל א כה פ״י). ועוד הי׳ לו שונאי׳ שאמרו שפסול משפחה הוא לפי שבא מרות המואבי׳ ופסול לבא בקהל כמפורש במדרש (רות פ״ח) ובגמרא יבמות (עו:) עד שאתה שואל אם הוא הגון למלכות שאל אם ראוי לבא בקהל. והנה נודע כי כל מדותיו של הקב״ה מדה כנגד מדה:

ועם זה יובן הכל כי ירא דוד פן תמלא יד השונאים לומר שאין זה פרעון עון בת שבע כי אם שאינו מנוקה מדמי בית שאול. ולזה אמר לו שמעי צא איש הדמים השיב ה׳ דמי בית שאול עליך והנך ברעתך. ר״ל שאל תחשוב שזה נכון על עון בת שבע כי הרעה זה עדיין אתה בה כי איש דמים אתה. וזהו בשביל שאתה חייב בדמי בית שאול. א״כ עדיין אתה ברעתך של בת שבע כי לא נפרע ממך. והנה חשב לו דוד לצדקה כי יצטרף הבזיון למרק העון. לכן אמר אולי יראה ה׳ בעיני והשיב לי טובה תחת קללתו. כי כבר כתבנו שמחת השונאים מצטרף למרק העון. והנה ע״ז אמר כי המשיל הענין לפירעון החוב. כי כבר הבין דוד בחכמתו שאם הוא על עון בת שבע יש בו כדי בזיון לפרעון החוב כראוי. אמנם עון לא ימלא מקום לומר כדברי שמעי שהוא על עון בית שאול. וע״ז אמר אילו הי׳ עבד הי׳ מקום לומר שהוא מדה כנגד מדה. לפי סברת שונאי דוד שהוא הי׳ המורד בבית שאול אז הי׳ העונש מדה כנגד מדה שגם עבדיו ימרדו בו כי רבו עבדים המתפרצים מפני אדוניהם. ואלו הי׳ ממזר כ״ש שהיו אומרים שנפרע לו כדי מדתו כי הוא ג״כ פסול לבא בקהל כאשר דימו שונאיו. נפרע ממנו ג״כ ממזר אבל אין זה פרעון בת שבע. אחר שראה שהוא בנו ממש ואמר בזאת יבחן שהוא פרעון בת שבע ולא עבור שאול כי כתם ברא דרחים על אבא. וא״כ אינו במדה שאם עבד מרד באדונו שיפרע לו ע״י בנו אלא ודאי העונש על עון בת שבע ולא יפקוד עליו עון שאול וביתו. וזה הי׳ שפיר מדה כנגד מדה כאשר אין בטבע שאיש העשיר יתאכזר על הרש לקחת כבשתו גם זה אינו מן הטבע שהבן ימרוד על האב. א״כ תולין בעון בת שבע. וכבר הי׳ כדי בזיון כפי שיעור הפרעון כאשר הבין דוד. לכן

אמר

אמר מזמור. ולכך נפרע החוב שנפרע מדה כנגד מדה. כי שתם ברא דרכים של אבא:

ו) ועפ"ז יובן הש"ס שלהי מכות (כד ע"א) דמייתי. וכבר היו ר"ג וראב"ע ור"י ור' עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי וכו' כבר בארנו חלק זה במקום אחר. רק מ"ש שם ע"ב כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קדשי קדשים התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק [כו'] א"ל מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת עכשיו שועלים הלכו בו. א"ל לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אורי' הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו. וכי מה ענין אורי' אצל זכרי' ושלא אורי' במקדש ראשון וזכרי' במקדש שני. אלא תלה הכתוב נבואתו של זכרי' בנבואתו של אורי' באורי' כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהי' עד שלא נתקיימה נבואתו של אורי' הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי' בידוע שנבואתו של זכרי' מתקיימת א"ל נחמתנו. ואגדה זו כולה מוקשה. חדא זכי הי' ר' עקיבא מסופק במאמר הנביא ח"ו. ועוד כבר כתבו התוס' שם שלא נמצא כן בנבואתו של אורי' רק מה שנמצא בירמי' (כו) שביקשו להמית את ירמי' על אשר התנבא שיחרב הבית. ונאמר שם ויאמרו הכהנים והנביאים משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם. ויאמר ירמי' אל כל השרים לאמר ה' שלחני להנבא אל הבית הזה ואל העיר הזאת כו' ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול ה' אלקיכם וינחם ה' כו' ואני הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם. אך ידוע תדעו כי אם ממיתים אתם אותי כי דם נקי אתם נותנים כו' כי באמת שלחני ה'. ויאמרו השרים וכל העם אל הכהנים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם אלקים דיבר ויקומו אנשים מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל העם לאמר. מיכה המורשתי הי' נבא בימי חזקי' כו' כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש כו' ההמת המיתהו כו' הלא ירא את דבר ה'. וגם איש הי' מתנבא אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים וינבא על העיר הזאת ככל דברי ירמי' וישלח יהויקים ויבקש המיתו וכו' ויוציאהו ממצרים וכו' ויכהו בחרב כו'. ע"כ הפסוקים בקצור:

הנה עיניך הרואות שלא נמצא זו שדיבר עליו ר' עקיבא. רק במיכה המורשתי אמרו שדרשו הרבוי מתנבא וינבא שהתנבא גם נבואה זו ציון שדה תחרש. והנה כבר תמה הרי"ף בעין יעקב על זה. א"כ הא גופא קשי' למה העיד לאורי' ולא למיכה שנאמרה הנבואה עליו בפה מלא. ועוד כי מיכה עצמו אמר טובות לציון. וגם כמה נביאים שהתנבאו טובות ונחמות. והרי"ף דחק לומר שכב"ר שנבואת זכרי' על הבית השני. ולא נהירא שהרי לא נתקיים זה בבית שני. ועוד דחק בדברים שאינם מתקבלים ורחוקים מן האמת:

ז) אמנם יבואר הכל בטוב טעם והוא דבלא"ה כבר תמהו איך בתחילה הביאו ראי' שלא להמית את ירמי' ממה שלא המית חזקי' את מיכה. ושוב הביאו שאורי' המיתו יהויקים. ורש"י בירמי' (שם פ"כ) פירש שע"כ דברי צדיקים ומשם ואילך דברי רשעים. והוא מדברי חז"ל בילקוט והוא דחוק בפשט הכתוב. שלא נזכר חלוקי אנשים כלל. והנה הכתובים בלא"ה אין להם ביאור כי למה ביקשו להמיתו. ונם מה ה' שלחני באמת וכו' והשרים אמרו בשם ה' אלקינו דיבר. אמנם אחשוב כי ביקשו להמיהו כי ידוע שלא תתיחס שליחות מאתו ית' על פהנם הרעה וכמ"ש האר"י ז"ל על פסיק (שמות נ פ"י) לכה ואשלחך שהשליחות לא תהיהם אליו ית' כי אם על הטוב. והנה חשבו כי נביא שקר הוא כי לא חשבו אשר מאתו ית' יצאו הרעות האלה אשר דיבר ירמי' הנביא. ואולם באמת אין כונתו ית' לרעה כי אם שישובו וישב לכם וזה אמרו

יהי כ׳ שלחני ר״ל שנבואתי התיחס לשליחות מאתו ית׳ שאין בזה מכוון רעה כי אם להטיב כמ״ש ירמי׳ שם ועתה הטיבו דרכיכם. ושוב חשב פן יחשבו אם באמת שולח מאת ה׳ לא תמנא ידם להמיתו. אחר שהוא ית׳ שלחו יעמוד עליו להצילו. לזאת רצו להורגו והי׳ לאות אם לא יצילהו ה׳ מידם בשקר דיבר. ולזה אמר שלא יקחו להם מזה מופת כי אמר עתה הנני בידכם כי הוא ית׳ אינו מונע הבחירה מן הרשעים כי הבחירה חפשית ומ״מ אם אתם ממיתים אותי דם נקי אתם נותנים כי האמת שלחני ה׳. כי הי׳ כמו זר בעיניו מאמר ששם ה׳ הוא מדת רחמים איך יתכן שמשם שהוא רחמים יצאו כביאות הפורעניות שדיבר ירמי׳. ולזה השיבו הזקנים כי ידוע שהדין מאתו. גם הוא יש בו רחמים. כמ״ש (עקב ח פ״ה) כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלקיך מיסרך. לכן אמרו אין משפט להמית איש הלזה. כי בשם ה׳ אלקינו. ר״ל שה׳ שהוא רחמים הוא דין ליסר אותנו ולהחזירנו בתשובה לפניו ית׳ וטוב לנו:

והנה נתחכמו האנשים להציל את ירמי׳ בשתי תשובות נלחות. [ראשונה] מזה שעלה בדעתיכם שלא יתכן שמפי עליון יצאו הרעות האלה. כבר התנבא מיכה בימי חזקי׳ ולא המיתו הלא ירא ה׳ וכו׳. א״כ הכונה לטובה שע״י זה יחזרו בתשובה. ועל השנית כי יבא המופת במה שהמיתו אותו ואם בשליחות דיבר לא תמלא ידכם להמיתו. ולזה הביאו רא׳׳ כי גם איש הי׳ מתנבא בימי יהויקים. והנה ניבא כנבואת מיכה וזהו הנבואה כבר נתפרסמה אז לנבואת אמת. בדברי ישעי׳ שהי׳ כמה דורות לפניו כי ישעי׳ הי׳ בימי יחזקי׳ ומנשה הרגו. ואורי׳ הי׳ בימי יהוקים אשר שם בפי הנביא להעיד עליו דברי אוריהו שיבואו לאחר כמה דורות. והוא ית׳ העיד עליו השני עדים נאמנים. א״כ אין ספק שהי׳ נביא אמת. נמלא שהי׳ מתנבא דברי מיכה ג״כ שכבר נהחזקו לאמת. ועוד זאת העיד עליו הוא ית׳ לצרף שם נבואת זכרי׳ ואף שהי׳ נביא אמת. אעפ״כ מלאה יד יהוקים להמיתו: וא״כ אין לכם מופת מזה שתמיתוהו לפקפק בנבואתו. שכבר נודע הבחירה חפשית ויש כח ביד רשע להמית לדיק ונפש נקי אשר מפי ה׳ דיבר. וגם דיבר ככל דברי ירמי׳. א״כ שתי הטענות לדקו יחדיו להציל את ירמי׳:

ח) **ומעתה** אין מקום לדיוקו של הרי״ף למה לא העיד למיכה. שאדרבה זה המופת שנתן ישעי׳ בנבואתו מה שינובא באחרית הימים כי יהוקים לא הי׳ בדורו של ישעי׳ כלל. משא״כ מיכה שהי׳ בימי ישעי׳ וגם נכנע חזקי׳ ולא באה פתגם הרעה מימיו. גם הוא ית׳ לופה מראשית אחרית שע״י זה יהי׳ טענה להציל לירמי׳ וכאמור שהם דברי הש״י כמ״ש הרד״ק:

ועפ״ז יובן כי אין הכונה בעדות זה כי למה ילטרך לירוף אורי׳ לזכריה וכי בלא״ה יהיו דברי הנביא מסופקים חס ושלום. אמנם ירא׳ שנתן הוא יתברך הסימן עד כמה תכבד העבודה ומתי יודע לקם שכבר נגמר הפירעון באופן שישמחו על אשר כבר עבר כוס הפורעניות. ויקוו לכוס הישועות במה שכבר נפרע החוב לבעל הדין כמ״ש (איכה ד פכ״ב) תם עונך בת ליון. איפוכי גדולה נטלו ישראל על עונותיהם. וזהו הכונה כמו שהמשילו במשל. כי קודם שנכרע הפירעון יעלה מורא על ראשו שלא יהי׳ קשה כח הסבל לסבול הפרעון. גם לר לו על היסורין אשר הנה מעותדים לבא בטרם תלמח ישועה. אבל עכשיו שכבר חלפו היסורין והכלית הפורעניות המעותדת. יהי׳ לבם נכון לצפות לישועה. וזה אמרו עכשיו שכבר נתקיימה נבואת אורי׳. וכבר עברו עלינו כל הרפתקאות. א״כ אין לחוש עוד שלא יהי׳ כח לסבול היסורין. וא״כ בידוע שנבואתו של זכרי׳ מתקיימת בלי שום דאגת יסורין קשים ומרים אשר פחדו מהם. שיהי׳ כשל כח הסבל ולא יהי׳ נשאר רק ח״ו א׳ מעיר ושנים ממשפחה. אבל עכשיו שכבר עברו כל

הפורענות. בידוע שנבואת זכרי' מתקיימת לכללות ישראל אשר ת"ל השאיר לנו הש"י שריד ונשי' אחר כובד הגלות והצרות שעברו עלינו. ועי"ז שמה כי אין עוד לקוות יסורי הפורענות. רק הצמחת קרן הישועה. כן יהי רצון ינחמנו בנחמת ציון במהרה בימינו:

דרוש יב לשבת חזון

א) **במדרש** הביאו בעל פרשת דרכים (דרוש שמיני). אעברה נא ואראה את הארץ. אמר הקב"ה למשה. אם אעברה נא אין כאן סלח נא ואם סלח נא אין כאן אעברה נא ע"כ. ועוד מדרש דומה לו [שהביא הפר"ד שם]. אמר הקב"ה למשה שתי שבועות נשבעתי. נשבעתי לאבד את ישראל ונשבעתי שלא תעבור את הירדן לבטל שתיהן אי אפשר אם תרצה מאבד אני את ישראל ותעבור את הירדן. כיון ששמע משה כך אמר מאה כמשה ימותו ואל תאבד נפש אחת מישראל:

מתחילה אמרתי מזקנים אתבונן. ודברי פי חכם חן הולך בשפתותיו. מה שפי' הרב בעל פרשת דרכים למדרשים הללו. ואנכי הרואה ביאורו ללקט אורות ופנינים ע"פ דברי הרב במדרשי חז"ל. ואחר נבאר דעתינו בזה המדרש כי שבעים פנים לתורה. אמרו חז"ל סנהדרין (צ:) שאלו את ריב"ח מנין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וזנה. וא"ל נקוט מיהו פלגא בידך. והוא תמוה דשאל לו תרתי ותירץ לו חדא. ועוד דמייתי תניא נמי הכי דרשב"י דייק מהאי קרא בהאמת תרתי. ושמעתי בזה לפרש וכמדומה שראיתי ג"כ בספר א' כי אמרו שם מנין שהקב"ה מחי' מתים שנאמר ונתתם את תרומת ה' לאהרן וכי אהרן לעולם קיים מכאן לתה"ה מן התורה. וכוונת הש"ס כיון דאהרן לא בא לארץ ישראל א"כ לא ניתן לו התרומה. ע"כ לעתיד קאי כשיחיו המתים. אך זה אינו כי אם למאמינים שהקב"ה יודע עתידות וא"כ ידע שימות אהרן במדבר. אבל למינים שאין מודין בזה א"כ י"ל דמ"ע לאהרן הכהן משום דעדיין לא נגזר עליו מיתה. וא"כ א"ש כיון דמוכח דהקב"ה יודע עתידות ממילא מוכח ג"כ תה"ה מפסוק ונתתם לאהרן הכהן ע"כ:

ב) **ועפ"ז** יתבאר מקראי קודש (יחזקאל לז פ"ג) מ"ש הש"י ליחזקאל התחיינה העצמות האלה. ואמר לו ה' אתה ידעת ואין מובן. ולפ"ז א"ש דהש"י א"ל ליחזקאל אם יחיו העצמות האלה והשיב לו אתה ידעת שאתה יודע עתידות. וא"כ ממילא מוכח מן התורה תה"ה מקרא דאהרן הכהן וכמדומה שא"ש. אך לפי דברי הרב בעל פר"ד הלא מגופה דקרא וא"צ לדחוק:

ג) **ואגב** נבאר מה שהוק' למפרשי' בפסוקים הללו (דברים לא פט"ז) שא"ל הנך שוכב כו' קם העם הזה וזנה אחרי אלקים וכו' וחרה אפי כו' והסתרתי פני מהם כו' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וכו' וחרה אפי וכו' כי פנה אל אלקים אחרים. ועמדו כל המפרשים בזה אמאי נענשו. עוד אחר שאמרו והודו את עונם שהגיע להם כן בשביל שאין הש"י בקרבם. ועיקר התשובה היא הודוי. וכבר הביא בשם מהרמ"מ שכתב בשם הראנ"ח שקאי על ע"ז וכתב עליו מהרמ"מ וחלילה לעשות קודש חול:

ונראה דבלא"ה יש לדקדק למה נקט לשון וזנה על ע"ז. דמאי ענין זנות לע"ז. אך אמרו חז"ל (יומא פו:) גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה. שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו כישוב

אלי' עוד כו' ואת זנית רעים רבים ושובו אלי נאום ה'. ועמדו המפרשים מאי רבותא דתשוב' דוחה לא תעשה. ותירצו דלגבי קב"ה. אין כאן עשה שיחזירם לו ואעפ"כ דוחה. וקשה דאין לשון הש"ס משמע כן דמשמע בפשוט שדוחה לא תעשה ואם לגבי הש"י לא שייך העשה אמאי ידחה הלא תעשה. וגם יש לדקדק בלשון הכתוב שפתח ואמר הן ישלח איש את אשתו והית' לאיש אחר ומסיים ואת זנית:

אמנם נראה בודאי אם אמת שאין חילוק שבין בזנות שזינתה אשה תחת בעלה אסורה לבעל. וכמו כן באשה שגרשה והיתה לאיש אחר ג"כ לא ישוב בעלה הראשון לקחת'. אפשר לומר כי מצינו נדרים (מו:) כתובות (עא:) באשה שאמר' קונם שאיני משמשך אין הנדר חל דמשעבדא לי' ולאו כל כמינה ליאסר עצמה על בעלה. רק באמרה קונם הנאת תשמישך עלי שאין מאכילין לו דבר האסור לו. וגם כללא הוא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואפילו בכלאים שזרע בתוך שאינו שלו קיי"ל אין אדם אוסרו (יבמות פג:):

ומעתה י"ל כי ודאי מה שאשה נאסרת על בעלה בזנות אף שהיא משועבדת לו. והי' לנו לומר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כמו בקונם שאיני משמשך. מ"מ עיקר האיסור הוא. מפני שנאסרה הנאתו עלי' מאחר שזינת'. ודומה לקונם הנאת תשמישך עלי ועיקר (העיקר) [האיסור] מכח שנאסר עלי' לכך אסרתה התורה עליו. אבל בלא"ה לאו כל כמינה להפקיע עצמה ממנו. משא"כ בשלא האשה גרשה מדעתו ודאי גם מלדו נאסרת שהרי הוא שלחה מדעתו:

ד) **ומעתה** נתבארו היטב לשון הכתובים. כי כנסת ישראל חשבו שגרשם הש"י. וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קה.) שטענו אשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה (כלום) והכונה מאחר שכבר נתגרשו וגם נשאו במה שעבדו ע"ז. הוא כאשה שגרשה בעלה ונשאת לאחר שלא יוכל לשוב לקחתה. וזהו טענתם כאן שישוב אלי' עוד. ואף דתשוב' דוחה ל"ת. מ"מ לגבי הש"י ליכא עשה שישוב לקחתם: אך זה אינו רק אם נאסר להם במדריגת אשה שגרשה. אמנם באמת לווה הש"י אי זה ספר כריתות אמכם (ישעי' נ). ומעולם לא גרשם הש"י. ואינם רק בגדר אשה מזנה שזינת' תחת בעלה. וכבר כתבנו דאיסו' אשה מזנה עיקרו משום שהבעל נאסר עלי'. וכמו שאמרו בקונם תשמישך דלא אסור רק (באמר הנאת תשמישי עליך) [באמר' הנאת תשמישך עלי]. וא"כ ממילא אם מלדה יש היתר לישב תחת בעלה גם על הבעל אין איסור כלל: וא"כ נתבארו היטב דברי חז"ל דתשובה דוחה ל"ת. והיינו שישראל טענו שאשה שגרש' בעל':

ה) **וזהו** כוונת הכתוב לאמר כו' שמשולל הבנה. אך לפמ"ש יובן שהוכיח שהסיבה שגרם להם שלא שבו. הוא לאמר. בשביל שאמרו אשה שגרש' בעלה והיתה לאיש אחר הישוב אלי' עוד. ואין לומר שהעשה דוח' ל"ת. שהרי לגבי קב"ה אין עשה וסיים הכתוב שאין כן ואת זני"ת דייקא. שאינך בגדר אשה שנתגרש' כי אם בגדר אשה זונה. וכיון דבגדר אשה זונ' הם. וזונה שנאסרה איסור העיקר מלדה. וא"כ אם יש היתר אין איסור לבעל' לשוב לקחתה. וא"כ שפיר קאמר ושובו אלי:

ו) **ונראה** שזהו ג"כ הכונה במה שאמר (אחרי ט"ז פט"ז) השוכן אתם בתוך טומאותם אע"פ שהם טמאי' שכינה עמהם. שאם הי' משלחם לגמרי כשנטמאו לא הי' להם תקנה לשוב עוד. אבל מאחר שגם בתוך טומאתם שכינ' עמהם. ואמנם רק בגדר אשה מזנה. ממילא יש להם תקנה בתשוב' שדוח' הל"ת. והטעם שאנו נתקדשנו להש"י בשעת מתן תורה וכל שאין לנו ספר כריתות עדיין בעלה הוא ולכן שפיר מועיל תשוב'. וכן מבואר בתנחומא (פ' עקב סי' יא) שקידש ישראל שנאמר וקדשתם היום ומחר:

ובזה יתבאר כונת מקראי קודש הנ"ל וקם העם הזה וזנה אחרי. היינו שיהיו

שיהיו בגדר אשה מזנה שהש"י אינו מגרשם לגמרי. כי מאחר שכבר נתקדשו אינם רק בגדר אשה מזנה. ולכן אע"פ שהם טמאים שכינ' עמהם. רק מייסרם לפי עונם ומרדם. ולכן אמרתי והסתרתי פני מהם דייקא. לא שאסלק שכינתי לגמרי עד שיהיו במדריגת אשה שגירש' בעלה לגמרי. כי אם במסתר פנים אדונם שלא אתן עייני עליהם להצילם מיד הקמים עליהם. כי ידוע שכל השרים של האומות מקטריגין על ישראל. רק הש"י ברחמיו וחסדיו לא יטשם ולא יעזבם. וכן תרגום אונקלס (בלק כג פכ"ג) בפסוק כי לא נחש ביעקב לא נחשי' לבן דייטב לבית יעקב וכו' ע"ש:

ז) **וזהו** מה שאמר בעל הגדה בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו. וכמו שאמר דהע"ה (תהלים קכד) לולי ה' שהי' לנו אזי חיים בלעונו וכו'. ולכן אמר והסתרתי פני מהם והי' לאכול. שממילא יהיו לאכול כשאסתיר פני מהם. אבל לא שאסלק מהם לגמרי לשלחם מעל פני דא"כ לא הי' להם תקנ' בתשובה דאין להם דין אשה שגרשה. ולולי חכמו ישכלו זאת וא"ה היו יכולין לשוב בתשובה. אבל לא כן ידברו ואמר ביום ההוא כלא על כי אין אלקי בקרבי. הרצון שאין השכינה עמהם כלל שמאחר שמצאהו רעות רבות וצרות ודאי עזבם הש"י ושלחם מעל פניו כמו שאמרו באמת בימי ירמי' אשה שגרשה בעלה [הישוב אלי']. וכיון שהם סבורים שיש להם דין גרושה. א"כ מה שעבדו ע"ז אח"כ שוב אין להם תקנה לשוב כפי סברתם הנפסדת. דאין לומר שעשה דוחה ל"ת. דלגבי הש"י ליכא עשה. ולזה יוסיף הש"י בענשן. אבל לא שיסלק שכינתו מהם. כי לעולם חפץ חסד הוא ולא יזנח לעולם. רק שיוסיף להסתיר פניו מהם כמ"ש ואנכי הסתר וכו'. והטעם כי פנה אל אלקים אחרים שהרי סברתם הנפסדה מביאן לעבוד אלקים אחרים. מאחר שסבורים שהש"י שלחם מעל פניו ועבד שמכרו רבו והאשה שגרשה בעלה אין להם זע"ז כלום. אבל באמת אין טענה זו כלום שהרי באמרנו לעיל שאינם רק בגדר אשה מזנה:

ובזה מתקן דברי הפסוק (ירמי' ג) שהתחיל ואמר הן ישלחני הישוב אלי, הלא השב' בבעל. ומסיים ואת זנית ושוב אלי הלא התשובה באשה. ולפמ"ש יומתק מאד שזהו עיקר טענתם. שאין לומר שידחה הלא תעשה שהרי לגבי בעל ליכא עשה. והיינו כפי סברתם שהם בגדר אשה גרושה מאישה והאיסור חל על בעלה. אבל בסיום דבריו ואת זנית דייקא שיש ושוב אלי דייקא שהעיקר האיסור מצד האשה. ועשה דוחה לא תעש' כאמור:

ח) **עוד** יתכן לומר ליישב הדקדוק שאמר כי אין אלקי בקרבי. כי נודע היות העונות חולי הנפש כל חלי וכל מכה הנמצא בנפש מפני עונות האדם. והתשוב' היא רפואת הנפש. וכיון שדימ' ישעי' הנביא ע"ה ואמר על מה תוכו וכו' (ישעי' א פ"ה) ומתנאי הרפוא' שיבין עיקר החולי ממה בא ומהות החולי מה הוא. כי האדם החול' לא ידע סיבת מה הביאה עליו החולי והכאב. ואחרי שיבין הסיבה שהחולי באה עליו אז יחכם לדעת אופן הרפואה והסמים המועילים לפי ענין החולי ההוא. ואולם כשלא יבין למה הגיעה לו הכאב והחולי הלזה אין ספק שלא יוכל לדעת הרפואה. וכ"ש כשיבין שהכאב בא לו מסיבה א' אשר באמת לא בשביל סיבה זו הגיעה לו כאב ההוא. והוא כפי מחשבתו הנפסדת יקח סמים לרפואתו באפשר שלא יהי' לו תועלת. ואף גם הפסד יוכל לבא לו. כשהסיבה שיחשוב הוא שממנו הגיעה לו החולי הוא חילוף הסיבה האמיתית שממנה באמת בא החולי. דרך משל אם החולי בא מההגברות החום והאש שרפואתו בדברים קרים ומצנן חום האש. והוא בער לא ידע ויבין שבא לו הכאב מההגברות הלבונה והקרירות. הנה לפי דעתו הנפסדת רפואתו בדברים המחממים והחריפים כמו השום והבצל ופלפלין ולא ידע כי בנפשו הוא. מאחר שלפי האמת יש בו התגברות האדומה וחום הטבעי. ובהתוסף עוד לקחת דברים המחממים אין ספק כי יגדל הכאב

שכתב מאד עד שלא יהי' לו רפואות תעלה:

ט) **ומעתה** נבא לביאור הכתוב לעיל. ותחילה נקדים הקדמה כי ראוי לשום על לב כי ידוע שבע"ז נאמר אל קנא והפ"ד (דרוש שנים ועשרים) הביא בשם הרמב"ן (פ' יתרו) שהביא מה שאמרו במכילתא בע"ז אני נפרע בקנאה אבל אני רחום וחנון בדברים אחרים. והרמב"ם בס' המורה כתב כי לא נמצא בתורה לשון קנאה כי אם בע"ז. וא"כ יש לשום על לב הרי האומות עובדי ע"ז וכל יום מלכי מזרח ומערב משתחוים קדמה לשמש והנם שלמים ושקטים ואינו מקנא ליפרע מהם כמו מישראל. ועיין בזהר פ' פנחס (דף רכה ע"א ד"ה א"ר אבא) בשאלתא דשאל האי עכו"ם:

וליישב ע"פ פשוטו כמשיל משל ונבאר ג"כ כונת הכתוב (פ' ואתחנן ד' פי"ט) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלהיך לכל העמים תחת כל השמים. ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל להיות לו לעם נחלה כיום הזה וכו'. ובסוף הזהירם על ע"ז כי ה' אלקיך אש אוכלה אל קנא. ויש לדקדק בפסוקים אלו טובא. (א) מאי אשר חלק הוצרכו להוסיף לתלמי המלך להאיר (עי' מגילה ט ע"ב) וא"כ הוא מיותר לגמרי. (ב) ועוד אפילו נימא שהוא כאילו כתב להאיר מ"מ למה לו להזכיר זאת שאינו מעין התוכחה. כי להזהירם שלא יעבדו אלילים. (ג) תחת כל השמים מיותר ג"כ. וגם מה שאמר וה' התאנף בי על דבריכם והילך בין הפסוקים ולכאור' אין לו ענין שם:

מיהו זה מיושב ע"פ מ"ש הרב בעל פרשת דרכים (בדרוש השמיני). שדקדק במה שאמר הכתוב כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן וכו' ואח"כ הזהירם על ע"ז. ופירש הרב שהוא כמו שאמרו (בערכין לב ע"ב) שישוע כהיב הכר שנענש בשביל שלא ביטל יצרא דע"ז. ופריך המאי לא ביטל משה. ומשני דמשה לא הוה לי' זכות א"י. וא"כ א"ש דלכך אמר שסיבת מה שהצרך הזהרה הגדולה הלזו הוא בשביל שלא עבר את הירדן ולא הי' לו זכות ארץ ישראל ע"כ לא יכול לבטלו. וא"כ מיושב ג"כ מה שמביא וה' התאנף בי. שזהו ג"כ נתינת טעם על שהוצרך להזהירם. והוא מבואר לפי דברי בעל פרשת דרכים:

ונמשיל משל למלך שהיו לו עבדים רבים. ובן יחיד אחד. והנה דרך המלך לחלק הפסניא לעבדיו. ואולם בנו אוכל על שולחנו מפתו יאכל וכוסו ישתה. והוא בעצמו משגיח ליתן לבנו להספיק לו די מחסורו. ועל העבדים אשר לו שם עליהם פקידים ממשרתיו עושי רצונו ויתן להם אוצרות בר ולחם ומזון כדי להספיק לכל עבדיו כי רבים המה והנה משרתי המלך מופקדים בדבר המלך למלאות לכל עבדי המלך לכל אחד די מחסורו כפי אשר פקד עליהם המלך. והעבדים מקבלי' חלקם מפקודי המלך דבר יום ביומו. והנה העבד המשכיל ידע כי לא לפקידים יהי' זרע הצדקה והחסד שעושים עמהם למלאות להם חוקם וצרכיהם כי אם להמלך אשר הפקידם על כך. והפקידים הם העושים רצון המלך בהכרח כי לא יוכלו לשנות חוקי המלך. ולזאת אין מחזיקין טובה לפקידי המלך בשום אופן כי אין מטיבין ברצון כי אם בהכרח. וכבר אמרו כי ההכרח לא ישובח ולא יגונה. והנה קמו מקצת עבדים סכלים ויחשבו כל הטובה שהגיעה להם מן הפקידים הוא בחפץ ורצון הפקידים להטיב. ולא זכרו כי כל זה בא להם מדבר המלך וחוקו אשר צוה על הפקידים. וע"כ היו כורעים ומשתחוים לפקידיו ויפעלו פעולות להמשיך אליהם חפץ ורצון הפקידים האלה. ויחשבו כי בידם טובם. ויהי כראות בן המלך כי העבדים נמשכו אחר הפקידים הממונים ואין זוכרין למלך הממונה עליהם. ויקנא בהם הבן ויעשה גם הוא כמותם להשתחוות ולכרוע לפקידים להמשיך אותם אליו. והנה אין ספק שעם

היות

היות שחטא העבדים עצום מאד שסכלו טובת המלך ומשתחוים לפקידי המלך. שאין בידם להטיב זולת מרצון המלך. ואולם יגדל מאד יותר חטא הבן מחטא העבדי' כי העבדים שאע"פ פקד עליהם המלך הפקידים ועל ידם הטיב להם המלך אבל חטא הבן גדול מאד עונו מנשוא מאחר שבאה לו טובתו ע"פ הפקידים ואין מושלים עליו כלל אף בהכרח כי אם ביד המלך עצמו. והדרבה הבן יש לו ממשלה על הפקידים. בהיותו עושה רצון אביו הפקידים מסורים בידו. ע"כ המלך ממהר לנקום מבנו משינקום מעבדיו. והנמשל הוא כי הנה האומות הם תחת המזל. והש"י הוא המלך הכבוד שם המזלות פקידים עליהם ועל ידם יאכלו את חוקם. ויתן להם כפי אשר קצב להם. והאומות חסרי השכל. ויחשבו שהטוב בא להם מבחירת ורצון מזלות וצבא השמים. ע"כ יעשו להם כונים ופסילין להמשיך אליהם כאן כידוע. שזהו כל סוד ע"ז של ראשונים כמו שביאר הרמב"ם במדע ובמורה. והנה האמת כי לא ינקה אותם ה' כי ראויים לעונש עצום תחת אשר המרו ועצבו רוח קדשו. ואולם אינו ממהר לנקום מהם. אבל הבן אשר לא כן ויעש גם כונים למלכת השמים אשר לא חלק אותם לו. כי עיקר קבלת השפע וחלק שלו ע"פ המלך עצמו והוא הש"י ב"ה בודאי קצף המלך מאד ויבער כאש חמתו על בנו.. וכמו אנחנו עמו ישראל. שבדורות הראשונים שעבדו ע"ז נאמר אל קנא כי אין להם שום חלק במזלות והדרבה המה למעלה מן המזלות וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר פמ"ד ובשבת קנ"ו.) באברהם שהעלהו למעלה מכיפת הרקיע ואמר לו צא מאצטגנינות שלך אברם אינו מוליד אברהם מוליד וכמו כן כל הצדיקים שיהושע העמיד החמה וכל האותות ומופתים הנעשים ע"פ צדיקים כולם מורין שאדרבה צבא השמים תחתיהם:

י) **ומעתה** נתבארו הכתובים היטב פן תשא עיניך וראית כו'

ונדחת וביקש להזהירם בעבדם ע"ז יחרה אף ה' ויקנא לנקום מהם. ואל יאמרו מה נשתנינו משאר אומות שעובדין ע"ז ואעפ"כ אינו מקנא ליפרע מהם והם שלוים ושקטים בזה העולם. ולזה אמר אל תתמה שלהחפך כי אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים והיינו שיש להם ממשלה עליהם. אף שגם זאת מרצון המלך מ"מ לא יחרה אף ה' בם כו' שאעפ"כ הם תחת המזלות והמזלות פועלים בהם ברצון המלך. וזהו אמרו תחת כל השמים. וכרצון שהם תחת המזלות ואין יכולת להם לשנות. וא"כ אעפ"כ אינו חטא עצום כ"כ כי באמת הם שפלים מן המזלות. אבל בן המלך שבאמת הוא למעלה מן הפקידים שהרי בידו לשנות תפקידם כי המלך מסרם בידו. וא"כ יכבד עונו מאד שישתחוה החשוב אל השפל שלא הטיב לו ולא בא טובתו על ידו כלל. ולכן ביאר הכתוב ואתכם לקח ה' מכור הברזל ממצרים. שידוע שכפי טבע המזל לא חייב שיצאו ממצרים בשום פנים כמ"ש מפרשים שאפילו עבד אין יכול לברוח משם. רק הש"י הוציאם להיות לו לעם נחלה. וא"כ ודאי אינו בדין שישתחוה הנכבד אל הפחות. ולזה סיים כי ה' אלקיך דייקא למה שהוא אלהיך ואין צבא השמים מושלים עליך. על כן הוא אל קנא ליפרע מהם בעבדכם אלקים אחרים:

יא) **והנה** מבואר במדרש כי יעקב בחר לו י"ה. כי כל האומות בחרו להם שרים רק יעקב בחר לו המלך עצמו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. והאמר משל למלך שהיו לו שרים ועבדים והסכלים בחרו להם השרים למשול עליהם. והפקח שבהם בחר לו המלך עצמו. וזהו סיבה שהראשונים מהם עבדו אש. ומהם עבדו מים ולא היו פתאים גמורים שיחשבו שהוא עצמו אלקי רק עבדו לשרם. ולזה עשו להם צלמים ופסילים. כי חשבו שבזה יעשו כונים שיושפע להם:

ובמדרש ואתחנן (פ"ב ס' י) אמר ר' יהודה בר סימון את מוצא ע"ז קרובה ורחוקה. והקב"ה רחוק וקרוב. כיצד ע"ז קרובה. עכו"ם שעושה ע"ז ומעמידה

בתוך ביתו אללו הרי אלו קרוב. ומנין שהיא רחוקה שנ' אף יצעקו אליו ולא יענם הרי רחוקה. והקב"ה רחוק וקרוב כיצד. מכאן עד לרקיע מהלך ת"ק שנה. וקרוב מנין שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו וקרוב הקב"ה לשמוע תפלתו שנאמר שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו ע"כ:

יב) **ועפ"ז** יתבארו ג"כ הפסוקים הנ"ל שאמר הש"י למשה שיזנו אחרי אלקי נכר הארץ ואז וחרה אף ה' בם ליסתר פניו מהם כדי שיחזרו בתשובה. ואולם המה לא כן ידברו ותחת אשר הי' להם לשוב אדרבה יוסיפו חטא על פשע. בחשבם שלא הגיעו להם הרעות האלה בעבור עזבם את ה'. וכמו שאמרו (ברכות ה' ע"א) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו. וא"כ הי' להם להבין ולהשכיל שבעבור זאת הגיע להם ככה. כי אם לו חכמו ישכילו זאת שבא להם העונש בעבור מרים בה'. היו שערי תשובה פתוחים לפניהם שזהו הרפואה הכוללת לכל עון ולכל חטאת. וכמו שביאר הכתוב (ירמי' ח פכ"ב) הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי. כי הצרי הוא רפואה כוללת וכמו שכתב בעל העקרים. ולזה אמר הצרי אין בגלעד מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי שהרי בידם לשוב. והתשובה היא כצרי שהיא רפואה כוללת:

יג) **ובזה** יתפרש ג"כ מש"ה (ירמי' ב פי"ט) תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' ולא פחדתי אליך נאום ה'. והכונה כי האלשיך פי' המקרא (תהלים סב) לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. כי הש"י חפץ חסד הוא. כשרואה האדם חוטא מיסרו מדה כנגד מדה. כדי שידע שבעבור עונו נעשה לו כן ויחפש דרכיו וישוב:

יד) **ויראה** לי שזהו כונת חז"ל בברכות הנ"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו. ואמרי לה ימשמש במעשיו. שנאמר נחפשה דרכינו כו' פשפש ולא יעשה תשובה שנאמר ונשובה כו' פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה ויש לדקדק מה חילוק בין יפשפש במעשיו או ימשמש. ב' מאי קאמר פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. הלא אין חטא גדול מביטול תורה ועל הכל ויתר הקב"ה כו' חוץ מביטול תורה כמבואר במדרש (פתיחתא דאיכה סי' ב) אך נראה לפמ"ש. ונקדים עוד דהאלשיך כתב כמה פעמים שהעון עצמו הוא הנפרע מן האדם כמש"ה ותמוגגנו ביד עונינו. וזהו ג"כ פירוש הפסוק תיסרך רעתך לפי דבריו. כי בכל עבירה בורא משחית וקטיגור א' יהוא הנפרע ממנו. וכבר כתבתי שהיסורין מעין החטא שחטא כדי שיראה בעיניו וישוב. וזהו ג"כ אפשר הטעם שהוא מדה כנגד מדה. דמאחר שהיסורין מצד העון עצמו. והעון מיסרו ג"כ בדבר אשר זדה בו. וזהו ג"כ הכונה אם רואה אדם. ושם אדם כנוי לחשוב. וזהו הכונה אם רואה אדם שהוא חשוב. ונדמה לו שאין היסורין ראויים לו שלא חטא בחטא שיבא עליו מבחינת יסורין האלה. ולזהו אמר באין עליו לא שהעונות באו עליו. כי אם היסורין ולזה אמר יפשפש במעשיו. אם יש בהם כפי בחינת היסורין הבאין עליו. שנאמר נחפשה. והדר קאמר פשפש ולא מצא. היינו שלא מצא חטא שיצדק שיהיו היסורין מעין בחינת החטא. ולכן אינו חושב שעונותיו באו עליו כמ"ש עונותיו ילכדנו את הרשע. כי אם היסורין באו עליו שאינו חייב ביסורין. ואמר שאל יחשוב מיד שהם יסורין של אהבה כדמסיק מאחר שאין ידוע לו בחינת חטא מעין היסורין. ולזה קאמר יפשפש במעשיו היינו שיחפש אם לא עשה מעשה מתיחס כפי היסורין שבאו עליו. ואמרי לה ימשמש במעשיו בא להוסיף שגם במעשה רע שעשה רק שאין נראה לו שיהי' כפי בחינת היסורין שבאו עליו והרי היסורין ראוי שיבאו מדה כנגד מדה. ולכן אמר ימשמש במעשיו שבמה שנודע לו שעשה ימשמש בו אולי ימצא בו דבר מתיחס שיצדקו עליו יסורין כללו. ואם לא מצא גם את זאת. יתלה בביטול תורה.

והיינו

ואינו מדבר במי שהוא מיושבי קרנות ולא עמל בתורה שאיש כזה אין צריך לחפשו כי עונו גדול מנשוא. ועי"ז אמר שהע"ה במשלי (יח פ"ט) גם מתרפה במלאכתו אח הוא לאיש משחית שמי שמתרפה ואינו עוסק בתורה אל יעלה על דעתך שלא יחשוב ה' לו עון. כי חבר הוא לאיש משחית. רק אם יסורין הללו מבטלין אותו מתורתו יתל' במה שביטל מעיקרא. ואף שיראה לו שעסק בתורה. מ"מ כדכתי' למיעבד לא עביד. (וקאמר תו פשפש ולא מצא. היינו שאין היסורין מבטלין אותו מתורתו כלל). ושפיר היסורין נרופין כפי בחינת החטא. כמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ט) כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. וקאמר תו פשפש ולא מצא. היינו שלא מצא לתלות בזה. שאין היסורין מבטלין אותו מתורתו ויוכל לעסוק בתורה כמקדם. וא"כ אין היסורין כפי בחינת החטא. ודאי יסורין של אהבה הן. ובזה ניחא דקאמר פשפש ולא מצא. הא אדם אין צדיק בארץ כו'. ולפמ"ש א"ש הכל:

שוב עיינתי בעין יעקב וראיתי קצת מזה ברי"ף וגם לא נזכר כאן ימשמש במעשיו. ולדעתי בדמיוני כי זה נזכר בחגיגה. וזהו כונת הכתוב תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך. היינו מכח שהרע' עלמה תיסרת אותך. שהיסורין מעין הרע' שעשיה. א"כ דעי וראי כי רע ומר עזבך ה' היינו שהי' לו להרגיש שהיסורין באין מדה כנגד מדה. ואעפ"כ ולא פחדתי אליך. וכן מצינו (ירמי' מד פי"ח) בנשים הארורות שאמרו מאז חדלנו לקטר למלכת שמים חסרנו כל. הרי שכונת הש"י להענישם כדי שיתנו לב לשוב. והמה דור תהפוכות המה. ואדרבה חושבין שבשביל שאין מקטרין ללבא שמים ירע להם:

וזהו ג"כ כונת הכתוב בהושע (ז פי"ג) ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים. וכמו כן מה שאמר (הנביא שם) ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע. והכונה שהקב"ה מיסרן שישובו והמה מדברים כזבים שבאין להם יסורין בשביל שאין עובדים ע"ז. וכה"ג דרשו חז"ל פ"ק דע"א:

טו) **וזהו** ג"כ כונת הכתוב (הושע ו) לכו ונשובה עד ה' כי הוא טרף וירפאנו. להוציא מלבן של הדור שחשבו שבשביל שאין עובדין ע"ז ע"כ חסרו כל. אבל עונותיהם המו אלה וחטאתם מנעו הטוב מהם. ולכן הודיע להם הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו שע"י המכות משימים לבם לשוב. ועי"ז צווח ישעי' הנביא ע"ה (ישעי' א פ"ה) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה שהקב"ה העניש בעבור (אחרי) [אלהים] אחרים. והמה עוד הוסיפו סרה שאמרו בעבור הדלם לקטר חסרו טוב. ולזה רמז ג"כ ירמי' הנביא (ירמי' פי"ב) בהוכיחו לישראל כה אמר ה' אנוש לשברך נחלה מכתך אין דן דינך למזור תעלה אין לך. והוא מבואר עם מ"ש בענין משל הרופא שבא לרפאות החולי צריך להבין החולי היטב כדי שידע הרפואה ועיקר הבנתו צריך להיות מסיבת מה בא החולי. שאז יוכל להבין הרפואה. משא"כ הרופא שאין יודע ממה הגיע לו החולי וכ"ש אם מבין הסיבה בחילוף מה שהוא. וכמו שאותו הדור הרע היו סבורין שבעבור חדלם לקטר חסרו כל. ולזה אמר הנביא כה אמר ה' אנוש לשברך. היינו במה שאתה חפץ לרפאות שברך על נקלה אדרבה בזה תוסיף יותר כאב ומכה ונחלה מכתך. היינו שמוסיפין חולי על המכה הבא עליהם. ואמר ישעי' על מה תוכו עוד תוסיפו סרה. שהם היו דור תהפוכות וחשבו שמה שהגיע להם מן הרע בעבור חדלם מעבודות הנכריות. מזה נמשך שכל ראש לחלי וכל לבב דוי מכף רגל ועד ראש אין בו מתום וכו' הוא מובן לפמ"ש וסייה ירמי' הנביא ע"ה שממה בא להם כובד החולי ההוא. ואמר שהוא בשביל שאין דן דינך למזור שלא הבינו ממה בא להם הכאב. שאז היו מכינין מזור הכאב ההוא. וזהו הכונה שאם ידעו שבא להם בשביל ע"ז שעבדו היו יכולין לשוב. ונמצא שאין דן דינך למזור. למה שהוא כי אם למה שהוא נזוק ולכן תעלה אין לך:

טז) **וזהו** ג"כ כונת הכתובים (בפ' וילך הנ"ל

הנ"ל) שאמר שימלאם רעות רבות וצרות ויראו שהאומות שלוים ושקטים. ע"כ לא יחשבו לפשפש במעשיהם שהגיע להם כך על אשר הפרו את ברית ה' אלקי אבותם. ואף שהאומות ג"כ עע"ז. אין הקב"ה מקנא כ"כ לאומות כמו לישראל והוא מפני שהם עם סגולתו והם למעלה מן המזלות. ולכן חטאם גדול מנשא. וגם כונת הש"י שישובו אל ה' בכל לבבם. משא"כ באומות לא איכפת לי' כי רשעים יאבדו. אבל הם עם לא בינות יחשובו כי לכך האומות שלוים ושקטים יען כי בחרו להם לצבא השמים ויעשו להם כוכבים ויסגוד לפסלו ולבול עץ אשר עשה. משא"כ ישראל יאמר כא על כי אין אלקי בקרבי כי ישראל בחר לו יה שבחרו ה' ואינם תחת המזלות. ע"כ אין המזל משגיח להטיב להם. ושעור כונת הכתובים כי יאמרו שע"ז של האומות שהיא קרובה אליהם כמ"ש בשם המדרש (ואתחנן הנ"ל) היא שעמד' להם. ולא ישימו על לב כי זאת עשה להם יען עזבו את ה' אשר הוא מלך חי וקים. ואדרבה יוסיפו לחטא על פשע ויתחרטו על הבחירה הטובה שבחרו להם ויאמר ח"ו שהדין עם האומות שבחרו להם ע"ז שהיא קרובה. משא"כ ישראל שהמה תחת יד הש"י והש"י הוא רחוק מהם כי מה דמות יערכו לאל ית' כמש"ה (ישעי' מ פ"ח) אל מי תדמיון אל מה דמות תערכו לו. ולכן שפיר סיים הכתוב הסתר אסתיר פני מהם. היינו שאוסיף להסתיר פני על כל הרעה. כי זהו מוסיף רעה כי פנה אל אלקים אחרים. שנותן ממש בע"ז. אבל באמת ע"ז קרובה ורחוקה כי יצעק אליו לא יענה. והש"י רחוק וקרוב אם ישובו. וכמש"ה (ירמי' ד פ"א) אם תשוב ישראל אלי תשוב. ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד. והרצון שאין הרע מגיע להם כמו שחשבו בעבור לקטר. כי נהפוך הוא דאדרבה בשביל שאין שבים לה'. ואם ישוב אל ה' ורפא להם:

יז) **ועתה** נבא לבאר המדרש נגב פתח השער. אשר נעל פ"ד ביאר אותו בקצרה. כי מבואר שהש"י נשבע שלא יבא דור המדבר אל מנוחתו. והיינו לבית המקדש. והביא מדרש קהלת אם יבואו אל מנוחתי. למנוחה זו אין באין אבל הן באין למנוחה אחרת. אמר ר"י משל למלך שכעס על בנו ודחפו והוציאו חוץ לפלטין ונשבע שלא יכנס בנו לפלטין. מה עשה היתה בנוי' וסתרה וחזר ובנאה נמצא מכניס בנו ומקיים שבועתו ע"כ. נמצא שחורבן המקדש הי' סבה שיבאו לעתיד כשיבנה הבית חדש. שאמרו במדרש שאילו נכנס משה לא"י לא הי' המקדש חרב. וביאר בפ"ד הטעם שהי' מבטל יצרא דע"ז והיינו דאחריבנא לביתו. וא"כ א"ש שלכך לא נכנס לארץ כדי שיבא דור המדבר עמו שיחרב המקדש ויוכל דור המדבר לבא למנוחה אחרת. וזה ג"כ הכונה. נשבעתי לאבד את ישראל היינו שלא יבאו לעתיד ושלא תכנס לארץ. אם אעבירה נא אתה מבקש. נמצא שלא יחרב המקדש וא"כ בטל כלא נא. שהרי לא יוכלו לבא לעתיד עכ"ד הפ"ד. ועפ"ז דבריו נתבאר היטב דברי חז"ל דהא יש לדקדק למה לי' למימר הנך שוכב עם אבותיך וקם כו' הא כבר ידע זאת. כמו שאמר בתחילת הפרשה בן ק"ך אנכי היום מלאו ימי ושנותי. אלא ביאר לו הש"י הטעם שהוצרך להזהירם על ע"ז הוא בעבור שמת כאן ואינו בא לארץ ולא תבטל יצרא דע"ז והיינו דאחריבנא לביתו. אך בזאת יתאמן לבב אנוש. מדוע עשה ה' ככה שלא יבא משה לארץ כדי שיחרב בית המקדש. ולכן ביאר לו וקם. היינו בכדי שכשיעמוד בתחיית המתים יביא דור המדבר עמו. ונמצא שאפילו נפרש וקם קאי אבתרי' מוכח (תהי') [מזה] מדתלה מיתת משה שיהי' סבה שיעבדו ע"ז וע"כ משום שאילו הי' עובר את הירדן הי' מבטל יצרא דע"ז ומדוע עשה ה' ככה. וע"כ כדי שיביא דור המדבר עמו. וא"כ שמעת מיני' שהקב"ה יודע עתידות וגם תה"מ מן התורה:

ובזה ניחא שלא הביא להם מקראות הקדומים שדרשו בש"ס דסנהדרין שהבאתי לעיל לתת להם או לאהרן הכהן

אכא

אלא משום דשם הי' להם מקום להשיב אולי דוקא צדיקים כאבות יזכו לזה. ולזה רמז יאמר משה. וטעם מיתת משה שיביא דור המדבר עמו. א"כ מוכח שאפי' דור שהמרו אמרי אל כמה פעמים אעפ"כ יזכו לתחיית המתים. ברחמן. יזכנו ויחיינו לזה ויראו עינינו וישמח לבנו כי יקיצו שוכני עפר וירננו. וכמו שאמר אז ידלג כאיל כו' אמן כן יהי רצון במהרה בימינו:

ונ"ל שיש רמז בזה שביקש משה לבטל גזרת דע"א. כי אעברה נא. אעברה הוא אותיות אבערה. נא ר"ת בהיפוך אלקי נכר. ובמג"ע המלאה הרבה רמזים לזה. ואלי גם זה כתוב שמה. ואיננו אתי כעת:

דרוש יג לפרשת ואתחנן

הנה בדרוש הקודם הבאנו המדרש שהביאו בעל פרשת דרכים (דרוש שמיני) בתשובת הש"י אם אעברה נא בעל שלח נא. ולהיות כי יצאנו מענין אל ענין וארכו הדברים ואין תועלת בהשנות הלשון מבלי חידוש ע"כ ועיין משם הלשון:

א) **ועתה** אבאר מה שנ"ל לפרש במדרש הזה ונקדים מדרש תמוה בפ' בשלח (פכ"א ס"ו) וז"ל. ואתה הרם את מטך אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאקרע הים. לא כך אמרת שאין הים נעשה יבשה כו' אמר לו הקב"ה לא קראת מתחילה בתורה כו' כך התנאי עמו כו' מיד שמע משה והלך לקרוע הים. וכיון שהלך לקרוע את הים לא קיבל עליו להקרע. אמר לו אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בששי. כיון ששמע משה כך. אמר לו להקב"ה אין הים רוצה להקרע. מה עשה הקב"ה נתן יד ימינו על ימינו של משה שנאמר מוליך לימין משה מיד ראה הקב"ה וברח שנאמר הים ראה וינוס. מה ראה אלא ראה שהקב"ה נתן יד ימינו על משה ולא הי' יכול לעכב וכו'. מיד כיון שהרים משה ידו על הים נבקע שנאמר ויבקעו המים. אינו אומר ויבקע הים אלא ויבקעו המים. מלמד שכל המים שהיו בכל המעינות ובכל הבורות נבקעו. וכן בשעה שחזרו חזרו כל המים. שכן אומר וישובו המים. וכל הניסים הללו נעשו ע"י משה שנאמר ויט משה את ידו. לפיכך הקב"ה משבחו. שנאמר ויזכור ימי עולם משה. וכתיב מוליך לימין משה כו' ע"כ. ודלגנו מה שאינו מצטרך לדרוש. ויש לדקדק בו. חדא מה ענין מה שהרכיב המדרש ואמר שכל המים נבקעו ומה נ"מ בזה. והי' לו לדרוש כן על פסוק ויבקעו המים. ולמה הפסיק בין הפרקים. ועוד מהו שסיים לפיכך הכתוב משבחו ואדרבה טעמא לסתור. שהרי מביא בתחילה שלא רצה לקרוע מפניו. ועיין בידי משה שמהפך ומגלגל דברי המדרש ולא רציתי להעתיק דבריו. ועוד מה זה שסיים לפיכך הכתוב משבחו וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם הלא הוריד המן והגיז השליו וכל הנסים נעשו על ידו. ועוד שאר דקדוקים שיובנו מתוך הביאור. ועוד מה הטענה שטען הים אני גדול ממך הרי כבר הי' לעולמים בישראל שבא יעקב אבינו אמר (וישלח לב פי"א) במקלי עברתי את הירדן ודרשינן שנתן מקלו ונבקע הירדן. ולא הועילה טענה זו שהירדן גדול ממנו. וע"פ פשוטו אמרתי בלא"ה איתא במדרש [פליאה] הים ראה וינוס. מה ראה ארונו של יוסף ראה. [ועי' ב"ר פפ"ז ס"ח וש"נ] וכבר דשו בי' קמאי. אמנם לפמ"ש יובן בפשיטות שטענת הים שהוא גדול ממנו. וא"כ יוכל משה לסתור טענתו מיעקב אבינו שנבקע הירדן. אלא שהי' לים מקום לומר שיעקב הי' יותר ראוי שיבקע מפניו ממשה רבינו וישראל. אבל אמרו המפרשים כי יוסף הי' במדרגה שוה ליעקב. ולכן

מה שאירע ליעקב אירע ליוסף [כמש"כ וישב לז]. אלה תולדות יעקב יוסף. ובזה נתבאר כי אמרו בדוד נאמר שכיבה וביואב מיתה. ואמרו לפי שדוד הניח בן כמותו ויואב לא הניח בן כמותו. הרי אם הבן שוה לאביו. נפשו ונפש הבן כא' נחשבו עד שלא יצדק בו מיתה. וזה ששוה לאביו יצדק בו יותר תולדת האב. כי המוליד בדומה. ולכך אמר שעיקר תולדות יעקב. היינו שמתייחסו ליעקב להיותם שוים לו הוא יוסף. וכיון דיוסף שוה ליעקב. שוב אין לים שום טענה שראוי להקרע בשביל יוסף. כמו שנבקע הירדן בשביל יעקב. ועם זה מבואר מה ראה שנבקע שהרי טען ואמר אני גדול ממך. ואמר ארונו של יוסף ראה. והוא מבואר:

ב) **אמנם** רחוק מעיני שלא יוכל משה לקרוע הים. ועוד בגמרא בחולין (ז.) מבואר שר"פ בן יאיר ג"כ בקע הנהר. ואמת שגם בזה אמרתי לפרש ארונו של יוסף [ראה] דשם מבואר שאמר ר' פנחס על ההוא גברי דדרי חטי לפסחא. חלוק נמי להא דבמצוה עסיק. וכאן נמי כיון דדרשינן (סוטה יג ע"א) חכם לב יקח מצות זה משה שנתעסק בעצמות יוסף. וא"כ חזינן דמה שהעלו עצמות יוסף. הוא בכלל שלוחי מצוה כי השביעם על ככה. וכיון דבמצוה עסקו ראוי שיבקע הים מפניהם. וא"ש ארונו של יוסף ראה:

ג) **אמנם** המדרש שהתחלנו יראה ביאורו ע"פ מאמר חז"ל בגמרא שם (יב ע"ב) כיון שהפילו משה ליאור בטלה הגזיר' כי הא דאמר ר"א מאי דכתיב וכי יאמר אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים צופין ואין יודעין מה צופין מהגין וא"י מה מהגין. ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה. עמדו וגזרו כל הבן הילוד [כו'] כיון דשדיוה למשה אמרו תו לא חזינן הא סימנא מיד בטלו הגזיר'. ולא ידעו שעל עסקי מי מריבה הוא לוקה כהאי דרחב"ח וכבר הביא רש"י אגדה זו בפירושיו.

וביפה תואר תמה על זה כיון שלפי האמת הורה הסימן שילקה על עסקי מי מריבה. איך נתבטל במה שהושלך משה ליאור. ובגמרא מבואר בהדיא כיון דלא חזו האי סימנא והוא תמה איך נתבטל הסימן מאחר שלא הור' ע"ז. ולבאר הדבר היטב בס"ד נרא' כי אמר במדרש (ב"ר פרשה פ"ט ס"ד) והנה מן היאור רמז לו שאין השובע בא למצרים אלא מן היאור. ויש להבין כיון שפרעה האמין ביאור כמו שאמר שם במדרש הרשעים מתקיימין על אלהיהם שנאמר והנה עומד על היאור. איך מתן מקום לטעותו שיש ביד היאור להרע ולהיטיב. ועיין ידי משה שדחק. אך נראה כי אמרו (ברכות נה ע"א) אין חלום בלא דבר בטל כמו שאמרו ביוסף הצדיק שודאי ראוי שיהי' חלומותיו צודקים מ"מ הי' בהם דבר בטל. כמו שאמר הבא נבא אני ואמך. ואמרו כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דבר בטל. והנה חלום פרעה נתקיים לגמרי כפי אשר פתר לו יוסף לא נפל דבר ארצה. ולזה רמז לו שאין השובע בא אליו מן היאור וכשיראה שהחלום מתקיים כולו ודאי זהו הדבר בטל שיש בחלום כי לא יוכל היאור להרע וגם היטב אין אתו ויראה שאין ממש בע"ז שלו ומטעם זה מכה ראשונ' היתה ביאור. לפי שכשנפרע הקב"ה מן האומ' נפרע מן אלהי' תחלה. והיאור הי' אלקי פרעה. ומבואר עוד במדרש (ש"ר פ"ט ס"י) וכן פרש"י (פ' וארא ז פי"ט) שלכך היתה מכת היאור ע"י אהרן. לפי שמשה לא ביקש להכותו בשביל שהגין עליו כשהושלך ליאור:

ד) **ועפ"ז** נבא אל הביאור. כי ידוע שדרך האצטגנינים לראות אך אין רואין דבר על בורי' כמו שמצינו (במדרש ב"ר פפ"ה סד וברש"י וישב לט פ"א) באשת פוטיפר שראת' באצטרלוגין שלה שעתיד' להעמיד בנים מיוסף ולא ידעה שעל בתה הי' הרמז שלקח א"כ אסנת לאשה. ובזה נבא אל הביאור. כי הנה המצרים עובדי היאור המה ראו באצטרלוגין שלהם

שהי'

שתי הוראות. כי בטרם הושלך משה אל היאור הי' מושיען של ישראל מעותד להכות היאור. וא"כ ראו אז שתי הוראות שהוא יכה את המים. והמים יכו אותו. אך לא ידוע הדבר על בורי' מי נולח. אם היאור שהוא אלקיהן נולח. או שינלח המושיע את המים. והנה כאשר הושלך משה אל היאור נתבטל' הורא' זו שהור' שיכה את המים. ולא נשארת רק אותו הורא' שיכו המים אותו. וחשבו בודאי שאלהיהן ינלח. או שכבר נלח למושיען של ישראל מאחר שהורה ההורא' שהמים יכו אותו ולא יראו לנפשם עוד שם ודאי ינלח אלקיהן למושיע:

וזהו הכונה בש"ס דסוטה הנ"ל דקאמר שראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה והיינו שהוא יכה המים והמים יכו אותו. וכשהושלך משה ליאור תו לא הוה האי סימנא שיכה המים שהרי היאור כיון שהגין עליו לא נלקה על ידו. ונתבטל' הורא' זו שהוא יכה המים. ולא נשאר' כי אם הורא' שהמים יכו אותו. ולכן אין פחד אלקים עוד לנגד עיניהם נומושיען של ישראל שחשבו שהם ינלחו בכח אלקיהן שהוא היאור. וגם לא ידעו שעל עסקי מי מריבה הוא לוקה. ואף שבמדרש כאן קלת אגדה זובלשון אחר יש לפרשו על דרך האמור אחר ההגד':

ה) **ועפ"ז** יתבארו דברי המדרש שהתחלנו דמה שהקשיתי מיעקב שאמר במקלי עברתי את הירדן. נראה בודאי אילו הי' משה חפץ להכות הים במטה הי' יכול לקורעו כמו יעקב. אלא דהמדרש מפרש הרס את מעך שישליך המטה. וכמו שכתוב במדרש (שם כ"ט) במשל למי שהי' זמור' בידו. שלא יאמרו שכל כחו ע"י מטה. אלא בכאן בא לומר טעם אחר לזה שהי' לריך להשליך המטה. כי (המטה) ודאי אלו הי' מכה במטה הי' יכול לקירעו. כי השם המפורש חקיק על המטה וכמ"ש בתרגום יונתן (שמות ד פ"כ) באות אלא [שלא רלה משה] בזה. ולכן הי' חפץ שיקרע הים מרלון ולא ב...ת ... ידו להכותו כמו שהכה היאור ב...

כתב האבן עזרא כי היאור הוכה במטה כי כן כתוב (בשלח יז פ"ה) ומטך אשר הכית בו את היאור. והים לא נבקע במטה שכתוב שם (יד פכ"א) ויט משה את ידו. וא"כ לא קשה מיעקב דיעקב בקע הירדן במקלו ממש ולא יכול הירדן לעמוד מפניו. אלא דהא גופי' קשי'. למה הולרך משה לכל זה הא הי' יכול לבקעו במטה. כמו שעשה יעקב אבינו ע"ה. דבודאי הי' משה יכול לעשות כמותו דאיהו מלגאו. ולזה מתרץ המדרש ויבקע הים לא נאמר אלא ויבקעו המים. מלמד שכל המים נבקעו. וכבר נתבאר [לעיל מדברי המדרש] שלא יכול משה להכות היאור מפני שהגין עליו וא"כ בהכאה זו נבקעו כל המימות. ולכן לא יכול משה לבא במטה כי בזה יוכה גם היאור. וזה לא הי' יכול משה לעשותו. ובא המדרש לומר שלא תאמר שהים נבקע במטה שנאמר ויט משה את ידו. משמע שלא נטה רק ידו בלי מטה. אלא הא גופא קשי' למה בלי מטה או שמא הוא כפי התרגום יונתן שבקעו במטה ויט את ידו פירושו ידו במטה אשר בו. ולזה מביא ויבקע הים לא נאמר אלא ויבקעו המים. מוכח שלא נבקע במטה. וכיון שלא נבקע במטה וכתיב ויט משה את ידו. והיינו שנתן הקב"ה ימינו על ימינו של משה. והכונ' כי הימין עיקר כח האדם בה. והשפיע הקב"ה בימינו של משה שיהי' בו כח שירא' הים מידו של משה. כאלו יד ה' כביכול ממש עשתה זאת. כי ידוע שכנויים הללו אינם אלא לשבר את האוזן. כי בו ית' לא יתייחס ימין ושמאל חלילה לו מאלה. ושפיר מסיים לפיכך הכתוב משבחו שנאמר (ישעי' סג פי"ב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו. והיינו שנתן הקב"ה ימין על ימינו של משה. ומסיים הכתוב למה הולך כל זאת הרי עיקר טענתו שהוא גדול וכבר נתן יעקב מקלו על הירדן ונבקע. ולזה סיים [הנביא הקרא] בוקע מים מפניהם והיינו משום שנבקעו כל המימות שבעולם. ולכך לא יכול משה לבא במטה מפני ... עליו

וזהו לעשות לו שם עולם:

ו) **ובזה** מיושב מה שהקשיתי לעיל מאי כולי האי הרי נבקע הים ג"כ בפני ר"פ בן יאיר תלת זימני. אף שלא מצינו שנתן הקב"ה ימינו על ימינו. ולפמ"ש ניחא כי שמעתי מפרש בלשון הש"ס חולין הנ"ל כמה נפיש גברא ממשה וס' רבוא דאלו התם חד זימנא. והכא תלת זימני. והוא תמוה איך יעלה על הדעת שרפב"י גדול ממשה וששים רבוא. ושמעתי מפרשין דה"ק כמה נפיש גברא היינו מאין בא לו הכח הזה הוא ממשה המ' מ"ס המחלקת שבא לו ממשה שכל הניסים שכבר יצאו (פעם א') מן הכח אל הפועל בפעם א'. כיון שכבר יצא הדבר לפועל בפעם א'. לזאת יקל לעשות פעם שני ולשנות הדברים. ולכן קאמר שפיר ממשה הגיע לו זאת. והיינו לפמ"ש שלפי הנרא' לא לקה ר' פנחס במט' אשר בידו כי אם ברוח שפתו. וגדול נס כזה ודאי בא לו ממשה וא"ש:

ז) **והנה** רועינו הנאמן המליץ בעדינו בחרון אף ה' על ישראל בשוב המרגלים. כמבואר בפסוקים (שלח יד פי"א) וזה תוארם. ויאמר ה' אל משה. עד אנה ינאצוני כו' אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו. ויאמר משה ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה והמת' את העם הזה כאיש אחד. ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר. מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר. וקשה טוב' בפסוקי' אלו האיך טען והא' משה שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ופרש"י שם שיאמרו בפני מלך א' יכול לעמוד בפני ל"א מלכים וכו'. ואיך לא ידעו ולא יבינו מפעלות ה' כי אמר ה' ואעשה אותך לגוי גדול ופרש"י שא"ת מה אעשה לשבועות האבות. ולכן אמר ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מבניהם. הרי כי חפץ הש"י לקיים השבוע' במשה שהוא מבניהם. וא"כ אדרב' יותר יתרא' יכולת ה' יתברך בהביאו משה וזרעו לבד לארץ ישראל. כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט:

ח) **ואפשר** לומר דרש"י (פ' כי תשא לב פי"ג) פירש שא"ל משה על מה שאמר לו ואעשה אותך לגוי גדול. כסא של שלש רגלים אין יכול לעמוד מפניך של רגל א' על אחת כמה וכמה. ולכן אמר אלו יאמר ואעש' אותך פן לא יוכלו זרעו לעמוד בשעת כעסו וא"כ יאמרו או. אך זהו דוחק שהרי מ"מ קשה בלא"ה וכי משה רבינו אין לו זכות הלזה של ישראל שגם הוא מבני אברהם יצחק ויעקב וא"כ ע"כ שיתקיים ג"כ עליהם על הכסא של ג' רגלים וע"כ יצדק שלא אמר רק שירא פן יעשה גם לזרעו שיכלה כולם. ולא ישאיר רק א' מהם. וכן פי' בידי משה. אבל עכ"פ צריך הוא לקיים השבוע'. וא"כ אין לאומות לומר מבלתי.. שסוף סוף שיקויים דבר ה'. מיהו באמת קשה על טענת משה זכור לאברהם כו' אשר נשבעת להם. שהרי טענה זו בטיל' מאחר שחפץ הש"י לקיים ההשבעה' במשה שהוא מזרעם:

ואפשר לומר שמשה לא נתרצה למה שאמר לו הש"י ואעש' אותך לגוי גדול. וטען שבזה לא התקיים שבועת ה' לאבות. והוא בשמעתי בשם גדול א' על מה שאמרו חז"ל (עי' רש"י בהעלותך יב פי"א) מי ראה נגע מרים. משה זר הי' אהרן קרוב הי'. ומקשין אמאי לא אמר על משה ג"כ שקרוב הי'. ושמעתי בשם גדול א' דבזוהר מבואר שאמר לו של נעליך מעל רגליך. שיתפשט מההוא גופא ויתלבש בגופא אחרא. והנה עיקר הקורבה בא לאדם מצד הגוף. כמו שאמרו (נדה לא ע"א) שלשה שותפין באדם אביו מזריע לובן שממנו כו' והק' ב"ה נותן הנשמה. וא"כ במשה שנתלבש בגוף אחר בטלה הקורב' ממנו ולכן אמר זר הי'. ועפ"ז ביארתי הפסוקים בפ' בהעלותך שם והדבר אהרן ומרים

במשה הרק אך במשה דיבר ה' הלא גם בנו דיבר והאיש משה עניו מאד כו'. וקשה מה ענין למה שהי' עניו ומאי קאמר בזה. וכבר כתבו כל המפרשים בזה. אמנם אם תהי' הקדמ' זו של הגדול אמת. יש לפרש שפיר. כי אמרו בפ"ק דמגילה (יד ע"ב) ותולדה היכא מתנבי' במקום ירמי'. ומשני חולד' קרובת ירמי' היתה. ולא הי' מקפיד עלי'. ופירש"י שאין דרך שתתנבא דהוה כמורה הלכ' בפני רבו וידוע דמורה הלכ' בפני רבו חייב מיתה. וא"כ אם נימא דלמשה רבינו לא הי' לו משפט קורבה מחמת שנתפשט מן הגוף הראשון. א"כ לא היו יכולין מרים ואהרן להתנבאו' כי המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. וכדאיתא בעירובין (סג ע"א) שאמר ר"א על תלמיד שמור' הלכה בפניו תמיהני אם יוציא שנתו. ולכן אמרו מרים ואהרן הרק אך במשה כו' הלא גם בנו דיבר. וע"כ שאנו שוין במדריג'. דאל"כ לא היו יכולין להתנבאות במקום משה רבינו. ואולם הכתוב העיד דנהי באדם אחר אמרו במקום ירמי' היכי מתנביא חולד'. היינו באדם שיש בו שמץ קפידא ומקפיד בדבר כמו שגלינו בר"א. אבל משה רבינו אדון הנביאים כ"כ הי' עניו עד שלא מלא הקפידא מקום לנוח בו בשום אופן. ולכן אף אם לא התייחס להם קורבה מ"מ איננו מקפיד כלל. ולכן אף שלא דומה נבואתן לנבואתו מ"מ לא הי' מקפיד עליהם. ולכן חרה אף ה' בם במה שחשבו שנבואתם דומה לנבואת משה:

ט) **ועם** זה אפשר שזהו מה שאמר משה זכור לעבדיך כו' אשר נשבעת כו' ותדבר אליכם ארבה את זרעכם דייקא. דזרעם משמע מה שבא מזרעם. והיינו מלד הגוף הבא מאביו ואמו ויש להם חלק בו. וזה לא יתקיים במשה רבינו. כי לא הי' לו קורב' מלד הגוף שכבר נתלבש בסנה בגוף אחר וכדברי הרב הנ"ל. ולכן אמר שפיר מה אתה אומר לי דייקא כמו שפרש"י שמה שאמר לו הש"י אעשה אותך לגוי גדול. בזה לא תתקיים השבוע'.

שאינני מתיחס לזרעם מאחר שכבר נפשט ממני הגוף הראשון וא"ש:

י) **ואפשר** לבאר עפ"י הפסוקים (בפ' בהעלותך יא פכ"ז) וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה ויען יהושע כו' אדוני משה כלאם ויאמר לו משה המקנא אתה לי מי יתן והי' כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ע"כ. ויש לדקדק (א) מה קאמר אדוני משה כלאם מה פשעם ומה חטאתם למה ימותו מה עשו. (ב) שא"ל מי יתן והי' כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ע"כ. פשיטא אם לא יקפיד בהם למה יקפיד על זולתם. (ג) שסיים כי יתן ה'. ומי לא ידע כי אם ה' לא דבר מי ינבא. ובודאי כל נבואה מה' היא. אמנם יתישב ע"פ האמור. ולקרב אל השכל נמשיל משל נמרץ בעיר א' אדיר א' הי' בעיר גדול ועלום וילא שמו בכל ארץ ובכל יריד ויריד מפ"פ כדרך הסוחרים הביא שם עגלות לב מזה ומזה המה עמוסים וטעונים. ויהי בעת בוא מן היריד יאספו כל הסביבות סביב עירו לקחת ממנו הסחור' אשר העל' ואשר הביא מפ"פ. וככה יעשה מדי חודש בחדשו. ויהי היום ויקרה מקרה בעת אשר קיוו אוהביו ואנשי ביתו שיבא מן היריד וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת סוחר א' בא ושלש עגלות לב טעונים נושאים מכל טוב וסחורה. והי' הסוחר ההוא מאנשי העיר אשר לא נודע מתמול שלשום אם יש לו אף מזון סעוד' א' וכראותו (זאת) משרת א' ממשרתי הסוחר הגדול. ויען ויאמר אל אדוניו הראית איש הלזה אשר לא ידענו מתמול שלשום דימה היות כמוך לסחור בסחורתך. וכמה חלוף האי גברא שידמה בנפשו להיות כמוך. ואתה כבר נודע שמך כשמן הורק מימים ימימה וזה האיש המסכן לא נודע שמו מעולם. ותמהני מאין עשה את כל הכבוד הזה. ע"כ אדוני ראה גם ראה כדת מה לעשות להוריד עד עפר גאונו ונשגב שמך לבדך ביום ההוא. ואולם הסוחר הגדול במקום גדולתו שם ענותנותו:

ותבינהו

חכמתו . ויען בחכמתו ויאמר על מה חרה לך ולמה נפלו פניך כראותך שגם היא מסחר בסחורתי . אם בעבור שכתוב שפוסק חיותי . הנה הארץ רחבת ידים וגם לי וגם לו יהי' . ואף אם יתוספו אלף סוחרים תשא הארץ אותם וישבו בארץ ויסחרוה . ואולי אתה חושב מאחר שלא נודע שמו מאז אולי לקח זאת בהקפ' או בגניבה . וא"כ יכלה המקח כדרך לוקחי בהקפ' או גנבים . אך הנה נא ידעתי בני ידעתי . טוב סחורה זו ומאיזה סוחר באה . והוא פקח עיניו על כל מה שיש לו ולא יחסר דבר . ואי אפשר לגנוב ממנו מאומה ועד שרוך נעל מבלי שירגיש . כי פקח וחכם גדול הוא אין צריך אליו . ואף כי גם בהקפ' לא יתן כי אם שבטוח בודאי . וזה ודאי לא יכלה המקח ע"כ המשל . והנמשל מובן כי יהושע חשב דלאו אורח ארעא שיתנבאו במקום משה . ואף שכבר האציל מרוחו על הזקנים . מלבד מ"ש המפרשים שמאחר שנאצל ממנו בכל אדם מתקנא חוץ מתלמידו . שאין צורך לכך · רק דבלא"ה הרי משה ביקש מן השי"ת שימנ' הזקנים . אבל אלו נתנבאו בלי רשותו וכבר ביארנו דהוה כמורה הלכה בפני רבו שחייב מיתה . ולכן אמר אדוני משה כלאם . והשיב לו משה בגודל ענותנותו . כי מבואר בתרגום יונתן (שם פ"כ) דאלדד ומידד היו אחי משה מצד אם . שכשעמרם גרש יוכבד . נשא אותה אליצפן בן פרנך ויוליד את אלדד ומידד . אלא דיהושע הי' סבור דאצל משה רבינו לא הועיל הקורבה מאחר שנתפשט מן החומר הראשון . ולכן השיב לו לא מבעי' אלו שעכ"פ הם אחי והיו אחין לי מצד אמי . ואף שקבלתי גוף אחר לא בעבור זה אקפיד . אך מי יתן והי' כל עם ה' נביאים · כי לא בעבור זה יהי' חסרון לי ע"כ אינני מקפיד בשום אופן . שאם אתה חושב כי הוא חולפא מהם להנבאות במקום רבן כמו שאמרו וחולד' היכי מתנביא במקום ירמי' . הי' לך להבין שאילו עשו זאת בגאוה וגודל לבב ודאי לא הי' הקב"ה משרה שכינתו עליהם · כי לא כל הרוצה ליטול השם יבא ויטול . וכבר ביאר הרמב"ם במור' פ' ל"ו מחלק השני שתנאי הנבואה ג' והם שלימות כח הדברי בלימוד . ושלימות כח המדמה ביציר' . ושלימות המדות בביטול המחשב' בכל התענוגים הגופניים והסר התשוק' למיני ההגדלות הסכליות הרעות וכו' עכ"ל :

יא) **וכפי** זה נראה שמה שאמרו במקום ירמי' הנביא היכי מתנבי' חולד' . אין הכונה שהי' לה להענש על כך . רק שאם היתה חפצה לאחוז במעלות הנבוא' במקום ירמי' . שא"כ ודאי לא הי' השי"ת משרה שכינתו עלי' . כי מתנאי הנבואה שיהי' זך הרעיון וטהור המחשב' . לא שינע' אומרו אחר דברים גופנים ותאות מדומות בשום פנים . ואולי לזה נסמכ' פ' מרים לפ' זו להודיע שגם המה נפלו בטעות. יהושע באמרם הרק אך במשה. וכמו שבארתי למעל':

יב) **נחזור** להפסוקים שמלבד מה שהקשיתי למעל' שאיך אפשר שיאמרו מבלתי יכולת הלא עכ"פ מקיים השי"ת שבועתו בזרע משה עבדו . יש לדקדק הרבה בתפילת משה . (א) שאמר ושמעו מצרים כו' הוא למותר והי' לו לטעון טענתו בקצרה שיאמרו מבלתי יכולת · (ב) מה שפרש"י שיאמרו בפני מלך א' יכול לעמוד ולא בפני שלשים ואחד מלכים . הא ידוע שביציאת מצרים היו אותות ומופתים גדולים ועצומים אשר כמעט לא נעשו כמוהם עוד עד שלעתיד הבטיחנו ית' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות . לא נצטוינו להזכיר מלחמת ל"א מלכים בשום אופן אבל על יציאת מצרים הוזהרנו כל ימינו לעולם . (ג) מה שאמר העלית את העם הזה מקרבו . והי' יכול לומר בקצר' כי העליתם בכחך מקרבם . (ד) מה שאמר אתה ה' בקרב העם הזה . והי' די באומרו כי אתה ה' בקרבם . (ה) מה שאמר והמתה את העם הזה כאיש א' . והל"ל והמתה אותם כו' . (ו) בפסוק בלתי יכולת גם יש יתור העם הזה . אך הכל יתישב בטוב טעם ודעת ע"פ הקדמה א' נודעת לכל רואי שמש . היות היתה מרוע תכונת

אמונת

אמונת אומות הקדמונים. שישנה הוראת כוכב או מזל המור' על אדם רעה. לא יאמינו כי גבוה מעל גבוה שומר. אשר בידו חוקות שמים וארץ יען כי הנה הוא שם משפטים בארץ. על כי נואלו שרי צוען פרעה וחכמיו באמרם בצאת ישראל ממצרים וכבר ראו הנסים והנפלאות הגדולות אשר עיניהם ראו ולא זר בעת ה' בהם שפטים גדולים מכות רעות ונאמנות. עם כל זה אמרו ראו כי רעה נגד פניכם. ופרש"י (בא י פ"י) והוא במדרשות כוכב א' שמו רעה שמור' על שפיכת דמים. וזה הכוכב הוא הורה הרע' על ישראל שבאותו הדור. ועדיין היתה' לחליותו קיים עד שהש"י ברחמיו ורוב חסדיו הפכו בימי יהושע לדם מילה וכאמור היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם:

יג) **ואולי** בזה מצאנו ראינו טוב טעם ודעת. מדוע לא מלו כל אותו הדור שהי' במדבר. וחז"ל (יבמות ע"ב.) אמרו דלא נשבה להם רוח צפונית. והוא טעם דחוק. אמנם לפי דרכינו אולי מה' היתה זאת להם כי חפץ חסד הוא. וביקש להפוך להם מרעה לטובה. ובודאי שאלו הי' מלין בקטנותם כל א' וא' בזמנו ודאי בשביל זה לא הי' מורה כוכב פרעה. כי אם כן בכל דור ודור הי' נראו סימנין הללו מימות אברהם אבינו ע"ה. ולכן צ"ל שכוכב על שפיכת דמים הרבה בפעם א'. ולכן כאשר מלו כל בני ישראל הספיק לבטל כח הרעה בהתקיים מקצתו בשפוך דם מילה וערב לה' כריח ניחות. כי כן דרכו ית' שלא לבטל כח המזל לגמרי כי לא תוהו בראו כו'. אבל מהפכו ומקיים מעין דוגמא דילי'. וזה לא האמינו כל מלכי ארץ זולת ישראל עם קרובו:

יד) **ובזה** נתבאר כונת הכתובים בדיוק נמרץ כי אמר אדונינו המלך היושר רועה נאמן. כי הן אמת כי לא יכזבו יכולתך כי כוח גדול ועצום מאד בהראותך כי אין מעצור לך להושיע אף במעט במה שהקיים בארפי להביאם אל הארץ אשר נשבעת לאבותם. ואולם בלא"ה כבר נודע ונתפרסם אלהותך ויכולתך בצאת ישראל ממצרים ושמעו מצרים כי תפלית העם הזה ר"ל כי העם הזה שמור' כוכב פרעה עליהם והנה כפי הנראה' לא הורה כי אם לאותן שהיו תחת יד פרעה. כמו שאמר ליוצאי מצרים ושבט לוי לא הי' תחת ידו שהרי נכנסו ויצאו שלא ברשות כמו שפרש"י (שמות ה פ"ד) ובמדרשו' וא"כ ודאי שלא הי' כוכב הרע' מורה עליהם:

ומעתה נתיישבה קושי' הראשונ' שעיקר טענת משה היתה שודאי כבר הודו האומות ביכולת הש"י כי הוא עצום ורב וראו נסים שנעשו להם במצרים. וא"כ אל יתמהו על החפץ בהביא ה' את זרע משה עבדו אל הארץ אשר נשבע לאבותיו. אך בזה אין שום הורא' נגדיית ממערכת השמים שלא הי' כוכב שלהם מורה הרע' עליהם ששבט לוי לא היה בכלל:

טו) **ומה** מאד יומתק הפסוק (ברכה לג פ"ט) בשבח שבט לוי שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ופרש"י שם שכל ישראל לא מלו והם הין מולין ומלין את בניהם. והדבר מתמי' לפי דברי חז"ל (ביבמות הנ"ל) שלא מלו בשביל שלא נשבה להן רוח צפונית איך מלו שבט לוי. ואף שלא חטאו בעגל. מ"מ לא מסתבר שנשב להם רוח פרטי. שלא יעשה כן לכל ישראל מפני שנזופים היו:

וליישב דברי חז"ל י"ל דודאי לא הי' סכנה בשביל זה. רק שישראל שהיו עליהם קטרוג מחטא. א"כ יראו להמול משא"כ שבט לוי שהם שמרו אמרי אל ולא חטאו בעגל. לא יראו ממה שלא נשב רוח צפונית. כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. אך לפי דרכנו מיושב בטוב טעם ודעת. כי הישראל הוכרחו שלא להמול לבטל מהם הוראת הכוכב ששמו רעה משא"כ שבט לוי שלא עליהם הורה הרע' ההוא. ולמה יפירו ברית ה' ולכן נצרו בריתו:

טז) **ונשוב** למ"ש כי מיושב הקושי' שממשה לא יחייב ש"ש

יכולת ביד ה' לשנות המזל לטוב . כי האומות ראו הרע' בכוכב שיור' על רעה ממש . רק הש"י ברחמיו הפכו לדם מילה . ועפ"ז יתבאר הסכת הכתובים בטוב טעם . שהש"י אמר ואעשה אותך לגוי גדול ואביאך אל הארץ הטוב' . ואז ודאי לא יסתפקו האומות ביכולת . ומיושב עוד דקדוק לא זכרנוהו לעיל שאמר והמתה את העם הזה כאיש א' ודחקו המפרשים בביאורו . אך נרא' כי הורה הכוכב שפיכת דם הרבה בפעם א' כמו שבארנו שאלו היו מלין כל א' לא הי' מבטל הוראת הכוכב כי הכוכב הור' שפיכת דמים רבים בא' כמו שאמר (יהושע ה פ"ט) היום גלותי חרפת מצרים . וא"כ הכתובים מדוקדקים כראי מוצק . כי אמר אדונינו משה כן אמת כי מה שאתה אומר שיתבאר יכולתך במה שתעלני לארץ . אבל אכתי יש מקום למינים לרדות כי יכולתך מפורסם מכבר מאשר שמעו מצרים כי העלית העם הזה דייקא אף שכוכב שלהם הורה לרע' ויאמינו ביכולתך . אך בראותם כי אתה ה' בקרב העם הזה ואהה מחשב אותו העם ממש . ועתה כשתמיתם כאיש א' הנה בודאי בעדה גדולה כזו ששים רבוא יש בה די מהוראת הכוכב שיורה על שפיכת דמים הרבה ותתבטל הוראת הכוכב . כי כבר נעשה פתגם הרעה . ואולם יאמרו הגוים (שלם) [אף אחר] כל יכולתך מ"מ מבלתי (יכולתי) יכולת להביא העם הזה דייקא לסיבת הכוכב שהורה הרע' עליהם . וזה לא יחוייב ממה שתביא את זרעו כשם שיש ביכולתך גם לשנות המזל מרע' לטובה . וסיים ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר . כי נודע שהש"י חפץ חסד להטיב לברואיו . ע"כ חפצו ורצונו שתתפרסם השגחתו ויכולתו בכל הארץ כמו שבא זה בכתובים (וארא ט פט"ז) בפרעה הרשע שאמר לו ית' בעבור זאת העמדתיך כו' למען ספר שמי בכל הארץ . וא"כ אמר אלו שבמה שלא ימיתם כאיש אחד ויראו' כי יכולת בידך לשנות הכוכב מרע' לטוב' . ואמר ועתה היינו כשהתפלה שאלתי יגדל נא כח אדני וזה חפצך ורצונך כאשר דברת לאמר . היינו שיספרו שמך בכל הארץ :

יז) **ובזה** מיושב נמי מה שאמר בסוף הענין (בפ' שלח יד פכ"א) ואולם חי אני וימלא כבודי את כל הארץ כי כל האנשים ופרש"י שם שלא אמיתם כא' שלא יתחלל שמי . והדבר תמוה דאכתי במה נסתלק' חששת משה שהרי לבסוף ארבעים מתו כולם . אבל לפי האמור יובן היטב כי לא נתבטל הכוכב במותם לאחדים :

יח) **ועפ"ז** נבא למדרש הנלב בפתח הדרוש הקדוש . כי רש"י פי' על פסוק ויאמר השם סלחתי כדבריך שלא יאמרו מבלתי יכולת . וכן הוא בברכות (לב ע"א) כדבריך עתידין האומות לומר . והנה נתבאר ממ"ש בפתח הדרוש הלזה . כי הוראת משה רע"ה הי' שילקה במים וחשבו שילכו ליאור . וההוראה האמיתית היתה שילקה במי מריבה . וא"כ דברי המדרש כפתור ופרח . כי כיון שעיקר הסליחה היתה כדי שלא יאמרו האומות מבלתי יכולת אף שירא' יכולת הש"י בזו שיקיים הקב"ה שבועה להביאו אל הארץ . מ"מ לא ידעו שיוכל ית' לשנות מערכת השמים . ואם הי' משה בא לארץ ישראל . נמצא שהי' מוכח כבר מביאת משה שלא נלקה במי מריב' יכולת האל לשנות המזל והכוכב . וכיון שהסליח' היתה בעבור זאת . א"כ בטל סלח נא שכיון שנסתר הטעם בטל הענין . וגם מדרש שתי שבועות נשבעתי מתבאר על דרך זה ממש . ואם סלח נא אתה מבקש בטל העברה נא . והוא שאפשר לומר שמשה ביקש לספר מעשה ה' אף שמזלו הי' מנגד כמו שראיתי במדומ' לי במדרש שביקש משה ואמר הנה אותי ואספר מעשיך וגבורותיך . והיינו שיספר נפלאות ה' שפי' מזלו שהי' שילק' במי מריבה . וא"כ א"ש טפי אם סלח נא אתה מבקש בטל אעבר' נא . אבל בלא"ה נמי ניחא . כי לא ביטל הש"י השבועה כי אם בעבור כבוד . כמו שפותחין לאדם בכבוד עצמו כדאיתא בנדרים (כו .) . וא"כ כיון שכבר נתבאר מביאה יגאל לארץ .

שליטה

שליטת השי"ת על המזל . ממילא אין יכול לבטל שבועה זו של משה . שאין להפר הנדר בשביל כך . ודברי המדרש מזוקקים כראוי מולקים . היטב מדוקדקים :

יט) **ועפ"ז** נהבאר הפסוק (חקת כ פי"ג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם . ודרשו חז"ל בסוטה המה מי מריבה שראו אסטגניני פרעה וטעו . ויש להבין מאי בעי קרא בזה : וגם הסיום ויקדש בם אינו מובן לפי פשט המפרשים . אכן לפמ"ש בא הכתוב לתרץ שמאחר שהם מי מריבה שראו אסטגניני פרעה . וא"כ יפלא שהי' לו להשי"ת לבטל הגזירה כדי שידעו . שהוא התקיף ובעל יכולת לשנות כח המזל שלא יאמרו ח"ו מבלתי יכולת . ולזה מתרץ הכתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' . וממילא יש לחוש לחילול שמו הגדול כי ויקדש בם הכלון שנתקדש שמו ית' ע"י שלא כילה אותם כמו שבא בביאורנו המדרש . והפשר דאשר רבו ב"י קאי על חטאם במרגלים שאמרו לשוב מצרימה . ולכן המה שראו אסטגניני פרעה . והכתוב מדויק היטב :

כ) **ובזה** נתבאר ג"כ מ"ש (ואתחנן ג' פכ"ו) ויתעבר ה' בי למענכם : כי יען לא המיתם אז כאי והורה כבר בזה ביטול כח המזל לזאת לא נתקבל תפילת משה רבינו ע"ה כי כבר נתקדש שמו ע"י שהחיה את ישראל . וכן יתקדש שמו ית' ותחזינה עינינו בשובו לציון ברחמים והאז נכון יהי' בית ה' לעולמים אמן :

כא) **ועם** מ"ש יובן (מקראות הקודמים שם) ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר . היינו שמשה רצה להגיד ולהודיע לבני האדם גבורותיו ויכולתו לשנות כח המזל שנגזר עליו לרוע שילקה במי מריבה . ואמר אתה החילות וגו' שכבר החל להראות לו כחו וגבורתו ית' ע"כ אל פני אל להראות כחו וגבורתו על ידו . ולכן אמר ויתעבר ה' בי למענכם כמו שבארנו :

דרוש יד תוכחת מוסר

מענין מכה מהלכת . בעו"ה בילדים קטנים אבעבועות .
הוא ית' יעשה עמנו לטובה אות . לשלוח תעלה ורפואות :

א) **המקונן** לווח (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו . נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' . נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת . והדקדוקים רבו שאין להפסוקים מובן כלל . אך אמרו חז"ל (ברכות ה ע"א) אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו . שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה . פשפש ומלא יעשה תשובה . פשפש ולא מלא יתלה בביטול תורה . שנאמר אשרי הגבר כו' . ויש לדייק (א) מה שאמר אם רואה אדם ולא אמר בפשוט אם באו יסורים על אדם (ב) מה שאמר פשפש ולא מלא . שלא אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . ואם מה שאמר יתלה בביטול תורה . והלא אין לך עבירה גדולה מזו :

אך נראה כי באו דברי חז"ל להזהירנו וללמדנו דעת והשכל . כי בעידן ריתחא בעו"ה ראוי לכל אחד יותר להזהר . כי אפילו יהי' צדיק כבר אמרו חז"ל (ב"ק ס.) כיון שניתן רשות למשחית אין מבחין בין טוב לרע . וכבר אמרו (שבת לב.) אדם מהלך בשוק . יהי' דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט . חש בראשו . יהי' דומה כאילו העלהו לגרדום לידון . אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול . והפרקליטין הם תשובה ומעשים טובים . והנה כמו שברפואת הגוף

כל

כל זמן שהאדם בריא נקל לו להשמר שלא יחלה. וכשכבר הנגע החולי עליו בעוד שעדין לא קפצה החולי לגמרי. נקל לו יותר רפואתו. וכל שמכביד החולי יותר עליו. יותר קשה מלאכת הרפואה. וכ"ש בענין מכה שהיא מהלכת. שצריך להשמר פן תדבקהו הרעה גם הוא. ועוד מצינו (במדרש ויק"ר פי"ז ס"ד) שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה. ולכן מצינו בתחלה יהיו נגע בתים. ואח"כ נגעי בגדים שסמוכים לגוף יותר. ולבסוף נגעי גופו. ואולם ברשעים שמהפכים מדת הרחמים לדין. נהפך עליהם הגלגל וענוש יענשו הם בעונש גופן תחלה וכמ"ש בדרוש לפ' קרח שאמר הדון הנביאים ואם בריאה כו' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם כו' וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'. כי בזאת ידעו כי במה שנפגע מדת הדין בגופן תחלה. הוא לפי שנאצו את ה'. והפכו מדת רחמיו ית' לדין. ולזה אמר אם רואה אדם. הרצון שרואה בחוש שהיסורין ומכה מהלכת התחילו לבא גם עליו. אז בהכרח צריך לפשפש במעשיו. וגם מה שראה היסורים קופצים על גופו שהוא מדת הדין לפגוע בנפשו תחלה. וגם כל עונשיו ית' מדה כנג"מ. ולכן צריך לפשפש אם יש במעשיו במעשיו ראויים לעונש זה. שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה:

ג) **והנה** בענין מיתת בנים. כבר בא בדברי חז"ל כמה ענינים גורמים עונש זה. כי בשבת (לב:) פליגי חד אמר בעון ציצית. וחד אמר בעון מזוזה. ופריך בשלמא למ"ד בעון מזוזה. דכתיב וכתבתם כו'. למען ירבו כו' אלא למ"ד בעון ציצית מ"ט. א"ר כהנא דכתיב גם בכנפיך נמצא דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים. רב נחמן בר יצחק אמר מ"ד בעון מזוזה נמי מהכא על שעשו פתחים כמחתרת. ופרש"י לא במחתרת שאין לה פצימין. וה"ק לא במחתרת פתחיהן מצאתים שלימים במצות. ותמה מהרש"א בחדושי אגדות הא להך מ"ד מקרא מפורש הוא וכתבתם למען ירבו וצ"ל קרא מנביאים ונדחק ליישב. אכן נראה ליישב פירושו דלכאורה יש לפרש דהכי קאמר קרא לכך נענשים הבנים נפשות נקיים. בשביל שלא עשו מזוזה. אלא שאילו עשו פתחים כמחתרת בלא פצימין לא הי' להם עונש על כך אך לפי שלא מצאתים במחתרת ואפ"ה עשו כמחתרת בלי מזוזה ולזה הי' הקצף על נפשות נקיים. אך לשון הש"ס שעשו פתחים כמחתרת אינו מורה על כך: וגם פרש"י לא משמע הכי:

ג) **אכן** נראה לפרש על פי מה שמצינו במנחות (מא.) א"ל מלאכא לרב קטינא קטינא סרבלא בסתוא וסדינא בקייטא ציצית, מה תהא עלי'. א"ל מי ענשיתו אעשה. א"ל אין בעידן ריתחא ענשין אעשה. ובדרך זה ראיתי בספר שבט מישראל פירש דבר איוב על שאמר (איוב י פי"ז) תחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמדי. פירש הוא ז"ל ע"ד שאמרו חז"ל בתענית (יא.) שמא תאמר מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק כו' דבי רב שילא אמרו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מעידין בו ופירש מהרש"א שאבני ביתו מעידין על זה שפירש מן הציבור ואוכל ושותה בביתו ושני מלאכי השרת הם שבורא לו מלאכים בכל יום. שס"ה ימים נגד שס"ה לאוין מגונדאי דמלאך המות כנגד בורא לו הוא ית' בכל יום כפי מעשיו. וכך אמרו בסמוך בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נפרטים כך וכך עשית ביום פלוני במקום פלוני. וכן הן המלאכים אשר צוה ית' לשמור להעיד על דרכיו. (ועפ"ז פירש) [וזה הפירוש] מה שאמר תחדש עדיך נגדי. שהעדים יש להם להגיד חדשות. אף שאין מגידין רק על הלאוין בעידן ריתחא ענוש יענש גם אעשה. ולזה אמר ותרב כעסך עמדי:

ד) **ובדרך** זה פרשתי מה שאמר (תהלים צ פ"ז) שת עונותינו לנגדך. הרצון שבסיבת העונות יצא הקצף עד שאפילו

שאפילו פלומינו. הרצון דברים הטובים שאנו מתעלמים מהם. גם המה למאור פניך וצריכים אנו ליתן את הדין גם עליהם. ואמר שהוא לסיבה. שכל ימינו פנו בעברתך · שבעידן ריתחא ענשינן גם אעשה וזהו אמר (קהלת יב) סוף דבר הכל נשמע היינו שתשמע כן למצות עשה. את האלקים ירא. זהו מצות עשה. ואת מצותיו שמור. זהו לא תעשה. כי על כל מעשה האלקים ר"ל מדת הדין ועידן ריתחא. יביא במשפט על כל נעלם. אפילו על מה שהתעלם מן הטוב וזה אם טוב וכו' אך כתבו המפרשים שבודאי על מצות עשה שעבר בפועל אין צריך לומר כי ענוש יענש. כי העשה חמורה מלא תעשה. כיון דעשה דחי לא תעשה. ומה שאמר ענשיתו אעשה. הרצון עשה שאינו חייב בה. ויכול להביא עצמו לידי חיוב. ועושה עצדקי לפטור נפשו מן המצוה. כמו סדין בציצית שפטור מדינא. ובגד שאין לו ד' כנפות. וזהו אין מענשין אותו רק בעידן ריתחא:

ה) **וזהו** כונת הש"ס בשבת הנ"ל מה שאמר רב נחמן בר יצחק. אתר כי גדולה מצות מזוזה עד אשר יענש אפילו על עושהו בענין שפטור מדינא אעפ"כ יענש. ומפסוק וכתבתם על מזוזות ביתך לא מוכח. רק כי יענש על שאין לו מזוזה בפתח שמחויב במזוזה. ובא רב נחמן בר"י שאפילו עשו במכוון פתח כמחתרת כדי שלא יתחייב. אף גם בשביל זאת יענש במיתת בנים ר"ל. וזה אמרו על שעשו פתחים כמחתרת בלא פלימין:

ו) **ובזה** שאמר לא במחתרת מצאתים ירצה ע"פ מ"ש (ישעי' א' פ"ה) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי. והענין הוא ע"פ מה שמצינו בחגיגה (טו.) עמ"ש את זה לעומת זה עשה אלקים. ברא הקב"ה גן עדן. ברא גיהנם. לכל אחד יש לו חלק בג"ע ובגיהנום זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. ורצוי להבין מי הוא היורש חלק ג"ע של הרשע וכמו כן מי הרשע יורש חלק גיהנם:

אכן נראה עפמ"ש בדרוש יקרא דשכבי. ויבואר ג"כ דברי הגמרא בתענית (יא.) אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים בעה"ב על עבירה קלה שעשו. כך נפרעין מן הצדיקים בעה"ז על עבירה קלה. ואין עול כשם שמשלמין לצדיקים בעה"ב על מצוה קלה שעשו כך משלמין שכר לרשעים בעוה"ז על מצוה קלה. וכתב מהרש"א דלכאורה תלי תניא בדלא תניא. שיסורי הצדיקים בעה"ז ושלות הרשעים אנו רואין בעינינו. ועה"ב נעלם מעינינו. וה"ל למימרא איפכא כשם שנפרעין מצדיקים בעה"ז כך נפרעין מרשעים בעה"ב:

אך נראה עפמ"ש כבר בדרוש יקרא דשכבי דלכאורה מעבירין הדרך על הרשעים להחליף להם ליתן שכר עולם הנפסד בעד חלק נצחיי של עה"ב אשר להם. וכתבתי ליישב ע"פ דברי העקרים. שמשורת הדין ראוי שיהי' השכר זמניי. והעונש נצחיי. אך הוא ית' ברחמיו עושה העונש זמניי. והשכר נצחיי. וא"כ הרשעים שמהפכין מדה"ר לדין. משורת הדין אינו מגיע להם יותר משכר זמניי. ושלוות רשעים. בעה"ב הוא דין גמור שיהי' נצחיי. ולזה הוא ית' מתחסד עם הצדיקים ליתן להם עונש זמניי תחת עונש נצחיי. והרשעים שקלקלו. מדויל ידייהו משתלים בעונש נצחיי ושכר זמניי. ובאה בדברי חז"ל ליישב ג"כ קושיא זאת במה שמחליפין לצדיקים עונש זמניי תחת עונש נצחיי. ואף שהש"י חס על הצדיקים. מ"מ פטור בלא כלום אי אפשר. רק שמתנהג עמהם במדת רחמיו ית' לתת להם עונש זמניי. ולכן אל תאמר הקב"ה וותרן במה שהצדיק נוטל חלקו וחלק הרשע. ולזה אמר. אל שהוא מדת החסד מ"מ יש בו אמונה. שמ"מ מענים הצדיקים תחת העבירות בעה"ז. לפמ"ש שם שהצדיק שנענש בעון הרשע הוא שנוטל חלקו. א"כ זהו אמונה שלימה. שלא תשאל למה נותן הקב"ה לצדיק חלק הרשע. ולזה אמר לפי שנפרע ממנו בעה"ז. וכמו כן ברשע להיפך

שלא

שלא יאמר שמקפחין שכרו בעה"ב. ולזה אמר שנותנין לו בעה"ז שכרו משלם כפי הדין. והנה מי שיענש הצדיק בעון הוא סיבה שיגדל חמתו ית' על הרשע שיענש הצדיק על לא חמס בכפו. וכיון שניתן רשות למשחית. אינו מבחין בין טוב לרע. א"כ בזו יגדיל חמת ה' עד אין מרפא. ומעביר הוא ית' חלק נחלתו בעה"ב חלק שכר עולם ההפסד והתמורה. וכמו שאמרו חז"ל (ב"ק ס.) כי תצא אש ומצאה קוצים. אין פורענות בא אלא בשביל רשעים. ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים. וא"כ לפי דברינו מלבד שעונשין הרשעים במה שגורמין מיתה ועונש לבניהם. אפילו בזאת שאחרים יענשו בגרמתן. אף גם על זאת עתידין ליתן הדין. נמצא שלפ"ז עונש הרשעים שנענשין אחרים על ידן לעבירה יחשב להם. ולזה אמר (הנביא ישעי') על מה תוכו. על מה שאני משלם פורענותם. בזו עוד תוסיפו סרה. שמוסיפים בזה חטא ועון ופשע כי בגרמתם מכה מהלכת וכפים בלי משפט. כיון שניתן רשות כל ראש לחלי וכל לבב דוי. ובזו ילאו נקי לגמרי מגמול העולם האמת:

ז) **ועוד** אמרו חז"ל בשבה שם בעון נדרים בנים מתים. שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף אלקים על קולך וחבל מעשה ידיך איזהו מעשה ידיו של אדם הוי אומר זו בניו ובנותיו של אדם. כי יש לפרש מה שאמר מלאכים מעידין להאדם. הוא דוקא בעבירות שנעשין בפירסום. שאין לאדם התנצלות על הילוכו בדרך לא טובה. שידוע שבדרך לא טוב כמו הולך לבית זונות שאין שייך לימוד זכות עליו. כי בודאי דרך לא טוב הוא. ולכן אמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך דייקא שמעידין על הדרך אם טוב הוא אם לא. ואולם יש עבירות שאין ידוע אם שוגג הוא אם לא. כמו בנדרים שעבר על נדרו. ואם שוגג הוא אין עליו עונש. שנאמר האדם בשבועה. פרט לאנוס. (עי' שבועות כו.) והדברים האלה נאמר נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. (משלי כ פכ"ז) שהנשמה מעידה על נפש החוטא בזדון לבו הוא חוטא. והנשמה בעצמה מעידה. על זה וע"ז אמר ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה הוא. כי הנשמה שמעידה אמר עליו. למה יקצוף אלקים על קולך. הרצון שדוחך בעצמו שקולך מעיד על זה. לאפוקי המלאך שאינו מבחין במחשבת לבו:

ח) **ועוד** אלינו בחטא הוצאת זרע לבטלה. כמו שדרשו חז"ל שוחטי הילדים שבוא שוחטי הילדים. והנה דברים האלה הם סיבה לאריכות הגלות וסיבות הללו מפני שאין שומרים ברית הלשון. וגם בדברים קלים בעיני ההמון אשר באמת הם עון פלילי. וע"ז צוח הנביא (ישעי' שם) הוי גוי חוטא עם כבד עון. כי בעוה"ר הכל נעשה להם כהיתר. ואפילו עון כבד מאד אינו נחשב להם רק חטא קל בעלמא. וגם בחטא הוצאת זרע לבטלה. שלא בא בו לאו מפורש בתורה תהי' להם זאת נקל בעיניהם זרע מרעים. ובזו בוראים בעם משחיתים. או שהם משחיתים ומחבלים ועורפים בנים שלהם. כי הם נשמות עשוקים בקליפות. וזהו אמרו עזבו את ה'. כי איש ואשה שכינה ביניהם. כי היו"ד שבשם הנכבד באיש והה' באשה. ובנין ה' שבת שמקיימו פרי' ורבי' משלים השם. ואולם אם פוגם בריתו. הרי עוזב את ה' הוא בה' נאצו את קדוש ישראל. כי כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. והם שפוגמין בעריות ינאצו קדוש ישראל שהוא לפי שישראל גדורים בערוה נזורו אחור. שכל הכחות הם נותנין בסטרא אחרא ומשפיעין קדושה בקליפה:

ט) **ועיקר** השמירה מכל העבירות. הוא בתורה. כי היא מגינה ומצלה מן החטא כמו שאמרו חז"ל (ב"מ פה.) על פסוק מי האיש החכם ויבן אלה. דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשה הקב"ה בעצמו. שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי ולא

הלכו

שלכו בה. מאי לא הלכו בה. אמר ר"י שלא ברכו בתורה תחילה. והוא תמוה איך לא ידעו שבית ראשון נחרב על ע"ג ג"ע ש"ד. וכן אמרו בגמרא (תענית ה) כי שתים רעות עשו עמי עשרים ותרתי שבוקי להו. ופרש"י כ"ד תועבות שנאמר במקרא הודע את ירושלים. אך נראה כי הענין הוא. כי מצינו בגמרא (סנהדרין קב:) שאז יצרא דע"ז תקיף להו למאד. דאמר לרב אשי אי הות התם נקיטת בשיפולי ורהטת. והנה כבר צווח איוב על דעתך כי לא ארשע. (איוב י פ"ו) ודרשו חז"ל (ב"ב טז.) שהתרעם איוב ואמר בראת צדיקים בראת רשעי' בראת ג"ע בראת גיהנם בראת יצ"ט בראת יצה"ר והתרעם על מדותיו ית' כי האדם בטבעו מוכרח כי יצר לב האדם רע מנעוריו:

ועפ"ז אמרתי במשל למי שמוסר ספינה לספן שיקבל הספן אחריות הספינה ומסר לו במכתב סדר הנהגת הספינה ע"פ הקאמפאס ויזהירנו שישמרנה מפני רוחות וגלי הים שלא יהפכו הספינה. וצריך להשגיח היטב על זאת. ויהי היום ויקם רוח סערה. והספן לא הביט היטב בקאמפאס להשגיח על הילוך הספינה. עד כי האני' חשבה להשבר. ותשבר היא וכל אשר בתוכה. ויתפון הבעל הספינה מהספן להחזיר לו הפסידו בספינה והי' כתמי' בעיני העולם. כי אונס רחמנא פטרי'. עד שהראה להם כי אם הי' מביט היטב בהקאמפאס שמסר לו הי' בידו להנהיג הספינה שלא יזיק לה הרוח. וכמו כן לפי שיצה"ר בזמן ההוא הי' תקיף למאד. עד שכמעט (היו מוכרחים) מצד יצר זדון לבם ולבבם הרע היו מוכרחים על מעשים רעים שעשו. ולכן הי' תמי' בעיני כל. על מה אבדה הארץ. שהיו מוכרחים במעשיהם. עד שהשיב הקב"ה בעצמו. כי אמרו חז"ל (ב"ב שם) תירוץ על קושית איוב. בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין שהתורה תבלין בעד היצה"ר. נמצא שאילו לא עזבו תורת ה' הי' בידם להלחם נגד היצה"ר. ובמה שעזבו תורתו ית'. בזו מצא היצה"ר מקום להתגבר עליהם.

ולכן אין איש יודע זולת הש"י לבדו. אשר לו נתכנו עלילות. ידע האמת שאם דבקו בתורה הי' יכולת בידם להתגבר על יצרם. ועיקר כלי זיין של האדם ללחום עם היצה"ר היא התורה. כשידבק בה האדם התורה מגינה ומצלה. וכן פירש בזוהר פסוק והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שדברי תורה יכולת בידם לעמוד נגד היצה"ר. וזהו אמרו לבבך שהוא שני יצריך שד"ת הם למעלה להתגבר על שני יצריך:

י) **ובזה** יובן מה שאמר שלא ברכו בתורה תחילה. כי האדם צריך התאמצות בתורה להדבק למען תלחם מלחמתו עם היצה"ר ותהיה כלי זיין שלו ומוסרת עצמה להלחם נגד אויבו אשר בקרבו ישים ארבו. והנה אם התורה נקראת שלו. אזי יכולת בידו להלחם עמו כי יש לו כלי זיין שלו שילחום מלחמתו. ואולם אחר לא ילחם בעדו. שאינו מחוייב להשים נפשו בכפו עבור איש נכרי. והנה ידוע דברי חז"ל (ברכות לה.) לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם. ומשני כאן קודם ברכה. כאן אחר ברכה. נמצא כי קודם ברכה עדיין אינו שלו. כמו כן בתורה. כי קודם ברכה עדיין היא תורת ה' ואחר שבירך עלי' נקראת תורתו. וא"כ במה שלא ברכו בתורה תחילה בזו לא היתה התורה שלהם. ע"כ לא היו יכולין להלחם נגד היצה"ר בתור' שאינה שלהם:

יא) **ועתה** נבא לבאר הפסוקים הנזכרים בפתח השער. כי ככה נתבאר כי הצדיק נענש על לא חמס בכפו בשביל חטא הרשע. והנה הוא ית' אינו גוזר גזירה על הצדיק כי למה יענש מה עשה. רק בעבור גזירת הרשע כיון שניתן רשות למשחית שוב אינו מבחין. ולכן אמר מפי עליון לא תצא הרעות גזירות לצדיק שיהיו כצדיק כרשע. וגם הטוב אינו גוזר הפרש להציל הצדיק. כי אם הי' כן לא הי' הצדיק נספה בחטאת הרשע. וביאר הקושי' מה יתאונן אדם חי הצדיק שנקרא חי שהרי הוא גבר. הרצון לשון גבור שיתגבר על יצרו

וחטאיו

וחטאיו . והנה פגיעת מדת הדין בצדיק אשר אליינו נשא והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו . הוא לסבה שירש חלק הרשע בגה"ע . ע"כ אמר נחפשה דרכינו הדרכים שאנו כבר הורגלנו בהם . ונשובה עד ה' להפך הדין לרחמים . והנה עיקר הסבה כי עבירה גוררת עבירה . ובחטא קל סיבה שיבא לחמור . וכן פירשו מה שאמר (איכה א) חטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה שהתחילת הטאתם הי' חטא קל . וזהו סיבה שעבירה גוררת עבירה עד עלות חמת ה' לאין מרפא :

יב) **ובזו** יובן [מש"כ ישעי' א] הוי גוי חוטא אוי ואבוי על תחילת שמהקל נעשה עון חמור . עם כבד עון שהוא עון מזיד . ועוד נמשך מזה עון חמור יותר זרע מרעים שמטמאים ברית קודש ובשר קודש יעברו מעליהם . בנים משחיתים . וגם בסבת חטאת האדם בורא בנים משחיתים. עוד נמשך כי עזבו את ה' לגמרי , כי עבירה גוררת עבירה . והטעם בזה שיותר שהיו חוטאין היו מגבירין כח הס"א כמ"ש (ישעי' ה פי"ח) מושכי העון בחבלי השוא וכעבותות העגלה חטאה . ועיקר הגורם הוא מפני שהתרפו מדברי תורה . ולכן נתגבר עליהם יצרם הרע . ולזה אמר נשא לבבינו אל כפים שנשא היצה"ר שהוא מרמז בלבב שני יצרים שנתגבר בכח ידינו עליו להטות לבבינו ליראתו ית"ש . ועיקר הסיבה הוא בשביל שבחטא הראשון גרמו תוקף לקליפה עד שהחטיאום קו לקו לחמורות . ולזה אמר נחנו פשענו . ומרינו . והסיבה לזה כי אתה לא סלחת עון הראשון ונמשך עבירה גוררת עבירה . ולכן צריך האדם לחפש בדרכיו . הרחמן יזכנו להיות מהשבים לפניו בכל לב ויטע בלבנו אהבתו ויראתו :

דרוש טו לשבת נחמו

אחר שריפה שנשרפה רחוב אחד מרחובות היהודים ד' תמוז תק"ע לפ"ק

א) **איתא** במדרש (ילקוט ישעי' מ סי' תמה) חטא חטאה ירושלים . חטאו בכפליים . ולקו בכפליים . ומתנחמים בכפליים . חטאו בכפליים . כדכתיב חטא חטאה . ולקו בכפליים כדכתיב כי לקחה מיד ה' כפליים . ומתנחמים בכפליים . נחמו נחמו עמי כו' :

איתא בגמרא תענית (כא:) בסורא הוות דברתא בשבבותיה דרב לא הוות דברתא סברו מיניה בזכותיה דרב הוא . איתחזי להו בחלמא רב דנפישא זכותיה טובא . והא מילתא זוטרא ליה לרב . אלא בשביל גברא דמושיל מרא וזבילי לקבורה . וכה"ג איתא בדרוקרת הוות דליקתא . ובשבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא . סבור מינה בזכותא דרב הונא . איתחזי להו בחלמא האי זוטרא לר"ה . אלא בשביל איתתא דמחממת תנורא ומשיילי לשיבבותה . וכבר נודע הדקדוק אם הועיל הזכות לדבר גדול למה לא יועיל לדבר קטן . ור"ז הגאון מהר"י ז"ל אמר . כי בודאי מה שזכות הצדיק מגין הוא בשביל הצלת הצדיק עצמו . כיון אם ניתן רשות למשחית אינו מבחין (פ' ב"ק ס.) ומשום שרצונו ית' להציל הצדיק . אינו נותן רשות למשחית בשכונת הצדיק כדי שלא ילכד גם הצדיק . אך במי שנפיש זכותי' . אין רשות למשחית לנגוע בו אף אם תאכל האש סביבו . וא"כ אין צריך להציל כל השכונה עבורו . וזהו הכונה דנפיש זכותי' . וא"כ אף אם הי' שליטה גם בשכונתו . אין שום מחבל ומשחית עומד בפניו . רק בשביל זה שהי' לו מעט זכות . ואינו כדאי שלא ישלוט המשחית בו אם יתן לו רשות . ולכן הוכרח להציל כל השכונה עב"ד :

ועפ"ז

ב) **ועפ"ז** פרשתי מה שאמר (וירא יט פ"ל) ויהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפוך הערים אשר ישב בהם לוט. והדקדוקים רבו בפסוק זה. למאי צ"ל אמר זאת. כבר נודע שניצל לוט. וגם בהפוך הערים כו' כולו הוא למותר. אך יראה כי בא להורות שלא יפליא איך לוט לבדו ניצול. וכיון שניתן רשות כו' אינו מבחין. ולוט ודאי לא הי' במדריגה שלא ישלוט בו המשחית אחר ששלט בשכיניו. ועפ"ז אמר שבאמת ויזכור את אברהם דנפיש זכותי' להפסיק שלא ישלוט בו המשחית. ועוד טעם וישלח את לוט. כיון שלוט לא ניצול רק נמלט למקום אחר לא שייך כיון שניתן רשות. וא"ת כולי האי למה ולמה לא ניצול. ולזה אמר בהפוך הערים אשר ישב בהם לוט דייקא. שגם לוט הי' רשע כמותם. וכמו שפרש"י (פ' לך לך יג פי"ב) שבחר לו לוט לשבת עם אנשי סדום שהם רעים וחטאים. וא"כ לא ניצול אלא בזכות אברהם. אבל לוט הי' כמותם. ולזאת מינוהו שופט על אנשי סדום כמו שדרשו (בב"ר פ"נ ס"ג וברש"י וירא יט פ"א) ישב כתיב. ומסתמא גם הוא הלך בדרכם. ולזה אמר אשר ישב בהם לוט. שהוא הי' השופט. וגם הוא פשע כמעשיהם:

ג) **ולדעתי** אפשר לפרש. כי הענין הוא שחלילה לתלות בשום דבר שח"ו מקרה הוא וטבעי כי הכל בהשגחה פרטיית. כמו שנאמר [איוב לד פכ"א] עיני ה' על דרכי איש. שהשגחתו ית' מקפת בפרטיים. וכבר אמרנו שזה החטא הגדול שאמר (בפ' בחוקתי כו) אם תלכו עמי בקרי. שיתלו הכל במקרה. וכמו שאמר הנביא (ישעי' א) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי. כי עיקר החטא במה שתולין שהוא במקרי הזמן ולא בהשגחה כמו שאמר כל ראש לחלי שהוא כביכול לסיבת שינוי האויר. ולא בהשגחה של עונש עון אשר עשה. כמדומה ששמעתי זאת. אך אני אומר כי בודאי כוונתו ית' להעיר עיני העורים אשר לא יביטו על דרכיהם. והוא ית' מתרה בהם בפורענות שאלה למען ישובו אל לבם לשוב אל ה'. והנה נודע כי השלוה היא סיבה לעבור על מצות ה' כמו שאמר (האזינו לב פט"ו) וישמן ישורון ויבעט. כי נסיון עושר נסיון גדול כמ"ש (עקב ח פי"ד) ורם לבבך ושכחת. וכבר אמרנו שלא נזכר בתורה שכר מצוה. כי אי אפשר להגבילו. לפי שיש בו בחינות לאין מספר. כי לפום צערא אגרא. וכמ"ש (איוב לב פי"ט) גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו כי הענין הוא כך. כי כל השכר ועונש הוא בשיקול אל דעות. ואינו שוה לכל נפש. כי אם יגנוב איש למלא את נפשו כי ירעב. הגם שעונשו חרות על ספר תורה. וכמ"ש שלמה (משלי ו פל"א) ונמצא ישלם שבעתים. עם כל זה בודאי יש הפרש כמ"ש הרש"פ על פסוק (שמואל ב יב) בדבר נתן אל דוד שהמשיל לו משל כמבואר בכתוב שבא הלך לאיש עשיר ושחט לו כבשת הרש. והשיב חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת. ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה הדבר הזה. כי אמת הוא שמשפט הגנב חרוץ לשלם ארבעה וחמשה. היינו מצד משפט הכולל שוה לכל נפש עבור מעשה הרע של גניבה. אך בודאי יש חילוק אם עשיר יגנוב שא"ל לזה או עני למלא נפשו כי ירעב. וכ"ש אם עשיר יגנוב לעני שעונשו חמור יותר. שזה א"ל לו והעני נלקח למאד וזה הרצון כי בודאי בן מות האיש דייקא. שהוא חשוב ועשיר ונתן עינו בכבשה הרש אשר אין כל לו. אך הכבשה ישלם ארבעתים בבחינת הדבר שחרץ התורה משפטו על בחינת הדבר. כי אי אפשר לבאר כתוב הדר בתורה כל הבחינות לפי הענינים שישתנה העונש להחמיר ולהקל לפי בחינת גודל התאוה וההכרח אשר קשה לו יותר לעמוד בפני יצרו. והטעם כי בודאי בענין תאות וחמדת ממון. עונש העשיר קשה יותר מעונש של עני. וכמו כן בענין חמדת תאות העולם. בודאי העשיר יש לו

של

כל טוב. טבעו מתאוה יותר לתאות לילך בשרירו' לבו שרע יותר מן העני אשר לבו נכנע בשבור העוני. וא"כ אם העני יתאוה תאוה לעבור על מצות ה' עונשו גדול יותר מעונש העושר כי ראוי שהעוני יכניע לבבו הערל. ובדבר מצוה הוא להיפך. כי אם העשיר קונה אתרוג באלף זוז והעני לוקח בעשרה. אפשר שעשרה של העני שקולים יותר לפניו ית' מאלף של עשיר. כי הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. וכבר אמרו חז"ל (פסחים קיג:) שהקב"ה שונא דל גאה ועשיר מכחש. כי הגיאות טנף מן העושר. ולכן אצל הדל הוא רע המעשה יותר מן העושר. והכחש מסתעף מן הדלות. ולכן לעשיר רע המעשה יותר מן העני. וכן זקן מנאף. שבטבע קל לו לעמוד נגד יצרו שכבר שקט רתיחות דמו. וזהו אמרו גדול העצה ורב העליליי' שאין מי שיבין דרכיו ית' בענין השכר והעונש. אשר עיניך פקוחות על דרכי בני אדם דייקא. שהוא טבע אנושית כפי בחינת כח מתאוה לתת לאיש דייקא לכל פרטיי דרכיו וכפרי מעלליו. שעשיר ועני שניהם קנו אתרוג ועשו מצוה ואין השכר שוה. כי לפום צערא אגרא:

ד) **והנה** כי כן אם רצון ית' להאיר עיני העורים. ושולח איזה פורעניות ח"ו. כדי שיתעוררו לשוב בתשובה. הנה מתחילה מתוך שלוה חטאו לפניו ית'. כי וישמן ישורון ויבעט. ואם הוא ית' שולח מחץ מכתו ואין מתעוררים לשוב עדיו ית' הנה גדול חטא אחרון מן הראשון. כי הראשון הי' מחמת רוב טובה. אבל אחר שכבר נתיסרו על עונם ונתמעט השלוה ואעפ"כ לא נתעוררו לשוב. הנה אותו חטא עצמו חמור מן הראשונים. מאחר שאינו כ"כ מתוך שלוה. וזה אמרו על מה תוכו דייקא תוסיפו סרה. שיותר שאני מכה אתכם. ואינכם עוזבים דרכיכם. הסרה מתוסף יותר. והרי זה דומה למי שאינו משגיח על רפואת גופו. שאפילו כל גופו מלא חבורת פצע תמרוק ברע מ"מ אינו משגיח להתרפאות. הרי הפשיעה אחר כל המכות. יותר מפשיעה שלא השגיח על הנהגת גופו שלא יבא לידי חולי. וזהו אמרו שאפילו כל ראש לחלי וכל לבב דוי. והוא חולי פנימית הגוף. ועוד נוסף חיצונית הגוף. מכף רגל ועד ראש כו' פצע וחבורה ומכה טרי'. מ"מ לא זורו ולא חובשו. וכן הרמז שיותר שאני מכה אתכם להעיר לבבכם. ואינכם שמים על לב. וכן כל התוכחה (בפ' בחוקתי) אם תלכו עמי בקרי כו'. מאחר שאינכם שמים לב לעונשים הללו. הרי גדול עון אחרון מן הראשון ביתר שאת. והכתי אתכם שבע כו' ויספתי ליסרה כו'. והנה העיקר להבין בלבבם. כי לא לחנם שלח הוא ית' הפורעניות וראוי לפשפש במעשים. והנה בראות שהי' איזה הצלה. בלתי ספק אשר נמצא במקום שניצול. זכות פרטיי הספיק להציל שלא יעבור הכוס גם על הנשאר ויעיר לבבם לתשובה לתקן העיוות:

ה) **והנה** בזמן חכמי הש"ס אשר השגיחו על דרכיהם. ולא תלו חלילה שום דבר במקרה. והנה בראותם שסכנה זו נכנסה והשני' נשארה. ולפי שעיקר הפורעניות בשביל חטא. שמו נוכח פ' דרכם לדעת מה נשתנו אילו מאלו. והנה אם הי' מתבאר להם שהיה בזכותו דרב הונא. יש בזה דברים בגו. חדא שאם הי' נזכר להציל בזכות רב הונא. אינו לפי כבודו וקדושתו של רב הונא שלא יספיק זכותו להגן על העיר כולו כי אם על הנשאר. ועוד נוסף על זה שלא יתעוררו לבם לשוב בתשובה שלימה. שאין להם להצטער על שלא הגיעו מעשיהם למעשה רב הונא שהי' יקר ונכבד ביתר שאת וזכות עצום. והרי זה דומה לעשיר שהי' לו שני חתנים לא' הי' לו עשרת אלפים ככר כסף. ולאחר מאה ככר כסף ויסעו לדרכם על איזה יריד. והנה אותו שהי' לו עשרת אלפים. הביא אתו סחורות טובות ויקרות הערך לאין מספר. והשני הרבה בהוצאות למאד וילך שובב בדרך לבו ויאכל וישת מן היין וישכר. ויקח נגר לראות מעט הנשאר

בידו

בידו. וידליק את הבירה ושרף כל הסחורה. ובשובם לביתם. זה בא עם סחורות הרבה. וזה בא לביתו ריקן. והנה אם יוכיחנו עם השני. יש לו להשיב פשיטא מה בלע סך מאה לערך עשרת אלפים. ולא יכנע לבבו הערל. אבל אם יוכיחנו במי שהלך לשוק עם מאה זה' ומ"מ לקח סחורה מה. וזה בא ריקן מכל. בודאי כדי בזיון וקצף הוא. מאחר שהוא הי' עשיר גדול נגד זה שאין לו רק מאה זה'. ואעפ"כ יש לזה יותר סחורות. וזה בא ריק מכל. והנה כן הדמיון בהיותם מדקדקים לעיין במילי דמתא כשתלו בזכותו של רב הונא לא נתעוררו לשוב כ"כ. כי פשיטא לא עלה בלבם לדמות עצמם לרב הונא ולא הי' תימה והערה ביניהם שנענשו של חטא גדול. אבל במה שנגלה להם בחלום שהוא בשביל האשה שנגרה תנורא שהוא חסד מעט. מאחר שהיתה צריכה לו ג"כ. הרי זה מופת חותך שאפילו זכות קל לא נמצא שם. ויתעוררו לשוב עדיו ית' בבכי ומספד. כמ"ש (איכה ג) מה יתאונן אדם חי כו' נחפשה דרכינו ונחקורה כו'. וגם נתברר להם זכות רב הונא שנפיש זכותי' אילו היו ניצולין בזכותו היתה כל העיר ניצול. כמו מלך שכעס על עיר אחת והי' לו שם אוהב נאמן ורצונו כפי גודל חכמתו לענוש העיר דוקא עונש מה ולהציל ג"כ לתת להם שארית. והנה אם יאמר שמציל הנשאר עבור אוהבו, אינו לפי כבודו שאין כדאי להציל כל העיר בשבילו. ע"כ מחפש ותולה הצלה באיזה פרטיי שאינו חשוב למלך כ"כ. וכן הנמשל בשביל כבודו של ר"ה הי' ראוי להציל כל העיר. וע"כ החטא גרם שלא יזכר כלל זכותו של ר"ה למלין. ונשאר להם שארית בזכות זה הקטן הערך. ושמו נוכח ה' דרכם לשוב להחזיק בגמילת חסד:

ו) **והנה** בודאי עיקר הדבר תלוי בהחזקת יד לומדי תורה כמ"ש במדרש (ילקוט תהלים קכז) במי שהובאו לפניו שומרי העיר שהם נטורי קרתא. ואמר שאינם אלא חרובי קרתא. רק סופריא ומתניא הם נטורי קרתא. וראוי לשום לב במה הם חרובי קרתא. להפקיד שומרים לכל עיר ועיר. אך הנה אמר (תהלים קכז) אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר. מוכח שאף אם ה' ישמרה מ"מ פעולת השומר כפי הטבע. רק שאינה לשוא רק כדי לעשות בדרך טבע. כי אין כל אדם כדאי לזכות נגד הטבע. וזהו אמרו (ירמי' יז פ"ה) ארור הגבר אשר יבטח באדם כו' ומן ה' יסור לבו כו'. כי לפעמים שהפעולה והענין הוא ע"י אמצעות בן אדם. אך מה' לא יסור לבו. ויחשוב שהאדם שלוחו ית'. כאשר שמענו וראינו שזה ערך ל"ט שנה שניצולה העיר ולא הי' בה שריפה. וידענו במה לתלות. שהיו מחזיקים תמיד בחורים לתורה. כעת בעו"ה אין גם אחד ופסקה ישיבה. ואם כי קושי הזמן בוגד גרם. אם כל זה אין ראוי להמשך יד. כי אין מעצור לה' להושיע אם נהיו מוכנים לקבל ההטבה:

ז) **והנה** דוד שהי' מלך עלום. גם הוא עיקר נצחון שלו על ידי משפט וצדקה שעשה. וכמ"ש (שמואל ב ח פט"ו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה ויואב על הצבא. ולא תלה הצלחתו בכח ידו. כי אם ה' פעל כל זאת. ואף גם בהיותו יוצא לדרך. עיקר מגמתו להחזיק לומדי תורה. ובזה יש לפרש (מש"כ תהלים קיט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. ודרש במדרש (ויק"ר פל"ה) בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך. והיו רגלי מוליכות אותי לבית המדרש. ואפשר לומר בדרך צחות. שהי' דרך מימי קדם. בהיות האדם משים לדרך פעמיו נוטל רשות מן הלומדים ועניים הגונים וישלח להם מנה יפה להחזיק לומדי תורה. וזהו סיבת הצלחת הדרך. כמ"ש (ברכה לג פי"ז) שמח זבולון בצאתך. כי כל הדרכים בחזקת סכנה. ויש לו לדאג סכנת הדרך ח"ו. וכן שישוב לשלום לביתו. וכן שימצא בני ביתו במעמד נכון. ולא יפקד מהם איש. ולא יקרה להם נזק ופגע רע. ואמר לזבולון שלא ידאג מאומה על כל פרטיי' ומקריים ופגעי הזמן. כי יששכר באהלך. והנה סיפר צדקתו של דוד. שאם

יגמר

יגמר בלבו לילך למקום אחר. אף שהי' מלך ונשיא בישראל. מ"מ עיקר הליכתו הי' ע"י החזקת לומדי תורה. ואם פעמים רבה ליטול רשות מאנשי בית המדרש. אף שהחזיק כבר בדבר כזה. היו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש. כי עיקר הנהגתו בהחזיק יד לומדי תורה. ועץ חיים למחזיקים בה:

ח) **והנה** העיקר לשום לב לעבירות קלות שאדם דש בעקביו. כמו לשון הרע. ושנאת חנם. וגאוה. וכדומה. וכבר אמרו (יומא ט:) ששנאת חנם החריבה את בית מאויינו ונוטל כבוד מבית חיינו. ולסיבת הרגל האדם בהם נעשים כהיתר. ועם זה אני מפרש מ"ש (וירא יח פ"כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה. ואין להפסוקים מובן. וכן אמרתי על מ"ש (בראשית ו פ"ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום כו' אמחה כו' מאדם ועד בהמה כי נחמתי כי עשיתים. ויש לפרש אלה מקראי קדש. כי יש לדקדק למה כינה בלשון יחיד. הלא עצמו וגברו פשעיהם. ואיך אמר רבה רע"ת ולמה וכל יצר מחשבות לבו. הלא אינכו מענים על המחשבה:

אך יובן דאיתא (קדושין מ.) דפריך על מה שאמר הנביא מביא על העם פרי מחשבותם. ומשני בעבר עבירה ושנה. ופרש"י דכיון דשנה הותרה לו. וא"כ במחשבה הוה מעשה. ומה שלא עשה הוא לפי שלא בא לידו ועוד הקדמה ממ"ש מהרש"א באגדות (מכות כג:) על מה שנחלקו ב"ש וב"ה (בעירובין יג:) אם טוב שלא נברא משנברא. ומסיים נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא. ופירש מהרש"א נמנו לשון מנין שעמדו למנין. כי העשין רמ"ח. ולא תעשין שס"ה. ובאם לא לא נברא היו מתקיימין הלאוין ואף שאם נברא יש לו שכר העשין. כיון שהלאוין יותר. טוב שלא נברא. שקרוב להפסד יותר מלשכר. אך צדיק ה' אשר פעל ועשה וברא העולם. כי כבר אמרו (יומא פו ע"ב) גדולה תשובה שזדונות נעשין כזכיות. נמצא כל הלאוין חזרו לזכות. וכבר אמרנו בעבר ושנה נעשה לו כהיתר ואין תשובה. וגם נענש על המחשבה חוץ מזה איתא במדרש כי רשע מאריך ברעתו. שגלוי לפניו שיחזור בתשובה ומאריך לו בשביל רעתו. אך באלו ששנו פעמים רבות ברעה אחת. א"כ ננעלו דלתי תשובה מהם. וזה אמרו וירא ה' כי רבה רע"ת דייקא האדם ששונים ברעה אחת. פעמים רבות. ונמצא שאפילו יצר מחשבות לבם גם הוא מצטרף למעשה רע. והנה אין להאריך להם פן יעשו תשובה כיון ששנו באולתם. ולכן אמר ויאמר ה' אמחה כו' כי נחמתי כי עשיתים. כי פשיטא שאין לומר שטוב שנברא בשביל תשובה שנעשה להם כהיתר:

ויובן יותר עפמ"ש פ"ק דע"ז (יז.) כל דפריש ממינות מיית ומסיק דדבוק בעבירה טובא כמינות דמי נמצא שאין תוחלת לכופרים שיחי'. שאף שיחפצו בתשובה. כיון דאדביק בה טובא כמינות דמי וכל דפריש ממינות מיית ולכן אמר כי רבה רעת האדם ואדבקי בה טובא. ולכן ויאמר ה' אמחה:

וכן יש לפרש בפסוק זעקת סדום ועמור' כי רבה שכל עון פרטיי הוא לבד יש בו זעקה רבה ששנו הרבה בדבר. ומזה נמשך גם חטאתם חטא שהוא שוגג כבדה מאד כי אף שאינו דן שוגג כמזיד. היינו בשוגג שי"ל ששב מידיעתו אילו ידע החטא. אבל מי שעבר עבירה ושנה בה. שלא הי' פורש אף אם ידע. א"כ שוגג כמזיד. וכ"ש הוא ממחשבה. ולכן אמר הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה. שכבר נגזר כלה שאין תוחלת תשובה. וכן כל דפריש ממינות ועבירה דאדביק בה טובא מיית. ואין להם תקוה רק כלה ונחרצה. ואם לא שאינן דבוקים בה כ"כ שאפשר להם לשוב ויהי' ראוי להאריך רשע ברעתו. וזה אמר אדעה שגלוי לפני אם יעשו תשובה:

ובזו

ט) **ובזו** יובן [דברי המדרש שהתחלנו] מ"ש חטאו בכפליים. ר"ל שעברו ושנו כמה עבירות. וכבר אמרנו דעובר עבירה ושנה בה נענש גם על המחשבה. ולכן לקו בכפליים. ומתנחמים בכפליים. יראה ע"פ מ"ש בזוהר (פ' פנחס דף רכא ד"ה אמר ר"א) שאל המין כי כתיב גדול יהי' כבוד בית אחרון מן הראשון ובית שלישי לא נאמר. א"כ ח"ו אבדה תקותינו שאנו מחכים לבית שהוא שלישי. ותירץ בזוהר שלולי החטא הי' הבית הראשון וגם השני מעשי ידי אומן הקב"ה בכבודו ולא הי' נחרב. אך בשביל החטא והי' מעשה ידי אדם. נחרבו גם שניהם אבל הבית העליון נגנז עד ימות המשיח. שתהי' גאולה שלימה ויתגלי' בחינה עליונה שבשני בתים. בית הראשון מעלמא דאתכסיא ובית שני מעלמא דאתגליא. וגדול יהי' כבוד האחרון מן הראשון. והדברים מובנים ליודעי חן. וא"כ אמר שפיר שמתנחמים בכפליים דייקא. שבית ראשון שהי' באתכסיא לסיבת שנתגלה עונם נחרב. וכן בית שני שלא נתגלה עונם. ולעתיד שיתוקן מה שחטאו. מתנחמים בשני הבתים בבית ראשון מעלמא דאתכסיא. ובית שני מעלמא דאתגלי'. וזה אמרו (ישעי' מ) נחמו נחמו דייקא. שתי נחמות יאמר אלקיכם דברו על לב ירושלים כו' כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי' שלקו בכפליים. ולכן יכופר עונם וזה פרי הסר חטאתם ותהא זאת נחמתם:

ואיתא במדרש (איכה פ"א של"ב) כי ה' הוגה יגול על מגן ת"ל על רוב פשעי'. ויראה פירושו עפמ"ש (איכה א) לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי ביום פשעי אשר הוגה ה' ביום חרון אפו. וכמדומה ששמעתי פירושו כי פי' האלשיך (מפ"נ שם ב' פי"ז) עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו. כי היתה בזהר שכל הקללות העלימות היו כדרך אב המגזם לבנו שרוצה להלקותו ולרדותו. אך בהפלגת הדיבור והגיזום מפיג ריתחא בזאת עד שלא יעשה לו אחת מני אלף מהרעה אשר גיזם. אחר שכבר הפיג רתחו בדיבור. ופירשו בזה הקרא (השא לב פי"ד) וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו. כי בדיבור פג ריתחא. ואולם אם לא יצא דיבור העונש כלל. רק העונש במחשבה. נתקיים העונש ח"ו בשלימות. וזה אמרו עשה ה' אשר זמם. אם עדיין לא הפיג הרתחא בדיבור בא העונש בפועל ודין גמור. ואולם בצע אמרתו. שאם דיבר להביא העונש בפועל. אזי בצע שהוא פשר דבר אמרתו במה שכבר אמר וגיזם בעונש:

וזהו אמרו (איכה א) ג"כ הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי כו'. וזה אשר הוגה דייקא שדיבר. יהי' לו להסתפק בדיבור לבטל העונש בפועל. ועכ"ז הי' עונש מר ועצום:

ובזה יובן המדרש הנ"ל כי בודאי לפי בחינת הדין הגמור הי' ח"ו כלה ונחרצה. ועשה הוא ית' חסד ושפך חמתו על עצים ואבנים. ואף שהי' ג"כ (אין) צרות משונות ר"ל עם כל זה לא כחטאינו עשה לנו. וא"כ לפי רוב פשעינו אם לא הי' מפיג חמתו בדיבור. הי' ח"ו כליון חרוץ. וא"כ שפיר עשה פעולה במה שהפיג הוא ית' חמתו בדיבור. וזה אמרו כי ה' הוגה שדיבר העונש. יגיל על מגן ר"ל שלא הי' שום תועלת להפיג חמתו בדיבור. מאחר שהיה כדי בזיון וקצף גדול. ת"ל על רוב פשעי'. שלפי גודל החימס ורב פשע. אילולי נא הפיג חמתו בדיבור. לא הי' נשאר ח"ו שריד ופליט. וא"כ עדיין חסדו נטוי' עלינו בזה ששפך חמתו כמוך בדיבור. וגרם שלא הי' כליון חרוץ:

יא) **ואיתא** (במדרש איכה פ"ב פי"ז) כי גדול כים שברך. מי שעתיד לרפאות שברו של ים ירפא לך. אמר ר' אבין מי שאזרתם לפניו על הים זה אלי הוא ירפא לך ע"כ. ויראה ביאורו בקצ"ה ע"פ מ"ש האלשיך (פ' בשלח) על המדרש משל למי שהיו לו שני גינות ומכר את הפנימית וגם מכר החיצונה. ולא הניחו

השומר

השוער ליכנס. עד שראה המלך בעצמו. וכך הוא הנמשל. שהים לא רצה להקרע. הראהו המטה ולא רצה עד שנגלה עליו הקב"ה בעצמו שנאמר הים ראה וינוס. אמר הים לא מפניך אני בורח רק מלפני אדון חולי ארץ. וביאר האלשיך המשל. לפי שתנאי הי' במעשה בראשית. אך לפי שלא נחם דרך ארץ. וא"כ שם לא הי' דרכם הראוי. ולכן לא ביקש להקרע עד שראה כבודו ית' שם ע"ש. והנה פרשתי הכתוב (איכה א) דרכי ציון אבילות כי ידוע בכל מעשה מצות נעשה רושם והשראת קדושה במקום ההוא. ולפי גודל קדושה תוסף תת הקדושה להראות כח הרוחניי והשראת שפע קדושה יותר ויותר לפי התרבות הקדושה. וזה אמרו שלגודל שפע הקדושה לפי גודלת ההשראה ירבה היגון והאבל ביתר שאת. ולכן בדרכים הי' מעט קניית קדושה בעלותם לרגל ודרך מצוה. ולכן אמר דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד. ואולם שערי' שהי' יותר קדושה משפעת בהם. יגדל כאב הסילוק ביותר. כי השערים הם מקדושת העיר. לענין אכילת קדשים ויתר קדושות. ובכהנים שהי' התפשטות הקדושה ביותר שאת נאנחים. בתולותי' נוגות שבעו"ה לא זו לבד שנסתלקה הקדושה. אף גם שלטו בהם זרים כמו שאמר (שם ה' פי"א) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה, ושפחה תירש גבירתה. והי' הכאב ביותר והיא מר לה. שאין להעריך הצער במקום הקדושה בעצמה וגלות השכינה כביכול והנה בים שנגלית השכינה. אין ספק שנקנה במקום ההיא קדושה עצומה כמ"ש ראתה שפחה על הים כו' וזה אלי שהראו באצבע ולפ"ז הי' מקום להתלונן מאחר שכפי דרך הישר הי' ראוי שילכו ויעברו דרך ארץ פלשתים. וא"כ הי' המקום ההוא קונה קדושה זו. כי לו יאתה שהוא דרך הישר. וא"כ הי' לים שבר גדול במקום ההוא. ואולם לעתיד אשר מזרה ישראל יקבצנו ופדויי ה' ישובון מחמת ומאיי הים. נמצא שתהי' נד השוה בכל מקומות בקניית קדושה עצומה בעבור גאולים ושירה חדשה ישבחו על הים ותתפשט הקדושה ביתר שאת. ובזו יובן מי שריפא שברו של ים. היינו שהי' לים שבר. על מה שלא זכה מקום ההוא לקדושה. וביארו שאמרתם שירה זה אלי שנתגלה שפע הקדושה העצומה. עד שראו השכינה באצבע. ולעתיד שהתפשט הקדושה יקוים כימי צאתך מאמ"ל אראנו נפלאות וסרה קנאת הים ושברו. הוא ית' יזכנו ויעשה עמנו אות לטובה ויקרב קץ הפלאות:

דרוש טז לשבת נחמו

במדרש (ילקוט ישעי' מ) חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים יתבאר מדרש (פתיחתא דאיכה סי' יח) אלו זכיתם הי' קורין כי ביום הזה יכפר עליכם ועכשיו שחטאו אתם קורין טומאתה בשולי' אלו זכיתם הי' קורין לפני ה' תטהרו עכשיו שחטאו אתם קורין חטא חטאה ירושלים. יתבאר הפסוק (ישעי' מ) נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. ואפשר לפרש כפילות הלשון מ"ש נחמו נחמו. כי מצינו בגמרא (שבועות לו ע"א) כל האומר הן הן לאו לאו שבועה ומייתי ממבול שנאמר כפילת לשון. ועפ"י הסברא נראה לחלק כי בודאי אצלו ית' בודאי דבדבור אחד כי ההוא אמר ולא יעשה ובודאי הכפל לחזק שיהי' כשבועה. וזהו הפי' נחמו נחמו עמי הרצון לומר בכפל ומה התועלת המגיע כי יאמר אלקיכם ואצלו כפילת הדיבור דומה לשבועה. ואמר עוד דברו על לב ירושלים וקראו אלי' כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי' והמדקדקים רבו כמעט שאין מובן להפסוק. אכן י"ל כי אמרו חז"ל (ילקוט ירמי' ב' רמז רסו ועי' תענית ה)

כי

כי שתים רעות עשו עמי אחת ששקולה כשתים ומאי ניהו ע"ז ודקדקו מפרשי' למה דוקא ע"ז. אכן נראה כי בכל עבירות אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה חוץ מע"ז. נמצא שיש להם שני חטאים חטא המחשבה וחטא המעשה:

אך יאמר כמ"ש האלשיך על פסוק כבושת גנב כי ימצא. כי חז"ל (ב"ק עט:) אמרו שהחמירה תורה בגנב יותר מגזלן שעושה עין של מטה חשוב יותר מעין של מעלה שאימת ב"ו עליו יותר מאימתו ית'. וכמו כן בית ישראל שעזב את ה' וילכו אחרי ההבל וא"כ שפיר שקול כשתים א' עזבם את ה'. ב' התדבקם בע"ז אך לפמ"ש חטא המחשבה ג"כ חשוב בע"ז ושפיר שקולה כשתים:

ב) והנה כבר כתבתי לעיל (דרוש ד) על מ"ש בפ"ק דמגילה (יב.) ששאלו תלמידיו של רשב"י את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי' א"ל אמרו אתם א"ל מפני שנהנו מסעודת שושן א"ל שבשושן יהרגו כו' א"ל אמור אתה א"ל מפני שהשתחוו לצלם. ופריך וכי משא פנים יש בדבר. ומשני הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים. ומקשין העולם אמאי לא קשי' לי' וכי משא פנים אמאי דקאמר מפני שנהנו מסעודת שושן. ומתרצין דרש"י פי' מפני מה זכו לנס. והנה אמרינן בגמרא (יומא פו ע"ב) גדולה תשובה שזדונות נעשין כשגגות [כו'] כאן מאהבה כאן מיראה. והפירוש לזה כי התשובה הוא מצות עשה ובעבירה אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה ובעשותו תשובה נחשב גם המחשבה לזכות ונשאר לו זכות המחשבה. אך זה אינו רק בשאר עבירות משא"כ בע"ז שגם מחשבה רעה מצרפה למעשה. ובזה למאי דקאמר שנהנו מסעודת שושן לא קשי' לי' מפני מה זכו לנס די"ל שעשו תשובה ונעשה להם לזכות א"כ הי' להם זכות לזכות לנס על ידו. משא"כ בחטא ע"ז נהי שעשו תשובה דיו לתשובה שתכפר על הרעה וצ"ל נעשין כזכיות שהרי בע"ז גם מחשבה רעה מצטרפת למעשה ומשני הם לא עשו אלא לפנים וא"כ לא חטאו במחשבה ושפיר נעשה להם לזכות. אך כל זה אינו רק אם לא קיבל העונש. משא"כ אם כבר קיבל העונש ואעפ"כ עושה תשובה א"כ שפיר י"ל בע"ז נעשה להם לזכות גם שניהם המחשבה והמעשה. וכבר אמרו חז"ל (במדרש איכה פ"ד סכ"ה) תם עונך בת ציון איפוכי (פי' הנחה) גדולה נטלו ישראל על עונותיהם וא"כ בעשותם התשובה נחשב להם זכות כפול ולכן אמרו (סנהדרין לח.) זכו אחישנה הרצון אם ישראל עושין תשובה מאהבה שזדונות נעשין להם לזכיות אחישנה לא זכו שאין עושין תשובה מאהבה בעתה שמעמיד עליהם מלך כהמן עד ישובו מיראה:

ג) ובזה יתבאר הכתוב כי התנבא ישעי' ע"ה שינוחמו בכפלים והוא ע"פ המדרש חטאו בכפלים הרצון בחטא ע"ז שהיא כשתים כמו שאמר חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים וא"כ מתנחמים בכפלים. וזהו הכונה נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. אמרו במדרש (ילקוט יחזקאל יח רמז שנח) שאלו לחכמה הנפש החוטאת במה תתכפר השיבה הנפש החוטאת תמות ומדת הדין השיבה חטאים תרדף רעה והשי"ת השיב יעשה תשובה. והנה כבר נתקיימה בעו"ה המדת הדין שחטאים תרדף רעה רעות וצרות שולטות לא יוכלו להכפר כנודע וא"כ זכות התשובה עומדת להם אף ע"פ מדת הדין. וזהו אמרו נחמו נחמו עמי. הרצון נחמה כפולה. וזהו יאמר אלקיכם אף המדת הדין מסכים לנחמה כפולה היינו שזכות התשובה עומדת להם בשתים המחשבה והמעשה.. ואמר דברו על לב ירושלים. וכמו ששמעתי מפרשים המקרא (תהלים כה) חטאת נעורי ופשעי אל תזכור כחסדך זכר לי אתה למען טובך ה'. ע"פ משל לא' שנתחייב למלך ארבעים מלקות וביקש להקטין העונש שלא יכוהו כי אם עשר אח"כ נתמלא רחמים עליו כי מצא חן בעיניו ויאמר לתת לו תחת כל מכה מנה אחת אפים אז ביקש לחשוב לו הכל. וכמו כן דהע"ה ביקש שלא יחשבו לו חטאת

נעוריו

כעוריו ופשעיו אשר עשה . והולם אח"כ שעשה עליהם תשובה ויתהפכו לזכיות ביקש להזכירם לו בכדי שיתוספו הזכיות . וכמו כן אחר שלקו בכפלים על המחשבה ועל המעשה וכבר נתקבל עונשין . וכמ"ש (איכה ד) תם עונך בת ציון נטלו ישראל איפוכי גדולה על עונותיהם וא"כ אח"כ נחשבו להם שתי זכיות המחשבה והמעשה :

ד) **והנה** האר"י ז"ל פי' על פסוק (ישעי' ס פכ"ב) הקטן יהי' לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה . ודקדקו היכי קאמר בעתה ואחישנה . ופירש ע"פ אמרם (יבמות סג :) אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף ואם יהי' ריבוי עצום שיכלו כל הנשמות יהי' בעתה שכבר כלו הנשמות וגם אחישנה וז"א הקטן יהי' לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה שילדקו גם שניהם בעתה וגם אחישנה לאחר שכלו הנשמות . וזהו מ"ש (ישעי' מ) דברו [על לב כו'] והוא קשה על הצרות המעותדות . וקראו אלי' כי מלאה צבאה . הרצון שכבר כלו כל הנשמות שבגוף ואח"כ נרצה עונה שהזדון נהפך לזכות . ואף שחטא ע"ז כפלים במחשבה ובמעשה מ"ש כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי' :

ה) **והנה** כבר כתבנו (דרוש ט) שבחטא הדור מוסיפין כח הס"א ומתגבר יצר לבבם הרע וכפי בחינת החטא באותו הזמן מוסיפין כח בס"א והיום מעותד לפורענות ולכן בט"ב הוקבע בכי' לדורות על כי שבו אז מתור הארץ ע"כ על בכייתם כי עלתה להם לרעה . והנה מצינו שביום שניתנו לוחות אחרונות היקבע ליום סליחה והוא יה"כ . והנה גם בר"ה עיקר הסליחה כי צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים . וכמו שכתבתי על מדרש הסליחה פקדת במסך מר"ה ועיקר גמר הסליחה הוא בהושענא רבה ד"א יום אחר ר"ה . והנה אם לא היו חוטאי' בעגל והיו לוחות הראשונים מתקיימים בי"ז בתמוז בודאי שהי' גם אז יום רצון וסליחה ואחר ד"א יום שהוא ט"ב הי' גמר הסליחה . וזהו הכונה הי' קורין כי ביום הזה יכפר כי אז הי' יום רצון ולא הי' לשטן שליטה כמו ביוה"כ . וכמ"ש במקום אחר על הושענא רבה שהוא דוגמת יה"כ ואין לס"ס בו שליטה כי אז סיום יה"כ של שנת החמה וא"כ הי' קורין כי ביום הזה יכפר ועכשיו שחטאו פגמו בקדושת היום והשפיעו כח ס"א עד שנשלטה ביותר באותו יום . וכמו שדרש בזהר שהאוכל באותו יום כאוכל גיד הנשה שזה היום הוא יום התגברות הס"א שנשלטה בעו"ה באותו היום ובאותו יום הוא תוקף הדין שממנו השתעפות הדינים בכל השנה . וזהו כל היום דוה בעו"ה :

ו) **וזהו** מ"ש במדרש הנ"ל אילו זכיתם הייתם קורים כי ביום הז"ה יכפר עליכם והז"ה גמטרי' י"ז לרמוז על י"ז בתמוז שאז ניתנו לוחות ראשונות ובט"ב הי' ראוי להיות גמר הסליחה ועכשיו שאין אתם זוכים קוראים טומאתה בשולי' שגורם טומאה בכל ימי השנה שהוא שנ"ג ימים כי סתם שנה שנ"ד ימים כנודע . ואמר אילו זכיתם הייתם קורים לפני ה' תטהרו . והרצון כי פירוש הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני . ה' תטהרו . והוא מובן ע"ד תשובה שנעשין זדונות כזכיות אך הוא בתנאי שתהי' תשובה מאהבה . ומאן מפים לדעת אם התשובה מאהבה מלב שלם . וע"ז אמר לפני ה' תטהרו שהמחשבות אינם גלויות בלתי לה' לבדו . ואמר [הנביא ישעי'] קול קורא במדבר פנו דרך ישרו בערבה מסילה לאלקינו כי כתיב (איכה א) דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד כי מאז שהיו עולים לרגל גם הדרכים היו קונים הוית קדושה מההליכה שהלכו שמה לכבוד בית ה' וכמו כן להיפך אם הולכים בדרך לא טוב הדרכים קונים הוית טומאה ושליטת החיצונים במקום ההוא ע"כ הוא למכשול ולאבן נגף . ולכן אמר (ישעי' נז פי"ד) סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי :

עמי. וזהו אמרו (ירמי' ב פכ"ג) איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה עשית. בכרה קלה משרכת דרכי'. והוא עפמ"ש שבזה שנטמאו בשיטים בבנות מואב ועבודת פעור גרמו תוקף לילרא דע"ז עד שאמר (יהושע כב פי"ז) המעט לנו עון פעור אשר לא הוטהרנו ממנו ולכן אמר ראי דרכך בגיא כו' שהי' נראה לעינים כח החילונים הנשאר שם שלכך הוכרח משה להקבר להכניע הפעור הנוסף ברוחו להשחית. ולכן אמר ראי דרכך כו'. אך לעתיד כשישובו ישוב העון לזכות. והתרגום (יהונתן בלק כד פ"א) פי' על וישת אל המדבר פניו אל עגלא דעבדו במדבר. ולכך אמר (ישעי' מ) קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה בחטא שפגמו בערבות מואב. מסילה לאלקינו כי יבוקש עון ואיננו ולא יהי' שום שליטה לחילונים:

ז) **ועפ"ז** יובן מסרה ג' להראות א' להראות את עבדך בואתגן ב' להראות העמים והשרים את יפיה ג' פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן להראות. והוא מובן עפמ"ש (במדרש הובא בפ"ד דרוש ה ולעיל דרוש יב) שאילו נכנס משה לא"י לא הי' בית המקדש חרב שלא היו שולטים שונאי' במעשה ידיו אך לא הי' ח"ו תקומה לשונאיהן של ישראל לולא שפך חמתו על עצים ואבנים. וזהו הכונה שמשה ביקש להראות לו ולעבור א"י שיבנה בית המקדש ובזה יהי' להראות העמים והשרים את יפי' שלא יחרב לעולם ואל ישלטו בו זרים. וזה אמרו שהראהו ית' פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן. כי ישראל נקראו שושן כמו שיסד הפייטן שושן עמק איומה. ולזה נתן פתשגן הכתב אשר ניתן בשושן להשמידם נתן להראות לו וא"ש:

דרוש יז לשבת שובה

א) **מדרש** כשעירים עלי דשא מה שעירים הללו יורדין על העשבים ומעלין אותן ומגדלין אותן כך דברי תורה. ומה רביבים הללו יורדין על העשבים ומעדנין אותן כך דברי תורה מעדנין ומפנקין אותן וכן הוא אומר כי לוית חן כו' בת"י יתקוף על מרודיא היך מטרא ספחא אולפני ומתקבל ברעוא על מקבלי אולפנא היך טלא. נדבר מעט במדות התוכחה עם היות תועלתה גלוי לכל רואי שמש ושכרה רב למאוד כמו שאחז"ל (תמיד כח.) כל המוכיח חברו לש"ש זוכה ויושב בחלקו של הקב"ה. ואמרו שם ר' אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות שכ"ז שתוכחות בעולם נחת רוח בעולם טובה וברכה באה לעולם ורעה מסתלקת מן העולם שנאמר ולמוכיחים ינעם כו' ואמר רשב"ן אמר ר' יונתן כל המוכיח את חבירו לש"ש זוכה לחלקו של מקום שנאמ' מוכיח אדם אחרי גו' ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנאמ' חן ימצא ממחליק לשון. ויש לדקדק דבאבות (רפ"ב) אמר ר' כל שהיא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם. וגם קשה מאי קאמר חלקו של הקב"ה. וגם מה ענין מחליק לשון לכך:

אך נראה עפמ"ש באלשיך לפרש מה שאמר החכם (משלי ט פ"ח) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. והוא כי דרך העולם כשאדם מוכיח מדוע תעשה ככה לעשות מעשה רשע ועול הנה הוא יתרים כנגדו ויענה דברים קשים כנידים ויאמ' עול קורה מבין עיניך אך אם בא לומר ידעתי מגודל נדקותיך ואין ראוי לך לעשות כזאת לפי מדת טובך בזה מקבל הוא התוכחה. וזהו הכונה אל תוכח לץ שתאמ' שהוא לץ שאז יתכן שישנאך. הוכח

לחכם שיאמ' לו שהוא חכם ויאהבך :

ב) **ועפ"ז** כ"ל לפרש הפסוק (שם כו פ"ד) אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה. וזהו הכונה שאם יוכיח על פניו אולתו יאמר לו טול קורה מבין עיניך. וא"כ ישוה לו המוכיח. ועפ"ז פי' באלשיך פסוק (שם כד פ' כד) אומר לרשע לדיק אתה יקבוהו עמים כו' ולמוכיחים יונעם. אף שמוכיח לרשע אומר לו לדיק אתה כיון שעושה כן בשביל כונת תוכחה. וא"כ שפיר י"ל מ"ש איזהו דרך ישרה היינו בתוכחות גופי' שאל יוכיח באופן שיענה רשעו נגד פניו :

ג) **וזהו** הכונה ג"כ שהמוכיח זוכה לחלקו של מקום כי כבר אמרו ד' כתות שאין מקבלין פני שכינה א' מהן חנפנין. וא"כ המוכיח הזה שהוא בגדר חנפין הוה ס"ד שלא יזכה לחזות בנועם ה'. ולזה אמר אדרבה המוכיח אחרי ה' יהלך אף שהוא ממחליק לשון שהוא בגדר חונף. וא"כ הכונה במוכיח אף שהתוכחה באה מחלק לשונו שבחלק שפתיו ידיחנו מעשותו הרע ואעפ"כ הוא מרולה להש"י. ואמר שמרויח עוד שמושכין עליו חוט של חסד שנאמ' חן ימלא היינו מאחר שאיננו מתקוטט עם המוכיח אדרבה מרבה לו אוהבים ומולא חן בעיני כל. וזהו ג"כ הכונה בדברי רבי שדא ודא א' הוא שרבי אמר שהדרך ישרה לאהוב התוכחות. אבל באבות ביאר באיזה בחינה תהי' התוכחות או שמדבר נגדו קשות ויענה רשעו בפניו. או שידבר אליו דברי שלום ויאמר לו לדיק אתה. וביאר רבי שזהו הדרך ישרה מה שתפארת לעושי' הוא מלות התוכחה. ובאופן שתהי' לו לתפארת מן האדם שלא ישנאהו ואמר בתמיד שכ"ז שתוכחות בעולם נחת רוח בעולם ורעה מסתלקת מן העולם. הוא לפי שהתוכחה עושה שתי פעולות הן למי שהוא לדיק שלא יסור מדרכו הטובה. והן לענין שישוב הרשע מרשעו. וזהו אמר שכ"ז שתוכחות בעולם באיזה זמן שיהי' ההוכחה סיבה שיהי' נחת רוח בעולם ואם כבר היתה ח"ו גזירה מאת הש"י ע"י זה ששבים בעבור התוכחה מסתלקת כי אמרו (קידושין מ :) אפי' יחיד ששב מוחלין לכל העולם כולו כי העולם נידון אחר רובו ואם כבר הי' רוב עונות ובזה ששב הכריע כל העולם לכף זכות :

ד) **אמנם** באמת עיקר דרך התוכחה הוא לעורר העם ליראת ה' ולהורות להם המעשה אשר יעשון ואין לורך לפשטים ודרושים. והפשטים ודרושים אינם אלא להמשיך לב העם. והוא כמשל הרופא שמבקש ליתן לחולה סממנין מרים לרפאוהו מחליו. ומי שהוא בעל שכל וידע כי בנפשו הוא לא יחוש למרירת הסמים יען כי ידע שיערב לו ויבוסם לו במה שישוב לבריאתו. אבל מי שאינו משכיל כ"כ אינו חפץ לטעום הסמים המרים כי הם מרים לחכו. ע"כ יעשה הרופא החבולות לרפאות הרפואות בבלילות לוקר ודברים מתוקים שע"י הדברים המתוקים יאכל גם מהסמים התרופים המעורבים אף שהם מרים מ"מ ימלא רפואתו ולא יכבד עליו לקחתם לסיבת המיתוק הנעשה ע"י הלוקר ואולם הסכל מאוד יברור המתוק לחיך ולא יחוש רק להערב ולא להמועיל ע"כ ישליך אחריו הדברים המרים המעורבים ולא יפן כי אם לדברים המתוקים מבלילות הלוקר. וכמו כן רפואת הנפש דברי תוכחות להכניס בלב האדם יראת ה' ושישבור לבבו הזונה אם לא היו אומרים רק אותן הדברים בלבד יען המה מרים וקשים לגוף כחרבות לא היו נאותין לשמען. אבל עכשיו שמדברים דברים טובים ומתקבלים על הלב ע"י כן יכנס ג"כ עיקר רפואת הנפש והוא יראת ה' ולשוב בתשובה על מה שעשה. ואולם מי שהוא כסיל לא יפנה כי אם לעריבות הדרוש ועיקר הרפואה שהוא במעשה ישליך אחרי גיוו ע"כ באולתו ימות באין מוסר ואין תועלת כלל בתוכחה זו :

ה) **ועפ"ז** נבאר קלת (מקראי קודש ריש פ' האזינו) שאמר האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי פו'. הנה

הודיע

הודיע לנו מהות התוכחה כי השמים נקרא נשמה כמו שאמרו יקרא אל השמים מעל זו נשמה והארץ הוא הגוף. ובודאי תועלת הנשמה עיקר מדברי מוסר. וזהו אמר ואדבר"ה דיבור הוא קשה שהוא עיקר הרפואה דברי התוכחות ומוסר. אך להיות שלא הוה החומר לשמוע דברים קשים ע"כ אמר ותשמע הארץ שהוא החומר אמרי פי שהוא אמירה רכה בדרוש ערב ומתקבל על לב אוזן שומעת:

ו) **אך** יאמר השמים כנוי למשכילים שהם קרובים לרוחניות ואצלם יקר הוא דברי המוס' ויראת ה' כי לזאת עיקר מגמתם. ותשמע הארץ היינו מי שאינו משכיל כ"כ להביט אל העיקר והוא דומה לתינוק שאינו רוצה לקבל הרפואה עד יערבו בה דברים מתוקים שיהי' מתוק לחיכו. ואמר יערוף כמטר לקחי. ויש לפרש כי ידוע שיש הפרש בין הטל למטר כי המטר בא ברבוי וגם שוטף אבל אינו אלא לפרקים ולפעמים יפסוק לגמרי והוא כשיורדין העבים להשקות עצמן ממי אוקיינוס ונמצא שהמטר בא ממקום אחר אבל מצד עצמות העבים אין להם מטר. והטל בא מצד עצמו וגם טל לא מיעצר אבל אינו ברבוי כ"כ. ולזה אמר יערוף כמטר לקחי. הכונה כי יש שני מיני דורשים יש שדורש מאשר כתוב בספרים ע"פ הרבה הקדמות כדרך הדרשנים בזמן הזה. וזה יוכל להגיד ברבוי אבל אם כבר גמר אומר דבריו אשר ילאו מספרים או שאין לו ספרים לא יגיד מאומה כי אין לאל ידו לחדש משלו כמו שפרשתי פסוק לב נבון יקנה דעת ואוזן חכמים תבקש דעת כי החכם דומה לשולחני שפרש"י (דברים א פי"ג) כו' והנבון מבין דבר מתוך דבר מעצמו. ולזה אמר לב נבון יקנה דעת שהוא אצלו קנין תמידי ואוזן חכמים תבקש דעת מזולתם. וזהו אומרו לקח"י היינו מה שאני לוקח מזולתי יוכל להיות ברבוי אך הוא כמטר שכשאינו מקבל מזולתו לא יהי' מטר אבל אמרתי תזל כטל עם שהוא אינו ברבוי כמו המטר מ"מ הוא אמרתי:

ז) **ועפ"ז** יש לבאר מסורה הביאה בעל הטורים (בפ' האזינו) תזל כטל אהי' כטל לישראל. ונראה דבתענית (ד.) איתא אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן שנאמר ונדעה ונרדפה לדעת ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו אמר הקב"ה בתי את שואלת דבר שלפעמים מתבקש ולפעמים אינו מתבקש אני אהי' לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אהי' כטל לישראל כו'. ונראה הכונה כי כנסת ישראל שאלה מאת ה' ויבא כגשם לנו שהוא רבוי ושפע טובה כמו שמסיים וכמלקוש יורה ארץ. אבל באמת אמרו חז"ל (חגיגה ט:) יאי עניותא לישראל כורדא סומקא לסוסיא חורא כי רבוי השפע הוא לרוב גורם בנזקין כמו שאמרו ורם לבבך ושכחת וישמן ישרון וכן וכסף הרבית להם וזהב עשו לבעל. וכן אמר שלמה (משלי ל פ"ח) ריש ועושר אל תתן פן אשבע ואמר מי ה'. וכבר ביאר האלשיך שנסיון העושר גדול מנסיון העוני וכמו שביאר בזה מה שאחז"ל (אבות פ"ד מ"ט) כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. ועיקר לאחוז במדת ההסתפקות. ומ"ש יאי עניותא אין הכונה על העניות הגמור שמעביר על דעת קונו ח"ו (עי' עירובין מא:) רק שלא לילך בגדולות ולאחוז בתאות המותרות אף אם יש אדם שזיכהו ה' לשתי שולחנות לאו כל אפין שוין בזה כי יש שזוכה ע"י עושרו לשתי עולמות ולפעמי' עושר שמור לבעליו לרעתו. אבל מדת המיצוע הוא טובה לעולם וכשעושר שמור לרעתו הוא סיבה שיאבד העושר בענין רע אבל אם הוא במיצוע שלא הי' סיבה להעביר האדם ממצות ה' א"כ אשריהו וטוב לו בזה ובבא. וזהו הכונה את שואלת דבר שלפעמים מתבקש ולפעמים אינו מתבקש הוא שלפעמים רבוי הטובה סיבה לרעה ח"ו כמו עושר שמור לבעליו לרעתו אני אהי' לך דבר המתבקש היינו כטל שהוא אינו בשפע כ"כ אבל לא מיעצר כי מדת המיצוע

אינו סיבה להעביר על דעת קונו :

וזהו ג"כ כונת המכורה תזל כטל אמרתי שאינו בשפע כ"כ רק שהוא לעולם. וכמו כן אהי' כטל לישראל שאינו בשפע כ"כ אבל אינו פוסק לעולם. וזהו מה שסיים יפרח כשושנה. הכונה כי ע"י שאין הטובה באה ברבוי איננו עובר על דעת קונו. ולכן יפרח השושנה כמו שאמרו יאי עניותא כורדא סומקא ואם יגיע לו צער ונזק הכל הוא לטובתו. להטיבו באחריתו כמו שאמר (עקב ח פ"ג) ויענך וירעיבך ויאכילך למען ענותך לנסותך וכמו שאמר (ברכות ה.) שהקב"ה ניתן ע"י יסורים וכמו כן הקוצים מעמידין השושנה :

דרוש יח לשבת הגדול

א) **ברכות** (ט ע"ב) דבר נא באזני העם אמר הקב"ה למשה אמור לבני ישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף כו'. כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. וכבר צווחו בזה כי בלא זה ההוא ית' אמר ולא יעשה ודבור ולא יקימנה. ויראה כי בלא"ה אמר (לך טו פי"ג) גר יהי' זרעך ארבע מאות שנה. וכבר נודע כי השעבוד לא הי' רק רד"ו שנים שהיו במצרים. אך האמת הוא כי אמר (בא יב פ"ו) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלשים שנה. והענין הוא כך כי עיקר הגלות הי' אשר בחטא אדם הראשון נפלו ניצוצות קדושה לתוך הקליפה. וזהו עיקר הטעם לגלות מצרים וכמ"ש המקובלים שרפ"ח ניצוצין שנפלו לקליפה ובמצרים העלו ר"ב וסימן וגם ערב רב עלה אתם הוא תערובת ר"ב ניצוצין ונשאר עדיין פ"ו ניצוצין למרק ולהתם בימי הגלות להתם חטאת ולכלות פשע :

ב) **וזהו** רמז (תהלים עד) למה אלקים זנחת לנצח שהוא הפ"ו ניצוצין וכמו כן עד מתי אלקים יחרף צר (שם). ולכן אמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים הן ניצוצי קדושה שהיו בתוך הקליפה הוא ת"ל שנה ומשנולד יצחק התחילו הנשמות קדושות וניצוצי קדושה לצאת. ולכן אמר ארבע מאות שנה הם ניצוצי קדושה שהתחילו לאט לאט לצאת מן הקליפה. וזהו מה שאמר (בא יב פמ"א) ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. צבאות ה' הם ניצוצי קדושה ונשמות קדושות שאז יצאו ממצרים ונפדו מן הקליפות. והנה אם מפרשין ועבדום ועינו אותם על גלות הנשמות. גם סיפא דקרא ואחרי כן יצאו ברכוש גדול קאי ג"כ על ניצוצי קדושה שמוציאין מן הקליפות וכמ"ש בכתבי האר"י ז"ל באמת וא"כ אין טענה על רכוש הגשמיי. אך לפי שועבדום ועינו אותם ע"פ פשוטו מתפרש על עבדות ועינוי הגוף גם רכוש גדול ע"פ פשוטו מתפרש על רכוש והון גשמיי. אך ממה שנאמר ארבע מאות שנה מוכח שעיקר הכונה על גלות הנפשיי וניצוצי הקדושה א"כ לפי האמת לא הי' מהטענה כ"כ מאחר שמוכח שקאי על גלות נפשיי ויד המוציא על התחתונה ולכן אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים ויבלע בנעימות לשונו תיבות ארבעה מאות שלא א"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו. ואמר לשון אותו צדיק כי אמרו חז"ל (חולין קלד.) צדק משלך ותן לו. וידוע כי מדותיו של הקב"ה כפי התנהגות האדם במדה שאדם מודד מודדין לו ומי שנכנס לפנים משורת הדין גם הוא ית' מתנהג עמו לפנים משורת הדין. וחכז"ל דרשו שם היכא שיש ספק עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו וא"כ אבינו אברהם אשר תמיד התנהג במדת החסד עם הבריות א"כ גם הוא ית' לא ידקדק עם בניו. וזה אמרם שלא יאמר אותו צדיק שהתנהג במדת הצדק לצדק משלו וליתן היכא דאיכא ספיקא

ס עם בניו ראוי להתנהג בזאת המדה :

) **עוד** אפשר לפרש כי אמר ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה כי דרשו חז"ל בפ' יוה"כ מלשון ענוי חמשה ענויים רחילה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה חוץ אכילה ושתי'. והנה כולם יחדיו היו במצרים כי באכילה כבר אמרו כי מאכלם הי' מלה שקשה להתעכל כדרך מאכל עבדים וסיכה גמי היו מונעין מהם כמ"ש (יחזקאל ט"ז פ"ט) וארחצך וכו' ונעילת הסנדל שהיו רומסין החמר ותשמיש הוא פרישת דרך ארץ וחסד ה' עליהם לחשוב כל עינוי בפני עצמו. וידוע כי פ"ו שנים קושי השעבוד וכשנחשוב חמשה עינויים חמשה פעמים פ"ו עולה ת"ל. וזהו פירוש של וחמושים עלו בני ישראל (בשלח יג פי"ח) היינו שהעינויים היו מחומשים כל החמשה עינויים ולזאת נחשב להם ת"ל שנים :